ERNEST
HEMINGWAY

PENTRU CINE BAT CLOPOTELE

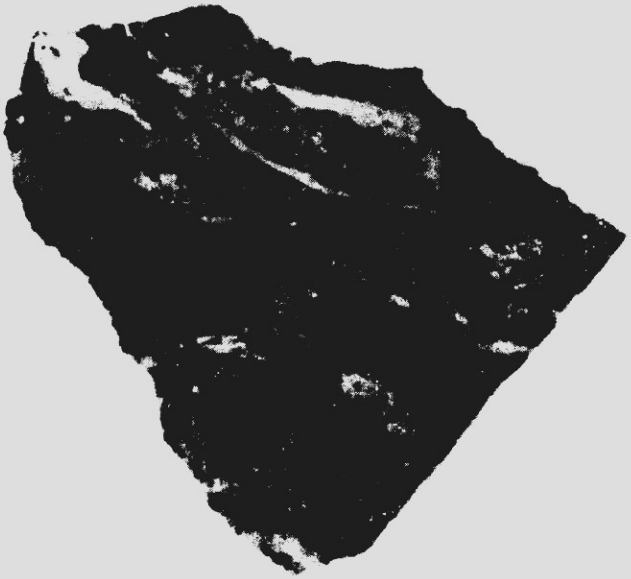

ERNEST HEMINGWAY

Pentru cine bat clopotele

În româneşte de D. MAZILU

For whom the bell tolls,
1940

Cuprins

Capitolul unu
Capitolul doi
Capitolul trei
Capitolul patru
Capitolul cinci
Capitolul şase
Capitolul şapte
Capitolul opt
Capitolul nouă
Capitolul zece
Capitolul unsprezece
Capitolul doisprezece
Capitolul treisprezece
Capitolul paisprezece
Capitolul cincisprezece
Capitolul şaisprezece
Capitolul şaptesprezece
Capitolul optsprezece
Capitolul nouăsprezece
Capitolul douăzeci
Capitolul douăzeci şi unu
Capitolul douăzeci şi doi
Capitolul douăzeci şi trei
Capitolul douăzeci şi patru
Capitolul douăzeci şi cinci
Capitolul douăzeci şi şase
Capitolul douăzeci şi şapte
Capitolul douăzeci şi opt
Capitolul douăzeci şi nouă
Capitolul treizeci
Capitolul treizeci şi unu
Capitolul treizeci şi doi
Capitolul treizeci şi trei

Capitolul treizeci şi patru
Capitolul treizeci şi cinci
Capitolul treizeci şi şase
Capitolul treizeci şi şapte
Capitolul treizeci şi opt
Capitolul treizeci şi nouă
Capitolul patruzeci
Capitolul patruzeci şi unu
Capitolul patruzeci şi doi
Capitolul patruzeci şi trei

Cartea aceasta este închinată

MARTHEI GELLHORN

Niciun om pe lume nu-i doar un *ostrov,* stingher şi de sine stătător; fiece om este o bucată din *continent,* o părticică din *întregul* cel de căpetenie; dacă *marea* îi smulge cu valurile un *bulgăre*, Europa e împuţinată, aşa cum ar fi orice *limbă de pământ*, sau *moşia ta* ori *a prietenilor tăi; moartea* oricărui om mă vatămă *pe mine,* fiindcă mă aflu cuprins în *omenire*. Şi de aceea niciodată să nu faci întrebare pentru cine bat *clopotele;* pentru *tine* bat.

JOHN DONNE

Capitolul unu

Şedea pe burtă, culcat peste covorul cafeniu al solzilor de cetini de la umbra pădurii, cu bărbia proptită pe braţele împreunate, iar în înălţimi vântul foşnea printre crestele brazilor. În locul acela coasta muntelui se înclina domol; dar ceva mai jos se prăvălea dintr-odată, dându-i putinţa să desluşească panglica întunecată a şoselei gudronate ce şerpuia prin trecătoare. De-a lungul şoselei se scurgea o pânză de apă, şi departe, în vale, dincolo de trecătoare, vedea un joagăr la marginea pârâului şi undele revărsându-se peste stăvilar, albe în bătaia soarelui de vară. Întrebă:

— Acela e joagărul?

— Da.

— Nu mi-l mai aduc aminte.

— A fost ridicat după ce fuseseşi dumneata pe aici. Joagărul cel vechi e mai departe, către vale; mult mai în jos de trecătoare.

Întinse peste covorul pădurii harta fotografică militară şi o cercetă cu luare-aminte. Bătrânul privea peste umărul tovarăşului său. Era un om în vârstă, scurt şi îndesat, îmbrăcat cu o bluză neagră, ţărănească, şi pantaloni scorţoşi ca tinicheaua, de culoare cenuşie, iar în picioare avea pantofi cu talpă de sfoară. Gâfâia din greu de pe urma urcuşului şi îşi odihnea o mână pe una dintre cele două raniţe grele pe care le căraseră amândoi până acolo.

— Atunci, înseamnă că din locul ăsta nu se vede podul.

— Nu, răspunse bătrânul. Aici e partea mai lină a trecătorii, pe unde apa curge domol. Mai la vale, la locul în care şoseaua se pierde printre copaci, pârâul se prăvale dintr-odată şi se face o strungă prăpăstioasă...

— Mi-aduc aminte.

— Peste strunga aceea se întinde podul.

— Şi unde-s posturile de pază?

— Unul e acolo, la joagăr.

Tânărul, ocupat acum să cerceteze împrejurimile, scoase binoclul din buzunarul cămăşii lui decolorate, de flanelă kaki, şterse lentilele cu o batistă şi potrivi focarele, până ce scândurile pereţilor joagărului i se arătară dintr-odată desluşit şi văzu banca de lemn din preajma uşii; văzu, de asemenea,

mormanul înalt de rumeguş din dosul barăcii deschise, unde se aflau fierăstraiele circulare, şi o parte a jgheabului prin care erau aduşi din munţi butucii de pe celălalt mal al pârâului. Pânza apei i se arăta în lentile limpede şi neîncreţită, iar ceva mai încolo, din josul buclei de apă revărsată peste stăvilar, spumele se risipeau în vânt.

— Nu se vede nicio santinelă.

— Iese fum de la căsoaia joagărului, spuse bătrânul. Şi se văd şi rufe întinse pe frânghie.

— Astea le-am văzut şi eu, dar nu zăresc nicio santinelă.

— Poate c-o fi stând la umbră, lămuri bătrânul. Acolo acuma-i zăpuşeală. Eu aşa cred, că stă la umbră, în capătul unde nu putem vedea noi.

— Aşa o fi. Şi postul celălalt unde-i?

— Mai în jos de pod. La cantonul picherului, la kilometrul cinci pornind de la culmea trecătorii.

— Câţi oameni sunt acolo? întrebă tânărul, arătând către joagăr.

— Cred că vreo patru şi un caporal.

— Şi la vale?

— Mai mulţi. Am să aflu.

— Dar la pod?

— Totdeauna doi. Câte unul la fiecare capăt.

— O s-avem nevoie de ceva oameni, zise tânărul. Dumneata câţi poţi să aduni?

— Pot s-adun câţi pofteşti, răspunse bătrânul. Acuma-s mulţi pe-aici, prin munţi.

— Cât de mulţi?

— Mai bine de-o sută. Da-s strânşi în cete mici. De câţi oameni o să ai nevoie?

— Am să-ţi spun după ce-om cerceta şi podul.

— Şi vrei să-l cercetezi acuma?

— Nu. Acuma vreau să mergem la locul unde trebuie să ascundem explozivul ăsta până i-o veni vremea. Dacă e cu putinţă, mi-ar plăcea să-l ţin ascuns în cea mai deplină siguranţă, la o depărtare nu mai mare de o jumătate de ceas de la pod.

— Asta e treabă uşoară, răspunse bătrânul. De la locul către care mergem noi n-avem decât drum la vale până la pod. Şi ca să ajungem acolo, avem de urcat acuma o coastă pieptişă tare.

Ţi-e foame?

— Da, zise tânărul. Dar nu face nimic, o să mâncăm mai târziu. Cum te cheamă pe dumneata? Am uitat.

Şi uitarea asta i se păru a fi un semn rău.

— Anselmo, răspunse bătrânul. Mă cheamă Anselmo şi-s de felul meu de la Barco de Avila. Lasă-mă să-ţi dau o mână de ajutor la raniţa asta.

Celălalt, un tânăr înalt şi subţiratic, cu păr blond învrâstat cu şuviţe pălite de soare şi obraz ars de vânt şi arşiţă, îmbrăcat în cămaşă de flanelă decolorată şi nişte pantaloni ţărăneşti, încălţat şi el în pantofi cu talpă de sfoară, se plecă spre pământ, băgă braţul pe sub una dintre curelele raniţei şi o săltă cu greu pe umăr. Apoi îşi îndesă braţul pe sub cealaltă curea şi-şi aşează pe spate greutatea raniţei. Cămaşa îi era încă umedă pe locul unde stătuse povara.

— Acuma-s gata, vesti tânărul. Încotro apucăm?

— Pieptiş la deal, răspunse Anselmo.

Încovoiaţi sub greutatea raniţelor, asudând din greu. porniră să suie cu nădejde prin pădurea de brad ce înveşmânta coasta muntelui. Tânărul nu putea să deosebească nici măcar urmă de potecă, dar urcau mereu la deal şi puţin pieziş pe coasta muntelui, până ce ajunseră la un pârâiaş, îl trecură, şi bătrânul porni cu aceeaşi înverşunare în sus pe marginea albiei stâncoase a firului de apă. Urcuşul se făcuse acum mai prăpăstios şi mai greu, până când, în cele din urmă, pârâiaşul păru a se prăvăli peste marginea unei stânci netede de granit ce se înălţa deasupra lor, iar acolo bătrânul se opri la piciorul stâncii şi zăbovi în aşteptarea tânărului.

— Ei, cum merge?

— E-n regulă, răspunse tânărul.

Năduşise tare, şi din pricina greutăţii urcuşului i se puseseră cârcei la muşchii picioarelor.

— Stai aici şi aşteaptă-mă. Eu mă duc înainte, să-i vestesc. Doar n-ai fi vrând să tragă în dumneata când ai ce ai în spinare!

— Nici măcar în glumă, răspunse tânărul. Mai avem mult?

— Nu, e foarte aproape. Dar dumitale cum îţi zice?

— Roberto, răspunse tânărul.

Îşi scosese raniţa din spinare şi o aşezase încet la pământ, între două pietroaie mari de pe marginea albiei.

— Atuncea aşteaptă-mă în locul ăsta, Roberto, până mă întorc

să te iau.

— Bine, încuviinţă tânărul. Tot pe-aici ai de gând să coborâm la pod?

— Nu. Când om coborî înspre pod, o să apucăm prin altă parte. Pe-un drum mai scurt şi mai lesnicios.

— N-aş vrea să lăsăm materialul ăsta prea departe de pod.

— Aşteaptă, şi-ai să vezi. Dacă n-o să fii mulţumit, o să alegem alt loc.

— O să vedem, spuse tânărul.

Se aşeză lângă raniţe şi privi cum se caţără bătrânul în sus pe stâncă. Urcuşul nu era prea greu, şi după felul cum găsea, fără să caute, scobituri ale stâncii de care să se prindă cu mâinile, tânărul înţelese că până atunci mai urcase de multe ori pe stânca aceea. Oricum ar fi fost, însă, cei ce se aflau deasupra avuseseră mare grijă să nu lase nici cea mai mică urmă.

Tânărul acela, pe care îl chema Robert Jordan, era lihnit de foame şi chinuit de griji. Flămând era deseori, dar griji de obicei nu avea, fiindcă nu acorda niciun fel de importanţă celor ce i se puteau întâmpla şi ştia din experienţă cât de uşor este să te mişti prin spatele liniilor inamice oriunde în ţara asta. Puteai umbla prin spatele liniilor inamice la fel de uşor cum te puteai strecura printre ele dacă aveai o călăuză pricepută. Numai gândul la ce ţi s-ar întâmpla dacă ai fi prins făcea ca o asemenea încercare să ţi se pară dificilă; gândul acesta şi alegerea celor în care să te încrezi. În oamenii cu care lucrai trebuia să te încrezi ori până în pânzele albe, ori deloc, iar în privinţa asta hotărârea se cerea neapărat luată. Despre lucruri de felul acesta nu-şi făcea niciun soi de griji. Dar erau altele.

Bătrânul Anselmo era o călăuză straşnică şi urca pe munte de mai mare dragul. Robert Jordan era el însuşi un căţărător iscusit, dar tot mergând în urma călăuzei încă dinainte de revărsatul zorilor, înţelesese că bătrânul ar fi fost în stare să-l poarte prin munţi până l-ar fi văzut dându-şi ultima suflare. De aceea, Robert Jordan avea deplină încredere în Anselmo în orice privinţă, afară de discernământ. Încă nu avusese niciun prilej de a-i pune la încercare discernământul, şi, de altminteri, datoria de a lua hotărâri cădea în sarcina sa. Nu, nu în privinţa lui Anselmo era el îngrijorat, iar treaba pe care o avea cu podul nu putea fi mai anevoioasă decât multe altele. Ştia cum trebuie aruncat în aer orice fel de pod de pe lume şi nimicise poduri de

toate felurile şi de toate mărimile. Avea în cele două raniţe destul exploziv şi toate materialele trebuincioase ca să arunce în aer podul acela, chiar dacă ar fi fost de două ori mai mare decât spunea Anselmo, decât şi-l amintea el de pe vremea când trecuse pe aici, în 1933, cu prilejul unei excursii făcute pe jos către La Granja, sau decât se arăta în descrierea pe care i-o citise Golz cu două nopţi în urmă, acolo, în camera de la etaj a casei de lângă Escurial.

— Să arunci podul în aer e un nimic, spusese Golz, arătând cu creionul un punct pe harta uriaşă, în vreme ce lumina lămpii cădea asupra ţestei lui rase şi crestate de cicatrice. Înţelegi?

— Da, înţeleg.

— Absolut nimic. Doar să arunci podul în aer este chiar un eşec.

— Da, tovarăşe general.

— Aruncarea în aer a podului trebuie să aibă loc la o oră dinainte fixată, în raport cu momentul hotărât pentru începerea atacului. Pricepi, nici vorbă. Dumneata singur hotărăşti cum şi în ce fel procedezi.

Golz îşi privise creionul şi pe urmă se ciocănise cu el peste dinţi.

Robert Jordan nu spusese nimic.

— Înţelegi că dumneata singur hotărăşti cum şi în ce fel procedezi, continuase Golz, uitându-se la el şi clătinând din cap. Pe urmă se apucase din nou să bată cu creionul în hartă. Ar trebui s-o fac eu. Numai că n-o putem face.

— De ce, tovarăşe general?

— De ce? repetase Golz înfuriat. Ai văzut atâtea atacuri şi întrebi de ce? Cine poate garanta că ordinele mele n-au să fie schimbate? Cine poate garanta că atacul nu-i contramandat? Cine poate garanta că n-o să fie amânat? Cine poate garanta că începe la cel mult şase ceasuri de la ora stabilită? A fost vreodată *vreun* atac aşa cum ar fi trebuit?

— Dacă e atacul dumneavoastră, are să înceapă la ora stabilită, spuse Robert Jordan.

— Nu există niciodată atacurile mele, răspunsese Golz. Eu le organizez. Dar nu sunt ale mele. Artileria nu-i a mea. Este lucrul de care trebuie să ţin seama. Niciodată nu mi-au dat ce am cerut, chiar când puteau să dea. Şi nu numai asta contează. Există şi altele. Ştii doar cum sunt aici oamenii. Nu are rost s-o

luăm iarăşi de la capăt. Totdeauna e ceva. Totdeauna se amestecă cineva. Acuma cred c-ai înţeles, sunt sigur.

— Prin urmare, când trebuie aruncat în aer podul? întrebase Robert Jordan.

— După ce porneşte atacul. Imediat după ce porneşte atacul, şi nu înainte. Aşa că niciun fel de întăriri să nu poată veni pe şosea. Şi arătase cu creionul: Trebuie să fiu sigur că nimic n-are să poată străbate pe şoseaua asta.

— Şi când o să înceapă atacul?

— Am să-ţi spun. Dar trebuie să consideri data şi ora pe care am să ţi le dau doar ca un indiciu de probabilitate. La vremea aceea urmează să fii gata pregătit. Ai să arunci podul în aer îndată după începerea atacului. Înţelegi? Pe urmă arătase din nou cu creionul pe hartă: Asta e singura cale pe unde ar putea să aducă întăriri. Este singura cale pe care pot trimite tancuri, artilerie sau chiar numai un singur camion către trecătoarea atacată de mine. Trebuie să fiu sigur că podul va fi distrus. Nu mai înainte, pentru ca nu cumva să poată fi reparat în cazul când atacul se amână. Nu. Trebuie distrus atunci când începe atacul, şi eu am nevoie să fiu sigur că a fost distrus. Nu-s la pod decât două santinele. Omul care o să te însoţească abia a venit de acolo. Mi se spune că e demn de toată încrederea. O să vezi. Şi are oameni de-ai lui în munţi. Ia oricâţi or să-ţi fie de trebuinţă. Cât mai puţini, dar să fie de ajuns. Nu-i nevoie să-ţi explic eu.

— Şi cum am să pot şti că atacul a început?

— La atac ia parte o întreagă divizie. Pentru pregătire vom folosi un bombardament de aviaţie. Doar nu eşti surd, nu-i aşa?

— Prin urmare, pot considera că atunci când avioanele îşi vor lansa bombele atacul a început?

— Nu totdeauna este cazul să tragi o asemenea concluzie, spusese Golz clătinând din cap. Dar de data asta poţi proceda aşa. E atacul meu.

— Înţeleg, zisese Robert Jordan. N-aş putea spune că îmi place în mod deosebit.

— Nici mie nu-mi place prea mult. Dacă nu vrei să primeşti misiunea, spune-mi-o acum, pe loc. Dacă ţi se pare că n-ai s-o poţi duce la bun sfârşit, spune-mi-o aici, pe loc.

— Am s-o îndeplinesc, răspunsese Robert Jordan. Bineînţeles c-am s-o îndeplinesc.

— Asta-i tot ce vreau să ştiu, spusese Golz. Că nimic n-are să poată trece peste podul acela. E indispensabil!

— Înţeleg.

— Nu-mi place să cer oamenilor îndeplinirea unor asemenea misiuni şi în astfel de împrejurări, continuase Golz. Nici nu ţi-aş putea da ordin s-o îndeplineşti, înţeleg la ce te-aş sili punându-ţi asemenea condiţii. Îţi ofer însă explicaţii amănunţite ca să poţi pricepe şi să-ţi dai seama ce mari greutăţi ţi se pot ivi în cale şi cât de importantă este misiunea ce ţi-a fost încredinţată.

— Şi cum o să înaintaţi către La Granja dacă podul va fi aruncat în aer?

— Vom fi pe deplin pregătiţi pentru repararea lui de îndată ce vom lua cu asalt trecătoarea. Este o operaţiune foarte complicată şi de mare frumuseţe. Tot atât de complicată şi de frumoasă ca şi toate celelalte. Planul a fost alcătuit la Madrid. Este o altă capodoperă a lui Vicente Rojo, profesorul acela ghinionist. Eu conduc atacul, şi îl conduc la fel ca totdeauna, cu forţe insuficiente. Totuşi, este o operaţiune care poate fi foarte lesne dusă la bun sfârşit. De data asta sunt mult mai fericit decât în alte prilejuri. Poate fi încununată de succes dacă izbutim să distrugem podul. Am putea să luăm Segovia. Uite, să-ţi arăt cum stau lucrurile. Nu luăm cu asalt chiar culmea trecătorii. Aici stăm pe poziţii. Atacăm mult mai încolo. Uite... aici... uite-aşa...

— Prefer să nu ştiu, spusese Robert Jordan.

— Bine, continuase Golz. Ai mai puţine bagaje de cărat cu tine de partea cealaltă, aşa-i?

— Totdeauna prefer să nu ştiu. În cazul acesta, orice se va întâmpla pe urmă, nu eu voi fi cel care a vorbit.

— E mai bine să nu ştii, convenise şi Golz, lovindu-se în frunte cu capătul creionului. De multe ori parcă aş vrea să nu ştiu nici eu. Dar lucrul acela, singurul, pe care trebuie să-l ştii despre pod. Îl ţii minte, da?

— Da. Pe acela îl ştiu.

— Cred şi eu că-l ştii! urmase Golz. N-am să-ţi mai ţin deci niciun fel de cuvântare. Hai să bem ceva. Atâta vorbărie îmi face o sete cumplită, tovarăşe Hordan. Pe spanioleşte numele dumitale sună caraghios, tovarăşe Hordown.

— Dar Golz cum se spune pe spanioleşte, tovarăşe general?

— Hotze, răspunsese Golz rânjind, rostind cuvântul din fundul

gâtului şi cu glas cât mai îngroşat, ca şi cum ar fi suferit de o răceală gravă. Hotze, cârâise el încă o dată. Tovarăşul heneral Khotze. Dacă aş fi ştiut cum pronunţă ăştia Golz în spanioleşte, mi-aş fi ales un nume mai potrivit înainte de a veni să mă războiesc aici. Când mă gândesc că am venit încoace să comand o divizie şi mi-aş fi putut alege orice nume mi-ar fi fost pe plac, iar eu l-am ales tocmai pe Hotze! Heneralul Hotze! Acuma e prea târziu să mi-l mai schimb. Cum îţi place munca de partizan?

Folosise cuvântul rusesc pentru luptătorii de *guerrilla* din spatele liniilor inamice.

— Foarte mult, răspunsese Robert Jordan. Apoi, râzând strâmb: E sănătos să lucrezi în aer liber.

— Şi mie mi-a plăcut tare mult pe vremea când eram de vârsta dumitale, continuase Golz. Mi s-a spus că te pricepi foarte bine să arunci podurile în aer. Lucrezi foarte ştiinţific. Mai mult nu ştiu, dar aşa se spune. Cu ochii mei nu te-am văzut niciodată la treabă. Poate că de fapt n-ai făcut niciodată nimic. Chiar te pricepi să le arunci în aer? De data asta încerca să-l necăjească. Ia şi bea, urmase el, întinzându-i lui Robert Jordan paharul cu rachiu spaniol. *Chiar* le arunci în aer?

— Câteodată.

— Cu podul ăsta ar fi mai bine să nu existe niciun fel de „câteodată”. Gata, hai să nu mai pomenim deloc despre pod. Acuma ştii destul de bine despre ce este vorba. Suntem amândoi îndeajuns de serioşi, aşa că putem spune glume oricât de piperate. Ascultă, sunt multe fete de partea cealaltă a frontului?

— Nu, acolo n-avem vreme de fete.

— Nu sunt de aceeaşi părere. Când slujba ţi-e răvăşită, şi viaţa trebuie să fie răvăşită. Iar slujba ţi-e cum nu se poate mai răvăşită. Află, de asemenea, că ar trebui să te tunzi.

— Mă tund de câte ori e nevoie, răspunsese Robert Jordan. Iar în sinea lui gândise: Să fiu eu al naibii dacă m-aş rade în cap aşa cum se rade Golz! Apoi adăugase încruntat: Am destule griji pe cap, şi fără fete.

Ceva mai târziu Robert Jordan întrebase:

— Şi ce fel de uniformă ar trebui să port?

— Niciuna, răspunsese Golz. Şi eşti tuns destul de bine. Am vrut să te necăjesc. Ai o fire cu totul deosebită de a mea,

spusese Golz şi umpluse din nou paharele.

Apoi urmase:

— Nu te gândeşti niciodată la vreo fată. Eu nu mă gândesc niciodată la nimic. De ce m-aş gândi? Eu sunt *Général Soviétique.* Nu gândesc niciodată. Nu încerca să mă prinzi în cursă şi să mă faci să gândesc.

Un ofiţer de stat-major, aşezat pe scaun dinaintea unei hărţi întinse pe planşetă, îl mustrase mormăind ceva în limba pe care Robert Jordan n-o înţelegea.

— Lasă vorba! strigase Golz în englezeşte. Glumesc de câte ori am chef. Tocmai fiindcă sunt aşa de serios, am dreptul sa glumesc. Acuma bea paharul şi pleacă. Ei, ai înţeles?

— Da, răspunsese Robert Jordan. Am înţeles.

Îşi strânseseră mâinile şi. după ce salutase, pornise către maşina Statului-Major, în care bătrânul aştepta dormind; şi cu aceeaşi maşină străbătuse şoseaua până dincolo de Guadarrama, alături de bătrânul mereu adormit, apoi o luaseră pe drumul către Navacerrada şi ajunseseră la cabana clubului „Alpin”, dar acolo, el, Robert Jordan, dormise trei ceasuri înainte de a pleca mai departe.

Atunci îl văzuse pentru ultima oară pe Golz şi-i cercetase straniul obraz alb, ce nu se bronza niciodată la soare, ochii vultureşti, nasul mare şi buzele subţiri şi ţeasta rasă, brăzdată de zbârcituri şi cicatrice. A doua zi seara aveau să se afle în întuneric, dincolo de Escurial, înaintând de-a lungul şoselei; în beznă, şiruri lungi de camioane încărcau infanterişti; oameni împovăraţi de echipament urcau în camioane; unităţi de mitraliere săltau piese pe platformele camioanelor; tancuri erau împinse peste planuri înclinate până pe remorcile speciale ale unor camioane uriaşe, cu platforme prelungi; în toiul nopţii divizia se pregătea de plecare pentru atacul împotriva trecătorii. Dar gândurile nu-i stăteau la asta. Nu era treaba lui. Era treaba lui Golz. El n-avea de făcut decât un singur lucru, şi doar la acel lucru trebuia să se gândească; trebuia să judece temeinic şi să cumpănească toate amănuntele pe măsură ce urmau să se ivească, fără să-şi facă griji mai dinainte. Îngrijorarea e la fel de rea ca şi frica. Nu face decât să îngreuneze şi mai mult lucrurile.

Iar acum şedea pe marginea pârâului, privea cleştarul apei ce luneca printre stânci şi băgă de seamă că pe malul celălalt se întinde un covor gros de cardamă. Trecu pârâul, culese doi

pumni din iarba aceea, spălă în şuvoiul apei rădăcinile mocirloase, apoi se aşează din nou lângă raniţe şi mestecă frunzele verzi, curate şi răcoritoare, iar la urmă tulpinile aspre şi iuţi la gust. Îngenunche la marginea pârâului, şi după ce împinse pistolul automat de-a lungul centurii până îl aduse la spate, ca să nu se ude, se aplecă, sprijinindu-se cu fiece mână pe câte o piatră, şi bău din unda pârâului. Apa era atât de rece, că îl dureau dinţii.

Se ridică proptindu-se în mâini, întoarse capul şi îl văzu pe bătrân cum coboară stânca. Împreună cu bătrânul venea şi un alt bărbat, îmbrăcat tot cu bluză neagră, ţărănească, şi pantaloni de un cenuşiu-închis, ce păreau a fi un fel de uniformă prin părţile acelea, încălţat cu pantofi cu talpă de sfoară şi ducând o carabină atârnată pe umăr. Bărbatul acesta n-avea nimic pe cap. Amândoi coborau pe stâncă în jos cu iscusinţa unor capre.

Veniră către el, şi Robert Jordan se ridică în picioare.

— *Salud, camarada!* îl întâmpină zâmbind pe omul cu carabină.

— *Salud!* răspunse acela, încruntat.

Robert Jordan privi faţa masivă, împânzită de barbă ţepoasă, a noului sosit. Era aproape rotundă, iar capul îl avea tot rotund şi aşezat de-a dreptul pe umeri. Ochii îi erau mici şi parcă prea depărtaţi, urechile mici şi lipite de ţeastă. Arăta voinic, fiind înalt de vreo cinci picioare şi zece *inci*[1], şi avea mâinile şi picioarele mari. Nasul îi fusese sfărâmat şi gura tăiată la un colţ, iar dâra cicatricei îi străbătea obrazul de pe buza de sus până în jos spre falcă şi se vedea desluşit prin păienjenişul de ţepi al bărbii.

Bătrânul făcu semn cu capul către omul acela, pe urmă zâmbi şi zise:

— El e mai mare aici. Apoi îi îndoi braţul, ca şi cum ar fi vrut să silească muşchii a ieşi la iveală, şi se uită la bărbatul cu carabină având în ochi o admiraţie pe jumătate zeflemitoare. E voinic ca un taur!

— Se vede cât de colo! zise Robert Jordan, şi iară zâmbi.

Nu-i plăcea înfăţişarea bărbatului aceluia, şi în sinea lui nu zâmbea deloc.

— Cu ce poţi dovedi cine eşti? întrebă bărbatul cu carabina.

Robert Jordan desfăcu încet acul de siguranţă cu care

[1] Aproximativ 1,78 m.

prinsese capacul buzunarului de la piept, din stânga cămăşii de flanelă, de unde scoase o hârtie împăturită şi o întinse bărbatului cu carabina; celălalt o despături şi o cercetă neîncrezător, întorcând-o pe toate părţile.

Vasăzică, nu ştie să citească, îşi zise Robert Jordan.

Şi spuse tare:

— Uită-te la ştampilă.

Bătrânul îi arătă ştampila, iar bărbatul cu carabina o cercetă şi o pipăi între degete.

— Ce ştampilă e asta?

— N-ai mai văzut-o până acum?

— Nu.

— Sunt două, spuse Robert Jordan. Una este de la S.I.A. – adică de la Serviciul de Informaţii al Armatei. Cealaltă e a Statului-Major.

— Da, pe asta am văzut-o eu şi mai înainte. Dar aicea nimeni nu dă porunci afară de mine, zise omul, mereu încruntat. Ce ai acolo, în raniţe?

— Dinamită, răspunse tare mândru bătrânul. Astă-noapte am trecut peste linia frontului, la adăpostul întunericului, şi toată ziua am cărat peste munte dinamita de-aici.

— Mi-ar trebui dinamită, zise bărbatul cu carabina. Îi înapoie lui Robert Jordan hârtiile şi îl cercetă din cap până-n picioare. Da. Chiar aveam nevoie de dinamită. Câtă mi-aţi adus?

— Nu ţi-am adus niciun fel de dinamită, îi răspunse Robert Jordan cu glas potolit. Dinamita e pentru alte treburi. Cum te cheamă?

— Da’ ce te priveşte?

— Pablo îl cheamă, răspunse bătrânul.

Omul cu carabina continuă să-i privească pe amândoi, încă şi mai încruntat.

— A, foarte bine! Am auzit despre dumneata multe vorbe bune, spuse Robert Jordan.

— Ce vorbe ai auzit despre mine? întrebă Pablo.

— Am auzit că eşti un straşnic conducător de *guerrilla,* că eşti credincios republicii şi-ţi dovedeşti credinţa prin fapte, precum şi că eşti un bărbat pe cât de aşezat, pe atât de viteaz. Îţi aduc felicitări din partea Statului-Major.

— Unde ai auzit dumneata toate astea? întrebă Pablo, iar Robert Jordan îşi dădu seama că laudele umflate nu-l

emoţionaseră de fel.

— Pretutindeni, de la Buitrago şi până la Escurial, răspunse el atunci, indicând astfel toată întinderea de ţară de dincolo de linia frontului.

— Nu cunosc pe nimeni nici la Buitrago şi nici la Escurial, zise Pablo.

— De cealaltă parte a munţilor se află acum mulţi oameni care n-au călcat niciodată mai înainte pe acolo. De unde eşti de fel?

— De la Avila. Şi ce ai de gând să faci cu dinamita?

— S-arunc un pod în aer.

— Ce pod?

— Asta-i treaba mea.

— Dacă e din ţinutul ăsta, atunci e treaba mea. Nu se poate să arunci în aer podurile din preajma locului unde trăieşti. Trebuie să trăieşti într-un loc şi de luptat să lupţi într-altul. Ştiu foarte bine care e treaba mea. Cine a izbutit să rămână în viaţă până astăzi, după un an întreg de zile, înseamnă că ştie care e treaba lui.

— O fi, dar treaba cu podul e numai a mea, zise Robert Jordan. Ne putem sfătui asupra ei. Vrei să ne dai o mână de ajutor la raniţele astea?

— Nu, răspunse Pablo, scuturând din cap.

Bătrânul se răsuci deodată înspre el şi-i vorbi repede, cu furie, într-un dialect pe care Robert Jordan abia îl putea urmări. Era ca şi cum ar fi citit din Quevedo. Anselmo vorbea în castiliana veche, şi vorbele lui sunau cam aşa:

— Gândeşti a te arăta oare ca o lighioană? Da. Eşti cumva sălbătăciune? Da, în mare noian de prilejuri. Ai glagorie la capul tău? Nu. Nici fărmătură. Purcedem noi într-aceste locuri cu treburi de mare însemnătate, iar tu stai împotrivă, cum că sălaşul tău cată a nu suferi tulburare, şi cu a ta vizuină de vulpe te zbaţi a trece ‘naintea unei lumi întregi. Şi vrei s-o iei 'naintea foloaselor aşteptate de norodul tău. Fac aşa şi pe dincolo în aceea şi în celelalte ale tătânelui tău. Fac aşa şi pe dincolo în aceea şi în celelalte toate ale tale. *Saltă în spinare dăsaga!*

Pablo coborî ochii în pământ.

— Fiecare este ţinut să facă ceea ce poate îndeplini după puterile sale, zise el. De trăit, trăiesc aici. dar de luptat, lupt tocmai dincolo de Segovia. Dacă aveţi să faceţi vreo stricăciune

pe-aici, o să fim hăituiţi şi alungaţi din munţii ăştia. Numai fiindcă nu făptuim nimic prin împrejurimi avem putinţa să trăim în munţii de aici. Legea asta o urmează şi vulpea.

— Da, se împotrivi Anselmo cu răutate. Ne ţinem de legea vulpii, când noi trebuie să fim lupi.

— Îs mai lup eu decât tine, răspunse Pablo, şi la vorbele acestea Robert Jordan înţelese că de acum n-avea să mai ducă el raniţa.

— Hi, ho!... exclamă Anselmo, uitându-se iar la omul cu carabina. Ăi fi fiind tu mai lup decât mine, care-s om de şaizeci şi opt de ani!

Scuipă cu scârbă înspre pământ şi clătină din cap.

— Ai chiar atâţia ani? întrebă Robert Jordan, văzând că deocamdată lucrurile se limpeziseră şi încercând să le mai liniştească şi el.

— Şaizeci şi opt în luna lui iulie.

— Dacă mai apucăm vreodată luna aceea, zise Pablo. Lasă-mă să-ţi dau o mână de ajutor la raniţă, urmă apoi către Robert Jordan. Cealaltă să rămâie în seama bătrânului. Nu mai vorbea cu furie, ci-aproape cu tristeţe. Bătrânul e tare voinic.

— Raniţa o duc eu, răspunse Robert Jordan.

— Ba nu, se împotrivi bătrânul. Las-o vlăjganului celuilalt.

— Am s-o iau eu, îi spuse Pablo, şi în mânia cu care vorbea se amesteca o tristeţe ce-l cam îngrijoră pe Robert Jordan.

Cunoştea acest soi de tristeţe, şi prezenţa ei în asemenea împrejurări îl neliniştea. Îi spuse lui Pablo:

— Atunci dă-mi mie carabina.

Iar după ce Pablo i-o încredinţă, şi-o trecu peste umăr şi, mergând în urma celorlalţi doi, începură să urce din greu, trudindu-se şi căţărându-se pe stâncă până la marginea ei de sus, unde se deschidea o pajişte verde în mijlocul pădurii.

O luară pe marginea pajiştii, iar Robert Jordan, uşurat acum de povara raniţei, înainta cu paşi sprinteni, simţind peste umăr tăria plăcută a carabinei în locul greutăţii ce-l făcuse să năduşească. Băgă de seamă că, din loc în loc, iarba fusese păscută şi se vedeau limpede urmele unor ţăruşi ce stătuseră bătuţi în pământ. Zări de asemenea o potecă întinsă de-a curmezişul poieniţei, pe unde fuseseră duşi caii să se adape la pârâu, iar de-a lungul potecii, băligar proaspăt de cal.

Îi priponesc deci noaptea aici ca să pască, şi ziua îi ţin ascunşi

în pădure, gândi el. Câţi cai o fi având Pablo ăsta?

Îşi aminti că observase la pantalonii lui Pablo un lucru căruia la început nu-i înţelesese rostul: erau unsuroşi şi tociţi tare în genunchi şi pe pulpe.

O fi având vreo pereche de cizme, ori călăreşte aşa, chiar cu aceşti *alpargatas* ai lui? gândi Robert Jordan. S-ar putea să aibă un echipament complet. Dar tristeţea aceasta nu-mi place, îşi urmă el firul gândurilor. O astfel de tristeţe e primejdioasă. E tristeţea care îi cuprinde înainte de a da bir cu fugiţii, sau înainte de a trăda. E tristeţea ce se arată înaintea vânzării.

Din faţă se auzi nechezat de cal înlăuntrul pădurii, şi atunci, printre trunchiurile cafenii ale brazilor, deşi doar puţine şi firave raze de soare se puteau strecura prin desişul crestelor rămuroase şi aproape îngemănate, zări oborul, alcătuit din funii petrecute în jurul copacilor. Caii îşi ţineau capetele îndreptate către oamenii ce se apropiau, iar în afara oborului, la poalele unui brad, şeile stăteau grămadă, acoperite cu o foaie de cort.

Când ajunseră chiar lângă obor, cei doi bărbaţi care purtau raniţele se opriră, iar Robert Jordan înţelese că făcuseră aşa pentru a-i da lui putinţa să admire caii. Şi atunci spuse:

— Da. Sunt foarte frumoşi. Apoi se întoarse spre Pablo: Prin urmare, ai şi cavalerie, şi toate celelalte.

Se aflau acolo, în oborul împrejmuit cu frânghii, cinci cai: trei murgi, un roib şi un şarg. Cercetându-i cu atenţie pe fiecare, după ce mai întâi îi privise pe toţi laolaltă, Robert Jordan îi cântări iarăşi din ochi, unul câte unul. Pablo şi Anselmo ştiau bine ce cai de soi sunt, iar în vreme ce Pablo le arunca priviri pline de dragoste şi se arăta mândru şi mai puţin supărat, bătrânul se purta de parcă ar fi fost vorba de o mare surpriză, pe care el, şi numai el, o scosese, pe nepregătite, la iveală. Şi-l întrebă pe Robert Jordan:

— Ei, cum ţi se par?

— Eu am pus mâna pe toţi, spuse Pablo, şi Robert Jordan se bucură auzindu-l că vorbeşte cu mândrie.

— Ăla de colo, zise Robert Jordan arătând spre unul dintre murgi – un armăsar înalt, ţintat cu alb în frunte şi pintenog la un singur picior, la stângul de dinainte – ăla e un cal grozav.

Era un animal frumos, ce părea să fi coborât chiar atunci de pe o pânză de Velásquez.

— Toţi sunt straşnici, zise Pablo. Te pricepi la cai?

— Da.

— Asta nu-i rău, încuviinţă Pablo. Vezi cumva un beteşug la vreunul dintre ei?

Robert Jordan îşi dădu seama că, în clipa aceea, omul fără ştiinţă de carte îi cerceta, în felul său, hârtiile.

Caii stăteau nemişcaţi şi, cu capetele înălţate, se uitau înspre oameni. Robert Jordan se strecură printre cele două funii ale oborului, se apropie de şarg şi îl bătu cu palma peste şold. Apoi se rezemă cu spatele de funii şi urmări cu privirea caii ce dădeau roată oborului. Rămase aşa încă un minut după ce caii încremeniră iarăşi, pe urmă se aplecă şi ieşi la lărgime.

— Roaiba şchioapătă de dreptul de dinapoi, îi spuse el lui Pablo fără să-l privească. Are copita crăpată, şi cu toate că s-ar putea foarte bine să nu-i meargă rău dacă e potcovită cum trebuie, poţi şi s-o pierzi de-o umbla cale lungă pe pământ tare.

— Aşa i-a fost copita de când am luat-o, răspunse Pablo.

— Calul vostru cel mai bun, armăsarul murg, ţintat în frunte, are o umflătură la fluierul piciorului, chiar mai jos de genunchi, care nu-mi place.

— E-un fleac, zise Pablo. S-a lovit acum trei zile. Dacă ar fi fost ceva rău, de atuncea s-ar fi arătat.

Pe urmă trase la o parte foaia de cort şi arătă şeile. Erau printre ele două şei obişnuite, de *vaquero* sau de alt fel de slugă, cum sunt şeile cele mai ordinare, o şa de *vaquero* foarte ornamentată, din piele incrustată de mână şi cu scări grele, cu gardă lată, şi două şei militare de piele neagră.

— Am împuşcat doi inşi din *guardia civil*, zise Pablo ca să lămurească prezenţa celor două şei militare.

— Ăsta-i vânat de preţ.

— Descălecaseră pe şoseaua dintre Segovia şi Santa Maria del Real. Descălecaseră ca să cerceteze hârtiile unui om care mergea pe drum cu căruţa. Am izbutit să-i ucidem fără să vătămăm caii.

— Aţi omorât mulţi din garda civilă?

— Vreo câţiva, răspunse Pablo. Dar numai pe ăştia doi fără să facem vreun rău cailor.

— Pablo e cel de-a aruncat în aer trenul de la Arevalo, zise Anselmo. El a făcut isprava asta.

— A fost cu noi un străin, şi ăla a făcut ce trebuie pentru explozie, urmă Pablo. Îl cunoşti?

— Cum îl cheamă?

— Nu-mi mai aduc aminte. Era un nume tare ciudat.

— Dar de arătat, cum arăta la înfăţişare?

— Era bălai, cum eşti şi dumneata, dar nu chiar aşa de înalt, şi-avea mâini mari şi nasul sfărâmat.

— Kaşkin, rosti Robert Jordan. Kaşkin trebuie să fi fost.

— Da, încuviinţă Pablo. Era un nume tare ciudat. Şi cam aşa suna. Ce s-o fi întâmplat cu el?

— A murit încă din aprilie.

— Asta îl aşteaptă pe fiecare, spuse Pablo, întunecându-se. Aşa o să sfârşim cu toţii.

— Aşa sfârşesc toţi muritorii, adăugă Anselmo. Tot aşa au sfârşit oamenii încă de la zidirea lumii. Ce-i cu tine, măi? Ce ţi s-a aşternut pe suflet?

— Ăia sunt tari de tot, rosti Pablo. Şi parcă şi-ar fi vorbit doar lui însuşi. Privea întunecat înspre cai. Nici nu vă daţi seama cât de tari sunt. Îi văd că-s din ce în ce mai tari, din ce în ce mai bine înarmaţi. Au mereu mai multe materiale. Iată, stau aici cu asemenea mândreţe de cai, şi la ce mă pot aştepta în viitor? Să fiu hăituit şi ucis. Atâta tot.

— Hăituieşti şi tu pe alţii cât te hăituiesc şi alţii pe tine, zise Anselmo.

— Nu, se împotrivi Pablo. Nu mai este aşa. Iar dacă acuma o să ne părăsim munţii ăştia, încotro putem apuca? Răspunde-mi mie la asta! încotro?

— În Spania sunt munţi sumedenie. Dacă am pleca de-aici, ne-om duce către Sierra de Gredos.

— Nu mai am poftă, zise Pablo. M-am săturat să tot fiu hăituit. Aicea stăm în bună pace. Da’ de v-aţi apuca să aruncaţi un pod în aer prin părţile astea, au să pornească hăituiala împotriva noastră. Dacă or să afle că suntem pe-aici şi-or să ne caute cu avioanele, au să dea peste noi. De-or trimite mauri să ne hăituiască, au să dea peste noi şi va trebui să plecăm de-aici. M-am săturat de toate astea. Auzi? Apoi, întorcându-se către Robert Jordan: Ce drept ai dumneata, un străin, să vii la mine şi să-mi spui ce trebuie să fac?

— Nu ţi-am cerut să faci nimic, îi răspunse Robert Jordan.

— Da’ ai să-mi ceri, fără îndoială, urmă Pablo. Asta-i. Aici e tot răul.

Arătă către cele două raniţe grele lăsate la pământ în

răstimpul cât se uitaseră la cai. S-ar fi zis că vederea cailor îi adusese în minte toate gândurile acestea, iar faptul că Robert Jordan se pricepea la cai îi dezlegase limba. Toţi trei stăteau acum lângă oborul de funii, şi pete de soare străluceau pe pielea armăsarului murg. Pablo îl privi o clipă, apoi împinse cu piciorul raniţa cea grea şi zise iar:

— Aici e tot răul!

— Eu am venit doar ca să-mi fac datoria, îi spuse Robert Jordan. Am venit fiindcă aşa mi-au ordonat cei ce conduc războiul. Dacă ţi-oi cere vreun ajutor, poţi să mă refuzi, şi s-or găsi alţii să mă ajute. Dar până acuma nu ţi-am cerut niciun fel de ajutor. Am datoria să îndeplinesc ce mi s-a ordonat să duc la bun sfârşit, şi te pot încredinţa că e vorba de o treabă importantă. Că sunt străin, asta nu-i vina mea. M-ar fi bucurat să mă fi născut în ţara asta.

— Pentru mine lucrul cel măi de seamă, acuma, e să nu fim tulburaţi prin locurile astea, răspunse Pablo. Eu, acuma, am îndatoriri faţă de cei ce sunt cu mine şi faţă de mine însumi.

— Pentru tine, da, zise Anselmo. Acest „acuma” al tău ţine de îndelungă vreme. Tu şi caii tăi. Până ce n-ai agonisit caii, erai fără greş laolaltă cu noi. Acuma ai adăogit încă un suflet la tagma capitaliştilor.

— Asta nu-i vorbă cu dreptate! se burzului Pablo. Pentru cauză, mereu pui caii în primejdie.

— Atâta-i foarte puţin, zise Anselmo dispreţuitor. După cât mă duce pe mine capul, e tare puţin. Ca să furi, cu adevărat ai înfruntat primejdii. Ca să mănânci bine, da, e-adevărat. Ca să ucizi, aşijderea. Dar ca să lupţi – nu!

— Eşti un biet bătrân care are să dea de multe bucluri din pricina limbii lui veninoase.

— Sunt un bătrân căruia nu-i e frică de nimenea pe lumea asta! îl înfruntă Anselmo. Şi mai sunt un bătrân care n-are cai.

— Eşti un bătrân care s-ar putea să nu mai aibă zile multe.

— Sunt un bătrân care o să trăiască până în ziua când va răposa, zise Anselmo. Iar de vulpoi nu mi-e frică.

Pablo nu mai spuse nicio vorbă şi ridică de jos raniţa.

— Şi nici de lupi, urmă Anselmo, ridicând-o de jos pe cealaltă. Dacă eşti cumva asemenea sălbătăciune.

— Tacă-ţi gura! se răsti Pablo. Eşti un sărman bătrân, care totdeauna vorbeşte mai mult decât se cuvine.

— Şi care totdeauna va îndeplini ceea ce a făgăduit să îndeplinească, răspunse Anselmo, încovoindu-se sub povara raniţei. Şi care la ceasul acesta e flămând. Şi însetat. Dă-i drumul înainte, măi, căpetenie de *guerrilla* cu chipul veşnic trist. Îndrumă-ne către un loc unde să avem ce mânca.

Începe destul de prost, gândi Robert Jordan. Dar Anselmo e un om adevărat. Pe aici, cei care-s oameni de ispravă sunt cu adevărat minunaţi, gândi el mai departe. Nu există pe lume alţi oameni ca ei: dacă sunt buni, sunt fără seamăn, iar dacă apucă pe căi rele, nimeni nu-i întrece în ticăloşie. De bună seamă că Anselmo a ştiut ce face când a hotărât să venim aici. Dar povestea asta nu-mi place. Nu-mi place deloc.

Singurul semn bun era că Pablo căra acum raniţa şi că îi dăduse lui carabina.

Poate că aşa o fi el mereu, îşi spuse Robert Jordan. Poate că e doar unul dintre cei totdeauna încruntaţi!

Nu. Îşi spuse iarăşi în sinea lui, nu te păcăli singur. Nu ştii cum a fost omul acesta înainte; dar ştii că a apucat pe un drum greşit şi că înaintează pe el grabnic şi fără să se ascundă.

Când o începe să se şi ascundă, înseamnă că s-a hotărât definitiv. Să ţii minte lucrul acesta, se dăscăli el singur. Primul semn de prietenie va arăta că s-a hotărât. Dar straşnici cai mai are! îşi urmă el mai departe gândurile. Tare-s frumoşi caii din obor! Mă întreb ce anume mă poate face să trăiesc chiar simţămintele pe care le stârnesc caii aceia în sufletul lui Pablo? Bătrânul avea dreptate. Caii l-au făcut om bogat, şi de îndată ce s-a îmbogăţit, a vrut să se bucure de viaţă. Nu va mai trece mult, te pomeneşti, şi are să sufere că nu poate intra la „Jockey Club”, îşi zise mai departe. *Pauvre Pablo. Il a manqué son Jockey”.*[2]

Gândul acesta îl făcu să se simtă mai uşurat. Zâmbi amar privind la cele două spinări încovoiate şi la raniţele grele de dinaintea lui, care se strecurau printre copaci. Toată ziua nu glumise deloc cu sine însuşi, iar acum, după ce făcuse măcar o singură glumă, se simţea mult mai bine. Eşti pe cale de a ajunge la fel cu toţi ceilalţi, îşi spuse Robert Jordan. Devii şi tu morocănos şi întunecat. Fără îndoială că faţă de Golz se arătase solemn şi morocănos. Misiunea asta îl copleşise puţin. Te cam copleşise, îşi spuse. Te copleşise cam mult. Golz fusese vesel, şi

[2] Sărmanul Pablo. Nu i-a fost dat să ajungă la „Jockey Club”. (Franc.).

ar fi vrut şi el să se arate vesel înainte de despărţire, dar nu izbutise.

Cei mai buni dintre cei buni, când stai să te gândeşti temeinic, sunt veseli. E mult mai bine să fii vesel, iar afară de asta, veselia mai indică şi altceva. E ca şi cum ai deveni nemuritor încă de când eşti în viaţă. Treabă complicată. Şi, cu toate astea, nu mai rămăseseră mulţi. Nu, nu mai rămăseseră mulţi dintre cei veseli. Rămăseseră cumplit de puţini, al dracului de puţini! Şi dacă ai să mai gândeşti mult aşa, flăcăule, nici tu n-ai să întârzii pe-aici cine ştie cât. Schimbă-ţi şirul gândurilor, veterane, bătrâne tovarăş! Astăzi eşti distrugător de poduri. Nu gânditor. Mamă, că foame îmi mai e! gândi el. Sper că lui Pablo îi place să mănânce bine.

Capitolul doi

Strecurându-se printre copacii uriaşi, ajunseră la capătul scobit ca o căldare al văii, şi atunci ghici locul unde trebuia să se afle tabăra, şi anume sub streaşina unei stânci ce se zărea înaintea lor, printre trunchiuri.

Da, acolo se afla tabăra şi era o tabără bine aşezată. Nici nu bănuiai nimic până nu ajungeai chiar în preajma ei, iar Robert Jordan îşi dădu seama că din avion ar fi fost cu neputinţă de reperat. De sus nu se putea distinge nimic. Era la fel de bine ascunsă ca o vizuină de urs. Dar părea a fi mult mai puţin bine păzită. Pe când se apropiau, o cercetă cu atenţie.

Era o peşteră mare, scobită la poalele unui perete de stâncă, şi lângă gura peşterii şedea un om cu spatele rezemat de bolovani şi picioarele întinse pe pământ, iar carabina o avea alături, sprijinită de stânci. Curăţa cu cuţitul o creangă şi se uită la ei când îi zări apropiindu-se, apoi îşi văzu mai departe de treabă.

— *Hola!* strigă omul aşezat la gura peşterii. Cine e?

— Bătrânul şi unul care se pricepe să pună dinamită, răspunse Pablo, lăsându-şi raniţa chiar la intrarea peşterii.

Anselmo dădu şi el jos raniţa din spinare, iar Robert Jordan îşi luă carabina de pe umăr şi o sprijini de peretele stâncii.

— N-o lăsa aşa de-aproape de peşteră, zise cel cu cuţitul, un om cu ochi albaştri pe-un chip frumos de ţigan, nepăsător şi smolit, de culoarea pielii afumate. E foc înăuntru.

— Mişcă-te şi du-o tu ceva mai încolo, îi zise Pablo. Pune-o la poalele copacului ăluia.

Ţiganul nu se clinti şi spuse o vorbă ce nu poate fi pusă pe hârtie, apoi adăugă alene:

— Las-o acolo. Poate o să sari în aer cu ea. Are să te lecuiască de toate bolile.

— Ce faci cu creanga asta? întrebă Robert Jordan, aşezându-se alături de ţigan. Şi ţiganul îi arătă. Era o capcană de forma cifrei 4, şi acum ajunsese să-i cioplească bara transversală.

— Pentru vulpi, zise ţiganul. Aicea aşezi un butuc. Le zdrobeşte spinarea. Şi rânji către Jordan: Uite-aşa, vezi? Aşează capcana astfel ca să poată arăta cum se desprinde bara şi cade butucul, pe urmă clătină din cap, băgă mâna pe dedesubt şi întinse braţul, ca să închipuie vulpea cu spinarea zdrobită.

Lucrează pe cinste! lămuri el.

— Prinde iepuri, se amestecă Anselmo. Da' cum e ţigan, când prinde iepuri, zice că-s vulpi. Dacă ar prinde vreo vulpe, i-ar zice elefant.

— Şi dacă prind un elefant? întrebă ţiganul, arătându-şi din nou dinţii albi şi făcând cu ochiul către Robert Jordan.

— Atuncea ai să spui că-i tanc, îi răspunse Anselmo.

— Am să prind şi-un tanc, spuse ţiganul. Am să prind un tanc, şi-atunci ai să-i poţi zice cum ţi-o plăcea.

— Ţiganii vorbesc mult şi ucid puţin, i-o întoarse Anselmo.

Ţiganul îi făcu cu ochiul lui Robert Jordan şi-şi văzu mai departe de treaba lui cu cuţitul.

Pablo pierise din vedere şi intrase în peşteră. Robert Jordan spera că se dusese după mâncare. Se întinse pe jos, alături de ţigan, iar soarele amiezii cobora printre crestele brazilor şi-i încălzea picioarele. Simţea miros de mâncare venind dinăuntrul peşterii, miros de untdelemn, de ceapă şi carne prăjită, iar în trup stomacul i se contracta, chinuit de foame.

— Putem prinde un tanc, îi spuse el ţiganului. Nu-i lucru prea greu.

— Cu asta? întrebă ţiganul, arătând spre cele două raniţe.

— Da, îi spuse Robert Jordan. Am să te învăţ cum. Faci o capcană. Nu-i prea greu.

— Tu şi cu mine?

— Sigur, zise Robert Jordan. De ce nu?

— Hei! strigă ţiganul către Anselmo. Du raniţele astea într-un loc unde să se afle la adăpost, vrei? Îs lucru de preţ.

Anselmo mormăi ceva. Apoi îi spuse lui Robert Jordan:

— Mă duc după vin.

Robert Jordan se ridică, luă cele două raniţe, le duse la oarecare distanţă de peşteră şi le aşeză de o parte şi de cealaltă a unui trunchi de brad. Ştia bine ce se află în ele şi nu-i plăcea să le ştie prea apropiate una de cealaltă.

— Adă-mi şi mie o cană! strigă ţiganul.

— Aveţi vin? întrebă Robert Jordan, întinzându-se din nou alături de ţigan.

— Vin? De ce să n-avem? Un burduf plin. Adică o jumătate de burduf, pe puţin.

— Dar de mâncare ce aveţi?

— De toate, măi omule, răspunse ţiganul. Mâncăm ca

generalii.

— Şi ce fac ţiganii la război? îl întrebă mai departe Robert Jordan.

— Rămân ţigani, cum sunt.

— Bună meserie.

— Cea mai bună, zise ţiganul. Cum te cheamă pe tine?

— Roberto. Şi pe tine?

— Rafael. Şi chestia cu tancul e serioasă?

— Sigur. De ce n-ar fi?

Anselmo ieşi pe gura peşterii, aducând un vas mare de piatră plin cu vin roşu şi având toartele a trei căni petrecute printre degete.

— Uite, zise el. Au şi căni, şi de toate.

În urma lui se arătă Pablo. Îi vesti:

— Îndată e gata şi mâncarea. Tutun aveţi?

Robert Jordan se duse la raniţe, o desfăcu pe prima, căută într-o despărţitură dinăuntru şi scoase una dintre cutiile plate de ţigări ruseşti luate de la cartierul general al lui Golz. Trecu unghia degetului mare de-a lungul marginii cutiei, o deschise şi i-o întinse lui Pablo, care lua o jumătate de duzină. Păstrându-le în pumnul său uriaş, Pablo alese una şi o cercetă în lumină. Erau nişte ţigări lungi şi subţiri, cu cilindru de carton la un capăt.

— Aer mult şi tutun puţin, mormăi el. Le ştiu. Celălalt, cel cu nume ciudat, avea şi el dintr-astea.

— Kaşkin, zise Robert Jordan şi întinse cutia către ţigan şi către Anselmo, care luară doar câte una.

— Luaţi mai multe, îi îndemnă Jordan, şi fiecare mai luă câte o ţigară. Atunci le mai dădu câte patru; drept semn de mulţumire, ţiganul şi Anselmo ridicară de două ori pumnii plini cu ţigări, iar ţigările îşi arătară şi îşi ascunseră capetele, amintind felul cum salută cineva cu sabia.

— Da, urmă Pablo. Avea un nume tare ciudat.

— A sosit şi vinul, zise Anselmo, cufundând o cană în vasul de piatră şi întinzând-o apoi lui Robert Jordan, după care mai umplu una pentru sine şi una pentru ţigan.

— Da’ eu n-am parte la v în? întrebă Pablo. Şedeau cu toţii laolaltă. În faţa peşterii.

Anselmo îi dădu cana lui şi intră înăuntru să aducă alta. Când veni îndărăt, se aplecă asupra vasului, îşi umplu cana şi pe urmă ciocniră cu toţii.

Vinul era bun. avea un uşor iz de răşină, căpătat de la burduf, dar cu gust excelent, şi mângâia lin şi catifelat limba. Robert Jordan îl sorbi domol şi simţi cum i se răspândeşte căldura în trupul obosit.

— Numaidecât vine şi mâncarea, anunţă Pablo. Şi străinul ăsta cu nume ciudat, cum a murit?

— A fost prins şi s-a omorât singur.

— Şi cum s-a întâmplat?

— Fusese rănit şi n-a vrut să fie luat prizonier.

— Da' în ce tel s-au petrecut lucrurile; cu de-amănuntul?

— Nu ştiu, minţi Robert Jordan. Cunoştea foarte bine amănuntele, dar îşi dădea seama că n-ar fi fost potrivit să povestească atunci.

— Când cu istoria cu trenul, ne pusese să-i făgăduim c-o să-l împuşcăm dacă o să cadă rănit şi n-o să mai poată fugi. zise Pablo. Vorbea într-un chip tare ciudat străinul acela.

Probabil chiar de pe atunci îl prinsese spaima, gândi Robert Jordan. Bietul Kaşkin!

— Nu se putea împăca deloc cu gândul să se omoare singur, urmă Pablo. Mi-a spus-o cu gura lui. Şi, la fel, tare îi mai era teamă să nu fie pus la cazne.

— Şi asta ţi-a spus-o? întrebă Robert Jordan.

— Da, răspunse ţiganul. Aşa ne-a spus tuturor.

— Ai fost şi tu când cu trenul?

— Da. Toţi am fost acolo când cu trenul.

— Vorbea într-un chip tare ciudat, repetă Pablo. Da' era şi foarte viteaz.

Bietul Kaşkin, gândi Robert Jordan. Probabil că prin locurile astea a făcut mai mult rău decât bine. Ce fericire ar fi fost dacă ştiam că chiar de pe vremea aceea îl chinuia frica. Ar fi trebuit să fie scos din formaţiile de operaţiuni. Nu poţi trimite la treburi dintr-astea oameni care vorbesc aşa cum vorbea el. Nu se poate să vorbeşti în felul acesta. Oameni ca el, care vorbesc aşa, chiar dacă îşi îndeplinesc misiunea, fac mai mult rău decât bine.

— Era un om cam sucit, zise el cu glas tare. Cred că trebuie să fi fost puţin într-o doagă.

— Da' tare îndemânatic când era vorba de explozii, vorbi ţiganul. Şi tare viteaz.

— Da' într-o doagă, urmă Robert Jordan. În treburi de astea trebuie să ai cap, nu glumă, şi să-l ţii totdeauna bine pe umeri.

Un om întreg la cap nu vorbeşte cum vorbea el.

— Da' dumitale, zise Pablo, dacă ai fi rănit într-o treabă cum e cea cu podul, ţi-ar plăcea să fii lăsat acolo, în plata Domnului?

— Uite ce e, răspunse Robert Jordan, şi aplecându-se înainte, îşi umplu încă o dată cana cu vin. Să ne înţelegem bine. Dacă aş fi silit vreodată să cer o mică facere de bine cuiva, oricine ar fi, i-aş cere-o în clipa când aş avea nevoie de ea.

— Aşa e, încuviinţă ţiganul. În felul ăsta vorbesc oamenii de ispravă. Aha! Uite că vine şi mâncarea.

— Tu ai mâncat, îi zise Pablo.

— Şi-aş putea să mai mănânc încă de două ori, răspunse ţiganul. Da' ia te uită cine-o aduce!

Fata se aplecase de spate ca să poată ieşi pe gura peşterii cu tava cea mare de fier, iar Robert Jordan îi văzu chipul înclinat într-o parte şi în aceeaşi clipă simţi cât de stranie îi era înfăţişarea. Zâmbi şi spuse: *„Hola,* tovarăşe", iar Robert Jordan răspunse: *„Salud",* şi avu grijă să nu-şi mute privirea şi să nu se uite în altă parte. Fata aşeză tava plată de fier la picioarele lui, şi mâinile-i frumoase, cu pielea bronzată, îi atraseră atenţia. Pe urmă îl privi drept în ochi şi zâmbi din nou. Albeaţa dinţilor strălucea pe chipul smead, şi ochii aveau aceeaşi lucire de bronz aurit ca şi pielea. Avea pometii puţin ieşiţi, ochii jucăuşi şi gura tăiată drept, cu buze pline. Părul îi era ca aurul cafeniu al holdelor pârjolite de soare, dar fusese tuns scurt pe tot capul, aşa că arăta doar puţin mai lung decât blana de castor. Zâmbi fără sfială, înfruntându-i privirea, ridică mâna bronzată şi şi-o trecu peste cap, netezindu-şi părul scurt, ce se zburlea la loc imediat după trecerea degetelor.

Are faţa frumoasă, gândi Robert Jordan. Ar fi într-adevăr frumoasă dacă n-ar avea părul tăiat.

— Eu aşa mă pieptăn, îi spuse râzând lui Robert Jordan. Hai, ia şi mănâncă. Nu te uita la mine. La Valladolid m-au tuns aşa. Acuma aproape că a crescut la loc.

Se aşeză dinaintea lui şi-l cercetă cu privirea. O privi şi el, iar fata zâmbi şi îşi împreună mâinile, cuprinzându-şi genunchii. Cum şedea aşa, cu mâinile împreunate peste genunchi, picioarele înclinate se arătau lungi şi zvelte din manşetele pantalonilor, şi putea să-i vadă sub bluza cenuşie contururile sânilor mici, izbucniţi în sus. De câte ori se uita la ea, parcă i se punea un nod în gât.

— Farfurii nu avem, zise Anselmo. Scoate-ţi cuţitul şi foloseşte-te de el. Fata le pusese la îndemână patru furculiţe, sprijinindu-le cu dinţii de marginea tăvii.

Mâncau toţi din tavă şi, după obiceiul spaniolilor, nimeni nu scotea o vorbă. Era carne de iepure gătită cu ceapă şi ardei, iar prin sosul de vin înotau boabe de năut. Mâncarea fusese gătită cu pricepere, carnea se desprindea ca fulgul de pe oase, şi sosul era cu adevărat gustos. În timpul mesei, Robert Jordan mai bău o cană de vin. Cât ţinu masa, fata rămase cu ochii aţintiţi la el. Toţi ceilalţi erau atenţi doar la mâncare. Robert Jordan adună cu o bucată de pâine ultimele picături de sos din faţa lui, oasele le aşeză grămadă alături, pe urmă le dădu la o parte ca să poată aduna sosul ce se scursese din ele, şterse bine furculiţa cu aceeaşi bucată de pâine, şterse şi cuţitul, apoi îl lăsă jos şi mâncă pâinea. Se aplecă şi îşi umplu încă o dată cana cu vin. iar în vremea asta fata nu-l slăbise din ochi.

Bău cana pe jumătate, dar nodul tot nu i se dusese din gât.

— Cum te cheamă?

Când îi auzi sunetul glasului, Pablo îşi aruncă repede privirile asupra lui. Pe urmă se ridică de jos şi plecă.

— Maria. Dar pe dumneata?

— Roberto. De multă vreme eşti în munţi?

— De trei luni.

— De trei luni?!

Îi privi părul, care rămase la fel de des, de scurt şi de zburlit, ca un lan răvăşit de vânt pe o coastă de deal, chiar şi după ce fata, foarte stânjenită de data asta, îşi trecu palma peste cap.

— A fost ras cu briciul, zise ea. Acolo, la puşcăria din Valladolid, era regula să ne radă cu briciul. Trei luni i-a trebuit ca să crească aşa cum e acuma. Am fost în trenul acela. Mă duceau undeva înspre miazăzi. După ce trenul a sărit în aer, pe mulţi dintre noi i-au prins iar, da’ pe mine nu. Şi am venit cu oamenii ăştia încoace.

— Am găsit-o ascunsă printre stânci, lămuri ţiganul. Tocmai când ne pregăteam de plecare. Mamă, Da’ urâtă mai era! Am luat-o cu noi, da’ de multe ori mi-am zis că ar trebui s-o lăsăm în plata Domnului.

— Da’ celălalt, care a fost cu ei la tren? întrebă Maria. Celălalt, tot bălai. Străinul. El unde mai este?

— A murit, răspunse Robert Jordan. În aprilie.

— În aprilie? Păi în aprilie a fost povestea cu trenul.

— Da, răspunse iar Robert Jordan. A murit la zece zile după întâmplarea cu trenul.

— Sărmanul, zise Maria. Era tare viteaz. Şi dumneata tot de treburi dintr-astea te ţii?

— Da.

— Ai aruncat trenuri în aer, şi dumneata?

— Da. Trei trenuri.

— Pe-aici?

— În Estramadura. Înainte de a veni încoace, am fost în Estramadura. Am făcut treabă bună în Estramadura. Mulţi de-ai noştri lucrează acolo.

— Şi-acuma de ce ai venit aici, în munţii ăştia?

— Am venit să iau locul celuilalt, al blondului care-a murit. De altminteri, cunosc ţinutul încă dinainte de începerea mişcării.

— Îl cunoşti bine?

— Nu, nu chiar aşa de bine. Dar învăţ repede. Am o harta bună şi o călăuză straşnică.

— Bătrânul, zise Maria, încuviinţând din cap. Bătrânul e un om şi jumătate.

— Foarte mulţumim, spuse Anselmo adresându-se fetei, şi abia atunci Robert Jordan înţelese că nu e numai el singur cu fata şi în acelaşi timp văzu cât de greu îi vine să se uite la ea, fiindcă asta făcea ca vocea să-i sune straniu. Încălcase ultima dintre cele două porunci pe care trebuie să le respecte cine vrea să trăiască în bună înţelegere cu oamenii ce vorbesc spanioleşte: bărbaţilor să le dai tutun, iar de femei să nu te legi niciodată. Dar în clipa aceea îşi dădu seama, cu totul pe neaşteptate, că nici nu-i păsa. Erau atât de multe lucrurile de care nu trebuia să-i pese; şi de ce s-ar sinchisi tocmai de treaba asta?

— Ai chip foarte frumos, îi spuse el Mariei. Tare mi-ar fi plăcut să te fi întâlnit până nu apucaseră să-ţi taie părul.

— Are să crească la loc, răspunse fata. Peste şase luni o să fie destul de lung.

— Ar fi trebuit s-o vezi când am adus-o de la tren. Era aşa de urâtă, că te băga în sperieţi.

— Şi a cui femeie eşti? întrebă Robert Jordan, încercând să schimbe vorba. A lui Pablo?

Fata îl privi lung, izbucni în râs, apoi îl lovi cu palma peste

genunchi.

— A lui Pablo? I-ai văzut mutra?

— Bine, atunci a lui Rafael. Pe Rafael l-am văzut cum arată.

— Nici a lui Rafael.

— Nu-i a nici unuia, interveni ţiganul. E o femeie tare ciudată. Nu-i a nimănui. Da' face mâncare bună.

— Adevărat, a niciunuia? o întrebă Robert Jordan.

— A niciunuia. A nimănui. Nici în glumă şi nici de-adevărat. Şi nici a dumitale.

— Nu?! exclamă el şi simţi cum nodul i se urcă iar în gât. Asta-i bine. N-am vreme pentru niciun fel de femeie.

— Nici măcar un sfert de ceas? întrebă provocator ţiganul. Nici măcar cincisprezece minuturi?

Dar Robert Jordan nu-i răspunse. Se uita la fată, la Maria, şi-şi simţea gâtlejul prea înţepenit ca să poată îndrăzni a scoate vreo vorbă.

Maria se uită la el şi izbucni în râs, apoi roşi deodată, dar continuă să-l privească.

— Ai roşit, îi spuse Robert Jordan. Ai obicei să roşeşti deseori?

— Nu roşesc niciodată.

— De data asta ai roşit.

— Atunci mă duc în peşteră.

— Rămâi aici, Maria.

— Nu! se împotrivi fata, şi zâmbetul îi pieri de pe chip. Acuma mă duc înăuntru.

Ridică de jos tava de fier din care mâncaseră bărbaţii şi strânse cele patru furculiţe. Mişcările îi erau stângace, ca ale unui căluţ nedat la ham, dar tot atât de graţioase ca ale unui animal tânăr.

— De căni mai aveţi nevoie? întrebă ea.

Robert Jordan continua s-o privească, şi fata roşi din nou.

— Nu mă mai face să roşesc, îl rugă Maria. Nu-mi place.

— Lasă-le aici, îi spuse ţiganul. Ţine, urmă el, cufundând cana în vasul de piatră şi întinzând-o, plină, lui Robert Jordan, care se uita după fată: o văzu cum îşi apleacă repede capul şi intră în peşteră cu tava grea de fier.

— Mulţumesc, zise Robert Jordan. Glasul i se limpezise din nou acum, când fata plecase. Asta-i ultima. Am băut destul.

— Să terminăm vinul, spuse Rafael. Mai avem înăuntru încă mai mult de jumătate de burduf. L-am adus încoace pe spinarea

unui cal.

— Aia a fost cea din urmă ieşire a lui Pablo, lămuri Anselmo. De-atuncea n-a mai făcut nimic.

— Câţi sunteţi cu toţii? întrebă Robert Jordan.

— Suntem şapte, şi mai sunt şi două femei.

— Două?

— Da. Mai e şi *mujer* a lui Pablo.

— Şi ea unde-i?

— În peşteră. Fata se pricepe şi ea oleacă la făcut mâncare. Am spus că face mâncare bună aşa, ca s-o bucur. Da' cea mai mare parte de timp doar o ajută pe *mujer* a lui Pablo.

— Şi cealaltă cum arată, adică *mujer* a lui Pablo?

— Aoleu! răspunse ţiganul rânjind. Ceva cumplit! Dacă socoteşti că Pablo e urât, atunci aşteaptă să-i vezi nevasta. Da' bărbată femeie! De o sută de ori mai vitează decât Pablo. Numai că e ceva cumplit.

— Pablo a fost viteaz la început, se amestecă în vorbă Anselmo. La început era bărbat de nădejde.

— A ucis oameni mai mulţi decât holera, adăugă şi ţiganul. Atuncea, când a început mişcarea, Pablo a omorât oameni mai mulţi decât febra tifoidă.

— Da' e lungă vreme de când a ajuns *muy flojo*, urmă Anselmo. Acuma e tare mălăieţ. Întruna se cutremură de frica morţii.

— S-ar putea să fie din pricină că a omorât aşa de multă lume la început, zise ţiganul pe un ton filosofic. Pablo a omorât mai mulţi decât ciuma bubonică.

— Asta, şi avuţia, adăugă Anselmo. Şi pe urmă, bea şi prea mult. Acuma i-ar plăcea să se tragă deoparte, ca un *matador de toros.* Ca unul dintre cei ce luptă cu taurii. Da' n-are cum se trage deoparte.

— Dacă ar trece de partea cealaltă a frontului, spuse ţiganul, i s-ar lua caii şi ar fi trimis la armată. Nici mie nu mi-ar plăcea să mă duc la armată.

— Nu se află ţigan să-i placă treaba asta, observă Anselmo.

— Şi pentru ce să-i placă? întrebă ţiganul. Cine vrea de bunăvoie să se ducă la armată? De asta facem noi revoluţie, ca să ne ducem la armată? Eu să lupt vreau, da' nu să mă duc la armată.

— Şi ceilalţi unde-s? întrebă Robert Jordan.

Acum se simţea bine, iar din pricina vinului îl cuprinsese toropeala; şi stând acolo, întins pe covorul de frunze al pădurii, vedea printre crestele brazilor norii micuţi, ce se ridică după-amiaza peste munţi, alunecând încet pe cerul înalt al Spaniei.

— Doi dorm înăuntru, în peşteră. Doi stau de santinelă acolo sus, unde avem arma. Altul stă de santinelă în vale. Cred că acuma dorm toţi.

Robert Jordan se răsuci pe o parte:

— Ce fel de armă aveţi?

— Are un nume tare ciudat, răspunse ţiganul. În clipa asta nu mi-l pot aduce aminte nici dacă mă omori… o mitralieră.

Probabil că e puşcă-mitralieră, îşi spuse Robert Jordan. Şi întrebă:

— Cât de grea e?

— Poate s-o ducă un om, da' e tare grea. Are trei picioare care se pot strânge. Am capturat-o la cea din urmă ieşire mai serioasă. Chiar înaintea celei cu vinul.

— Şi câte cartuşe aveţi la ea?

— Avem cartuşe fără număr, răspunse ţiganul. O ladă întreagă, grea cât nici cu gândul nu poţi gândi.

Par să fie vreo cinci sute de cartuşe, gândi Robert Jordan.

— Şi se alimentează cu bandă, ori cu încărcător?

— Cu nişte cutii de fier care se aşază deasupra.

Drace, pare să fie o mitralieră de tip „Lewis" îşi spuse Robert Jordan.

— Dumneata ştii ceva despre mitraliere? îl întrebă el pe bătrân.

— *Nada*, răspunse Anselmo. Nimic.

— Da' tu? îl întrebă apoi pe ţigan.

— Ştiu că trag cu mare repeziciune şi se încălzesc aşa de tare, că ţeava îţi arde mâna dacă o atingi, răspunse ţiganul, umflându-se în pene.

— Asta o ştie oricine, rosti Anselmo dispreţuitor.

— Se poate, zise ţiganul. Da' dânsul mi-a cerut să-i spun ce ştiu despre o *máquina*, şi eu i-am spus. Iar pe urmă adăugă: Afară de asta, lucru care nu se întâmplă cu o armă obişnuită, a noastră varsă foc întruna câtă vreme apeşi pe trăgaci.

— Numai dacă nu se blochează, dacă nu rămâne fără muniţie şi dacă nu se înfierbântă aşa de tare încât să se topească, zise Robert Jordan în englezeşte.

— Ce-ai spus? întrebă Anselmo.

— Nimic, răspunse Robert Jordan. Priveam doar în viitor, pe englezeşte.

— Asta-i altă năzbâtie! zise ţiganul. Să priveşti viitorul pe *Inglés*. Ştii cumva să citeşti în palmă?

— Nu, spuse scurt Robert Jordan şi îşi umplu încă o dată cană cu vin. Dar dacă tu eşti atât de iscusit, te-aş pofti să citeşti în palma mea şi să-mi spui ce-are să se petreacă în cele trei zile ce vor veni după cea de astăzi.

— *Mujer* a lui Pablo ştie să citească în palmă, îl lămuri ţiganul. Da' e aşa de supărăcioasă şi-i aşa de aprigă la suflet, că nu ţi-aş putea spune dac-o să vrea.

Robert Jordan se ridică în capul oaselor şi sorbi o înghiţitură de vin. Pe urmă spuse:

— Atunci, haideţi să vorbim cu *mujer* a lui Pablo. Dacă-i o treabă atât de încurcată, mai bine s-o descurcăm numaidecât.

— Eu nu mă duc s-o sâcâi, zise Rafael. Mă iubeşte ca sarea-n ochi.

— De ce?

— Zice că-s un pierde-vară.

— Auzi ce vorbă fără socoteală! spuse Anselmo batjocoritor.

— Are ea ce are împotriva ţiganilor.

— Tii, ce mare greşeală! comentă Anselmo.

— Are sânge ţigănesc în vine, urmă Rafael. Vasăzică, ştie ce vorbeşte. Şi rânji cu gura până la urechi. Da limba ei frige ca focul şi ustură ca şfichiul harapnicului. Cu limba asta a ei e în stare să jupoaie pielea de pe oricine. Fâşii-fâşii jupoaie pielea de pe om. E amarnică şi cumplită cum nu s-a mai pomenit sub soare.

— Şi cu fata, cu Maria, cum se împacă? întrebă Robert Jordan.

— Bine. Pe fată o iubeşte. Da' ia să se apropie vreunul de ea cu vreun gând... Nu mai spuse nimic, dar clătină din cap şi plescăi din limbă.

— Cu fata e bună ca pâinea caldă, zise Anselmo. O îngrijeşte cum nu se poate mai bine.

— Când am adunat-o noi, pe vremea poveştii eu trenul, zise Rafael, tare ciudată era fata asta. O vorbă nu scotea şi doar bocea întruna, iar de se întâmpla s-o atingă cineva, se scutura cum se scutură câinele de apă. De-abia mai încoace şi-a venit puţin în fire. Şi numai acum, în urmă, s-a înzdrăvenit pe de-a-

ntregul. Acum, uitaţi-vă la ea: o fată de mai mare dragul! Când a stat mai adineauri de vorbă cu dumneata, ai văzut ce frumos s-a purtat. Atuncea, după povestea cu trenul, am fost cât pe ce s-o lăsăm în plata Domnului. Nici nu făcea să pierdem timp pentru ea, aşa era de amărâtă, de urâtă şi parcă fără însemnătate. Dar bătrâna a legat-o cu o funie peste mijloc, şi de câte ori spunea că nu mai poate să meargă, o izbea cu celălalt capăt al funiei şi o silea să păşească înainte. Pe urmă, când cu adevărat n-au mai ajutat-o puterile, a luat-o bătrâna în spinare şi a dus-o ea. Iar când nici bătrâna n-a mai putut-o duce, am luat-o eu. Urcam pe-o coastă de deal, şi mergeam prin nişte tufărişuri şi mărăcini de ne-ajungeau până la piept. Şi când nici eu n-am mai putut-o duce în spinare, a luat-o Pablo. Da' cât a trebuit să dea din clanţă bătrâna ca să ne silească a purta asemenea povară! Năvala amintirilor îl făcu să scuture din cap. Ce-i drept, are ea picioare lungi, da' de grea, nu-i prea grea. Oasele-s uşoare şi n-atârna mult. Da' nici uşoară nu ni se părea când trebuia s-o cărăm în spinare, să ne oprim şi să tragem în urmăritori, pe urmă iar s-o săltăm pe umăr, în vreme ce bătrâna îl tot altoia pe Pablo cu funia şi-i purta carabina, i-o îndesa în mână când se pregătea s-o lase jos pe fată, pe urmă iar îl silea s-o salte în spinare şi-i încărca degrabă carabina, blestemându-l de mama focului; îi scotea cu mâna ei cartuşele din buzunar, i le îndesa în încărcător, şi nicio clipită nu contenea cu blestemele. Tocmai începuse să amurgească, iar când s-a lăsat noaptea cea neagră, eram scăpaţi. Da' ce noroc pe noi că n-aveau cavalerie!

— Trebuie c-a fost cumpănă grea acolo la tren, zise Anselmo. Eu nu m-am aflat de faţă, lămuri bătrânul, întorcându-se către Robert Jordan. Acolo au fost cetele lui Pablo şi El Sordo, pe care o să-l vedem în seara asta, şi încă alte două cete, tot din munţii de-aici. Eu, la vremea aceea, eram de cealaltă parte a frontului.

— Şi unde-l mai pui pe omul acela bălai şi cu nume ciudat... continuă ţiganul.

— Kaşkin.

— Da. Nici în ruptul capului nu pot să ţin minte; numele ăsta. Aveam doi oameni cu o mitralieră. Şi ăştia, trimişi tot de armată. Când a fost cu fuga, n-au putut să ducă mitraliera şi au pierdut-o. Poţi fi sigur că nu era mai grea decât fata. şi de-ar fi căzut bătrâna asupra lor, ar fi cărat-o fără doar şi poate. Din nou clătină din cap, de parcă se împotrivea amintirilor, şi urmă: De

când sunt eu pe lume n-am mai văzut asemenea lucru ca explozia aceea. Trenul venea, întins, drept spre noi. L-am zărit încă de departe. Mă apucase un tremurici, că nici nu am vorbe să vă spun. Am văzut întâi fumul, şi ceva mai târziu am auzit şuieratul maşinii. Pe urmă s-a apropiat – puf-puf-puf-puf-puf-puf – şi se făcea mai mare şi mereu mai mare, apoi deodată, când a trosnit explozia, roţile din faţă ale maşinii au săltat de pe şine, şi parcă tot pământul s-a ridicat într-un nor mare şi negru şi cu tunet de-ţi lua auzul, iar maşina a sărit în sus împreună cu norul acela de pământ, şi părţile de lemn se înălţau în văzduh de-ai fi zis că le vezi în vis, şi maşina s-a prăvălit deodată pe-o coastă, ca un animal uriaş rănit de moarte, şi de rândul ăsta a fost încă o explozie de fum albicios, când nici nu conteniseră să cadă peste noi bulgării azvârliţi de explozia dintâi, iar atunci *máquina* a început să latre – ta-ta-ta-ta – urmă ţiganul să povestească, zbătându-şi în faţa pieptului amândoi pumnii strânşi şi cu degetele mari ridicate drept în sus, ca şi când ar fi lovit într-o mitralieră închipuită. Ta-ta-tat-tat-tat-ta! striga el ca apucat. Niciodată în viaţa mea n-am mai văzut asemenea minune, cu soldaţii care se năpusteau jos din tren şi o luau la fugă, şi *máquina* lătra asupra lor, iar oamenii cădeau ca spicele. Atuncea s-a întâmplat că, de zăpăcit ce eram, am pus mâna pe *máquina* şi-am văzul că frigea ca jarul, şi tot atuncea bătrâna m-a plesnit straşnic peste obraz şi a răcnit la mine: „Trage, dobitocule! Trage, sau îţi fărâm capul ca la şarpe!” îndată am început să trag, da’ îmi venea tare greu să ţin arma drept, iar soldaţii începuseră să urce în goană coasta unui deal mai depărtat. Peste o vreme, după ce am coborât noi până la tren, ca să vedem ce ar fi de agonisit de pe-acolo, un ofiţer a adunat cu sila câţiva soldaţi şi i-a pornit împotriva noastră, mânându-i cu revolverul de la spate. Zbiera întruna la soldaţi şi flutura ca nebun revolverul prin văzduh, iar noi toţi am tras în el, numai că niciunul nu l-am putut nimeri. Pe urmă, o seamă de soldaţi s-au aşezat în şir pe pământ şi au început să tragă în noi, iar ofiţerul umbla de colo până colo prin spatele lor, tot cu revolverul în mână, şi noi deloc nu-l puteam lovi, şi nici má*quina nu* putea trage în el din pricină că-i şedea trenul în cale. Soldaţii rămăseseră culcaţi acolo şi nu mai voiau să se ridice, şi-atuncea ofiţerul a împuşcat doi dintre ei, şi ceilalţi tot nu s-au ridicat, da’ de-atâtea blesteme şi înjurături, au început să se ridice câte

unu, câte doi sau câte trei deodată şi s-o pornească în goană spre noi şi spre tren. Pe urmă iar s-au întins la pământ şi au început să tragă. Atuncea am hotărât că sosise vremea s-o ştergem, şi când plecam, má*quina* încă mai clănţănea pe deasupra capetelor noastre. Şi atuncea am găsit-o pe fată, printre stâncile unde stătea ascunsă după ce fugise de la tren, şi a venit şi ea cu noi. Soldaţii aceia ne-au hăituit pe urmă până noaptea.

— Trebuie să fi fost greu de tot, zise Anselmo. Şi mare tulburare de suflet.

— A fost singura treabă bună pe care am făcut-o, rosti o voce groasă. Acuma cu ce te mai îndeletniceşti tu, măi împuţiciune de golan puturos şi beţiv, fecior râios de curvă ţigănească? Ce faci aicea?

Robert Jordan văzu o femeie de vreo cincizeci de ani, aproape la fel de voinică şi vânjoasă ca şi Pablo, lată în umeri pe cât era de înaltă, îmbrăcată cu fustă şi bluză neagră, ţărănească, ciorapi groşi de lână traşi pe picioare butucănoase şi pantofi negri cu talpa de sfoară; chipul negricios îi era întunecat, ca o efigie săpată în granit. Avea mâini mari, dar frumoase, iar părul negru, des şi cârlionţat, îl avea strâns la ceafă într-un con ci.

— Răspunde la ce te-am întrebat! îi porunci ea ţiganului, fără a-i lua în seamă pe ceilalţi.

— Stăteam de vorbă cu tovarăşii ăştia. Dânsul se pricepe la pus dinamită şi abia a sosit.

— Asta o ştiu eu, zise *mujer* a lui Pablo. Acuma ia-o din loc şi schimbă-l pe Andrés, care-i de santinelă pe creastă.

— *Me voy,* răspunse ţiganul. Mă duc. Pe urmă se întoarse către Robert Jordan: Am să te văd la vremea mesei.

— Vorba asta nici în glumă să n-o mai spui, îi zise femeia. După câte am ţinut eu socoteala, azi ai mâncat de trei ori. Ia-o din loc şi trimite-mi-l pe Andrés.

Pe urmă îi spuse lui Robert Jordan, întinzându-i mâna şi zâmbind:

— *Hola!* Ce faci şi cum mai merg treburile în republică?

— Bine, răspunse Robert Jordan şi îi strânse mâna cu aceeaşi tărie. Bine şi eu şi republica.

— Mă bucur, zise femeia. Îl privea drept în ochi şi zâmbea, iar el băgă de seamă că are ochi foarte frumoşi şi de culoare cenuşie. Ai venit încoace ca să mai aruncăm un tren în aer?

— Nu, răspunse Robert Jordan, şi chiar din clipa aceea avu în ea încredere deplină. Pentru un pod am venit.

— *No es nada*, zise femeia. Un pod e nimica toată. Când o să mai aruncăm în aer alt tren, că doar acuma avem şi cai?

— Mai târziu. Podul ăsta e treabă foarte însemnată.

— Fata mi-a spus că tovarăşul dumitale, care a fost cu noi la tren, a murit.

— Da.

— Mare păcat! Niciodată n-am mai văzut asemenea explozie. Tare iscusit om mai era. Mi-a plăcut foarte mult. Şi-acuma n-ar fi cu putinţă să mai aruncăm în aer un tren? S-au strâns aicea în munţi o mulţime de oameni. Chiar prea mulţi. A şi început să ne fie greu să mai găsim de mâncare. Ar fi mai bine să plecăm. Şi-avem şi cai.

— Trebuie să terminăm cu podul.

— Şi unde-i podul ăsta?

— Chiar aici, pe-aproape.

— Cu-atât mai bine, zise *mujer* a lui Pablo. Haideţi să dărâmăm toate podurile de prin împrejurimi şi să plecăm. M-am săturat de locurile de pe-aici. E prea mare adunătură de lume. Din asta nu poate să iasă nimica bun. Aici, la noi, e o lâncezeală de-ţi face greaţă.

Atunci îl zări pe Pablo printre brazi şi strigă la el:

— *Borracho!* Beţivule! Beţiv împuţit! Apoi se întoarse iar, veselă, spre Robert Jordan şi-i spuse: A luat un burdufel de vin şi s-a dus să-l bea de unul singur în pădure. Bea întruna. Viaţa asta are să-l dea gata. Băiete, îmi pare grozav de bine că ai venit! Şi îl bătu cu palma pe spate, apoi urmă: Aha! Eşti mai voinic decât arăţi. Şi-şi trecu palma peste umărul lui, ca să-i simtă muşchii sub cămaşa de flanelă. Bun! Îmi pare grozav de bine că ai venit.

— Şi mie la fel.

— O să ne înţelegem de minune, spuse femeia. Bea o cană de vin.

— Am mai băut câteva până acuma, răspunse Robert Jordan. Da’ bei şi dumneata?

— Nu beau niciodată înainte de masă. Mă arde la lingurică. Pe urmă din nou îl zări pe Pablo şi strigă: *Borracho!* Beţivule! Se întoarse iar spre Robert Jordan, clătinând din cap: A fost un om şi jumătate. Da acuma s-a sfârşit cu el. Şi-ascultă aici, să-ţi mai spun un lucru! Să fii bun cu fata şi să iei seama cum te porţi cu

ea. Cu Maria. A trecut prin multe nenorociri. Ai priceput?

— Da. Da' de ce-mi spui asta?

— Fiindcă atunci când s-a întors în peşteră, am luat aminte la ce s-a petrecut în sufletul ei după ce te-a văzut. Şi-am luat aminte cu ce ochi te cerceta încă înainte de-a ieşi din peşteră.

— Am glumit puţin cu dânsa.

— A fost într-o state de plâns, spuse femeia lui Pablo. Acuma e mai bine şi ar trebui să plece de aici.

— E treabă uşoară; o puteţi trimite cu Anselmo, s-o treacă dincolo de linia frontului.

— Dumneata şi cu Anselmo o puteţi lua când se termină povestea asta.

Robert Jordan simţi o durere în gâtlej, şi glasul îi sună spart când spuse:

— S-ar putea să facem şi cum spui.

Mujer a lui Pablo se uită la el şi clătină din cap:

— *Ay, ay, ay!* Toţi bărbaţii sunt aşa?

— N-am spus nimic. E fată frumoasă, doar ştii bine.

— Nu, nu-i frumoasă. Da' începe să fie frumoasă, asta vrei să spui, zise femeia lui Pablo. Bărbaţii! Mare ruşine pe capul nostru, al femeilor, că tot noi îi naştem. Nu. Să vorbim drept. În republică oare nu se află cămine care să se îngrijească de una ca ea?

— Ba da, răspunse Robert Jordan. Şi încă foarte bune. Pe coasta mării, pe lângă Valencia. Şi prin alte părţi. Acolo au să se poate foarte bine cu ea şi poate să muncească, să îngrijească de copii. Copii de prin satele evacuate. Or s-o înveţe să îngrijească de copii.

— Ar fi bine, spuse *mujer* a lui Pablo. Încă de pe acuma Pablo tânjeşte după fată. Ăsta e încă un lucru care îl nimiceşte. Când dă cu ochii de ea, parcă se lasă asupra lui o boală. E mai bine să plece de îndată.

— O putem lua cu noi după ce isprăvim treaba.

— Şi o să ai grijă de ea, acum, că ţi-am arătat încredere? Îţi vorbesc de parcă te-aş cunoaşte de când lumea.

— Aşa se întâmplă, zise Robert Jordan, când oamenii se înţeleg între ei.

— Stai jos, îl îndemnă femeia lui Pablo. Nu-ţi cer să-mi făgăduieşti nimic, fiindcă ce e să se întâmple tot are să se întâmple. Doar dacă *nu* vrei s-o scoţi de aici, doar atunci te rog

să-mi faci o făgăduială.

— De ce numai dacă n-am s-o scot de aici?

— Pentru că nu vreau s-o am lângă mine ieşită din minţi după ce-ai să pleci dumneata. Am avut-o mai înainte ieşită din minţi, şi am destule griji pe cap chiar şi fără asta.

— O s-o luăm cu noi după ce isprăvim cu podul, spuse Robert Jordan. Dacă mai rămânem în viaţă după ce isprăvim cu podul, o s-o luăm cu noi.

— Nu-mi place să te aud vorbind aşa. Vorbe dintr-astea n-aduc niciodată noroc.

— Vorbesc aşa numai fiindcă vreau să-ţi fac o făgăduială, urmă Robert Jordan. Altminteri, nu sunt dintre cei ce spun vorbe amare.

— Întinde mâna aici, să ţi-o cercetez, zise femeia.

Robert Jordan întinse mâna, şi femeia îi desfăcu palma, i-o ţinu în mâna ei bătătorită, i-o frecă uşor cu degetul mare şi se uită la ea cu încordare, apoi îi dădu drumul, lăsând-o să cadă. Se ridică în picioare. Se ridică şi el, iar femeia îl privi fără zâmbet.

— Ce-ai văzut acolo, în palmă? o întrebă. Să ştii că nu cred în istorii de astea. N-ai cum să mă sperii.

— Nimic, răspunse femeia. N-am văzut nimic în palmă.

— Ba da, ai văzut. Şi sunt curios să aflu. Dar nu cred în prostii dintr-astea.

— Da' în ce crezi?

— În multe, dar în asta, nu.

— În ce?

— În munca mea.

— Da, am văzut.

— Spune-mi, ce altceva ai mai văzut?

— N-am mai văzut nimic altceva, răspunse ea posomorâtă. Ziceai că podul e treabă primejdioasă?

— Nu. Am spus că e foarte însemnată.

— Da' poate să fie şi cu primejdie?

— Da. Şi-acuma am să mă duc acolo, să-l văd şi eu. Câţi bărbaţi aveţi aici?

— Cinci pe care să te poţi bizui. Ţiganul nu face nici două parale, cu toate că gândurile i-s curate. Are inimă bună. În Pablo nu mai am nicio încredere.

— Da' El Sordo câţi bărbaţi de nădejde are?

— Să zicem că opt. O să vedem diseară. Vine şi el încoace. E

un om tare isteţ. Şi are şi ceva dinamită. Da’ nu cine ştie câtă. O să stai de vorbă cu el.

— L-aţi chemat?

— Vine în fiecare seară. Suntem vecini. Ne este şi prieten, şi tovarăş.

— Şi despre el ce crezi?

— E un om şi jumătate. Şi totodată foarte priceput. La povestea cu trenul a făcut treabă cât zece.

— Şi prin cetele celelalte?

— Dacă li se trimite veste din vreme, s-ar putea să strângem laolaltă cincizeci de puşti, pe care şi ne putem oarecum bizui.

— Cât de tare ne putem bizui?

— Asta ţine de mărimea primejdiei.

— Şi câte cartuşe de fiecare puşcă?

— Poate că vreo douăzeci. Câte or vrea să ia pentru treaba cu podul. Dacă or veni pentru treaba asta. Să nu uiţi că la pod n-au să fie nici bani de luat şi nici lucruri de prădat, iar fereala ce-o pui în vorbe arată limpede mărimea primejdiei. Şi după ce s-o termina, va trebui să plecăm din munţii ăştia. Mulţi au să fie împotriva isprăvii cu podul.

— E limpede.

— De aceea, e mai bine să nu vorbeşti despre treaba cu podul mai mult decât e neapărată nevoie.

— Şi eu cred la fel.

— Pe urmă, după ce ai să cercetezi cu luare-aminte podul, la noapte o să stăm de vorbă cu El Sordo.

— Mă duc chiar acuma acolo, cu Anselmo.

— Atuncea scoală-l, îl sfătui femeia. Vrei să-ţi dau o carabină?

— Mulţumesc, îi răspunse. Ar fi bine s-o am, Da’ n-aş vrea s-o folosesc. Mă duc să cercetez locurile, nu să stârnesc zarvă. Îţi mulţumesc pentru tot ce mi-ai spus. Îmi place foarte mult felul cum vorbeşti.

— Încerc şi eu să vorbesc pe faţă.

— Atuncea spune-mi ce-ai văzut în palmă.

— Nu, rosti ea cu tărie şi clătină din cap. N-am văzut nimic. Gata, ia-o spre pod. O să am eu grijă de raniţe.

— Acoperă raniţele şi ai grijă să nu umble nimeni la ele. Acolo unde sunt, stau mai bine decât în peşteră.

— Am să le învelesc, şi nimeni n-are să se atingă de ele, îl asigură femeia lui Pablo. Gata, du-te să vezi podul.

— Anselmo, zise Robert Jordan, punând mâna pe umărul bătrânului, care dormea întins pe jos şi cu capul sprijinit pe braţe.

Bătrânul înălţă privirile şi zise:

— Da. Numaidecât. Hai să mergem.

Capitolul trei

Cei din urmă două sute de yarzi[3] îi coborâseră ascunşi în umbra pădurii, furişându-se cu multă grijă de la un trunchi la altul, iar acum, când ajunseseră la ultimii brazi de pe coastă, podul li se arătă la numai cincizeci de yarzi depărtare. Soarele după-amiezii târzii încă îşi azvârlea cele de pe urmă raze peste culmile cafenii de munte şi lumina podul întunecat, proiectându-i umbra pe coastele abrupte şi golaşe ale defileului. Era un pod de fier cu un singur arc, şi la fiecare capăt avea câte o gheretă pentru santinele. Destul de larg ca să poată trece pe el două maşini deodată, se arcuia, cu graţia robustă a metalului, peste defileul prăpăstios, în fundul căruia, la mare adâncime, un torent îşi repezea firul spumos peste stânci şi bolovani, îndreptându-se către pârâul ce străbătea trecătoarea.

Soarele îi bătea în ochi, şi Robert Jordan nu putea să distingă decât silueta construcţiei. Apoi soarele coborî, scăpătând dincolo de creastă, şi atunci, privind printre brazi spre culmea cenuşie şi rotunjită ce acoperise astrul, văzu de data asta, când nu mai avea de înfruntat lumina orbitoare, coasta de un verde proaspăt şi gingaş şi pete de zăpadă veche risipite pe sub coama muntelui.

Începu să cerceteze din nou podul, folosind neaşteptata revărsare de lumină blândă ce n-avea să mai dăinuiască mult, şi îi studie atent construcţia. Nu era deloc greu să-l arunci în aer. În vreme ce privea într-acolo, scoase un carnet din buzunarul de la piept şi făcu repede vreo câteva schiţe lineare. Cât desenă, nu se gândi să calculeze şi cantităţile de exploziv. Asta avea s-o facă mai târziu. Acum îşi însemna doar punctele unde trebuia plasată dinamita, aşa fel ca să distrugă punctele de sprijin ale deschiderii şi să prăvălească o întreagă secţiune în adâncurile defileului. Putea s-o facă fără grabă, ştiinţific şi cu precizie, folosind o jumătate de duzină de încărcături legate în serie, aşa fel ca să explodeze simultan; sau ar fi putut-o face mai grosolan, cu două încărcături mari. Ar fi trebuit atunci să fie două încărcături deosebit de mari, plasate în puncte opuse, şi să explodeze în acelaşi timp. Desena repede şi cu bucurie; fericit că, în fine, ţinea în mână toate datele problemei; fericit că, în fine, pornise cu adevărat la treabă. Pe urmă închise carnetul,

[3] yard – aproximativ 0,91m.

strecură creionul în inelul de piele de pe marginea scoarţei, băgă totul în buzunar şi încheie nasturele.

În vreme ce el desenase, Anselmo cercetase şoseaua, podul şi gheretele santinelelor. I se părea că veniseră prea aproape de pod ca să se mai poată socoti în siguranţă, aşa că răsuflă uşurat când văzu că s-a isprăvit cu desenele.

Văzându-l că-şi încheie buzunarul şi se întinde pe burtă la adăpostul unui trunchi de brad, ca să poată privi mai bine de acolo, Anselmo îl prinse de cot şi îi arătă ceva cu degetul.

În ghereta de pe şosea, aşezată cu faţa spre ei, se vedea santinela stând pe un scaun şi ţinând între genunchi arma cu baionetă la ţeavă. Fuma o ţigară şi avea pe cap o bonetă împletită, iar pe umeri, o pelerină ce părea făcută dintr-o pătură. De la cincizeci de yarzi era cu neputinţă să-i distingi trăsăturile feţei. Robert Jordan duse binoclul la ochi, făcând grijuliu streaşină lentilelor cu palmele, deşi nicio rază nu mai venea până la el ca să se poată reflecta, şi atunci văzu parapetul podului atât de aproape, de parcă ar fi putut întinde mâna să-l apuce, şi chipul santinelei atât de limpede, că putea distinge obrajii scobiţi, scrumul ţigării şi lucirea unsuroasă a baionetei. Văzu un chip de ţăran, cu obraji scufundaţi sub pometii înalţi, barbă ţepoasă, ochi umbriţi de sprâncene stufoase, mâini mari, încleştate pe armă, şi cizme grosolane ieşind de sub poalele pelerinei de pătură. Pe peretele gheretei atârna un burdufel de vin din piele înnegrită şi se mai vedeau acolo câteva jurnale, dar nici urmă de telefon. S-ar fi putut, bineînţeles, ca telefonul să se afle pe peretele celălalt, care rămânea nevăzut; dar nu se zărea vreun fir plecând de la gheretă. Linia telefonică se întindea de-a lungul şoselei şi se vedeau firele trecute peste pod. Afară, lângă intrare, aşezată pe două pietre, se afla o sobiţă de mangal, făcută dintr-un bidon vechi de benzină, cu fundul tăiat şi laturile găurite; dar foc nu era. Sub sobiţă, în cenuşă, zăceau câteva tinichele, înnegrite de foc.

Robert Jordan întinse binoclul spre Anselmo, care stătea lungit pe burtă, alături de el. Bătrânul zâmbi şi clătină din cap. Se bătu cu degetul pe frunte, lângă ochi.

— *Ya lo veo*, spuse el pe spanioleşte. Îl văd. Dar vorbea din vârful limbii, aproape fără să mişte buzele, în felul acela mai stins decât şoapta.

Robert Jordan îi zâmbi, iar bătrânul îşi îndreptă iarăşi privirile

către santinelă şi, arătând cu un deget într-acolo, îşi trecu palma cealaltă prin dreptul beregăţii. Robert Jordan încuviinţă din cap, dar fără să mai zâmbească.

Ghereta din celălalt capăt al podului, mai depărtat, era aşezată cu spatele la ei şi cu faţa spre şosea, aşa că n-aveau cum să vadă înăuntru. Largă, gudronată şi bine construită, şoseaua cotea la capătul podului către stânga, apoi făcea o cotitură la dreapta şi pierea din vedere. În locul acela, vechiul drum fusese lărgit până la lăţimea de acum a şoselei, printr-o săpătură în peretele masiv al stâncii în partea opusă defileului; latura stângă, adică cea dinspre apus, care venea mai jos decât trecătoarea şi podul, era marcată şi apărată printr-un şir de pietre mari, cioplite din stâncă, de-a lungul malului abrupt ce se prăvălea în adâncurile defileului. Defileul părea un adevărat canion în locul acela, unde torentul ce trecea pe sub pod se vărsa în pârâul trecătorii.

— Şi postul celălalt? îl întrebă Robert Jordan pe Anselmo.

— E la cinci sute de metri mai jos de cotitura şoselei. La cantonul, săpat în stâncă, al picherului.

— Câţi oameni? întrebă Robert Jordan.

Din nou se uită la santinelă prin binoclu. Omul strivise mucul ţigării de peretele de scânduri al gheretei, pe urmă scosese din buzunar o pungă de piele, desfăcuse foiţa de pe ce mai rămăsese din ţigară «şi vărsase în pungă resturile de tutun. Se ridică în picioare, îşi rezemă arma de peretele gheretei şi se întinse, apoi îşi aruncă arma pe umăr şi făcu vreo câţiva paşi pe pod. Anselmo se lipi de pământ, iar Robert Jordan îşi vârî binoclul în buzunarul cămăşii şi îşi ascunse cât mai bine capul în dosul trunchiului de brad.

— Sunt şapte soldaţi şi un caporal, îi şopti Anselmo foarte aproape de ureche. Am aflat amănuntele astea de la ţigan.

— De îndată ce se linişteşte santinela, plecăm, zise Robert Jordan. Am venit prea aproape.

— Ai văzut tot ce-ţi făcea trebuinţă să vezi?

— Da. Tot ce trebuia.

Frigul se lăsa repede la ceasul acela, când soarele apusese şi lumina se împuţina pe măsură ce ultimele raze îşi stingeau lucirile aruncate peste munţii din spatele lor.

— Cum socoteşti că stau lucrurile? întrebă Anselmo cu glas şoptit, în vreme ce amândoi urmăreau cu privirile santinela: cu

silueta desfigurată de pelerina de pătură, pornise înainte pe pod, către ghereta cealaltă, şi baioneta îi lucea în ultimele unde de lumină târzie.

— Foarte bine, răspunse Robert Jordan. Foarte, foarte bine.

— Mă bucur, zise Anselmo. Nu mergem? Acuma nu mai are cum să ne vadă.

Santinela stătea în picioare, cu spatele către ei, la capătul cel mai depărtat al podului. Din adâncurile defileului se ridica vuietul torentului ce se izbea de pietre. Apoi, peste vuietul acela se întinse altul, un zumzet continuu şi puternic, şi văzură cum santinela îşi înalţă ochii spre cer şi boneta împletită îi alunecă pe ceafă; întoarseră şi ei capetele şi priviră în sus, iar atunci văzură în înaltul cerului, pe care cobora înserarea, trei monoplane în formaţie de V, micuţe şi argintii la înălţimea aceea, unde soarele încă mai ajungea, alunecând pe boltă cu o viteză de necrezut şi cu motoarele huruind din ce în ce mai puternic.

— Ale noastre? întrebă Anselmo.

— Aşa se pare, zise Robert Jordan, deşi ştia că la înălţimea aceea niciodată nu poţi fi sigur. Putea fi o patrulă de seară a unora, la fel de bine ca a celorlalţi. Dar despre avioanele de vânătoare oricine spunea că sunt „ale noastre”, fiindcă asta îi îmbărbăta pe oameni. Cu bombardierele era altceva. Anselmo, bineînţeles, făcea la fel, aşa că spuse:

— Sunt ale noastre. Le recunosc. Sunt *Moscas.*

— Bine, zise Robert Jordan. Şi mie mi se pare că sunt *Moscas*.

— *Moscas* sunt, stărui Anselmo.

Robert Jordan ar fi putut să pună binoclul la ochi şi să se convingă într-o clipă, dar preferă să n-o facă. În seara asta îi era cu totul indiferent ale cui sunt, iar dacă bătrânului îi făcea plăcere să le creadă „ale noastre”, n-avea rost să-i răpească această satisfacţie. Acum, în vreme ce avioanele piereau din vedere, îndreptându-se către Segovia, n-avea deloc impresia că ar fi fost monoplanele verzi, cu vârfurile aripilor vopsite în roşu, adaptate de ruşi după „Boeing P32” şi cărora spaniolii le spuneau *Moscas*. Culorile nu le putea distinge, dar siluetele nu erau cele care ar fi trebuit să fie. Nu. Fusese o patrulă fascistă în drum spre bază.

Santinela stătea tot în picioare, lângă ghereta de la celălalt capăt al podului, cu spatele către ei.

— Hai să mergem, spuse Robert Jordan.

Porni în sus pe coastă, înaintând cu multă grijă şi folosindu-se de acoperirea brazilor, până ce îşi dădu seama că nu mai pot fi văzuţi. Anselmo venea în urma lui, la distanţă de o sută de yarzi. După ce se depărtaseră bine de pod, stătu pe loc până ce bătrânul îl ajunse din urmă şi trecu el în faţă, continuând, în ciuda întunericului, să înainteze cu pas ferm peste trecătoare, pe coasta pieptişă.

— Avem o aviaţie grozavă, rosti bătrânul, nespus de fericit.

— Da.

— Şi o să învingem.

— Trebuie să învingem.

— Da. Şi după ce-om învinge, trebuie să vii şi să vânezi.

— Ce să vânez?

— Mistreţi, urşi, lupi, capre…

— Îţi place vânătoarea?

— Mamă, ce-mi mai place! Mai mult decât orice. În satul meu toţi suntem vânători. Dumitale nu-ţi place să te duci la vânătoare?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Nu-mi place să ucid animale.

— Cu mine e pe dos, zise bătrânul. Mie nu-mi place să ucid oameni.

— Nimănui nu-i place, afară de cei care-s scrântiţi la cap, spuse Robert Jordan. Dar n-am nimic împotrivă când e neapărată nevoie. Când e pentru cauză.

— Orice-ai spune, e altă treabă, urmă bătrânul. La mine acasă, când aveam şi eu casă, fiindcă acuma nu mai am, păstram colţii mistreţului pe care l-am ucis în pădurea din vale. Păstram şi pieile lupilor împuşcaţi de mine. Iarna îi împuşcam, că le luam urma prin zăpadă. Unul, mare cât toate zilele, l-am ucis în amurg, chiar la marginea satului, când mă întorceam acasă într-o seară de noiembrie. Acasă la mine aveam patru piei de lup întinse pe jos. Se cam tociseră ele de cât fuseseră călcate în picioare, Da’ se cheamă că tot piei de lup erau. Mai aveam şi coarnele ţapului vânat tocmai pe ţancurile din Sierra. Aveam acasă la mine şi un vultur împăiat de un meşter din Avila, tare priceput la împăiat păsări, şi-l făcuse cu aripile întinse şi ochii la fel de galbeni şi lucitori ca ai vulturului viu. Tare mai era frumos şi mult îmi mai plăcea să privesc la toate lucrurile astea!

— Da, rosti Robert Jordan.

— Pe uşa bisericii din sat de la mine era bătută în ţinte laba

unui urs pe cate l-am ucis într-o primăvară; am dat peste el pe-o coastă de munte, în zăpadă, şi se trudea să întoarcă un buştean chiar cu laba ce-am ţintuit-o apoi pe uşa bisericii.

— Când s-a întâmplat asta?

— Acum şase ani. Şi de câte ori vedeam laba aceea, chiar ca o mână de om, doar că avea nişte gheare cumplit de lungi, uscată şi ţintuită prin palmă de uşa bisericii, mi se bucura inima.

— De mândrie?

— De mândrie, fiindcă îmi aducea aminte de întâlnirea cu ursul pe coasta muntelui, în primăvara de atunci. Da' dacă ucizi un om, unul care-i om cum suntem şi noi, nu rămâi cu nimica bun.

— Nu-i poţi ţintui laba în biserică, zise Robert Jordan.

— Nu. Asemenea câinoşenie nici nu-i de gândit. Da' mâna omului seamănă cu laba ursului.

— La fel şi pieptul omului seamănă cu pieptul ursului, spuse Robert Jordan. Dacă jupoi ursul de piele, muşchii de pe piept seamănă în multe privinţe cu muşchii omului.

— Da, încuviinţă Anselmo. Ţiganii cred că ursul e frate cu omul.

— Aşa cred şi indienii din America, urmă Robert Jordan. Dacă omoară un urs, îl roagă să nu fie supărat pe ei şi să-i ierte. Îi atârnă căpăţâna într-un copac, şi înainte de a pleca, se roagă să le dea iertare.

— Ţiganii zic că ursul e frate cu omul fiindcă sub blană are trup la fel ca al omului, fiindcă bea bere, fiindcă îi plac cântările şi fiindcă îi place să joace.

— La fel cred şi indienii.

— Atuncea cum, indienii sunt ţigani?

— Nu, dar au aceleaşi credinţe despre urs.

— E limpede. Ţiganii mai cred că ursul li-i frate şi fiindcă îi place să fure numai' aşa, de plăcere.

— Dumneata ai ceva sânge ţigănesc?

— Nu. Da' am avut mult de-a face cu ei şi, fără îndoială, încă şi mai mult de când cu mişcarea. Acuma sunt o mulţime de ţigani prin munţi. La ei nu-i păcat să omori un om din altă spiţă. Zic ei că nu-i aşa, da-i adevărat.

— Ca la mauri?

— Da. Numai că ţiganii au multe legi pe care nu vor să le mărturisească drept adevărate. Pe ţigani războiul i-a făcut iar la

fel de răi cum au fost odinioară, în vremuri de demult.

— Ei nu înţeleg de ce facem război. Nu ştiu pentru ce luptăm noi.

— Nu, conveni Anselmo. Ştiu doar că la noi acuma e război şi oamenii pot iar să ucidă, aşa cum ucideau în vremurile de demult, fără să se teamă c-au să-şi primească pedeapsa.

— Dumneata ai ucis vreodată? întrebă Robert Jordan, folosind intimitatea creată de întuneric şi de ziua ce-o petrecuseră împreună.

— Da. De mai multe ori. Da' nu cu bucurie. Eu zic că e păcat să omori un om. Chiar şi când e vorba de fascişti, pe care trebuie să-i omorâm. Pentru mintea mea e mare deosebire între urs şi om, şi nu cred în bazaconiile ţiganilor despre frăţia cu lighioanele. Nu. Sunt împotriva oricui face moarte de om.

— Şi totuşi ai omorât.

— Da. Şi am să mai omor. Da' de-oi apuca să mai rămân în viaţă şi după asta, mă voi strădui să trăiesc aşa fel, să nu fac nici cel mai mic rău nimănui, încât cred c-am să fiu iertat.

— De cine?

— Parcă poţi să ştii? De când nu-l mai avem deloc aici pe Dumnezeu, nici pe Fiul lui şi nici pe Duhul Sfânt, oare cine o fi mai iertând? Habar n-am.

— Şi acum nu mai crezi deloc că există Dumnezeu?

— Nu. Vai de mine! Nici vorbă nu mai poate să fie. Dacă ar fi existat Dumnezeu, niciodată n-ar fi putut îngădui pe lume ce am văzut eu cu ochii mei. Lasă-i pe *ei* să creadă că există Dumnezeu.

— Şi ei îl trec de partea lor.

— Bineînţeles că îi duc lipsa, fiindcă aşa am fost crescut: în credinţă. Da' în ziua de azi omul trebuie să fie răspunzător faţă de sine însuşi.

— Înseamnă că singur spăla-te-vei de păcatul uciderii.

— Aşa cred, răspunse Anselmo. Ai spus-o atât de limpede, încât socotesc că aşa se cade să fie. Da' ori este Dumnezeu, ori nu este, eu cred că-i păcat să ucizi. Să iei viaţa cuiva, mie mi se pare o faptă cumplită. Am s-o fac ori de câte ori are să fie nevoie, da' nu sunt om de teapa lui Pablo.

— Ca să învingi în război trebuie să-ţi ucizi duşmanii. Asta a fost totdeauna adevărat.

— Sigur. La război trebuie să ucidem. Da' să ştii că am nişte

gânduri tare ciudate.

Păşeau prin întuneric unul alături de celălalt, şi Anselmo vorbea domol, urcând întruna şi întorcând din vreme în vreme capul către celălalt.

— N-aş fi în stare să omor nici măcar un episcop. N-aş omorî barem un bogătan, de orice soi ar fi el. I-aş pune să muncească în fiecare zi, aşa cum munceam noi pe câmp şi aşa cum munceam la tăiat copaci în pădure, până la capătul zilelor ce le mai au de trăit. Atuncea ar vedea şi ei de ce se naşte omul sub soare. Să doarmă şi ei acolo unde dormim noi. Să mănânce şi ei aşa cum mâncăm noi. Da' mai presus de orice, ar trebui să muncească. Doar aşa s-ar învăţa minte.

— Şi ar trăi ca să te bage din nou în robie.

— Dacă-i omori, nu învaţă nimic, urmă Anselmo. De stârpit, nu-i poţi stârpi, fiindcă din sămânţa lor răsar alţii, cu şi mai crâncenă ură în suflet. Puşcăria nu slujeşte la nimic. Puşcăria nu zămisleşte decât ură. Da' duşmanii noştri ar trebui toţi să se înveţe minte.

— Şi totuşi, ai ridicat vieţi omeneşti.

— Da, răspunse Anselmo. De multe ori, şi încă am s-o mai fac. Dar fără bucurie şi socotind-o mare păcat.

— Şi santinela? Ai glumit cu privire la uciderea santinelei?

— Aceea a fost o glumă. Santinela aş ucide-o. Da. Fără şovăială şi cu inimă uşoară, fiindcă aşa ne cere datoria. Da' nu cu bucurie.

— O să lăsăm treaba asta pe seama celor care o fac cu bucurie, zise Robert Jordan. Sunt opt, şi încă cinci. Asta fac treisprezece din cei ce ucid cu bucurie.

— Sunt mulţi cei ce ucid cu bucurie, rosti Anselmo în întuneric. Avem mulţi dintr-ăştia. Mai mulţi decât cei pe care te-ai putea bizui într-o luptă.

— Ai luat vreodată parte la o luptă?

— Nu, răspunse bătrânul. Am luptat la Segovia atunci, la începutul mişcării, da' am fost biruiţi şi am rupt-o de fugă. Am rupt-o şi eu la fugă, dimpreună cu ceilalţi. Nici nu ştiam de-adevărat ce facem şi nici cum trebuie îndeplinită asemenea faptă. De altminteri, eu n-aveam decât o puşcă de vânătoare şi cartuşe cu alice mari, iar *guardia civil* aveau arme „Mauser". Cu alicele nu-i puteam lovi nici la o sută de yarzi, da' ei de la trei sute trăgeau în noi cum le plăcea, de parcă am fi fost iepuri.

Trăgeau ca ploaia, şi trăgeau bine, şi în faţa lor noi eram ca oile. Tăcu o vreme. Apoi întrebă: Socoteşti că la pod are să se dea o luptă?

— S-ar putea.

— N-am văzut niciodată o luptă la care să mă pot stăpâni şi să n-o iau la fugă, zise Anselmo. Nu ştiu ce fel m-aş purta. Sunt om bătrân, şi de multe ori m-am întrebat.

— Pentru dumneata pun eu chezăşie, îl încredinţa Robert Jordan.

— Dar dumneata ai luat parte la multe lupte?

— La câteva.

— Şi cum socoteşti c-are să fie lupta asta de la pod?

— Înainte de toate, mie la pod şi numai la pod mi-e gândul. Treaba mea asta e. Podul nu-i greu de nimicit. Pe urmă o să hotărâm ce trebuie să mai urmeze. Ca şi pentru pregătiri. Are să fie scris tot pe hârtie.

— Prea puţini dintre oamenii noştri ştiu să citească, zise Anselmo.

— Are să fie scris după priceperea fiecăruia, aşa fel ca toţi să ştie ce au de făcut, şi-am să lămuresc limpede şi cu vorba.

— Eu am să fac treaba ce mi s-o încredinţa, făgădui Anselmo. Da' când îmi aduc aminte ce-a fost la Segovia, zic că de-are să fie şi aici o luptă sau multe împuşcături, ar fi bine să am limpede în minte ce trebuie să fac, oricum s-ar petrece lucrurile, ca să nu mă pomenesc c-o iau la fugă. Mi-aduc aminte că la Segovia tare mă mai trăgea inima spre fugă.

— O să fim împreună, îl linişti Robert Jordan. Am să-ţi spun tot timpul ce ai de făcut.

— Atuncea, n-are să iasă nicio încurcătură, mărturisi Anselmo. Pot să fac orice dacă mi se dă poruncă.

— Lasă în seama noastră şi podul, şi lupta, dacă are să fie luptă, zise Robert Jordan, şi rostind vorbele acestea în întuneric, îşi dădu seama că sunt cam teatrale, dar în spanioleşte sunau frumos.

— Are să fie lucru de minune, şi abia aştept să-l văd, zise Anselmo.

Şi auzindu-l pe bătrân cum vorbeşte deschis şi limpede şi fără niciun fel de afectare, nici afectarea reticenţelor englezeşti şi nici cea a bravadei latine, Robert Jordan îşi spuse că e un am foarte norocos dacă îl are pe bătrân lângă sine şi dacă a fost în

stare să vadă podul şi să-şi facă planurile, iar simplificând lucrurile, totul s-ar reduce la luarea prin surprindere a santinelelor şi aruncarea în aer a podului, fără întâmplări neaşteptate, dar atunci se răzvrăti împotriva ordinelor lui Golz şi a obligaţiei de a li se supune. Se răzvrătea împotriva lor din pricina urmărilor ce le-ar fi putut avea asupra lui şi asupra acelui bătrân. Erau, fără îndoială, nişte ordine haine pentru cei chemaţi să le aducă la îndeplinire.

Dar ăsta nu e un fel de a gândi, îşi spuse el, şi nu este îngăduit să crezi că există lucruri care n-ar trebui să ţi se întâmple ţie sau oricui altcuiva. Nici tu şi nici bătrânul nu însemnaţi nimic. Sunteţi doar nişte simple unelte, menite să-şi facă datoria. Există ordine ineluctabile, de care nu poţi fi făcut vinovat, şi există un pod, iar podul acesta poate deveni un punct de cotitură în destinul rasei umane. După cum orice întâmplare din războiul de acum poate deveni o asemenea cotitură. N-ai de făcut decât un singur lucru, şi trebuie să-l faci. Un singur lucru – drace! îşi zise el. Dacă ar fi doar un singur lucru, ar fi simplu. Nu te mai da cu capul de pereţi, nepricopsitule! Gândeşte-te la altceva.

Aşa că începu să se gândească la fată, la Maria, la pielea, la părul şi la ochii ei, toate de aceeaşi culoare cafenie aurită, părul puţin mai închis decât celelalte, dar desigur că avea să pară mai deschis pe măsură ce pielea se va înnegri la soare, pielea aceea catifelată, de aur stins la suprafaţă şi aur vechi dedesubt. Catifelată trebuie să fie, catifelată peste tot trupul, şi cu câtă sfiiciune se mişca fata aceea, de parcă în însăşi fiinţa, ha chiar în jurul propriei sale fiinţe s-ar fi aflat ori ar fi plutit ceva, ceva ce-o stânjenea, de parcă ar fi putut fi văzut, deşi nu era vizibil, fiindcă nu exista decât în mintea ei. Şi cum roşea de fiecare dată când o privea, şi cum şedea acolo, cu mâinile împreunate în jurul genunchilor, şi bluza deschisă la gât, şi cupa răsturnată a sânilor împungând bluza, iar pe când se gândea la ea, i se usca gâtlejul şi parcă se împleticea în mers, aşa că nici el, nici bătrânul nu mai scoaseră o vorbă, până ce Anselmo zise:

— După ce coborâm printre stâncile astea, ajungem la tabără.

Şi în vreme ce coborau pe întuneric printre stânci, un om strigă la ei:

— Stai! Cine-i acolo?

Auziră ţăcănitul unui închizător de armă, ca şi când ar fi fost

tras îndărăt, şi pe urmă lovitura pe lemn a închizătorului împins înainte şi lăsat în jos după încărcare.

— Tovarăşi, dădu răspuns Anselmo.

— Care tovarăşi?

— Tovarăşi de-ai lui Pablo, urmă să răspundă bătrânul. Oare nu ne-ai recunoscut?

— Ba da, răspunse glasul acela. Da' aşa am ordin. Ştiţi parola?

— Nu. Venim din vale.

— Am aflat, zise omul din întuneric. De la pod veniţi. Cunosc toată povestea. Da' nu eu am dat ordinul. Trebuie să ştiţi a doua jumătate a parolei.

— Da' prima care-i? întrebă Robert Jordan.

— Am uitat-o, răspunse omul din întuneric şi începu să râdă. Duceţi-vă dracului la tabără, cu spurcăciunea aceea de dinamită cu tot!

— Asta se cheamă disciplina luptătorilor de *guerrilla,* zise Anselmo, Descarcă-ţi arma.

— E descărcată, zise omul din întuneric. Am ţinut cartuşul în încărcător cu degetele.

— Ai să faci aşa odată cu un „Mauser" care n-are nici gheară, nici piedică, ai să scapi cartuşul pe ţeavă şi-o să ia foc.

— „Mauser" şi este, răspunse omul din întuneric. Da' eu am o putere şi o dibăcie în degete ce nu s-a pomenit! Totdeauna mânuiesc arma aşa.

— Şi încotro ţii arma îndreptată? întrebă Anselmo în întuneric.

— Către tine, răspunse omul, toată vremea cât am mânuit-o. Iar când ai să soseşti la tabără, dă poruncă să vie cineva să mă schimbe, fiindcă mi-e o foame ce nu s-a văzut şi nu s-a dovedit şi am uitat şi parola.

— Da' cum te cheamă? întrebă Robert Jordan.

— Agustín, răspunse omul. Agustín mă cheamă, şi mor de plictiseală în locul ăsta unde mă aflu.

— O să ducem veste la tabără, spuse Robert Jordan, şi îi veni în minte că vorba *aburmiento,* care în spanioleşte înseamnă plictiseală, era o vorbă ce n-ar fi fost folosită de niciun ţăran din lume în nicio altă limbă; şi cu toate astea, era unul dintre cuvintele cele mai obişnuite pentru o gură de spaniol, indiferent din ce clasă ar fi făcut parte.

— Ia ascultă-ncoace, zise Agustín, apropiindu-se de Robert

Jordan şi punându-i mâna pe umăr. Apoi trase cu amnarul pe cremene, înălţă firul de iască şi, suflând în capătul aprins, cercetă la lumina aceea săracă chipul tânărului. Semeni cu celălalt, zise el pe urmă. Da' eşti oleacă altfel. Ascultă. Lăsă în jos firul de iască şi rămase cu arma în mână. Ia spune-mi, e-adevărat cu podul?

— Ce-i cu podul?

— Că trebuie să aruncăm în aer porcăria de pod şi pe urmă, fir-ar mă-sa a dracului să fie, trebuie să ne cărăm împuţiciunile din munţii ăştia?

— Nu ştiu.

— *Tu* nu ştii! exclamă Agustín. Auzi scârboşenie! Atunci a cui e dinamita?

— A mea.

— Şi zici că nu ştii ce-i cu ea? Ia nu-mi spune mie poveşti!

— Ştiu ce-i cu ea, şi-ai să ştii şi tu la vremea potrivită, răspunse Robert Jordan. Da' acuma să mergem la tabără.

— Du-te învârtindu-te, zise Agustín. Poate daţi de-un rahat mare. Da' vrei să-ţi spun eu ceva ce ţi-ar fi de folos?

— Da, răspunse Robert Jordan. Numai dacă nu e tot o vorbă de ruşine, urmă el, repetând principala porcărie ce murdărise discuţia.

Fiindcă, de fapt, Agustín folosea cuvinte atât de neruşinate, adăugând fiecărui substantiv o porcărie cu rol de adjectiv şi folosind aceeaşi porcărie drept verb, încât Robert Jordan se îndoia că omul ar fi fost în stare să rostească o singură propoziţiune ca lumea. Agustín râse în întuneric când auzi cuvântul acela şi spuse:

— Aşa-i vorba mea. Poate că-i urâtă. Cine ştie? Fiecare vorbeşte cum îl taie capul. Ascultă aici. Podul pe mine nu mă priveşte. Nici podul şi nici altceva, orice o fi. De asemenea, mi-e lehamite de munţii ăştia. Şi o să plecăm dacă e nevoie. Munţii ăştia nu-s nimic pentru mine. N-avem decât să plecăm. Da' am să-ţi spun o vorbă. Păzeşte-ţi cu luare-aminte dinamita.

— Mulţumesc, zise Robert Jordan. De tine s-o păzesc?

— Nu, răspunse Agustín. De oameni mult mai daţi în mă-sa decât mine.

— Cum adică? întrebă Robert Jordan.

— Văd că pricepi spanioleşte, zise Agustín, foarte serios de data asta. Ai grijă mare de rahatul acela de dinamită.

— Mulţumesc.

— Nu, n-ai de ce-mi mulţumi. Veghează bine asupra lucrurilor tale.

— S-a întâmplat ceva cu ele?

— Nu. Altminteri, nu ţi-aş irosi timpul vorbindu-ţi aşa cum îţi vorbesc.

— Totuşi, îţi mulţumesc. Să mergem la tabără.

— Bine, conveni Agustín, şi să trimită încoace pe cineva care ştie parola.

— O să ne vedem la tabără?

— Da, omule. Şi-ncă degrabă.

— Hai să mergem, îl îndemnă Robert Jordan pe Anselmo.

Acum coborau pe marginea poienii, printr-o pâclă cenuşie. După ce merseseră atâta pe covorul de cetină al pădurii, iarba li se părea moale sub picior, şi roua le uda pânza pantofilor cu talpă de sfoară. Drept în faţă, printre trunchiurile de brad, Robert Jordan vedea o geană de lumină şi-şi dădu seama că acolo trebuie să se afle gura peşterii.

— Agustín e om tare de ispravă, zise Anselmo. E spurcat la gură cum nu se mai poate şi vorbeşte numai în glume, da’ e om cu adevărat dintr-o bucată.

— Îl cunoşti bine?

— Da. De multă vreme. Am mare încredere în el.

— Şi ce-a vrut să spună? Şi-n asta te încrezi?

— Da, omule. Acuma Pablo al nostru s-a ticăloşit de tot, doar ai putut să-ţi dai singur seama.

— Şi care ar fi cel mai bun lucru ce l-am avea de făcut?

— Cineva trebuie să păzească mereu raniţele.

— Cine?

— Dumneata. Eu. Femeia şi Agustín. Că doar el e cel ce-a văzut primejdia.

— Te-ai gândit că lucrurile au să stea aicea aşa de prost pe cât se arată?

— Nu, răspunse Anselmo. S-au înrăutăţit în vremea din urmă. Da’ tot trebuia să venim încoace. Aici e ţinutul lui Pablo şi al lui El Sordo. În ţinutul lor cu ei trebuie să lucrăm, dacă nu cumva este vorba de o treabă pe care o putem face şi singuri.

— Şi El Sordo?

— Bun, răspunse Anselmo. Tot atât de bun pe cât de rău e celălalt.

— Chiar crezi că e aşa de rău?

— Toată după-amiaza m-am gândit la asta, şi după ce am auzit tot ce mi-a fost dat să aud, cred că da, aşa este. De-adevărat.

— N-ar fi oare mai bine să plecăm de aici, spunând că e vorba de alt pod, şi să adunăm oameni de la alte cete?

— Nu, răspunse Anselmo. Asta e ţinutul lui. Nu poţi să te mişti fără să afle el. Da trebuie să ne mişcăm cu multă grijă.

Capitolul patru

Coborâră înspre gura peşterii, unde lumina străbătea pe la marginile unei păturі atârnate la intrare. Cele două raniţe erau tot la poalele bradului, învelite cu o scoarţă, iar Robert Jordan îngenunche şi pipăi scoarţa umedă şi aspră întinsă peste ele. Căută prin întuneric sub scoarţă, găsi unul dintre buzunarele exterioare ale raniţei, scoase de acolo un bidon îmbrăcat în piele şi îl strecură în buzunarul pantalonilor. Descuie lacătele cu cârlige lungi trecute prin găurile de pe marginea gurilor de raniţă, desfăcu şireturile amândurora şi, pipăind cu mâinile, cercetă conţinutul fiecăreia: pe fundul celei dintâi găsi calupurile de dinamită învelite în câte o pungă şi toate pungile înfăşurate în sacul de dormit. Strânse şireturile şi încuie la loc lacătul; vârî mâinile în cealaltă şi simţi muchia ascuţită a cutiei de lemn în care se afla vechiul detonator, cutia de ţigări în care ţinea capsele, fiecare mic cilindru fiind înfăşurat de jur împrejur cu cele două fire de sârmă (toate împachetate cu aceeaşi grijă cu care îşi împacheta în copilărie colecţia de ouă de păsări sălbatice), patul puştii-mitralieră detaşat de ţeavă şi înfăşurat în bluza de piele, cele două cutii şi cele cinci încărcătoare vârâte într-un buzunar interior al raniţei, colacii mici de sârmă de cupru şi colacul mare de sârmă uşoară, izolată, în celălalt. Tot aici simţi cleştele şi cele două sule cu mâner de lemn pentru făcut găuri în capetele calupurilor de dinamită, apoi din ultimul buzunar scoase o cutie mare de ţigări ruseşti, dintre cele luate de la cartierul general al lui Golz, şi strângând gura raniţei, încuie lacătul, prinse în catarame clapele de deasupra şi la urmă trase din nou scoarţa peste raniţe. Anselmo intrase în peşteră.

Robert Jordan se ridică să-l urmeze, dar se răzgândi, dădu la o parte scoarţa de pe raniţe, luă câte una în fiecare mână şi porni cu ele, abia izbutind să le care, înspre gura peşterii. Lăsă una jos, şi cu mâna liberă împinse pătura în lături, apoi, aplecând mult capul şi ducând în fiecare mână câte o raniţă prinsă de curele, intră înăuntru.

În peşteră era cald şi fumărie multă. De-a lungul unui perete se vedea o masă şi pe ea o lumânare de seu înfiptă într-o sticlă; împrejur şedeau Pablo, trei bărbaţi necunoscuţi şi ţiganul, Rafael. Lumânarea arunca umbre pe perete, în spatele oamenilor, şi Anselmo şedea în picioare pe locul unde ajunsese

atunci, la dreapta mesei. Nevasta lui Pablo stătea aplecată asupra focului de mangal, la vatra de piatră, neacoperită, din colţul peşterii. Fata se lăsase în genunchi, lângă ea, şi mesteca într-o oală de tuci. Ridică lingura de lemn deasupra fierturii şi se uită la Robert Jordan, care rămăsese acolo în gura peşterii, iar atunci el văzu, la lumina jarului aţâţat de femeie cu nişte foaie, chipul fetei, braţul şi picăturile ce alunecau pe lingură şi cădeau în oala de tuci.

— Ce cari acolo? întrebă Pablo.

— Lucrurile mele, răspunse Robert Jordan şi aşeza cele două raniţe ceva mai departe, într-o scobitură a peşterii, în partea opusă mesei.

— Afară nu stăteau bine? întrebă din nou Pablo.

— Ar putea să se împiedice careva de ele, în întuneric, răspunse Robert Jordan, pe urmă păşi către ei şi puse pe masă cutia de ţigări.

— Nu-mi place să am dinamită aici, în peşteră, zise Pablo.

— Am pus-o departe de foc, spuse Robert Jordan. Luaţi ţigări. Îşi trecu unghia degetului mare pe marginea cutiei de carton, cu un uriaş vas de război zugrăvit pe capac, şi o împinse înspre Pablo.

Anselmo îi aduse un scaun cu fundul de piele netăbăcită, şi Robert Jordan se aşează la masă. Pablo se uită la el ca şi cum ar mai fi vrut să spună ceva, apoi întinse mâna după ţigări.

Robert Jordan împinse apoi cutia către ceilalţi. Încă nu-şi îndreptase privirile spre ei. Dar observă că unul ia ţigări şi ceilalţi doi nu. Toată atenţia îi era concentrată asupra lui Pablo. Întrebă:

— Cum mai merg treburile, Rafael?

— Bine, răspunse ţiganul.

Robert Jordan era sigur că despre el vorbeau când intrase în peşteră. Nici măcar ţiganul nu se simţea la largul său.

— S-a înduplecat să-ţi mai dea o dată de mâncare? întrebă el din nou.

— Sigur. De ce nu? răspunse ţiganul.

Dar felul cum vorbea acum nu mai semăna deloc cu discuţia amicală şi glumeaţă ce-o purtaseră după-amiază. Femeia lui Pablo nu scotea nicio vorbă şi continua să sufle în foc cu foalele.

— Unul pe care-l cheamă Agustín zice că moare de plictiseală acolo sus, anunţă Robert Jordan.

— De asta n-a murit nimeni, răspunse Pablo. Lăsaţi-l să moară oleacă.

— Vin aveţi? întrebă Robert Jordan adresându-se întregii mese, plecându-se înainte şi sprijinindu-şi mâinile pe tăblie.

— A mai rămas oleacă, zise Pablo morocănos.

Robert Jordan hotărî că sosise timpul să se uite la ceilalţi trei şi să vadă cum stau lucrurile.

— Dacă-i aşa, daţi-mi o cană cu apă. Tu! strigă el către fată. Adu-mi o cană cu apă.

Fata se uită la nevasta lui Pablo, dar văzând că nu spune nimic şi nici măcar nu părea să fi auzit, se duse la o căldare cu apă şi luă o cană plină. O aduse la masă şi i-o puse dinainte. Robert Jordan îi zâmbi. În acelaşi timp îşi supse puţin pântecele şi se smuci scurt către stânga, aşa fel ca pistolul să alunece pe centură şi să-i vină mai la îndemână. Întinse mâna în jos spre buzunarul pantalonilor, şi Pablo îi urmărea din ochi toate mişcările. Ştia că toţi îl urmăresc cu atenţie, dar el nu-l supraveghea decât pe Pablo. Mâna se ridică de la buzunar, purtând un bidon îmbrăcat în piele. Robert Jordan deşurubă capacul, luă cana de pe masă şi o bău pe jumătate, apoi începu să toarne foarte încet din bidon în cană.

— Pentru tine e prea tare, altminteri te-aş îmbia să guşti o picătură, spuse el fetei, zâmbindu-i iarăşi. Pe urmă îi spuse lui Pablo: A rămas cam puţin, c-altminteri te-aş pofti să guşti.

— Nu-mi place anasonul, răspunse Pablo.

Mirosul înţepător se răspândise până dincolo de masa, şi Pablo simţise aroma ingredientului cel mai bine cunoscut lui.

— Se potriveşte bine, răspunse Robert Jordan. Fiindcă n-a mai rămas decât puţin.

— Ce băutură e aia? întrebă ţiganul.

— O doctorie, îl lămuri Robert Jordan. Vrei să guşti?

— La ce-i bună?

— La toate. Lecuieşte toate beteşugurile. Dacă ai cumva vreo suferinţă, ăsta ţi-e leacul.

— Dă să gust şi eu, zise ţiganul.

Robert Jordan împinse cana spre el. Amestecată cu apă, licoarea se făcuse de un galben-lăptos, şi el trăgea nădejde că ţiganul n-avea să soarbă decât o singură înghiţitură. Îi mai rămăsese în bidon doar foarte puţină, şi o cană din licoarea aceea ţinea locul ziarelor de seară, al tuturor serilor petrecute

odinioară prin cafenele, al tuturor castanilor de bună seamă înfloriţi în această lună, al cailor mari şi domoli de pe bulevardele mărginaşe, locul librăriilor, chioşcurilor şi galeriilor de artă, al parcului „Montsouris”, al lui Stade Buffalo şi Butte Chaumont, al lui „Guaranty Trust Company” şi Île de la Cité, al bătrânului hotel „Foyot” şi locul răgazului de a citi şi a te odihni la vremea serii; locul tuturor lucrurilor ce-l desfătaseră şi pe care le uitase, dar care îi reveneau în preajmă când gusta din acea alchimie lichidă, opacă şi amară, în stare să amorţească limba, să aţâţe mintea, să încălzească stomacul şi să răstoarne părerile.

Ţiganul se strâmbă şi-i dădu cana îndărăt, zicând:

— Miroase ea a anason, da’ e amară ca fierea. Mai bine să fii bolnav decât să iei asemenea doctorie.

— Aşa-i anasonul, îi spuse Robert Jordan. În băutura asta, care-i absint adevărat, e anason curat. Se spune că îţi cam strică minţile, dar eu nu cred. Doar îţi schimbă părerile. Apa trebuie s-o torni în el foarte încet, picătură cu picătură. Da’ eu am turnat licoarea în apă.

— Ce spui acolo? întrebă Pablo încruntat, simţind ironia.

— Explic cum e făcută doctoria asta, îi răspunse Robert Jordan zâmbind. La Madrid am cumpărat-o. Era ultima sticlă şi mi-a ajuns trei săptămâni. Sorbi o înghiţitură zdravănă şi o simţi cum alunecă pe limbă ca un anestezic suav. Se uită la Pablo şi zâmbi din nou. Întrebă: Cum merg treburile?

Pablo nu răspunse nimic, şi Robert Jordan se uită cu atenţie la ceilalţi trei bărbaţi de la masă. Unul avea faţa mare, teşită şi întunecată ca o şuncă de Serrano, cu nasul lătăreţ şi zdrobit, iar ţigara rusească, lungă şi subţire, căzând în unghi ascuţit, făcea ca faţa să pară şi mai platâ. Omul acesta, cu păr scurt şi cărunt, barbă cărunţă şi ţepoasă, era îmbrăcat în obişnuita bluză neagră, încheiată până la gât. Când Robert Jordan se uită la el, omul îşi pironi privirile în tăblia mesei, dar ochii îi erau limpezi şi nu clipeau. Ceilalţi doi se vedea limpede că sunt fraţi. Semănau foarte mult şi erau amândoi mici de stat şi îndesaţi, cu păr negru pornind din prejma sprâncenelor, ochi negri şi faţă smeadă. Unul dintre ei avea o cicatrice pe frunte, deasupra ochiului stâng, şi când se uită la ei, amândoi îi înfruntară fără fereală privirile. Unul părea să aibă douăzeci şi şase ori douăzeci şi opt de ani, iar celălalt poate cu vreo doi ani mai mult.

— La ce te uiţi? întrebă unul dintre fraţi, cel cu cicatricea pe frunte.

— La tine, recunoscu Robert Jordan.

— Şi vezi ceva ciudat?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Iei o ţigară?

— De ce nu? zise fratele cu cicatricea. Dar înainte nu luase niciuna. Sunt la fel cum avea şi celălalt. Cel cu trenul.

— Ai fost acolo la tren?

— Toţi am fost la tren, zise el domol. Toţi, afară de bătrân.

— Asta ar trebui să facem noi acuma, spuse Pablo. Să lovim alt tren.

— Putem s-o facem, încuviinţă Robert Jordan. După ce terminăm cu podul.

Cu coada ochiului putea să vadă că femeia lui Pablo se întorsese cu spatele la foc şi asculta. Când rosti cuvântul pod, toţi rămaseră tăcuţi.

— După ce terminăm cu podul, repetă el apăsat şi sorbi încă o înghiţitură de absint. Nu-i rău s-aduc vorba despre pod, îşi spuse în gând. Oricum, tot ajungeam aici.

— Nu vreau să m-amestec în treaba asta cu podul, zise Pablo, cu privirile ţintuite în tăblia mesei. Nici eu, şi nici oamenii mei.

Robert Jordan nu spuse nimic. Se uită la Anselmo, ridică încet cana şi rosti:

— Atunci o să facem treaba asta numai noi doi, bătrâne. Apoi zâmbi larg.

— Fără laşul ăsta, completă Anselmo.

— Ce-ai spus? îl întrebă Pablo pe bătrân.

— Nimic pentru tine. N-am vorbit cu tine, îi răspunse Anselmo.

Robert Jordan se uită atunci peste masă către locul unde nevasta lui Pablo stătea în picioare lângă foc. Până în clipa aceea nu scosese nicio vorbă şi nu făcuse niciun gest. Dar acum îi spuse fetei ceva ce el nu putu să audă, iar fata se sculă de lângă vatră, se strecură de-a lungul peretelui, dădu la o parte pătura de la intrare şi ieşi afară.

De data asta cred c-are să izbucnească, gândi Robert Jordan. Aşa are să fie. N-aş fi vrut ca lucrurile să ajungă aici, dar se pare că n-avem încotro.

— Prin urmare, o să împlinim treaba cu podul fără sprijinul tău, îi spuse Robert Jordan lui Pablo.

— Nu! se împotrivi Pablo, şi Robert Jordan văzu că faţa i se

acoperă de sudoare. Nu vei nimici nici un pod prin părţile astea.

— Nu?

— N-ai să nimiceşti niciun pod, repetă Pablo apăsat.

— Şi tu? vorbi Robert Jordan către nevasta lui Pablo, care stătea lângă foc, neclintită şi masivă.

Femeia se întoarse către ei şi rosti:

— Eu sunt pentru pod.

Focul îi lumina obrazul, iar faţa, cum era şi firesc, îi era încinsă şi strălucea cald şi smead şi frumos în bătaia jarului.

— Ce tot spui acolo? strigă Pablo înspre ea, şi când întoarse capul, Robert Jordan îi văzu expresia năucită a chipului şi broboanele de sudoare de pe frunte.

— Sunt pentru treaba cu podul şi împotriva ta, zise nevasta lui Pablo. Atâta tot.

— Şi eu sunt pentru pod, spuse bărbatul cu faţa teşită şi nasul zdrobit, strivind de masă mucul ţigării.

— Pentru mine podul nu înseamnă nimic, zise şi unul dintre fraţi. Eu sunt de partea unde-i *mujer* a lui Pablo.

— Şi eu, adăugă celălalt frate.

— Şi eu, rosti ţiganul.

Robert Jordan îl supraveghea pe Pablo şi, în acelaşi timp, lăsă mâna dreaptă să cadă mai jos şi tot mai jos, gata să acţioneze dacă ar fi fost nevoie şi pe jumătate doritor să fie (dându-şi probabil seama că ar fi ieşirea cea mai rapidă şi lesnicioasă, dar totodată nedorind să spulbere ce realizase în chip atât de fericit până atunci şi ştiind cât de repede se întoarce împotriva unui străin, la încăierare, o familie, un clan sau o ceată întreagă, dar gândindu-se că acum, când ajunsese până aici, ce era în stare să facă direct, cu mâna lui, ar fi lucrul cel mai simplu, mai hotărâtor şi mai sănătos ce se putea întâmpla), şi o vedea pe nevasta lui Pablo stând neclintită şi îmbujorându-se, mândră, vajnică şi viguroasă, pe măsură ce auzea mărturisirile de credinţă ale celorlalţi.

— Eu sunt pentru republică! declară fericită femeia lui Pablo. Iar republica înseamnă podul. Pe urmă o să avem vreme şi pentru alte planuri.

— Şi tu! zise Pablo cu încrâncenare. Vasăzică şi tu, cu mintea ta de bivol şi inima ta de curvă! Ţi-i fi închipuind că după istoria cu podul are să se mai afle un „pe urmă”? Te duce oare mintea la ce are să se întâmple acolo?

— Ce trebuie să se întâmple, răspunse femeia lui Pablo. Ce trebuie să se întâmple are să se întâmple.

— Şi pentru tine nu înseamnă nimic că ai să fii hăituită ca o sălbătăciune după isprava aceea, de pe urma căreia nu o să tragem niciun folos? Nici dacă ai să mori acolo?

— Nimic, răspunse femeia lui Pablo. Şi nu încerca să mă înfricoşezi, laşule!

— Laş! exclamă Pablo cu amărăciune. Faci omul laş numai fiindcă se pricepe la treburi de astea. Fiindcă e în stare să vadă dinainte urmările unei fapte lipsite de noimă. Dacă îţi dai seama de o prostie, nu înseamnă că eşti laş.

— Nici că eşti prost dacă vezi unde stă laşitatea, zise Anselmo, neputându-se opri să-şi rostească gândul.

— Vrei neapărat să mori? îl întrebă grav Pablo, şi Robert Jordan îşi dădu imediat seama cât de nedibace era întrebarea.

— Nu.

— Atunci ţine-ţi gura. Vorbeşti prea mult despre lucruri pe care nu le înţelegi. Nu pricepi că asta e treabă serioasă? zise el aproape cu milă. Oare numai eu singur dintre voi toţi înţeleg cât de serioasă e treaba asta?

Cred că da, gândi Robert Jordan. Biet Pablo, sărmane flăcău, cred că aşa este. În afară de mine. Tu înţelegi, şi eu înţeleg, şi femeia a citit în palma mea, dar nici ea nu înţelege încă. Nu, nici ea nu înţelege încă.

— Oare sunt comandant doar aşa, de florile mărului? întrebă Pablo. Eu ştiu ce vorbesc. Voi nu ştiţi. Bătrânul ăsta spune prostii. E un biet moşneag, şi nimic altceva decât ştafetă şi călăuză pentru străini. Străinul a venit aici să facă o treabă în folosul străinilor. Şi de dragul lui trebuie să fim jertfiţi noi. Eu sunt pentru binele şi apărarea de primejdie a tuturor.

— Apărare de primejdie! exclamă nevasta lui Pablo. Nu există un asemenea lucru, apărare de primejdie. Atât de mulţi caută apărare pe aici, că au ajuns să fie ei înşişi primejdie. Astăzi, dacă umbli după asemenea apărare, pierzi totul.

Acum stătea lângă masă, cu polonicul în mână.

— Ba există apărare, zise Pablo. La vreme de primejdie apărare înseamnă să ştii ce trebuie să înfrunţi. La fel face şi luptătorul când înfruntă taurul în arenă: ştie ce are de făcut, nu face decât asta, şi e apărat de primejdie.

— Până când e luat în coarne, zise femeia cu amărăciune. De

câte ori nu i-am auzit pe matadori vorbind la fel cu puţin înainte de a cădea străpunşi. De câte şi de câte ori nu l-am auzit pe Finito spunând că totul e chestie de ştiinţă şi că taurul niciodată nu-l străpunge pe om; mai degrabă omul se străpunge în coarnele taurului. Mândria nemăsurată îi face să vorbească totdeauna aşa, şi pe urmă sunt străpunşi. Şi noi ne ducem să-i vedem la spital. Începu să joace scena unei vizite la căpătâiul rănitului: „Ce faci, bătrâne, cum merge*?”* rosti ea cu voce umflată. Şi pe urmă l-auzi: „*Buenas*, *compadre.* Ce mai faci, Pilar?” continuă femeia, imitând vocea stinsă a matadorului rănit. „Da’ cum s-a întâmplat, Finito, *chico*, cum de ţi s-a întâmplat ţie o poznă aşa de ticăloasă?” de data asta cu vocea ei firească. Şi din nou cu glas slab şi gâfâit: „Nu-i nimic, măi femeie. Pilar, nu-i nimic. N-ar fi trebuit să se întâmple. L-am ucis cum scrie la carte, înţelegi? Nimeni nu l-ar fi putut ucide aşa de frumos. Pe urmă, după ce l-am ucis chiar cum se cere şi era aproape mort şi se clătina pe picioare şi stătea gata să cadă, tras de greutatea trupului, m-am depărtat de el plin de fală, da’ tare frumos, şi el pe la spate mi-a înfipt cornul între buci şi mi l-a scos prin ficat.” Începu să râdă, lăsând deoparte imitaţia glasului aproape feminin al matadorului şi vorbind iar cu vocea ei puternică: Tu şi cu apărarea ta de primejdie! Oare degeaba am trăit eu cu trei dintre cei mai prost plătiţi matadori din lume, ca să nu fi învăţat ce e frica şi ce e apărarea de primejdie? Poţi să-mi spui despre orice, numai despre apărarea de primejdie nu. Şi unul ca tine! Ce nădejdi mi-am pus eu în tine, şi cum mi s-au mai spulberat toate! După un an de război, ai ajuns un puturos, un beţiv şi un laş.

— Nu ţi-e îngăduit să vorbeşti aşa, zise Pablo. Şi cu atât mai puţin în faţa oamenilor şi de faţă cu un străin.

— Ba aşa am să vorbesc, urmă nevasta lui Pablo. Ce, n-ai auzit? Crezi cumva că tot tu mai porunceşti aici?

— Da, răspunse Pablo. Aici eu comand.

— Nici să nu-ţi treacă prin minte, rosti femeia. Aici eu poruncesc! N-ai auzit ce spune *la gente?*[4] Aici eu comand, şi nimeni altul. Poţi să rămâi dacă-ţi place, să mănânci din mâncarea noastră şi să bei din vinul nostru, da’ nu până n-o mai încăpea în tine, şi să dai o mână de ajutor dacă ai să binevoieşti. Da’ de poruncit, eu poruncesc aici.

[4] Oamenii, lumea.

— Ar trebui să te împuşc şi pe tine şi pe străin, pe amândoi, zise Pablo încruntat.

— Încearcă, îl îndemnă femeia. Şi-ai să vezi ce se întâmplă.

— Vreau o cană cu apă, zise Robert Jordan, fără să-şi ia ochii de la bărbatul cu chip mare şi încruntat şi de la femeia ce sta alături, mândră şi încrezătoare, ţinând polonicul în mână ca pe însemnul unei înalte dregătorii.

— Maria! strigă femeia lui Pablo. Iar când fata apăru la intrare, îi spuse: Adă apă pentru tovarăşul ăsta.

Robert Jordan vârî mâna în buzunar ca să caute bidonul, şi pe când îl scotea, săltă puţin pistolul din toc şi îl ridică deasupra coapsei. Turnă din nou absint în cana lui, luă cana de apă adusă de fată şi începu să toarne puţin câte puţin peste absint. Fata rămăsese lângă cotul său şi îi urmărea mişcările.

— Afară! porunci femeia lui Pablo, făcându-i semn cu polonicul.

— E frig afară, răspunse fata. Şedea cu obrazul apropiat de-al lui Robert Jordan şi se uita să vadă ce se întâmplă în cana unde licoarea începuse să se tulbure.

— O fi, zise femeia lui Pablo. Da' aici e prea fierbinţeală. Şi adăugă cu glas duios: Nu mai ţine mult.

Fata clătină din cap şi ieşi afară.

Nu cred c-are să mai poată îndura mult istoria asta, gândi Robert Jordan.

Cu o mână duse cana la gură, iar pe cealaltă o ţinea, în văzul tuturor acum, sprijinită de pistol. Ridicase piedica şi simţea cunoscuta îmbărbătare a patului zimţat, dar aşa de purtat, că aproape se netezise, şi pipăia cu un sentiment de tovărăşie rotunjimea răcoroasă a gardei trăgaciului. Pablo nu se mai uita la el, ci numai la femeia care continua să-i vorbească:

— Ascultă încoace la mine, beţivule! Ai înţeles cine comandă aici?

— Eu comand.

— Nu. Ascultă aici. Scoate-ţi ceara din urechile alea păroase. Ascultă bine. Eu comand.

Pablo se uita la ea; dacă i-ai fi cercetat atunci chipul, n-ai fi putut afla nimic din ce gândeşte. O privi o vreme cu multă hotărâre, apoi îşi mută privirile, peste masă, asupra lui Robert Jordan. Îl cercetă şi pe el îndelung, cu priviri grele de gânduri, pe urmă se uită din nou la femeie.

— Bine. Tu comanzi, zise în cele din urmă. Şi dacă vrei, poate să ia şi el comanda. Şi amândoi vă puteţi duce dracului. O privea drept în ochi şi nu părea să fie nici dominat şi nici impresionat de ea. Poate că sunt într-adevăr cam puturos şi beau prea mult. Puteţi să mă credeţi şi laş, dar aici vă înşelaţi. Şi nici prost nu sunt. Făcu o pauză şi continuă: N-ai decât să comanzi şi n-are decât să-ţi şi placă. Da' dacă eşti şi femeie pe cât eşti de comandant, ar trebui să ne dai ceva de mâncare.

— Maria! strigă femeia lui Pablo.

Fata vârî capul pe după pătura atârnată în gura peşterii.

— Intră înăuntru şi dă la masă.

Fata păşi în peşteră şi se îndreptă către masa scundă de lângă vatră, luă străchinile smălţuite şi le aduse la masă.

— Avem vin destul pentru toată lumea, îl anunţă nevasta lui Pablo pe Robert Jordan. Nu lua seama la ce spune beţivul ăsta. Şi când l-om termina, om face rost de altul. Isprăveşte băutura aceea nemaivăzută din care tot sorbi şi ia o cană cu vin.

Robert Jordan înghiţi ce mai rămăsese pe fundul cănii şi simţi cum îi lunecă pe gât, aducând după sine acea căldură potolită, alinătoare, umedă, discretă şi nelămurită, apoi întinse cana să i se dea vin. Fata i-o umplu şi zâmbi.

— Ei, aţi văzut podul? întrebă ţiganul.

Ceilalţi, dintre care niciunul nu deschisese gura după ce făcuseră mărturisirile de supunere, stăteau aplecaţi peste masă şi doar ascultau.

— Da, răspunse Robert Jordan. E-o treabă lesne de dus la capăt. Vreţi să vă arăt cum o să facem?

— Da, măi omule. Abia aşteptăm.

Robert Jordan scoase carnetul din buzunar şi le arătă schiţele.

— Ia te uită cum arată! exclamă omul cu faţa teşită, pe care îl chema Primitivo. Parcă-i chiar podul.

Arătând cu creionul pe schiţe, Robert Jordan explică în ce fel urma să fie aruncat în aer podul şi din ce pricină explozivele trebuiau aşezate în locuri anumite.

— Ce uşor e! zise fratele cu cicatricea pe frunte, căruia i se spunea Andrés. Şi cum ai să le dai foc?

Robert Jordan le lămuri şi asta, dar în vreme ce dădea explicaţii, simţi pe umăr mâna fetei, aplecată şi ea să privească. Femeia lui Pablo urmărea şi ea lămuririle. Numai Pablo nu se sinchisea de nimic şi stătea stingher într-un colţ, doar cu cana

de vin, pe care şi-o cufunda în vasul cel mare umplut de Maria din burduful atârnat pe peretele de la stânga intrării.

— Te-ai îndeletnicit de multe ori cu asemenea isprăvi? îl întrebă fata cu glas stins.

— Da.

— Şi-o să putem vedea şi noi cum o îndeplineşti?

— Sigur. De ce nu?

— Ai s-o vezi, rosti Pablo de acolo, de la capătul mesei. Eu aşa zic, c-ai s-o vezi.

— Tacă-ţi fleoanca! strigă femeia lui Pablo. Şi reamintindu-şi deodată ce văzuse după-amiaza în palmă, izbucni cu o furie sălbatică, nestăpânită: Tacă-ţi fleoanca, laşule! Tacă-ţi fleoanca, măi cobe! Tacă-ţi fleoanca, ucigaşule!

— Bine, răspunse Pablo. Iaca tac. Acuma tu eşti comandant şi poţi să te uiţi cât îţi place la zugrăvelile alea. Da, să nu uiţi că nu sunt prost.

Femeia lui Pablo simţi atunci cum furia i se preschimbă în amărăciune şi în durerea de a vedea spulberată orice nădejde şi orice făgăduială. Simţământul acesta îl cunoştea încă din vremea când era fetiţă şi cunoştea şi pricinile care i-l scoseseră în cale toate viaţa. Acuma se ivise iar pe neaşteptate, şi îl îndepărtă de la sine, pentru a nu-i îngădui s-o copleşească, nici pe ea şi nici republica, şi zise:

— Haideţi să stăm la masă. Ia mâncarea din cazan şi pune-o în străchini, Maria.

Capitolul cinci

Robert Jordan dădu la o parte pătura de şa atârnată la gura peşterii, şi păşind afară, trase adânc în piept aerul rece al nopţii. Pâcla se risipise şi stelele străluceau. Nu se simţea nicio adiere de vânt, şi scăpat acum din aerul cald al peşterii, îmbâcsit de fumul ţigărilor şi de fumul mangalului, de mireasma orezului şi a cărnii fierte, a şofranului, ardeilor şi untdelemnului, de mirosul înţepător şi taninos al vinului din burduful cel mare de piele spânzurat lângă uşă, atârnat de gât şi cu cele patru picioare întinse în lături, al vinului scos din cepul dat la un picior de dinapoi şi care picura încet pe ţărâna podelei şi-şi amesteca mirosul cu cel al prafului; scăpat acum de miresmele feluritelor ierburi al căror nume nu-l cunoştea, atârnate în maldăre pe tavan, dimpreună cu funii lungi de usturoi, departe de izul de sărăcie, de vin roşu şi usturoi, de sudoare de cal şi de om intrate în îmbrăcăminte (acră şi enervantă aceea de om, dulceagă şi greţoasă aceea adusă de pe pieile cailor) şi răspândită de cei aşezaţi în jurul mesei, Robert Jordan respiră adânc aerul nopţii senine de munte, parfumat de aromele brazilor şi de roua picurată pe iarba poienii din preajma pârâului. Roua căzuse groasă după contenirea vântului, dar pe când şedea acolo, Robert Jordan se gândi că spre dimineaţă are să se lase îngheţ.

Şi în vreme ce respira adânc şi asculta în noapte, auzi mai întâi nişte împuşcături depărtate, apoi ţipătul unei bufniţe în pădurea din vale, unde se afla oborul cailor. Pe urmă, dinăuntrul peşterii ajunse până la el zvonul celor dintâi cuvinte ale unui cântec pe care începuse să-l cânte ţiganul şi tremurai lin al unor coarde de ghitară.

— *Am o moştenire de tata lăsată*, se înălţă aspră vocea voit groasă şi rămasă parcă suspendată în aer. Apoi urmă:

Soarele şi luna mi le-a hărăzit;
Ci eu vânturat-am lumea asta toată,
Şi marea-mi avere tot n-am cheltuit.

Ghitara izbucni puternic, şi coardele se cutremurară, aplaudându-l parcă pe cântăreţ. Robert Jordan auzi pe cineva zicând:

— Bravo! Zi-ne cântecul catalan, ţigane!

— Nu.
— Da. Da. Aşa. Cântecul catalan.
— Bine, zise ţiganul şi începu să cânte cu tristeţe:

Nasul mi-e turtit
Şi negru-s la faţă;
Dar şi-aşa menit,
Tot om slut în viaţă!

— *Olé!* strigă cineva. Zi-i înainte, ţigane!
Glasul ţiganului se înălţă dureros şi batjocoritor:

Eu Celui-de-Sus
Mulţumesc avan:
Harap m-a făcut,
Şi nu catalan!

— Prea mare gălăgie faceţi, se auzi glasul lui Pablo. Taci din gură, ţigane!
— Da, rosti şi vocea femeii. Prea mare-i gălăgia. Cu glasul ăsta poţi să chemi încoace şi *guardia civil,* da' tot nu face nici două parale.
— Ştiu alt vers, răspunse ţiganul, şi din nou se auzi zumzetul coardelor.
— Isprăveşte odată! porunci femeia.
Ghitara tăcu.
— În noaptea asta nu prea-mi merge glasul. Aşa că nu-i nicio pagubă, zise ţiganul şi, dând pătura deoparte, ieşi afară, în întuneric.
Robert Jordan îl urmări cu privirea şi-l văzu ducându-se până la un copac şi pe urmă venind spre el.
— Roberto, zise ţiganul în şoaptă.
— Da, Rafael, îi răspunse.
Cunoştea după glas că vinul avusese urmări asupra ţiganului. Şi el băuse cele două căni de absint şi nişte vin, dar capul îi rămăsese limpede şi neînfierbântat de pe urma încordării pricinuite de înfruntarea cu Pablo.
— De ce nu l-ai ucis pe Pablo? întrebă ţiganul cu glas foarte scăzut.
— Pentru ce să-l ucid?

— Mai devreme sau mai târziu, tot trebuie să-l omori. De ce nu te-ai folosit de prilejul ăsta?

— Vorbeşti serios?

— Da ce-ţi închipui că aşteptau toţi ceilalţi? Pentru ce crezi c-a trimis-o bătrâna pe fată afară? Crezi cumva că e cu putinţă să meargă lucrurile mai departe după vorbele ce s-au spus?

— Atunci ar fi trebuit să-l ucideţi voi.

— *Qué va!* zise ţiganul în şoaptă. Asta e treaba ta. De trei sau patru ori am aşteptat să-l omori. Pablo, n-are prieteni.

— Mi-a venit gândul ăsta, răspunse Robert Jordan. Da' l-am dat deoparte.

— Bineînţeles că toţi am băgat de seamă. Fiecare a văzut cum te pregăteai. Da' de ce n-ai făcut-o?

— M-am gândit că v-aţi fi putut supăra vreunul dintre voi, sau femeia.

— *Qué va!* Şi femeia aşteptă cum aşteaptă, curva, să-i pice pleaşca cea mare. Văd că eşti mai necopt decât te arată înfăţişarea.

— Se poate.

— Omoară-l acuma, îl îmboldi ţiganul.

— Ar fi o ticăloşie.

— Ba ar fi mult mai bine, spuse ţiganul în şoaptă abia auzită. E mai fără primejdie. Hai, omoară-l acuma!

— Nu pot s-o fac în felul ăsta. Nu m-aş putea împăca niciodată cu asemenea gând şi nu aşa trebuie să lupte cineva pentru cauză.

— Atuncea caută-i ceartă, zise ţiganul. Că de omorât tot trebuie să-l omori. N-ai încotro.

Şi cum stăteau aşa şi vorbeau, o bufniţă zbură printre copaci fără să tulbure liniştea tăcerii depline, căzu asupra lor, pe urmă se înălţă, şi aripile băteau iute, dar fără niciun foşnet de pene ce ar fi putut trăda umbletul după pradă al păsării.

— Ia uite-o, rosti ţiganul în întuneric. Aşa ar trebui să se mişte şi omul.

— Iar ziua să stea orb, cocoţat pe-o creangă şi înconjurat de cloncani, zise Robert Jordan.

— Doar din când în când, urmă ţiganul. Şi atunci numai din întâmplare. Omoară-l, stărui el. N-aştepta până o fi prea greu.

— A trecut vremea potrivită.

— Caută-i pricină, se înverşună ţiganul. Sau foloseşte liniştea

de-acuma.

Pătura ce închidea gura peşterii se dădu la o parte, şi lumina izbucni afară. Cineva venea către locul unde se aflau ei.

— Frumoasă noapte, spuse omul acela, cu voce groasă şi plictisită. O să avem vreme bună.

Era Pablo.

Fuma una dintre ţigările ruseşti, şi când trase din ea, chipul rotund îi apăru în lumină. La lucirea stelelor îi vedeau trupul voinic, cu braţe lungi.

— Să nu iei deloc în seamă vorbele femeii, îi spuse el lui Robert Jordan. Ţigara străluci aprins în întuneric, apoi dispăru în palmă când Pablo coborî braţul. Câteodată e tare greu să te înţelegi cu ea. Da' e femeie de treabă. Cu adevărat credincioasă republicii.

Lumina ţigării sălta uşor în vreme ce Pablo vorbea. Probabil c-o ţine în colţul gurii, îşi spuse Robert Jordan.

— Să nu ne mai încurcăm cu fleacuri. Vasăzică, ne-am înţeles. Îmi pare bine că ai venit la noi. Şi ţigara străluci cu putere. Să nu iei în seamă vorbe spuse la mânie. Eşti binevenit printre noi. Apoi schimbă vorba: Acuma pe mine mă iertaţi. Mă duc să văd cum au priponit caii.

Şi plecă printre copacii ce mărgineau poiana, iar după scurt timp auziră din vale nechezat de cal.

— Vezi? întrebă ţiganul. Ai văzut? Uite cum ai scăpat prilejul.

Robert Jordan nu răspunse nimic.

— Mă duc şi eu acolo, devale, zise ţiganul, supărat.

— Ce să faci?

— *Qué va,* ce să fac! Cel puţin să nu-l las să fugă.

— Ar putea să fugă cu un cal din poiană?

— Nu.

— Atuncea du-te într-un loc unde îl poţi opri.

— Acolo e Agustín.

— Du-te şi vorbeşte cu Agustín. Povesteşte-i ce s-a întâmplat.

— Agustín ar fi bucuros să-l omoare.

— Cu-atât mai bine! zise Robert Jordan. Du-te sus şi povesteşte-i totul lui Agustín, aşa cum s-a întâmplat.

— Şi pe urmă?

— Eu mă duc devale, să mă uit prin poiană.

— Bine, omule, bine. Nu putea să vadă faţa lui Rafael prin întuneric, dar simţi că zâmbeşte. Bag de seamă că te-ai hotărât

să iei taurul de coarne, adăugă ţiganul mulţumit.

— Du-te la Agustín, îl îndemnă iar Robert Jordan.

— Da, Roberto, mă duc, răspunse ţiganul.

Robert Jordan porni printre brazi, bâjbâind de la un trunchi la altul, până ce ajunse la marginea poienii. Cercetându-i întinderea prin întunericul împuţinat, la lărgime, de strălucirea stelelor, zări mogâldeţele întunecate ale cailor priponiţi. Îi numără, aşa cum stăteau risipiţi între el şi pârâu, Erau cinci. Se aşeză la rădăcina unui brad şi-şi aruncă privirile peste poiană.

Sunt ostenit, se gândi Robert Jordan, şi poate că nu judec cum trebuie. Dar datoria mea este podul, şi ca să mi-o pot îndeplini, trebuie să nu-mi asum niciun fel de risc necugetat până ce nu duc totul la bun sfârşit. Ce-i drept, câteodată riscul se măreşte dacă nu accepţi să faci faţă unor primejdii întâmplătoare, când se cer înfruntate, dar până acum, aşa am procedat şi am lăsat lucrurile să meargă de la sine. Dacă e drept ce spunea ţiganul, că toţi aşteptau să-l omor pe Pablo, atunci ar fi trebuit s-o fac. Dar nicio clipă n-am văzut limpede că asta aşteaptă. Când omoară pe unul dintre oamenii cu care trebuie să lucreze, un străin îşi pregăteşte mari necazuri pentru mai târziu. Poate face lucrul ăsta în cursul unei acţiuni, sau atunci când are în faţa sa oameni destul de disciplinaţi, dar într-o situaţie ca a mea cred că ar fi o soluţie foarte proastă, deşi tentaţia a fost puternică şi părea să fie calea cea mai simplă şi mai rapidă. Mi se pare însă că în ţara asta nu există nimic atât de simplu sau de rapid, şi cu toate că am deplină încredere în nevasta lui Pablo, n-aş putea spune cum ar fi reacţionat la o măsură aşa de drastică. Moartea într-un asemenea loc poate fi foarte urâtă, murdară şi respingătoare. N-am de unde şti cum ar fi reacţionat. Fără femeia asta nu ar exista aici nici urmă de organizare şi de disciplină, iar prezenţa ei trebuie folosită cu socoteală. Ar fi ideal dacă l-ar ucide ea, sau dacă l-ar ucide ţiganul (dar ţiganul n-are s-o facă), ori dacă l-ar ucide santinela. Agustín. Anselmo l-ar omorî dacă i-aş cere-o, deşi spune că e împotriva omorului. Îl urăşte, cred, şi încă de pe acuma se bizuie şi are încredere în mine, socotindu-mă o întruchipare a lucrurilor în care şi-a pus toate nădejdile. După câte îmi dau seama, numai el şi femeia cred cu adevărat în republică; dar încă e prea devreme ca să pot fi sigur.

După ce ochii i se mai obişnuiră cu lumina slabă a stelelor,

putu să-l vadă pe Pablo stând în picioare lângă un cal. Calul lăsă iarba şi înălţă capul; apoi, neliniştit, se scuturâ. Pablo stătea lângă cal, se sprijinea de el, îl bătea mereu cu palma pe gât, mişcându-se înainte într-un pas cu calul, în vreme ce animalul se smucea la capătul priponului. Mângâierile enervau calul, care voia să pască. Robert Jordan nu putea să vadă ce făcea Pablo şi nici să audă ce-i spunea calului, dar era limpede că nici nu-l dezleagă, nici nu pune şaua pe el. Rămase deci acolo, cu ochii la Pablo, dar cu gândurile preocupate de limpezirea necazurilor lui.

— Ho-ho, căluţul meu cel cuminte, zicea Pablo în întuneric, adresându-se calului – era chiar armăsarul cel mare şi murg. Frumosul tatii cel voinic şi ţintat! Cum mai ţine el gâtul arcuit, chiar ca viaductul din satul tatii. Tăcu o clipă, apoi urmă: Da' tot mai arcuită şi mai frumoasă e coama căluţului tatii. Calul smulgea iarba şi-şi smucea capul în lături, trăgând de pripon, enervat de om şi de vorbele lui. Căluţul tatii nu-i muiere şi nici nătărău, spunea Pablo către murg. Măi, măi, măi, mânzocul tatii cel frumos şi voinic! El nu-i muiere a dracului, ca piatra pârjolită în foc. Nu-i o fetişcană tunsă şi stângace ca un mânz abia ieşit din pântecele mă-si şi încă ud leoarcă. El nu batjocoreşte, nici nu minte şi nici nu se face că nu înţelege. Măi, măi, măi, mânzocul tatii cel frumos şi voinic!

Ar fi fost foarte interesant pentru Robert Jordan dacă ar fi auzit ce vorbea stăpânul cu murgul lui, dar nu-l mai auzea, fiindcă, încredinţat că Pablo nu face decât să-şi cerceteze caii, şi socotind că n-ar fi fost înţelept să-l omoare într-un asemenea moment, se sculase şi pornise îndărăt spre peşteră. Pablo rămase multă vreme în poiană, vorbind cu murgul. Calul nu înţelegea nimic din ce-i spunea; doar din mlădierile glasului pricepea că sunt alintări, dar stătuse toată ziua închis în obor, era flămând şi păştea grăbit prin locurile unde funia îi îngăduia să ajungă, iar omul îl sâcâia cumplit. În cele din urmă, Pablo mută ţăruşul priponului şi rămase tot lângă cal, dar fără să-i mai spună nimic. Calul îşi văzu de păscut şi se simţea mult mai la largul său de când scăpase de cicălelile omului.

Capitolul şase

În peşteră, Robert Jordan se aşează în colţul de lângă foc, pe unul dintre scaunele acoperite cu piele netăbăcită, şi ascultă ce spunea femeia. Nevasta lui Pablo spăla străchinile, iar fata, Maria, le ştergea şi le aşeza, îngenunchind de fiecare dată, într-o scobitură săpată în peretele de stâncă şi care ţinea loc de poliţă.

— Mi se pare ciudat, zicea nevasta lui Pablo. De ce n-o, fi venit El Sordo? Trebuia să fie aici de-acum un ceas.

— I-ai spus dumneata să vină?

— Nu. Vine în fiecare noapte.

— Poate o fi având ceva. Vreo treabă.

— S-ar putea, încuviinţă femeia. Dacă n-o veni, mâine trebuie să ne ducem şi să vedem ce-i cu el.

— Da. Şi-i departe de aici?

— Nu. Are să fie o plimbare frumoasă. Tot am nevoie să mă deprind cu drumul.

— Pot să merg şi eu? întrebă Maria. Pot să merg şi eu, Pilar?

— Da, frumoasa mamei, zise femeia. Pe urmă, întorcând capul către Robert Jordan, întrebă: Nu-i aşa că-i frumoasă? Cum ţi se pare? Puţin cam subţirică?

— Mie mi se pare că arată foarte bine, răspunse Robert Jordan.

Maria îi umplu cana cu vin şi-i spuse:

— Bea. Dacă bei, are să ţi se pară că arăt şi mai bine. Trebuie să bei mult dintr-ăsta până ţi s-o părea că-s frumoasă.

— Atuncea aş face mai bine să mă opresc, zise Robert Jordan. Încă de pe acuma îmi pari frumoasă, ba chiar mai mult decât atâta.

— Ei, iaca, aşa se vorbeşte, spuse femeia. Vorbeşti ca oamenii buni de gură. Şi cum ţi se mai pare... altfel decât frumoasă?

— Deşteaptă, răspunse Robert Jordan cu limba împiedicată.

Maria râse înfundat, iar femeia clătină din cap cu tristeţe:

— Ce bine ai început şi... uite cum sfârşeşti, *don* Roberto.

— Nu-mi spune *don* Roberto.

— Asta-i aşa, o glumă. Aicea la noi spunem *don* Pablo ca să facem haz. După cum spunem şi *señorita* Maria, tot ca să facem haz.

— Eu nu glumesc cu asemenea lucruri, zise Robert Jordan.

Cred că în războiul ăsta tuturor trebuie să le spunem tovarăşe, şi cu toată seriozitatea. Din glumă începe stricăciunea.

— Văd că eşti adânc credincios în trebile politiceşti, îl necăji femeia. Nu obişnuieşti să spui şi vorbe de şagă.

— Da. Îmi plac foarte mult glumele, da' nu când e vorba de felul cum vorbeşti cu oamenii. Asta-i ca un soi de drapel.

— Eu aş putea să glumesc şi despre drapel. Despre orice drapel, spuse femeia râzând. Socotesc că omul poate să glumească despre ce-i place, orice o fi. Despre vechiul drapel galben şi auriu noi spuneam că-i coptură şi sânge. Despre drapelul republicii, care şi-a adăugat şi roşu, spunem că-i coptură, sânge şi permanganat. Asta-i aşa, o glumă.

— El e comunist, spuse Maria. Ăştia-s *gente* grozav de serioşi.

— Eşti comunist?

— Nu, sunt antifascist.

— De multă vreme?

— De când am înţeles ce înseamnă fascismul.

— Şi e mult de-atunci?

— Aproape zece ani.

— Nu-i timp prea îndelungat, zise femeia. Eu am fost republicană încă de acum douăzeci de ani.

— Tata a fost republican toată viaţa lui, interveni şi Maria. De asta l-au împuşcat.

— Şi tata a fost republican toată viaţa lui. Tot aşa şi bunicul meu, zise Robert Jordan.

— În ce ţară?

— În Statele Unite.

— Şi i-au împuşcat pe amândoi? întrebă femeia.

— *Qué va!* interveni din nou Maria. Statele Unite sunt o ţară de republicani. Acolo nu te împuşcă dacă eşti republican.

— Oricum ar fi, tot e frumos să ai un bunic care a fost republican, spuse femeia. Înseamnă că ai sânge bun.

— Bunicul meu a făcut parte din Comitetul Naţional Republican, spuse Robert Jordan.

Asta o impresionă chiar şi pe Maria.

— Şi tatăl tău încă mai lucrează pentru republică? întrebă Pilar.

— Nu. A murit.

— Se poate să întreb cum a murit?

— S-a împuşcat singur.

— Ca să scape de cazne? întrebă femeia.

— Da, răspunse Robert Jordan. Ca să scape de cazne.

Maria îl privi cu lacrimi în ochi şi spuse:

— Tata n-a putut face rost de armă. O, îmi pare tare bine că tatăl tău a avut norocul să poată face rost de o armă.

— Da. A fost norocos, încuviinţă Robert Jordan. Da' n-ar fi mai bine să vorbim despre altceva?

— Atuncea tu şi cu mine suntem la fel, zise Maria.

Îi puse mâna pe braţ şi îl privi drept în ochi. Îi privi şi el faţa smeadă şi ochii, care, de când îi văzuse prima oară, nu fuseseră niciodată la fel de tineri ca restul chipului, dar acum arătau deodată înfometaţi, tineri şi plini de dorinţe.

— După înfăţişare, aţi putea fi frate şi soră, spuse femeia. Da' aveţi noroc că nu sunteţi. Eu aşa zic.

— Acuma ştiu de ce am simţit ce-am simţit, mărturisi Maria. Acuma e limpede.

— *Qué va!* spuse Robert Jordan, şi aplecându-se înainte, îşi trecu palma peste creştetul fetei. Toată ziua aşteptase să facă gestul acesta; acum îl făcu şi simţi din nou cum i se urcă nodul în gât. Fata clătină capul sub mângâierea lui şi-i zâmbi, privindu-l în ochi, iar el simţi asprimea părului des, dar mătăsos, de pe capul tuns strecurându-i-se printre degete. Apoi mâna îi ajunse până la ceafă şi şi-o trase îndărăt.

— Mai fă o dată aşa, îl rugă Maria. Toată ziua am aşteptat s-o faci.

— Mai târziu, răspunse Robert Jordan, şi glasul abia îi ieşea din gâtlej.

— Ia te uită! zise femeia lui Pablo cu vocea ei puternică. Cine ar fi zis că am să stau şi să privesc la toate astea? Şi cine ar fi zis că aproape n-am şi le iau în seamă? Nimenea n-ar fi putut s-o spună. Altceva mai bun n-am de făcut. Măcar de-ar veni Pablo ăla odată!

Maria n-o mai lua deloc în seamă, nici pe ea şi nici pe bărbaţii ceilalţi, aşezaţi la masă şi ocupaţi să joace cărţi la lumina luminării.

— Mai vrei o cană de vin, Roberto? întrebă Maria.

— Da, zise Robert Jordan. De ce nu?

— O să ai şi tu un beţiv ca al meu, îi prevesti femeia lui Pablo. Cu drăcia aceea pe care a băut-o din cană şi cu toate celelalte, eu cam aşa zic. Ia ascultă, *Inglés*...

— Nu *Inglés*. American.

— Atuncea, ia ascultă, americanule! Unde ai de gând să te culci?

— Afară. Am un sac de dormit.

— Bine, încuviinţă Pilar. E senin?

— Şi-are să se lase frig.

— Atuncea, afară. Culcă-te afară. Iar lucrurile tale pot să doarmă aici, cu mine.

— Bine, conveni Robert Jordan. Lasă-ne o clipă, *o* rugă apoi pe fată, punându-i mâna pe umăr.

— De ce?

— Vreau să vorbesc ceva cu Pilar.

— Şi trebuie să plec?

— Da.

— Ce e? întrebă femeia lui Pablo după ce fata se dusese până la gura peşterii şi rămăsese acolo, lângă burduful cel mare, privind la bărbaţii care jucau cărţi.

— Ţiganul mi-a spus c-ar fi trebuit… începu el.

— Nu, îl întrerupse femeia. Ţiganul greşeşte.

— Dacă trebuie neapărat să… urmă Robert Jordan cu glas liniştit, dar vorbind cu greutate.

— Erai gata s-o faci, eu aşa socotesc, zise femeia. Nu, nu-i de trebuinţă. Te-am văzut bine. Da’ ai cumpănit cu înţelepciune.

— Da’ dacă totuşi e nevoie…

— Nu, repetă femeia. Îţi spun eu că nu e de trebuinţă. Mintea ţiganului ăluia e pocită.

— Dar slăbiciunea îl poate face pe un om foarte primejdios.

— Nu. Tu nu înţelegi. Din omul acesta a pierit orice putinţă de a fi primejdios.

— Nu te înţeleg.

— Eşti încă prea necopt, zise femeia. Ai să înţelegi odată. Apoi strigă spre fată: Vino încoace, Maria. Am terminat de vorbit.

Maria se apropie, iar Robert Jordan întinse mâna şi o mângâie pe creştet. Fata se răsfăţă sub mângâiere ca un pisoi. Apoi lui i se păru că are să izbucnească în plâns. Dar buzele i se destinseră din nou, îl privi în ochi şi-i zâmbi.

— Ar fi bine să te duci la culcare acuma, îi spuse Pilar lui Robert Jordan. Ai bătut azi cale lungă.

— Bine, încuviinţă Robert Jordan. Să-mi strâng lucrurile.

Capitolul şapte

Adormise în sac şi i se păru că dormise multă vreme. Sacul era întins pe covorul de cetină al pădurii, adăpostit de vânt în dosul stâncilor de lângă gura peşterii, iar el se răsucise în somn, şi răsucindu-se, venise peste pistolul prins de încheietură cu un şnur, şi pe care îl pusese în sac, alături de el, în clipa când se culcase, cu umerii şi spatele amorţite, picioarele înţepenite, muşchii zvâcnind de efort îndelungat, aşa că pământul i se păru moaie, iar simpla întindere în sac şi atingerea căptuşelii flanelate devenea, din pricina oboselii, o adevărată voluptate. Se trezi fără să ştie unde se află, îşi dădu seama, apoi trase pistolul de sub coaste şi se cuibări fericit că se poate întoarce la somn, rezemându-şi palma de perna alcătuită din îmbrăcămintea strâns înfăşurată în jurul pantofilor cu talpă de sfoară. Celălalt braţ înconjura perna.

Atunci îi simţi mâna pe umăr şi se întoarse brusc, cu dreapta încleştată pe patul pistolului din sac.

— O, tu eşti! exclamă Robert Jordan, şi lăsând pistolul, întinse amândouă braţele în sus şi o trase spre sine. Braţele ce-o înlănţuiau îi simţeau întreg tremurul trupului. Vino în sac, o îndemnă cu glas domol. E frig acolo, afară.

— Nu. Nu trebuie să vin.

— Hai vino, şopti el iar. O să vorbim pe urmă despre asta.

Tremura toată, şi el o ţinea cu o mână de încheietură, iar cu braţul celălalt o trăgea lin către sine. Fata întorsese capul într-o parte.

— Vino încoace, iepuraş fricos, o îndemnă iar şi o sărută pe ceafă.

— Mi-e frică.

— Nu. N-are de ce să-ţi fie frică. Vino încoace.

— Cum?

— Strecoară-te înăuntru. Avem loc destul. Vrei să te-ajut?

— Nu, răspunse fata, dar peste o clipă se afla în sac, şi el o strângea tare la piept şi încerca s-o sărute pe buze, iar fata îşi îndesa faţa în perna făcută din veşminte, însă îl ţinea strâns cu braţele pe după gât. Apoi simţi cum braţele i se destind şi cum începe din nou să tremure în strânsoarea îmbrăţişării.

— Nu, nu, îi spuse el şi începu să râdă. Nu te speria. E pistolul. Îl ridică şi şi-l trecu la spate.

— Mi-e ruşine, şopti fata, ţinând capul tot întors într-o parte.

— Nu. Nu trebuie să-ţi fie. Hai, lasă.

— Nu trebuie s-o fac, nu. Mi-e ruşine şi mi-e frică.

— Nu, iepuraşul meu drag. Te rog.

— Nu trebuie s-o fac. Nu. Dacă nu ţi-s dragă.

— Mi-eşti dragă.

— Mie mi-eşti drag. Of, cât de drag îmi eşti. Mai aşază-ţi palmele pe capul meu, şopti fata departe de urechea lui, cu chipul încă înfundat în pernă.

Îi puse palma pe creştet şi o alintă duios, şi deodată capul fetei se depărtă de pernă şi-i veni cu tot trupul în braţe, strânsă tare de el, şi faţa îi stătea lipită de a lui, şi lacrimile i se scurgeau pe obraji.

O simţi nemişcată şi lipită de el, îi simţi forma prelungă a trupului tânăr şi o mângâie pe creştet şi-i sărută umezeala sărată de pe ochi, iar pe când se cutremura de plâns, îl împungea cu formele rotunde şi vârtoase ale sânilor acoperiţi de cămaşă.

— Nu pot să sărut, şopti fata. Nu ştiu cum se sărută.

— Nu-i nevoie să săruţi.

— Ba da. Trebuie să sărut. Trebuie să fac totul.

— Nu-i nevoie să faci nimic. Stăm bine aşa. Da’ ai prea multe veşminte.

— Ce trebuie să fac?

— Am să te ajut eu.

— E mai bine aşa?

— Da. Mult mai bine. Pentru tine nu-i mai bine?

— Ba da. Mult mai bine. Şi pot să plec cu tine, aşa cum spune Pilar?

— Da.

— Da’ nu la un cămin. Cu tine.

— Nu, nu la un cămin.

— Nu. Nu. Nu. Cu tine, şi să fiu femeia ta.

Şi-acuma, când şedeau culcaţi împreună, tot ce înainte rămăsese ascuns se arătă la lumină. Acolo unde fusese asprimea pânzei, totul deveni mângâiere catifelată, cu apăsare molatică de rotunjimi tari şi o prelungă alcătuire caldă şi răcoroasă, răcoroasă în afară şi caldă în adâncuri, prelungă şi uşoară, ce îmbrăţişa strâns şi rămânea strâns îmbrăţişată, singuratică, abis ameţitor cu contururi vrăjite, îmbătător de

fericire, tânăr şi plin de dragoste, numai moliciune şi mimai mângâiere, dar aducând gol dureros în inimă şi asemenea însingurare de nepătruns, încât Robert Jordan simţi că nu mai poate îndura şi zise:

— Ai mai iubit şi pe alţii?

— Niciodată.

Apoi, brusc, înlemnindu-i în braţe.

— Da' mi-au făcut şi mie.

— Cine?

— Mai mulţi.

Rămăsese cu totul neclintită, de parcă trupul i-ar fi fost mort, şi doar întorsese capul, depărtându-şi faţa de a lui.

— Acuma n-am să-ţi mai fiu dragă.

— Ba mi-eşti tare dragă.

Dar ceva se petrecuse în sufletul lui, şi fata simţi.

— Nu, zise ea, şi glasul îi suna stins, fără viaţă. N-ai să mă mai îndrăgeşti. Da' poate ai să mă duci la un cămin. Iar eu am să rămân acolo, şi niciodată n-o să mai fiu femeia ta.

— Mi-eşti tare dragă, Maria.

— Ba nu. Nu-i adevărat, zise fata. Şi-apoi, cu o ultimă nădejde, jalnică, dar totuşi încrezătoare: Da' niciodată n-am sărutat vreun bărbat.

— Atunci sărută-mă pe mine.

— Aş vrea, spuse fata. Da' nu ştiu cum. Atuncea, când mi-au făcut, m-am luptat până n-am văzut nimic în faţa ochilor. M-am luptat până când... până când... până când unul s-a aşezat pe capul meu... şi l-am muşcat... pe urmă m-au legat peste gură şi mi-au înţepenit mâinile pe după cap... şi alţii îmi făceau.

— Mi-eşti tare dragă, Maria, rosti Robert Jordan. Şi nimeni nu ţi-a făcut niciodată nimic. De-o făptură ca tine nimeni nu s-a putut atinge. Nimeni nu te-a atins măcar, iepuraşul meu sperios.

— Crezi tu aşa?

— Ştiu, nu cred.

— Şi poţi să mă îndrăgeşti? întrebă fata, iarăşi fierbinte. alături de trupul lui.

— Te îndrăgesc şi mai mult.

— Am să-ncerc să te sărut aşa cum trebuie.

— Sărută-mă măcar puţin.

— Nu ştiu cum să fac.

— Sărută-mă... şi-atât.

Îl sărută pe obraz.

— Nu.

— Da’ nasurile unde încap? Totdeauna m-am minunat ce s-o fi întâmplând cu nasurile.

— Uite, întoarce capul, şi gurile se-mpreunară strâns, fata rămase lipită de trupul lui şi buzele i se deschiseră puţin câte puţin, şi într-o clipă, brusc, pe când o strângea tare la piept, îl năpădi o fericire cum nu mai trăise niciodată şi se simţi uşor ca fulgul, ameţit de dragoste, beat de bucurie, copleşit de fericire, străin de gânduri, străin de oboseală, străin de griji şi doar înălţat pe nevisate culmi de desfătare. Şi-atunci murmură: Iepuraşul meu… Odorul meu… Bucuria mea… Dragostea mea cea fără seamăn…

— Ce spui? întrebă ea ca de la o nemărginită depărtare.

— Dragostea mea fără seamăn…

Stăteau întinşi acolo şi îi simţea inima bătând lângă a lui, şi cu piciorul gol îi mângâie uşor tălpile. Spuse şoptit:

— Ai venit desculţă.

— Da.

— Atunci ştiai că vii să te culci aici.

— Da.

— Şi nu ţi-a fost teamă?

— Ba da. Mi-a fost tare frică. Da’ şi mai frică mi-a fost când mă gândeam cum am să mă descalţ.

— Şi cât o fi ceasul acuma? *Lo sabes?*[5]

— Nu. N-ai ceas?

— Ba da. Da’ e la spatele tău.

— Scoate-l de-acolo.

— Nu.

— Atuncea uită-te peste umărul meu.

Era 1. Cadranul strălucea puternic în întunericul dinăuntru] sacului.

— Îmi zgârii umărul cu bărbia.

— Iartă-mă. N-am scule pentru bărbierit.

— Îmi place. Ţi-e bălaie barba?

— Da.

— Şi-ai s-o laşi să crească lungă?

— Nu, până isprăvim cu podul. Maria, ascultă. Oare…

— Ce oare?

[5] Ştii?

— Oare vrei şi tu?

— Da. De toate. Te rog. Şi dacă le-om face pe toate împreună, poate că celelalte au să fie ca şi cum n-ar fi fost niciodată.

— Te-ai gândit tu la asta?

— Nu. Eu doar am avut-o în gând, da' Pilar mi-a spus-o.

— E o femeie foarte înţeleaptă.

— Şi încă ceva, urmă fata în şoaptă. M-a învăţat să-ţi spun că nu sunt bolnavă. Ea se pricepe la treburi dintr-astea şi m-a îndemnat să-ţi spun.

— Te-a îndemnat ea să-mi spui?

— Da. Am stat de vorbă cu ea şi i-am spus că-mi eşti drag. Te-am îndrăgit de când te-am zărit astăzi, şi totdeauna mi-ai fost drag, da' până acuma nu te-am văzut niciodată, şi i-am mărturisit asta lui Pilar, iar ea mi-a zis că dacă vorbim vreodată despre ce vorbim, să-ţi spun că nu sunt bolnavă. Treaba cealaltă mi-a spus-o încă de multă vreme. Curând după tren.

— Ce ţi-a spus?

— Mi-a spus că nimic nu-i poate fi făcut omului dacă el nu vrea să i se facă, şi că de-o să am drag vreodată pe cineva, asta are să şteargă tot ce-a fost atuncea. Voiam să mor, ştii?

— Ce-a spus ea e adevărat.

— Şi-acuma îmi pare bine că n-am murit. Sunt aşa de fericită că n-am murit. Şi se poate să-ţi fiu dragă?

— Da. Îmi eşti tare dragă.

— Şi se poate să fiu femeia ta?

— Cine face treburile pe care le fac eu nu poate avea femeia lui. Da' acuma eşti femeia mea.

— Dacă sunt o dată, apoi am să rămân mereu. Şi-acuma sunt femeia ta?

— Da, Maria. Da, iepuraşul meu.

Se lipi strâns de el, şi buzele i le căutară pe ale lui, apoi le găsiră şi se prăbuşiră asupra lor, iar atunci o simţi proaspătă, nouă şi mângâioasă şi tânără şi fermecată, cu răcoreala-i caldă, arzătoare şi de neînchipuit în sacul ce-i era la fel de bine cunoscut ca şi hainele, ori ca pantofii, ori ca datoria ce-o avea de îndeplinit, şi-o auzi spunând cu spaimă:

— Acuma, hai repede să facem ce trebuie să facem, pentru ca din cealaltă să nu mai rămână nici urmă.

— Vrei?

— Da! răspunse fata aproape cu furie. Da! Da! Da!

Capitolul opt

Era o noapte friguroasă, şi Robert Jordan dormi somn adânc. Se trezi o dată şi, întinzându-se, îşi dădu seama că fata e acolo, ghemuită înspre fundul sacului, răsuflând lin şi regulat, iar atunci, pe întuneric, îşi trase capul din frig, de sub cerul sticlos şi spuzit de stele, şi păstrând în nări aerul ca gheaţa, se vârî în căldura din cuprinsul sacului şi sărută umărul catifelat. Fata nu se trezi, şi el se întoarse pe-o coastă, trăgându-se ceva mai departe, scoase iarăşi capul din sac în frigul nopţii, stătu o clipă treaz, simţind prelunga, insidioasa voluptate a oboselii, apoi mângâietoarea desfătare tactilă a atingerii celor două trupuri, apoi, întinzându-se cât îi îngăduia lungimea sacului, alunecă somnoros sub stăpânirea somnului.

Se deşteptă la cea dintâi licărire a zorilor şi văzu că fata plecase. Îşi dădu seama de asta chiar pe când se trezea, şi întinzând mâna, simţi sacul cald în locul unde fusese trupul ei. Privi către gura peşterii, acolo unde pătura şedea acum tivită cu promoroacă pe margini, văzu firul subţire de fum alburiu înălţându-se prin crăpătura din stâncă şi înţelese că focul fusese aprins în vatră.

Un om ieşi din pădure cu pătura aruncată peste cap, ca un *poncho*[6]*.* Robert Jordan îl recunoscu pe Pablo şi văzu că fuma o ţigară. Se gândi că fusese devale, să bage caii în obor.

Pablo dădu deoparte marginile păturii şi intră în peşteră fără să se uite spre el.

Robert Jordan pipăi cu mâna bruma subţire ce se aşezase pe foaia exterioară de mătase impermeabilă, roasă şi pătată, a sacului vechi de cinci ani, apoi se cuibări la loc. *Bueno,* îşi spuse el, simţind atingerea familiară a căptuşelii flanelate, în vreme ce-şi întindea picioarele în lături. Pe urmă le strânse iar şi se întoarse pe o parte, aşa fel ca să stea cu spatele către direcţia de unde ştia că avea să bată soarele. *Qué mas da,* pot foarte bine să mai dorm încă.

Dormi până ce îl treziră vuietele motoarelor de avion.

Întins pe spate, putu să le vadă bine: o patrulă fascistă, formată din trei „Fiat”-uri micuţe, lucitoare, alunecând repede pe cerul munţilor, în direcţia de unde Anselmo şi el veniseră în ziua dinainte. Cele trei trecură, apoi veniră altele nouă, la

[6] Un fel de haină fără mâneci care se îmbracă peste cap.

înălţime mult mai mare, în formaţiile acelea strânse de trei, trei şi încă trei.

Pablo şi ţiganul stăteau la gura peşterii, traşi în umbră, şi se uitau pe cer, iar în vreme ce Robert Jordan rămânea întins pe spate şi înaltul se umpluse de huruitul sacadat al motoarelor, se auzi un alt vuiet, şi încă trei avioane trecură în zbor, la mai puţin de o mie de picioare deasupra poienii. Acestea trei erau bombardiere „Heinkel 111”, cu câte două motoare.

Stând cu capul la adăpostul stâncilor, Robert Jordan ştia că nu pot să-l vadă, şi că chiar dacă l-ar fi văzut, nu avea nicio importanţă. Ştia, de asemenea, că ar fi putut vedea caii închişi în obor, dacă ar fi căutat ceva pe-acolo, prin munţi. Dacă nu căutau nimic, tot ar fi putut să-i vadă, însă de bună seamă că i-ar fi socotit drept o unitate de-a lor de cavalerie. Apoi se apropie un nou şi încă mai puternic vuiet sacadat de motoare, şi alte trei aparate „Heinkel 111” se arătară, năvălind suple, masive, la înălţime încă şi mai mică, străbătând cerul în formaţie strânsă, cu vuiet ce creştea uriaş pe măsură ce se apropiau şi devenea asurzitor, apoi se împuţina treptat după ce se depărtau de poiană.

Robert Jordan desfăcu sulul cu îmbrăcăminte ce-i slujise drept pernă şi îşi trase cămaşa pe el. Tocmai o punea peste cap şi o trăgea. În jos, când auzi vuietul valului următor, şi-atunci îşi trase pantalonii stând în sac şi rămase nemişcat, pe când alte trei bombardiere bimotoare „Heinker” treceau pe deasupra capului său. Încă nu apucaseră să treacă peste creasta muntelui, când el îşi încinsese pistolul, înfăşurase sacul de dormit şi-l rezemase de stâncă, apoi se aşezase jos, lipit de peretele de piatră, şi-şi înnoda şireturile pantofilor cu talpă de sfoară, iar atunci uruitul ce se apropia deveni vuiet mai puternic decât oricând înainte, şi alte nouă bombardiere uşoare de tip „Heinker” trecură în eşaloane; şi parcă spărgeau cerul când alunecau pe deasupra munţilor.

Robert Jordan se strecură pe lângă stânci până la gura peşterii, unde unul dintre fraţi, Pablo, ţiganul, Anselmo, Agustín şi femeia stăteau chiar la intrare şi priveau afară.

— Au mai trecut pe-aici avioane dintr-astea? întrebă el.

— Niciodată, răspunse Pablo. Intră înăuntru. Au să te vadă.

Soarele nu ajunsese încă până la gura peşterii. Acum îşi revărsa razele doar peste poiana de lângă pârâu, şi Robert

Jordan îşi dădea seama că nu puteau fi văzuţi în întunecimea umbrelor dimineţii, aruncate de brazi şi de stâncile masive, dar intră în peşteră, ca să nu-i irite pe ceilalţi.

— Sunt multe, zise femeia.

— Şi-au să mai fie, zise Robert Jordan.

— De unde ştii? întrebă Pablo, bănuitor.

— Astea care au trecut acuma trebuie să aibă escortă de avioane de vânătoare.

Şi chiar atunci le auziră bâzâitul, ca un nechezat subţire, şi pe când treceau la cinci mii de picioare înălţime, Robert Jordan numără cincisprezece „Fiat”-uri în eşalon de formaţii mai mici, ca un cârd de gâşte sălbatice, în grupuri de trei, aşezate în formă de V.

Feţele oamenilor aflaţi la intrarea în peşteră arătau foarte îngrijorate, şi Robert Jordan întrebă:

— N-aţi mai văzut niciodată atâtea avioane?

— Niciodată, răspunse Pablo.

— La Segovia nu sunt avioane multe?

— N-au fost niciodată atâtea, şi de obicei am văzut câte trei. Uneori câte şase dintr-acelea de vânătoare. Poate şi câte trei, Junker”-e, alea mari cu trei motoare, şi cu avioanele lor de vânătoare. Dar din astea n-am mai văzut niciodată.

Asta-i rău, gândi Robert Jordan. E foarte rău. E o concentrare de avioane care prevesteşte ceva foarte rău. Trebuie să ascult şi să-mi dau seama unde-şi descarcă bombele. Dar nu, e cu neputinţă să fi terminat încă de pe acum concentrarea trupelor pentru atac. Fără îndoială că nu-i posibil mai devreme decât la noapte, sau chiar mâine noapte, în niciun caz mai curând. E sigur că nu poate fi vorba de niciun fel de operaţiune la ora asta.

Auzea încă zumzetul care devenea din ce în ce mai slab. Se uită la ceas. Acum trebuie să fi ajuns deasupra liniei frontului, cel puţin primele valuri. Apăsă butonul secundarului şi urmări zvâcnetul limbii pe cadran. „Heinkel 111” face două sute cincizeci de mile pe oră. În cinci minute sunt acolo. În clipa de faţă au trecut de mult peste trecătoare şi au sub ele Castilia, toată galbenă şi cafenie în lumina dimineţii, cu galbenul străbătut de drumuri albe şi presărat cu sate micuţe, iar umbrele „Heinkel”-elor alunecă pe pământ aşa cum alunecă umbrele rechinilor peste fundul nisipos al oceanului.

Nu auzea deloc detunăturile bombelor. Ceasul continua să

ticăie mai departe.

Se duc la Colmenar, la Escurial, ori la aerodromul de la Manzanares el Real, gândi Robert Jordan, la aerodromul cu acel castel vechi, înălţat deasupra lacului plin de raţe-sălbatice, ascunse în păpuriş, şi cu imitaţia de aerodrom plasată alături de cel adevărat şi acoperită de siluetele avioanelor false, intenţionat prost camuflate, cu elicele zbârnâind în vânt. Într-acolo trebuie să se îndrepte. N-au de unde şti despre atacul plănuit, îşi spuse el. Şi ceva dinlăuntrul său se întreba: De ce oare n-ar şti? Despre toate celelalte au ştiut.

— Crezi c-au văzut caii? întrebă Pablo.

— Nu se uitau ei după cai, răspunse Robert Jordan.

— Da' i-or fi văzut?

— Nu, dacă n-aveau ordin să-i caute.

— Şi-ar fi putut să-i vadă?

— Probabil că nu, zise Robert Jordan. Numai dacă soarele ar fi căzut asupra copacilor.

— Ajunge foarte devreme acolo, observă Pablo, nefericit.

— Au ei alte griji, ca să nu le mai pese de caii tăi, spuse Robert Jordan.

Trecuseră opt minute de când fusese în funcţiune secundarul, şi încă nu se auzea niciun bubuit de bombe.

— De ce te tot uiţi la ceas? întrebă femeia.

— Ascult să văd unde s-au dus.

— Aha! exclamă femeia.

Dar după ce se împliniră zece minute, nu se mai uită la ceas, deoarece ştia că ar fi prea departe ca să mai poată auzi acum, chiar dacă ar fi socotit un minut pentru drumul înapoi al zgomotului, şi îi spuse lui Anselmo:

— Aş vrea să vorbesc ceva cu tine.

Anselmo ieşi din gura peşterii şi se duseră împreună ceva mai departe de intrare, oprindu-se la poalele unui brad.

— *Qué tal?* îl întrebă Robert Jordan. Cum merge treaba?

— Bine.

— Ai mâncat?

— Nu. N-a mâncat nimeni.

— Atuncea mănâncă şi să-ţi iei ceva de mâncare şi pentru prânz. Vreau să te duci şi să supraveghezi şoseaua. Să însemni pe hârtie tot ce trece pe şosea, şi în sus, şi în jos.

— Nu ştiu să scriu.

— Nu-i nevoie să scrii. Rupse două file din carnet şi tăie cu cuţitul un capăt de creion. Ia astea. Pentru tancuri să faci un semn aşa – şi desenă o siluetă de tanc – şi pentru fiecare faci câte un semn, până ajungi la patru, iar pentru al cincilea faci alt semn peste primele patru.

— Şi noi tot la fel socotim.

— Bine. Faci alt semn, două roate şi o cutie, pentru camioane. Dacă sunt goale, faci un cerc. Dacă sunt încărcate cu trupe, o linie dreaptă. Însemni şi tunurile. Cele mari, aşa. Cele mici, aşa. Însemni şi maşinile. Şi ambulanţele, uite aşa: două roate şi-o cutie cu cruce la mijloc. Dacă trec soldaţi pedeştri, însemni fiecare companie aşa, vezi? Un pătrat mic şi o linie alături. Dacă e cavalerie, însemni aşa, vezi? Ca un cal. O cutie cu patru picioare. Asta înseamnă un pluton de douăzeci de cai. Înţelegi? Pentru fiecare pluton, un semn.

— Da. E lucru tare iscusit.

— Uită-te şi aici, urmă Robert Jordan şi desenă două roate mari, cu cerculeţe împrejur, şi o linie scurtă, închipuind ţeava tunului. Astea sunt antitanc, roatele-s cu cauciucuri de automobil. Să le însemni. Astea, antiaeriene – două roate şi o ţeavă de tun îndreptată în sus. Înseamnă-le şi pe astea. Înţelegi? Ai văzut vreodată tunuri dintr-astea?

— Da, răspunse Anselmo. Sigur. E limpede.

— Ia-l şi pe ţigan cu tine, ca să ştie unde ţi-ai ales locul de pândă şi să poţi fi schimbat. Alege-ţi un colţişor ferit, nu prea apropiat de şosea, de unde să poţi vedea bine şi să stai în voie. Rămâi acolo până vine cineva să te schimbe.

— Înţeleg.

— Bine. Şi când ai să vii înapoi, trebuie să pot afla tot ce s-a mişcat pe şosea. O foaie e pentru cele care trec la deal. Cealaltă pentru cele care trec la vale.

Pe urmă dădură să pornească amândoi spre peşteră.

— Trimite-mi-l pe Rafael, zise însă Robert Jordan şi rămase pe loc, lângă trunchiul bradului.

Îl urmări cu privirea pe Anselmo până ce intră în peşteră şi pătura căzu în spatele lui. Ţiganul ieşi nepăsător din peşteră, ştergându-se la gură.

— *Qué tal?* întrebă el. Ai petrecut azi-noapte?

— Am dormit.

— Atunci e bine, zise ţiganul zâmbind. Ai o ţigară?

— Ascultă, vorbi Robert Jordan, căutând cu mâna în buzunar după ţigări. Aş vrea să te duci cu Anselmo până într-un loc de unde bătrânul sa poată supraveghea şoseaua. Pe urmă îl laşi acolo şi cată să ţii bine minte locul, ca să mă poţi călăuzi până la el, pe mine sau pe cine s-o duce să-l schimbe mai târziu. După asta te duci undeva de unde să poţi vedea bine joagărul şi să bagi de seamă dacă s-a petrecut vreo schimbare acolo, la postul de pază.

— Ce fel de schimbare?

— Câţi oameni sunt acuma la postul de pază?

— Opt. Atâţia erau ultima oară.

— Vezi câţi sunt acuma'. Vezi la ce interval se schimbă garda la pod.

— Interval?

— Câte ceasuri stau santinelele în post şi la ce oră sunt schimbate.

— N-am ceas.

— Ia-l pe-al meu. Şi îl desfăcu de la mână.

— Ce ceas, mamă! exclamă Rafael, plin de admiraţie. Ia te uită ce marafeturi! Un ceas ca ăsta trebuie că ştie să scrie şi să citească. Ia te uită ce de numere! Ăsta e tata la toate ceasurile!

— Nu te juca aşa cu el, zise Robert Jordan. Ştii să citeşti ora?

— Cum să nu ştiu? Ceasul douăsprezece – amiaza. Foame. Ceasul douăsprezece – miezul nopţii. Somn. Ceasul şase dimineaţa – foame. Şase seara – beţie. Dacă ai noroc. Ceasul zece seara…

— Lasă vorba! se răsti Robert Jordan. Nu-i nevoie să faci pe măscăriciul. Vreau să-mi însemni cum se schimbă gărzile la podul cel mare şi la postul de pe şosea, la fel ca şi la postul de la joagăr şi de la podul cel mic.

— E treabă multă şi grea, zise ţiganul zâmbind. Eşti sigur că n-ai pe altul mai potrivit să-l trimiţi în locul meu?

— Nu, Rafael. E o treabă foarte importantă. Ai numai grijă s-o faci cu cea mai mare atenţie şi să stai cât mai bine ascuns.

— C-am să stau bine ascuns, sunt eu sigur, zise ţiganul. De ce îmi mai spui să stau ascuns? Ce, crezi că am poftă să fiu împuşcat?

— Ia lucrurile ceva mai în serios, îl îndemnă Robert Jordan. E-o treabă serioasă.

— Tu îmi ceri să iau lucrurile mai în serios? După cele ce ai

făcut azi-noapte? Când era de trebuinţă să ucizi un om, şi în loc de asta ai făptuit ce ai făptuit? S-ar fi zis că te calcă datoria să omori un om, nu să faci unu! Când abia am văzut cerul acoperit de atâtea aeroplane câte să ne poată ucide în sus până la bunici şi în jos până la toţi nepoţii încă nenăscuţi, cu pisici, cu capre şi cu ploşniţe cu tot! Aeroplane care făceau o zarvă de se acrea laptele în ţâţele mamelor noastre când treceau întunecând cerul şi zbierând ca leii, şi îmi ceri să iau lucrurile mai în serios? Află că am şi început să le iau foarte în serios.

— E-n regulă! zise Robert Jordan râzând şi punând prietenește mâna pe umărul ţiganului. Atuncea, *nu* le lua prea în serios. Termină de mâncat şi du-te.

— Şi tu? întrebă ţiganul. Ce ai de gând să faci?

— Mă duc să vorbesc cu El Sordo.

— După aeroplanele astea, e foarte cu putinţă să nu mai afli picior de om prin toţi munţii dimprejur, spuse ţiganul. Pe mulţi trebuie că i-au trecut toate sudorile azi-dimineaţă când au văzut alea.

— Au ele altă treabă, nu umblă să vâneze luptători de *guerrilla.*

— Da, încuviinţă ţiganul. Apoi clătină din cap: Da’ şi când le-o arde de treaba asta…

— *Qué va!* zise Robert Jordan. Alea-s cele mai bune bombardiere uşoare ale nemţilor. Nu le trimit ei să vâneze ţigani.

— Mi-au tras o spaimă de moarte, mărturisi Rafael. De drăcii dintr-astea mi-e frică, zău că da!

— Se duceau să bombardeze un aerodrom, îi spuse Robert Jordan pe când intrau în peşteră. Sunt aproape sigur că într-acolo se duceau.

— Ce spuneai? întrebă femeia lui Pablo.

Îi turnă cafea într-o strachină şi-i întinse o cutie de lapte condensat.

— Aveţi lapte? Oho, ce mai belşug!

— Avem de toate, zise femeia. Iar de când cu aeroplanele, avem şi frică multă. Unde spuneai că s-au dus?

Robert Jordan turnă în cafea câteva picături de lapte gros, ce curgea prin spărtura făcută în cutia de tinichea, şterse cutia de marginea străchinii şi amestecă până ce cafeaua căpătă o culoare deschisă.

— Cred că s-au dus să bombardeze un aerodrom. Poate şi la Escurial şi la Colmenar. Ori poate la câteşitrei.

— Duce-s-ar cât mai departe şi n-ar mai da niciodată pe aicea! le ură Pablo.

— Şi de ce s-au arătat acuma? întrebă femeia. Ce le-a adus încoace? Niciodată n-am mai văzut noi aeroplane dintr-astea. Şi nici aşa de multe. Or fi pregătind vreun atac?

— Ce mişcări au fost pe şosea noaptea trecută? întrebă Robert Jordan.

Fata, Maria, era lângă el, dar n-o privi nicio clipă.

— Auzi, Fernando, zise femeia. Noaptea trecută ai fost în La Granja. Ce mişcare era pe-acolo?

— Nimic, răspunse un bărbat scund, de vreo treizeci şi cinci de ani, cu faţa sinceră şi un ochi cam saşiu, pe care Robert Jordan nu-l mai văzuse niciodată până atunci. Câteva camioane, ca de obicei. Câteva maşini. N-am văzut nicio mişcare de armate cât am fost acolo.

— Te duci în La Granja în fiecare noapte? întrebă Robert Jordan.

— Ori eu, ori altcineva, răspunse Fernando. Cineva se duce.

— Se duc să mai afle veşti. Se duc pentru tutun. Sau pentru alte mărunţişuri, lămuri femeia.

— Avem oameni, de-ai noştri pe-acolo?

— Da. Cum să n-avem? Muncitorii de la uzina electrică. Şi alţii.

— Şi ce veşti sunt?

— *Pues nada*. Nicio veste. Treburile merg tot prost în nord. Da' asta nu-i o veste nouă. În nord treburile au mers prost încă de la început.

— De la Segovia ai auzit ceva?

— Nu, *hombre*. N-am întrebat.

— Pe la Segovia te duci?

— Câteodată, răspunse Fernando. Da' acolo e cu primejdie. Sunt controale, şi te întreabă de acte.

— Aerodromul îl ştii?

— Nu, *hombre.* Ştiu unde e, da' n-am fost niciodată pe aproape. Acolo la tot pasul te întreabă de acte.

— Şi nimeni n-a pomenit de avioanele astea azi-noapte?

— În La Granja? Nimeni. Da' la noapte sigur au să vorbească. Vorbeau despre cuvântarea la radio a lui Queipo de Llano[7].

[7] E vorba de generalul fascist Gonzalo Queipo de Llano y Sierra.

Despre altceva nu spuneau nimic. A, ba da. S-ar părea că republica pregăteşte o ofensivă.

— Ce s-ar părea?

— Că republica pregăteşte o ofensivă.

— Unde?

— Nu se ştie sigur. Poate că aici. Poate că în altă parte, în Sierra. N-ai auzit de asta?

— Aşa vorbeşte lumea în La Granja?

— Da, *hombre.* Uitasem. Da' despre ofensive totdeauna merg vorbe câte vrei.

— Şi de unde porneau vorbele astea?

— De unde? Păi de la fel de fel de lume. Ofiţerii vorbesc în cafenele la Segovia şi la Avila, iar chelnerii trag cu urechea. Şi zvonurile aleargă ca vântul. De-o vreme încoace se cam vorbeşte de o ofensivă a republicii prin părţile astea.

— A republicii, sau a fasciştilor?

— A republicii. Dacă ar fi fost de-a fasciştilor, toată lumea ar fi ştiut. Nu, asta are să fie o ofensivă mare, nu aşa. Unii zic chiar că au să fie două. Una aici şi alta către Alto del León, aproape de Escurial. Vorba asta ai auzit-o?

— Şi altceva ce-ai mai aflat?

— *Nada*, *hombre*. Nimic. A, ba da. Spuneau unii ca de-o fi să fie ofensivă, republicanii au să-ncerce să arunce în aer podurile. Da' podurile sunt păzite.

— Nu cumva vorbeşti în glumă? întrebă Robert Jordan, sorbind din cafea.

— Nu, *hombre,* răspunse Fernando.

— Ăsta nu glumeşte, zise femeia. Şi-i păcat că nu ştie să glumească.

— Bine, încheie Robert Jordan. Îţi mulţumesc pentru toate veştile. N-ai mai auzit nimic altceva?

— Nu. Lumea vorbeşte, ca totdeauna, c-au să fie trimise încoace trupe, să cureţe munţii. Ba chiar merge vorba că se pregătesc să înceapă. Că au şi fost trimişi soldaţi de la Valladolid. Da' lumea mereu vorbeşte aşa. Nu merită să-i dai crezare.

— Tu auzi?! spuse femeia, adresându-se lui Pablo aproape cu răutate. Nu vrei să mai vorbeşti despre apărarea de primejdie?

Pablo o privi gânditor şi se scărpină în barbă. Rosti:

— Hop şi tu cu podurile tale!

— Care poduri? întrebă vesel Fernando.

— E-un prost, îi răspunse femeia. Greu de cap. *Tonto.* Mai ia o cană de cafea şi încearcă să-ţi aduci aminte şi alte veşti.

— Nu te supăra, Pilar, spuse atunci Fernando, vesel şi liniştit. Nimeni nu se sperie de zvonuri. V-am spus, ţie şi tovarăşului ăstuia, tot ce mi-am adus aminte.

— Nu-ţi mai aduci aminte altceva nimic? întrebă Robert Jordan.

— Nu, răspunse Fernando plin de demnitate. E mare noroc că mi-am adus aminte chiar şi atâta, căci fiind ele doar zvonuri, nu le-am dat niciun fel de atenţie.

— Atunci s-ar putea să mai fie şi altele?

— Da. S-ar putea. Da' nu le-am luat în seamă. De-un an încoace nu aud decât zvonuri.

Robert Jordan prinse cu urechea o izbucnire scurtă de râs, repede stăpânită, care venea din partea fetei, a Mariei, aflată în spatele lui.

— Mai spune-ne un zvon, Fernandito, zise Maria, şi iar i se scuturară umerii.

— Chiar dacă mi-aş mai aduce aminte, tot n-aş spune, dădu răspuns Fernando. Nu face de obrazul unui om în toată firea să asculte şi să ia seama la zvonuri.

— Şi făcând aşa, o să salvăm republica, zise femeia.

— Nu. *Tu* ai s-o salvezi nimicind poduri, o apostrofă Pablo.

— Acuma vedeţi-vă de drum, le spuse Robert Jordan lui Anselmo şi lui Rafael. Dacă aţi terminat cu masa.

— Plecăm numaidecât, răspunse bătrânul, şi amândoi se ridicară în picioare.

Robert Jordan simţi o mână pe umăr. Era Maria.

— Ar trebui să mănânci, îi spuse fata, fără să-şi ia mâna de pe umărul lui. Îndestulează-ţi pântecele, ca să poată face faţă şi la alte zvonuri.

— Zvonurile mi-au alungat pofta de mâncare şi i-au luat locul.

— Nu. Nu trebuie să fie aşa. Mănâncă asta până nu-ţi mai ajung la ureche şi alte zvonuri. Şi îi puse strachina dinainte.

— Nu mă lua peste picior, îi spuse Fernando. Eu sunt prietenul tău credincios, Maria.

— Glumesc şi eu, şi nu glumesc pe socoteala ta, Fernando. Glumesc doar cu el, ca să mănânce, fiindcă altminteri o să rămână flămând.

— O să mâncăm cu toţii, spuse Fernando. Pilar, ce s-a întâmplat de nu ne dai să mâncăm?

— Nu s-a întâmplat nimic, măi omule, răspunse femeia lui Pablo şi îi umplu strachina cu fiertură de carne. Mănâncă. Da, asta-i ce *poţi* să faci acuma. Mănâncă.

— E foarte bună, Pilar, zise Fernando, păstrându-şi mai departe demnitatea neştirbită.

— Mulţumesc, răspunse femeia. Îţi mulţumesc foarte frumos şi de o mie de ori.

— Eşti supărată pe mine? întrebă Fernando.

— Nu. Mănâncă. Dă-i înainte şi vezi-ţi de mâncare.

— Aşa am să fac, zise Fernando. Mulţumesc.

Robert Jordan se uită la Maria, dar ea întoarse capul, şi umerii începură din nou să i se cutremure. Fernando mânca zdravăn, cu o expresie mândră şi demnă întipărită pe chip, o demnitate ce nu putea fi risipită nici de lingura uriaşă ce-o ţinea în mână şi nici de subţirile firişoare de sos ce i se scurgeau pe la colţurile gurii.

— Îţi place mâncarea? îl întrebă femeia lui Pablo.

— Da, Pilar, răspunse omul cu gura plină. E la fel ca totdeauna.

Robert Jordan simţi pe braţ mâna Mariei şi-i simţi degetele strângându-l cu duioşie.

— Din pricina *asta* îţi place? îl întrebă femeia pe Fernando. Da, urmă Pilar. Înţeleg. Fiertura: ca totdeauna. *Como siempre*. Treburile merg prost în nord: ca totdeauna. Are să fie o ofensivă aici: ca totdeauna. Armata are să vină să ne vâneze: ca totdeauna. Ai putea să fii un fel de statuie înălţată în cinstea lui „ca totdeauna”.

— Astea două de la urmă sunt numai zvonuri, Pilar.

— Spania! exclamă femeia lui Pablo, plină de amărăciune. Apoi se întoarse către Robert Jordan: Oare or fi oameni ca ăsta şi prin alte ţări?.

— Nu mai sunt alte ţări ca Spania, răspunse politicos Robert Jordan.

— Ai dreptate, încuviinţă Fernando. Nu se mai află pe lume altă ţară ca Spania.

— Ai fost tu vreodată în altă ţară? îl întrebă femeia.

— Nu, recunoscu Fernando. Şi nici nu vreau să mă duc.

— Vezi?! zise femeia lui Pablo către Robert Jordan.

— Fernandito, spuse Maria, povesteşte-ne despre vremea când ai fost pe la Valencia.

— Nu mi-a plăcut la Valencia.

— De ce? întrebă Maria şi strânse din nou braţul lui Robert Jordan. Din ce pricină nu ţi-a fost pe plac?

— Oamenii nu ştiau să se poarte şi nu izbuteam să înţeleg ce spun. Nu făceau decât să-şi strige *ché* unul altuia.

— Da' ei îţi înţelegeau graiul? întrebă Maria.

— Se făceau că nu înţeleg, răspunse Fernando.

— Şi cu ce te-ai îndeletnicit tu acolo?

— Am plecat fără măcar să văd şi eu marea, zise Fernando. Nu-mi plăceau de fel oamenii.

— A, ieşi afară de-aici, fată bătrână ce eşti! strigă femeia lui Pablo. Ieşi afară de-aici până nu-mi vine greaţă! În Valencia am trăit eu cele mai frumoase zile din viaţa mea. *Vámos!* Valencia. Să nu-mi spui tu mie de Valencia!

— Cum ai petrecut acolo? o întrebă Maria.

Femeia lui Pablo se aşează la masă punându-şi dinainte o strachină de cafea, o bucată de pâine şi o strachină de fiertură.

— *Qué?* Cum am petrecut noi acolo? Am fost la Valencia în vremea când Finito avea contract pentru trei lupte cu tauri cât a ţinut *feria.*[8] De când sunt n-am văzut atâta lume. Niciodată n-am mai văzut cafenele aşa de pline de oameni. Puteai să aştepţi ceasuri întregi, şi tot nu găseai un locşor, iar în tramvaie era cu neputinţă să te urci. Era atunci în Valencia fierbere de lume toată ziua şi toată noaptea.

— Da' tu ce făceai acolo? întrebă Maria.

— De toate, răspunse femeia. Ne duceam pe plajă şi ne bălăceam în apă şi ne uitam la bărcile cu pânze, cum erau trase la mal cu boii. Mânau boii în apă departe, până ce trebuiau să înoate; de-abia atuncea îi înjugau la bărci, şi dacă atingeau pământul cu picioarele, începeau să se împleticească pe nisip. Dimineaţa vedeai câte zece perechi de boi înjugaţi la bărcile cu pânze şi le trăgeau la mal peste dunga valurilor mărunte ce se spărgeau pe plajă. Asta-i Valencia.

— Da' ce mai făceai afară că te uitai la boi?

— Mâncăm în chioşcuri aşezate pe nisip. Plăcintei făcute din peşte fiert tăiat felii, cu ardei roşu şi ardei verde şi nişte nucşoare mititele ca bobul de orez. Plăcinte moi şi fragede, şi

[8] Târg, bâlci.

peştele avea un gust ce nu-ţi poţi închipui. Şi crevete atunci scoase din apă, pe care storceai zeamă de lămâie. Erau roşii şi dulci şi de patru ori muşcai dintr-o crevetă. O mulţime am mâncat. Pe urmă am mai mâncat *paella*[9], cu peştişori mici de mare, scoici cu găoace cu tot, midii, raci şi ţipari mici. Pe urmă am mai mâncat şi ţipari şi mai mici încă, subţirei ca firişorul de iarbă abia răsărit, prăjiţi în untdelemn, răsuciţi în toate felurile şi aşa de fragezi, că se topeau în gură fără să mai mesteci. Şi toată vremea beam nişte vin alb, rece şi uşor şi bun, cu treizeci de *céntimos* sticla. Şi, culmea culmilor: pepenii. Acolo e raiul pepenilor.

— Pepenii de Castilia sunt mai buni, o întrerupse Fernando.

— *Qué va!* spuse femeia lui Pablo. Pepenii de Castilia îs buni să faci pe grozavul cu ei. Pepenele de Valencia e de mâncat. Când îmi aduc aminte de pepenii aceia lungi cât braţul omului, verzi ca marea, care pârâiau sub cuţit şi erau zemoşi şi mai dulci decât zorile dimineţilor de vară! *Ay,* când îmi aduc aminte de ţiparii cei mici de tot, subţirei şi fragezi, aşezaţi în maldăre pe farfurie! Şi berea în căni mari, pe care o beam toată după-amiaza, rece de asudau cănile acelea mari cât o cotă de apă!

— Da’ cum îţi petreceai timpul când nu beai şi nu mâncai?

— Făceam dragoste în odaia cu obloane din şipci de lemn atârnate pe balcoane, şi adierea mării intra înăuntru pe ferestruica de deasupra uşii, prinsă în balamale. Acolo făceam noi dragoste, şi odaia era întunecată ziua din pricina obloanelor, iar dinspre stradă veneau miresmele din piaţa de flori şi mirosul prafului de puşcă de la jocurile de artificii aruncate de *traca*[10] fiindcă atâta cât a ţinut *feria,* la fiecare amiază pocnea pe străzi de-ţi lua auzul. Focurile de artificii erau înşirate prin tot oraşul, legate unul de altul, iar pocnitorile stăteau înşiruite pe stâlpii şi pe sârmele tramvaielor, detunau de se cutremura pământul şi săreau din stâlp în stâlp, bubuind şi trosnind cum nici cu gândul nu poţi gândi!

Făceam dragoste şi pe urmă trimiteam după alte căni de bere, cu sticla acoperită de picăturile aburelii, c-aşa de rece era, iar când venea fata cu ele, îi ieşeam înainte la uşă, i le luam din mână şi lipeam răcoreala cănilor de spatele lui Finito, cum şedea el în pat şi dormea, şi nu se deştepta la venirea fetei cu

[9] Pilaf.
[10] Petardă.

berea, şi zicea mai mult adormit decât treaz: „Astâmpără-te, Pilar. Astâmpără-te, femeie, lasă-mă să dorm.” Iar eu ziceam: „Ba nu, scoală-te şi bea asta, să vezi cât e de rece”, şi el bea fără să deschidă ochii şi adormea la loc, iar eu mă întinde am la piciorul patului, cu spatele sprijinit de-o pernă, şi mă uitam la el cum doarme ca; un prunc, cu pielea smeadă şi părul negru, şi tânăr mai era, şi eu beam cana până la fund şi ascultam cum cântă o ceată trecând pe stradă. Da’ tu, urmă Pilar adresându-se lui Pablo, tu ai făcut vreodată la viaţa ta lucruri dintr-astea?

— Am făcut şi noi nişte lucruri împreună, zise Pablo.

— Da, vorbi din nou femeia. Cum să nu facem? Şi la vremea ta erai mai bărbat decât Finito. Da’ noi niciodată n-am fost la Valencia. Niciodată n-am stat noi amândoi în pat s-ascultăm cum cântă o ceată de lăutari pe străzile Valenciei.

— N-a fost cu putinţă, răspunse Pablo. N-am avut niciodată prilej să ne ducem la Valencia. Ai mărturisi-o singură dacă ai fi femeie cu scaun la cap. Da’ cu Finito n-ai aruncat niciun tren în aer.

— Nu, recunoscu Pilar. Acuma atâta a mai rămas de capul nostru. Trenul. Da. Mereu trenul, şi iar trenul. Nimeni n-are de spus ceva împotrivă. Atâta rămâne din toată leneveala, trândăvia şi putreziciunea noastră. Asta rămâne din nimicnicia de-acum. Da’ şi înainte au fost multe. Nu vreau să fiu nedreaptă. Şi nici împotriva Valenciei nu sufăr să spună nimeni vreo vorbă de rău. Auzi?

— Mie nu mi-a plăcut, mărturisi Fernando cu glas domol. Nu mi-a plăcut deloc la Valencia.

— Şi când te gândeşti că despre catâri se spune că ar fi încăpăţânaţi, rosti femeia. Strânge vasele, Maria, ca să ne putem vedea de treabă.

Atunci auziră prima dată vuietul avioanelor care se întorceau.

Capitolul nouă

Stăteau în gura peşterii şi le urmăreau cu privirea. Bombardierele zburau sus de tot, în formaţii iuţi şi urâte de cap de săgeată, şi spărgeau cerul cu urletul motoarelor. Chiar *au* silueta rechinilor, se gândi Robert Jordan, a rechinilor cu înotătoare mari şi boturi ascuţite din Gulf Stream. Dar siluetele astea de pe cer, cu înotătoare mari de argint, vuitoare, cu pâcla străvezie a elicelor proiectată în soare, astea nu se mişcă asemenea rechinilor. Se mişcă aşa cum nimic nu s-a mai mişcat vreodată. Mişcarea lor e mişcarea destinului motorizat.

Ar trebui să scrii, îşi spuse el. Poate că odată ai să scrii din nou.

O simţi pe Maria atârnată de braţul lui. Era şi ea; cu ochii aţintiţi pe cer, şi atunci Robert Jordan îi spuse;

— Cu ce ţi se pare că seamănă, *guapa*[11]?

— Nu ştiu, răspunse fata. Cu moartea, parcă.

— Mie mi se pare că seamănă cu nişte aeroplane, zise femeia lui Pablo. Da' cele mici unde-or fi?

— Se poate să se fi dus în altă parte, răspunse Robert Jordan. Bombardierele astea sunt prea rapide ca să le mai aştepte şi pe celelalte şi s-au întors singure. Vânătoarea nu le urmăreşte niciodată dincolo de linia frontului, să le atace. N-avem destule avioane ca să le putem risca.

Chiar atunci trei avioane de vânătoare de tip „Heinkel", în formaţie de V, alunecară jos, deasupra poienii, năpustindu-se către ei, doar cu un metru mai sus de vârfurile brazilor, ca nişte jucării urâte, zornăitoare, cu aripi tremurânde şi nasuri teşite, crescând dintr-odată, spăimântătoare, până la mărimea lor adevărată; şi se scurseră pe cer cu vuiet pătrunzător. Zburau atât de jos, încât de acolo, din gura peşterii, putură vedea piloţii cu căşti şi ochelari şi un fular fâlfâind la gâtul celui din fruntea patrulei.

— *Astea* pot să vadă caii, zise Pablo.

— Pot să-ţi vadă şi mucul ţigării, zise femeia. Haideţi să lăsăm pătura.

Dar nu mai trecu niciun avion. Celelalte se întorseseră probabil pe un alt drum, iar după ce vuietul se stinse, ieşiră cu toţii din peşteră afară, la loc deschis.

---

[11] Frumoaso.

Acum cerul era curat, înalt, albastru şi senin.

— Parcă a fost un vis urât, din care abia ne-am trezit, spuse Maria către Robert Jordan.

Nu se mai auzea nici măcar acel ultim zumzet aproape neauzit, ca atingerea unui deget diafan, ce vibrează, se pierde, apoi iar vibrează şi din nou se pierde după ce sunetul s-a stins aproape cu totul în auz.

— Ba nu e deloc vis, şi fă bine de te du înăuntru, să deretici prin peşteră, îi spuse Pilar. Apoi, către Robert Jordan: Ei, cum facem? Mergem călare, sau pe jos?

Pablo se uită la ea şi mormăi ceva neînţeles.

— Cum vrei, răspunse Robert Jordan.

— Atuncea, hai să mergem pe jos, zise femeia. Are să-mi facă bine la ficat.

— Mersul călare face şi mai bine la ficat.

— Da, da te bate la şezut. O să mergem pe jos, iar tu, urmă Pilar adresându-se lui Pablo, du-te de-ţi numără lighioanele şi vezi dacă nu şi-or fi luat zborul cu. vreun aeroplan dintr-alea.

— Vrei să-ţi dau un cal să te duci călare? îl întrebă Pablo pe Robert Jordan.

— Nu. Foarte mulţumesc. Şi fata ce-o să facă?

— Şi pentru ea e mai bine să meargă pe jos. Altminteri, are să amorţească prin prea multe părţi şi n-are să mai fie bună de nimic,

Robert Jordan simţi că roşeşte.

— Ai dormit bine? îl întrebă Pilar. Apoi continuă: Să ştii că de-adevărat n-are nicio boală. Ar fi putut să aibă. Nici nu pricep cum de n-a luat niciuna. Poate că, la urma urmei, tot este Dumnezeu, măcar că l-am desfiinţat. Pleacă de-aici, îi spuse ea lui Pablo. Asta nu te priveşte pe tine. E pentru oameni mai tineri. Şi croiţi din altă pânză. Du-te odată. Apoi din nou către Robert Jordan: Agustín o să aibă grijă de lucrurile tale. Cum vine el, plecăm.

Era o zi senină, luminată de razele calde acum ale soarelui. Robert Jordan se uită la femeia aceea voinică şi cu obraz smead, cu ochi blânzi şi depărtaţi de rădăcina nasului şi cu chipul pătrat, lătăreţ, brăzdat de cute şi foarte plăcut în urâţenia lui, cu ochii veseli, dar faţă tristă, până în clipa când i se mişcau buzele. Se uită la ea, şi pe urmă la bărbatul masiv şi greoi ce se pierdea printre copaci în drum spre oborul cailor. Femeia îl

urmărea şi ea cu privirea.

— Aţi făcut dragoste? îl întrebă Pilar.

— Ea ce ţi-a spus?

— N-a vrut să-mi spună nimic.

— Nici eu.

— Atuncea înseamnă că aţi făcut, zise femeia. Fii cât mai grijuliu cu ea, pe cât îţi stă în putinţă.

— Şi ce se-ntâmplă dacă o să aibă un copil?

— Asta n-ar fi niciun necaz, zise femeia. Ar fi chiar mai bine.

— Aici nu-i loc potrivit pentru aşa ceva.

— Doar n-o să rămână aici. Are să plece cu tine.

— Şi eu unde am să mă duc? Acolo unde mă duc eu nu pot lua o femeie cu mine.

— Cine ştie? Poate o să iei două acolo unde te duci.

— Asta nu-i o vorbă socotită.

— Ascultă, zise femeia. Nu sunt o fricoasă, da' văd lucrurile foarte limpede în zorii zilei, şi cred că mulţi dintre cei pe care îi ştim noi vii în clipa de faţă n-au să mai apuce niciodată altă duminică.

— Astăzi ce zi e?

— Duminică.

— *Qué va!* spuse Robert Jordan. Duminica cealaltă e tare departe. Dacă apucăm miercurea, e cât se poate de bine. Da' nu-mi place să te aud vorbind în felul ăsta.

— Orice om simte nevoia să stea de vorbă cu altul, zise femeia. Înainte aveam religia şi alte fleacuri. Astăzi ar trebui ca fiecare să aibă un om al lui cu care să poată vorbi pe faţă, fiindcă oricât de viteaz ar fi cineva, tot începe să se simtă cumplit de singur de la o vreme.

— Nu suntem singuri. Suntem împreună.

— Vederea maşinăriilor ăstora face să se nască ceva în sufletul omului, urmă femeia. Suntem un nimic în faţa unor asemenea maşinării.

— Şi, cu toate astea, le putem înfrânge.

— Ascultă, spuse femeia. Îmi mărturisesc faţă de tine tristeţea, da' să nu-ţi închipui că n-aş fi destul de hotărâtă. Hotărârea mea n-a fost întru nimic împuţinată.

— Tristeţea are să ţi se risipească pe măsură ce se înalţă soarele. E ca un fel de negură.

— Da, sigur, recunoscu Pilar. Dacă vrei să spui aşa. Poate că

mi-a venit de pe urma vorbelor acelora prosteşti despre Valencia. Şi din pricina năruirii unui anume bărbat ce s-a dus acuma să-şi vadă caii. Adânc l-am mai rănit cu povestea aceea. Să-l ucid, aş fi vrut. Să-l blestem, da. Da' să-l rănesc, nu.

— Şi cum ai ajuns să te-nsoţeşti cu el?

— Cum se însoţesc oamenii unul cu altul? În cele dintâi zile ale mişcării, ba chiar mai înainte, era cineva. Om de nădejde. Da' acuma-i sfârşit. A sărit cepul, şi tot vinul a curs din burduf.

— Mie omul ăsta nu-mi place.

— Nici tu nu-i placi lui, şi pe bună dreptate. Azi-noapte am dormit cu el. Zâmbi şi clătină din cap, pe urmă vorbi mai departe: *Vamos a ver*. Şi i-am spus: „Pablo, de ce nu l-ai omorât pe străin?" „E băiat de ispravă, Pilar, mi-a răspuns. E băiat de treabă". Iar eu i-am zis: „Acuma ai înţeles că eu comand aici?" „Da, Pilar. Da", a zis el. Mai târziu, noaptea, l-am auzit cum se scoală şi se porneşte pe plâns. Plângea cu icneli scurte şi în felul acela urât, aşa cum plânge un bărbat atunci când parcă are înăuntrul său o sălbăticiune care îi sfâşie măruntaiele. „Ce-i cu tine, Pablo?" i-am spus eu, şi l-am cuprins şi l-am strâns în braţe. „Nimica, Pilar. Nimica." „Ba da. Cu tine s-a întâmplat ceva." „Oamenii, a răspuns Pablo. Felul cum m-au părăsit. *La gente."* „Da, numai că au trecut de partea mea, i-am zis atuncea, iar eu femeia ta sunt." „Pilar, a zis el, adu-ţi aminte de tren. Pe urmă a mai zis: Aibă-te Domnul în sfânta lui pază, Pilar." „Pentru ce pomeneşti de Dumnezeu? l-am întrebat. Ce fel de vorbe sunt astea?" „Da, a zis el iar. Dumnezeu şi Sfânta *Virgen*." *„Qué va!* Dumnezeu şi Sfânta *Virgen*, i-am zis eu. Astea-s vorbe de vorbit?" „Mi-e frică de moarte, Pilar, a zis Pablo. *Tengo miedo de morir*. Înţelegi?" „Atuncea pleacă de-aici din pat! i-am poruncit. Nu-i loc într-un singur pat şi pentru mine, şi pentru tine, şi pentru frica ta, pentru toţi laolaltă." Pe urmă s-a ruşinat, a tăcut din gură şi eu am adormit, da' să ştii, măi omule, că e o ruină.

Robert Jordan nu rosti niciun cuvânt.

— De când sunt eu, tristeţea asta mă cuprinde aşa, din vreme în vreme, vorbi mai departe femeia. Dar nu e ca tristeţea lui Pablo. Nu-mi schimbă hotărârea.

— Te cred.

— Poate că la noi, la femei, asta ţine de o anume. vreme din fiecare lună. Poate că nu înseamnă nimic. Tăcu vreo câteva

clipe, apoi urmă: Multe nădejdi mi-am mai pus eu în republică. Şi cred cu tărie în republică şi-mi păstrez nădejdile neatinse. Cred în ea cu aprindere, la fel cum cred în minuni cei ce-au rămas încă de partea religiei.

— Te înţeleg.

— Şi tu ai aceeaşi credinţă?

— În republică?

— Da.

— Da, răspunse Robert Jordan, nădăjduind că spune adevărul.

— Mă bucur, zise femeia. Şi nu ţi-e teamă?

— De moarte, nu, răspunse el, dând glas adevărului.

— Da' de altceva?

— Doar să nu-mi fac datoria aşa cum trebuie.

— Să cazi prins nu ţi-e teamă, aşa cum îi era celuilalt?

— Nu, răspunse Robert Jordan cu sinceritate. Cine se teme de asta, are atâta grijă, că nu mai e bun de nimic.

— Eşti un băiat tare stăpânit, şi rece.

— Nu. Nu cred să fie aşa.

— Nu. La minte am vrut să spun.

— Asta-i fiindcă mă gândesc întruna la datoria mea.

— Şi nu iubeşti lucrurile dulci din viaţă?

— Ba da. Foarte mult. Dar nu când stau în calea datoriei mele.

— Îţi place băutura, ştiu. Am văzut cu ochii mei.

— Da. Foarte mult. Dar nu să mă oprească de la datorie.

— Da' femeile?

— Îmi plac foarte mult, dar nu le-am dat prea multă importanţă.

— Şi nu tânjeşti după ele?

— Ba da. Dar n-am găsit niciuna care să mă încânte atâta cât ar fi vrut ele să fiu de încântat.

— Cred că spui minciuni.

— Puţin, poate că da.

— Da' pe Maria o iubeşti?

— Da. Pe neaşteptate şi foarte mult.

— Şi eu la fel. O iubesc foarte mult. Da. Foarte tare.

— La fel şi eu, zise Robert Jordan şi simţi cum glasul i se opreşte în gât. Şi eu la fel. Da. Îi făcea mare plăcere să o spună şi o rostea cu cele mai obişnuite cuvinte spaniole. O iubesc foarte mult.

— După ce stăm de vorbă cu El Sordo, am să te las singur cu

ea.

Robert Jordan nu răspunse nimic. Dar după o vreme zise:

— Nu-i nevoie.

— Ba da, măi omule. E nevoie. Nu-i vreme prea multă.

— Asta ai citit-o în palmă? întrebă el.

— Nu. Nu-ţi mai aminti de prostia aceea cu palma.

Lăsase deoparte toată povestea, dimpreună cu celelalte lucruri ce ar fi putut aduce vreun neajuns republicii.

Robert Jordan nu mai scoase nicio vorbă. Se uita la Maria şi o vedea cum rânduieşte vasele înăuntrul peşterii. Se şterse pe mâini, apoi se întoarse şi zâmbi spre el. Nu. putuse auzi ce spusese Pilar, dar pe când se uita la Robert Jordan, roşi tare pe sub pielea ei negricioasă şi îi zâmbi încă o dată.

— Mai este şi ziua, spunea femeia. E drept că aveţi noaptea, da' nu uitaţi că mai este şi ziua. Fără îndoială, aici n-aveţi bogăţia ce-am avut-o eu în zilele mele la Valencia. Da' aţi putea să culegeţi fragi sau altceva. Şi izbucni în râs.

Robert Jordan îi cuprinse cu braţul umerii voinici şi-i spuse:

— Şi pe tine te iubesc. Şi la tine ţin foarte mult.

— Eşti un adevărat *don* Juan Tenorio, spuse femeia, parcă stânjenită de căldura ce-i năvălea în suflet. Ai fi gata să iubeşti pe toată lumea. Uite că vine şi Agustín.

Robert Jordan intră în peşteră şi se duse până în locul unde se afla Maria. Fata se uită la el cum se apropie, iar ochii îi sticleau, şi roşeaţa îi năpădi din nou obrajii şi gâtul.

— Ce faci, iepuraşule? îi spuse şi o sărută pe gură.

Fata îl strânse tare la piept, îl privi drept în ochi şi rosti:

— Da' tu ce faci? O, dragul meu drag!

Fernando, oare tot mai şedea la masă şi fuma o ţigară, se ridică şi, clătinând tare din cap, ieşi afară, după ce-şi luă carabina din locul unde stătea rezemată de perete.

— Asta nu-i frumos deloc, îi spuse el lui Pilar. Mie nu-mi place. Ar trebui să ai grijă de fată.

— Am toată grija, răspunse Pilar. Tovarăşul ăsta e *novio* al ei.

— Al exclamă Fernando. Păi atuncea, dacă sunt logodiţi, zic şi eu că lucrurile merg aşa cum trebuie.

— Îmi pare bine, zise femeia.

— Şi mie, aprobă Fernando cu gravitate. *Salud*, Pilar.

— Unde te duci?

— La postul de sus, să-l schimb pe Primitivo.

— Unde dracu te duci, mă? îl întrebă Agustín pe omul cel mărunţel şi grav când ajunse în dreptul lui.

— La datorie, dădu răspuns Fernando, cu toată demnitatea.

— Datoria ta! spuse Agustín batjocoritor. Fac ceva în laptele datoriei tale. Apoi, întorcându-se spre femeie: Unde paştele mă-si e rahatul ăla împuţit pe care trebuie să-l păzesc?

— În peşteră, îi explică Pilar. În două raniţe. Şi află că m-am săturat de măscările tale.

— Fac aşa şi pe dincolo în sătulul tău! se răsti Agustín.

— Atuncea du-te şi te măscăreşte singur, îi răspunse Pilar fără supărare.

— Ba pe mă-ta, îi zise Agustín.

— Tu nici n-ai avut, răspunse mai departe Pilar, întrucât înjurăturile ajunseseră la ultima lor expresie spaniolească, unde faptele nu sunt niciodată pomenite, ci numai presupuse.

— Da' ce fac ăia doi acolo înăuntru? întrebă Agustín pe un ton confidenţial.

— Nimica, răspunse Pilar. *Nada*. De ce nu te gândeşti că doar e primăvară, animalule?!

— Animal, repetă Agustín, savurând termenul. Iaca şi tu, odraslă terfelită a curvei curvelor. Mă slobozesc în primăvara ta.

Pilar îl bătu prieteneşte cu palma pe umăr.

— Măi, măi, măi! râse ea dezlănţuită. Nu prea te pricepi să schimbi înjurăturile. Da' înjuri zdravăn, ce-i drept, e drept. Ai văzut aeroplanele?

— Îmi... în motoarele lor, zise Agustín, clătinând cu putere din cap *şi* muşcându-şi buza de jos.

— Ei, asta da treabă! Asta zic şi eu că-i treabă. Da' numai c-o să-ţi vină cam greu s-o şi faci.

— La aşa înălţime te cred, recunoscu Agustín, rânjind. *Desele luego.* Da' tot e bine măcar că putem glumi.

— Da, încuviinţa femeia lui Pablo. E tare bine că putem măcar glumi, da' tu eşti un flăcău de treabă, şi dacă glumeşti, apăi glumeşti, nu te-ncurci!

— Ia ascultă, Pilar, spuse Agustín, pe deplin serios. Cred că se pregăteşte ceva. Nu-i adevărat?

— Da' ţie cum ţi se pare?

— Cum nu se poate mai împuţită treaba asta. Multe aeroplane mai erau, măi femeie! Multe al naibii!

— Şi te-ai speriat şi tu de ele, cum s-au speriat ceilalţi?

— *Qué va!* răspunse Agustín. Ce crezi tu c-or fi punând la cale?

— Ascultă încoace, rosti Pilar. Dacă mă gândesc la flăcăul ăsta venit la noi pentru poduri, mi se pare limpede că republica pregăteşte o ofensivă. Iar de la aeroplanele pe care le-am văzut azi, aş spune că fasciştii se pregătesc să-i facă faţă. Da de ce oare şi-or fi arătat ei aeroplanele?

— În războiul ăsta se întâmplă multe lucruri fără noimă, spuse Agustín. În războiul ăsta sunt atâtea tâmpenii fără margini.

— Asta-i limpede, recunoscu Pilar. Altminteri nici n-am avea ce să căutăm noi aici.

— Aşa-i, încuviinţă Agustín. Uite că s-a împlinit un an de când tot înotăm în tâmpenie. Da' Pablo e un om cu multă minte în căpăţâna lui. E tare şiret.

— De ce spui vorba asta?

— Aşa zic eu.

— Da' ar trebui să pricepi şi tu, îi explică Pilar. Acuma e prea târziu ca să mai scapi cu şiretenia, iar pe celelalte Pablo le-a pierdut de mult.

— Sigur că pricep, urmă Agustín. Ştiu bine că trebuie să plecăm. Şi cum trebuie neapărat să învingem dacă vrem să scăpăm cu viaţă până la urmă, e de neapărată trebuinţă ca podurile să fie aruncate în aer. Da' Pablo, aşa de laş cum a ajuns el acuma, tot e grozav de viclean.

— Lasă, că nici eu nu-s de lepădat. La viclenie mă pricep şi eu.

— Nu-i aşa, Pilar, se-mpotrivi Agustín. Tu nu eşti vicleană. Tu eşti vitează. Eşti credincioasă. Ai voinţă tare. Şi miroşi dinainte lucrurile. Ai voinţă tare şi inimă vitează. Da' vicleană nu eşti.

— Aşa crezi tu? întrebă femeia, căzând pe gânduri.

— Da, Pilar.

— Flăcăul e viclean şi el, spuse femeia. Viclean şi stăpânit. Şi bine aşezat la mintea lui.

— Aşa-i, recunoscu Agustín. Trebuie că-şi cunoaşte meseria, altminteri nu l-ar fi trimis ei cu treburi dintr-astea. Da' nu ştiu să fie şi viclean. Cu Pablo e altceva, despre el *ştiu* că-i viclean.

— Da' nu mai face nici două parale din pricina fricii şi a lenei de a trece la treabă.

— Da' viclean e.

— Şi tu ce zici să facem?

— Nimic. Aş vrea să cumpănesc lucrurile cât mai cu înţelepciune. În clipa de faţă e nevoie să lucrăm cu cât mai multă şi mai bună socotealâ. După ce se termină cu podul, va trebui să plecăm numaidecât. Totul trebuie să fie gata pregătit. Iar noi să ştim cum şi încotro plecăm.

— Bineînţeles.

— La asta… Pablo e bun. Trebuie lucrat cu viclenie.

— N-am încredere în Pablo.

— Pentru o treabă ca asta, da.

— Nu. Tu nu ştii cât de adânc s-a năruit omul ăsta.

— *Pero es muy vivo.* Da' e foarte viclean. Şi dacă treaba asta n-o punem la cale cu toată viclenia, ne-am… îmbrăcaţi.

— Am să mă mai gândesc, zise Pilar. Am toată ziua înainte ca să mă tot gândesc.

— Pentru pod rămâne flăcăul, încuviinţă Agustín. La aşa ceva sigur că se pricepe. Gândeşte-te cu câtă iscusinţă a pus celălalt la cale povestea cu trenul.

— Da, recunoscu Pilar. Ce-i drept, e drept; la tren ăla a pus totul la cale.

— Tu, pentru că ai voinţă şi eşti hotărâtă, urmă Agustín. Da' pentru plecare e nevoie de Pablo. Pentru retragere Pablo ne trebuie. Sileşte-l s-o plănuiască încă de pe acuma.

— Eşti un om deştept.

— Deştept sunt, recunoscu Augustin. Da' *sin picardía*[12]. La asta Pablo e bun.

— Cu toată frica lui şi cu toate celelalte?

— Cu toată frica lui şi cu celelalte,

— Şi despre poduri ce crezi?

— Cred că e nevoie să terminăm şi cu ele. Asta o ştiu bine. Două lucruri trebuie să împlinim. Trebuie să plecăm de aici şi trebuie să învingem. Şi dacă vrem să învingem, trebuie să terminăm mai întâi cu podurile.

— Dacă Pablo e aşa de viclean şi de iscusit, el de ce nu-şi dă seama de asta?

— Vrea să păstreze lucrurile aşa cum sunt fiindcă e un om slab. Vrea să rămână în vârtejul propriei lui slăbiciuni. Dar apele cresc. Dacă s-o vedea silit să schimbe, are să facă schimbarea cu întreaga lui viclenie. *Es muy vivo.*

— E bine că flăcăul nu l-a omorât.

---

[12] Fără viclenie.

— *Qué va!* Astă-noapte ţiganul mă tot îndemna să-l omor eu. Ţiganul e o lighioană.

— Şi tu eşti tot lighioană, zise femeia. Da’ o lighioană deşteaptă.

— Deştepţi suntem amândoi, declară Agustín. Da’ iscusit e doar Pablo!

— Numai că e greu de urnit la treabă. Tu nu ştii ce ruină a ajuns.

— Da. Da-i de mare iscusinţă. Ascultă, Pilar. La război tot ce-ţi trebuie e să fii deştept. Da’ ca să învingi, ai nevoie de iscusinţă şi de arme.

— Am să mă mai gândesc, răspunse Pilar. Acuma trebuie să plecăm. Am întârziat. Apoi strigă cu glas tare: Englezule! *Inglés!* Haide! Hai să mergem!

Capitolul zece

— Hai să ne odihnim, îl îndemnă Pilar pe Robert Jordan. Stai aici, Maria, să ne mai odihnim.

— Trebuie să mergem mai departe, se-mpotrivi Robert Jordan. O să ne odihnim după ce ajungem acolo. Vreau să vorbesc neapărat cu omul ăsta.

— Ai să vorbeşti, îl asigură femeia. N-avem nicio grabă. Stai jos aici, Maria.

— Haideţi să mergem, zise Robert Jordan. Ne odihnim pe creastă.

— Eu acuma mă odihnesc, declară femeia şi se aşează jos, pe marginea pârâiaşului.

Fata se aşează alături, în iarba de munte, cu soarele strălucindu-i în păr. Robert Jordan rămase în picioare, privind peste poiana aceea de pe coasta înaltă, străbătută de pârâiaşul cu păstrăvi. Vegetaţia era bogată în locul unde se aflau. Stânci cenuşii se înălţau dintre tufele galbene de ferigă, ce luau locul ierburilor în părţile mai joase ale poienii, şi dincolo de ele se întindea linia întunecată a pădurii de brazi.

— Cât mai avem până la El Sordo? întrebă Robert Jordan.

— Nu mai avem mult, răspunse femeia. Străbatem luminişul ăsta, coborâm dincolo în vale şi urcăm în pădurea de la izvoarele pârâului. Aşază-te jos şi lasă-ţi deoparte încruntarea.

— Vreau să vorbesc cu el şi să închei şi povestea asta.

— Vreau să mă scald la picioare, spuse femeia şi, scoţându-şi pantofii cu talpă de sfoară, îşi trase ciorapii groşi de lână şi băgă piciorul drept în unda pârâului. Aoleu, ce rece e!

— Ar fi trebuit să pornim călare, îi spuse Robert Jordan.

— Asta mie îmi prinde bine, răspunse femeia. Chiar de mult simţeam nevoia să mai fac o plimbare. Da’ ce ai?

— N-am nimic. Numai că-s foarte grăbit.

— Atuncea linişteşte-te. Avem vreme destulă. Ce zi frumoasă şi cât de bine îmi pare că nu mai stau în pădure! Nici nu-ţi poţi închipui ce lehamite poate să-ţi fie de pădurea de brad. Ţie nu ţi s-a făcut lehamite de brazi, *guapa?*

— Mie îmi plac, răspunse fata.

— Ce ţi-o fi putând place la brazii ăştia?

— Îmi place să le adulmec mireasma şi să simt sub picior acele cetinilor. Îmi place cum şuieră vântul printre crestele lor

înalte şi cum scârţâie copacii când se freacă unul de altul.

— Ţie îţi place orice, zise Pilar. Ai fi un dar de preţ pentru orice bărbat dacă te-ai pricepe să faci mâncare ceva mai bună. Da' fiecare brad e o pădure de plictiseală. N-ai văzut niciodată o pădure de fagi, de stejari sau de castani. Astea zic şi eu păduri! În asemenea păduri niciun copac nu seamănă cu celălalt, fiecare e altfel şi are frumuseţea lui. O pădure de brazi e numai plictiseală. Dumneata ce zici, *Inglés?*

— Şi mie îmi plac brazii.

— *Pero, venga,* zise Pilar. Să vă luaţi de mână amândoi. Doar şi mie îmi plac brazii, da' prea am stat multă vreme printre ei. Şi de munţi mi s-a făcut lehamite. În munţi n-ai decât două drumuri. În sus şi în jos, iar în jos n-ajungi decât la şosea şi la oraşele fasciştilor.

— Ai fost vreodată la Segovia?

— *Qué va!* Cu mutra mea? E prea cunoscută. Ce-ai zice dacă ai fi urâtă, frumoaso? o întrebă Pilar pe Maria.

— Tu nu eşti urâtă.

— *Vámos,* nu sunt urâtă. Urâtă am ieşit din pântecele mamei. Toată viaţa am fost urâtă. Tu, *Inglés,* tu nu ştii nimic despre femei. Ştii oare ce simte o femeie urâtă? Ştii tu ce înseamnă să fii toată viaţa urâtă şi să simţi că pe dinăuntru eşti frumoasă? E tare ciudat. Vârî şi celălalt picior în apă, apoi îl trase repede afară. Doamne, rece mai el la te uită la codobatura aia de apă, spuse Pilar arătând spre un ghemotoc de pasăre cenuşie care sărea de colo până colo pe-o piatră, în susul pârâiaşului. Astea nu-s bune la nimic. Nici de cântat, nici de mâncat. Doar ca să bâţâie mereu din coadă, ba în sus, ba în jos. Dă-mi o ţigară, *Inglés,* ceru ea, şi după ce o luă, o aprinse cu amnarul şi iasca purtate în buzunarul bluzei. Trase din ţigară şi se uită la Robert Jordan şi la Maria. Viaţa e tare ciudată, urmă femeia, suflând fumul pe nări. Aş fi fost un bărbat de nădejde, da' sunt numai femeie şi numai urâtă. Şi cu toate astea, mulţi bărbaţi m-au iubit şi pe mulţi i-am iubit şi eu. E ciudat. Ascultă, *Inglés*, merită să iei seama. Uită-te la mine, aşa urâtă cum sunt. Uită-te bine, *Inglés*.

— Nu eşti urâtă.

— *Qué no?* Nu-mi spune mie poveşti. Sau, şi râse cu poftă, a început să lucreze şi în tine? Nu. Glumesc. Nu. Uită-te cât sunt de urâtă. Şi cu toate astea, se află în sufletul omului ceva care pe bărbat îl orbeşte câtă vreme e îndrăgostit de tine. Şi-atunci

tu, din pricina acelui ceva, îl orbeşti şi te orbeşti şi pe tine. Pe urmă, într-o bună zi, fără să ştii de ce, te vede urâtă, aşa cum eşti de-adevărat, şi nu mai e orb deloc, iar după scurtă vreme te vezi şi tu la fel de urâtă cum te vede el, şi atuncea îţi pierzi şi bărbatul, şi simţământele, înţelegi, *guapa? o* întrebă pe Maria, bătând-o cu palma pe umăr.

— Nu, răspunse Maria. Fiindcă nu eşti urâtă.

— Încearcă să-ţi foloseşti mintea, şi nu inima, şi ascultă aici, o îndemnă Pilar. Îţi spun lucruri de mare însemnătate. Pe tine nu te interesează, *Inglés?*

— Ba da. Da' trebuie să mergem.

— *Qué va,* du-te! Eu mă simt tare bine aici. După aceea, urmă ea mai departe, adresându-se lui Robert Jordan ca şi cum ar fi vorbit în faţa unor şcolari, aproape ca şi când ar fi ţinut o lecţie, mai trece o vreme, când eşti aşa urâtă cum sunt eu şi cum numai o femeie poate să fie, şi pe urmă, ascultă ce-ţi spun, după un timp, simţământul, simţământul acela idiot că eşti frumoasă începe din nou să crească încet în sufletul omului. Ca o varză, aşa creşte. Iar pe urmă, după ce a crescut simţământul ăsta, alt bărbat te vede şi te crede frumoasă, şi totul o ia de la capăt. Acuma eu socotesc că am trecut de vremea aceea, da' tot s-ar mai putea întoarce. Ai noroc, *guapa*, că nu eşti urâtă.

— Ba sunt urâtă, stărui Maria.

— Întreabă-l pe *el,* zise Pilar. Şi nu-ţi vârî picioarele în pârâu, c-au să îngheţe.

— Dacă Roberto spune să mergem, cred c-ar trebui să mergem, propuse Maria.

— Hop şi tu acuma! zise Pilar. Şi eu sunt amestecată în treaba asta ca şi Roberto al tău, iar eu zic că stăm bine şi ne odihnim aicea la marginea apei şi avem timp berechet. Ba mai mult, am şi chef de vorbă. E singurul lucru plăcut care ne-a mai rămas. Cum altfel ne-am mai putea înveseli? Ce spun eu nu te interesează chiar deloc, *Inglés?*

— Vorbeşti foarte frumos. Dar sunt altele care mă interesează mai mult decât vorbele despre frumuseţe sau lipsa frumuseţii.

— Atuncea să vorbim despre ce te interesează.

— Unde te aflai când a început mişcarea?

— În oraşul meu.

— Avila?

— *Qué va*, Avila!

— Pablo zice că e din Avila.

— Spune minciuni. A vrut să se laude că e şi el dintr-un oraş mare. E din… şi rosti un nume de orăşel.

— Şi ce s-a întâmplat?

— Multe, răspunse femeia. Multe. Şi numai lucruri urâte, toate. Până şi faptele de vitejie.

— Povesteşte-mi despre asta, o rugă Robert Jordan.

— Sunt lucruri sângeroase, zise femeia. Nu-mi place să vorbesc despre ele de faţă cu fata.

— Spune, o îndemnă Robert Jordan. Şi dacă n-or fi potrivite pentru urechile ei, să nu asculte.

— Ba pot să ascult, spuse Maria. Şi îşi puse mâna pe a lui Robert Jordan. Pot să aud orice.

— Nu-i vorba dacă poţi tu să asculţi, vorbi Pilar. E vorba dacă vreau eu să le spun de faţă cu tine şi să te fac să visezi urât.

— N-am să visez urât din pricina unor povestiri, răspunse Maria. Crezi cumva că după câte s-au întâmplat cu noi am să mai visez urât din pricina unei povestiri?

— Poate că *Inglés* o să viseze urât.

— Încearcă, şi-o să vedem.

— Nu *Inglés,* nu glumesc. Ai văzut cum a început mişcarea într-un oraş mic, oricare o fi el?

— Nu, recunoscu Robert Jordan.

— Înseamnă că n-ai văzut nimic. Acuma ţi-ai dat seama ce dărăpănătură a ajuns Pablo, da’ să-l fi văzut tu în ziua aceea…

— Spune-ne.

— Nu. Nu vreau.

— Povesteşte.

— Biiine. Am să vă povestesc chiar aşa cum a fost. Da’ tu, *guapa*, dacă ajung să spun ceva ce ţi-o face rău, opreşte-mă.

— Dacă mi-o face rău, n-am să ascult, îi răspunse Maria. Nu poate fi mai rău decât multe altele.

— Ba eu cred că poate, stărui Pilar. Mai dă-mi o ţigară, *Inglés* şi *vámonos*.

Fata se sprijini cu spinarea pe buruienile de pe malul pârâului, iar Robert Jordan se întinse pe jos, cu umerii pe pământ şi capul pe un tufiş de buruieni. Întinse mâna, o găsi pe a Mariei şi o luă într-a sa, apoi amândouă alunecară pe deasupra buruienilor, până ce Maria deschise palma şi o apăsă peste a lui şi rămaseră aşa, ascultând cu luare-aminte.

— Era dimineaţa devreme când *civiles* din barăci au hotărât să se predea, începu Pilar.

— Aţi luat cu asalt barăcile? întrebă Robert Jordan.

— Pablo le înconjurase la adăpostul întunericului, tăiase firele de telefon, pusese dinamită sub un zid şi strigase la *guardia civil* să se predea. Da' ăia n-au vrut. Iar când s-a luminat de ziuă, a aruncat zidul în aer şi a deschis calea. A început lupta. Doi *civiles* au fost omorâţi. Patru au fost răniţi şi patru s-au predat. Toţi eram pe acoperişuri sau pe jos, ori căţăraţi pe garduri şi pe case, în lumina aceea a începutului dimineţii, şi norul de praf ridicat de explozie încă nu se aşezase, fiindcă se ridicase până în înaltul cerului şi nu sufla nicio adiere de vânt să-l ducă de-acolo, şi toţi trăgeam cu puştile în partea năruită a clădirii, mereu încărcăm şi mereu trăgeam prin fumăraie, da' şi dinăuntrul barăcilor se vedeau flăcări de-mpuşcături, şi pe urmă s-a auzit unul strigând prin fumăraie că să nu mai tragem şi au ieşit afară cei patru *civiles,* cu mâinile în sus. Mare parte din acoperişul barăcilor se prăbuşise, şi din zid nu mai rămăsese nimic, a? a că au ieşit afară, să se predea.

„Mai sunt alţii înăuntru?" le-a strigat Pablo.

„Mai sunt răniţii."

„Păziţi-i pe ăştia! le-a strigat Pablo unora, tot patru la număr, care plecaseră de unde trăgeam noi şi se duseseră lângă el. Staţi acolo, lipiţi de zid!" a poruncit pe urmă către *civiles.*

Iar cei patru *civiles* s-au lipit de zid, murdari, afumaţi, plini de praf; şi cei patru puşi să-i păzească stăteau în faţa lor şi-i ameninţau cu puştile; şi Pablo şi cu alţii s-au dus înăuntru, să-i isprăvească pe răniţi.

După ce au terminat treaba şi nu s-a mai auzit nimic din partea răniţilor, nici gemete, nici urlete şi nici împuşcături prin barăci, Pablo şi cu ceilalţi au ieşit afară, şi Pablo avea puşca aruncată pe umăr şi în mână ţinea un pistol „Mauser".

„Ia uită-te, Pilar! a strigat Pablo spre mine. Asta l-am luat din mâna ofiţerului care s-a împuşcat singur. Niciodată n-am tras cu pistolul. Măi, ala de colo, i-a strigat el unuia dintre gardişti, arată-mi cum umblă ăsta! Ba nu. Nu-mi arăta. Spune-mi."

Câtă vreme răsunaseră împuşcăturile prin barăci, cei patru *civiles* stătuseră sprijiniţi de zid şi asudau din greu şi nu scoteau o vorbă. Erau toţi oameni înalţi şi cu chipul celor din *guardia civil,* adică un chip cam de acelaşi fel cu al meu. Numai că

chipurile lor erau acoperite de mirişte a bărbii din acea dimineaţă a lor de pe urmă, fiindcă nu se bărbieriseră, şi stăteau acolo sprijiniţi de zid şi nu scoteau o vorbă.

„Măi ăla, i-a zis Pablo unuia care se afla mai aproape de el. Spune-mi cum merge jucăria asta."

„Lasă clapa cea mică în jos, a răspuns bărbatul acela cu un glas uscat. Trage închizătorul înapoi şi lasă-l să alunece înainte."

„Ce-i aceea închizător? a întrebat Pablo şi i-a cercetat din ochi pe cei patru *civiles.* Care-i închizătorul?"

„Piesa de deasupra."

Pablo a tras-o îndărăt, Da' s-a înţepenit.

„Acuma ce mai fac? a întrebat Pablo. Uite că s-a înţepenit. Mi-ai spus minciuni."

„Trage-o şi mai mult şi pe urmă las-o să alunece încet înainte", a răspuns acel *civil,* şi niciodată n-am mai auzit eu glas să sune cum suna atuncea glasul lui. Era mai cenuşiu decât o dimineaţă fără soare.

Pablo a tras-o îndărăt şi i-a dat drumul, aşa cum îi spusese ăla, şi piesa aceea a zvâcnit înainte şi pistolul a rămas încărcat, cu cocoşul ridicat. Era un pistol urât, cu mânerul mic şi rotund, ţeava groasă şi lătăreaţă, şi greu de mânuit. În toată vremea asta, *civiles* se uitaseră la el şi nu spuseseră nimic.

„Ce-aveţi de gând să faceţi cu noi?" a întrebat unul.

„Să vă-mpuşcăm", i-a răspuns Pablo.

„Când?" a întrebat el iar, cu glasul la fel de cenuşiu.

„Acuma", i-a zis Pablo.

„Unde?" a întrebat acela.

„Aicea, a dat Pablo răspuns. Aicea. Aicea şi acuma. Ai ceva de zis?"

„Nada, a răspuns acel *civil.* Nimic. Da' e un lucru urât."

„Şi tu eşti un lucru urât, l-a înfruntat Pablo. Ucigaş de ţărani ce eşti! Fiară gata s-o împuşti şi pe mă-ta!"

„Eu n-am omorât niciodată pe nimeni, a spus acel *civil*. Şi n-o mai pomeni pe maică-mea."

„Arată-ne cum trebuie să moară cineva. Tu, care până acuma n-ai făcut decât să omori pe alţii."

„Nu-i nevoie să ne batjocoreşti, a spus un alt *civil.* Şi ştim cum trebuie să murim."

„Îngenuncheaţi lângă zid şi proptiţi-vă capetele în el!" le-a poruncit Pablo.

Civiles s-au uitat unul la altul.

„Îngenuncheaţi, v-am spus! a strigat Pablo. Îngenuncheaţi la pământ.”

„Ce zici de treaba asta, Paco?” l-a întrebat un *civil* pe cel mai înalt dintre ei, cel care vorbise cu Pablo despre pistol.

Avea pe mânecă trese de caporal şi asuda din greu, cu toate că era dimineaţa devreme şi frig încă.

„Tot una-i şi dacă îngenunchem, a răspuns acela. N-are nicio însemnătate.”

„E mai aproape de pământ”, a spus cel de vorbise întâi, încercând şi el să facă o glumă, da’ erau toţi mult prea încrâncenaţi ca să le mai ardă de glume şi niciunul n-a zâmbit.

„Atunci haideţi să îngenunchem”, a spus acel *civil* dintâi, şi toţi patru au îngenuncheat şi păreau tare stingheriţi aşa cum şedeau acolo, cu capetele proptite în zid şi braţele pe lângă trup, iar Pablo a trecut prin spatele lor şi i-a împuşcat, pe fiecare la rândul lui, cu pistolul în ceafă, a trecut de la unul la celălalt, şi tuturor le-a pus în ceafă ţeava pistolului, şi fiecare aluneca la pământ de îndată ce răsuna împuşcătura. Şi-acuma încă mai aud pocnetele pistolului, pătrunzătoare şi totuşi înăbuşite, şi văd cum îi zvâcnea ţeava înapoi, şi capul omului cădea în piept. Unul dintre ei nici n-a clintit capul când l-a atins cu ţeava pistolului. Altul şi-a plecat înainte capul şi şi-a sprijinit fruntea de piatră. Altul tremura din tot trupul şi capul i se bâţâia pe umeri. Doar unul şi-a pus palmele peste ochi, ăsta a fost cel de pe urmă, şi toate patru leşurile parcă atârnau pe zid când Pablo s-a întors cu spatele spre ele şi a venit către noi, ţinând încă pistolul în mână.

„Ţine-mi-l tu, Pilar, mi-a spus el atunci. Nu ştiu cum să las cocoşul în jos”, şi mi-a dat mie pistolul şi a rămas lângă mine, uitându-se la cei patru gardişti care zăceau sprijiniţi de zidul barăcilor. Toţi cei care se aflau acolo cu noi se uitau la ei, şi nimeni nu spunea un cuvânt.

Aşa am pus noi stăpânire pe oraş. Era încă dimineaţă devreme, şi nimeni nu mâncase, şi niciunul nu-şi băuse cafeaua, şi ne uitam unul la altul şi eram acoperiţi de praful stârnit când aruncasem barăcile în aer, prăfuiţi cum sunt oamenii la treierat, iar eu am rămas pe loc cu pistolul în mână şi atârna greu de tot, şi când m-am uitat din nou la gardiştii morţi şi înşiraţi pe lângă zid, am simţit că-mi vine greaţă; morţii arătau la fel de cenuşii şi de prăfuiţi ca şi noi, da’ dintre ei fiecare înmuia acuma cu

sângele său glodul uscat de la poalele zidului. Şi pe când stăteam noi acolo, s-a înălţat soarele deasupra dealurilor din zare şi a luminat drumul pe oare ne aflam şi zidurile albe ale barăcilor, iar praful din văzduh parcă era de aur în cele dintâi raze ale soarelui abia răsărit, şi ţăranul de lângă mine s-a uitat la zidul de la barăci şi la ce zăcea la picioarele zidului, apoi s-a uitat la noi, pe urmă la soare şi a rostit:

„Vaya, începe încă o zi."

„Acuma haideţi să mergem să ne bem cafeaua", am spus eu.

„Bine zici tu, Pilar, bravo!" a încuviinţat ţăranul.

Aşa că ne-am întors în oraş, de-a dreptul în Piaza, şi aceia au fost cei din urmă împuşcaţi la noi.

— Da' cu ceilalţi ce s-a întâmplat? întrebă Robert Jordan. La voi alţi fascişti nu mai erau?

— *Qué va,* alţi fascişti nu mai erau! Erau mai mult de douăzeci. Da' pe niciunul nu l-am împuşcat.

— Şi ce-aţi făcut cu ei?

— Pablo a pus să-i bată cu bicele până şi-au dat sufletul şi i-au aruncat în râu tocmai din vârful râpei.

— Pe toţi douăzeci?

— Am să vă spun. Nu-i chiar aşa uşor. Şi câte zile oi mai avea n-aş vrea să mai văd ce-am văzut atuncea când i-au bătut cu bicele până n-au mai suflat, acolo, în piaţă, pe marginea râpei de deasupra râului.

Oraşul e zidit pe-o înălţime chiar la marginea râului şi e acolo o piaţă cu o fântână şi sunt bănci şi nişte copaci înalţi care fac umbră băncilor. Balcoanele caselor dau înspre piaţă. Şase străzi pornesc din piaţa aceea şi casele alcătuiesc o arcadă ce se întinde împrejurul pieţei, aşa că omul poate umbla numai pe sub umbra arcadei dacă arde soarele prea tare. Pe trei laturi ale pieţei se întinde arcada, iar pe cea de-a patra se află trotuarul umbrit de copacii cei mari înşiraţi pe marginea râpei, la poalele căreia, jos de tot, curge râul. Trei sute de picioare sunt până jos, la râu.

Pablo a rânduit tot, aşa cum rânduise şi atacul de la barăci. Mai întâi şi-ntâi a închis gurile străzilor cu căruţe, ca şi când ar fi pregătit piaţa pentru o *capea*. Pentru o luptă cu tauri unde nu sunt oameni de meserie. Fasciştii au fost strânşi toţi în *ayuntamiento*, la primărie, cea mai mare casă de pe o parte a pieţei. Pe zidul ei era aşezat ceasul, şi acolo, sub arcadă, se afla

clubul fasciştilor. Şi sub arcadă, pe trotuarul din faţa clubului, scoteau ei mese şi scaune şi stăteau la taifas. Acolo, la mesele acelea, aveau ei obicei, înainte de mişcare, să-şi ia aperitivele. Erau nişte scaune şi nişte mese de nuiele împletite. Arăta ca o cafenea, doar că mult mai dichisită.

— Aţi putut pune mâna pe ei fără luptă?

— Pablo a făcut aşa fel de i-a înhăţat noaptea, cât încă nici nu pornise atacul împotriva barăcilor. Da' de înconjurat, le înconjurase de mult. Toţi au fost ridicaţi de la casele lor chiar la ceasul când s-a pornit atacul asupra barăcilor. A fost treabă cu cap. Pablo se pricepe. Altminteri, ar fi avut cine să cadă asupra lui şi dintr-o parte şi din spate, în vreme ce el ataca barăcile, unde se afla *guardia civil.*

Pablo e foarte deştept, dar câinos tare. Treaba asta din oraş a orânduit-o el bine şi cu socoteală. Ascultaţi. După ce atacul s-a sfârşit cu bine, după ce ultimii patru gardişti s-au predat şi el i-a împuşcat acolo, la zid, iar noi ne-am băut cafeaua la cafeneaua din colţul de unde pleacă cel dintâi autobuz şi care totdeauna deschide dimineaţa foarte devreme, s-a apucat să orânduiască lucrurile în piaţă. Căruţele au fost îngrămădite chiar ca pentru o *capea*, doar că partea dinspre râu a lăsat-o liberă. Într-acolo rămăsese cale deschisă. Pe urmă Pablo a poruncit preotului să-i spovedească pe fascişti şi să le dea împărtăşania cea de cuviinţă.

— Unde s-a petrecut asta?

— În *ayuntamiento,* aşa cum am spus. Se strânsese afară potop de lume, şi în vreme ce preotul îşi vedea înăuntru de treburile lui, s-a stârnit printre oameni oarecare zarvă şi au început să se audă blesteme şi măscări, da' cei mai mulţi s-au arătat liniştiţi şi respectuoşi, începuseră să strige cei care se şi îmbătaseră La praznicul făcut în cinstea luării barăcilor, da' erau doar nişte oameni de nimic, care s-ar fi îmbătat oricând.

Iar în vreme ce preotul îşi vedea de treaba lui, Pablo i-a rânduit pe cei din piaţă pe două şiruri.

I-a rânduit pe două şiruri aşa cum ai rândui lumea la o întrecere de tras la frânghie, sau cum stau în oraşe când aşteaptă sfârşitul unei curse de biciclete şi nu lasă între ei decât atâta loc cât să treacă bicicliştii, ori cum stă lumea ca să lase loc de trecere unei sfinte icoane când e scoasă cu alai. Doar doi metri despărţeau cele două şiruri de oameni ce se întindeau de

la *ayuntamiento* peste piaţă până la marginea râpei. Astfel. că cine ieşea în uşă la *ayuntamiento* şi se uita în piaţă vedea două şiruri groase de oameni aşteptând acolo.

Şi oamenii erau înarmaţi cu îmblăcie, cum sunt acelea folosite la bătutul grânelor, şi lăsaseră între ei depărtare mai mare de un îmblăciu. Nu toţi aveau îmblăcie, fiindcă n-avuseseră de unde face rost de atâtea. Da' cei mai mulţi aveau şi le luaseră chiar din prăvălia lui *don* Guillermo Martín, care era fascist şi vindea tot soiul de unelte ţăranilor. Iar cei ce nu găsiseră îmblăcie aveau ciomege mari de văcar, sau ţepuşe de împuns bivolii, şi alţii furci de lemn; dintr-acelea cu dinţi tot de lemn, cu care se vântură pleava şi paiele după îmblăcit. Câţiva aveau coase şi seceri, Da' pe ăştia Pablo i-a aşezat la capătul celălalt, unde. şirurile ajungeau până în buza râpei.

Şirurile de oameni şedeau liniştite şi era o zi luminoasă, ca ziua de astăzi, şi câţiva nori atârnau în înaltul cerului, aşa cum atârnă şi acum, şi în piaţă încă nu se ridicase praful, fiindcă noaptea căzuse o rouă groasă, iar copacii îşi aruncau umbrele asupra şirurilor de oameni şi se auzea limpede cum gâlgâie a, pa prin ţeava de bronz din gura leului şi cade pe urmă în bazinul fântânii, unde vin femeile să-şi umple căldările cu apă.

Doar pe lângă *ayuntamiento,* unde preotul îşi îndeplinea îndatoririle lui cu fasciştii, se mai auzeau din vreme în vreme unele vorbe de ocară, da' rostite numai de oameni dintr-aceia de nimic, despre care v-am spus că se şi îmbătaseră şi se înghesuiau la ferestre, răcnind măscări şi glume proaste printre gratii spre cei dinăuntru. Cei mai mulţi dintre bărbaţii rânduiţi în şiruri aşteptau răbdători, şi am auzit cum unul dintre ei îi spunea altuia:

„Oare sunt şi femei?"

Şi un altul s-a băgat în vorbă şi a răspuns:

„Nădăjduiesc că s-o-ndura Dumnezeu să nu fie."

Pe urmă a strigat unul:

„Uite că-i aicea femeia lui Pablo! Ascultă, Pilar: Oare sunt şi femei printre ăia?"

M-am uitat la el şi am văzut un ţăran îmbrăcat în haine de duminică şi asudând din greu, şi i-am răspuns:

„Nu, Joaquín, nu-s femei. Noi nu ucidem femei. Pentru ce le-am ucide şi femeile?"

Şi ţăranul acela a zis:

„Slavă Domnului! Nu sunt şi femei. Da’ când începem?”

Iar eu am răspuns:

„Îndată ce-o isprăvi preotul.”

„Da’ când mai termină şi popa odată?”

„Asta nu ştiu”, i-am răspuns eu şi l-am văzut cum se-ncruntă la faţă şi sudoarea începe să-i şiroiască pe frunte.

„N-am omorât niciodată un om”, a spus ţăranul.

„Lasă, că ai să înveţi”, i-a zis alt ţăran de lângă el.

„Da’ nu cred c-o să pot omorî un om dintr-odată, oricât de tare oi izbi eu cu ăsta”, a spus ţăranul, ridicând îmblăciul cu amândouă mâinile şi uitându-se la el cu îndoială.

„Tocmai asta-i frumuseţea, a spus un altul. Trebuie să dai de multe ori.”

„Aia au intrat în Valladolid. Au intrat şi la Avila, a spus cineva. Am auzit vorba asta înainte de-a porni încoace, la oraş.”

„Oraşul nostru n-au să-l ia *ăia* niciodată. Oraşul *ăsta* e al nostru. Le-am luat-o bine înainte, am zis eu atunci. Nu-i Pablo omul să-i aştepte pe *ăia* până s-or trezi.”

„Pablo e bărbat dibaci, a zis altul. Da’ când le-a luat viaţa ălora din *guardia civil,* prea s-a gândit numai la el. Tu nu crezi tot aşa, Pilar?”

„Aşa-i, am răspuns eu. Da’ acuma uite că toţi au parte.”

„Da, a încuviinţat ţăranul. A făcut rânduială bună. Da’ de ce nu mai vine nicio veste despre mişcare?”

„Pablo a tăiat firele telefoanelor înainte de a porni atacul împotriva barăcilor. Şi încă nu le-a dres nimeni.”

„Aha! a făcut ţăranul. De-aia n-am mai auzit nimica. Eu am auzit veştile azi în zori, la cantonul picherului.”

„Şi de ce s-a rânduit treaba în felul ăsta, Pilar?” m-a întrebat el ceva mai târziu.

„Ca să economisim gloanţele, am răspuns eu. Şi pentru ca fiecare om să-şi aibă partea lui de răspundere.”

„Atuncea să începem. Să începem odată!”

M-am uitat la el şi-am văzut că plânge. L-am întrebat:

„De ce plângi, Joaquín? Aicea nu-i nimica de plâns.”

„N-am ce-i face, Pilar, a zis el. N-am omorât niciodată pe nimeni.”

Dacă n-aţi văzut revoluţia într-un orăşel, unde toţi oamenii se cunosc între ei şi s-au cunoscut totdeauna, n-aţi văzut nimic. Şi în ziua aceea cei mai mulţi dintre bărbaţii aflaţi în cele două

rânduri din piaţă aveau pe ei hainele cu care lucrau la câmp, fiindcă veniseră la oraş pe nepregătite, însă câţiva, neştiind cum se cuvine să te îmbraci în ziua dintâi a revoluţiei, îşi luaseră hainele păstrate pentru zi de duminică ori altă sărbătoare, şi ăştia, dacă au văzut că ceilalţi, până şi cei ce atacaseră barăcile, poartă haine de lucru, s-au ruşinat că n-au îmbrăcămintea potrivită. Da nu le dădea mâna să-şi scoată haina de pe ei, căci se temeau să n-o piardă, ori să le-o şterpelească vreo haimana, aşa că rămâneau îmbrăcaţi cum fuseseră, năduşeau din greu sub arşiţa soarelui şi aşteptau să înceapă ce era de început.

Pe urmă s-a stârnit vântul, şi pământul se uscase, frământat cum era de paşii oamenilor ce umblau de colo-colo sau stăteau pe loc şi-şi frecau tălpile de. pământ, aşa că a început să se ridice praful, şi-atunci un bărbat cu haină de duminică, albastră-întunecată, a strigat: *„Agua! Agua!”,* iar îngrijitorul pieţei, a cărui datorie era să stropească piaţa în fiece dimineaţă cu un furtun, a venit, şi-a desfăşurat furtunul şi a început să ude praful, mai întâi pe marginile pieţei, apoi către mijloc. Pe urmă, cele două şiruri s-au tras deoparte şi i-au îngăduit să ude praful în mijlocul pieţei; furtunul se încovriga în cercuri largi, şi apa sticlea în soare, iar oamenii se sprijineau în îmblăcie şi în ciomege şi în furcile lor albe de lemn şi urmăreau zvârcolirile firului de apă. După asta, când piaţa a fost umezită bine şi praful s-a potolit, şirurile s-au alcătuit la loc, şi un ţăran a răcnit:

„Când ne daţi pe mână cel dintâi fascist? Când are să iasă odată cel dintâi din cuşcă?”

„Numaidecât! a strigat Pablo din prag de la *ayuntamiento.* Numaidecât are să iasă cel dintâi dintre ei.” Glasul îi era răguşit de cât strigase la atacul barăcilor şi din pricina fumului de acolo.

„Da’ de ce întârzie?” a întrebat cineva.

„Mai au încă treabă cu păcatele lor!” a strigat Pablo.

„Aşa e, a zis unul. Sunt douăzeci cu toţii.”

„Ba mai mulţi”, a adăugat altul.

„Şi când sunt douăzeci laolaltă, au multe păcate de istorisit.”

„Da, numai că mi-e teamă să nu fie un vicleşug, ca să câştige timp. Doar e la mintea omului: dacă îl aşteaptă o dandana ca asta, nimeni nu mai este în stare să-şi aducă aminte de toate păcatele, ci numai de cela mai mari.”

„Atuncea ai răbdare. Fiind ei mai mult de douăzeci, sunt destule păcate dintre cele mari, care cer timp.”

„Eu am răbdare, a răspuns celălalt. Da’ e mai bine să terminăm odată. Şi pentru ei, şi pentru noi. Suntem în luna lui iulie şi-avem treabă de nu ne vedem capul. De secerat, am secerat, da’ trebuie să mai şi treierăm. N-a venit încă vremea târgurilor şi petrecerilor.”

„Da’ azi o să avem şi târg, şi petrecere. E petrecerea Libertăţii, şi de azi încolo, după ce îi stârpim, ale noastre au să fie şi oraşul, şi pământurile.”

„Azi îi treierăm pe fascişti, a zis altul, şi din pleavă are să iasă libertatea acestui *pueblo*.”

„Trebuie să-l gospodărim bine ca să meritătm libertatea, a spus cineva. Pe urmă s-a întors către mine: Pilar, când ţinem o adunare ca să punem treburile la cale?”

„Îndată după ce împlinim treaba de-aici, i-am dat eu răspuns. Chiar acolo, înăuntru, la *ayuntamiento*.”

Îmi pusesem pe cap, în glumă, o pălărie de-aceea de piele lustruită, în trei colţuri, cum purtau cei din *guardia civil*, şi lăsasem în jos cocoşul pistolului, mânuindu-l încet cu degetul cel mare şi apăsând cu arătătorul pe trăgaci, cum mi se păruse mie că e firesc să fac, şi-l prinsesem de-o funie ce mi-o petrecusem peste mijloc, iar ţeava lui lungă o înţepenisem pe sub funie. La început gluma asta mi se păruse plină de tot hazul, cu toate că mai pe urmă mi-a părut rău că în loc de pălărie nu luasem tocul pistolului. Da’ unul dintre cei aflaţi în şir mi-a spus:

„Pilar, fată, mie mi se pare că ai gust prost dacă porţi pălărie de asta. Acum am isprăvit cu asemenea lucruri, cum a fost *guardia civil.”*

„Dacă aşa crezi, am răspuns eu, am s-o scot.”

Şi am scos-o.

„Dă-o încoace, a zis omul acela. Trebuie nimicită.”

Şi cum ne aflam noi acolo, la capătul şirului, lângă trotuarul de pe marginea râpei ce dă asupra râului, omul a luat pălăria şi a aruncat-o peste buza râpei, aşa cum azvârle văcarul cu piatra în bivoli, ca să-i aducă îndărăt la cireadă. Pălăria pluti până departe în văzduh şi o vedeam din ce în ce mai mică, iar pielea lustruită lucea în soare şi pălăria se lăsa în jos către râu. M-am uitat îndărăt peste piaţă şi am văzut lume îngrămădită la toate ferestrele şi la toate balcoanele şi cele două şiruri de oameni ce străbăteau piaţa până la scările din faţă de la *ayuntamiento* şi oameni strânşi buluc şi foind la ferestrele clădirii, şi deodată s-a

ridicat zvon de glasuri multe şi amestecate, am auzit un strigăt şi cineva a spus: „Uite că iese cel dintâi dintre ei!”, şi era *don* Benito García, primarul, care ieşea pe uşă, cu capul gol, şi cobora treptele, şi nimica nu se întâmplă; pe urmă păşi printre cele două şiruri de oameni, şi nimica nu se întâmplă. Trecu pe dinaintea a doi oameni, pe dinaintea a patru, a opt, a zece oameni, şi nimica nu se întâmplă, şi el mergea înainte printre şirurile de oameni, cu capul sus, cenuşiu la faţă, cu ochii aţintiţi drept înainte, şi doar din când în când furişând câte o privire în lături, şi înainta mereu, cu pas hotărât. Şi nimica nu se întâmplă.

Atuncea a strigat cineva de la un balcon: *„Qué pasa, cobardes?* Ce-i cu voi, laşilor?”, da’ *don* Benito tot mergea înainte printre şirurile de oameni, şi nimica nu se întâmplă. Şi deodată am văzut un bărbat de care mă despărţeau doar trei alţii, şi bărbatul acela avea chipul schimonosit şi mereu îşi muşca buzele, iar mâinile i se albiseră pe îmblăciu. Am văzut cum se uita către *don* Benito şi îi urmărea paşii. Şi nimica nu se întâmplă. Pe urmă, chiar când a ajuns *don* Benito în dreptul lui, omul acela a ridicat sus de tot îmblăciul, de l-a lovit şi pe omul de lângă el, şi a izbit o dată în *don* Benito, nimerindu-l pe o latură a capului, şi *don* Benito s-a uitat la el, iar atunci omul l-a mai izbit o dată şi a strigat: „Ţine din partea mea, *cabrón*” şi izbitura asta l-a nimerit pe *don* Benito peste faţă şi l-a făcut să-şi ridice mâinile la ochi, şi l-au bătut acolo până ce a căzut la pământ, iar atunci omul de-l lovise întâi a strigat la alţii să-i vină într-ajutor, şi l-a înşfăcat pe *don* Benito de gulerul hainei, şi ceilalţi l-au apucat de mâini şi l-au târât cu nasul prin ţărâna pieţei peste trotuarul de pe marginea râpei şi l-au azvârlit de sus înspre râu. Iar omul de-l lovise întâi a îngenuncheat pe buza râpei şi s-a uitat după el, zicând întruna: *„El cabrón! El cabrón! Oh, el cabrón!”* Era un dijmaş al lui *don* Benito, şi niciodată nu se avuseseră ei bine. Se şi certaseră pentru o bucată de pământ din lunca râului, pe care *don* Benito i-o luase omului aceluia şi o dăduse altuia, şi omul acela avea ură veche împotriva lui. Omul ăsta nici nu s-a mai întors la locul lui din şir, ci a rămas acolo, pe buza râpei, şi s-a tot uitat către locul unde căzuse *don* Benito.

După *don* Benito nu mai ieşea niciunul. Se lăsase linişte deplină în piaţă, fiindcă toţi aşteptau să vadă cine o să se mai arate. Şi deodată un beţiv a strigat cu glas tare:

„Qué salga el toro! Să iasă taurul!”

Atuncea unul de lângă *ayuntamiento,* de la ferestre, a urlat:

„Nu vor să se clintească! Stau toţi şi se închină!”

Şi alt beţiv a strigat:

„Îmbrânciţi-i afară! Haide mai repede! Îmbrânciţi-i afară! A trecut vremea rugăciunilor!”

Da’ niciunul nu s-a arătat, şi de-abia mai târziu am văzut pe cineva ivindu-se în uşă.

Era *don* Federico Gonzáles, stăpânul morii şi al băcăniei şi unul dintre fasciştii ăi mari. Era un bărbat înalt şi subţire şi purta părul pieptănat peste creştet şi tras dintr-o parte în cealaltă, ca să-i ascundă chelia, şi n-avea pe el decât o cămaşă de noapte, cu poalele îndesate în pantaloni. Era desculţ, aşa cum se aflase atunci când îl luaseră de acasă, şi păşea înaintea lui Pablo, cu mâinile ridicate deasupra capului, iar Pablo venea în urmă, cu ţevile puştii de vânătoare înfipte în spatele lui, până ce *don* Federico Gonzáles a intrat între cele două şiruri. Da’ după ce Pablo l-a lăsat acolo şi s-a întors în poartă la *ayuntamiento, don* Federico n-a mai fost în stare să meargă înainte şi a rămas pe loc, cu ochii înălţaţi către tăriile văzduhului şi cu mâinile ridicate, de parcă ar fi vrut să se prindă de toartele cerului.

„N-are picioare să meargă?” a întrebat cineva.

„Ce s-a întâmplat, *don* Federico? Nu poţi să mergi?” i-a strigat unul din mulţime.

Da’ *don* Federico a rămas neclintit, cu mâinile ridicate în sus, şi numai buzele i se mişcau.

„Dă-i drumul! a strigat şi Pablo, de pe trepte. Mergi înainte.”

Don Federico stătea pe loc şi nu era în stare să se mişte. Unul dintre beţivi l-a împuns în spate cu mânerul unui îmblăciu, şi *don* Federico a sărit repede în sus, ca un cal nărăvaş, da’ tot pe locul acela a rămas, cu mâinile ridicate în sus şi ochii înălţaţi către cer.

Pe urmă ţăranul de lângă mine a zis:

„Asta-i o ruşine. Eu n-am nimic cu el, da’ panorama asta trebuie să se sfârşească.”

A coborât de-a lungul şirului, şi-a făcut loc până acolo unde înţepenise *don* Federico şi a spus: „Cu voia dumitale”, şi l-a pocnit o dată zdravăn cu ciomagul în moalele capului.

Atunci *don* Federico a lăsat mâinile să-i cadă în jos, şi le-a aşezat pe creştetul capului, unde avea chelia, şi cu fruntea în piept şi căpăţâna acoperită cu palmele, şi firişoarele subţiri de

păr lung ieşindu-i printre degete, a luat-o repede la fugă printre cele două şiruri, cu îmblăciele plouându-i pe spinare şi peste umeri, până ce a căzut la pământ, şi cei din capătul şirurilor l-au ridicat şi l-au aruncat în râpă. Nici măcar o dată n-a deschis gura după ce îl scosese Pablo, mânându-l cu puşca de dinapoi. Singura lui greutate a fost să meargă înainte. Era ca şi cum nu l-ar mai fi ascultat picioarele.

După *don* Federico am văzut cum oamenii cei mai voinici se adunaseră în capătul dinspre râpă al şirurilor, aşa că am plecat de acolo şi m-am dus sub arcada de la *ayuntamiento*, am dat la o parte doi beţivi şi m-am uitat pe fereastră. În sala cea mare din *ayuntamiento* stăteau toţi îngenuncheaţi, adunaţi pe o jumătate de cerc, şi se rugau, iar preotul era şi el îngenuncheat şi se ruga împreună cu ei. Pablo şi unul poreclit *Cuatro Dedos*, Patru-Degete, un cârpaci care era pe atunci prieten nedespărţit al lui Pablo, şedeau acolo împreună cu alţi doi, toţi cu puştile în mâini, iar Pablo i-a spus preotului:

„Care iese acuma?”

Însă preotul şi-a văzut mai departe de rugăciune şi nu i-a dat răspuns.

„Ascultă încoace, măi, i-a spus Pablo iar preotului, cu glasul acela răguşit, care iese acuma? Care-i gata?”

Preotul nu voia să stea de vorbă cu Pablo şi se purta de parcă Pablo nici nu s-ar fi aflat de faţă, şi l-am văzut atuncea pe omul meu că începe să se înfurie rău de tot.

„Lasă-ne să mergem cu toţii împreună, i-a spus atunci lui Pablo *don* Ricardo Montalvo, un moşier, înălţând capul şi contenindu-şi rugăciunea, ca să poată vorbi.

„Qué va! a zis Pablo. Numai unul câte unul, pe măsură ce sunteţi gata.”

„Atunci merg eu de rândul ăsta, a spus *don* Ricardo. N-am să fiu niciodată mai gata decât acum.” Preotul l-a blagoslovit în vreme ce vorbea şi l-a mai blagoslovit încă o dată când s-a ridicat în picioare, şi tot fără să se oprească din rugăciune i-a întins lui *don* Ricardo crucifixul să-l sărute, iar *don* Ricardo a sărutat crucifixul şi pe urmă s-a întors spre Pablo şi i-a spus: „Niciodată n-am să fiu la fel de pregătit ca acuma, *cabrón* din neam de ticăloşi ce eşti! Hai să mergem.”

Don Ricardo era un om scurt, cu părul cărunt şi grumaz ca de taur şi avea pe el o cămaşă fără guler. Picioarele îi erau

strâmbate în lături de cât mersese călare.

„La revedere, a spus el către toţi cei îngenuncheaţi. Şi nu fiţi trişti. Moartea nu înseamnă nimic. Singurul lucru rău e că trebuie să murim de mâinile acestor *canalia.* Să nu mă atingi, i-a spus el lui Pablo. Să nu mă atingi cu puşca ta."

A ieşit pe treptele din faţă de la *ayuntamiento,* cu părul lui cărunt, cu ochii mici şi cenuşii şi grumazul vânjos, şi părea tare puţin la trup, da' mânios. S-a uitat la cele două şiruri de ţărani şi a scuipat în ţărână. A fost în stare să scuipe chiar scuipat adevărat, lucru tare! greu într-o împrejurare ca aceea – aşa ceva ar trebui să ştii şi tu, *Inglés* – şi a strigat!

„Arriba España! Jos cu aşa-zisa republică şi mă… în laptele supt de părinţii voştri!"

Stârniţi de batjocurile astea, oamenii l-au răpus repede cu ciomegele, începând să-l lovească de cum a păşit printre cei dintâi oameni; l-au izbit mereu, în vreme ce el încerca să înainteze cu capul sus, l-au bătut până ce s-a prăbuşit şi pe urmă l-au ciopârţit cu secerile şi coasele, şi mulţime mare s-a îngrămădit să-l târască până la marginea râpei şi să-l azvârle de-acolo, şi astfel s-au mânjit de sânge pe mâini şi pe haine, iar din clipa aceea s-a răspândit printre oameni simţământul că cei dinăuntru sunt cu adevărat duşmani şi trebuie ucişi.

Până ce nu s-a arătat *don* Ricardo cu făloşenia şi batjocurile lui, mulţi dintre cei înşiruiţi în piaţă ar fi dat nu ştiu ce să nu se afle acolo, de asta sunt sigură. Iar de s-ar fi întâmplat să iasă vreunul în balcon şi să strige: „Haideţi să-i iertăm pe cei rămaşi, c-au văzut ce-i aşteaptă şi s-au învăţat minte", sunt încredinţată că cei mai mulţi s-ar fi învoit.

Da' *don* Ricardo, cu băţoşenia lui, le-a făcut mare rău celorlalţi. Fiindcă i-a înfuriat pe oamenii din şiruri şi chiar cei cărora, mai înainte, li se părea că nu fac decât să împlinească o îndatorire, şi o îndeplineau cam fără chef, acuma erau aprinşi de mânie, şi deosebirea se vedea limpede.

„Scoateţi-l afară pe preot, şi să vedeţi ce repede are să meargă treaba!" a strigat cineva.

„Scoateţi-l afară pe preot!"

„Ne-am socotit cu trei tâlhari, acuma să ne socotim cu preotul."

„Doi tâlhari, i-a spus atunci un ţăran scund celui care strigase. Au fost doi tâlhari şi stăpânul."

„Al cui stăpân?” a întrebat celălalt, furios şi aprins la faţă.

„Aşa e vorba pe la noi, aşa îi spuneam: stăpânul.”

„Mie nu mi-e stăpân şi nici nu vreau să aud de vorba asta. Şi mai bine ai face să-ţi ţii fleoanca dacă nu vrei să treci printre şiruri!”

„Sunt la fel de republican şi dornic de libertate ca şi tine, a răspuns ţăranul. Pe *don* Ricardo l-am pocnit peste muie. Pe *don* Federico l-am otânjit pe spinare. Doar pe *don* Benito nu l-am putut ajunge. Da’ eu ziceam că aşa ne învăţasem să-i spunem ăluia, stăpânul, şi de-aceea mai rămăseseră doar doi tâlhari.”

„Mă… pe dragostea ta de republică! Nu ştii să spui decât *don* aşa şi *don* pe dincolo!”

„Noi, aicea, aşa le spuneam.”

„Eu n-am să le zic aşa… *los cabrones*. Iar stăpânul tău… Ha-ha, uite că iese altul!”

Atuncea ni s-a arătat o privelişte scârboasă, fiindcă omul ce ieşise afară pe treptele de la *ayuntamiento* era *don* Faustino Rivero, cel mai mare dintre feciorii lui *don* Celestino Rivero, moşierul. Era înalt şi cu păr gălbior, proaspăt pieptănat de la frunte spre ceafă, fiindcă totdeauna avea pieptene în buzunar şi se pieptănase înainte de a ieşi pe trepte. Mare pacoste fusese ăsta pe capul fetelor, da’ era un laş, cu toate că totdeauna râvnise să facă pe luptătorul cu taurii pe la petreceri. Îi plăcea să-şi petreacă vremea cu ţiganii, cu matadorii şi crescătorii de tauri şi se dădea în vânt după hainele andaluze, da’ n-avea inimă în el nici de doi bani, şi toată lumea îl socotea un papă-lapte. Odată dăduse vestea că are să facă pe matadorul într-o luptă cu tauri unde nu veneau oameni de meserie, la o serbare dată în folosul bătrânilor din Avila, şi are să ucidă el taurul de-a călare, cum e obiceiul în Andaluzia, meşteşug pentru deprinderea căruia irosise dumnealui multă vreme, da’ când a văzut cât de mare e taurul ce-l puseseră unii pe ascuns în locul celui ales de el – unul pipernicit, ce abia se ţinea pe picioare – fugise de mâncase nori şi spusese, aşa mărturiseau unii, că e bolnav, iar ca să arate că aşa este, îşi vârâse trei degete pe gât, muncindu-se să verse.

Când l-au zărit, oamenii din şiruri au început să strige:

„*Hola*, *don* Faustino! Bagă de seamă să nu verşi!”

„Ascultă *don* Faustino. Ia să vezi ce fete frumoase sunt la poalele râpei…”

„Don Faustino, stai numai o clipă, că-ţi aducem un taur mai mare decât celălalt!”

Şi un altul a strigat:

— „Ia ascultă, *don* Faustino. Auzit-ai vreodată pomenindu-se despre moarte?”

Don Faustino şedea pe loc şi tot mai făcea pe grozavul. Încă mai era sub stăpânirea pornirii ce-l făcuse să le spună celorlalţi că de data asta iese el afară. Era aceeaşi pornire ce-l îndemnase odinioară să dea veste că are să lupte cu taurul. Asta îl făcuse să creadă şi să tragă nădejde că are să fie cândva matador, Da’ nu de meserie. Acuma voia să urmeze pilda lui *don* Ricardo şi şedea pe loc, părând a fi şi frumos, şi viteaz, şi se muncea să se arate dispreţuitor. Da’ n-a fost în stare să scoată o vorbă.

„Hai încoace, *don* Faustino, a strigat unul din şir. Vino încoace. Avem aicea cel mai mare taur din lume.”

Don Faustino stătea şi privea drept înainte, da’ cred că în vreme ce privea nu se afla strop de milă pentru el în sufletul nici unuia dintre cei înşiraţi în piaţă. Da’ încă părea tot frumos şi tot plin de fală; numai că vremea gonea şi n-avea deschisă înaintea lui decât Q singură cale.

„Don Faustino! a strigat atuncea careva. Ce mai aştepţi, *don* Faustino?”

„Se pregăteşte să verse”, a răspuns unul, şi toată piaţa a hăulit de râsete.

„Don Faustino! a strigat un ţăran. Varsă, *don* Faustino, dacă aşa îţi place. Pentru mine e totuna.”

Şi deodată, pe când ne uitam noi aşa la el, *dori* Faustino a privit în lungul şirurilor şi peste piaţă la marginea râpei, iar când a dat cu ochii de râpă şi de hăul de dincolo de ea, s-a răsucit repede pe călcâie şi a zbughit-o îndărăt către intrarea în *ayuntamiento.*

Şirurile întregi au început să urle şi s-a auzit glasul unuia care striga mai tare decât toţi:

„Da’ unde ai plecat, *don* Faustino? încotro ai pornit?”

„S-a dus să verse!” a strigat altul, şi iar s-au dezlănţuit cu toţii în hohote de râs.

Atunci l-am văzut pe *don* Faustino ieşind din nou afară, şi pe Pablo la spatele lui, cu puşca în mână. Toată fala i se topise. Vederea şirurilor de oameni îi spulberase şi băţoşenia şi fala, şi acum ieşea afară cu Pablo în urma lui, de parcă Pablo ar fi

măturat o stradă şi *don* Faustino nu era decât ce se cădea să împingă dinaintea lui. De data asta *don* Faustino ieşi până afară şi întruna se închina şi bolborosea rugăciuni, apoi îşi puse mâinile la ochi şi coborî treptele către şirurile de oameni.

„Lăsaţi-l în pace! a strigat cineva. Nu v-atingeţi de el.”

Oamenii au înţeles, şi nimeni n-a făcut măcar o mişcare pentru a-l atinge pe *don* Faustino, iar el mergea înainte printre şiruri, cu mâinile tremurându-i tare în faţa ochilor şi buzele mişcându-i-se necontenit.

Nimeni nu s-a atins de el şi nimeni n-a scos o vorbă, da’ când a ajuns la jumătatea drumului dintre şiruri, n-a mai putut să meargă şi a căzut în genunchi.

Nimeni nu l-a lovit. M-am dus şi eu pe. lângă şir să văd ce se întâmplă cu el, şi un ţăran s-a aplecat, l-a ridicat în picioare şi i-a spus:

„Ridică-te, *don* Faustino, şi vezi-ţi de mers. Taurul încă nu s-a arătat.”

Don Faustino tot n-a putut merge, şi ţăranul în bluză neagră l-a sprijinit dintr-o parte, iar alt ţăran în bluză neagră şi cu cizme de văcar l-a sprijinit din cealaltă, ţinându-l de subţiori, şi *don* Faustino a mers mai departe printre şiruri, cu mâinile la ochi, eu buzele mereu în neastâmpăr şi cu părul lui gălbior lins pe cap şi lucind în soare, şi când treceau prin dreptul lor, ţăranii îi strigau: „Don Faustino, *buen provecho*. *Don* Faustino, poftă bună”; iar alţii ziceau: „Don Faustino, *a sus ordenes*. Don Faustino, la porunca domniei-tale”, şi unul, care nici el nu făcuse vreo scofală la luptele de tauri, i-a spus: „Don Faustino, *matador, a sus ordenes*”, iar altcineva i-a strigat: „Don Faustino, în rai sunt fete foarte frumoase, *don* Faustino”. Şi l-au dus aşa pe *don* Faustino printre şiruri, ţinându-l strâns din amândouă părţile şi trăgându-l tot în sus, în vreme ce păşea cu mâinile la ochi. Da’ pesemne că se uita printre degete, fiindcă de îndată ce l-au dus până la marginea râpei, iar a căzut în genunchi, s-a aruncat pe jos şi, scormonind pământul şi agăţându-se de iarbă, urla: „Nu! Nu! Nu! Vă rog! Nu! Vă rog! Vă rog! Nu! Nu!”

Atuncea ţăranii veniţi până acolo împreună cu el, şi încă alţii, cei voinici, aflaţi la capătul şirului, s-au lăsat iute pe vine în spatele lui, aşa cum stătea acolo îngenuncheat, şi l-au îmbrâncit zdravăn, şi a zburat peste buza râpei fără să-l fi lovit măcar o dată cineva, şi toţi i-au auzit urletele puternice şi ascuţite ce le

scotea în cădere.

Atuncea mi-am dat eu seama că oamenii din şiruri au devenit cruzi şi că mai întâi batjocurile lui *don* Ricardo, iar pe urmă laşitatea lui *don* Faustino îi făcuseră aşa.

„Să-ncepem cu altul!” a strigat cu glas tare un ţăran.

Şi alt ţăran l-a bătut cu palma pe spate şi i-a zis: „Don Faustino! Ce istorie! *Don* Faustino!” „Acuma a văzut taurul cel mare, a zis cineva. Poate să verse cât o vrea, că de-acuma la nimica nu-i mai ajută. “

„De când sunt eu pe lume, a spus un altul, n-am mai văzut istorie ca asta cu *don* Faustino!”

„Stai, că mai sunt încă, a zis careva. Ai răbdare. Cine ştie ce ne-o mai fi dat să vedem?”

„Or putea să fie uriaşi sau pitici, a zis ţăranul dintâi. Or putea să fie negri şi sălbăticiuni nemaivăzute din Africa. Da’ pentru mine, cât oi mai trăi, câte zile oi mai avea, n-are să se mai arate istorie ca asta cu *don* Faustino. Da’ hai să-l luăm pe încă unul! Haideţi! Haideţi să-l luăm pe încă unul!”

Beţivii îşi treceau unul altuia sticle cu anason şi coniac prădate de la barul din clubul fasciştilor şi beau de parcă ar fi fost vin, şi mulţi dintre cei aflaţi în rânduri începuseră să se cam cherchelească şi ei din ce băuseră şi de pe urma întâmplărilor cu *don* Benito, *don* Federico, *don* Ricardo şi mai ales cu *don* Faustino. Cine nu bea din sticlele cu rachiuri bea din burdufuri de piele pline cu vin, pe care şi le treceau din mână în mână, şi unul mi-a întins şi mie un burduf, iar eu am tras o înghiţitură zdravănă, lăsând să-mi alunece îndelung pe gât răcoreala vinului din *bota* de piele, fiindcă mi se făcuse cumplit de sete.

„Când omori, ţi se face tare sete”, mi-a spus omul cu burduful de vin.

„Qué va! i-am răspuns eu. Ai ucis şi tu?”

„Cu toţii am ucis patru până acuma, a spus acela, cu mândrie. Fără să mai punem la socoteală pe *civiles*. Adevărat e că şi tu ucis-ai pe unul dintre *civiles*, Pilar?”

„Niciunul, am zis eu. Am tras doar cu puşca în fumăraie când s-a năruit zidul, aşa cum au făcut şi ceilalţi. Atâta tot.”

„Şi de unde luat-ai pistolul, Pilar?”

„De la Pablo. Pablo mi l-a dat după ce i-a omorât pe *civiles.*”

„Cu pistolul ăsta i-a omorât?”

„Cu ăsta, şi nu cu altul, i-am răspuns eu. Şi pe urmă mi l-a dat

mie, ca să fiu înarmată.”

„Pot să-l văd şi eu, Pilar? Poţi să mi-l dai şi mie?”

„De ce nu, măi omule?” am zis eu, l-am scos de pe funie şi i l-am dat în mână.

Da’ în vremea asta mă minunam de ce nu mai ieşea niciunul afară, şi chiar atuncea, cine să vezi că se arată? Nimeni altul decât *don* Guillermo Martín, din prăvălia căruia fuseseră luate şi îmblăciele, şi ciomegele de văcar, şi furcile de lemn. *Don* Guillermo era fascist, da’ altminteri nimeni n-avea nimic împotriva lui.

Ce-i drept, le plătea o nimica toată celor care meştereau îmblăciele, da’ nici nu cerea cine ştie ce pe ele, iar dacă vreunul n-ar fi vrut să cumpere îmblăcie de la *don* Guillermo, n-avea decât să şi le meşterească singur, şi nu l-ar fi costat decât preţul lemnului şi al bucăţii de piele. Avea limba cam nestăpânită şi fără îndoială că era fascist şi făcea parte din clubul lor, iar la prânz şi seara avea obicei să şadă în scaunele acelea de trestie de la club, să citească *El Debate*, să cheme pe cineva să-i lustruiască ghetele, să bea vermut sau apă minerală şi să ronţăie migdale prăjite, crevete şi peştişori. Da’ pentru atâta lucru nu se face moarte de om, şi sunt încredinţată că de n-ar fi fost batjocurile lui *don* Ricardo Montaivo şi jalnica istorie cu *don* Faustino, urmările băuturii şi ale celor întâmplate cu aceştia doi şi cu ceilalţi, s-ar fi găsit neapărat unul să strige: „Lăsaţi-l pe *don* Guillermo să se ducă în plata Domnului. I-am luat îmblăciele. Lăsaţi-l să se ducă.”

Fiindcă oamenii din orăşelul acela sunt pe atât de buni la suflet pe cât pot să fie de cruzi şi au în făptura lor o dragoste de dreptate şi o dorinţă de a face numai ce e drept. Dar cruzimea se strecurase în cugetele lor împreună cu beţia sau numai începutul beţiei, iar şirurile nu mai erau ce fuseseră la ieşirea lui *don* Benito. Nu ştiu cum o fi prin alte ţări, şi nimeni n-are mai multă înţelegere pentru desfătările beţiei decât am eu, da’ în Spania beţia, pricinuită de alte băuturi şi nu de vin, e grozav de urâtă, şi sub stăpânirea ei oamenii fac lucruri pe care altminterea nu le-ar face. În ţara ta nu e la fel, *Inglés?*

— Ba e, la fel, răspunse Robert Jordan. Când aveam şapte ani, m-am dus cu mama la o nuntă în statul Ohio, unde era vorba ca doi copii, eu şi cu o fetiţă, să ducem florile…

— Ai făcut tu treaba asta? întrebă Maria. Ce lucru frumos!

— Şi în oraşul acela un negru a fost spânzurat de stâlpul felinarului şi pe urmă i s-a dat foc. Era un felinar electric. Şi avea un mecanism care cobora lampa din vârful stâlpului până aproape de stradă. Şi negrul a fost mai întâi înălţat cu mecanismul prevăzut pentru ridicarea lămpii, da' mecanismul s-a rupt...

— Un negru! exclamă uimită Maria. Ce ticăloşie!

— Da' oamenii erau beţi? întrebă Pilar. Chiar aşa de beţi ca să ardă un negru?

— Asta nu ştiu, răspunse Robert Jordan. Fiindcă n-am văzut decât ce-am putut zări pe sub oblonul unei ferestre, dintr-o casă aşezată la acelaşi colţ ca şi felinarul. Strada era plină de lume, şi când l-au ridicat pe negru pentru a doua oară...

— Dacă n-aveai decât şapte ani şi te aflai în casă, n-ai de unde şti de-or fi fost beţi ori nu, zise Pilar.

— Şi cum v-am spus, când l-au ridicat pe negru pentru a doua oară, mama m-a tras de la fereastră, aşa că n-am mai putut vedea nimic, urmă Robert Jordan. Da' mai târziu am trăit anumite întâmplări din care mi-am dat seama că beţia e la fel şi în ţara mea. E urâtă şi sângeroasă.

— Erai prea micuţ dacă aveai numai şapte ani, zise Maria. Şi prea fraged pentru lucruri dintr-astea. Eu n-am văzut negri decât la circ. Numai dacă nu zicem că şi maurii sunt negri.

— Unii sunt negri şi alţii nu-s, lămuri Pilar. Despre mauri ţi-aş putea spune eu multe.

— Nu atâtea cât mine, se împotrivi Maria. Nu, nu atâtea câte aş putea spune eu.

— Nu mai vorbi despre lucruri dintr-astea, o dojeni Pilar. Nu ţi-ar putea face decât rău. Da' unde ajunsesem?

— Vorbeai despre beţia oamenilor din piaţă, spuse Robert Jordan. Spune mai departe.

— N-ar fi drept să-i spun beţie, urmă Pilar. Fiindcă, totuşi, mai aveau mult până la beţie. Da' o schimbare se petrecuse în sufletele lor, şi când a ieşit *don* Guillermo afară, cu trupul lui drept şi capul cărunt, şi era om potrivit de statură şi cu vederea scurtă, îmbrăcat într-o cămaşă cu nasture la gât, da' fără guler, a stat o clipă locului, s-a închinat şi a privit peste piaţă, da' fără să vadă mare lucru, fiindcă nu avea ochelarii la el, şi a păşit înainte cu pas liniştit şi stăpânire de sine, – zău că nu putea să-ţi facă decât milă. Da' s-a găsit unul să strige, din mijlocul şirului:

„Încoace, *don* Guillenno! Vino încoace, *don* Guillermo. Înspre noi, încoace. Că toţi avem marfă din prăvălia dumitale.”

Aşa de bine izbutiseră cu glumele pe socoteala lui *don* Faustino, încât acuma nu şi-au mai putut da seama că *don* Guillermo era altfel de om, şi dacă tot trebuia să fie ucis, atuncea se cădea să fie ucis repede şi cu oarecare cinstire.

„Don Guillermo! a strigat altcineva. N-ai vrea să trimitem acasă să-ţi aducă ochelarii?”

La drept vorbind, *don* Guillermo nici nu avea casă, pentru că nu era om cu stare şi se făcuse fascist doar aşa, să zică şi el că-i grozav şi să-şi mai răcorească sufletul, fiindcă era nevoit să muncească pentru mai nimic la o prăvălie cu unelte de lemn. Mai era fascist şi din pricina habotniciei nevestei, crezând el că aşa se cuvine să-şi arate dragostea. Stătea în câteva odăi dintr-o casă aflată foarte aproape de piaţă, şi când *don* Guillermo s-a oprit pe loc, privind cu ochii lui neajutoraţi la şirurile de oameni, la cele două şiruri printre care ştia că trebuie să treacă, o femeie a început să ţipe de la balconul odăilor unde trăia *don* Guillermo. Femeia era nevasta lui şi îl văzuse de acolo, de la balcon.

„Guillermo! striga femeia. Guillermo! Aşteaptă-mă că vreau să fiu şi eu lângă tine!”

Don Guillermo a întors capul către locul dincotro venea ţipătul. Da’ nu putea s-o vadă. A încercat să spună ceva, da’ n-a izbutit. Pe urmă a făcut semn cu mâna în direcţia de unde strigase femeia şi a păşit printre şiruri.

„Guillermo! a strigat femeia. Guillermo! Oh, Guillermo! Se prinsese cu mâinile de grilajul balconului şi se arunca înainte şi înapoi: Guillermo!”

Don Guillermo a făcut din nou semn cu mâna înspre locul de unde se auzeau strigătele şi a păşit printre şiruri cu capul sus, şi nu s-ar fi putut ghici ce simţea de n-ar fi fost culoarea obrazului.

Atunci unul dintre beţivi a strigat şi el: „Guillermo!” de acolo din şir, maimuţărind glasul subţire şi deznădăjduit al nevestei, iar *don* Guillermo s-a repezit spre omul acela, orbeşte, cu lacrimile şiroindu-i pe obraji, iar omul l-a pocnit greu drept peste faţă cu îmblăciul, şi *don* Guillermo s-a năruit sub puterea izbiturii şi a rămas acolo plângând, da’ nu de frică, în vreme ce beţivii îl ciomăgeau, şi unul dintre ei i-a sărit în cârcă şi l-a încălecat peste umeri şi a început să-l pocnească în cap cu o sticlă. După

asta mulţi oameni au plecat din şiruri, iar locul lor l-au luat beţivii care stătuseră la ferestre şi strigaseră măscări către cei din *ayuntamiento.*

Şi mie mi se cutremurase adânc sufletul când Pablo îi împuşcase pe cei din *guardia civil,* spuse Pilar. Fusese ceva tare urât, da' îmi spusesem că dacă aşa trebuie, atunci n-avem încotro, şi cel puţin acolo nu fusese cruzime, ci numai ridicarea vieţii, lucru care, aşa cum am învăţat cu toţii în anii aceştia, e ceva urât, da' trebuie totuşi să-l facem dacă vrem să învingem şi să păstrăm republica.

Când piaţa fusese închisă şi se alcătuiseră şirurile de oameni, mă minunasem, dar pricepusem că e aici o dovadă a iscusinţei lui Pablo, cu toate că mi se păruse ceva cam prea din cale-afară şi îmi spusesem că ce-o trebui să facem o să facem, da' cu oarecare socoteală, ca să nu scârbim oamenii. Bineînţeles, dacă fasciştii urmau să fie executaţi de popor, era mai bine ca toată lumea să aibă amestec, şi voiam şi eu să fiu la fel de vinovată ca şi oricare altul, tot aşa după cum trăgeam nădejde să mă împărtăşesc din foloase când oraşul avea să fie al nostru. Da' după ce s-a isprăvit cu *don* Guillermo, am simţit că mi se face ruşine şi scârbă, iar când au mai năvălit şi beţivii dimpreună cu haimanalele în şiruri şi am văzut cum se trag deoparte cei ce voiau să-şi arate nemulţumirea faţă de ce se întâmplase cu *don* Guillermo, am simţit nevoia să mă trag şi eu deoparte din şiruri şi am plecat de-a curmezişul pieţei şi m-am aşezat pe-o bancă umbrită de unul dintre copacii cei mari.

Doi ţărani veneau şi ei dinspre şiruri, vorbind împreună, şi unul a strigat spre mine:

„Ce s-a întâmplat cu tine, Pilar?"

„Nimica, măi omule", i-am răspuns.

„Nu-i adevărat, a zis el. Ia spune. Ce s-a întâmplat?"

„Mi se pare că m-am săturat până în gât", i-am răspuns.

„Şi noi", mi-a mărturisit ţăranul, şi amândoi s-au aşezat lângă mine pe bancă.

Unul dintre ei avea un burduf cu vin şi mi l-a întins.

„Clăteşte-ţi gura", m-a îndemnat ţăranul.

Iar celălalt a spus, urmând vorba ce-o avuseseră ei amândoi:

„Ce-i mai rău e că o să ne aducă ghinion. Nimeni să nu-mi spună mie că o ispravă ca uciderea lui *don* Guillermo, împlinită aşa cum a fost împlinită, n-are să aducă ghinion".

Atunci celălalt a zis:

„Dacă este nevoie să-i ucidem pe toţi, lucru de care nu sunt încredinţat, atuncea măcar să-i omorâm cu oarecare cuviinţă şi fără bătaie de joc.”

„Bătaia de joc are rost la unul ca *don* Faustino, a spus cel dintâi. Acela a fost totdeauna un fel de paiaţă, şi niciodată n-a fost om serios. Da’ să-ţi baţi joc de un om aşa de serios ca *don* Guillermo, asta încalcă orice urmă de dreptate.”

„M-am săturat până-n gât”, i-am spus eu, şi era chiar cum nu se poate mai adevărat, fiindcă mă apucase o greaţă cumplită pe dinăuntru, prin toate măruntaiele, şi mă treceau sudorile şi-mi venea să vărs, de parcă aş fi mâncat peşte împuţit.

„Atuncea, gata, a zis unul dintre ţărani. Noi nu ne mai amestecăm. Da’ mă întreb ce s-o fi întâmplând prin celelalte oraşe.”

„Încă n-au dres sârmele de telegraf, am spus eu. Asta-i o greşeală care ar trebui îndreptată.”

„Fără îndoială că da, a încuviinţat ţăranul. Cine ştie dacă n-ar fi mai bine să pregătim oraşul pentru apărare decât să ne pierdem vremea omorând oamenii cu încetineala şi câinoşenia asta.”

„Am să mă duc să vorbesc cu Pablo”, le-am spus eu.

Şi m-am ridicat de pe bancă şi am pornit către arcada din faţa intrării în *ayuntamiento,* de unde începeau şirurile de-a latul pieţei. Şirurile nu mai erau nici drepte, nici rânduite, iar beţia se răspândise mult şi ajunsese la culme. Doi oameni căzuseră jos şi stăteau întinşi pe spate în mijlocul pieţei, trecându-şi mereu sticla unul altuia. Unul dintre ei mai trăgea câte o duşcă şi pe urmă striga: *„Viva la Anarquía!”*, da’ rămânea tot întins pe spate şi zbiera ca un nebun. Avea la gât o batistă jumătate roşie, jumătate neagră[13]. Iar celălalt urla: *„Viva la Libertad!”,* îşi bâţâia picioarele în aer şi pe urmă din nou mugea: *„Viva la Libertad!”*

Şi el avea o batistă jumătate roşie, jumătate neagră, cu o mână flutura batista şi cu cealaltă zgâlţâia sticla.

Un ţăran care părăsise şirurile şi stătea acuma la umbra arcadei s-a uitat la ei cu scârbă şi a zis:

„Ăştia ar trebui să strige: «Trăiască beţia». Numai în beţie le stă credinţa.”

„Nici măcar în beţie nu cred, s-a amestecat alt ţăran. Ăştia

[13] Culorile din steagul anarhiştilor spanioli.

nimica nu înţeleg şi în nimica nu cred.”

Chiar în clipa aceea, unul dintre beţivi s-a ridicat în picioare, a înălţat deasupra capului amândouă mâinile, cu pumnii încleştaţi, şi a zbierat:

„Trăiască anarhia şi libertatea şi mă… în laptele republicii!”

Celălalt beţiv a rămas tot pe pământ, întins pe spate, l-a prins de gleznă pe beţivul care zbierase şi s-a răsturnat pe-o coastă, aşa că l-a făcut pe beţivul ce urla să cadă peste el, şi amândoi s-au rostogolit prin ţărână şi pe urmă s-au ridicat în capul oaselor, iar cel de-l trăsese pe celălalt l-a cuprins pe după gât pe urlător şi pe urmă i-a dat o sticlă, a sărutat batista jumătate roşie, jumătate neagră şi au prins a da pe gât împreună din sticlă.

Chiar în clipa aceea, un urlet s-a ridicat dinspre şiruri, şi uitându-mă sub arcadă, n-am putut să văd cine anume ieşise, din pricina capetelor celor strânşi dinaintea intrării în *ayuntamiento.* Tot ce puteam zări era că cineva înainta împins dindărăt cu puştile de Pablo şi *Cuatro Dedos*, da’ cine anume era nu puteam să văd, aşa că m-am dat mai aproape de şiruri, către locul de la intrare, unde se îngrămădiseră toţi să vadă şi ei.

Se făcuse acolo mare harababură şi toate scaunele şi mesele de la cafeneaua fasciştilor erau răsturnate, afară de una singură, pe care stătea culcat un beţiv, cu capul spânzurat în jos şi gura căscată, iar eu am ridicat un scaun, l-am proptit de un stâlp şi m-am urcat pe el, ca să pot vedea peste capetele mulţimii.

Cel împins afară de Pablo şi *Cuatro Dedos* era *don* Anastasio Rivas, fascist cunoscut şi cel mai gras om din oraş. Era negustor de grâne şi agent al mai multor societăţi de asigurare şi de asemenea împrumuta şi bani cu camătă mare. Cum stăteam acolo suită pe scaun, l-am văzut coborând treptele şi îndreptându-se către şiruri, cu ceata lui grasă revărsată peste gulerul cămăşii şi capul chel lucind în bătaia soarelui, da’ n-a mai apucat să intre printre şiruri, fiindcă s-a înălţat un strigăt, nu aşa cum ar fi strigat mai mulţi oameni, ci ca şi cum n-ar fi strigat decât unul singur. Era un urlet neplăcut, urletul şirurilor de beţivi care strigau toţi într-un glas, iar şirurile s-au destrămat când toată mulţimea a năvălit către el, şi l-am văzut pe *don* Anastasio aruncându-se la pământ, cu mâinile deasupra capului, şi pe urmă nu l-am mai putut vedea, fiindcă oamenii s-au

revărsat asupra lui. Şi când oamenii s-au ridicat, *don* Anastasio murise, cu capul strivit pe pietrele pavajului de sub arcadă, şi nu se mai vedea niciun fel de şir, ci doar gloată îngrămădită.

„Să intrăm înăuntru! a început gloata să strige. Să intrăm înăuntru, la ei!”

„E prea greu ca să-l mai cărăm, a spus unul, izbind cu piciorul în leşul lui *don* Anastasio, întins sub arcadă, cu faţa în jos. Lasă-l să zacă aici.”

„De ce să mai târâim tocmai până la râpă burdihanul ăsta plin cu împuţiciune? Lasă-l să zacă aici.”

„Haideţi să intrăm şi să isprăvim cu ei acolo, înăuntru! a strigat careva. Haideţi să intrăm înăuntru.”

„De ce să aşteptăm toată ziua sub arşiţa soarelui? a zbierat unul. Haideţi. Haideţi înăuntru.”

Acuma gloata se îngrămădise sub arcadă. Strigau şi se înghesuiau, urlând ca sălbăticiunile, şi ţipau cu toţii într-un glas: „Deschideţi! Deschideţi! Deschideţi!” pentru că atunci când se destrămaseră şirurile, paznicii încuiaseră uşile la *ayuntamiento*.

Urcată pe scaun, puteam să văd înăuntru, printre zăbrelele ferestrei, chiar în sala cea mare din *ayuntamiento*, şi acolo lucrurile erau la fel ca şi înainte. Preotul stătea în picioare, iar cei ce mai rămăseseră şedeau îngenuncheaţi pe o jumătate de cerc împrejurul lui şi cu toţii se rugau. Pablo se aşezase pe masa cea mare din faţa scaunului în care obişnuia să stea primarul şi ţinea puşca pe spinare. Picioarele îi atârnau la marginea mesei şi cu degetele îşi răsucea o ţigară. *Cuatro Dedos* se tolănise în scaunul primarului, cu picioarele cocoţate pe masă, şi fuma. Toţi paznicii şedeau pe scaunele stăpânirii. cu armele în mâini. Cheia de la uşa cea mare se afla pe masă, lângă Pablo.

Gloata răcnea: „Deschideţi! Deschideţi! Deschideţi!” ca şi cum ar fi cântat un cântec, iar Pablo şedea acolo de parcă nici nu i-ar fi auzit. I-a spus ceva preotului, da’ n-am auzit ce din pricina răcnetelor gloatei.

Ca şi înainte, preotul nu i-a răspuns şi şi-a văzut mai departe de rugăciune. Îmbrâncită de-o mulţime de lume, mi-am mutat scaunul chiar lângă perete, împingându-l înainte pe măsură ce mă împingeau şi pe mine alţii de la spate. M-am urcat iar pe scaun şi am stat cu faţa lipită de zăbrelele ferestrei şi m-am ţinut de ele. Un bărbat s-a urcat şi el alături, întinzând braţele pe lângă mine şi apucând zăbrelele de la margine.

„Are să se rupă scaunul”, i-am zis eu.

„Şi ce dacă? a răspuns omul acela. Uită-te la ei. Ia uite-i cum se roagă. “

Simţeam pe gât răsuflarea lui cu acelaşi miros ca şi al gloatei, o duhoare acră, ca de vărsătură împrăştiată pe caldarâm, duhoarea beţiei, şi pe urmă şi-a băgat gura printre zăbrele şi a urlat peste umărul meu: „Deschideţi! Deschideţi!”, şi gloata parcă-mi stătea în spate aşa cum stă dracul într-un vis urât.

Acuma gloata se îndesa cu putere în uşă, iar cei din faţă erau striviţi de cei care împingeau din spate, şi un beţiv mătăhălos, îmbrăcat în bluză neagră şi cu batistă neagră-roşie la gât, s-a repezit dinspre piaţă, s-a aruncat cu toată greutatea asupra mulţimii îngrămădite şi a căzut peste apăsarea acelora, pe urmă s-a ridicat şi iar s-a tras îndărăt în piaţă, şi iar s-a repezit şi s-a aruncat în spatele celor ce împingeau, şi după asta a început să strige:

„Să trăiesc eu şi să trăiască anarhia!”

Pe când mă uitam înăuntru, omul acela s-a depărtat de mulţime, s-a dus ceva mai departe, s-a aşezat jos şi a început să bea dintr-o sticlă, da’ cum şedea el acolo, a dat cu ochii de *don* Anastasio tot întins cu faţa în jos pe caldarâm, da’ călcat rău în picioare, iar beţivul s-a îndreptat către don Anastasio, s-a aplecat asupra lui şi a început să toarne din sticlă peste capul lui *don* Anastasio şi peste haine, pe urmă a scos din buzunar o cutie de chibrituri şi a scăpărat câteva, încercând să-i dea foc lui *don* Anastasio. Da’ vântul sufla cu putere acuma şi i-a stins toate chibriturile, şi peste puţină vreme beţivul cel mătăhălos s-a aşezat lângă *don* Anastasio, a început să clatine din cap şi să tragă din când în când câte-o duşcă, apoi se apleca şi îl bătea pe *don* Anastasio cu palma peste umerii trupului său mort.

În toată vremea asta, gloata striga să se deschidă uşa, iar omul urcat pe scaunul meu se agăţase strâns de zăbrele şi a urlat să se deschidă uşa până ce mi-a luat auzul tot răcnindu-mi la ureche, şi răsuflarea lui împuţită se revărsa asupra mea, şi după un timp mi-am luat privirile de la beţivul care încercase să-i dea foc lui *don* Anastasio şi din nou m-am uitat în sala cea mare din *ayuntamiento;* şi acolo toate erau aşa cum fuseseră. Se rugau la fel cum se rugaseră, stând toţi îngenuncheaţi, cu cămăşile descheiate, unii cu capetele plecate, alţii cu capetele sus, privind ţintă la preot şi la crucifixul din mâna lui, iar preotul

se ruga repede şi cu glas tare şi privea pe deasupra capetelor celorlalţi, şi în spatele lor şedea Pablo, cu ţigara aprinsă acum, şi tot acolo, pe marginea mesei, bâţâind din picioare şi cu puşca la spate, şi se juca mereu cu cheia.

L-am văzut pe Pablo spunându-i iar ceva preotului, aplecându-se înainte, aşa cum şedea acolo pe masă, da' din pricina urletelor n-am auzit ce i-a spus. Şi preotul tot n-a răspuns şi i-a dat înainte cu rugăciunea. Pe urmă s-a ridicat unul dintre cei îngenuncheaţi în jumătatea aceea de cerc şi am înţeles că vrea să iasă în piaţă. Era *don* José Castro, căruia toată lumea îi spunea *don* Pepe, un fascist înrăit şi negustor de cai, şi s-a ridicat cum era el, mărunt, da' şi aşa nebărbierit, tot arăta parcă scos din cutie, şi avea pe el o bluză de pijama cu poalele îndesate într-o pereche de pantaloni cu dunguliţe gri. A sărutat crucifixul, preotul l-a blagoslovit, şi pe urmă *don* Pepe s-a uitat la Pablo şi a făcut semn către uşă.

Pablo a clătinat din cap şi a fumat liniştit mai departe. Am văzut că *don* Pepe îi spune ceva lui Pablo, da' de auzit n-am auzit ce i-o fi spus. Pablo nu i-a răspuns; s-a mulţumit să clatine iar din cap şi să facă semn spre uşă.

Atuncea l-am văzut pe *don* Pepe întorcându-se cu tot trupul spre uşă: nici nu ştiuse că e încuiată. Pablo i-a arătat cheia, *don* Pepe s-a uitat la ea o clipă, apoi a intrat iar în jumătatea de cerc şi a îngenuncheat. L-am văzut pe preot privind lung către Pablo, iar Pablo a rânjit către el, arătându-i cheia, şi preotul păru să-şi dea abia atunci seama că uşa e încuiată şi parcă s-ar fi pregătit să clatine din cap, dar s-a mulţumit doar să-l încline şi s-a întors la rugăciunile lui.

Nu pot pricepe cum de nu văzuseră că uşa e încuiată; doar dacă au fost prea adânciţi în rugăciunile şi în gândurile lor; da' acuma fără îndoială pricepuseră, şi au priceput şi ce striga gloata de afară, şi de bună seamă au înţeles că totul se schimbase. Numai că au rămas în aceeaşi stare de mai înainte.

Strigătele ajunseseră aşa de asurzitoare, că nu mai puteai auzi nimic, şi beţivul urcat pe scaun alături de mine începu să zgâlţâie cu mâinile de zăbrele şi să urle: „Deschideţi! Deschideţi!" până ce îi pieri glasul de răguşeală.

L-am văzut pe Pablo spunându-i iar ceva preotului, şi preotul n-a răspuns. Atunci Pablo şi-a luat puşca din spinare, s-a întins şi l-a bătut pe preot cu ea pe umăr. Preotul nu l-a băgat în seamă,

şi l-am văzut pe Pablo cum clatină din cap. Pe urmă i-a spus ceva lui *Cuatro Dedos*, vorbind peste umăr. *Cuatro Dedos* le-a spus ceva paznicilor, şi toţi s-au ridicat în picioare, s-au tras în capătul cel mai depărtat al sălii şi au rămas acolo, cu puştile în mâini.

L-am văzut pe Pablo spunându-i ceva lui *Cuatro Dedos*, şi acesta a mutat două mese şi câteva bănci, iar paznicii au rămas în dosul lor, cu puştile în mâini. Alcătuise o baricadă în colţul acela al sălii. Pablo s-a întins şi din nou l-a bătut pe preot cu pușca pe umăr, da' preotul tot nu l-a luat de fel în seamă, însă l-am văzut pe *don* Pepe uitându-se la el, în vreme ce toţi ceilalţi nu luau seama la nimic şi-i trăgeau înainte cu rugăciunile. Pablo iar a clătinat din cap, şi când l-a văzut pe *clon* Pepe că se uită la el, a clătinat, din cap către *don* Pepe şi i-a arătat cheia, clătinând-o în mână. *Don* Pepe a înţeles, şi-a lăsat fruntea în piept şi a început să se roage cu mare grabă.

Pablo a zvâcnit din picioare şi s-a tras jos de pe masă, apoi i-a făcut înconjurul şi s-a dus către scaunul cel mare al primarului, pe platforma ceva mai înaltă din spatele mesei de consiliu. S-a aşezat în scaunul cel mare şi şi-a răsucit o ţigară, ţinându-i mereu sub ochi pe fasciştii care se rugau împreună cu preotul. Nu puteai citi pe chipul lui niciun fel de gând. Cheia se afla pe masă, dinaintea lui. Era o cheie mare, de fier, lungă de un picior şi mai bine. Pe urmă Pablo a strigat către paznici ceva ce n-am putut să aud, şi unul dintre paznici s-a îndreptat spre uşă. Puteam să-i văd pe toţi cum se roagă cu mai mare grăbire decât oricând şi am înţeles că de data asta toţi ştiau.

Pablo i-a spus ceva preotului, da' preotul n-a răspuns. Pe urmă Pablo s-a întins, a luat cheia şi i-a aruncat-o pazncului de la uşă. Paznicul a prins-o, şi Pablo i-a zâmbit. După aceea, paznicul a vârât cheia în broască, a răsucit-o şi a smuncit uşa către el, trăgându-se repede înapoi când gloata a dat năvală.

I-am văzut năpustindu-se înăuntru, şi chiar atuncea beţivul cocoţat pe scaun lângă mine a pornit să urle: *„Ay! Ay! Ay!”* şi a întins capul înainte, aşa că n-am mai putut vedea nimic, şi beţivul a urmat mai departe cu urletele: „Omoară-i! Omoară-i! Atinge-i! Omoară-i!” şi cu amândouă mâinile m-a împins în lături şi n-am mai putut să văd nimic.

I-am tras una cu cotul în burtă şi i-am zis:

„Mă beţivule, al cui e scaunul ăsta? Dă-te la o parte, să văd şi

eu!”

Da’ el nu ştia decât să zgâlţâie zdravăn zăbrelele şi să zbiere: „Omoară-i! Atinge-i! Trage-i cu nădejde! Aşa! Atinge-i! Omoară-i! *Cabrones! Cabrones! Cabrones!”* I-am tras una cu cotul cât am putut eu de tare şi am strigat la el:

„Cabrón! Beţivule! Lasă-mă să văd şi eu.”

Atuncea şi-a aşezat amândouă palmele pe creştetul meu ca să mă împingă în jos şi să vadă el mai bine, s-a lăsat cu toată greutatea asupra mea, tot zbierând întruna: „Atinge-i! Aşa! Atinge-i!”

„Atinge-te singur”, i-am zis eu şi l-am izbit tare într-un loc unde trebuia să-l doară, şi chiar l-a durut, şi atuncea şi-a luat mâinile de pe creştetul meu, s-a apucat de-acolo de unde-l durea şi mi-a zis: *„No hay derecho*, *mujer*. Asta n-ai dreptul s-o faci, femeie.” Şi în clipa aceea, uitându-mă printre zăbrele, am văzut sala plină de oameni care dădeau cu ciomegele şi loveau cu îmblăciele, împungeau, izbeau şi înţepau şi săltau trupuri în furcile lor de lemn, acum înroşite şi cu colţii rupţi, şi astea se petreceau pe toată întinderea sălii, în vreme ce Pablo şedea în scaunul cel mare, cu puşca pe genunchi, doar privind, iar ceilalţi urlau şi dădeau cu ciomegele şi înjunghiau, şi oamenii zbierau aşa cum nechează caii când ia grajdul foc. Şi l-am văzut pe preot, cu poalele reverendei ridicate în cap, căţărându-se cu mâinile pe o bancă, şi cei din spatele lui îl tocau cu coasele şi cu secerile, până ce unul l-a prins de reverendă, şi s-a auzit un urlet, şi încă un urlet, şi am văzut doi oameni tocându-i spinarea cu coasele, în vreme ce un al treilea îl ţinea de poalele reverendei, şi mâinile preotului erau ridicate în sus, iar el atârna de spatele unui scaun, şi pe urmă scaunul pe care eram urcată s-a rupt, şi eu dimpreună cu beţivul ne am prăvălit pe caldarâmul împuţit de vin şi de vărsături, iar beţivul mă ameninţa cu degetul şi-mi spunea: *„No hay derecho, mujer, no hay derecho*. Ai fi putut să mă caliceşti”, şi gloata ne călca în picioare, îmbulzindu-se să intre înăuntru, în *ayuntamiento,* şi tot ce puteam să mai văd erau picioarele oamenilor ce dădeau năvală la intrare, şi beţivul stătea acolo în faţa mea, ţinându-se cu mâna de locul unde-l lovisem.

Ăsta a fost sfârşitul uciderii fasciştilor din oraşul nostru şi eram tare bucuroasă că n-am văzut mai mult, cu toate că, de n-ar fi fost beţivul, aş fi văzut de-a fir-a-păr. Aşa c-a fost şi el de

oarecare folos, fiindcă în *ayuntamiento* s-au petrecut lucruri pe care dacă le-ai văzut, nu poate să nu-ţi pară rău toată viaţa.

Da' celălalt beţiv făcea tot lucruri de mai mare mirarea. După ce ne-am ridicat din locul unde căzusem când s-a rupt scaunul, am văzut cum beţivul acela din piaţă, cu basma jumătate roşie, jumătate neagră, toarnă iar ceva peste *don* Anastasio. Îşi clătina capul când într-o parte, când în cealaltă, şi abia cu mare greutate se mai putea ţine în capul oaselor, da' tot turna şi scăpăra chibrituri, şi iar turna şi iar scăpăra chibrituri, şi m-am dus până la el şi i-am zis:

„Ce faci aicea, om fără ruşine?"

„Nada, mujer, nada, mi-a răspuns el. Lasă-mă-n pace."

Şi poate din pricină că stăteam eu acolo în picioare şi ţineam adăpost împotriva vântului, chibritul s-a aprins şi o flacără verzuie a pornit să alerge pe umărul hainei lui *don* Anastasio şi pe urmă peste ceafă, iar beţivul şi-a dat capul pe spate şi a început să zbiere cu glas puternic:

„Au dat foc morţilor! Uite-i că ard, morţii!"

„Cine?" a întrebat careva.

„Unde?" a strigat altul.

„Aici, a mugit beţivul. Chiar aici!"

Atunci s-a găsit cineva de i-a ars una zdravăn cu îmblăciul în moalele capului, şi beţivul a căzut pe spate, şi stând acolo întins pe pământ, s-a uitat la cel de-l altoise, a închis ochii, şi-a încrucişat mâinile pe piept şi a rămas lungit lângă *don* Anastasio, ca şi când ar fi dormit. Omul n-a mai dat în el, şi beţivul a rămas pe loc, şi tot acolo era când l-au cules pe *don* Anastasio şi l-au urcat împreună cu ceilalţi în căruţa cu care i-au cărat până la marginea râpei, unde chiar în seara aceea i-au aruncat pe urmele celorlalţi, după ce s-a făcut oarecare curăţenie la *ayuntamiento.* Ar fi fost mult mai bine pentru soarta oraşului dacă ar fi aruncat tot atuncea în râpă şi vreo douăzeci sau treizeci de beţivi, mai ales pe cei cu basmale roşii-negre, şi dacă om mai avea vreodată o revoluţie, cred c-ar trebui nimiciţi încă din capul locului. Da' atuncea nu ştiam. Numai în zilele următoare aveam s-o aflăm.

Da' în noaptea aceea nu ştiam ce avea să vie. După măcelărirea din *ayuntamiento,* n-a mai fost omorât nimeni, Da' atunci, noaptea, n-am putut ţine adunare fiindcă erau prea mulţi beţivi. Era cu neputinţă să faci rânduială, aşa că adunarea a fost

amânată pe a doua zi.

În noaptea aceea am dormit cu Pablo. Nu ţi-aş spune treaba asta, *guapa*, da' pe de altă parte e bine să ştii toate şi cel puţin ce-ţi spun e lucru adevărat. Asculţi încoace, *Inglés.* E ceva tare ciudat.

După cum vă spuneam, în noaptea aceea am mâncat noi şi ni se părea lucru tare ciudat. Parcă ar fi fost după o furtună, sau după o revărsare de ape, sau după o bătălie, şi toţi erau osteniţi şi nimeni n-avea chef de vorbă. Eu însămi simţeam parcă un gol în mine şi-mi era rău şi eram copleşită de ruşine şi de simţământul că făcusem o faptă urâtă şi mă chinuia aşa ca o apăsare şi o prevestire de rău, la fel ca în dimineaţa asta, după ce au trecut aeroplanele. Şi, bineînţeles, nenorocirea a venit peste trei zile.

La masă, Pablo a vorbit puţin.

„Ţi-a plăcut, Pilar?" m-a întrebat el la sfârşit, cu gura plină de friptură de ied. Mâncam la hanul din faţa căruia pleacă autobuzul, şi sala era plină de lume şi mulţi cântau şi ospătarii pridideau tare greu.

„Nu, am răspuns. Afară de istoria cu *don* Faustino, nu mi-a plăcut."

„Ba mie mi-a plăcut", a zis Pablo.

„Tot ce-a fost?" l-am întrebat.

„Tot ce-a fost, a răspuns el şi şi-a tăiat cu cuţitul o felie groasă de pâine, iar pe urmă a început să întingă în grăsime. Tot ce-a fost, afară de preot."

„Nu ţi-a plăcut ce s-a întâmplat cu preotul?" l-am întrebat atunci, fiindcă ştiam că-i ura pe popi mai tare decât îi ura pe fascişti.

„Mi-a pricinuit mare dezamăgire", a zis Pablo cu tristeţe.

Aşa de mulţi oameni cântau, că trebuia să strigăm ca să ne putem auzi.

„Cum adică?"

„A murit foarte urât, mi-a răspuns Pablo. A avut tare puţină bărbăţie."

„Cum voiai să mai arate bărbăţie când era hăituit de gloată? am zis eu. Ba cred că până atuncea a arătat toată vremea multă bărbăţie. Toată bărbăţia pe care o poate arăta un om."

„Da, a încuviinţat Pablo. Da' în clipa cea din urmă i-a fost frică."

„Cui nu i-ar fi fost? Ai văzut cu ce îl ciopârţeau?”

„Cum să nu fi văzut? Da’ tot cred că a murit urât.”

„În asemenea împrejurări orice om moare urât, i-am zis eu. Ce pretenţie ăi fi având? Tot ce s-a întâmplat acolo, în *ayuntamiento*, a fost dezgustător.”

„Da, a zis Pablo. Nu s-a ţinut rânduială bună. Da’ un preot! Un preot e ţinut să fie pildă pentru ceilalţi.”

„Eu credeam că-i urăşti pe popi.”

„Da, a încuviinţat iar Pablo, tăindu-şi încă o bucată de pâine. Da’ un preot *spaniol!* Un preot *spaniol* ar trebui să moară foarte frumos.”

„Eu găsesc că a murit destul de frumos, i-am răspuns. Mai ales când nimeni n-a mai ţinut seama de nimic.”

„Nu, s-a împotrivit Pablo. Pentru mine preotul a fost o grea dezamăgire. Am aşteptat mult să văd cum moare preotul. Am crezut că are să fie cel din urmă care să treacă printre şiruri. Şi aşteptam asta cu multe nădejdi. Trăgeam nădejde că are să fie ca un fel de culme a culmilor. Nu văzusem niciodată cum moare un preot.”

„Mai ai timp, i-am spus eu cam în batjocură. Lucrurile de-abia au început.”

„Nu, a zis din nou Pablo. Sunt tare dezamăgit.”

„Ia te uită! i-am răspuns. Te pomeneşti c-ai să-ţi pierzi credinţa în cele sfinte!”

„Tu nu poţi să înţelegi, Pilar, s-a jeluit Pablo. Era preot *spaniol*.”

„Ce oameni ai naibii mai sunt şi spaniolii ăştia!” i-am dat eu răspuns lui Pablo.

Şi-ntr-adevăr, sunt chiar ai naibii când e vorba de mândrie, aşa-i, *Inglés?* Ai naibii mai sunt!

— Haideţi, trebuie să plecăm, anunţă Robert Jordan. Şi se uită la soare. E aproape amiază.

— Da, încuviinţă Pilar. Acuma o să mergem. Da’ lasă-mă să-ţi spun despre Pablo. În noaptea aceea mi-a zis:

„Pilar, în noaptea asta nu facem nimic,”

„Bine, am zis eu. Mă bucur.”

„Cred c-ar fi necuviincios, după ce a fost omorâtă atâta lume.”

„Qué va! i-am răspuns. Da’ sfânt mai eşti! Crezi c-am trăit atâţia ani cu matadori ca să nu ştiu ce e de capul lor după o

corrida?”

„I-adevărat, Pilar?” m-a întrebat Pablo.

„Da’ de câte ori te-am minţit eu?” l-am întrebat la rândul meu.

„Ai dreptate, Pilar, sunt sleit de puteri în noaptea asta. N-ai să mă ţii de rău?”

„Nu, *hombre*, i-am răspuns. Da’ să nu omori oameni în fiecare zi, Pablo.”

Şi în noaptea aceea a dormit ca un prunc şi l-am trezit dimineaţa în zori, da’ eu n-am putut închide ochii în noaptea aceea. M-am sculat şi m-am aşezat într-un scaun şi m-am uitat pe fereastră, iar la lumina lunii puteam să văd locul unde fuseseră şirurile în piaţă, şi de cealaltă parte a pieţei vedeam copacii lucind sub bătaia razelor lunii, şi petele întunecate ale umbrelor aruncate de copaci, şi băncile scăldate şi ele în lumina lunii, şi lucirea sticlelor risipite prin piaţă, şi vedeam şi dincolo de marginea râpei, unde cu toţii fuseseră aruncaţi. Nu se auzea niciun zgomot, în afara susurului apei la fântână, şi am stat eu aşa şi m-am gândit că începusem rău.

Fereastra era deschisă, şi de undeva din piaţă, de mai departe, auzeam o femeie plângând. Am ieşit afară pe balcon şi am stat cu picioarele goale pe fier, şi luna strălucea peste toate casele din piaţă, şi plânsetul venea de pe balconul casei lui *don* Guillermo. Nevasta lui plângea, stătea îngenuncheată pe balcon şi plângea.

Pe urmă am intrat îndărăt în odaie şi am stat acolo şi nu voiam să mă gândesc, fiindcă a fost cea mai tristă zi pe care am trăit-o în viaţa mea, până ce a venit ziua cealaltă.

— Care a fost cealaltă? întrebă Maria.

— A treia zi după aceea, când au luat fasciştii oraşul.

— Despre asta să nu povesteşti, o rugă Maria. Nu vreau să aud. Mi-ajunge ce am auzit. A fost şi aşa prea mult.

— Ţi-am spus eu că n-ar trebui să asculţi, zise Pilar. Acuma vezi? Eu n-am vrut să auzi. Ai să visezi urât.

— Ba nu! se împotrivi Maria. Da’ nu vreau să aud mai mult.

— Eu aş vrea să-mi povesteşti într-o bună zi, spuse Robert Jordan.

— Am să-ţi povestesc, făgădui Pilar. Da’ îi face rău Mariei.

— Nu vreau să mai aud, spuse Maria cu glas jalnic. Te rog, Pilar. Şi să nu povesteşti dac-oi fi eu de faţă, că s-ar putea să

aud fără să vreau.

Buzele îi tremurau, şi Robert Jordan crezu că are să izbucnească în plâns.

— Te rog, Pilar, nu povesti.

— Nu-ţi fie teamă, tunsa mamei, o mângâie Pilar. Nu te mai speria. Da' odată şi odată am să-i povestesc lui *Inglés*.

— Da' vreau să fiu şi eu acolo când e el de faţă, zise Maria. Nu, Pilar, te rog să nu povesteşti deloc.

— Am. să-i povestesc când o să ai tu treabă.

— Nu. Nu. Te rog. Să nu mai povestim deloc.

— Da' aşa cere dreptatea, să spun, de vreme ce am spus ce am făcut noi, răspunse Pilar. Da' tu n-ai să auzi nicio vorbă.

— Da' nu mai sunt şi lucruri frumoase despre care să vorbim? zise Maria. Trebuie să vorbim totdeauna numai despre grozăvii?

— Vorbiţi azi după-amiază, tu şi *Inglés.* Voi doi puteţi vorbi despre ce vă place.

— Atuncea să vină mai repede după-amiaza, zise Maria. În zbor să vină, ea vântul.

— Are să vină, o linişti Pilar. În zbor are să vină, şi tot în zbor are să se ducă, la fel cum are să se ducă şi ziua de mâine.

— După-amiaza asta, spuse Maria. După-amiaza de azi. După-amiaza asta să vină ca vântul.

Capitolul unsprezece

Pe când urcau încă, tot prin umbra deasă a brazilor, după ce coborâseră coasta prăvălatică dinspre poiana de pe culme către valea împădurită, pe care o străbătuseră urmând poteca de pe malul pârâului, apoi o părăsiseră pentru a sui, pieptiş, creasta unei înălţimi stâncoase, un om cu carabina în mână ieşi din spatele unui copac şi strigă:

— Stai! Pe urmă: *Hola*, Pilar. Cu cine eşti?

— Cu un *Inglés,* zise Pilar. Da' are şi nume de botez – Roberto. A dracului împuţiciune de urcuş trebuie să mai facă omul până aici, la voi!

— *Salud, camarada!* îi spuse lui Robert Jordan straja şi-i întinse mâna. Sănătos, voinic?

— Da, răspunse Robert Jordan. Şi dumneata?

— Şi eu la fel, zise straja.

Era foarte tânăr, cam puţintel la trup, subţiratic, cu nas aproape vulturesc, pomeţi înalţi şi ochi cenuşii. Nu purta nimic pe cap, părul îi era negru şi bogat, iar strângerea de mână puternică şi prietenoasă. Prietenoşi îi erau şi ochii.

— Ce faci, Maria? se adresă el fetei. N-ai ostenit?

— *Qué va,* Joaquín, zise fata. Mai mult am stat şi-am vorbit decât am umblat.

— Dumneata eşti cu dinamita? întrebă Joaquín. Am auzit şi noi că te afli pe-aici.

— Azi-noapte am fost la Pablo, răspunse Robert Jordan. Da, eu sunt cel cu dinamita.

— Ne pare bine că ai venit, mărturisi Joaquín. Tot pentru un tren?

— Ai fost şi dumneata la ultimul? îl întrebă Robert Jordan zâmbind.

— Cum să nu fi fost? răspunse Joaquín. Acolo ne-am ales cu podoaba asta, urmă el râzând şi arătând către Maria. Apoi îi spuse: Eşti frumoasă acuma. Ţi-au spus cumva cât de frumoasă te-ai făcut?

— Taci din gură, Joaquín. Da-ţi mulţumesc foarte mult, zise Maria. Ai fi şi tu frumos dacă te-ai mai tunde.

— Te-am cărat în spinare, îi spuse Joaquín fetei. Pe umăr te-am dus.

— Aşa cum au făcut şi mulţi alţii, vorbi Pilar cu vocea ei

groasă. Cine n-a cărat-o? Unde-i bătrânul?

— La tabără.

— Unde-a fost azi-noapte?

— La Segovia.

— A adus ceva veşti?

— Da, răspunse Joaquín, a adus şi veşti.

— Bune sau rele?

— Cred că rele.

— Aţi văzut aeroplanele?

— *Ay,* răspunse Joaquín şi clătină din cap. Nu-mi mai aduce aminte de ele. Tovarăşe cu dinamita, ce avioane au fost alea?

— Bombardiere „Heinkel 111”. „Heinkel” şi avioane de escortă „Fiat”, lămuri Robert Jordan.

— Ce erau alea mari cu aripile joase?

— „Heinkel 111.”

— Oricum le-o spune, tot la fel de păcătoase sunt, zise Joaquín. Da’ uite că vă fac să pierdeţi vremea. Haideţi să vă duc la comandant.

— La comandant? se miră Pilar.

— Îmi place mai mult decât „şef”, răspunse Joaquín, încuviinţând din cap cu multă gravitate. E mai milităresc.

— Faci militărie la cataramă, îi spuse Pilar şi râse către el.

— Nu, se împotrivi Joaquín. Da-mi place vorba militărească, fiindcă face ordinele mai limpezi şi întăreşte disciplina.

— Uite, ai în faţă pe unul după gustul tău, *Inglés,* spuse Pilar. Un băiat tare serios.

— Să te iau în spinare? o întrebă Joaquín pe fată, punându-i mâna pe umăr şi zâmbindu-i cu toată faţa.

— O dată mi-a fost de-ajuns, răspunse Maria. Totuşi, îţi mulţumesc.

— Îţi mai aduci aminte? o întrebă Joaquín.

— Îmi aduc aminte că am fost dusă în spinare, zise Maria. De tine, nu. Îmi aduc aminte de ţigan, fiindcă m-a trântit de prea multe ori. Da’ îţi mulţumesc foarte mult, Joaquín, şi-am să te car şi eu o dată pe tine.

— Eu îmi aduc foarte bine aminte, spuse Joaquín, îmi aduc aminte cum te ţineam de amândouă picioarele şi stăteai cu burta pe umăr la mine, capul îţi atârna pe spatele meu şi mâinile ţi se bălăngăneau tot pe spate.

— Grozavă ţinere de minte mai ai, îi răspunse Maria râzând.

Astea nu mi le aduc aminte deloc. Nici mâinile, nici umărul şi nici spinarea ta.

— Vrei să ştii un lucru? întrebă Joaquín.

— Ce anume?

— Tare-mi plăcea cum stăteai atârnată pe spatele meu când trăgeau din urmă în noi.

— Ce porc eşti! zise Maria. Şi tot din pricina asta m-a dus şi ţiganul aşa de mult în spinare?

— De asta, şi ca să te ţină de picioare.

— Ce viteji! exclamă Maria. Salvatorii mei!

— Ascultă, *guapa,* îi spuse Pilar. Băiatul ăsta te-a purtat multă vreme, şi în clipele acelea nimeni n-avea chef de picioarele tale. Atunci numai gloanţele vorbeau limpede. Şi dacă te-ar fi lăsat jos, ar fi putut ieşi imediat din bătaia gloanţelor.

— Da' i-am mulţumit, spuse Maria. Şi într-o bună zi am să-l car şi eu. Lasă-ne să glumim. Doar nă-i fi vrând să plâng – asta vrei? – din pricină că m-a dus în spinare.

— Te-aş fi lăsat jos, continuă Joaquín s-o necăjească. Da' mi-era frică de Pilar c-are să mă împuşte,

— Eu nu împuşc pe nimeni! protestă Pilar.

— *No hace falta,* îi răspunse Joaquín. N-ai nevoie. Îi bagi în răcorile morţii numai cu gura.

— Ce mai vorbe te-ai învăţat să spui, îl mustră Pilar. Şi erai un băieţaş aşa de cuviincios! Ce făceai înainte de mişcare, ţâncule?

— Mai nimic, răspunse Joaquín. Aveam şaisprezece ani.

— Da' ce anume făceai? Spune lămurit.

— Câte o pereche, două de ghete, din când în când.

— Le făceai tu?

— Nu. Le lustruiam.

— *Qué va!* zise Pilar. Ştiu eu c-ai mai avea şi altele de spus, nu numai asta. Îi cercetă faţa bronzată, trupul gingaş, claia de păr şi mersul iute şi elastic. Şi de ce nu ţi-a mers?

— Ce nu mi-a mers?

— Ce? Ştii tu ce. Văd că acuma îţi laşi coadă.

— Cred că de frică, răspunse băiatul.

— Ai chipul frumos, îi spuse Pilar. Da' numai chipul nu ajunge. Vasăzică, ţi-a fost frică, aşa-i? La tren te-ai purtat foarte bine.

— Acuma nu mai mi-e frică de ei, zise băiatul. Deloc. Şi am văzut lucruri mult mai rele şi mai primejdioase chiar decât taurii. E doar la mintea omului că nu există taur tot aşa de primejdios

ca o mitralieră. Da' dacă m-aş afla în arenă cu unul, acuma, zău că nu ştiu de-aş fi în stare să-mi stăpânesc picioarele.

— A vrut să fie toreador, îi explică Pilar lui Robert Jordan. Da' i-a fost frică.

— Îţi plac taurii, tovarăşe cu dinamita? întrebă Joaquín, rânjind şi arătându-şi dinţii albi.

— Foarte mult, răspunse Robert Jordan. Foarte, foarte mult.

— I-ai văzut la Valladolid? întrebă Joaquín.

— Da. La *feria* din septembrie.

— De-acolo sunt, zise Joaquín. Mamă, ce oraş frumos! Da' multe au mai avut de suferit *buena gente,* oamenii buni din Valladolid, în războiul ăsta! Apoi, chipul i se înăspri dintr-odată: Acolo l-au împuşcat pe tata. Şi pe mama. Şi pe cumnatu-meu. Şi acuma pe soră-mea.

— Ce barbarie! exclamă Robert Jordan.

De câte ori auzise povestea asta? De câte ori vorbise cu oameni care o mărturisiseră doar anevoie? De câte ori văzuse cum ochii li se umplu de lacrimi şi glasul li se opreşte în gâtlej când se luptau cu greutatea de a spune „tata", ori „frate-meu", ori „mama", ori „soră-mea"? Nu putea să-şi aducă aminte de câte ori îi auzise pomenindu-şi morţii în felul acesta. Aproape totdeauna vorbeau la fel cum vorbise băiatul ce-l călăuzea acuma; pe neaşteptate şi la simpla menţiune a unui nume de oraş, iar el de fiecare dată exclama: „Ce barbarie!"

Dar auzeai doar cum e amintită acea pierdere. Nu-l vedeai pe tată prăbuşindu-se, aşa cum îl făcuse Pilar să vadă moartea fasciştilor în povestirea ei de pe marginea pârâului. Ştiai că tatăl a murit undeva într-o curte, ori cu spatele la un zid, pe vreun câmp sau într-o livadă, ori noaptea, la lumina farurilor unui camion, pe-o margine de drum. De câte ori ai văzut luminile farurilor de pe înălţimea unde stăteai ascuns şi ai auzit pocnetele împuşcăturilor, iar după aceea ai coborât către drum şi ai aflat acolo leşurile! Dar nu vedeai cum e împuşcată mama, nici sora, nici fratele. Auzeai numai despre asemenea întâmplări; auzeai împuşcăturile; şi vedeai cadavrele.

Pilar îl făcuse să vadă cu ochii cele întâmplate în oraş.

O, dacă femeia asta ar putea să scrie! Va încerca el să scrie, şi dacă va avea noroc şi va ţine bine minte, poate că întreaga poveste va ieşi aşa cum fusese rostită. Dumnezeule, cum se mai pricepe să istorisească! E mai iscusită decât Quevedo, gândi.

Robert Jordan. Quevedo n-a descris niciodată moartea vreunui *don* Faustino aşa cum a povestit-o Pilar. Tare-aş vrea să pot scrie destul de bine ca să pot aşterne pe hârtie povestea asta, gândi el. Ce-am făcut noi. Nu ce ne-au făcut ceilalţi. Despre asta ştia destule. În spatele liniei frontului aflase multe. Dar trebuia să-i fi cunoscut pe oameni mai dinainte. Trebuia să fi ştiut ce fuseseră fiecare acolo, în sat.

Din pricină că alergăm toată vremea dintr-un loc în altul şi din pricină că nu trebuie să rămânem pe urmă ca să ne primim pedeapsa, nu aflăm niciodată cum se sfârşeşte într-adevăr un anumit lucru, gândi el. Stai la un ţăran, laolaltă cu familia lui. Soseşti noaptea şi mănânci cu ei. A doua zi ţăranii te ascund, şi în noaptea următoare pleci. Îţi îndeplineşti misiunea şi dispari. Când treci a doua oară pe acolo, auzi că au fost împuşcaţi. Chiar aşa de simplu se petrec lucrurile.

Dar când se întâmplă de fapt, eşti totdeauna plecat. Partizanii distrug ce au de distrus şi dispar. Ţăranii rămân pe loc şi îndură pedeapsa. Am ştiut totdeauna ce-au făcut ceilalţi, gândi el. Şi ce le-am făcut noi lor la început. Totdeauna am ştiut şi totdeauna mi-a făcut oroare şi am auzit vorbindu-se despre asemenea lucruri fără ruşine, sau, de sub povara strivitoare a ruşinii, cu bravadă, cu lăudăroşenie, le-am auzit justificate, explicate şi negate. Dar afurisita asta de femeie m-a făcut să le văd aievea, cu propriii mei ochi.

Da, îşi zise Robert Jordan, asta face parte din educaţia fiecăruia. Iar când se va sfârşi, va deveni o adevărată educaţie. Dacă iei seama, înveţi multe în războiul ăsta. Nu există nicio umbră de îndoială că înveţi. Ai mare noroc că ai trăit în Spania aproape zece ani până la război. Înainte de toate, au încredere în tine fiindcă le cunoşti limba. Au încredere în tine fiindcă le înţelegi vorba pe de-a-ntregul şi poţi să discuţi cu ei folosind chiar expresii idiomatice, iar în afară de asta, mai cunoşti şi diferite localităţi. La urma urmei, spaniolul nu rămâne într-adevăr credincios decât satului său. Mai întâi Spania, bineînţeles, apoi vin neamurile, pe urmă provincia, pe urmă satul, familia şi abia la sfârşit ocupaţia fiecăruia. Dacă ştii spanioleşte, lucrul acesta devine o prejudecată ce lucrează cu putere în favoarea ta; dacă îi cunoşti şi provincia, e cu atât mai bine, dar dacă îi cunoşti satul şi meseria, ajungi până la capătul drumului pe care îl poate străbate un străin către inima

spaniolului. Te exprimi în spaniolă fără să ai nici un singur moment impresia că vorbeşti o limbă străină, iar în cea mai mare parte a timpului oamenii nici nu te tratează ca pe un străin; numai când se supără pe tine.

Şi bineînţeles că se supără pe tine. Se supără pe tine deseori; dar totdeauna se supără pe câte cineva. Se supără şi pe ei înşişi. Dacă se adună trei laolaltă, doi se unesc împotriva celui de al treilea, iar pe urmă cei doi încep să se trădeze unul pe altul. Nu totdeauna, dar destul de des, ca să poţi observa astfel de întâmplări şi să ajungi la o concluzie.

Nu era prea frumos să gândească astfel; dar cine avea să-i cenzureze lui gândurile? Nimeni în afară de el însuşi. Dar nu va îngădui gândurilor să-l ducă la niciun fel de defetism. Primul şi cel mai important lucru este ca războiul să fie câştigat. Dacă războiul nu va fi câştigat, totul e pierdut. Dar el lua seama, asculta şi ţinea minte. Se angajase într-un război şi era oricând gata să-şi dovedească lealitatea absolută şi să se dăruiască până la capăt, aşa cum numai într-o astfel de angajare te poţi dărui. Dar nimeni nu putea fi stăpân pe gândurile lui şi nici pe văzul ori pe auzul său, iar dacă era vorba să emită judecăţi de valoare, atunci avea să le emită după aceea. Va avea material mai mult decât suficient pentru a-şi fundamenta astfel de judecăţi. Încă de pe acum avea de ajuns. Ba uneori chiar prea mult.

Ia seama la femeia asta, la Pilar, se gândea Robert Jordan. Orice o fi să fie, dacă o să ai timp, trebuie neapărat s-o pui să-ţi spună restul povestirii. Uită-te la ea cum păşeşte alături de cei doi tineri. N-ai putea găsi alte trei produse ale Spaniei la fel de arătoase ca ăştia. Femeia parcă ar fi un munte, iar băiatul şi fata, nişte copaci tineri. Copacii bătrâni sunt toţi doborâţi şi cei tineri cresc drepţi şi falnici. În ciuda a tot ce li s-a întâmplat celor doi, arată la fel de proaspeţi şi curaţi şi noi şi neîntinaţi ca şi când niciodată n-ar fi auzit ce înseamnă nenorocirea. Dar după câte spune Pilar, Maria abia s-a însănătoşit. Trebuie să fi fost într-o stare cumplită.

Îşi aduse aminte de un băiat belgian din Brigada a unsprezecea, care se înrolase dimpreună cu alţi cinci băieţi din acelaşi sat. Era un sat de vreo două sute de suflete, şi băiatul nu-l părăsise niciodată până atunci. Când îl văzuse pentru prima oară, la statul-major al brigăzii lui Hans, toţi ceilalţi cinci din

satul lui fuseseră uciși, iar băiatul ajunsese într-un hal de nedescris şi îl foloseau acum ca ordonanţă la popota statului-major. Avea o faţă mare, blondă şi roşcovană, de flamand, şi mâini uriaşe şi stângace de ţăran şi mânuia farfuriile cu o forţă şi o stângăcie de cal de povară. Dar plângea tot timpul. Cât ţinea masa, plângea întruna, fără să facă nici cel mai mic zgomot.

Ridicai ochii şi dădeai de el plângând. Dacă îi cereai vinul, plângea, şi dacă îi dădeai farfuria să-ţi pună mâncare, plângea; şi întorcea capul. Pe urmă contenea; dar dacă te uitai din nou la el, iar începeau să-i curgă lacrimile. Când n-avea treabă, stătea în bucătărie şi. plângea. Toţi se purtau foarte blând cu el. Dar nu ajuta la nimic. Ar fi trebuit să se intereseze şi să afle ce s-o fi mai întâmplat cu băiatul acela, dacă s-a restabilit şi a mai fost vreodată în stare să fie soldat adevărat.

Acum Maria era destul de sănătoasă. Sau cel puţin aşa părea. Dar el nu era psihiatru. Psihiatru era Pilar. Probabil le prinsese bine amândurora că petrecuseră noaptea împreună. Era limpede că lui îi prinsese bine. Se simţea grozav astăzi; sănătos şi zdravăn şi lipsit de griji şi fericit. Situaţia părea proastă de tot, dar în acelaşi timp el avusese un noroc teribil. Mai trăise şi alte situaţii care se anunţau prost. Se anunţau; iată ce înseamnă să gândeşti în spaniolă. Maria era încântătoare.

Uită-te la ea, îşi spuse Robert Jordan. Uită-te la ea.

O privi cum mergea fericită prin soare, cu cămaşa kaki deschisă la gât. Se mişcă aşa cum se mişcă un mânz, gândi el. Nu poţi da peste un lucru dintr-ăsta. Asemenea lucruri nu se întâmplă. Poate că nici mi s-a întâmplat, gândi Robert Jordan. Poate că doar ai visat ori îţi faci închipuiri şi niciodată nu s-a petrecut aievea. Poate că e ceva asemenea visurilor pe care le ai când o femeie văzută la cinema vine la. tine în pat şi e caldă şi drăgăstoasă. În felul acesta s-a culcat cu toate, pe când dormea la el în pat. Pe Greta Gabro încă şi-o mai aduce aminte, şi pe Jean Harlow. Da, pe Jean Harlow chiar de multe ori. Poate că era ceva asemenea visurilor acelora.

Doar încă şi acum îşi mai aducea aminte cum venise Greta Gabro în patul lui în noaptea dinaintea atacului de la Pozoblanco; venise îmbrăcată într-o flanelă de lână moale şi mătăsoasă, iar când o cuprinsese în braţe şi ea se aplecase înainte, părul i se împrăştiase pe faţa lui, şi actriţa îl ţinuse de

rău pentru că nu-i spusese cât de aprins o iubeşte, deşi ea îl iubea de multă vreme. Nu era nici sfioasă, nici rece şi nici distantă. Fusese numai bună de ţinut în braţe, blândă şi drăgăstoasă, la fel ca în zilele de demult petrecute cu Jack Gilbert, şi părea atât de adevărat, ca şi când s-ar fi petrecut aievea, şi o iubise mult mai aprins decât pe Jean Harlow, deşi Greta Gabro venise doar o singură dată, pe câtă vreme Jean Harlow… poate că totul era la fel cu visele acelea.

Poate că nici asta nu-i adevărat, îşi spuse el. Poate că aş fi în stare să întind mâna şi s-o ating pe Maria, îşi zise Robert Jordan. Poate că ţi-e teamă s-o faci, îşi spuse el. Poate aşa o să-ţi dai seama că niciodată nu s-a întâmplat şi nimic nu-i adevărat şi-i doar o închipuire de-a ta, ca şi visurile acelea cu vedetele de cinematograf, sau ca toate fetele tale de demult, care se întorc şi dorm noaptea la tine în sac pe toate podelele goale, în paiele din şoproane şi grajduri, din *corrales* şi *cortijos,* prin păduri, prin garaje, prin camioane şi pe toate coclaurile Spaniei. Toate au venit acolo în sacul tău pe când dormeai şi toate au fost mult mai drăguţe decât fuseseră vreodată în viaţă. Poate că aşa stau şi acum lucrurile. Poate ţi-ar fi teamă s-o atingi cu mâna şi să vezi dacă a fost adevărat. Poate că ai atinge-o şi ai vedea că nu-i decât o închipuire sau un vis de-al tău.

Făcu un pas peste cărare şi puse mâna pe braţul fetei. Simţi sub degete, prin bluza kaki, moliciunea braţului. Fata se uită la el şi zâmbi.

— *Hola,* Maria, zise Robert Jordan.

— *Hola, Inglés,* îi răspunse fata.

Şi Robert Jordan văzu chipul smead şi bronzat, ochii galbeni-cenuşii şi buzele pline zâmbindu-i şi părul tuns, ars de soare, şi faţa întoarsă către el, strălucitoare de zâmbet. Da, era adevărat.

Acum ajunseseră în sfârşit să zărească tabăra lui El Sordo printre ultimii brazi, unde se vedea începutul unei albii de torent rotunjite şi săpate ca un lighean întors cu gura în jos.

Toate înălţimile astea calcaroase şi rotunjite trebuie să fie pline de peşteri, gândi Robert Jordan. Acolo, în faţă, sunt două peşteri. Şi brazii aceia pitici, căţăraţi pe stâncă, le ascund destul de bine. E o tabără la fel de bună, sau chiar mai bună decât a lui Pablo.

— Da’ cum s-a întâmplat de ţi i-au împuşcat pe toţi ai tăi? îl întrebă Pilar pe Joaquín.

— Cum se întâmplă, răspunse băiatul. Erau oameni de stânga, ca şi mulţi alţii din Valladolid. Când fasciştii au curăţat oraşul, l-au împuşcat mai întâi pe tata. Votase cu socialiştii. Pe urmă au împuşcat-o pe mama. Şi ea votase tot cu socialiştii. Pentru întâia oară în viaţa ei votase atunci. După asta, au împuşcat pe bărbatul uneia dintre surori. Era membru în sindicatul manipulanţilor de la tramvaie. Ştiţi, nici n-ar fi putut să primească slujbă de manipulant dacă n-ar fi fost înscris într-un sindicat. Da' politică nu făcea. L-am cunoscut foarte bine. Aşa, oleacă, era el şi cam fără obraz. Nici măcar nu cred că era tovarăş bun. Pe urmă, bărbatul celeilalte fete, al soră-mi celeilalte, care lucra tot la tramvaie, a plecat în munţi, cum am plecat şi eu. Şi fasciştii au zis că ea ştie unde s-a dus. Da' nu ştia. Aşa că au împuşcat-o pentru că nu le-a spus unde se dusese bărbat-su.

— Ce sălbăticii! zise Pilar. Da' unde-i El Sordo? Nu-l văd.

— E-aici. Poate c-o fi înăuntru, răspunse Joaquín. Şi, oprindu-se, propti ţeava puştii în pământ, apoi spuse: Pilar, ascultă-mă. Şi tu, Maria. Vă rog să mă iertaţi dacă v-am amărât povestindu-vă chestii din familie. Ştiu că toţi au aceleaşi necazuri şi e mai bine să nu vorbim de ele.

— Ba trebuie să vorbeşti, zise Pilar. De ce ne-am născut dacă nu pentru a ne ajuta unii *pe* alţii? Şi e un ajutor destul de sărman doar să asculţi şi să nu spui nimic.

— Da' ar putea să-i facă rău Mariei. Are ea destule de-ale ei.

— *Qué va!* protestă Maria. Ale mele sunt într-o căldare aşa de mare, că dacă ale tale ar cădea înăuntru, tot n-ar umple-o niciodată. Îmi pare rău, Joaquín, şi nădăjduiesc că soră-ta o fi sănătoasă.

— Până acuma e bine, zise Joaquín. Au băgat-o la închisoare şi s-ar părea că n-o chinuiesc prea rău.

— Au mai rămas alţii din familia ta? întrebă Robert Jordan.

— Nu, răspunse băiatul. Eu. Nimeni altcineva. Afară de cumnatul plecat în munţi şi care cred că a murit.

— Ba poate c-o fi sănătos, spuse Maria. Poate c-o fi cu vreo ceată prin alţi munţi.

— Pentru mine tot mort e, răspunse Joaquín. Prea descurcăreţ n-a fost el niciodată şi era manipulant la tramvaie, iar asta nu-i o pregătire chiar potrivită pentru munţi. Nu cred să fi putut el îndura un an încheiat. Şi era şi cam slab de piept.

— S-ar putea să fie bine sănătos, îl încurajă Maria, punându-i mâna pe umăr.

— Sigur, fato. De ce nu? zise Joaquín.

Cum stătea el acolo în picioare, Maria se săltă pe vârfurile picioarelor, îl cuprinse cu braţele de după gât şi îl sărută. Joaquín întoarse capul într-o parte, fiindcă îl podidise plânsul.

— Asta e aşa, frăţeşte, îi spuse Maria. Te-am sărutat ca pe un frate.

Băiatul clătină din cap, plângând fără zgomot.

— Sunt sora ta, zise Maria. Şi te iubesc, şi uite că ai şi familie. Noi toţi alcătuim familia ta.

— Şi *Inglés* la fel, spuse Pilar cu glas puternic. Nu-i aşa, *Inglés?*

— Da, îl încredinţă Robert Jordan pe băiat. Noi toţi suntem acuma familia ta, Joaquín.

— El e fratele tău, întări Pilar. Da, *Inglés?*

Robert Jordan îl cuprinse pe Joaquín pe după umeri şi-i spuse:

— Cu toţii suntem fraţi.

Dar băiatul clătină din cap şi răspunse:

— Mi-e ruşine că am vorbit. Când vorbeşti despre lucruri dintr-astea, aduci tristeţe în sufletele tuturor. Mi-e ruşine că v-am mai necăjit şi eu.

— Fac ceva în laptele ruşinii tale, zise Pilar cu glasul ei puternic şi plăcut. Şi dacă Maria te mai sărută o dată, am să-ncep să te sărut şi eu. Sunt ani mulţi de când n-am mai sărutat un toreador, chiar şi unul păgubos, ca tine, da' mi-ar plăcea să sărut un toreador păgubos care a ajuns comunist. Ia ţine-l zdravăn, *Inglés*, până izbutesc să-l sărut cum trebuie.

— *Deja*, zise băiatul şi se trase repede la o parte. Lasă. Mi-a trecut, da' ruşine tot îmi e.

Şi rămase pe loc, străduindu-se să-şi stăpânească expresia chipului. Maria îşi puse mâna într-a lui Robert Jordan. Pilar stătea cu mâinile în şolduri şi se uita la băiat, zâmbind puţin zeflemitor de data asta.

— Când te-oi săruta eu, îi spuse ea lui Joaquín, n-are să fie ca de la o soră. Ce şmecherie e şi asta: să săruţi ca o soră?

— Nu-i nevoie să glumeşti, zise băiatul. V-am spus doar că nu mai am nimic, numai îmi pare rău de ce-am spus.

— Bine, atuncea haideţi să vorbim cu bătrânul, îi îndemnă Pilar. Gândurile astea îmi sleiesc puterile.

Băiatul se uită la ea. Se vedea limpede în ochii lui că în clipa aceea suferea foarte tare.

— Nu gândurile tale, îi spuse Pilar. Ale mele. Da' ia spune, nu eşti prea gingaş pentru un toreador?

— N-am făcut nicio scofală, răspunse Joaquín. Da' nu-i nevoie să-i tot tragi înainte cu povestea asta.

— Numai că iar ţi-ai lăsat coada să crească.

— Da. Şi de ce n-aş lăsa-o? Luptătorii aduc mari foloase economice. Dau de lucru la multă lume şi statul are să controleze totul. Şi-apoi, poate că n-are să-mi mai fie frică.

— Poate că nu, încuviinţă Pilar. De data asta poate că n-are să-ţi fie.

— De ce vorbeşti cu el aşa de tăios, Pilar? o întrebă Maria. Îmi eşti foarte dragă, da' să ştii că te porţi cu prea multă cruzime.

— S-ar putea să mă port cu cruzime, recunoscu Pilar. Ascultă, *Inglés.* Ştii bine ce ai să-i spui lui El Sordo?

— Da.

— Fiindcă omul ăsta e tare scump la vorbă, nu seamănă cu mine, cu tine sau cu menajeria asta slabă de înger.

— De ce vorbeşti aşa? o întrebă iar María, cu ciudă.

— Nu ştiu, răspunse Pilar pornind mai departe. Tu de ce crezi?

— Nu ştiu.

— Uneori, foarte multe lucruri mă obosesc, spuse Pilar supărată. Înţelegi? Iar unul dintre ele e să ai patruzeci şi opt de ani. Auzi ce spun? Patruzeci şi opt de ani şi o mutră ca a mea. Iar altul e să văd spaima zugrăvită pe chipul unui toreador păgubos, cu gânduri de comunist, când îi spun, în glumă, că s-ar putea să-l sărut.

— Nu-i adevărat, Pilar, se împotrivi băiatul. N-ai văzut aşa ceva pe chipul meu.

— *Qué va,* nu-i adevărat! Şi fac ceva pe voi toţi. Aha, uite-l colo. *Hola,* Santiago! *Qué tal?*

Bărbatul căruia i se adresase Pilar era scund, îndesat, arămiu la faţă şi cu umerii obrajilor ieşiţi în afară; părul cărunt, ochii depărtaţi, galbeni-castanii, nas subţire şi coroiat ca de indian, buza de sus lungă, gura mare şi cu buze subţiri. Era ras pe obraz şi venea către ei din gura peşterii, cu mersul acela specific oamenilor cu picioarele încovoiate, lucru ce se potrivea bine şi cu pantalonii şi cizmele lui de păzitor de vite. Era o zi călduroasă, dar el purta cojoc scurt din piele de oaie, cu lâna pe

dinăuntru, încheiat până la gât. Întinse către Pilar o mână mare şi negricioasă, spunând: *„Hola,* femeie". Apoi întoarse capul spre Robert Jordan, îi spuse: *„Hola"* şi îi strânse mâna, privindu-l drept în ochi, cu o căutătură pătrunzătoare. Robert Jordan văzu că ochii îi sunt galbeni ca de pisică şi teşiţi cum sunt ochii reptilelor. *„Guapa",* îi spuse apoi Mariei şi o bătu cu palma pe umăr.

— Aţi mâncat? o întrebă pe Pilar, care clătină din cap. Mâncaţi, răspunse el. Şi pe urmă se uită la Robert Jordan: Bei? întrebă ridicând mâna şi arătând cu degetul mare către fundul gurii.

— Da, mulţumesc.

— Bine, zise El Sordo. *Whiskey?*

— Aveţi *whiskey?*

El Sordo încuviinţă din cap şi întrebă:

— *Inglés?* Nu *Ruso?*

— *Americano*.

— Puţini americani aici, zise El Sordo.

— Acuma-s mai mulţi.

— Mai bine. Nord ori Sud?

— Nord.

— Ca şi *Inglés.* Când dărâmi podul?

— Ai şi auzit despre pod?

El Sordo încuviinţă dând din cap.

— Poimâine dimineaţă.

— Bine, zise El Sordo. Pablo? o întrebă el pe Pilar.

Femeia clătină din cap. El Sordo zâmbi acru.

— Pleacă, îi spuse el Mariei şi zâmbi din nou. Să te întorci. Şi se uită la un ceas mare pe care îl trase cu o cureluşă dinăuntrul cojocului. Peste o jumătate de ceas.

Le făcu semn să se aşeze pe un butuc cioplit ce servea drept bancă, apoi se uită la Joaquín şi arătă cu degetul mare către cărare, în direcţia de unde veniseră.

— Mă duc şi eu devale cu Joaquín şi pe urmă mă întorc, zise Maria.

El Sordo intră în peşteră şi se întoarse cu o sticlă plată de *whiskey* scoţian şi trei pahare. Sticla o ţinea sub un braţ, cele trei pahare erau în mâna aceluiaşi braţ, fiecare vârât pe câte un deget, iar în mâna cealaltă ducea de gât un ulcior de pământ plin cu apă. Aşează sticla şi paharele pe butuc, iar ulciorul jos, pe

pământ.

— Gheaţă nu-i, îi spuse el lui Robert Jordan, trecându-i sticla.

— Eu nu beau, anunţă Pilar şi-şi acoperi paharul cu palma.

— Gheaţă azi-noapte pe pământ, zise El Sordo şi zâmbi. S-a topit. E colo, urmă el şi arătă cu mâna către zăpada ce se zărea pe crestele golaşe ale munţilor. Prea departe.

Robert Jordan dădu să toarne în paharul lui El Sordo, dar bărbatul cel surd clătină din cap şi-i făcu semn să-şi toarne în paharul lui.

Robert Jordan turnă zdravăn în pahar *whiskey-ul* scoţian, şi El Sordo se uită la el cu mult interes, iar după ce isprăvi de turnat, îi întinse ulciorul, şi Robert Jordan îşi umplu paharul cu apa rece care curgea şuvoi pe gura ulciorului când îl aplecă.

El Sordo îşi turnă o jumătate de pahar de *whiskey* şi pe urmă îl umplu cu apă.

— Vin? o întrebă pe Pilar.

— Nu. Apă.

— Ia, o îndemnă el. Nu-i bună, zise apoi către Robert Jordan şi zâmbi. Cunoscut mulţi englezi. Totdeauna mult w*hiskey.*

— Unde?

— Fermă, răspunse El Sordo. Prieteni ai stăpânului.

— De unde iei *whiskey?*

— Cum? întrebă surdul, căci nu auzise.

— Trebuie să strigi, îi spuse Pilar. La urechea cealaltă.

El Sordo arătă spre urechea mai ageră şi zâmbi iar.

— De unde iei *whiskey?* strigă Rorbert Jordan.

— Îl facem, zise El Sordo, şi văzu cum mâna lui Robert Jordan înţepeneşte cu pahar cu tot în drum spre gură.

— Nu, urmă El Sordo şi-l bătu pe umăr. Glumesc. Din La Granja. Azi-noapte auzit că vine englez cu dinamită. Bine. Foarte bucuros. Făcut rost *whiskey*. Pentru dumneata. Place?

— Foarte mult, răspunse Robert Jordan. E un *whiskey* foarte bun.

— Mă bucur, zâmbi El Sordo. L-am adus azi-noapte, cu veştile.

— Ce veşti?

— Multe mişcări de trupe.

— Unde?

— Segovia. Aeroplane aţi văzut.

— Da.

— Rău, nu?

— Rău.
— Mişcări de trupe?
— Multe, între Villacastin şi Segovia. Pe drumul dinspre Valladolid. Multe între Villacastin şi San Rafael. Multe. Multe.
— Ce crezi?
— Pregătim ceva?
— Se poate.
— Ştiu şi ei. Se pregătesc.
— S-ar putea.
— De ce nu arunci podul noaptea asta?
— Aşa-i ordinul.
— Al cui ordin?
— Statul-major.
— Aha.
— Are însemnătate când anume distrugem podul? întrebă Pilar.
— Cea mai mare însemnătate.
— Da' dacă vin trupe pe acolo?
— Îl trimit pe Anselmo cu un raport despre toate mişcările şi concentrările de trupe. Supraveghează şoseaua.
— Ai pe cineva la şosea? întrebă Sordo.
Robert Jordan nu ştia cât anume auzise omul acela. Cu un surd niciodată n-ai cum şti. Dar răspunse:
— Da.
— Şi eu. De ce nu arunci podul acuma?
— Aşa am ordin.
— Nu-mi place, zise El Sordo. Asta nu-mi place.
— Nici mie, recunoscu Robert Jordan.
El Sordo clătină din cap şi sorbi o înghiţitură de *whiskey.*
— Ai nevoie de mine?
— Câţi oameni ai?
— Opt.
— Ca să taie firele de telegraf, să atace garda la cantonul picherului, să-l ocupe şi pe urmă să cadă din spate asupra podului.
— E uşor.
— O să fie totul scris pe hârtie.
— Nu te mai osteni. Şi Pablo?
— Taie firele de telegraf în vale, atacă postul de la joagăr şi pe urmă cade asupra podului.

— Şi după aceea cum ne retragem? întrebă Pilar. Suntem şapte bărbaţi, două femei şi cinci cai. Voi câţi sunteţi? strigă ea în urechea lui El Sordo.

— Opt oameni şi patru cai. *Faltan caballos,* spuse bătrânul. Lipsă de cai.

— Şaptesprezece oameni şi nouă cai, urmă Pilar. Fără să mai ţinem seama de boarfe.

Sordo nu spuse nimic.

— Nu se poate face rost de nişte cai? spuse Robert Jordan în urechea mai ageră a lui El Sordo.

— De un an în război, zise Sordo. Şi avem patru. Ridică în sus patru degete. Şi-acuma vrei opt până mâine.

— Da, recunoscu Robert Jordan. Fiindcă ştim că plecăm. Nu mai e nevoie să fiţi tot aşa de prevăzători cum aţi fost până azi prin locurile astea. Acuma puteţi lucra mai fără grijă. Dacă tot plecaţi, n-aţi putea şterpeli opt cai?

— Poate, zise Sordo. Poate niciunul. Poate mai mulţi.

— Ai o armă automată? întrebă Robert Jordan.

Sordo încuviinţă din cap.

— Unde?

— Sus pe munte.

— Ce fel?

— Nu ştiu pe nume. Cu încărcătoare.

— Câte cartuşe?

— Cinci încărcătoare.

— Ştie vreunul cum să umble cu ea?

— Eu. Puţin. N-am tras prea mult. Nu vrut gălăgie aici. Nu vrut stric cartuşe.

— Am să mă uit la ea mai târziu, zise Robert Jordan. Grenade de mână aveţi?

— Câte vrei.

— Câte cartuşe pentru fiecare armă?

— Câte vrei.

— Câte anume?

— O sută cincizeci. Poate mai mult.

— Cu ceilalţi cum stăm?

— Pentru ce?

— Ca să avem forţe destule pentru ocuparea posturilor de gardă şi acoperirea podului până când îl arunc eu în aer. Ne-ar trebui de două ori mai mulţi oameni decât avem.

— Cu posturile n-avea grijă. La ce vreme din zi?
— La lumina zilei.
— N-avea grijă.
— Aş avea ce le da de făcut la încă douăzeci de oameni, poţi să fii sigur, zise Robert Jordan.
— Oameni de nădejde nu avem. Vrei oameni de nimic?
— Nu. Pe câţi ne putem bizui?
— Poate patru.
— De ce aşa puţini?
— N-am încredere.
— Şi pentru ţinut caii?
— Trebuie mare încredere ca să dai cai în grijă.
— Aş mai vrea încă vreo zece oameni de nădejde, dacă i-aş putea găsi.
— Patru.
— Anselmo mi-a spus că sunt mai mult de o sută în munţii ăştia.
— Nu-s buni.
— Dumneata mi-ai spus de treizeci, zise Robert Jordan către Pilar. Treizeci în care să pot avea oarecare nădejde.
— Ce-ai zice de oamenii lui Elias? strigă Pilar spre Sordo.
Dar el clătină din cap.
— Nu-s buni.
— Nu poţi găsi zece? întrebă Robert Jordan.
Sordo se uită la el cu ochii săi galbeni şi teşiţi şi clătină din cap.
— Patru, răspunse, ridicând patru degete.
— Ai dumitale sunt buni? întrebă Robert Jordan şi îi păru rău de îndată ce vorbele îi plecară de pe buze.
Sordo încuviinţă dând din cap.
— *Dentro de la gravedad*, sună răspunsul în spaniolă. După cât de mare o fi primejdia. Şi zâmbi: O să fie greu, nu?
— S-ar putea.
— Pentru mine e totuna, spuse Sordo simplu, fără vreo urmă de lăudăroşenie. Mai bine patru buni decât mulţi şi răi. În războiul ăsta mereu mulţi şi răi, foarte puţini buni. În fiecare zi tot mai puţini buni. Şi Pablo? întrebă uitându-se la Pilar.
— Cum ştii, zise Pilar. Din zi în zi tot mai rău.
Sordo înălţă din umeri.
— Ia de bea, îl îndemnă Sordo pe Robert Jordan. Îi aduc pe ai

mei şi încă patru. Face doisprezece. La noapte punem totul la cale. Am şaizeci de cartuşe de dinamită. Le vrei?

— Cât la sută?

— Nu ştiu. Dinamită ca toate dinamitele. Am s-o aduc.

— Cu alea o să aruncăm în aer podul cel mic, aşezat mai sus, spre creastă, zise Robert Jordan. E foarte bine. Vii şi dumneata la noapte? Adu şi dinamita. O aduci? N-am ordine în privinţa asta, da' trebuie distrus şi podul cel mic.

— Vin la noapte. Pe urmă plec după cai.

— O să putem face rost de ceva cai?

— Poate. Acuma mâncaţi.

Oare aşa vorbeşte cu toată lumea? se întrebă Robert Jordan. Sau şi-o fi închipuind că în felul ăsta se face mai uşor înţeles de străini?

— Şi încotro o s-o pornim după ce încheiem toată treaba? strigă Pilar la urechea lui Sordo.

Bătrânul ridică din umeri.

— Asta trebuie chibzuit în amănunţime, stărui femeia.

— Sigur, conveni Sordo. De ce nu?

— E destul de prost, urmă Pilar. Trebuie chibzuit şi plănuit cu multă grijă.

— Da, femeie, recunoscu Sordo. Da' ce te îngrijorează aşa de tare?

— Toate! răcni Pilar.

Sordo îi zâmbi acru şi rosti:

— Ai cam avut de-a face cu Pablo.

Vasăzică, spaniola aia prescurtată o foloseşte numai faţă de străini, gândi Robert Jordan. Bine. Mă bucur că-l pot auzi vorbind ca toţi oamenii.

— Unde crezi c-ar trebui să ne ducem? întrebă Pilar.

— Unde?

— Da, unde?

— Sunt multe locuri, răspunse Sordo. Multe locuri. De Gredos ai auzit?

— Acolo se află foarte multă lume. Toate locurile astea au să fie straşnic curăţate de îndată ce-or avea ei vreme.

— Adevărat. Da' e un ţinut mare şi tare sălbatic.

— Şi ar fi grozav de greu să ajungem acolo, spuse Pilar.

— Nimic nu e uşor, observă El Sordo. Putem ajunge la Gredos la fel ca şi în oricare altă parte. Mergem noaptea. Acum e foarte

primejdios aici. E o adevărată minune că am putut rămâne atâta vreme. Gredos e un ţinut mai ferit decât ăsta.

— Ştii unde aş vrea eu să mergem? întrebă Pilar.

— Unde? În Paramera. Acolo nu-i bine.

— Nu, zise Pilar. Nu în Sierra de Paramera. Eu în republică aş vrea să merg.

— Se poate şi asta.

— Oamenii tăi ar merge?

— Da. Dacă zic eu.

— Despre ai mei nu ştiu ce să spun, mărturisi Pilar. Pablo n-are să vrea, cu toată că, la drept vorbind, ar putea să se simtă mai în siguranţă acolo. E prea bătrân ca să-l mai ia la armată, dacă nu cumva au să cheme şi contingente mai vechi. Ţiganul n-o să vrea. Despre ceilalţi nu ştiu.

— Din pricină că pe aici nu s-a întâmplat nimic atâta vreme, nu mai sunt în stare să vadă primejdia, rosti El Sordo.

— După avioanele de azi-dimineaţă au să vadă mai limpede, spuse Robert Jordan. Eu aş crede că din Gredos aţi putea acţiona foarte bine.

— Cum? zise El Sordo şi îl privi cu ochii lui toarte teşiţi. Nu exista nici urmă de prietenie în felul cum rostise întrebarea.

— De acolo aţi putea să atacaţi cu mai mult succes, lămuri Robert Jordan.

— Aha, mormăi El Sordo. Cunoşti munţii Gredos?

— Da. De acolo aţi putea să acţionaţi împotriva drumului-de-fier. Aţi putea să-l distrugeţi mereu, cum facem noi mai la sud, în Estramadura. Ar fi mai bine să acţionaţi de acolo decât să veniţi în republică, îi sfătui Robert Jordan. Acolo aţi fi mult mai folositori.

Amândoi se întunecaseră la faţă auzindu-i vorbele.

Sordo se uită la Pilar, şi Pilar îi întoarse privirea.

— Cunoşti munţii Gredos? întrebă Sordo. Adevărat?

— Sigur, răspunse Robert Jordan.

— Şi unde te-ai duce dumneata?

— Mai sus de Barco de Avila. Locuri mult mai prielnice decât aici. Şi se poate acţiona împotriva şoselei principale şi a drumului-de-fier dintre Béjar şi Plasencia.

— Tare greu, zise Sordo.

— Noi am acţionat împotriva aceluiaşi drum-de-fier într-o regiune mult mai primejdioasă, în Estramadura, stărui Robert

Jordan.

— Cine-s ăia „noi”?

— Grupul de *guerrilleros* din Estramadura.

— Sunteţi mulţi?

— Vreo patruzeci.

— De-acolo era şi acela slab de înger şi cu nume ciudat? întrebă Pilar.

— Da.

— Şi unde-i acuma?

— A murit, după cum ţi-am spus.

— Şi tu tot de-acolo eşti, da?

— Da.

— Înţelegi ce vreau să zic? îl întrebă Pilar.

Uite că am făcut o greşeală, gândi Robert Jordan în sinea sa. Le-am spus unor spanioli că noi putem face un lucru mai bun decât îl pot face ei, când regula e să nu vorbeşti niciodată despre succesele şi îndemânarea ta. Într-un moment când trebuia să-i laud pe ei, m-am apucat să le spun ce cred că ar trebui să facă, şi uite-i cum s-au înfuriat. Ei, acuma ori au s-o treacă uşor cu vederea, ori au s-o ţină minte. În orice caz, e sigur că în Gredos ar fi mult mai folositori decât aici. Dovadă, faptul că aici n-au mai făcut nimic după operaţiunea organizată de Kaşkin împotriva trenului. Şi n-a fost nici cine ştie ce ispravă. I-a costat pe fascişti o locomotivă şi câţiva soldaţi, dar ei toţi vorbesc despre acţiunea asta ca despre punctul culminant al războiului. Poate că plecarea în Gredos i-ar face să se simtă ruşinaţi. Da, şi poate că şi pe mine au să mă pună pe goană de aici. De, oricum ai lua-o, situaţia tot nu pare prea roză.

— Ascultă, *Inglés,* îi spuse Pilar. Cum stai cu nervii?

— Foarte bine, răspunse Robert Jordan. O.K.

— Fiindcă celălalt, care venise la noi cu dinamită ca să lucrăm împreună, deşi grozav de priceput la treburile lui, era tare nervos.

— Avem şi oameni cu nervii slabi, recunoscu Robert Jordan.

— Nu spun că era laş, fiindcă s-a purtat foarte bine, urmă Pilar. Da’ vorbea într-un chip tare ciudat şi cam aiurea. Apoi spuse mai tare: Nu-i aşa, Santiago, că celălalt care a venit la noi cu dinamita, ăla de la tren, era un om cam ciudat?

— *Algo raro,* încuviinţă bătrânul cel surd, plimbându-şi ochii pe chipul lui Robert Jordan într-un fel care îi aminti de orificiul

rotund din capătul furtunului unui aspirator de praf. *Şi, algo raro, pero bueno.*

— *Murió!* strigă Robert Jordan în urechea surdului, A murit.

— Da' cum s-a-ntâmplat? întrebă surdul, coborându-şi privirile de la ochii la buzele lui Robert Jordan.

— L-am împuşcat eu, răspunse Robert Jordan. Era prea grav rănit ca să mai poată merge, şi atuncea l-am împuşcat.

— Totdeauna vorbea despre o asemenea întâmplare, zise Pilar. Îi stătea ca o piatră pe suflet.

— Da, încuviinţă Robert Jordan. Totdeauna vorbea despre o asemenea întâmplare şi parcă îi stătea ca o piatră pe suflet.

— *Como fué?* întrebă surdul. La un tren a fost?

— Când ne întorceam de la un tren, răspunse Robert Jordan. Terminasem bine toată treaba. Da' când ne întorceam prin întuneric, am dat peste o patrulă fascistă şi am luat-o la fugă, da' l-au împuşcat în partea de sus a spatelui, fără să-i atingă alt os decât latul umărului. A mers el cale lungă, da' din pricina rănii n-a mai putut să meargă mai departe. N-a vrut nici să rămână în urmă, şi atuncea l-am împuşcat.

— *Menos mal*, zise El Sordo. Mai bine aşa.

— Şi eşti sigur că stai bine cu nervii? îl întrebă Pilar pe Robert Jordan.

— Da, îi răspunse. Cred că nervii mi-s foarte sănătoşi şi mai cred că, după ce terminăm povestea asta cu podul, aţi face foarte bine să vă duceţi în Gredos.

Nici nu terminase de vorbit, când femeia începu să blesteme într-o revărsare de înjurături obscene, care năvăleau peste capul şi împrejurul lui ca apele fierbinţi şi albe aruncate într-o neaşteptată erupţie de gheizer.

Surdul clătină din cap către Robert Jordan şi zâmbi cu desfătare. Continuă să clatine din cap foarte fericit, în vreme ce Pilar îi trăgea înainte cu înjurăturile, şi atunci Robert Jordan înţelese că lucrurile mergeau iarăşi bine. În cele din urmă blestemele conteniră, şi femeia se întinse către ulciorul cu apă, îl ridică în sus, bău câteva înghiţituri şi spuse foarte liniştită:

— Măcar ţine-ţi gura şi nu mai spune ce s-ar cădea să facem noi după povestea cu podul, da, *Inglés?* întoarce-te frumuşel în republică, ia-ţi şi podoaba de-aicea, şi lasă-ne pe noi, ăştia, să hotărâm singuri în care anume munţi o să murim.

— O să trăim, interveni El Sordo. Potoleşte-te, Pilar.

— O să trăim şi-o să murim, completă Pilar. Văd eu foarte limpede sfârşitul. Îmi place mult ce fel de om eşti, *Inglés*, da' ţine-ţi limba în gură şi nu mai vorbi despre ce trebuie să facem noi după ce îţi termini tu treburile.

— Asta e treaba ta, recunoscu Robert Jordan. Eu nu mă bag şi nu mă amestec.

— Da' te-ai amestecat, zise Pilar. Ia-ţi curva cea mică şi tunsă în cap şi întoarce-te în republică, da' nu închide uşa în nasul celorlalţi, care nu-s străini şi care au iubit republica încă de pe când îţi ştergeai caşul de la gură.

În vremea cât ceilalţi vorbeau, Maria urcase poteca şi o auzise pe Pilar strigând către Robert Jordan ultima frază. Clătinase din cap cu violenţă şi îl ameninţase cu degetul. Pilar îl văzuse pe Robert Jordan privind spre fată, îi văzu zâmbetul, apoi se răsuci în loc şi urmă:

— Da. Curvă am spus, şi asta am avut în gând. Şi după câte bănuiesc eu, aveţi să vă duceţi împreună la Valencia, iar noi o să putem mânca în voie baligă de capră în Gredos.

— Curvă sunt, dacă aşa vrei tu, Pilar, spuse Maria. Dacă aşa zici, cred că asta sunt. Da' linişteşte-te. Ce ţi s-a întâmplat?

— Nimic, răspunse Pilar cu voce domoală şi lipsită de toată turbarea aceea cu sunet metalic de mai înainte, apoi se aşează pe bancă. Nu zic că eşti aşa cum am spus. Da' atât de tare aş vrea să plec în republică!

— N-avem decât să mergem cu toţii, propuse Maria.

— De ce nu? insistă Robert Jordan. De vreme ce s-ar părea că nu-ţi place în Gredos.

Sordo zâmbi strâmb către el.

— O să vedem, zise Pilar, şi era limpede că-i trecuse furia. Daţi-mi un pahar din băutura aceea ciudată. Mi s-a uscat gâtlejul din pricina furiei. O să vedem. Să vedem ce-o să se mai întâmple.

— Pricepi, tovarăşe? încercă El Sordo să-i explice. Chestia cu dimineaţa e mai încurcată. De data asta nu mai vorbea în spaniola prescurtată şi îl privea pe Robert Jordan drept în ochi, calm şi cu dorinţă de înţelegere; nu cercetător şi nu suspicios, nici cu acea tâmpă superioritate a bătrânului veteran care le ştie pe toate. Eu înţeleg foarte bine de ce anume ai nevoie şi-mi dau seama că paznicii trebuie nimiciţi şi podul apărat până îţi termini treaba. Toate le înţeleg foarte bine. Şi e uşor de făcut şi

înainte de revărsatul zorilor, şi la lumina zilei.

— Da, încuviinţă Robert Jordan. Du-te de-aicea câteva clipe, vrei? îi spuse el Mariei, fără s-o privească.

Fata se duse până mai departe, într-un loc de unde nu putea să audă, şi se aşeză jos, apucându-se cu mâinile de glezne.

— Doar înţelegeţi, spuse Sordo. În toate astea nu-i nicio greutate. Da' să te retragi pe urmă şi să părăseşti ţinutul ăsta la lumina zilei, asta e o treabă cum nu se poate mai primejdioasă.

— Bineînţeles, conveni Robert Jordan. La fel m-am gândit şi eu. Da' şi eu am să lucrez tot la lumina zilei.

— Numai că dumneata eşti unul singur, zise El Sordo. Iar noi suntem mulţi şi de toate felurile.

— S-ar putea să ne întoarcem la tabere şi să plecăm de acolo după ce se lasă noaptea, spuse Pilar, ridicând paharul spre buze, dar lăsându-l imediat în jos.

— Şi asta ar fi tot foarte primejdios, lămuri EI Sordo. Ba poate încă şi mai primejdios.

— O să mă mai gândesc cum să facem, zise Robert Jordan.

— Să arunci podul în aer în timpul nopţii, e uşor, urmă El Sordo. Da' dacă trebuie neapărat să fie la lumina zilei, atunci poate să ni se întâmple tot ce-i mai rău.

— Ştiu.

— Nu s-ar putea să-l nimiceşti noaptea?

— Aş fi pedepsit cu împuşcarea dacă aş face aşa.

— Pentru treaba asta s-ar putea foarte bine ca noi să fim împuşcaţi cu toţii dacă o faci la lumina zilei.

— În ce mă priveşte pe mine, unul, mă interesează mai puţin ce se întâmplă după ce izbutesc să distrug podul, răspunse Robert Jordan. Da' înţeleg ce vreţi să spuneţi. Nu puteţi organiza retragerea în timpul zilei.

— Sigur, întări El Sordo. O să punem noi la cale şi o retragere pentru timpul zilei. Da' vreau să-ţi lămuresc pentru ce unul poate fi îngrijorat sau altul furios. Zici că să ne ducem în Gredos, de parcă ar fi vorba de o manevră militară care trebuie înfăptuită. Da' ca să ajungem în Gredos ar însemna să facem o adevărată minune.

Robert Jordan nu spuse nicio vorbă.

— Ascultă la mine, zise surdul. Vorbesc şi eu cam mult. Da' numai aşa ne putem înţelege unul cu celălalt. Dacă ne mai aflăm aici, e numai printr-o minune. O minune care ţine de

puturoşenia şi prostia fasciştilor, da' au să-şi îndrepte ei greşeala la vreme. Bineînţeles că şi noi avem toată grija să nu ne prea mişcăm în munţii ăştia.

— Ştiu.

— Da' acuma, dacă facem isprava cu podul, trebuie să plecăm. Şi trebuie să ne gândim foarte bine cum anume să plecăm.

— E limpede.

— Bine, zise El Sordo. Acuma haideţi să mâncăm. Am vorbit prea mult.

— Niciodată nu te-am auzit vorbind atâta, mărturisi Pilar. Asta e pricina? întrebă ea, ridicând paharul.

— Nu, răspunse El Sordo, clătinând din cap. Nu-i băutura. E că niciodată n-a trebuit să vorbesc despre atâtea lucruri.

— Preţuiesc foarte mult ajutorul şi credinţa dumitale, spuse Robert Jordan. Şi înţeleg pe deplin greutăţile pricinuite de vremea la care a fost hotărâtă distrugerea podului.

— Nu mai vorbi despre asta, îl rugă El Sordo. Suntem aici ca să facem tot ce ne stă în putinţă. Da' e greu de tot.

— Pe hârtie e foarte uşor, observă Robert Jordan, zâmbind amar. Pe hârtie podul e aruncat în aer chiar în clipa când începe atacul, aşa fel ca niciun fel de întăriri să nu mai poată veni pe şosea. E cum nu se poate mai simplu.

— Atuncea ar trebui să ne lase şi pe noi să facem ceva pe hârtie, spuse El Sordo.

— Din hârtie nu curge sânge, cită Robert Jordan un proverb.

— Da' e foarte folositoare, interveni Pilar. *Es muy util.* Ce-aş vrea eu să fac e să folosesc ordinele tale pentru lucrarea pe care o ştim noi.

— Şi eu la fel, declară Robert Jordan. Da' în felul ăsta nu se poate câştiga niciodată un război.

— Nu, încuviinţă femeia cea voinică. La fel cred şi eu. Da' ştii ce mi-ar plăcea mie?

— Să te duci în republică, răspunse El Sordo. Când vorbise Pilar, îşi apropiase foarte mult de ea urechea mai zdravănă. *Y a irás, mujer*. Numai să învingem, că pe urmă pretutindeni are să fie republică.

— Bine, spuse Pilar. Şi acuma, pentru numele lui Dumnezeu, haideţi să mâncăm!

Capitolul doisprezece

După ce au mâncat, au plecat de la tabăra lui El Sordo şi au pornit pe potecă la vale. El Sordo i-a petrecut până la ultimul post de pază, cel mai de jos, şi acolo le-a spus:

— *Salud!* Ne vedem la noapte.

— *Salud*, *camarada!* i-a răspuns Robert Jordan, şi toţi trei au început să coboare poteca, iar bătrânul cel surd a rămas privind în urma lor. Maria s-a întors şi i-a făcut semn cu mâna; El Sordo i-a răspuns ca în silă, de parcă ar fi aruncat cu ceva, folosind acea bruscă zvâcnire în sus a braţului, după obiceiul spaniol, ce pare negarea oricărui salut nelegat direct de o treabă gravă. În timpul mesei nu-şi descheiase nicio clipă cojocul de oaie şi fusese îndatoritor şi politicos, grijuliu să întoarcă repede capul ca să audă, şi revenise la spaniola aceea prescurtată, întrebându-l cu politeţe pe Robert Jordan cum mergeau treburile în republică; dar se vedea cât de colo că era grăbit să scape de ei.

La despărţire, Pilar îl întrebase:

— Ei, ce mai spui, Santiago?

— De, nimic, femeie, răspunsese surdul. Totul e-n regulă. Da’ stau şi mă gândesc.

— Şi eu, zisese Pilar.

Iar acum, în vreme ce coborau pe cărare, mergând cu uşurinţă şi plăcere printre brazii pe lângă care urcaseră din greu la venire, nu mai spunea niciun cuvânt. Nici Robert Jordan şi nici Maria nu vorbeau, şi toţi trei merseră cu grăbire până ce cărarea începu să urce pieptiş, ieşind din valea împăduriţă, apoi o luară tot printre brazi, ajungând în cele din urmă la lumină în poiana de pe creastă.

Era cald în după-amiaza aceea de mai târziu, şi pe la jumătatea urcuşului femeia se opri. Oprindu-se şi privind în urmă, Robert Jordan văzu că fruntea îi era îmbrobonată de sudoare. I se păru că obrazul ei ars de soare arată palid, pielea e gălbejită şi pete întunecate îi apăruseră sub ochi.

— Haideţi să ne odihnim o clipă, le îndemnă el. Am mers prea repede.

— Nu, se împotrivi Pilar. Să mergem mai departe.

— Stai şi odihneşte-te puţin, Pilar, o rugă Maria. Nu arăţi bine.

— Lasă gura! se răsti Pilar. Nu ţi-a cerut nimeni sfatul.

Porni în sus pe cărare, dar când ajunse pe creastă, răsufla greu, faţa îi era acoperită toată de sudoare şi nu mai încăpea nicio îndoială că pălise rău.

— Aşază-te puţin, Pilar, îi spuse Maria. Hai, te rog, aşază-te o clipă.

— Bine, răspunse Pilar.

Şi toţi trei se aşezară la poalele unui brad şi lăsară privirile să le alunece peste poiana de munte, către locurile unde piscuri ascuţite păreau să ţâşnească dintre cutele crestelor, cu zăpezile lor strălucind orbitor sub razele de soare ale începutului după-amiezii.

— Ce lucru afurisit e zăpada şi cât de frumoasă pare, observă Pilar. Înşelătoare mai e şi zăpada asta. Apoi, întorcându-se către Maria: îmi pare rău că am fost aspră cu tine, *guapa*. Nu ştiu ce m-o fi apucat azi. Îs tare arţăgoasă.

— Nu iau niciodată seama la ce spui când eşti supărată, îi răspunse Maria, Şi destul de des eşti supărată.

— Nu, e mai rău decât supărarea, zise Pilar, cu privirile pierdute peste piscuri.

— Nu te simţi bine, spuse Maria.

— Nici ăsta nu-i necazul, mărturisi femeia. Vino încoace, *guapa,* şi pune-ţi capul în poala mea.

Maria se trase aproape de ea, întinse braţele şi le aşeză aşa cum le aşază cineva când vrea să doarmă fără pernă şi-şi sprijini tâmpla pe ele. Întoarse faţa către Pilar şi îi zâmbi, dar femeia cea voinică privea peste poiană, spre crestele munţilor. Mângâie capul fetei fără să-şi coboare privirile, apoi îi trecu un deget moale peste frunte, în jos, pe după ureche şi mai departe pe gât, urmând linia de unde începea să crească părul.

— Peste puţin ai s-o poţi lua să fie a ta, *Inglés*, spuse Pilar.

Robert Jordan era aşezat în spatele lor.

— Nu vorbi aşa, o rugă Maria.

— Da, ai să fii a lui, urmă Pilar fără să se uite la niciunul dintre ei. Nu te-am dorit niciodată. Da’ sunt geloasă.

— Pilar! exclamă Maria. Nu vorbi aşa.

— Ai să fii a lui, repetă Pilar şi-şi trecu degetul peste lobul urechii stângi a fetei. Şi tare sunt geloasă.

— Da’ cum se poate, Pilar? se miră Maria. Doar mi-ai spus chiar tu că între noi nu pot fi niciodată lucruri dintr-astea.

— Totdeauna e câte un lucru dintr-astea, răspunse femeia.

Totdeauna e câte ceva ce n-ar trebui să fie. Da' cu mine nu-i aşa. Vorbesc adevărat. Eu nu vreau decât fericirea ta şi nimic mai mult.

Maria nu mai spuse nicio vorbă şi rămase întinsă acolo, trudindu-se să-şi ţină capul în poala ei aşa iei ca să fie cât mai uşor.

— Ascultă, *guapa,* zise Pilar şi-şi trecu degetul – absentă, dar cu stăruinţă – peste obrajii fetei. Ascultă, *guapa,* eu te iubesc şi el poate să te ia şi să fii a lui, fiindcă nu sunt o *tortillera,* ci o femeie făcută pentru bărbaţi. Ăsta e adevărul. Da' uite că acuma îmi place să spun aşa, la lumina zilei, că ţin la tine.

— Şi eu te iubesc.

— *Qué va!* Nu spune prostii. Nici nu ştii măcar despre ce vorbesc.

— Ba ştiu.

— *Qué va,* că ştii. Tu eşti pentru *Inglés*. Asta e limpede şi aşa trebuie să fie. Aşa şi vreau să fie. N-aş îngădui nimic altceva. Nu sunt o desfrânată. Numai îţi spun un lucru adevărat. Puţină lume are să-ţi spună vreodată adevărul, şi nicicând o femeie. Sunt geloasă! o spun, şi aşa este. Şi uite că o spun.

— N-o spune, se rugă Maria. N-o spune, Pilar.

— *Por qué* să n-o spun? urmă femeia, tot fără să se uite la vreunul dintre ei. Am s-o spun până ce n-oi mai avea chef s-o spun. Şi acum privi în jos spre Maria: Uite că a şi venit vremea aceea. N-o mai spun. Înţelegi?

— Pilar, zise Maria. Nu mai vorbi aşa.

— Eşti un iepuraş tare dulce, o alintă Pilar. Şi acuma saltă-ţi capul de aici, că s-a sfârşit cu prostiile.

— N-au fost prostii, se împotrivi Maria. Şi capul meu şade foarte bine acolo unde se află.

— Nu. Ridică-l! îi porunci Pilar, vârându-şi mâinile mari pe sub capul fetei şi săltându-l în sus. Da tu, *Inglés?* întrebă ea pe când încă mai sprijinea capul fetei şi se uita peste crestele munţilor. Ce pisică ţi-a mâncat limba?

— Nicio pisică, răspunse Robert Jordan.

— Atunci ce altă lighioană? Şi lăsă capul fetei jos pe pământ.

— Nicio lighioană, îi spuse Robert Jordan.

— Vasăzică ţi-ai înghiţit-o singur, da?

— Cred că da, zise Robert Jordan.

— Şi ţi-a plăcut ce gust avea? După asta Pilar se întoarse

către el şi-i zâmbi.

— Nu cine ştie ce.

— Credeam că nu, urmă Pilar. *Credeam* că nu. Da' uite că-ţi dau îndărăt iepuraşul. Şi niciodată nu mi-a trecut prin minte să ţi-l iau. E-un nume potrivit pentru ea. Te-am auzit azi-dimineaţă cum îi spuneai aşa.

Robert Jordan simţi că îi roşesc obrajii şi-i spuse:

— Eşti o femeie necruţătoare, Pilar.

— Nu, răspunse Pilar. Da' oricât de simplă sunt, tot am o fire greu de descurcat. Şi tu eşti greu de descurcat, *Inglés?*

— Nu. Da' nu sunt nici simplu.

— Îmi place firea ta, *Inglés*, zise Pilar. Apoi începu să zâmbească, se aplecă înainte şi, tot zâmbind, clătină din cap. Ei, şi-acum, dacă ţi-aş lua eu iepuraşul şi pe tine te-aş lua de la iepuraş?

— N-ai să poţi.

— Ştiu, recunoscu Pilar şi zâmbi din nou. Şi nici măcar nu vreau. Da' când eram tânără aş fi putut.

— Cred.

— Crezi?

— Sigur, zise Robert Jordan. Da vorbele astea n-au nicio noimă.

— Nu seamănă deloc cu firea ta, spuse Maria.

— Azi nici eu nu semăn prea mult cu mine, mărturisi Pilar. Numai aşa, pe departe. Podul ăsta al tău mi-a dat dureri de cap, *Inglés*.

— Atuncea n-avem decât să-i spunem Podul Durerii-de-Cap, propuse Robert Jordan. Da' am să-l prăbuşesc în prăpastie ca pe-o colivie sfărâmată.

— Foarte bine, îl îndemnă Pilar. Dă-i înainte cu vorbe de-astea.

— Am să-l frâng cum rupi o banană după ce ai curăţat-o de coajă.

— Aş mânca o banană acuma, îi vesti Pilar. Dă-i înainte, *Inglés*. Vorbeşte mereu aşa, din toată inima.

— Nu-i nevoie, zise Robert Jordan. Haideţi să grăbim pasul, ca să ajungem la tabără.

— La datorie, spuse Pilar. Las' că vine repede şi vremea ei. Am spus c-o să vă las singuri.

— Nu. Am treabă multă.

— Şi asta e tot treabă şi nu ţine cine ştie cât.

— Taci din gură, Pilar! se răsti Maria. Vorbeşti porcării.

— Pentru că sunt porcoasă! zise Pilar. Da' sunt şi foarte delicată. *Soy muy delicada*. Uite, am să vă las de capul vostru. Şi vorbele acelea despre gelozie erau nişte prostii. M-a supărat Joaquín din pricină că am văzut pe chipul lui cât de urâtă sunt. Nu-s geloasă pe tine decât fiindcă ai nouăsprezece ani. Şi nu-i o gelozie care să ţină mult. N-o să ai totdeauna nouăsprezece ani. Acuma eu mă duc.

Se ridică de jos şi, ţinând o mână în şold, se uită la Robert Jordan, care stătea şi el tot în picioare. Maria rămăsese aşezată la poalele copacului, cu capul plecat mult înainte.

— Haideţi să mergem cu toţii la tabără, spuse Robert Jordan. E mai bine aşa, şi avem o mulţime de treabă.

Pilar făcu semn din cap către Maria. Fata şedea jos, cu faţa întoarsă într-o parte, şi nu spunea nimic.

Pilar zâmbi, înălţă din umeri aproape imperceptibil şi întrebă:

— Ştii drumul?

— Îl ştiu, răspunse Maria fără să ridice privirile.

— *Pues me voy,* îi vesti Pilar. Atunci eu mă duc. O să-ţi pregătim pentru la masă nişte bucate întăritoare, *Inglés*.

Şi dădu să plece prin iarba poienii înspre pârâul ce curgea la vale către tabără.

— Stai puţin! îi strigă Robert Jordan. E mai bine să mergem cu toţii împreună.

Maria şedea nemişcată şi nu scotea o vorbă.

Pilar nici măcar nu întoarse capul. Doar spuse:

— *Qué va,* să mergem împreună. O să ne vedem la tabără.

Robert Jordan rămase acolo, în picioare.

— Nu cumva i-o fi rău? o întrebă el pe Maria. Adineauri nu arăta bine deloc.

— Las-o să se ducă, zise Maria cu privirile tot ţintuite în pământ.

— Cred c-ar trebui să mă duc şi eu cu dânsa.

— Las-o să se ducă, spuse Maria. Las-o să se ducă!

Capitolul treisprezece

Mergeau prin iarba poienii de munte, şi Robert Jordan simţea cum îi mângâie picioarele, simţea pe şold apăsarea pistolului vârât în toc, simţea pe cap razele soarelui, simţea în spate adierea răcoroasă venită dinspre zăpezile munţilor şi în mână simţea mâna fetei, vânjoasă şi tare, cu degetele încleştate într-ale lui. Şi de acolo, din palma lipită de palma lui, din degetele lor împletite şi din încheietura aşezată lângă încheietura lui, dinspre palma, dinspre degetele şi dinspre încheietura mâinii ei urca ceva la fel de proaspăt ca şi cea dintâi boare lină de vânt care, alunecând către tine peste întinderea mării, abia-i încreţeşte oglinda neclintită, la fel de uşor ca un fulg ce-ţi atinge buzele, sau ca o frunză ce cade atunci când nicio adiere nu tulbură văzduhul; atât de lin, că putea fi simţit doar cu atingerea degetelor, dar atât de sporit, atât de înteţit şi ajuns aşa de aprig, de ascuţit şi de viu prin apăsarea puternică a degetelor, prin palmele şi încheieturile strâns lipite, încât parcă un curent electric pornea pe braţ în sus şi-i umplea întreg trupul cu golul dureros al dorinţei. Soarele strălucea în părul ei cafeniu-deschis ca spicul grâului, pe chipu-i catifelat şi frumos, cu pielea de aur aprins, şi pe arcuirea gâtului, şi-atunci o făcu să-şi dea capul pe spate şi o sărută. O simţi cum tremură în braţele şi sub buzele lui, îi strânse tot trupul lângă al său şi simţi în piept împunsătura sinilor prin cele două cămăşi kaki, îi simţi mici şi vârtoşi; în clipa aceea întinse mâna, descheie nasturii cămăşii, se aplecă şi-o sărută pe piept, iar fata se zgudui din tot trupul, cu capul lăsat pe spate şi sprijinită de braţul lui. Apoi îşi lipi bărbia de creştetul său, şi el simţi cum îi cuprinde capul între mâini şi îl leagănă la piept. Se îndreptă, o înlănţui cu amândouă braţele şi o strânse atât de tare, că o ridică de la pământ şi rămase sprijinită numai de trupul lui; o simţi cum se cutremură şi buzele îi ajunseră pe gâtul său, iar atunci o lăsă jos murmurând:

— Maria... Of, Maria mea!

Iar mai târziu întrebă:

— Unde să mergem?

Fata nu răspunse nimic, dar îi strecură mâna pe sub cămaşă şi o simţi cum descheie nasturii în vreme ce şoptea:

— Şi tu... Vreau să sărut şi eu... da.

— Nu, iepuraşule.

— Ba da. Ba da. Aşa cum ai făcut şi tu… orice.

— Nu. Nu, nu se poate.

— Bine… atunci. Ah… bine. Bine… Ah!

Pe urmă veni mireasma ierbii strivite şi tăria tulpinilor îndoite sub ceafa ei, dimpreună cu lumina soarelui revărsat peste ochii-i închişi, şi toată viaţa Robert Jordan avea să-i ţină minte arcuirea gâtului, cu capul împins în rădăcinile ierbii şi buzele ce tremurau stins şi stingher, şi zbaterea genelor peste pleoapele strânse cu putere împotriva luminii soarelui şi împotriva tot restului lumii, iar ei totul i se înfăţişa roşu, portocaliu, auriu-roşiatic din pricina razelor de soare ce-i săgetau ochii închişi, şi nimic nu mai rămânea în afara acestor culori, nimic şi nimic, nici împlinirea, nici dăruirea, nici stăpânirea, totul topindu-se în acelaşi colorit, totul cufundat în deplina orbire a acelui colorit. Pentru el era o trecere prin beznă, un drum către nicăieri, din nou către nicăieri şi iarăşi către nicăieri, încă o dată către nicăieri, mereu şi de-a pururi către nicăieri, drum greu străbătut în coate spre nicăieri, întunecat şi fără popas până nicăieri, atârnat de marginile timpului scurs necontenit spre neaflatul nicăieri, acum şi iar şi iarăşi spre nicăieri, de data asta fără a mai putea fi necontenit luat de la capăt spre acelaşi nicăieri, şi deodată, mai presus de orice putere de îndurare, sus, sus, sus, apoi prăbuşirea în plin nicăieri, bruscă, pârjolitoare, paralizantă, şi întreg nicăieriul destrămat şi timpul pe deplin încremenit în loc, şi ei doi întinşi acolo, căci timpul îşi oprise curgerea, iar el simţi pământul retrăgându-se şi dispărând de sub trupurile lor.

Mai târziu şedea pe-o rână, cu capul scufundat adânc în iarbă, adulmecându-i mireasma şi trăgând în nări aroma rădăcinilor şi a pământului, iar soarele se strecura printre firele de iarbă ce-i gâdilau umărul gol şi coastele, şi fata stătea întinsă alături, cu ochii încă închişi, pe urmă îi deschise şi zâmbi, şi el îi spuse cu glas lipsit de orice vlagă şi ca de la o depărtare uriaşă, dar prietenoasă totuşi: „Iepuraşule”. Iar fata zâmbi şi de aproape de tot îi răspunse: „*Inglés* al meu!”

— Nu sunt *Inglés,* zise el foarte alene.

— O, da, eşti, stărui fata. Eşti *Inglés* al meu, apoi întinse mâinile, îl apucă de amândouă urechile şi îl sărută pe frunte. Uite, adăugă apoi. Cum e acum? Ştiu să sărut mai bine?

Pe urmă, în timp ce mergeau împreună pe marginea pârâului, Robert Jordan îi spuse:

— Maria, te iubesc, şi eşti atât de gingaşă şi atât de minunată şi atât de frumoasă, iar dacă sunt cu tine se petrec asemenea lucruri în sufletul meu, încât mi se pare că aş vrea să mor atunci când fac dragoste cu tine.

— O! răspunse Maria. Eu mor de fiecare dată. Tu nu mori?

— Nu. Aproape. Ai simţit şi tu cum se topeşte pământul?

— Da. Chiar când muream. Cuprinde-mă de după mijloc, te rog.

— Nu. Îţi ţin mâna. Mâna ta mi-e de ajuns.

Se uită la ea, pe urmă privi peste poiană către un vultur pornit la vânătoare, şi văzu norii grei ai după-amiezii adunându-se peste crestele munţilor.

— Şi cu altele nu e la fel pentru tine? întrebă Maria pe când mergeau mână în mână.

— Nu. De-adevărat.

— Ai iubit multe?

— Câteva. Da' nu ca pe tine.

— Şi n-a fost aşa? Adevărat?

— Mi-a plăcut şi atunci. Da' nu aşa.

— Şi pe urmă pământul s-a topit. Înainte pământul nu s-a mai topit niciodată?

— Nu. De-adevărat niciodată.

— *Ay!* urmă fata. Şi asta a fost numai într-o singură zi.

El tăcu.

— Da' cel puţin acum a fost, spuse Maria. Şi încă îţi mai sunt dragă? Îţi place cum arăt? Am să fiu mai frumoasă peste câtăva vreme.

— Eşti foarte frumoasă şi acuma.

— Nu, zise fata. Da? mângâie-mă cu mâna pe cap.

O mângâie, simţind cum păru-i scurt şi moale se netezeşte sub mângâiere, apoi i se ridică printre degete, şi atunci îi cuprinse capul cu amândouă mâinile, îi întoarse faţa către a lui şi o sărută.

— Îmi place foarte mult să sărut, mărturisi Maria. Da' nu mă pricep să sărut cum trebuie.

— Tu n-ai nevoie să săruţi.

— Ba da, am. Dacă e să fiu femeia ta, trebuie să-ţi plac în toate.

— Îmi placi destul. Ar fi cu neputinţă să-mi placi mai mult. N-aş mai fi în stare de nimic dacă mi-ai plăcea mai mult.

— Ai să vezi mai târziu, spuse fata, în culmea fericirii. Acum părul meu îţi place fiindcă e ceva neobişnuit. Da’ pe zi ce trece creşte tot mai lung. Are să crească lung de tot, şi atunci n-am să mai fiu urâtă, şi poate ai să mă iubeşti foarte mult.

— Ai un trup foarte frumos, îi spuse Robert Jordan. Cum nu mai e altul pe lume.

— Nu-i decât tânăr şi mlădios.

— Nu. Într-un trup frumos se află un fel de vrajă. Nu ştiu ce anume face ca unul să aibă asemenea vrajă şi altul nu. Da’ tu o ai.

— Pentru tine, zise fata.

— Nu.

— Ba da. Pentru tine, totdeauna pentru tine şi numai pentru tine. Dar e aşa de puţin ce-ţi aduc. Am să învăţ cum să te îngrijesc. Da’ spune-mi drept. N-ai mai simţit niciodată înainte cum se topeşte pământul?

— Niciodată, răspunse Robert Jordan cu toată convingerea.

— Atunci sunt fericită, zise fata. Atunci sunt cum nu se poate mai fericită.

— Te gândeşti la altceva? îl întrebă ea puţin mai târziu.

— Da. La datoria mea.

— Aş vrea s-avem cai şi să mergem călare, spuse Maria. Sunt aşa de fericită, că aş vrea să fiu călare pe un cal de soi şi să merg în goana mare cu tine alături, călare pe alt cal, să gonim din ce în ce mai repede, în galop, da’ niciodată să nu-mi las în urmă fericirea.

— Am putea să-ţi luăm fericirea într-un avion, răspunse el, pierdut în gânduri.

— Şi să zburăm mereu şi mereu în înaltul cerului, ca aeroplanele acelea mici, de vânătoare, care luceau în bătaia soarelui, urmă fata. Să facem cercuri pe sus şi s-alunecăm spre pământ. *Qué bueno!* strigă ea râzând. Fericirea mea nici n-ar băga de seamă ce facem.

— Fericirea ta n-are ameţeli, îi spuse Robert Jordan auzindu-i numai pe jumătate vorbele.

Fiindcă în clipa aceea nu se mai afla de faţă. Păşea alături de ea, dar acum se gândea la pod şi îl vedea întreg, masiv şi desluşit, de parcă ar fi fost prins în focarul lentilelor unui aparat fotografic. Văzu cele două gherete şi pe Anselmo şi pe ţigan supraveghindu-le. Văzu şoseaua goală şi văzu mişcare pe ea.

Văzu locul unde avea să plaseze cele două puşti-mitraliere, aşa fel ca să aibă cel mai întins câmp de bătaie, şi cine avea să le mânuiască; la sfârşit, eu – îşi spuse.

— Dar cine să le mânuiască la început? Aşează încărcăturile de exploziv, le fixă şi le făcu legăturile, puse capsele şi răsuci firele, apoi le întinse, le agăţă şi se întoarse acolo unde lăsase vechea cutie a detonatorului, iar pe urmă începu să se gândească la toate amănuntele ce s-ar fi putut întâmplă să nu fie cum trebuie.

Încetează, îşi spuse în gând. Ai făcut dragoste cu fata asta, şi acuma capul îţi este limpede, într-adevăr limpede, iar tu începi să te nelinişteşti. Una e să te gândeşti la ce ai de făcut, şi alta să-ţi faci tot felul de griji. Nu te nelinişti. Nu trebuie să te nelinişteşti. Ştii tot ce-ai putea fi nevoit să faci şi ştii tot ce s-ar putea întâmpla. Fără îndoială că ar putea să se întâmple.

Te-ai angajat în războiul ăsta ştiind foarte limpede pentru ce lupţi. Luptai chiar împotriva lucrurilor pe care le faci acum, şi eşti silit să le faci dacă vrei să ai vreo şansă de victorie. Şi iată că era nevoit să se folosească de oamenii aceştia pe care îi iubea, la fel cum s-ar fi folosit cineva de nişte trupe a căror soartă trebuia să-l lase absolut indiferent dacă ţinea să izbândească. Pablo era, fără nicio îndoială, cel mai ager la minte, înţelesese într-o clipă cât de primejdioasă era încercarea aceea. Femeia fusese cu trup şi suflet pentru îndeplinirea ei, şi încă era; însă încet, dar sigur, ajunsese să înţeleagă exact despre ce anume era vorba, şi asta o tulbura încă de pe acum destul de adânc. Sordo înţelesese şi el numaidecât şi se arătase gata să pornească la treabă, dar nu îi plăcea cu nimic mai mult decât li plăcea chiar lui însuşi, lui Robert Jordan.

Vasăzică spui că nu te interesează ce are să ţi se întâmple ţie, ci numai ce are să *se* întâmple cu femeia, cu fata şi cu ceilalţi. Bine. Ce s-ar fi întâmplat cu ei dacă n-ai fi venit tu? Ce li s-a întâmplat şi ce au făcut ei înainte de sosirea ta aici? Nu trebuie să gândeşti aşa. Nu eşti răspunzător de soarta oamenilor ăstora decât în cursul acţiunii. Ordinele nu de la tine pornesc. Pornesc de la Golz. Şi cine e Golz? Un general destoinic. Cel mai bun general sub care ai luptat vreodată. Dar este oare cineva obligat să execute ordine imposibil de executat, chiar când le ştie dinainte urmările? Chiar când vin din partea lui Golz, care reprezintă atât partidul, cât şi armata? Da. Trebuie să le execuţi,

fiindcă numai executându-le poţi dovedi că erau imposibil de executat. Cum poţi şti că nu pot fi duse la bun sfârşit până nu încerci să le execuţi? Unde am ajunge dacă, în clipa când primeşte un ordin, fiecare ar ¡spune că este imposibil de executat? Unde am ajunge cu toţii dacă ar fi de ajuns să spui: „Imposibil” atunci când ţi se dă un ordin?

Văzuse destui comandanţi pentru care toate ordinele erau imposibil de executat. Porcul acela de Gomez, în Estramadura. Văzuse destule atacuri în cursul cărora flancurile nu înaintau din pricină că era imposibil de înaintat. Nu, va îndeplini ordinele, iar dacă iubea oamenii cu care trebuia să le execute, însemna că norocul îi joacă şi feste.

În toate acţiunile întreprinse de ei, de partizani, aduceau mereu primejdie şi suferinţă pe capul celor ce-i adăposteau şi îi ajutau. Pentru ce? Pentru ca în cele din urmă să nu mai existe niciun fel de primejdie şi pentru ca ţara aceasta să devină un loc unde să se poată trăi în deplină fericire. Acesta este adevărul, oricât de răsuflate ar putea să pară cuvintele.

Dacă republica pierdea războiul, pentru cei ce credeau în ea viaţa ar fi devenit imposibilă în Spania. Oare ar fi imposibilă? Da, ştia că ar fi imposibilă, căci o dovedeau toate cele petrecute în locurile pe care fasciştii le şi ocupaseră.

Pablo era o canalie, dar ceilalţi erau oameni de ispravă şi a-i atrage într-o asemenea acţiune nu însemna oare o trădare faţă de toţi aceştia din urmă? Poate că da. Dar dacă nu aruncau podul în aer, peste o săptămână aveau să sosească două escadroane de cavalerie care să-i hăituiască şi să-i alunge din munţii de-aici.

Nu. N-aveau nimic de câştigat dacă îi lăsa în pace. Numai că toţi oamenii trebuie lăsaţi în, pace şi nu se cade să te amesteci în treburile nimănui. Prin urmare, asta credea el, o credea cu adevărat? Da, o credea. Atunci, cum rămâne cu societatea planificată şi cu toate celelalte? Asta rămânea în sarcina celorlalţi. El avea altceva de făcut după sfârşitul războiului. Lupta acum în această încleştare fiindcă războiul începuse într-o ţară pe care o iubea şi fiindcă el credea în republică, iar dacă republica ar fi fost nimicită, viaţa ar fi devenit insuportabilă pentru toţi cei ce aveau aceeaşi credinţă ca şi el. Acceptase disciplina comunistă pentru toată durata războiului. Aici, în Spania, comuniştii ofereau disciplina cea mai potrivită, cea mai

trainică şi mai sănătoasă pentru conducerea războiului. Accepta disciplina comunistă pentru toată durata ostilităţilor, fiindcă, în ceea ce priveşte conducerea războiului, partidul comuniştilor era singurul partid al cărui program şi a cărui disciplină putea să le respecte.

Atunci, ce credinţă politică avea el?

Acum, niciuna, îşi zise în sinea sa. Dar aşa ceva nu trebuie spus nimănui, gândi el mai departe. Niciodată să n-o recunoşti. Şi ce-ai să faci după aceea? Am să mă întorc iar acasă şi am să-mi câştig existenţa predând limba spaniolă, ca şi mai înainte, şi am să scriu o carte care să cuprindă adevărul. Pun rămăşag, îşi zise el. Pun rămăşag că, are să-mi fie uşor.

Va trebui să discute cu Pablo despre politică. Va fi foarte interesant de văzut ce evoluţie politică avusese. Probabil clasica trecere de la stânga la dreapta; ca a bătrânului Lerroux. Pablo semăna foarte mult cu Lerroux. Prieto era tot atât de rău. Pablo şi Prieto nutreau aproape aceeaşi credinţă în victoria finală. Toţi duceau politica hoţilor de cai. El credea în republică socotind-o cea mai bună formă de guvernământ, dar republica trebuia să se debaraseze de toată această şleahtă de hoţi de cai. care o împinsese în impasul de la începutul insurecţiei. Mai existase oare vreodată un popor ai cărui conducători să-i fie în asemenea măsură duşmani adevăraţi, cum era acesta?

Duşmani ai poporului. Iată o expresie de care se putea lipsi. Un şablon pe care putea să-l arunce. Gândul era una dintre urmările faptului că se culcase cu Maria. Fusese la fel de bigot şi intolerant în chestiunile politice ca un preacucernic baptist în cele religioase, iar expresii ca „duşman al poporului” îi veneau în minte fără să le mai examineze critic în vreun fel. Ca şi tot soiul de alte *clichés*[14] revoluţionare sau patriotice. Mintea le mânuia fără să le mai cântărească. Nu încăpea îndoială că erau adevărate în conţinut, dar prea era uşor să te dovedeşti ager la minte folosindu-te de ele. Din noaptea trecută, însă, şi din după-amiaza asta mintea îi devenise mai clară şi mai curată în această privinţă. Ciudat lucru mai este şi bigotismul. Ca să poţi deveni bigot, trebuie să fii absolut convins că ai dreptate, şi nimic nu creează această convingere şi acest sentiment al dreptăţii depline cu mai multă forţă decât abstinenţa. Abstinenţa este duşmanul ereziei.

[14] Clişee (franc.).

Şi cum ar rezista această premisă dacă ar cerceta-o mai îndeaproape? Gata, nu te mai gândi la asemenea lucruri. Gândeşte-te la Maria.

Maria avusese o influenţă adâncă asupra bigotismului său. Până acum nu-i slăbise hotărârea, dar în clipa de faţă dorea cu mult mai mare tărie să nu moară. Bucuros ar fi renunţat la un sfârşit de erou sau de martir. Nu voia să-şi lege numele de un nou Termopile, nici să fie un nou Horatius la indiferent ce pod, şi nici copilul acela olandez, cu degetul vârât în gaura digului. Nu. I-ar fi plăcut să petreacă o vreme alături de Maria. Asta era cea mai simplă expresie a năzuinţelor lui. Ar fi dorit să petreacă multă, multă vreme alături de ea.

Nu credea că îi va fi vreodată hărăzit un asemenea lucru, cum ar fi un răgaz mai îndelungat, dar dacă ar li fost cumva vorba de aşa ceva, i-ar fi plăcut să-l petreacă împreună cu Maria.

Îmi închipui că s-ar putea să ne ducem la hotel şi să ne înscriem în registru drept doctorul şi doamna Livingstone, gândea Robert Jordan.

De ce nu m-aş însura cu ea? Bineînţeles, îşi spuse mai departe. Am să mă însor cu Maria. Pe urmă o să fim domnul şi doamna Robert Jordan din Sun Valley, statul Idaho. Sau din Corpus Christi, statul Texas, ori din Butte, statul Montana.

Fetele spaniole devin soţii minunate. N-am avut niciodată o astfel de soţie, aşa că ştiu foarte bine. Şi după ce m-aş întoarce la slujba mea de la universitate, Maria ar putea fi soţia unui asistent, iar în serile când studenţii de la spaniolă ar veni să-şi fumeze pipele şi să întreţină una dintre acele atât de utile discuţii libere despre Quevedo, Lope de Vega, Galdós şi alţi asemenea răposaţi, totdeauna încântători, ar avea prilej să le povestească în tihnă cum o mână de cruciaţi în cămăşi albastre, porniţi la luptă pentru apărarea credinţei celei adevărate, s-au aşezat pe capul ei, în vreme ce alţii îi răsuceau mâinile la spate şi îi ridicau fustele, îndesându-i-le în gură.

Mă întreb cum ar plăcea Maria în Missoula, statul Montana. Asta când aş mai putea găsi o slujbă în Missoula. Acum cred că sunt pretutindeni şi pentru totdeauna etichetat drept „roşu” şi mă aflu de mult pe lista neagră. Deşi niciodată nu poţi fi sigur. Nu se ştie niciodată. N-au nicio dovadă despre ce faci tu acum, şi la drept vorbind, chiar dacă le-ai povesti, nu te-ar crede nici în ruptul capului, iar paşaportul meu are viză pentru Spania

eliberată înainte de instituirea restricţiilor.

Termenul de înapoiere n-are să se împlinească până în toamna lui treizeci şi şapte. Ai plecat în vara lui treizeci şi şase şi, cu toate că viza este valabilă un an, nu-i nevoie să te întorci înainte de deschiderea trimestrului următor, care începe în toamna anului ce vine. E vreme lungă de-acum şi până în toamna viitoare. E vreme lungă şi de-acum până poimâine, ca să spunem aşa. Nu. Cred că nu e cazul să-mi fac griji în legătură cu universitatea. Întoarce-te tu acolo toamna viitoare, şi totul are să fie în regulă. Numai încearcă şi fii acolo.

Dar iată că de lungă vreme duci o viaţă tare ciudată. Zău că da. Spania reprezintă munca şi slujba ta, deci era firesc şi chibzuit să te afli în Spania. Munciseşi veri întregi la proiecte inginereşti şi în serviciul silvic, construind drumuri, şi învăţaseşi cum se umblă cu dinamita, aşa că dinamitările erau de asemenea o treabă serioasă şi firească. Totdeauna făcută cam în grabă, dar o treabă serioasă.

Din moment ce accepţi ideea dinamitării ca pe o problemă pur tehnică, ea rămâne o problemă pur tehnică. Dar împreună cu asta veneau o mulţime de alte amănunte, nu chiar tot atât de fireşti, şi Dumnezeu ţi-e martor că totdeauna le-ai privit cu oarecare uşurinţă. Aşa era preocuparea permanentă de a cântări condiţiile unui asasinat izbândit, care însoţea dinamitările. Cuvintele umflate o puteau oare face mai uşor de justificat? Şi puteau oare îndulci gustul uciderii? Ai primit toate astea cu oarecare grabă, eu aşa ţi-aş răspunde dacă m-ai întreba, îşi spuse Robert Jordan. Şi cum ai să arăţi, sau mai precis pentru ce anume ai să fii potrivit atunci când ai să părăseşti serviciul republicii, mie mi se pare, gândi el mai departe, ceva foarte nesigur. Bănuiesc însă că ai să scapi de sub povara tuturor acestor treburi scriind despre ele. De îndată ce le aşterni pe hârtie, au dispărut. Are să fie o carte bună, dacă ai s-o poţi scrie. Mult mai bună decât cealaltă.

Dar până atunci, toată viaţa ce-ţi este hărăzită sau îţi va fi hărăzită vreodată se limitează la astăzi, la noapte, la mâine, şi iarăşi la astăzi, la noapte, la mâine, şi aşa mereu şi mereu (sper), îşi spuse Robert Jordan, şi, prin urmare, mai bine ai folosi timpul ce-l ai la îndemână, mulţumind totodată sorţii că ţi-a făcut parte de el. Dacă treaba cu podul nu iese bine… Deocamdată nu pare deloc promiţătoare.

Dar Maria a fost minunată. Nu-i aşa? O, cum să nu fie… gândi Robert Jordan. Poate că asta-i ceea ce trebuie să culeg acum din viaţă. Poate că asta e însăşi viaţa mea, şi în loc să dureze şaizeci de ani şi încă zece, are patruzeci şi opt de ore sau chiar şaizeci de ore şi încă zece, ori mai degrabă douăsprezece. Douăzeci şi patru de ore pe zi înseamnă că vor fi şaizeci şi încă douăsprezece în trei zile întregi.

Îmi închipui că în şaptezeci de ceasuri poţi trăi o viaţă la fel de plină ca în şaptezeci de ani; cu condiţia ca viaţa să-ţi fi fost plină până în clipa când încep cele şaptezeci de ceasuri şi să fi ajuns la o anumită vârstă.

Ce prostii, gândi Robert Jordan. Ce glume proaste poţi să faci dacă stai şi gândeşti de unul singur. *Într-adevăr* prostii. După cum s-ar putea şi să nu fie deloc prostii. Ei, o să vedem. Ultima dată m-am culcat cu o fată la Madrid. Nu, nu acolo. Era la Escurial, şi dacă nu m-aş fi trezit noaptea şi n-aş fi crezut că e altcineva, lucru care m-a făcut să mă bucur ca un nebun până mi-am dat seama cine e într-adevăr, ar fi fost ca şi când aş fi mâncat vată; dar, oricum, fusese destul de plăcut. Iar înainte de asta a fost la Madrid, şi dacă lăsăm la o parte unele închipuiri şi minciuni ce mi le spuneam singur, în timpul împreunării, cu privire la identitatea partenerei, n-am avut decât acelaşi lucru, sau unul chiar şi mai prost. Prin urmare, nu sunt un glorificator romanţios al femeii spaniole şi nici nu mi-am închipuit vreodată că o aventură întâmplătoare e altceva decât o simplă aventură întâmplătoare, aici, ca în orice altă ţară. Dar când sunt cu Maria, o iubesc atât de mult, încât simt, literalmente, că am ajuns pe punctul de a-mi da sufletul, şi niciodată n-am crezut în aşa ceva, nici nu mi-am închipuit că ar fi cu putinţă.

Deci, dacă viaţa ta schimbă cei şaptezeci de ani pe şaptezeci de ceasuri, am în clipa de faţă acest dar fără preţ şi sunt destul de norocos că am avut parte de el. Şi dacă nu există ceea ce se numeşte un lung răgaz, nici restul vieţilor voastre, niciun „de acum încolo”, ci doar „acum”, înseamnă că doar „acum” trebuie adorat, şi sunt nespus de fericit că-l am. Acum, *ahora*, *maintenant*, *heute. Acum* – cât de ciudat sună dacă te gândeşti că trebuie să cuprindă lumea întreagă şi viaţa ta toată. *Esta noche*, astă-seară, *ce soir, heute Abend.* Viaţă şi soţie[15], *vie* şi

[15] Joc de cuvinte intraductibil; în englezeşte *life* (viaţă) şi *wife* (soţie), rimează.

mari. Nu, nu merge. Francezii au transformat cuvântul din urmă în soţ, bărbat. S-ar putea acum[16] şi *Frau;* dar nici asta nu dovedeşte nimic. Să luăm, de pildă, „mort”: *mort, muerto* şi *tot.* Dintre toate, *tot* evocă cel mai puternic moartea. Sau „război”: *guerre*, *guerra* şi *Krie*g. *Krieg* sună cel mai războinic, ori nu-i adevărat? Nu cumva ţi se pare aşa fiindcă germana o cunoşti cel mai puţin? Scumpa mea, *chérie*, *prenda* şi *Schatz.* Dar le-aş da pe toate în schimbul cuvântului Maria. Frumos nume!

În fine, acum aveau să pornească împreună la treabă cu toţii şi nu mai era mult de aşteptat. Fără îndoială că i se părea din ce în ce mai greu şi mai complicat. Era ceva cu neputinţă de dus la bun sfârşit pe lumină. Când te afli într-o situaţie imposibilă, rămâi pe loc şi aştepţi întunericul nopţii ca să te retragi. Încerci să rezişti până noaptea, ca să revii. Ai putea chiar reuşi dacă izbuteşti să rezişti până se face întuneric şi pe urmă să revii. Şi ce se întâmplă dacă o să începi la lumina zilei? Ce zici? Şi sărmanul, naivul acela de Sordo, care şi-a părăsit spaniola lui prescurtată numai pentru a-i explica amănunţit cum stă situaţia. Ca şi cum nu s-ar fi gândit la asta de fiecare dată când îi treceau prin minte gânduri sumbre, după ce Golz îi pomenise prima oară de pod. Ca şi cum n-ar fi trăit cu gândurile acestea, simţindu-le ca pe o mâncare îndelung nedigerată, ce-i ardea măruntaiele încă din noaptea de dinainte de alaltăieri.

Ce mai poveste! Trăieşti o viaţă întreagă cu gândul că asemenea lucruri înseamnă ceva, iar ele sfârşesc totdeauna prin a nu însemna nimic. Dar o încercare ca asta n-ai mai trăit niciodată. Totdeauna îţi spui că astfel de încurcături nu ţi se pot ivi ţie. Iar pe urmă ai de-a face cu o asemenea situaţie împuţită, când trebuie să coordonezi două cete prăpădite de luptători de *guerrilla* ca să-ţi dea o mână de ajutor la distrugerea unui pod în condiţii imposibile, pentru a stăvili o contraofensivă care probabil va fi şi pornită în clipa aceea, iar tu dai peste o fată ca Maria. Aşa se întâmplă lucrurile. Ai întâlnit-o cam târziu, asta e tot.

Vasăzică, o femeie ca Pilar aproape îţi vâră fata în sacul tău de dormit, şi ce se întâmplă? Da, ce se întâmplă? Ce se întâmplă? Spune-mi te rog: ce se întâmplă? Da. Chiar asta se întâmplă. Asta-i exact ceea ce se întâmplă.

Nu te minţi singur, spunându-ţi că Pilar ţi-a vârât-o în sacul de

[16] *Idem;* în englezeşte: *now.*

dormit, încercând să reduci totul la nimic sau să arunci cu noroi peste ce s-a petrecut. Ţi-ai pierdut capul din clipa când ai zărit-o. Când fata a deschis prima oară gura şi ţi-a vorbit, povestea era ca şi încheiată, iar tu o ştii foarte bine. De vreme ce acuma eşti stăpân pe darul acesta, cu toate că niciodată n-ai visat să-l primeşti, n-are niciun rost să-l împroşti cu noroi, când ştii ce înseamnă şi ştii că l-ai primit în chiar clipa când ai văzut-o ieşind pe gura peşterii, cu capul plecat şi purtând în mâini tava cu mâncare.

Atunci ţi-ai pierdut capul, şi o ştii foarte bine, aşa că de ce te minţi? Un lucru ciudat se petrecea înăuntrul tău de fiecare dată când te uitai la ea şi de fiecare dată când ea se uita la tine. Atunci de ce nu recunoşti? Bine, am să recunosc. Iar cât despre faptul că Pilar ţi-ar fi împins-o în braţe, adevărul este că Pilar n-a făcut decât să fie femeie deşteaptă. S-a îngrijit de fată cu multă dragoste şi a observat ce se întâmplă de îndată ce s-a întors în peşteră, aducând străchinile.

În felul acesta a dat doar o mână de ajutor. A dat o mână de ajutor pentru ce s-a întâmplat astă-noapte şi azi după-amiaza. E o fiinţă cu mult mai delicată decât tine şi ştie să preţuiască timpul. Da, îşi spuse Robert Jordan, putem admite, cred, că ştie multe despre valoarea timpului. S-a dat deoparte şi a făcut toate celelalte fiindcă n-a vrut ca şi alţii să piardă ce pierduse ea şi îi era cu neputinţă să se împace măcar cu gândul că poate fi pierdut. La fel a făcut şi când s-a retras de-acolo, de pe creastă, *şi* cred că nu i-am înlesnit cu nimic retragerea.

Vasăzică, asta se întâmplă şi asta s-a întâmplat, iar tu n-ai încotro şi trebuie să recunoşti; de-acum încolo nu vei mai avea niciodată două nopţi întregi de petrecut împreună cu Maria. Nu o viaţă întreagă, nu o viaţă în doi, nu ceea ce e socotit firesc să aibă oamenii – nici vorbă nu poate fi. O noapte care a trecut, o după-amiază, şi încă o noapte ce va să vină – poate. Nu, domnule.

Nici răgaz, nici fericire, nici veselie, nici copii, nici cămin, nici cameră de baie, nici pijama curată, nici ziarul de dimineaţă, nici deşteptarea împreună, nici să te trezeşti şi s-o ştii că e acolo şi că nu eşti singur. Nu. Nimic din toate acestea. Dar de ce, când din tot ce-ţi doreşti în viaţă asta e ce poţi avea? Şi când ai găsit ce căutai? De ce nici măcar o singură noapte într-un pat cu cearceafuri?

Ceri imposibilul. Ceri tot ce e mai cu neputinţă. Prin urmare, dacă o iubeşti pe fata asta atât de mult precum spui, ai face mai bine s-o iubeşti cu înfocare şi să înlocuieşti prin intensitate tot ce va lipsi legăturii voastre în durată şi continuitate. Ai auzit ce-am spus? În vremile de-odinioară, oamenii îşi închinau toată viaţa acestei îndeletniciri. Iar astăzi, când ai ce-ai aşteptat, dacă ţi se dau două nopţi, te miri de unde a venit pe capul tău atâta noroc. Două nopţi. Două nopţi ca să iubeşti, să admiri şi să te desfeţi. Şi la bine, şi la rău. La boală şi la moarte. Nu, nu se spune aşa. La boală şi la sănătate înfloritoare. Până ce moartea va să ne despartă. În două nopţi. Mai mult decât pare cu putinţă. Mai mult decât pare cu putinţă, şi acum leapădă aceste gânduri. E vremea să sfârşeşti. Nu-ţi aduc niciun folos. Nu face nimic ce nu-ţi este folositor. Sigur, aşa se cade.

Despre asta ţi-a vorbit Golz. Şi pe măsură ce-l cunoşteai, îţi dădeai seama că are o minte foarte pătrunzătoare. Prin urmare, la asta se referea: compensarea pentru o viaţă răvăşită. Trăise oare Golz astfel de împrejurări, pe care graba, şi lipsa de timp, şi condiţiile vitrege le generau? Era oare ceva ce se întâmpla fiecăruia în condiţii asemănătoare? Şi i se părea o situaţie cu totul deosebită numai fiindcă era vorba de el? Se culcase Golz într-o grabă la fel de înfrigurată, pe vremea când comanda o unitate de cavalerie de strânsură în Armata Roşie, iar jocul împrejurărilor şi celelalte făcuseră o fată să arate aşa cum i se arăta lui Maria?

Probabil cunoştea şi Golz toate acestea şi încercase a te face să înţelegi limpede că uneori trebuie să-ţi trăieşti întreaga viaţă în două nopţi pe care le ai la îndemână; că trăind aşa cum trăim noi acum, trebuie să aduni ce ţi-ar fi fost hărăzit pentru o viaţă întreagă şi să concentrezi totul în scurtul răstimp ce-ţi mai rămâne.

Era un ansamblu de credinţe bine închegat. Dar nu credea că Maria nu-i decât un produs al împrejurărilor. Bineînţeles, numai dacă nu e vorba să fie o rezultantă atât a împrejurărilor vieţii ei, cât şi a împrejurărilor lui de viaţă. Iar ale ei nu par deloc foarte favorabile. Nu, nu-s chiar favorabile.

Dacă aşa era să fie, atunci era cum se cădea să fie. Dar nu exista lege care să-l şi oblige să spună că-i place. N-am ştiut c-o să pot simţi vreodată ce simt acum, gândi Robert Jordan. Nici c-are să mi se poată întâmpla aşa ceva. Aş vrea să fi avut toată

viaţa ce am astăzi. O să ai, îi spunea o altă parte a cugetului. O să ai. O ai *acum,* şi asta-i tot ce înseamnă viaţa ta; acum. Nu există altceva în afară de acum. Nu există nici ieri, poţi fi sigur, şi nu există nici vreun mâine. Cât trebuie să trăieşti ca să înţelegi asta? Nu există decât acum, iar în cazul când acum înseamnă doar două zile, aceste două zile sunt viaţa ta şi tot ce se întâmplă în ea trebuie să aibă aceleaşi proporţii. Aşa se trăieşte o viaţă în două zile. Iar dacă încetezi să te mai vaiţi şi să ceri ceea ce niciodată nu vei căpăta, o să ai o viaţă plăcută. O viaţă plăcută nu se socoteşte în vârste biblice.

Aşa că nu te mai frământa, primeşte ce ţi se cuvine, fă-ţi datoria şi vei avea o viaţă lungă şi foarte plăcută. N-a fost plăcută în vremea din urmă? De ce anume te plângi? Aşa se întâmplă dacă ai asemenea îndeletnicire, gândi Robert Jordan, şi gândul acesta îi aduse bucurie în suflet; ceea ce înveţi nu contează atâta cât oamenii pe care îi întâlneşti. Pe urmă se simţi mulţumit fiindcă putea să glumească şi se întoarse din nou către fată, spunându-i:

— Te iubesc, iepuraşule. Ce ziceai adineauri?

— Spuneam, îi răspunse fata, că nu trebuie să-ţi faci griji în legătură cu treburile tale, fiindcă n-am să te sâcâi şi n-am să mă amestec. Dacă este şi ceva ce pot să fac, te rog să-mi arăţi.

— Nu, nu e nimic. E-o treabă într-adevăr uşoară.

— Am să învăţ de la Pilar ce trebuie să ştiu ca să îngrijesc bine un bărbat, şi treburile astea am să le fac, zise Maria. Pe urmă, pe măsură ce învăţ, am să aflu şi singură altele, iar ce n-oi afla poţi să-mi spui tu.

— Nu trebuie să faci nimic.

— *Qué va,* omule, să nu fac nimic! Sacul tău de dormit trebuia scuturat azi-dimineaţă, trebuia scos la aer şi atârnat undeva la soare. Pe urmă, până n-apucă să cadă roua, trebuie băgat la adăpost.

— Spune mai departe, iepuraşule.

— Ciorapii tăi trebuie spălaţi şi uscaţi. Mă voi îngriji să ai două perechi.

— Şi altceva?

— Dacă m-ai învăţa cum să fac, ţi-aş curăţa şi ţi-aş linge pistolul.

— Sărută-mă, spuse Robert Jordan.

— Nu, ce spun eu acuma-i treabă serioasă. Ai să mă-nveţi să

umblu la pistol? Pilar are cârpe şi unsoare. Avem în peşteră o vargă de curăţat care s-ar potrivi.

— Sigur. Am să-ţi arăt.

— Şi altele, zise Maria. Dacă ai să mă-nveţi să trag, fiecare dintre noi are să-l poată împuşca pe celălalt sau pe el însuşi, ori pe ea însăşi, dacă vreunul ar fi rănit şi-ar trebui să scape şi să nu cadă prins.

— Foarte interesant, spuse Robert Jordan. Mai ai multe gânduri dintr-astea?

— Nu multe, răspunse Maria. Da' ce ţi-am spus e un gând cu socoteală. Pilar mi-a dat asta şi m-a învăţat cum să mă folosesc de ea. Scoase din buzunarul de la piept al cămăşii un toc prelung de piele, ca acelea în care se ţin pieptenii, desfăcu o panglică lată de cauciuc ce-i acoperea amândouă capetele şi trase afară o lamă de brici cu un singur tăiş. Totdeauna o port la mine, explică Maria. Pilar spune că trebuie s-o potriveşti aici, chiar sub ureche, şi să tragi tare încoace. Şi îi arătă cu degetul. Zice Pilar că aicea se află o vână mare, şi dacă tragi cu tăişul aşa, n-ai cum să n-o nimereşti. Mai zice că nu doare deloc şi nu-i nevoie decât s-apeşi tare sub ureche şi să tragi în jos. Zice că-i o treabă de nimic, şi dacă apuci s-o faci, nu te mai pot lecui.

— Aşa e, întări Robert Jordan. Acolo e artera carotidă.

Vasăzică, îl poartă totdeauna asupra ei, îşi spuse Robert Jordan, ca o soluţie acceptată fără rezerve şi amănunţit plănuită.

— Da' mai mult aş vrea să mă împuşti tu, continuă Maria. Făgăduieşte-mi că de-o fi vreodată cea mai mică nevoie, ai să mă împuşti tu.

— Bineînţeles, spuse Robert Jordan. Făgăduiesc.

— Îţi mulţumesc din suflet, zise Maria. Ştiu că nu e ceva uşor de îndeplinit.

— Ne-am înţeles, încheie Robert Jordan.

De asta ai uitat cu totul, gândi el. Ai uitat de frumuseţile unui război civil, fiindcă te gândeşti prea mult la treburile tale. Pe asta ai uitat-o. Ei, aşa şi trebuia. Kaşkin n-a putut s-o uite, şi misiunea lui a avut de suferit. Ori crezi cumva că bietul băiat a avut vreo presimţire? Era foarte ciudat, fiindcă atunci când îl împuşcase pe Kaşkin nu avusese absolut niciun fel de emoţie. Se aşteptase ca odată şi odată tot să-l încerce o remuşcare. Dar până atunci nu trăise nici măcar umbra unui asemenea sentiment.

— Da’ aş mai putea face şi alte lucruri pentru tine, îi spuse Maria, păşind acum strânsă lângă el, foarte serioasă şi plină de feminitate.

— Altceva decât să mă împuşti?

— Da. Pot să răsucesc ţigări pentru tine, când ai să le termini pe acelea cu carton. Pilar m-a învăţat să le răsucesc foarte bine şi le fac tari, rotunde şi lipite cum trebuie.

— E grozav! o încurajă Robert Jordan. Şi le uzi singură cu limba?

— Da, mărturisi fata. Iar când ai să fii rănit, am să te îngrijesc, am să-ţi oblojesc rana, am să te spăl şi am să-ţi dau să mănânci…

— Poate că n-o să fiu rănit, zise Robert Jordan.

— Tot aşa, când o să cazi bolnav, am să te îngrijesc, am să-ţi fac supă, am să te spăl şi-am să îndeplinesc tot ce-o să-ţi fie de trebuinţă. Şi am să-ţi citesc.

— Poate n-o să mă îmbolnăvesc.

— Pe urmă am să-ţi aduc şi cafea, dimineaţa, când te trezeşti…

— Poate că nu-mi place cafeaua, îi spuse Robert Jordan.

— Nu-i adevărat, îţi place! strigă fata în culmea fericirii. Azi-dimineaţă ai băut două căni.

— Da să zicem că m-am săturat de cafea, că n-are să fie nevoie să mă împuşti, n-o să fiu rănit şi nici n-o să mă-mbolnăvesc, mă las de fumat, n-am decât o singură pereche de ciorapi şi-mi atârn singur la soare sacul de dormit. Atunci ce-o să faci, iepuraşule? Şi o bătu cu palma pe umăr. Ce faci atunci?

— Atuncea, răspunse Maria, am să împrumut de la Pilar foarfecele şi-am să te tund.

— Nu-mi place să fiu tuns.

— Nici mie nu-mi place, zise Maria. Iar părul tău mi-e drag aşa cum e. Aşa. Dacă n-o să fie nimic de făcut spre folosul tău, voi sta lângă tine şi te voi privi, şi la vremea nopţii avem să facem dragoste.

— Bine, încuviinţă Robert Jordan. Mai ales vorba asta din urmă e tare înţeleaptă.

— Şi mie mi se pare la fel, spuse Maria zâmbind. Of, *Inglés*.

— Roberto mă cheamă.

— Aşa-i. Da’ eu îţi spun *Inglés,* cum îţi zice şi Pilar.

— Şi totuşi Roberto mă cheamă.

— Nu, se împotrivi fata. Acuma, pentru o zi întreagă, ai să fii *Inglés.* Şi… *Inglés,* nu pot să te ajut cu nimic la treburile tale?

— Nu. Ce am de făcut acuma trebuie să fac singur, şi cu mintea limpede.

— Bine, se învoi fata. Şi când ai să termini?

— În noaptea asta, dacă mă ajută norocul.

— Bine, încuviinţă Maria.

Mai jos de locul unde se aflau ei se întindea ultima limbă de pădure ce-i mai despărţea de tabără.

— Cine-i acolo? întrebă Robert Jordan ară tind cu mâna.

— Pilar, răspunse fata, privind în prelungirea mâinii lui. Sigur că-i Pilar.

La marginea din vale a poienii, acolo unde se înălţau primii copaci, femeia stătea aşezată jos, cu capul sprijinit pe braţe. Din locul unde stăteau ei se vedea doar ca un ghemotoc întunecat: neagră pe fondul cafeniu al trunchiurilor de brad.

— Hai repede, o îndemnă Robert Jordan şi porni în fugă prin ierburile ce-i ajungeau până la genunchi. Era greu şi obositor să alergi printre ele, aşa că după ce fugi puţin, se opri şi o luă la pas. Putea să vadă capul femeii aşezat pe braţele împreunate, iar trupul întreg părea lat şi negru, proiectat pe trunchiurile brazilor. Ajunse lângă ea şi strigă tare:

— Pilar!

Femeia înălţă capul şi privi în sus, către el. Zise:

— Oho! Aţi şi terminat?

— Eşti bolnavă? întrebă Robert Jordan aplecându-se spre ea.

— *Qué va!* răspunse Pilar. Adormisem.

— Pilar, zise María de îndată ce sosi lângă ei şi îngenunche alături. Cum te simţi? Te simţi bine?

— Grozav mă simt, răspunse Pilar, dar tot nu se ridică de jos. Îi cercetă din ochi pe amândoi. Apoi vorbi: Ei, *Inglés*, iar ai făcut tot felul de şmecherii de-ale bărbaţilor?

— Te simţi bine? întrebă Robert Jordan fără să-i ia în seamă cuvintele.

— De ce nu? Am dormit. Tot aşa şi tu?

— Nu.

— De, îi spuse Pilar fetei. S-ar zice că-ţi prieşte.

Maria roşi toată şi nu răspunse.

— Las-o în pace, o rugă Robert Jordan.

— N-a vorbit nimeni cu tine, îi zise Pilar. Maria! strigă către

fată şi glasul ei sună aspru.

Dar fata nu ridică privirile.

— Maria! strigă Pilar încă o dată. S-ar părea că-ţi prieşte, aşa am spus.

— Ah, las-o în pace, o rugă din nou Robert Jordan.

— Tu să taci din gură! se răsti Pilar fără să se uite la el. Ascultă, Maria, spune-mi măcar o vorbă.

— Nu, răspunse Maria şi scuturâ din cap.

— Maria, repetă Pilar, şi glasul îi era la fel de aspru ca şi chipul, iar chipul nu arăta nimic prietenos. Spune-mi ceva, după singură vrerea ta.

Fata scuturâ din cap.

Robert Jordan gândea: Dacă n-ar trebui să lucrez cu femeia asta, cu beţivul de bărbat-su şi cu ceata lui prăpădită, i-aş trage acuma câteva perechi de palme să...

— Hai, spune-mi! porunci Pilar.

— Nu, se împotrivi Maria. Nu.

— Las-o în pace, îi zise Robert Jordan, şi glasul nu mai avea sunetul glasului său. Tot am să-i ard câteva palme, fie ce-o fi, gândi el.

Pilar nici măcar nu binevoi să-i răspundă. Ceea ce se petrecea acolo nu amintea de şarpele care îşi fascinează prada, nici de o pisică gata să se arunce asupra păsării. Nimic nu aducea a dorinţă de pradă. Şi nici a pervertire. Totuşi, exista senzaţia unui soi de umflare, ca umflarea gâtului de cobra. O simţea limpede. Simţea ameninţarea acelei umflări. Dar această umflare nu era efectul unei dorinţe de a face rău, ci al unei dorinţe de a cunoaşte, de a afla. Aş fi vrut să nu văd niciodată aşa ceva, gândi Robert Jordan. Dar aici nu au ce căuta palmele.

— Maria, rosti din nou Pilar. Nici măcar n-am să pun mâna pe tine. Spune-mi acuma ceva, după singură vrerea ta.

De tu propia voluntad, sunau cuvintele pe spanioleşte.

Fata scuturâ din cap.

— Maria, zise Pilar. Acuma, şi după singură vrerea ta. Mă auzi? Orice ar fi.

— Nu, răspunse fata cu glas stins. Nu şi iar nu.

— Acuma ai să-mi spui, stărui Pilar. Orice ar fi. Ai să vezi. Acuma o să-mi spui.

— Pământul s-a topit, zise Maria fără s-o privească. De-adevărat. A fost ceva ce nu-ţi pot lămuri.

— Aşa, rosti Pilar, şi vocea îi era caldă şi prietenoasă şi fără niciun fel de silnicie în ea. Dar Robert Jordan observă că stropi fini de sudoare îi îmbroboneau fruntea şi buzele. Vasăzică aşa a fost. Vasăzică asta a fost.

— Îţi spun adevărul, zise Maria şi-şi muşcă buzele.

— Bineînţeles că e adevărat, întări Pilar cu blândeţe. Da' să n-o spui celor de-o seamă cu tine, fiindcă niciodată n-au să te creadă. N-ai cumva şi sânge *cali*[17], *Inglés?*

Se ridică în picioare, ajutată de Robert Jordan.

— Nu, răspunse el. Nu ştiu să am.

— Nici Maria nu ştie să aibă, zise Pilar. *Pues es muy raro.* Este foarte ciudat.

— Da' aşa s-a întâmplat, Pilar, o încredinţă Maria.

— *Cómo que no, hija?* conveni Pilar. De ce nu, fata mea? Când eram eu tânără, pământul se topea aşa fel că-l simţeam cum se pierde în necuprins şi-mi era teamă fiindcă nu ştiam ce mai rămâne sub mine. În fiece noapte se întâmpla aşa.

— Spui minciuni, îi zise Maria.

— Da, recunoscu Pilar. Spun minciuni. Niciodată nu se topeşte de mai mult de trei ori în viaţă. S-a topit *de-adevărat?*

— Da, mărturisi fata. Îţi spun drept.

— Şi pentru tine, *Inglés?* întrebă Pilar şi se uită în ochii lui Robert Jordan. Să nu minţi.

— Da, răspunse el. Spun drept.

— Bine, zise Pilar. Bine. Asta e ceva.

— Ce vrei să spui cu cele trei ori? întrebă Maria. De ce zici vorba asta?

— De trei ori, repetă Pilar. Acuma ai avut o dată.

— Numai de trei ori?

— Pentru cei mai mulţi oameni nici măcar o dată, îi răspunse Pilar. Eşti sigură că s-a topit?

— Aş fi zis că-s gata să mă prăvălesc, o încredinţă Maria.

— Atuncea cred că chiar s-a topit, conveni Pilar. Haideţi, ei, acum haideţi, să ajungem mai repede la tabără.

— Ce-s prostiile astea cu de cele trei ori? o întrebă Robert Jordan pe femeia voinică, în vreme ce mergeau împreună printre brazi.

— Prostii? îl întrebă Pilar, privindu-l strâmb. Mie să nu-mi vorbeşti despre prostii, englezule mititel.

---

[17] Probabil prescurtare a cuvântului spaniol *caliente*, cald.

— E o vrăjitorie, ca şi cea cu palma?

— Nu, e ceva dovedit şi ştiut de toată lumea la *gitanos.*

— Da' noi nu suntem *gitanos*.

— Nu. Da' ai avut un dram de noroc. Şi ăi de nu sunt ţigani au câteodată un dram de noroc.

— Şi vrei să spui că-i adevărată povestea cu de cele trei ori?

Se uită din nou la el într-un chip ciudat. Spuse:

— Lasă-mă, *Inglés.* Nu mă supăra. Pentru mine eşti prea tânăr ca să putem sta de vorbă.

— Da' cum, Pilar… începu Maria.

— Lasă vorba, o întrerupse Pilar. Ai avut o dată şi-o să mai ai încă de două ori pe lumea asta.

— Şi tu? o întrebă Robert Jordan.

— De două ori, zise Pilar şi ridică două degete. Două. Iar a treia n-are să mai fie niciodată.

— De ce? întrebă Maria.

— Of, lasă vorba! se răsti Pilar. Taci din gură. *Busnes* de vârsta ta mă plictisesc.

— De ce nu şi a treia oară? întrebă Robert Jordan.

— Of, taci din gură, auzi sau n-auzi? se răsti din nou Pilar. Lasă vorba!

Bine, îşi spuse Robert Jordan. Numai că eu nu mă uit la prostii dintr-astea. Am cunoscut destui ţigani şi ştiu cât sunt de ciudaţi. Da' cam la fel suntem şi noi. Deosebirea e doar că noi trebuie să ne câştigăm cinstit traiul. Nimeni nu ştie din ce triburi coborâm, nici ce mai avem din moştenirea acelor triburi, nici ce lucruri tainice se petreceau prin pădurile pe unde au sălăşluit îndepărtaţii noştri strămoşi. Tot ce ştim e că nu ştim nimic. Nu ştim nimic despre ce se întâmplă cu noi noaptea. Totuşi, când se întâmplă ceva ziua, atunci credem că *este* ceva. Ce s-a întâmplat s-a întâmplat, iar acum femeia asta trebuie nu numai s-o silească pe fată să-i facă destăinuiri, deşi ea nu vrea să le facă, dar mai trebuie şi să le repete şi să le treacă pe seama ei. Se crede obligată să le transpună la scara ţigănească. Am crezut că s-a dat bătută acolo pe munte, dar acum uite că vrea să-şi întindă dominaţia şi asupra clipelor petrecute de noi acolo, sus. Dacă ar urmări să facă vreun rău, ar merita împuşcată. Dar nu este vorba de niciun rău. Nu vrea decât să-şi păstreze stăpânirea asupra vieţii. S-o păstreze prin intermediul Mariei.

După ce termini cu războiul ăsta, n-ai decât să te apuci de

studierea femeilor, îşi spuse mai departe Robert Jordan. Ai putea să începi cu Pilar. Ţi-a pus la dispoziţie o zi cum nu se poate mai bogată, dacă vrei să afli părerea mea. Până acuma niciodată n-a pomenit de credinţele ţigăneşti. Cu excepţia ghicitului în palmă, gândi el. Da, bineînţeles, cu excepţia ghicitului în palmă. Şi în legătură cu palma nu cred că se prefăcea. Dar de spus n-are să-mi spună ce-a văzut, sunt convins. Crede cu tărie în ce a citit acolo, indiferent ce-o fi. Dar asta nu dovedeşte nimic.

— Ascultă, Pilar, îi spuse femeii.

Pilar se uită la el şi zâmbi. Apoi întrebă:

— Ce e?

— Nu fi aşa de tainică, o rugă Robert Jordan. Tainele astea mă obosesc îngrozitor.

— Şi dacă? întrebă Pilar.

— Nu cred în zmei, în oracole, în ghicitoare sau în prostiile vrăjitoriilor ţigăneşti.

— Aha, făcu Pilar.

— Nu. Şi ai putea s-o laşi în pace pe fată.

— Am s-o las în pace pe fată.

— Şi lasă deoparte tainele, urmă Robert Jordan. Avem destulă treabă şi destule altele de pus la cale fără să ne mai încurcăm şi cu tot felul de prostii. Mai puţine taine şi mai multă treabă.

— Înţeleg, răspunse Pilar şi dădu din cap în semn de încuviinţare. Da' ia ascultă, *Inglés*, îi spuse zâmbind cu toată faţa. S-a topit pământul?

— Da, fir-ai tu să fii! S-a topit.

Pilar izbucni în râs, râse cu hohote, şi tot râzând întruna, se opri în loc şi se uită la Robert Jordan.

— Of, *Inglés*, *Inglés*, zise ea, prăpădindu-se de râs. Tare hazliu mai eşti. Acuma trebuie să te străduieşti mult ca să-ţi câştigi iar rangul.

Du-te dracului! gândi Robert Jordan. Dar nu deschise gura. Cât stătuseră ei de vorbă, soarele fusese acoperit de nori, şi când privi îndărăt către munţi, văzu cerul încărcat şi neguros.

— Sigur, îi spuse Pilar privind norii. Are să ningă.

— Acuma? Aproape în iunie?

— De ce nu? Munţii ăştia nu ştiu numele lunilor. Suntem încă în luna lui mai.

— Nu poate fi zăpadă, zise Robert Jordan. *Nu se poate* să ningă.

— Şi cu toate astea, *Inglés*, stărui Pilar, are să ningă.

Robert Jordan se uită în sus la cenuşiul dens al cerului, cu soarele galben-spălăcit, care dispăru cu totul chiar pe când îl privea, şi văzu norii cenuşii întinzându-se uniform, până ce deveniră pufoşi şi grei; şi cenuşiul lor reteza acum piscurile munţilor.

— Da, mărturisi el. Bănuiesc că ai dreptate.

Capitolul paisprezece

La vremea când sosiră în tabără, ningea, şi fulgii cădeau pieziş printre trunchiurile brazilor. Alunecau oblic prin spaţiile dintre copaci, la început rari şi coborând în cercuri, apoi, pe măsură ce vântul îngheţat se năpustea dinspre piscuri, se porniră în vârtejuri dense, şi Robert Jordan rămase furios în faţa peşterii şi privi ninsoarea.

— O s-avem zăpadă groasă, zise Pablo. Glasul îi era dogit, ochii roşii şi tulburi.

— Ţiganul s-a întors? îl întrebă Robert Jordan.

— Nu, răspunse Pablo. Nici el, nici bătrânul.

— Vrei să mergi cu mine la postul de sus, de pe şosea?

— Nu, răspunse Pablo. Nu mă amestec în treaba asta.

— Am să nimeresc şi singur.

— Pe viforul ăsta s-ar putea să te rătăceşti şi să nu dai de el, zise Pablo. Eu nu m-aş duce pe-o asemenea vreme.

— O iau la vale până dau de şosea şi pe urmă apuc pe ea în sus.

— S-ar putea să nimereşti. Da' cele două santinele puse de tine au să urce încoace, dac-or vedea c-a început ninsoarea, şi n-ai să te întâlneşti cu ei pe drum.

— Bătrânul stă şi m-aşteaptă.

— Da' de unde! Acuma are să se întoarcă dacă a pornit ninsoarea.

Pablo privi zăpada care se-nvârtejea cu furie prin faţa peşterii, şi întrebă:

— Nu-ţi place zăpada, *Inglés?*

Robert Jordan trase o înjurătură, iar Pablo îl privi cu ochii lui tulburi şi râse.

— Cu zăpada asta îţi cade baltă ofensiva, *Inglés*, zise el. Intră în peşteră, că şi oamenii tăi au să se arate numaidecât.

În peşteră, Maria trebăluia pe la vatră şi Pilar la masa de bucătărie. Focul scotea fum mult, dar după ce fata scormoni în el, aruncă un butuc peste vatră şi începu să facă vânt cu o hârtie împăturită, răbufni şi se aprinse, lemnele luară foc şi flăcările se înălţară aţâţate de curentul tras de vânt prin spărtura din tavan.

— Şi zăpada asta, zise Robert Jordan, crezi că are să se aştearnă groasă?

— Groasă, răspunse Pablo cu satisfacţie. Apoi strigă înspre Pilar: Nici ţie nu-ţi place zăpada, aşa-i, femeie? Acuma, dacă eşti comandant, aşa-i că nu-ţi place zăpada?

— *A mi qué*, răspunse Pilar vorbind peste umăr. Dacă ninge, să ningă.

— Bea o gură de vin, *Inglés*, îl îndemnă Pablo. Eu azi toată ziua am băut şi-am aşteptat zăpada.

— Dă-mi şi mie o cană, zise Robert Jordan.

— În sănătatea zăpezii! ură Pablo, ciocnind cana cu a lui.

Robert Jordan îl privi drept în ochi şi ciocni la rândul său. Ucigaş înrăit, cu ochi de câine turbat, gândi. Cât mi-ar plăcea să te pocnesc peste dinţi cu cana asta. Stăpâneşte-te, îşi zise mai departe, *stăpâneşte-te.*

— E tare frumos când ninge, urmă Pablo. Acuma n-ai să mai vrei să dormi afară pe-o asemenea ninsoare.

Vasăzică şi *asta* o ai în cap, nu-i aşa? gândi Robert Jordan. Ai o mulţime de griji pe cap, Pablo, văd eu bine.

— Crezi? întrebă el politicos.

— Sigur, răspunse Pablo. E frig tare. Şi umezeală.

Habar n-ai tu de ce costă şaizeci şi cinci de dolari bătrânul meu sac de dormit, gândi Robert Jordan. Bine-ar fi să-mi dea cineva măcar câte un dolar pentru fiecare dată când am dormit în el pe zăpadă.

— Şi crezi c-ar trebui să dorm înăuntru? întrebă, la fel de politicos.

— Da.

— Mulţumesc, zise Robert Jordan. Am să dorm afară.

— În zăpadă?

— Da. (Sări-ţi-ar ochii ăştia tulburi şi mici ca de porc şi uscaţi-s-ar obrajii de şorici ţepos!) În zăpada, (în zăpada asta blestemată, ruinătoare, neaşteptată, împuţită, cobitoare şi aducătoare de înfrângeri!)

Se duse lângă Maria, care tocmai pusese pe foc un alt butuc de brad. Şi îi spuse fetei:

— Frumos mai ninge afară.

— Da’ zăpada are să te încurce la treburile tale, nu-i aşa? îl întrebă Maria. Nu eşti necăjit?

— *Qué va!* răspunse Robert Jordan. Nu-i bine să te necăjeşti. Când e gata masa?

— M-am gândit eu c-ai să fii lihnit de foame, spuse Pilar. Nu

vrei să-ţi dau acuma o bucată de brânză?

— Mulţumesc, zise Robert Jordan.

Iar Pilar se întinse, luă burduful mare de brânză prins într-o plasă atârnată de tavan, îi tăie cu cuţitul, de la capătul început, o felie groasă şi i-o întinse. Rămase acolo în picioare şi începu să mănânce. Prea mirosea a capră ca să mai poată spune că-i bună.

— Maria, chemă Pablo fără să se ridice de la masă.

— Ce-i? întrebă fata.

— Şterge masa asta, Maria, zise Pablo şi zâmbi acru înspre Robert Jordan.

— Şterge-ţi tu balele de la gură, îi strigă Pilar. Şterge-te pe bărbie, spală-ţi cămaşa şi pe urmă curăţă şi masa.

— Maria! strigă din nou Pablo.

— Nu-l lua în seamă. E beat mort, o sfătui Pilar.

— Maria! strigă iar Pablo. Afară tot mai ninge şi-i o zăpadă de mai mare dragul.

Nu ştie nimic despre sac, gândi Robert Jordan. Scârba asta cu ochi porceşti habar n-are pentru ce le-am dat eu ălora de la „Woods” şaizeci şi cinci de dolari pe-un sac de dormit. Totuşi, tare bine ar fi dacă s-ar întoarce ţiganul. De cum o veni ţiganul, mă duc după bătrân. Aş pleca chiar acuma, dar e foarte posibil să nu dau de ei. Nici nu ştiu precis unde stă la pândă.

— Nu vrei să facem un om de zăpadă? îl întrebă pe Pablo. Hai să ne batem puţin cu zăpadă.

— Ce? întrebă Pablo. Ce-ai zis să facem?

— Nimic, răspunse Robert Jordan. Ţi-ai acoperit bine şeile?

— Da.

Apoi Robert Jordan spuse pe englezeşte:

— Ai de gând să dai ceva de mâncare bieţilor cai, sau vrei să-i laşi priponiţi să sape prin zăpadă după iarbă?

— Cum?

— Nimic. Te priveşte personal, bătrâne. Eu am să plec de aici pe picioarele mele, nu călare.

— De ce vorbeşti pe englezeşte? întrebă Pablo.

— Nu ştiu, răspunse Robert Jordan. Câteodată, când sunt tare obosit, vorbesc englezeşte. Ori dacă sunt foarte scârbit de ceva. Sau când sunt dezorientat, să zicem. Dacă nu mai ştiu deloc încotro s-o apuc, vorbesc englezeşte doar aşa, să aud cum sună. Sunetul ăsta îmi dă curaj. Ar trebui să încerci şi tu o dată.

— Ce tot spui acolo, *Inglés?* întrebă Pilar. Pare să fie ceva vrednic de luat în seamă, da' nu pricep.

— Nimic, răspunse Robert Jordan. Am spus „nimic" pe englezeşte.

— Bine, atuncea spune şi pe spanioleşte, îl îndemnă Pilar. Pe spanioleşte e şi mai scurt şi mai uşor de zis.

— Bineînţeles, recunoscu Robert Jordan.

Dar, vai, măi băiatule, îşi zise, of, tu, Pablo, of, tu, Pilar, of, tu, Maria şi of, voi, cei doi fraţi care staţi acolo în colţ şi ale căror nume le-am uitat, însă trebuie să mi le aduc aminte, câteodată parcă mă satur până peste cap! De toate – şi de voi, şi de mine însumi, şi de război, fiindcă mă întreb de ce, de ce şi iarăşi de ce trebuia să ningă acum? E prea din cale-afară, e prea mult. Nu, nu e. Nimic nu e prea din cale-afară, nimic nu e prea mult. Trebuie să iei lucrurile aşa cum sunt şi să te descurci, să nu te mai văicăreşti şi să accepţi zăpada ca pe o realitate, aşa cum ai făcut adineauri, iar primul pas de acum înainte e să te înţelegi cu ţiganul şi să te duci la bătrân. Dar să ningă! Acum, în luna lui mai. Gata, ajunge, îşi spuse Robert Jordan. Termină cu văicăreala şi treci la treabă. E ceva cu un pahar, o vorbă din *Evanghelie.* Cum e expresia aceea cu paharul? Va trebui ori să-mi îmbunătăţesc memoria, ori să nu mă mai gândesc la citate, fiindcă de câte ori nu îmi reamintesc exact un citat, îmi umblă prin minte ca un nume uitat şi cu neputinţă de reamintit atunci, pe loc. Oare cum e vorba aceea cu paharul?

— Daţi-mi, vă rog, şi mie o cană de vin, spuse el în spanioleşte. Apoi urmă: Zăpadă multă, da, Pablo? *Mucha nieve*.

Bărbatul cel beat ridică privirile şi zâmbi. Încuviinţă dând din cap şi spuse:

— Gata ofensiva. Gata *aviones.* Gata podul. Zăpadă, şi atâta.

— Crezi c-are să ningă multă vreme? întrebă Robert Jordan şi se aşează alături de Pablo. Crezi că vom rămâne înzăpeziţi toată vara, Pablo, bătrânule?

— Nu toată vara, dădu Pablo răspuns. Doar în noaptea asta şi mâine toată ziua.

— Ce te face să crezi aşa?

— Sunt două feluri de vifore, răspunse Pablo cu gravitate, cântărindu-şi bine cuvintele. Unul vine dinspre Pirinei. Atuncea se lasă ger mare. Da' e prea târziu pentru unul din ăsta.

— Bine, se bucură Robert Jordan. E destul de bine.

— Viforniţa de-acum vine dinspre Cantabrico, urmă Pablo. Vine dinspre mare. Dacă suflă vântul dintr-acolo, atunci e viforniţă mare şi zăpadă multă.

— De unde ai învăţat toate astea, bătrâne? întrebă Robert Jordan.

Acum, când îi trecuse furia, furtuna asta îl pasiona, aşa cum îl pasionaseră totdeauna furtunile. Un viscol, o vijelie, o aversă neaşteptată, o furtună tropicală, sau o ploaie iute de vară, cu tunete şi fulgere printre crestele munţilor, îi pricinuiau o nelinişte unică în felul ei. La fel ca starea de aţâţare din toiul unei bătălii, dar cu mult mai pură. Şi într-o bătălie şuieră vântul, dar un vânt fierbinte; fierbinte şi uscat cum îţi este limba în gură; şi suflă cu putere; fierbinte şi murdar; şi ba se înteţeşte, ba se potoleşte, după cum hotărăsc sorţii acelei zile. Cunoştea bine vântul acela.

Dar un viscol era tocmai opusul acestora toate. Pe viscol te apropiai de animalele sălbatice, şi ele nu se speriau. Atunci umblă fără să ştie unde se află, şi uneori cerbul vine să se adăpostească la spatele cabanei. Pe vreme de viscol te poţi îndrepta călare spre un elan, iar bietul animal confundă calul tău cu un alt elan şi vine la trap către tine. La vreme de viscol totdeauna avusese impresia, pentru scurte răstimpuri, că pe lume nu mai există fiinţe vrăjmaşe. Când e viscol, vântul poate sufla cu putere de uragan; dar aduce doar puritate albă şi văzduhul e plin de albeaţă mişcătoare, toate se schimbă la faţă, iar după ce vântul conteneşte, rămâne tăcerea şi neclintirea. Era un vifor puternic, şi ar fi putut să se bucure de el. Strica totul, dar nu însemna că nu se poate bucura de el.

— Eu am fost mulţi ani *arroyero,* spuse Pablo. Înainte de a se fi ivit camioanele, căram în căruţe grele mărfurile peste munţi. În meseria asta înveţi repede cum merge vremea.

— Şi cum ai ajuns să intri în mişcare?

— Totdeauna am fost de stânga, răspunse Pablo. Aveam multe legături cu oamenii din Asturia, şi-acolo îs mult mai înaintaţi cu politica. Totdeauna am fost pentru republică.

— Da’ ce făceai înainte de mişcare?

— Lucram pentru un negustor de cai din Zaragoza. Vindea cai pentru arenele de lupte cu tauri şi armatei pentru remontă. Atuncea am întâlnit-o pe Pilar, şi pe vremea aceea, aşa cum ţi-a spus şi ea, era cu matadorul Finito de Palencia.

Cuvintele din urmă le rosti cu evidentă mândrie.

— Nu prea era el cine ştie ce matador, spuse unul dintre cei doi fraţi aşezaţi la masă, aruncând o privire spre Pilar, care stătea cu faţa la vatră şi cu spatele la ei.

— Nu? întrebă Pilar, întorcându-se către cel ce vorbise. Nu prea era cine ştie ce matador?

Şi cum şedea acolo în peşteră, lângă vatră, parcă îl vedea în faţa ochilor – mic de statură, cu chipul smead şi totdeauna grav, cu privirile triste, obrajii scofâlciţi şi părul negru creţ şi umed pe frunte, unde pălăria strâmtă de matador lăsa o dungă roşie, de nimeni altcineva observată. Îl vedea acum stând drept în picioare, înfruntând taurul de cinci ani, înfruntându-i coamele care aruncaseră cai în văzduh, gâtul vânjos care săltase calul ca pe un fulg, în vreme ce călăreţul înfigea în el lancea ascuţită, îl săltase sus şi tot mai sus, până ce calul se prăvălise cu o trosnitură, iar călăreţul fusese aruncat peste împrejmuirea de scânduri, vedea taurul proptindu-se pe picioarele de dinainte şi grumazul vânjos mânuind coamele ce scormoneau în măruntaiele calului, îndârjindu-se să stoarcă din el şi ultima picătură de viaţă. Şi îl vedea pe el, pe Finito – care n-ar fi fost cine ştie ce matador – stând în faţa taurului şi întorcându-se spre el într-o parte. Îl vedea acum limpede cum îşi înfăşoară în jurul băţului mantia largă şi roşie; mantia atârna grea de sângele cules în timpul paselor de pe capul şi spinarea taurului, de pe şiroaiele umede şi lucitoare ce se scurgeau peste greabăn pe picioare şi pe spinare când taurul înălţa capul şi banderilele zdrăngăneau. Îl vedea pe Finito stând la cinci paşi de capul taurului, în profil, şi taurul rămânând neclintit şi masiv, iar pe Finito ridicând spada până la nivelul umărului şi pe urmă privind în lungul spadei înclinate către un punct pe care nu-l putea încă zări din pricina capului înălţat al taurului. Pe urmă, folosind mişcările largi făcute cu mantia udă şi grea din mâna stângă, va sili taurul să-şi aplece capul; deocamdată se lăsa puţin pe călcâie, înclinându-se pe spate şi ţintind de-a lungul spadei înclinate pieziş spre partea cornului rupt; pieptul taurului tresălta, şi ochii urmăreau mişcările mantiei.

Acum îl vedea foarte limpede şi îi auzea vocea subţire şi clară în vreme ce el întorcea capul către publicul din primul şir de locuri, dincolo de împrejmuirea roşie, şi striga: „Să vedem dacă îl putem doborî în felul acesta!”

Îi auzea desluşit glasul şi apoi vedea prima înclinare a genunchilor când se apleca înainte, şi curbura trupului peste cornul ce cobora ca tras de o vrajă, pe când botul animalului urmărea faldurile mantiei lăsate în jos, pe urmă încheietura subţire, bronzată şi sigură de sine alunecând peste coame şi mai jos de ele din clipa în care spada pătrundea în umflătura greabănului acoperit de praf.

Vedea lama lucitoare cufundându-se încet, dar necontenit, ca şi cum zvâcnirea înainte a taurului ar fi supt-o în trupul său, smulgând-o din mâna omului, şi îi urmărea mişcarea până când degetele brune ajungeau să atingă greabănul încordat, iar atunci matadorul scund şi smead la chip, ale cărui priviri nu părăsiseră nicio clipă punctul unde înfipsese spada, îşi smunci în lături pântecele supt, ferindu-l de atingerea cornului, şi se trase deoparte, de lângă trupul animalului, rămânând în picioare, cu mantia înfăşurată pe băţul din mâna stângă şi înălţând dreapta, în aşteptarea morţii taurului.

Îl vedea acolo, drept şi neclintit, urmărind cu ochii sforţările taurului care se trudea să rămână în picioare şi se clătina ca un copac înainte de prăbuşire, urmărindu-i ultima încordare ce-i mai putea ţine picioarele drepte pe pământ, iar mâna omului celui mărunţel stătea înălţată deasupra capului, în cel mai grăitor gest de triumf. Îl vedea stând acolo şi trăind satisfacţia epuizantă şi ameţitoare a lucrului împlinit, trăind satisfacţia răpunerii taurului, trăind satisfacţia izbânzii de a nu fi fost atins şi nici lovit cu cornul în clipa când se trăgea în lături, şi pe urmă, în vreme ce el rămânea încremenit pe loc, taurul nu se mai putu ţine pe picioare şi se prăbuşi la pământ cu un trosnet, răsturnându-se cu toate cele patru picioare în văzduh, apoi îl văzu pe bărbatul scund şi smead îndreptându-se obosit şi fără zâmbet către marginea arenei.

Ştia că atunci n-ar fi putut fugi peste arenă nici măcar de i-ar fi fost viaţa în joc şi îl urmări cu privirea cum păşeşte încet către gardul împrejmuitor, se şterge la gură cu un prosop, înalţă privirile spre ea, clatină din cap, pe urmă îşi şterge faţa cu prosopul şi începe turul de triumf în jurul arenei.

Îl vedea păşind încet, aproape târându-se în jurul arenei, zâmbind, înclinându-se, zâmbind iar, cu toţi cei ce-l ajutaseră venind în urma lui şi oprindu-se din când în când să ridice de jos ţigările de foi, iar pălăriile să le arunce îndărăt; îl vedea

înconjurând arena cu privirile veşnic triste, dar zâmbind mereu, şi sfârşind turul arenei chiar în faţa locului unde se afla ea. Apoi îl căută cu privirea şi îl văzu aşezat pe o treaptă a gardului de lemn, cu faţa înfundată într-un prosop.

Toate acestea le văzu Pilar în vreme ce sta aplecată deasupra vetrei, şi pe urmă spuse:

— Vasăzică nu era matador bun? Cu ce soi de oameni am ajuns şi eu să-mi petrec zilele!

— Era matador iscusit, mărturisi Pablo. Numa' că nu-l ajuta trupul, fiind el prea mic de statură.

— Şi doar ştie o lume că era ofticos, spuse Primitivo.

— Ofticos? zise Pilar. Cine nu s-ar fi ofticat după un trai ca al lui? Cine nu s-ar fi ofticat în ţara asta, unde săracul nu poate niciodată nădăjdui să scoată un ban dacă nu e criminal ca Juan March, ori toreador, ori tenor la Operă? De ce n-ar fi fost ofticos? Într-o ţară unde burghezii se îndoapă atâta că-şi nenorocesc burţile şi nu-şi mai pot duce zilele fără bicarbonat de sodiu, iar săracii flămânzesc de când se nasc şi până îşi dau sufletul, cum să nu fi fost ofticos? Voi n-aţi fi fost ofticoşi dacă aţi fi umblat din loc în loc pe sub băncile vagoanelor de clasa a treia, ca să nu plătiţi bilet, când vă duceaţi prin târgurile unde se dădeau lupte de tauri şi să deprindeţi meseria ca băieţi fragezi ce v-aţi fi aflat, pe-acolo pe sub bănci, în praf şi murdărie şi printre scuipături noi sau vechi şi uscate, voi nu v-aţi fi ofticat dacă piepturile v-ar fi fost zdrobite de coarnele taurilor?

— Sigur că da, mărturisi Primitivo. Da' eu n-am spus decât că era ofticos.

— Bineînţeles că era ofticos, spuse Pilar de lângă vatră, stând cu lingura mare de lemn ridicată în mână. Era scund de statură, avea glas piţigăiat şi cumplit se mai temea de tauri. Niciodată n-am văzut un om mai înfricoşat înainte de luptă şi mai fără teamă când intra în arenă. Uite tu, acuma, îi spuse lui Pablo. Tare mai ţi-e frică de moarte. Crezi că treaba asta are vreo însemnătate. Da' lui Finito mereu îi era teamă, şi în arenă se purta ca un leu.

— Îi mersese vestea că e tare viteaz, spuse celălalt frate.

— Niciodată n-am văzut un bărbat cu atâta frică în suflet, zise Pilar. Nu voia să ţină în casă nici măcar un cap de taur împăiat. Odată, la *feria* din Valladolid a ucis cum nu se poate mai frumos un taur de-al lui Pablo Romero...

— Îmi aduc aminte, o întrerupse cel dintâi dintre fraţi. Am fost şi eu de faţă. Era un taur de culoarea săpunului, cu cârlionţi pe frunte şi nişte coarne cât toate zilele. Avea mai mult de treizeci de *arrobas*[18]. A fost cel din urmă taur pe care l-a răpus el la Valladolid.

— Chiar aşa, întări Pilar. Şi pe urmă clubul spectatorilor înfocaţi, cei de obişnuiau să se întâlnească la cafeneaua „Colon” şi dăduseră clubului numele lui Finito, au trimis capul la împăiat şi i l-au dăruit cu prilejul unui mic banchet la cafeneaua „Colon”. Cât a ţinut masa, capul taurului a rămas prins în perete, da’ era acoperit cu o pânză. Mă aflam şi eu la masă şi mai erau şi altele, cum ar fi Pastora, una mai urâtă chiar şi decât mine, şi Niña de los Pienes, şi încă nişte ţigănci şi curve de-alea de rang mare. A fost un banchet mic. da’ înfocat, şi era gata să iasă cu bătaie din pricina unei certe între Pastora şi-o curvă dintre cele mai vestite, că se certau pe-al cui este nu mai ştiu ce lucru de preţ. Eu, una, mă simţeam ca într-al nouălea cer şi şedeam lângă Finito şi am băgat de seamă că se ferea să se uite; înspre capul taurului, cu toate că fusese acoperit cu o pânză roşie, cum sunt acoperite la biserică chipurile sfinţilor în săptămâna patimilor celui căruia îi spuneam mai înainte Mântuitorul nostru.

Finito nu prea mâncase, fiindcă suferea de pe urma unui *palotazo,* o lovitură dată cu latul cornului tocmai când omora taurul la cea din urmă *corrida* a lui la Zaragoza în anul acela, şi rămăsese o vreme fără cunoştinţă, şi stomacul nu-i mai primea aproape nimic, şi din vreme în vreme, cât ţinuse banchetul, tot ducea batista la gură şi lăsa în ea sânge. Da’ ce pornisem să vă spun?

— Despre capul taurului, răspunse Primitivo. Despre capul împăiat al taurului.

— Da, urmă Pilar. Aşa e. Da’ trebuie să vă mai spun şi unele amănunte, ca să puteţi vedea bine cum a fost. Finito nu era niciodată prea vesel, că doar l-aţi cunoscut. Mai toată vremea stătea încruntat, şi când eram numai noi singuri, niciodată nu l-am văzut să râdă şi el de ceva. Nici măcar de lucrurile cele mai hazlii. La el toate erau cum nu se poate mai serioase. Era aproape la fel de serios ca şi Fernando. Da’ atuncea era un

[18] Unitate de măsură pentru greutăţi, folosită în Spania şi America Latină, egală cu 11,51 kg.

banchet dat în cinstea lui de-un club de *aficionados*[19], adunaţi cu toţii la clubul „Finito”, şi prin urmare se cerea din partea lui să arate oarecare veselie, prietenie şi încântare. Aşa că toată vremea cât a ţinut masa a zâmbit şi a spus vorbe prietenoase, şi numai eu am băgat de seamă ce făcea cu batista. Trei batiste avea la el, Da’ pe toate le murdărise, şi după ce a isprăvit-o şi pe cea din urmă, mi-a spus în şoaptă:

„Pilar, nu mai pot îndura povestea asta. Cred c-ar trebui să plecăm”

„Atuncea hai să plecăm”, i-am spus eu, fiindcă vedeam cât suferă de greu. În clipa aceea era mare veselie la banchet şi se ridica o larmă de-ţi lua auzul.

„Da’ nu. Nu pot să plec, mi-a spus tot Finito. La urma urmei, e un club botezat cu numele meu şi am oarecare îndatoriri.”

„Dacă te simţi rău, hai să mergem”, l-am îndemnat eu. „Nu, s-a împotrivit Finito. Am să rămân. Dă-mi şi mie nişte *manzanilla*.”

Eu ziceam că nu i-ar face bine să bea, de vreme ce nu mâncase nimic şi şedea aşa de rău cu stomacul; da’ se vedea cât de colo că nu putea să îndure veselia din jur, nici râsetele şi nici gălăgia dacă nu bea şi el ceva. Aşa că am stat şi m-am uitat la el cum dă în grabă pe gât aproape o sticlă întreagă de *manzanilla.* Şi cum terminase batistele, acuma se slujea de şervet pentru acelaşi lucru pentru care se slujise şi de batiste.

La vremea aceea banchetul ajunsese într-adevăr la cea mai mare însufleţire, iar curvele mai uşoare la trup erau purtate de jur împrejurul mesei pe umerii unora dintre cei ce făceau parte din club. Pe urmă s-au ţinut de capul Pastorei să le cânte un cântec, şi El Niño Ricardo o acompania la ghitară şi totul era tare înduioşător şi prilej de prietenie dezlănţuită şi chef de mai mare dragul. Niciodată în viaţa mea n-am văzut banchet la care să se ajungă până către asemenea culmi de voioşie, adevărat *flamenco,* şi încă nu venise vremea să se coboare pânza de pe capul taurului, fiindcă ăsta era, la urma urmei, rostul petrecerii şi al banchetului.

Eu însămi petreceam aşa de bine şi eram aşa de ocupată să bat din palme după cântecul ghitarei lui Ricardo sau să alcătuim o ceată care să bată din palme, ajutând-o pe Niña de los Pienes să cânte, încât nu mi-am dat seama că Finito umpluse şervetul lui şi îl luase pe al meu la rând. Acuma bea din ce în ce mai

[19] Spectatori pasionaţi ai luptelor de tauri.

multă *manzanilla*, ochii îi sticleau în cap şi zâmbea fericit către cei de faţă. De vorbit, nu prea putea să vorbească, fiindcă mai de câte ori încerca, trebuia să folosească şervetul; dar arăta cum nu se poate mai vesel şi mai mulţumit, lucru pentru care, la urma urmei, se şi afla acolo.

Şi iacă aşa mergea banchetul, iar bărbatul care şedea alături de mine şi fusese managerul lui Rafael el Gallo îmi spunea o istorie, şi istoria asta se sfârşea astfel: „Iar atuncea Rafael a venit la mine şi mi-a zis: «Tu eşti prietenul meu cel mai bun şi cu sufletul cel mai ales. Te iubesc ca pe un frate şi vreau să-ţi fac un dar.» Pe urmă mi-a dat un ac cu diamant, m-a sărutat pe amândoi obrajii şi am fost foarte înduioşaţi. Şi aşa, după ce mi-a dat acul cu diamant, Rafael el Gallo a ieşit afară din cafenea, iar eu i-am spus lui Retana, aşezat la masă alături de mine: «Puturosul ăsta de ţigan tocmai a iscălit un contract cu alt manager». «Ce vrei să spui?» m-a întrebat Retana. «De zece ani îi sunt manager, şi niciodată până acuma nu mi-a făcut vreun dar; altceva nu poate să însemne»“, a zis managerul lui El Gallo. Şi fără îndoială că era adevărat şi d-aia s-a despărţit El Gallo de el.

Da’ când a ajuns aici cu povestirea, s-a vârât în vorbă şi Pastora, pesemne nu ca să-l apere pe Rafael, fiindcă nimeni nu-l ponegrise vreodată mai rău decât ea însăşi, ci fiindcă managerul îi vorbise de rău pe ţigani, spunând „puturosul ăsta de ţigan”. Şi s-a vârât în vorbă cu atâta înfocare şi asemenea cuvinte, că managerul a tăcut mâlc. Eu am încercat s-o domolesc pe Pastora, şi altă *gitana* a vrut să mă potolească pe mine, şi s-a stârnit o gălăgie de nu mai putea nimeni s-audă nimic, în afară de vorba curvă strigată în gura mare, mai presus de toate celelalte vorbe, până ce s-a făcut din nou linişte, şi câteşitrele cele care ne-amestecasem în ceartă ne-am aşezat la masă cu privirile aţintite în pahare, iar abia atunci am băgat de seamă cum Finito se uită lung la capul de taur, tot învelit în pânză, iar pe chip i se zugrăvea o groază nespusă.

Chiar atunci preşedintele clubului a început vorbirea ce trebuia să preceadă dezvelirea capului, şi cât a ţinut vorbirea, mereu aplaudată cu strigăte de *olé* şi straşnice bătăi în masă, m-am uitat mereu la Finito cum se foloseşte de şervetul lui – nu, nu al lui, al meu – şi cum se scufundă din ce în ce mai adânc în scaun şi se uită cu groază şi parcă vrăjit la capul de taur, prins

pe perete drept în faţa lui şi învelit în pânză.

Către sfârşitul vorbirii, Finito a început să scuture din cap şi s-a scufundat şi mai adânc în scaun.

„Cum te mai simţi, dragul meu?” l-am întrebat, da’ când s-a uitat la mine, nu m-a mai cunoscut şi doar a scuturat din cap, zicând întruna: „Nu! Nu! Nu!”

A venit şi vremea când preşedintele era aproape la capătul vorbirii lui, şi atunci toată lumea s-a pornit pe aplauze şi strigăte, iar preşedintele s-a urcat pe un scaun, s-a înălţat şi a desfăcut nodul şnurului care lega pânza cea roşie peste capul taurului şi a început s-o tragă încet în jos, da’ pânza s-a prins într-un corn, iar el a desprins-o şi-a luat-o de pe coarnele lucitoare, şi deodată s-a ivit chiar taurul cel şarg şi mătăhălos, cu coamele lui negre arcuite în sus şi ţintite drept înainte, cu vârfurile albe ascuţite ca acele ariciului, şi capul taurului arăta de parcă ar fi fost chiar viu; fruntea îi era la fel de cârlionţată ca şi atunci când fusese viu, nevătămat, nările mari umflate şi ochii sticleau şi căutau drept spre Finito.

Toată lumea striga şi aplauda, iar Finito se scufunda mereu mai adânc în scaun, apoi deodată s-a făcut tăcere deplină, toţi cei de faţă s-au uitat spre el, şi Finito zicea: „Nu! Nu!” şi se trăgea tot mai în jos, şi pe neaşteptate a strigat tare: „Nu!” şi băşici mari de sânge i-au apărut pe buze, da’ el nici măcar nu s-a mai şters cu şervetul, aşa că băşicile de sânge i s-au scurs pe bărbie, da’ el tot la capul taurului se uita şi a zis: „Cât e vremea luptelor, da. Ca să câştig bani, da. Ca să am ce să mănânc, da. Da’ eu nu pot să mănânc. Auziţi, sau nu? Sunt bolnav de stomac. Şi acuma s-a dus vremea luptelor! Nu! Nu! Nu!” S-a uitat de jur împrejurul mesei, pe urmă iar la capul taurului şi iar a zis: „Nu”, încă o dată, şi-a lăsat capul în piept, a dus şervetul la gură şi pe urmă a rămas nemişcat şi n-a mai scos o vorbă, iar banchetul, care începuse atât de bine şi făgăduia să fie cum nici nu s «e pomenise mai vesel şi mai prietenesc, n-a mai avut niciun haz.

— Şi la câtă vreme după asta a murit? întrebă Primitivo.

— În iarnă, răspunse Pilar. Niciodată nu şi-a mai revenit după acea ultimă lovitură cu latul cornului primită la Zaragoza. Izbiturile astea sunt mai rele decât o împunsătură, fiindcă rana e pe dinăuntru şi nu se mai vindecă. Primea câte una mai de fiece dată când ucidea taurul, şi de asta n-a putut să aibă izbânzi şi

mai strălucite. Îi venea tare greu să se tragă de deasupra coarnelor pentru că era mărunt de statură. Aproape totdeauna îl lovea cu latul cornului. Da' bineînţeles că de multe ori doar îl atingea.

— Dacă era aşa de scund, n-ar fi trebuit să se facă matador, zise Primitivo.

Pilar se uită la Robert Jordan şi clătină din cap. Apoi se aplecă asupra căldării mari de tuci şi tot mai clătina din cap.

Ce oameni mai sunt şi ăştia, gândi Pilar. Ce oameni mai sunt şi spaniolii. „Păi, dacă era aşa de scund, n-ar fi trebuit să se facă matador." Iar eu stau şi ascult şi nu spun nimic. Asemenea vorbe nu sunt în stare să mă înfurie, şi după ce am lămurit cum stau lucrurile, tac din gură. Cât de simplu pare când omul nu ştie nimic. *Qué sencillo!* Dacă nu ştie nimic, omul spune: „Nu prea, era cine ştie ce matador!" Dacă nu ştie nimic, un altul zice: „Era ofticos". Iar la urmă, când cineva care ştie cum a fost lămureşte lucrurile, un al treilea zice: „Dacă era aşa de scund, n-ar fi trebuit să se facă matador".

Acum, aplecată asupra vetrei, vedea iarăşi patul şi trupul gol şi brun, cu cicatricele neregulate întinse pe amândouă coapsele, adâncitura mare, cicatrizată şi neregulată de sub coaste, în partea dreaptă a pieptului, şi dâra albă şi prelungă ce se întindea pe-o latură, peste toate coastele, până la subţioară. Vedea ochii închişi, faţa smeadă şi gravă, părul negru şi creţ ridicat acum de pe frunte, iar ea şedea acolo pe pat şi îi frecţiona picioarele, îi freca muşchii încordaţi ai pulpelor, îi strângea, apoi iar le dădea drumul şi îi bătea uşurel cu palmele, pentru a-i alunga cârceii.

— Cum te mai simţi? îl întreba. Te mai dor picioarele, puişor?

— Mă simt bine, Pilar, răspundea Finito, fără să deschidă ochii.

— Vrei să te frecţionez pe piept?

— Nu, Pilar. Te rog să nu mă atingi pe piept.

— Da' coapsele?

— Nu. Prea mă dor tare.

— Da' dacă te-aş frecţiona cu pomadă, te-ai încălzi şi te-ai simţi mai bine.

— Nu, Pilar. Îţi mulţumesc. E mai bine să nu le atingi.

— Atunci să te spăl cu alcool.

— Asta da. Numai că foarte uşor.

— Ai fost nemaipomenit la taurul ăsta din urmai îi spunea Pilar.

Iar Finito răspundea:

— Da, l-am ucis tare frumos.

Pe urmă, după ce îl spăla cu alcool şi îl acoperea cu un cearceaf, se lungea în pat alături de Finito, iar el întindea o mână negricioasă, o atingea uşor şi zicea;

— Grozavă femeie mai eşti, Pilar.

Erau singurele lui cuvinte care sunau a glumă, şi-apoi, aşa cum se întâmpla de obicei după o luptă, Finito adormea, iar ea rămânea acolo, alături, îi lua o mână între palmele ei şi îi asculta respiraţia.

Adeseori Finito se speria prin somn, şi atunci îi simţea mâna încordându-se şi strângând-o cu putere, vedea cum fruntea i se acoperă de sudoare, iar dacă se deştepta, îi spunea în şoaptă: „Nu-i nimic, nu-i nimic”, iar el adormea la loc. Aşa trăise cu el vreme de cinci ani, şi niciodată nu i-a fost necredincioasă, adică aproape niciodată, iar după ce l-a înmormântat, a rămas cu Pablo, care conducea caii picadorilor în arenă şi aducea la înfăţişare cu toţi taurii ucişi de Finito într-o viaţă întreagă închinată acestei îndeletniciri. Însă nici puterea şi nici curajul de taur n-au dăinuit până la urmă, o ştia bine acum. Dar ce oare dăinuise? Eu, îşi răspunse Pilar. Da, eu am rămas până la urmă. Şi pentru ce?

— Maria, zise Pilar. Bagă de seamă ce faci acolo. Ăsta-i un foc la care trebuie să fierbi mâncarea. Nu să aprinzi un oraş întreg.

Chiar atunci apăru ţiganul în gura peşterii. Era acoperit tot de zăpadă şi rămase acolo cu carabina în mână şi tropăind din picioare, ca să se scuture.

Robert Jordan se ridică şi se duse la intrarea peşterii, îl întrebă:

— Ei, cum e?

— Şase ceasuri de gardă, câte doi oameni la podul ăl mare, răspunse ţiganul. La cantonul picherului sunt opt oameni şi un caporal. Uite şi ceasul.

— Şi cum e la postul de la joagăr?

— Acolo s-a dus bătrânul. Poate să pândească deodată şi şoseaua, şi joagărul.

— Da’ pe şosea? întrebă Robert Jordan.

— La fel ca totdeauna, răspunse ţiganul. Nimic neobişnuit.

Doar câteva maşini.

Ţiganul părea îngheţat, obrajii negri parcă se subţiaseră şi mâinile îi erau roşii. Stând tot în gura peşterii, îşi scoase haina şi o scutură.

— Am rămas acolo până s-a schimbat garda, spuse mai departe Rafael. S-a schimbat la prânz, şi pe urmă la ceasurile şase. Gardă lungă, nu glumă. Mare noroc că nu sunt în armata lor.

— Hai să mergem la bătrân, spuse Robert Jordan şi începu să-şi îmbrace bluza de piele.

— Nu ţi-s eu omul, răspunse Rafael. Eu acuma stau la foc şi la supă fierbinte. Am să spun unuia dintr-ăştia unde-i bătrânul, să te ducă el. Măi, puturoşilor, strigă ţiganul către bărbaţii aşezaţi la masă. Care vrea să-l călăuzească pe *Inglés* până la locul unde şade bătrânul şi pândeşte şoseaua?

— Mă duc eu, răspunse Fernando, ridicându-se în picioare. Numai să-mi spui unde e.

— Ascultă încoace, zise ţiganul. E... şi îi lămuri unde anume se afla postat bătrânul, adică Anselmo.

Capitolul cincisprezece

Anselmo stătea ghemuit la adăpostul unui trunchi mare de copac şi zăpada se-nvârtejea în jurul lui pe amândouă părţile. Stătea cu spatele proptit zdravăn în trunchiul copacului şi cu mâinile vârâte în mânecile hainei, fiecare cât mai adânc în mâneca cealaltă, iar capul şi-l trăsese adânc de tot sub guler.

Dacă am să stau mult aicea, am să îngheţ, îşi zicea el, şi asta n-are să aducă niciun folos. *Inglés* mi-a spus să rămân pe loc până vine cineva să mă schimbe, da' când mi-a spus aşa, n-avea de unde şti c-o să se stârnească viscolul. Pe şosea nu s-a mişcat nimic deosebit, iar eu cunosc care-i regula la postul de la joagăr şi le ştiu obiceiurile. Ar trebui să mă întorc la tabără. Orice om cu minte în capul lui s-ar aştepta să mă întorc la tabără. Am să mai stau puţin, îşi zise Anselmo, şi pe urmă plec la tabără. Numai ordinele sunt de vină, că-s prea neînduplecate. Nu-i îngăduit să le schimbi, oricum s-ar întoarce lucrurile.

Îşi frecă picioarele unul de altul, îşi trase mâinile afară din mânecile hainei, se aplecă şi-şi frecţionă picioarele, apoi şi le lovi unul de altul, ca să întreţină circulaţia. Acolo, la adăpostul copacului, unde nu bătea vântul, era mai puţin frig, dar oricum, tot nu mai putea să stea mult şi trebuia să plece.

Şi cum şedea aşa ghemuit şi-şi frecţiona picioarele, auzi o maşină venind pe şosea. Avea lanţuri puse peste roţi şi un capăt se desprinsese şi se lovea de pământ, iar după ce ascultă câteva clipe, o văzu venind pe şoseaua acoperită de zăpadă; era vopsită pentru camuflaj în pete mari verzi şi cafenii, avea geamurile vopsite în albastru, ca să nu se poată vedea înăuntru, şi doar cu un semicerc liber, pe unde să privească cei din maşină. Era o maşină de oraş, un „Rolls-Royce" vechi doar de doi ani şi camuflat pentru a fi pus în serviciul statului-major, dar Anselmo n-avea de unde să ştie toate astea. Nu putea nici să vadă înăuntru, unde se aflau trei ofiţeri înfăşuraţi în pelerine. Doi şedeau pe bancheta din spate, iar unul pe strapontină. Pe când treceau pe acolo, ofiţerul aşezat pe strapontină privea afară prin semicercul gol lăsat în vopseaua de pe geam, dar Anselmo nu ştia. Niciunul dintre ei nu l-a zărit pe celălalt.

Maşina a trecut prin ninsoare chiar pe sub locul unde şedea el. Anselmo nu l-a văzut decât pe şofer, roşu la chip şi cu casca de oţel în cap, iar faţa şi casca îi ieşeau înainte de sub pelerina

de pătură în care era înveşmântat, şi n-a mai zărit decât forma neclară a pistolului automat purtat de ordonanţa aşezată, lângă şofer. Pe urmă maşina s-a pierdut pe şosea, iar Anselmo a vârât mâna sub haină şi a căutat în buzunarul cămăşii cele două foi rupte din carnetul lui Robert Jordan, le-a scos şi a făcut un semn în dreptul desenului ce reprezenta o maşină. Era a zecea maşină care trecuse în sus pe ziua aceea. Şase se întorseseră. Patru mai erau undeva în susul şoselei. Nu era un număr neobişnuit de mare pentru o asemenea şosea, dar Anselmo nu putea face deosebirea între maşinile de tip „Ford", „Fiat", „Opel", „Renault" ori „Citroën" ale statului-major al diviziei ce ocupa trecătoarea şi linia crestei şi cele de tip „Rolls-Royce", „Lancia", „Mercedes" sau „Isotta" ale Cartierului General al Armatei. Robert Jordan ar fi făcut de la prima vedere această distincţie, şi dacă ar fi fost el în locul bătrânului, ar fi înţeles semnificaţia acestor maşini care urcaseră în susul şoselei. Dar el nu era acolo, iar bătrânul a făcut pe foile de carnet doar un simplu semn arătând că o maşină trecuse în sus pe şosea.

Acum Anselmo îngheţase aşa de tare, încât hotărî că cel mai bun lucru era să se întoarcă în tabără înainte de a se lăsa întunericul. Nu se temea c-ar fi cu putinţă să rătăcească drumul, dar îşi spunea că nu mai are niciun rost să rămână acolo, iar vântul sufla din ce în ce mai rece şi ninsoarea nu dădea de fel semn de potolire. Dar după ce se ridică în picioare, începu să tropăie şi cercetă prin ninsoare şoseaua şi nu porni în sus pe coastă, ci rămase pe loc, sprijinit de partea adăpostită a trunchiului de brad.

Inglés mi-a spus să rămân aici, îşi zise Anselmo. Chiar acuma s-ar putea să se afle pe drum, venind încoace, iar dacă plec, are să se rătăcească tot căutându-mă prin viscol. În tot războiul ăsta am avut de suferit de pe urma lipsei de disciplină şi a nesupunerii faţă de ordine, aşa că am să-l mai aştept puţin pe *Inglés.* Da' dacă n-o veni repede, tot o să trebuiască să plec, oricare ar fi ordinele, fiindcă acuma am ceva de raportat, iar zilele astea o să am la treabă de n-o să-mi văd capul, şi dacă aş rămâne aicea să deger, ar însemna s-o fac prea de oaie şi nimeni n-ar trage niciun folos.

Dincolo de şosea, la joagăr, fumul ieşise pe horn, şi Anselmo îi simţea mirosul adus de vânt până la el, prin ninsoare.

Fasciştii stau la căldură, gândi Anselmo, şi nici nu le pasă, iar

mâine noapte avem să-i omorâm. E un lucru ciudat şi la care nu-mi place să mă gândesc. Toată ziua i-am pândit, şi doar şi ei sunt oameni ca noi. Cred c-aş putea să mă duc până la joagăr, să bat la uşă, iar ăia să mă primească plini de omenie, numai că au ordin să oprească toţi drumeţii şi să le cerceteze hârtiile. Numai ordinele şi-au băgat coada între noi. Oamenii ăia nu-s fascişti. Le zic eu aşa, da' ei nu-s. Sunt oameni sărmani, ca şi noi. Dacă ar fi după voia lor, niciodată n-ar lupta împotriva noastră, şi mie deloc nu-mi place să mă gândesc la ucidere.

Ăştia de-aici de la post sunt din Galicia. O ştiu fiindcă azi după-amiază i-am auzit cum vorbesc. N-au cum să dezerteze, fiindcă de s-apucă să dezerteze, le împuşcă familiile. Cei din Galicia sunt ori tare deştepţi, ori proşti şi răi la inimă. Am cunoscut eu de-amândouă felurile. Lister e şi el din Galicia, şi-ncă din acelaşi oraş cu Franco. Mă mir ce-or fi zicând oamenii ăştia din Galicia despre o zăpadă căzută în luna lui mai. La ei nu sunt munţi înalţi ca ai noştri şi în ţara lor plouă întruna şi iarba e totdeauna verde.

O lumină licări în fereastra de la joagăr, iar Anselmo se cutremură de frig şi-şi spuse în gândul lui: Lua-l-ar dracu pe *Inglés* ăsta! Uite că cei din Galicia odihnesc în casă la căldură, aici, în ţara noastră, şi eu stau şi deger de frig în dosul unui copac, şi cu toţii trăim într-o gaură de stâncă, la fel cu sălbăticiunile munţilor. Numai că mâine seară, gândi el, sălbăticiunile au să iasă din gaură, iar ăştia, care acuma huzuresc, au să moară calzi în păturile lor. La fel cum au murit în inima nopţii cei din Otero, când am năvălit noi, îşi spuse Anselmo. Dar nu-i făcea plăcere să-şi aducă aminte de Otero.

La Otero, în noaptea aceea, ucisese el prima oară, şi acum trăgea nădejde că nu va mai fi nevoit să ucidă când vor fi suprimaţi cei din posturile de gardă ale podului. La Otero băgase Pablo cuţitul în santinelă după ce Anselmo îi aruncase pătura în cap, iar santinela se prinsese de piciorul lui Anselmo, aşa înfăşurat în pătură cum era, şi răcnise de sub pătură cât îl ţinea gura, iar Anselmo trebuise să pipăie prin pătură şi să tot vâre cuţitul în el până ce dăduse drumul piciorului şi rămăsese nemişcat. Stătuse cu genunchiul înfipt în grumazul santinelei, ca să nu-l lase să ţipe, şi băgase mereu cuţitul în legătura aceea, până când Pablo, aruncase grenada pe fereastră, în odaia unde dormeau ostaşii de la post. Iar când a izbucnit flacăra, era ca şi

cum lumea întreagă ar fi plesnit în lumini roşii şi galbene dinaintea ochilor, şi într-o clipă alte două grenade au fost aruncate înăuntru. Pablo smuncise repede cuiele şi azvârlise grenadele pe fereastră, aşa că cei ce nu fuseseră ucişi în paturile lor au fost ucişi, când s-au ridicat din paturi, de explozia celei de a doua grenade. Asta se întâmplase în zilele de fală ale lui Pablo, când bântuia prin ţară ca un adevărat tătar, şi niciun post fascist nu se simţea destul de bine apărat la vreme de noapte.

Iar astăzi e domolit şi stins, la fel ca un vier scopit, gândi Anselmo, şi atunci când scopitul s-a terminat şi guiţatul a contenit, îi arunci cele două bucăţi de carne, iar vierul care nu mai este vier se duce grohăind şi râmând până la ele şi le mănâncă. Nu, chiar aşa de rău n-a ajuns, îşi spuse Anselmo zâmbind, şi după cât se vede, până şi Pablo poate fi socotit mai rău decât este. Dar a ajuns destul de rău şi prea destul s-a schimbat.

E tare frig, gândi Anselmo. Bine ar fi să vină *Inglés* şi să nu trebuiască să omor pe nimeni în povestea asta cu posturile de pază. Ăştia patru oameni din Galicia şi caporalul lor sunt pentru cei cărora le place să omoare. Aşa a spus *Inglés*. Aş face-o şi eu dacă mi-ar cere-o datoria, da' *Inglés* a spus că la pod am să lucrez cu el, şi celelalte treburi au să fie lăsate altora. La pod are să se dea o luptă, şi dacă mă voi arăta în stare să îndur greutăţile luptei, atunci înseamnă că am făcut tot ce poate face un om bătrân în războiul ăsta. Da' numai de-ar veni *Inglés* chiar acuma, fiindcă am îngheţat de tot, iar când văd lumină la joagăr şi ştiu că cei din Galicia stau la căldură, îngheţ şi mai tare. Tare-aş mai vrea să fiu iar acasă la mine şi să se sfârşească odată războiul. Da' acuma nu mai ai casă, îşi spuse Anselmo. Trebuie să învingem în război, şi abia pe urmă ai să te poţi întoarce vreodată acasă.

Înăuntru, la joagăr, unul dintre soldaţi stătea pe laviţa lui şi-şi ungea bocancii. Altul era întins pe o altă laviţă şi dormea. Al treilea pregătea ceva de mâncare, iar caporalul citea un jurnal. Căştile erau agăţate în cuie bătute prin pereţi şi armele stăteau rezemate de peretele de scânduri.

— Ce fel de ţară mai e şi asta, unde ninge când e aproape luna lui iunie? întrebă soldatul aşezat pe laviţă.

— E un fenomen rar, răspunse caporalul.

— Suntem în luna lui mai, zise soldatul care făcea pe bucătarul. Încă nu s-a terminat luna lui mai.

— Şi ce fel de ţară-i aceea în care ninge în luna lui mai? stărui cel aşezat pe laviţă.

— Prin munţii ăştia zăpada nu-i ceva rar în luna lui mai, zise caporalul. La Madrid am îndurat în mai un frig mai straşnic decât în orice altă lună.

— Da' poţi să înduri şi arşiţa cea mai cumplită, interveni din nou omul care făcea pe bucătarul.

— În mai se pot petrece mari schimbări de vreme, lămuri caporalul. Aici, în Castilia, luna mai e foarte călduroasă, dar poate să fie şi foarte friguroasă.

— Ori ploioasă, zise cel de pe laviţă. Până acum luna asta a plouat aproape în fiecare zi.

— Nu-i adevărat, spuse soldatul care făcea pe bucătarul. Şi, oricum, până nu demult a fost aprilie, nu mai.

— Omul îşi poate pierde minţile ascultând cum socoteşti tu lunile, îi răspunse caporalul. Las-o baltă cu lunile tale.

— Eu vorbesc despre luna de pe cer, nu despre lunile anului, lămuri cel ce făcea pe bucătarul. Oriunde ar trăi omul, fie pe malul mării, fie adânc înăuntrul ţării, tot trebuie să ştie că luna de pe cer contează şi nu luna anului. Acuma, de pildă, luna de pe cer abia a intrat în mai. Da' suntem aproape în luna iunie a anului.

— Atuncea de ce nu se ţin anotimpurile după luna ta de pe cer? întrebă caporalul. Mă doare capul când aud prostiile astea ale tale.

— Tu eşti orăşean, răspunse soldatul care făcea pe bucătarul. Eşti din Lugo. Ce poţi să ştii tu despre mersul vremii, pe mare ori pe uscat?

— Într-un oraş înveţi mai multe decât învăţaţi voi, *analfabetos*, pe marea sau pe uscatul vostru.

— Când e luna de pe cer aşa cum este acuma, vin cele dintâi bancuri mari de sardele, urmă soldatul care făcea pe bucătarul. La vremea asta vasele pescarilor de sardele ies în larg, iar macrourile se călătoresc spre miazănoapte.

— De ce nu te-au dat la marină dacă eşti din Noya? întrebă caporalul.

— Fiindcă n-am recrutat la Noya şi am recrutat la Negreira, acolo unde m-am născut. Iar la Nagreira, care-i în sus, pe râul

Tambre, te dau la armata de uscat.

— Ghinionul tău, zise caporalul.

— Să nu crezi că la marină n-ai de înfruntat primejdii, spuse soldatul de pe laviţă. Chiar dacă nu se dau lupte, iarna e tare primejdios pe lângă coastă.

— Nicăieri nu poate fi mai rău decât în armata de uscat, urmă caporalul.

— Şi eşti caporal! îl dojeni cel care făcea pe bucătarul. Ce fel de vorbe-s astea?

— Da’ deştept mai eşti, răspunse caporalul. Eu vorbesc despre primejdii. Vorbesc despre chinurile bombardamentelor, despre nevoia de a porni la atac şi despre viaţa oamenilor pe poziţie.

— Aicea nu prea avem dintr-astea, spuse cel de pe laviţă.

— Din mila lui Dumnezeu, zise caporalul. Da’ cine poate spune când o să mai avem iar de-a face cu ele? Poţi fi sigur că n-o s-avem totdeauna parte de viaţa asta uşoară.

— Şi câtă vreme crezi c-or să ne mai lase la fleacul ăsta de treabă?

— Nu ştiu, răspunse caporalul. Da’ eu aş vrea să rămânem aici cât o ţine războiul.

— Şase ceasuri e prea mult să stai de gardă, spuse soldatul care făcea pe bucătarul.

— Cât o ţine viscolul ăsta, o sa facem gărzi de trei ceasuri, îi anunţă caporalul. Altfel nici nu se poate.

— Ce-o fi cu atâtea maşini de la statul-major? întrebă soldatul de pe laviţă. Mie nu-mi place deloc să dau cu ochii de maşini dintr-astea.

— Nici mie, încuviinţă caporalul. Plimbările astea sunt semn rău.

— Şi aviaţia, adăugă cel care făcea pe bucătarul. Aviaţia e alt semn rău.

— Da’ avem o aviaţie formidabilă, spuse caporalul. Roşii n-au aviaţie ca a noastră. Avioanele alea de azi-dimineaţă au fost ceva în stare să ungă la inimă pe oricine.

— Eu am văzut avioanele roşilor când erau foarte primejdioase, vesti cel de pe laviţă. Am văzut bombardierele acelea cu două motoare pe vremea când era cumplit să ai de-a face cu ele.

— Da. Numai că nu sunt aşa de formidabile ca aviaţia noastră,

stărui caporalul. Avem o aviaţie cum nu mai există.

Aşa vorbeau oamenii de la joagăr în vreme ce Anselmo înfrunta viscolul pândind şoseaua şi lumina din fereastra lor.

Trag nădejde că n-am să fiu amestecat la uciderea ăstora, gândea Anselmo. Cred că după război va trebui găsită o pocăinţă grea pentru atâta ucidere. Dacă nu mai avem religie, zic că după război va trebui să găsim un soi de pocăinţă la care toţi să ia parte, pentru ca toţi să se poată izbăvi de păcatul uciderii, ori altminteri niciodată n-o să mai putem avea pe ce clădi o viaţă curată şi omenească. E nevoie şi să ucizi, ştiu, dar fapta asta e foarte dăunătoare pentru om şi socotesc că, după ce s-o termina totul şi om birui în război, trebuie găsită o pocăinţă de vreun fel oarecare pentru ca toţi să ne putem izbăvi.

Anselmo era un om cu multă duioşie sufletească, şi de câte ori rămânea singur mai îndelungă vreme, iar de obicei singur stătea, problema aceasta a uciderii îi revenea în minte.

Oare ce-o fi gândind *Inglés* despre toate astea? se întreba Anselmo. Mi-a spus că nu-i pasă. Da pare să fie un om cu suflet şi-i bun la inimă. Poate că pentru cei tineri n-are însemnătate. Poate că pentru străini, sau pentru cei care n-au avut niciodată religia noastră, lucrurile nu au aceeaşi înfăţişare. Da' socotesc că pentru oricine a făcut asemenea fapte tot vine o vreme când se cutremură în adâncul sufletului, căci chiar dacă e şi nevoie să ucizi, uciderea e păcat greu, şi pe urmă va trebui să facem ceva foarte însemnat şi aspru ca să putem ispăşi.

Se lăsase întunericul şi Anselmo se uită din nou la lumina de dincolo de şosea şi începu să se bată cu braţele peste coaste, ca să se încălzească. Acuma, îşi spunea el, nu mai încăpea nicio îndoială că trebuia să pornească spre tabără; dar ceva îl ţinea încă lângă copacul ce domina şoseaua. Ninsoarea se înteţise şi Anselmo gândi: Măcar de-am putea să nimicim podul în noaptea asta. Într-o asemenea noapte e treabă de nimic să ocupi posturile de gardă şi să arunci în aer podul, iar atuncea s-ar termina toată povestea. Pe-o noapte ca asta poţi face orice.

Pe urmă rămase acolo, rezemat de copac şi tropăind uşor din picioare, şi nu se mai gândi deloc la pod. Venirea întunericului îl făcea totdeauna să se simtă singur, iar în noaptea asta se simţea atât de însingurat, încât avea în trup un fel de gol, cum e acela pricinuit de foame. În vremile de odinioară putea să-şi

uşureze singurătatea spunând rugăciuni, şi în multe rânduri, când se întorcea acasă de la vânătoare, repeta de nenumărate ori aceeaşi rugăciune şi parcă simţea o alinare. Dar de la începutul mişcării nu se mai rugase nici măcar o singură dată. Resimţea lipsa rugăciunilor, dar socotea că rugându-se ar comite o faptă necinstită şi făţarnică şi nu dorea să ceară niciun fel de favoare şi niciun fel de tratament deosebit de al celorlalţi.

Aşa e, îşi zicea Anselmo, e drept că mă simt singur. Da' la fel se simt toţi soldaţii şi nevestele tuturor soldaţilor şi toţi cei ce şi-au pierdut familiile ori neamurile. Nevastă nu mai am, da' îmi pare bine că s-a prăpădit înainte de mişcare. N-ar fi înţeles ce înseamnă mişcarea. Copii n-am şi n-o să am în vecii vecilor. Singur mă simt şi în timpul zilei, dacă n-am nimic de lucru, da' când se lasă întunericul, vine vremea singurătăţii celei mari. Am însă un bun de care niciun om şi niciun dumnezeu nu mă poate prăda, iar bunul acesta este că am lucrat cât am putut mai bine pentru republică. Am lucrat din răsputeri pentru binele din care toţi ne vom împărtăşi mai târziu. Încă de la începutul începutului am închinat mişcării tot ce-am avut mai bun în mine şi n-am făptuit nici cel mai mic lucru de care să-mi fie ruşine.

Nu-mi pare rău decât că am ucis. Da' nu încape îndoială că voi avea odată şi odată prilejul să ispăşesc, fiindcă pentru un asemenea păcat dus pe umeri de atâta şi atâta lume nu se poate să nu fie îngăduită o dreaptă izbăvire. Mi-ar plăcea să vorbesc şi cu *Inglés* despre treaba asta, numai că el, fiind tânăr, s-ar putea să nu înţeleagă. A pomenit şi el mai înainte despre ucidere. Sau eu am fost cel care am pomenit? Poate că şi el a ucis mulţi oameni, da' nu dă niciun semn că i-ar plăcea. În cei cărora le place să ucidă e totdeauna ceva putred.

Trebuie să fie într-adevăr mare păcat, gândea Anselmo. Fiindcă fără îndoială este singurul lucru pe care nu avem dreptul să-l facem, cu toate că, precum bine ştiu, uneori trebuie făcut. Numai că în Spania e făptuit prea cu uşurinţă şi fără să fie adevărată nevoie, şi din grabă se fac prea multe nedreptăţi, pe care după aceea nimeni nu le mai poate îndrepta vreodată. Mai bine să nu mă gândesc atâta, îşi zise Anselmo. Tare-aş vrea să se afle o pocăinţă pentru păcatul acesta, o pocăinţă uşor de început chiar de pe acuma, fiindcă din toate câte am făptuit eu în viaţa mea, ăsta e singurul lucru care mă arde pe suflet când rămân singur. Toate celelalte sunt iertate şi pentru toate

celelalte omul are putinţa să ispăşească prin bunătate ori alte purtări cuviincioase. Da' socotesc eu că păcatul acesta al uciderii trebuie să fie cumplit de greu şi aş vrea să închei o dată socotelile cu el. Mai târziu veni-vor poate zile când omul va putea să muncească pentru binele obştesc, sau să facă alte treburi spre a se izbăvi de păcate. Poate c-o să fie şi ceva ce se poate plăti cu bani, la fel cum a fost pe vremea bisericii, gândi Anselmo, şi gândul acesta îl făcu să zâmbească. Biserica rânduise bine treburile în privinţa păcatelor. Asemenea gânduri îi făceau plăcere şi zâmbea în întuneric în clipa când Robert Jordan ajunse lângă el. Venise pe nesimţite, şi bătrânul nu-l văzu decât în ultimul moment.

— *Hola*, *viejo*, şopti Robert Jordan, bătându-l cu palma pe spate. Cum merge, bătrâne?

— E frig al naibii, răspunse Anselmo.

Fernando rămăsese ceva mai departe, cu spatele întors împotriva vântului.

— Hai să mergem, îi spuse Robert Jordan tot în şoaptă. Hai repede la tabără, să te încălzeşti. A fost o crimă că te-am lăsat atâta vreme aici.

— Acolo e lumină din odaia lor, spuse Anselmo, arătând cu mâna.

— Şi santinela unde-i?

— Nu se vede de aici. E dincolo de bucla şoselei.

— Ducă-se dracului! zise Robert Jordan. Ai să-mi spui la tabără. Hai repede, hai să mergem.

— Mai stai puţin, să-ţi arăt, stărui Anselmo.

— Lasă, că mă uit eu dimineaţă, răspunse Robert Jordan. Ia de ici, trage-i o duşcă.

Şi întinse bătrânului bidonul învelit în piele. Anselmo îl ridică la gură şi sorbi o înghiţitură.

— *Ay!* exclamă repede şi se frecă la gură cu palma. Arde ca focul.

— Haide, rosti Robert Jordan în întuneric. Hai sa mergem.

Se făcuse atât de întuneric, că de-abia puteau zări fulgii de zăpadă zburându-le prin faţa ochilor şi negrele siluete împietrite ale trunchiurilor. Fernando rămăsese puţin mai sus, pe coastă.

Parcă ar fi o statuetă de indian dintr-o prăvălioară de tutun, îşi spuse Robert Jordan. Cred că ar trebui să-i dau şi lui să bea o înghiţitură.

— Hei, Fernando, zise Robert Jordan când ajunse lângă el. Tragi şi tu o duşcă?

— Nu, răspunse Fernando. Mulţumesc.

De fapt, *eu* îţi mulţumesc, gândi Robert Jordan. Îmi pare bine că indienilor din prăvălioarele de tutun nu le place băutura. Nu mi-a mai rămas prea multă. Măi băiete, cât mă bucur să-l văd pe bătrân, îşi spuse el. Se uită la Anselmo, şi din nou îl bătu cu palma pe spate, apoi porniră în sus pe costişă.

— Mi se bucură sufletul când te văd, *viejo,* îi spuse Robert Jordan lui Anselmo. De câte ori mă cuprinde tristeţea, dacă te văd pe tine, iar mă înveselesc. Haide, hai să pornim spre tabără.

Urcau pe costişă în sus, prin zăpadă.

— Ne întoarcem la palatul lui Pablo, rosti Robert Jordan către Anselmo. Şi în spanioleşte cuvintele aveau un sunet minunat.

— *El palacio del miedo*, completă Anselmo. Palatul fricii.

— *La cueva de los huevos perdidos,* adăugă fericit Robert Jordan. Peştera ouălor pierdute.

— Ce ouă? întrebă Fernando.

— E-o glumă, răspunse Robert Jordan. Doar o glumă. Nu despre ouă vorbeam, înţelegi? Despre ceilalţi.

— Da’ pierduţi de ce sunt? întrebă iar Fernando.

— N-aş putea să-ţi spun, răspunse Robert Jordan. E poveste lungă. Ar trebui să scriu o carte întreagă ca să te pot lămuri. Întreab-o pe Pilar. Apoi îl cuprinse pe Anselmo cu braţul pe după umeri, îl strânse tare şi-l tot scutura în ritmul paşilor, spunându-i: Ascultă, îmi pare grozav de bine că te văd, pricepi? Nu-ţi dai seama ce înseamnă ca în ţara asta să găseşti pe cineva acolo unde l-ai lăsat.

Faptul că îndrăznea să spună ceva rău despre Spania era o neasemuită dovadă de încredere şi prietenie.

— Şi eu mă bucur că te văd, răspunse Anselmo. Da’ tocmai mă pregăteam să plec.

— Plecai, pe dracu! zise Robert Jordan foarte fericit. Să fi îngheţat lemn, şi tot nu plecai.

— Cum a fost acolo, sus? întrebă Anselmo.

— Grozav, declară Robert Jordan. Totul e cat se poate de bine.

Era cuprins de o mare fericire, de acea neaşteptată şi rară fericire care poate umple sufletul oricui are un post de comandă într-o armată revoluţionară: fericirea de a vedea că până şi flancul dispozitivului de luptă se bate cu îndârjire. Iar dacă s-ar

întâmpla vreodată ca amândouă flancurile să reziste, cred c-ar fi aproape de neîndurat, gândi Robert Jordan. Nu ştiu cine ar fi în stare sau e pregătit să îndure aşa ceva. Şi dacă ai merge până la capătul flancului, al oricărui flanc, în cele din urmă ai da de un om. Da, un singur om. Dar nu axioma asta o căuta. Avea alături de el un om de nădejde. Un om dintr-o bucată. Tu ai să stai la flancul stâng când vom începe lupta, gândi Robert Jordan. Dar e mai bine să nu ţi-o spun încă de pe acum. Are să fie o luptă cumplit de scurtă, îşi spuse el mai departe. Dar are să fie o luptă grozav de izbutită. Ehei, de când tot visez să dau o luptă pe cont propriu! Despre toate bătăliile, de la Azincourt încoace, am avut o părere cu privire la ce au greşit alţii. Asta, de aici, trebuie să fie o bătălie condusă după toate regulile artei. Mică, scurtă, dar cu totul deosebită. Dacă voi avea de făcut ceea ce mă aştept să am de făcut, are să fie într-adevăr o luptă cu totul deosebită.

— Ascultă, îi spuse iar lui Anselmo. Îmi pare grozav de bine că te văd.

— Şi mie să te văd pe tine, mărturisi Anselmo.

Şi pe când urcau prin întuneric în sus pe costişă, având vântul în spate şi cu fulgii de nea ce se năpusteau printre ei, Anselmo nu se mai simţea singur. Nu se mai simţise singur după ce *Inglés* îl bătuse cu palma pe umăr. *Inglés* era vesel şi bucuros şi glumeau împreună. *Inglés* spusese că totul e cât se poate de bine şi nu părea să aibă nicio grijă. Băutura din stomac îl încălzea pe dinăuntru, iar picioarele i se dezmorţeau la urcuş.

— N-a fost cine ştie ce mişcare pe şosea, îi spuse Anselmo lui *Inglés*.

— Asta-i bine, îi răspunse *Inglés.* Ai să-mi arăţi amănunţit când ajungem la tabără.

Acum Anselmo se simţea fericit şi-i părea foarte bine că rămăsese acolo, la postul de observaţie.

Dacă s-ar fi întors la tabără, ar fi fost foarte bine. Însemna că trăsese concluzii corecte şi inteligente din circumstanţele obiective, îşi spunea Robert Jordan. Dar rămăsese pe loc, aşa cum i se ceruse, gândi el mai departe. Este cel mai rar lucru ce poate fi aflat în Spania. Într-un anume fel, a rămâne să înfrunţi o furtună de zăpadă echivalează cu o mulţime de alte lucruri. Nu e o întâmplare că germanii folosesc acelaşi cuvânt şi pentru atac şi pentru furtună. Fără îndoială că aş mai putea găsi încă doi în stare să rămână în post înfruntând viforniţa. E mai mult decât

sigur că i-aş putea găsi. Mă întreb dacă acest Fernando ar putea fi unul dintre ei. Se prea poate. Nu trebuie uitat că s-a oferit singur să mă călăuzească până aici. Şi crezi că ar fi înfruntat viforniţa? N-ar fi frumos să fie aşa? Pare destul de îndărătnic. Ar trebui să mai fac unele investigaţii. Oare la ce s-o fi gândind acuma bătrânul indian din prăvălioara de tutun?

— La ce te gândeşti, Fernando? rosti Robert Jordan.

— De ce mă întrebi?

— Din curiozitate, răspunse Robert Jordan. Sunt un om tare curios.

— La masa de seară mă gândeam, răspunse Fernando.

— Îţi place să mănânci?

— Da. Foarte mult.

— Şi ce fel de mâncare face Pilar?

— Aşa şi-aşa, răspunse Fernando.

Ăsta e un al doilea Coolidge, gândi Robert Jordan. Dar am eu o presimţire că ar fi rămas în post înfruntând viforniţa.

Câteşitrei urcau din greu la deal, prin zăpadă.

Capitolul şaisprezece

— A fost El Sordo pe-aici, îl vesti Pilar pe Robert Jordan. Intraseră din viforniţă în căldura plină de fum dinăuntrul peşterii, şi femeia îi făcuse un semn cu capul, chemându-l la dânsa. S-a dus să facă rost de cai.

— Bine. Mi-a lăsat cumva vreo vorbă?

— Numai că a plecat să facă rost de cai.

— Şi noi?

— *No se*[20], răspunse Pilar. Uită-te la el.

Robert Jordan îl observase pe Pablo chiar de când intrase, şi Pablo îi zâmbise strâmb. Acum se uită la el şi-l văzu tot aşezat la masa largă de scândură, îi zâmbi la rândul său şi-i făcu semn cu mâna.

— *Inglés!* strigă Pablo. Tot mai ninge, *Inglés*.

Robert Jordan se mulţumi să încuviinţeze din cap.

— Dă-mi pantofii să ţi-i usuc, îi spuse Maria. Am să-i atârn colo, în fumul care se ridică de la foc.

— Bagă de seamă să nu mi-i arzi, îi atrase atenţia Robert Jordan. N-am chef să umblu pe-aici desculţ. Apoi se întoarse către Pilar: Da' ce s-a întâmplat? Ţineţi adunare? Nu mai e nicio santinelă pe-afară?

— Pe viscolul ăsta? *Qué va!*

Şase bărbaţi stăteau la masă, cu spatele sprijinit de perete. Anselmo şi Fernando încă îşi mai scuturau zăpada de pe haine, îşi băteau cu palmele pantalonii şi-şi răzuiau tălpile de piatra de la intrare.

— Dă-mi haina, îl rugă Maria. Nu lăsa zăpada să se topească pe ea.

Robert Jordan scoase haina, scutură cu mâna zăpada de pe pantaloni şi desfăcu şireturile pantofilor.

— Ai să uzi toate pe-aici, îl dojeni Pilar.

— Da' tu m-ai chemat să vin încoace.

— Asta nu înseamnă că te opreşte ceva să te întorci la intrare şi să te scuturi acolo.

— Iartă-mă, se scuză Robert Jordan stând cu picioarele goale pe podeaua murdară. Caută-mi o pereche de ciorapi, Maria.

— Domnul şi stăpânul! comentă Pilar şi vârî în foc încă o bucată de lemn.

---

[20] Nu ştiu.

— *Hay que aprovechar el tiempo*, îi răspunse Robert Jordan. Trebuie să foloseşti timpul aşa cum vine.

— E încuiată raniţa, anunţă Maria.

— Uite cheia, spuse Robert Jordan aruncându-i-o.

— Nu se potriveşte la raniţa asta.

— Sunt în cealaltă. Chiar deasupra şi puţin spre margine.

Fata găsi perechea de ciorapi, strânse gura raniţei, o încuie şi-i aduse ciorapii şi cheia. Pe urmă îl sfătui:

— Stai jos, trageţi-i în picioare şi freacă-ţi bine degetele.

Robert Jordan îi zâmbi.

— Nu te învredniceşti a şterge picioarele domnului şi stăpânului cu părul tău? spuse Robert Jordan ca să audă Pilar.

— Mare porc mai e, zise femeia. La început face pe stăpânul casei. Acuma vorbeşte ca însuşi fostul nostru Mântuitor. Dă-i una în cap cu o bucată de lemn, Maria.

— N-ai dreptate, se-mpotrivi Robert Jordan. Glumesc fiindcă sunt fericit.

— Eşti fericit?.

— Da, afirmă Robert Jordan. Cred că toate merg cum nu se poate mai bine.

— Roberto, îl rugă Maria. Du-te, aşază-te şi usucă-te la picioare, iar eu am să-ţi dau ceva de băut ca să te încălzeşti.

— Ai zice că omul ăsta nu s-a udat niciodată la picioare, spuse Pilar. Şi nici c-ar fi căzut vreodată pe el un fulg de zăpadă.

Maria aduse o piele de oaie şi o întinse pe podeaua murdară a peşterii.

— Uite ici, îl îndemnă fata. Ţine asta sub picioare până s-or zvânta pantofii.

Pielea de oaie era uscată şi netăbăcită, iar când Robert Jordan îşi aşeză pe ea picioarele vârâte în ciorapi, o simţi cum pârâie ca pergamentul.

Focul scotea fum mult, şi Pilar strigă la Maria:

— Mai suflă în foc, neajutorata! Aicea nu-i afumătoare.

— Mai suflă şi tu, îi răspunse Maria. Eu caut sticla lăsată de El Sordo.

— E în dosul raniţelor, spuse Pilar. Da’ ce? Trebuie să ai grijă de el ca de-un sugaci?

— Nu, zise Maria. Ca de-un bărbat îngheţat şi ud. Şi un bărbat abia sosit acasă la el. Uite c-am găsit-o. Şi aduse sticla până la locul unde stătea Robert Jordan. E cea de azi de la prânz. Din

sticla asta s-ar putea face o lampă de mai mare dragul. Când om avea iar electrică, ce mai lampă o să facem din ea! Se uită cu admiraţie la sticla de formă lătăreaţă. Cum vrei să bei, Roberto?

— Credeam c-ai să zici *Inglés*, spuse Robert Jordan.

— De faţă cu alţii am să-ţi spun Roberto, răspunse fata cu glas scăzut şi îmbujorându-se la faţă. Cu ce vrei să bei, Roberto?

— Roberto! exclamă Pablo cu voce răguşită şi făcu semn din cap către Robert Jordan. Cu ce vrei să bei, *don* Roberto?

— Vrei să-ţi dau puţin? îl întrebă Robert Jordan.

Pablo clătină din cap şi răspunse, plin de demnitate:

— Am eu grijă să mă îmbăt cu vin.

— Du-te la Bachus, îi spuse Robert Jordan în spanioleşte.

— Cine-i Bachus? întrebă Pablo.

— Un tovarăş de-al tău, lămuri Robert Jordan.

— N-am auzit niciodată de el, răspunse Pablo cu limba împleticită. N-am auzit să fie vreunul pe-aici, prin munţii ăştia.

— Dă-i o cană lui Anselmo, spuse Robert Jordan întorcându-se spre Maria. El e într-adevăr îngheţat.

Îşi puse ciorapii uscaţi, iar *whiskey*-ul amestecat cu apă, sorbit atunci din cană, avea gust plăcut şi-l încălzea încetişor. Dar nu se înfăşoară în jurul măruntaielor, aşa cum face absintul, gândi Robert Jordan. Nimic nu se poate compara cu absintul.

Cine şi-ar fi putut închipui că au să aibă *whiskey* tocmai pe coclaurii ăştia? gândi mai departe Robert Jordan. Dar dacă stai să te gândeşti bine, nicăieri în Spania n-ai fi putut găsi *whiskey* mai uşor decât în La Granja. Închipuiţi-vi-l pe Sordo luând o sticlă de *whiskey* pentru musafirul cu dinamita şi pe urmă aducându-şi aminte s-o ia cu el devale şi s-o lase acolo. Oamenii aceştia nu cunoşteau numai buna-cuviinţă. Bună-cuviinţă ar fi însemnat să scoţi sticla şi să oferi, de formă, un pahar. Aşa ar fi făcut un francez, şi după aceea ar fi pus restul la păstrare, ca să-l aibă pentru alt prilej. Nu, să te gândeşti cu adevărată căldură că musafirului are să-i facă plăcere, pe urmă s-o iei şi s-o aduci cu tine numai pentru a-i da prilej să se mai bucure o dată, în vreme ce tu eşti prins într-o treabă în care ai toate temeiurile din lume să te gândeşti numai la tine şi la nimeni altcineva, la nimic altceva în afară de ceea ce vrei să duci la bun sfârşit – iată ce înseamnă să fii spaniol. Un anumit fel de spaniol, îşi spuse Robert Jordan. Faptul că nu uită să aducă sticla cu

whiskey a fost una dintre pricinile pentru care ai îndrăgit acest popor. Dar nu te-apuca să romanţezi, îşi spuse el mai departe. Sunt tot atâtea soiuri de spanioli câte sunt şi de americani. Şi cu toate astea, gestul de a aduce sticla de *whiskey* era într-adevăr foarte frumos.

— Îţi place? îl întrebă pe Anselmo.

Cu surâsul pe faţă, bătrânul şedea lângă foc şi ţinea cana în mâinile lui mari. Clătină din cap, drept răspuns.

— Nu-ţi place? întrebă Robert Jordan.

— A botezat-o copila, i-a pus apă, răspunse Anselmo.

— La fel cum o bea şi Roberto, zise Maria. Nu cumva tu eşti mai grozav?

— Nu, răspunse Anselmo. Nu sunt deloc grozav. Da-mi place s-o simt cum mă arde pe gât.

— Dă-mi mie ce-are el în cană, îi spuse Robert Jordan fetei, şi pune-i de aia care arde.

Vărsă în cană la el băutura lui Anselmo şi dădu fetei cana goală, iar ea turnă cu grijă, aplecând încet sticla.

— Aha! exclamă Anselmo după ce luă cana, dădu capul pe spate şi lăsă băutura să-i alunece pe gât. Pe urmă se uită la Maria, care stătea alături de el cu sticla în mână, şi-i făcu semn cu ochiul. Îi dăduseră lacrimile. Aşa, zise Anselmo. Aşa. Ei, uite, *asta* ucide viermele care ne roade pe dinăuntru.

— Roberto, spuse Maria venind lângă el, cu sticla tot în mână. Vrei să-ţi dau să mănânci?

— E gata mâncarea?

— E gata şi-ţi dau când pofteşti.

— Ceilalţi au mâncat?

— Toţi, afară de tine, de Fernando şi de Anselmo.

— Atunci hai să mâncăm, o îndemnă Robert Jordan. Da’ tu?

— Eu la urmă, cu Pilar.

— Mănâncă şi tu cu noi.

— Nu. Asta nu se cade.

— Hai de mănâncă şi tu. În ţară la mine bărbatul nu mănâncă înaintea nevestei.

— Aşa o fi în ţară la tine. Aicea e mai bine să mănânc la urmă.

— Mănâncă şi tu cu el, zise Pablo, ridicând privirile de pe tăblia mesei. Mănâncă împreună cu el. Bea cu el. Culcă-te cu el. Mori cu el. Fă cum cer obiceiurile din ţara lui.

— Ce, te-ai îmbătat? întrebă Robert Jordan, ridicându-se în

picioare şi înfruntându-l.

Bărbatul nespălat şi cu obraz ţepos îl privi fericit şi-i răspunse:

— Da. Şi unde-i ţara ta, *Inglés*, ţara în care femeile mănâncă laolaltă cu bărbaţii?

— În *Estados Unidos*, în statul Montana.

— Acolo-i ţara unde bărbaţii poartă fuste, ca femeile?

— Nu. Aceea-i Scoţia.

— Da' ia ascultă, zise Pablo. Când porţi fuste de alea, *Inglés*...

— Eu nu port fuste, îl întrerupse Robert Jordan.

— Când porţi fuste de alea, continuă Pablo, ce mai porţi pe dedesubt?

— Nu ştiu ce-or fi purtând scoţienii, răspunse Robert Jordan. M-am întrebat şi eu.

— Nu *los Escoceses*, urmă Pablo. Cui îi pasă de *los Escoceses?* Cui îi pasă de ceva cu nume aşa de ciudat ca ăsta? Mie nu. Mie nu-mi pasă. Eu despre tine vorbesc, *Inglés*. Despre tine. Ce porţi pe sub fustă acolo, în ţara ta?

— Ţi-am mai spus de două ori că noi nu purtăm fuste, răspunse Robert Jordan. Nici în joacă şi nici când ne-mbătăm.

— Da' pe sub fustele voastre, stărui Pablo. Doar ştie o lume întreagă că purtaţi fuste. Până şi soldaţii poartă. Am văzut eu în poze şi i-am văzut în came şi oase, la circ. Ce porţi tu pe sub fustă, *Inglés?*

— *Los cojones,* răspunse Robert Jordan.

Anselmo izbucni în râs, şi la fel făcură şi ceilalţi, care stăteau şi ascultau; toţi, afară de Fernando. Sunetul acestui cuvânt, al acestui cuvânt grosolan rostit de faţă cu femeile, îl jignea.

— Bine, altfel n-ai cum, spuse Pablo. Da' eu zic aşa, că de-ai avea destule *cojones*, n-ai purta fustă.

— Nu-l mai lăsa s-o ia încă o dată de la capăt, *Inglés*, spuse omul cu faţa teşită şi nasul zdrobit, cel pe care îl chema Primitivo. S-a-mbătat. Spune-mi mie, te rog, cu ce se-ndeletnicesc oamenii în ţară la tine?

— Cresc vite şi oi, răspunse Robert Jordan. Şi cultivă tot felul de grâne şi fasole. Ba şi foarte multă sfeclă de zahăr.

Cei trei se aşezaseră la masă, iar ceilalţi şedeau lângă ei, afară de Pablo, care stătea de unul singur dinaintea unei oale cu vin. Li se dăduse aceeaşi fiertură ca şi în seara dinainte, şi Robert Jordan mânca lacom.

— Şi în ţară la tine sunt munţi? Dacă are un nume ca ăsta,

fără îndoială că sunt şi munţi, urmă cu politeţe Primitivo, ca să întreţină conversaţia. Se simţea stânjenit din pricina beţiei lui Pablo.

— Munţi nenumăraţi şi foarte înalţi.

— Şi au păşuni bune?

— Grozave! Păşuni înalte pentru vară, prin păduri aflate în stăpânirea guvernului. Iar toamna vitele sunt aduse la vale, prin locurile mai joase.

— Acolo pământul e în stăpânirea ţăranilor?

— Foarte mult pământ e stăpânit de cei care-l muncesc. La început pământul s-a aflat în stăpânirea statului, da' cine trăia pe el şi făgăduia să-l îngrijească bine, putea să capete drept de proprietate peste o sută şi cincizeci de hectare.

— Spune-mi şi mie cum se face asemenea treabă, îl rugă Agustín. Asta înseamnă reformă agrară şi e un lucru de seamă.

Robert Jordan explică sistemul folosit în Statele Unite. Niciodată nu se gândise la el ca la o reformă agrară.

— E ceva minunat, spuse Primitivo. Atuncea înseamnă că la voi în ţară aveţi comunism?

— Nu. Treaba asta s-a făcut sub îngrijirea republicii.

— După câte cred eu, comentă Agustín, sub republică toate pot fi înfăptuite. Nu pricep pentru ce ar mai fi nevoie şi de alt fel de orânduire.

— Şi n-aveţi deloc boieri cu moşii mari?

— Avem foarte mulţi.

— Atuncea trebuie să fie şi nedreptăţi.

— Sigur. Sunt foarte multe nedreptăţi.

— Şi o să scăpaţi de ele?

— Încercăm, din ce în ce mai cu tărie. Da' tot sunt foarte multe nedreptăţi.

— Şi nu sunt moşii mari care trebuie împărţite?

— Ba da. Unii cred însă că prin dări au să poată fi micşorate.

— Cum?

Ştergându-şi cu pâine strachina, Robert Jordan le explică sistemul impozitelor pe venit şi al taxelor succesorale. Apoi adăugă:

— Dar moşiile cele mari rămân. Cu toate că mai sunt dări şi asupra pământului.

— Da' poţi fi încredinţat că marii moşieri şi bogătaşii au să facă revoluţie împotriva unor asemenea dări. Asemenea dări

mie mi se par a fi revoluţionare. Iar moşierii şi bogătaşii au să se răscoale împotriva guvernului când or vedea că sunt ameninţaţi, la fel cum au făcut fasciştii la noi, spuse Primitivo.

— Se prea poate.

— Atuncea o să trebuiască să luptaţi şi voi, în ţara voastră, cum luptăm noi aici.

— Da, va trebui să luptăm.

— Da' în ţară la voi nu sunt mulţi fascişti?

— Sunt mulţi care nici nu ştiu că-s fascişti, dar au s-o afle când o veni vremea.

— Şi n-aveţi cum îi nimici înainte de-a apuca ei să se răscoale?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Nu-i putem nimici. Dar putem învăţa oamenii să se teamă de fascism, să-l vadă sub adevărata-i înfăţişare şi să lupte împotriva lui.

— Ştiţi voi unde nu există fascişti? întrebă Andrés.

— Unde?

— În oraşul lui Pablo, răspunse Andrés zâmbind.

— Ştii ce-au făcut oamenii în oraşul lui Pablo? îl întrebă Primitivo pe Robert Jordan.

— Da. Am auzit povestea.

— De la Pilar?

— Da.

— De la femeie n-ai avut cum să afli tot, zise Pablo cu limba împleticită. Ea n-a văzut sfârşitul, fiindcă a căzut de pe scaunul aşezat în faţa ferestrei.

— Spune-i tu ce s-a mai întâmplat pe urmă, îl îndemnă Pilar. Dacă eu nu ştiu toată povestea, spune-i-o tu.

— Nu, se împotrivi Pablo. Eu n-am povestit-o niciodată.

— N-ai povestit-o, încuviinţă Pilar. Şi nici n-ai s-o povesteşti. Acuma ai vrea să nu se fi întâmplat niciodată.

— Nu, zise Pablo. Nu-i adevărat. Şi dacă toţi i-ar fi omorât pe fascişti cum i-am omorât eu, azi n-am avea război. Da' n-ar fi trebuit să las să se întâmple aşa cum s-a întâmplat.

— De ce spui vorba asta? îl întrebă Primitivo. Vrei cumva să-ţi schimbi politica?

— Nu. Da' a fost cu prea mare cruzime, răspunse Pablo. În zilele de-atunci am fost mult prea crud.

— Şi-acuma eşti beat, zise Pilar.

— Da, încuviinţă Pablo. Cu voia ta.

— Îmi plăceai mai mult pe vremea când erai crud, spuse femeia. Dintre toate soiurile de bărbaţi, beţivul e cel mai scârbos. Hoţul, când nu fură, e ca toţi oamenii. Şperţarul nu-şi face meseria acasă la el. Ucigaşul, dacă ajunge acasă, poate să se spele pe mâini. Da' beţivul pute, şi varsă în pat, şi-şi topeşte măruntaiele în băutură.

— Tu eşti femeie şi nu poţi pricepe, îi răspunse Pablo, fără să se tulbure. M-am îmbătat cu vin şi aş fi fericit dacă nu mi-ar fugi gândurile la toţi ăia pe care i-am ucis. Toţi vin şi-mi amărăsc sufletul. Şi scutură din cap, cu jale adâncă.

— Daţi-i să bea din sticla aia a lui Sordo, zise Pilar. Daţi-i ceva să-l mai aducă în simţiri. Prea-i trist ca să-l mai putem răbda.

— Dacă aş putea să-i înviez, i-aş învia, zise Pablo.

— Du-te, mă, şi te... îi spuse Agustín. Ce fel de cuib mai e şi ăsta?

— Pe toţi i-aş aduce îndărăt la viaţă, rosti Pablo cu tristeţe. Până la unul.

— Du-te-n mă-ta! strigă Agustín. Isprăveşte cu vorbele astea împuţite, sau ieşi afară. Ăia de i-ai ucis erau fascişti.

— Aţi auzit ce-am spus, continuă Pablo. Pe toţi i-aş învia.

— Pe urmă nu ţi-ar mai rămâne decât să mergi pe valuri, comentă Pilar. De când sunt n-am mai pomenit asemenea bărbat. Până mai ieri-alaltăieri încă păstrai în tine ceva urme de bărbăţie. Da' astăzi nu mai ai nici cât să chiorăşti un şoarece. Şi totuşi eşti fericit în beţia ta.

— Trebuia ori să-i omorâm pe toţi, ori să nu omorâm niciunul, urmă Pablo, clătinând din cap. Toţi, ori niciunul.

— Ascultă, *Inglés*, vorbi Agustín. Cum s-a întâmplat de-ai venit în Spania? Lasă-l în pace pe Pablo. E beat mort.

— Prima oară am venit acum doisprezece ani, să colind ţara şi să învăţ limba, răspunse Robert Jordan. Sunt profesor de limba spaniolă la o universitate.

— Nu prea arăţi deloc a profesor, spuse Primitivo.

— N-are barbă, interveni Pablo. Uitaţi-vă la el. N-are barbă.

— Eşti profesor chiar de-adevărat?

— Sunt asistent.

— Da' îi înveţi pe alţii?

— Da.

— Şi de ce limba spaniolă? întrebă Andrés. Nu ţi-ar veni mai uşor să fii profesor de limba englezească, de vreme ce eşti

englez?

— Vorbeşte spanioleşte ca şi noi, zise Anselmo. De ce să nu fie profesor de spaniolească?

— Aşa-i. Da' parcă e, nu ştiu cum, prea de tot pentru un străin să-i înveţe pe alţii spanioleşte, spuse Fernando. Nu vreau să zic vreo vorbă rea împotriva dumitale, *don* Roberto.

— Îi profesor fals! strigă Pablo, foarte încântat de sine. N-are barbă.

— Nu încape îndoială că tot mai bine ştii englezeşte, urmă Fernando. N-ar fi fost mai bine, mai uşor şi mai cu folos să fii profesor de engleză?

— Da' nu pe spanioli îi învaţă el... zise Pilar, încercând să se vâre în vorbă.

— Măcar atâta trag şi eu nădejde, o întrerupse Fernando.

— Lasă-mă să-mi termin vorba, măi catârule, se răsti Pilar. Îi învaţă spanioleşte pe americani. Pe cei din America de Nord.

— Da' ce, ăia nu ştiu spanioleşte? se miră Fernando. Cei din America de Sud ştiu.

— Catârule, continuă Pilar. Îi învaţă spanioleşte pe americanii din Nord, care vorbesc englezeşte.

— Orice mi-ai spune şi oricum ar fi, eu tot zic că mai uşor i-ar veni să fie profesor de englezească, dacă asta-i limba lui, stărui Fernando.

— Da' n-auzi, măi omule, că vorbeşte şi limba spaniolă? se miră Pilar şi clătină din cap, uitându-se la Robert Jordan.

— Vorbeşte, da' cu accent.

— Ce fel de accent? întrebă Robert Jordan.

— Din Estramadura, răspunse Fernando, sigur de sine.

— Of, mamă, mamă! exclamă Pilar. Ce naţie de oameni!

— Se prea poate, recunoscu Robert Jordan. Din Estramadura am venit încoace.

— Aşa cum ştie el foarte bine, completă Pilar. Măi, fată bătrână, urmă apoi adresându-se lui Fernando, te-ai săturat?

— Aş putea să mai iau dacă aveţi mâncare destulă, mărturisi Fernando. Da' să nu-ţi închipui că vreau să spun vreo vorbă rea împotriva dumitale, *don* Roberto.

— Rahat! rosti Agustín cu seninătate. Şi încă odată rahat! De asta facem noi revoluţie, ca să-i spui *don* Roberto unui tovarăş?

— Pentru mine revoluţia înseamnă că toţi au să spună tuturora *don,* zise Fernando. Aşa ar trebui să fie sub republică.

— Rahat! repetă Agustín. Rahat împuţit!

— Şi tot mai cred că ar fi mai uşor şi mai cu folos pentru *don* Roberto să se fi făcut profesor de englezească.

— *Don* Roberto n-are barbă, interveni Pablo. E profesor fals.

— Cum adică n-am barbă? întrebă Robert Jordan. Da' asta ce-i? Şi îşi frecă bărbia şi obrajii, pe care barba nerasă de trei zile crescuse blondă şi ţepoasă.

— Nu-i barbă, răspunse Pablo. Apoi scutură din cap. Aia nu-i barbă. Acum părea tare vesel. E profesor fals.

— Să-mi... în toate astea, spuse Agustín, dacă nu mi se pare că mă aflu într-o casă de nebuni.

— Atuncea ar trebui să bei, îi spuse Pablo. Mie mi se pare că toate sunt la locul lor. Afară că lui *don* Roberto îi lipseşte barba.

Maria îşi trecu palma peste obrazul lui Robert Jordan.

— Are barbă, îl vesti ea pe Pablo.

— Tu trebuie să ştii, răspunse Pablo, şi Robert Jordan se uită la el.

Nu cred să fie chiar atât de beat, îşi spuse Robert Jordan. Nu, nu-i chiar atât de beat. Şi cred c-aş face bine să mă supraveghez mai îndeaproape.

— Ascultă, îi spuse apoi lui Pablo. Crezi că zăpada asta are să rămână multă vreme netopită?

— Da' tu ce crezi?

— Eu te-am întrebat.

— Întreabă pe altul, răspunse Pablo. Eu nu sunt serviciul tău de informaţii. Ai o hârtie de la serviciul acela de informaţii. Sau întreab-o pe femeie. Ea-i comandant.

— Te-am întrebat pe tine.

— Du-te şi te... îi zise Pablo. Tu împreună cu femeia şi cu fata.

— E beat mort, spuse Primitivo. Nu-l băga în seamă, *Inglés.*

— Nu cred că-i chiar aşa de beat, zise Robert Jordan.

Maria se afla în spatele său, şi Robert Jordan îl văzu pe Pablo cum o urmăreşte din ochi, aruncându-şi privirile peste umărul lui. Ochii mici, ca de mistreţ, o urmăreau, jucând pe chipul rotund şi acoperit de ţepii bărbii, iar Robert Jordan gândi: Am cunoscut mulţi ucigaşi în războiul ăsta şi câţiva chiar mai înainte, dar niciunul nu semăna cu altul; nu există caracteristici sau trăsături comune; şi nici ceva ce s-ar putea numi tip de criminal; dar ce e sigur e că Pablo nu poate fi socotit bărbat frumos.

— Nu cred că ştii să bei, îi spuse pe urmă lui Pablo. Şi nici că eşti beat.

— Ba sunt beat, răspunse Pablo plin de demnitate. Să bei nu înseamnă nimic. Să fii beat, aia contează. *Estoy muy borracho*.

— N-aş prea crede că eşti beat, zise Robert Jordan. Însă laş, da.

Şi deodată se lăsă în peşteră o tăcere atât de adâncă, încât putu să audă fâsâitul lemnelor ce ardeau în vatra unde gătea Pilar. Auzi pârâitul pieii de oaie când se ridică în picioare şi îşi lăsă toată greutatea asupra ei. I se părea că ar putea să audă chiar şi căderea fulgilor de zăpadă dincolo de gura peşterii. Asta nu putea s-o audă, dar putea auzi tăcerea acolo unde se lăsa brusc.

Aş avea poftă să-l ucid şi să termin odată toată povestea, gândea Robert Jordan. Nu ştiu ce-o fi plănuind să facă, dar e sigur că nimic bun. Poimâine vine rândul podului, iar omul ăsta e o piedică şi pune în primejdie întreaga acţiune. Haide. Să terminăm odată.

Pablo zâmbi spre el, ridică un deget şi şi-l trecu de-a curmezişul beregăţii. Dădu din cap, dar capul nu se mişcă decât foarte puţin într-o parte şi în cealaltă, pe gâtul scurt şi gros. Pe urmă spuse:

— Nu, *Inglés.* Nu încerca să mă înfurii. Apoi se uită la Pilar şi zise: Nu în felul ăsta ai să te descotoroseşti de mine.

— *Sinvergüenza*, îi spuse Robert Jordan, acum hotărât în sinea lui să treacă la fapte. *Cobarde.*

— Se prea poate, răspunse Pablo. Da’ nu mă las eu scos din fire. Ia de bea ceva, *Inglés*, şi dă-i femeii semn că nu ţi-a mers.

— Tacă-ţi fleoanca! strigă Robert Jordan. Dacă încerc să te scot din fire, o fac numai pe socoteala mea.

— Te osteneşti degeaba, zise Pablo. Eu nu mă leg de nimeni.

— Eşti un *bicho raro*, îi spuse Robert Jordan, dornic să nu piardă prilejul şi să nu dea pentru a doua oară greş, dar dându-şi seama, pe când vorbea, că toate acestea se mai petrecuseră odată, având simţământul că repetă din memorie un fragment din ceva citit, sau dintr-un vis, şi simţind cum totul se învârteşte în jurul său.

— Foarte ciudat, aşa e, rosti Pablo. Foarte ciudat şi foarte beat. În sănătatea ta, *Inglés.* Cufundă cana în oala cu vin şi o ridică în sus, zicând: *Salud y cojones.*

Da, e ciudat, şi deştept, şi foarte complicat, gândi Robert Jordan. Nu mai auzea focul din pricina zgomotului făcut de propria lui răsuflare.

— În sănătatea ta, spuse Robert Jordan, cufundându-şi cana în oala cu vin. Trădarea n-ar izbuti să realizeze nimic fără toate urările astea, gândi el mai departe. Atunci urează. Şi spuse: *Salud! Salud* şi încă o dată *salud!* Apoi iar în gând: *Salud*, da, ţie îţi spun *salud*. Ţie îţi spun: *Salud!*

— *Don* Roberto, zise Pablo, cu limba încleiată.

— *Don* Pablo, răspunse Robert Jordan.

— Nu eşti profesor, urmă Pablo, fiindcă n-ai barbă. Şi la fel, ca să te descotoroseşti de mine, ar trebui să mă omori, şi pentru asta nu ai *cojones.*

Se uita la Robert Jordan cu gura strânsă, iar buzele alcătuiau o linie dreaptă şi încordată – ca o gură de peşte, gândi Robert Jordan. Aşa cum arată capul lui acuma, seamănă cu peştii aceia ţepoşi, care, după ce sunt prinşi, înghit aer şi se umflă ca o băşică.

— *Salud*, Pablo, zise Robert Jordan ridicând cana şi sorbind din ea. Învăţ multe de la tine.

— Înseamnă că pot să învăţ un profesor, zise Pablo, încuviinţând din cap. Hai, *don* Roberto, hai să fim prieteni.

— Prieteni suntem încă de pe acuma, zise Robert Jordan.

— De-acuma încolo să fim prieteni buni.

— Prieteni buni suntem.

— Eu am să plec de aici, anunţă Agustín. Ce-i drept, se spune că într-o viaţă ca a noastră trebuie să te saturi până în gât de prostii, da' eu m-am săturat până peste urechi chiar în clipa asta.

— Da' ce-i cu tine, *negro?* îl întrebă Pablo. Nu-ţi place să fie prieteşug între mine şi *don* Roberto?

— Bagă de seamă ce vorbeşti şi mie să nu-mi spui *negro!* îl ameninţă Agustín, ducându-se până la el şi stând în faţa lui Pablo cu mâinile întinse pe lângă trup.

— Aşa ţi se spune, zise Pablo.

— Ţie nu-ţi îngădui să-mi spui aşa.

— Bine, atunci, *blanco*...

— Nu, nici aşa.

— Atuncea ce eşti, roşu?

— Da. Roşu. *Rojo*. Cu steaua roşie a armatei şi sprijinitor al

republicii. Iar de chemat mă cheamă Agustín.

— Ce patriot înfocat! zise Pablo. Uite, *Inglés*, ce patriot cum nu s-a mai văzut.

Agustín îl izbi tare peste gură cu mâna stângă, trecându-şi braţul prin faţa trupului şi lovindu-l ca dosul palmei. Pablo nu se clinti. Colţurile gurii îi erau pătate de vin şi expresia feţei nu i se schimbă, dar Robert Jordan observă cum i se îngustează ochii, aşa cum se îngustează la lumină puternică pupilele unei pisici şi rămân doar o tăietură verticală.

— Nici asta nu se prinde, zise Pablo. Să nu te bizui pe un asemenea fleac, femeie. Şi întoarse capul spre Pilar: Nu mi-am ieşit din fire.

Agustín îl pocni încă o dată. De data asta îl izbi drept în gură, cu pumnul strâns. Robert Jordan ţinea pistolul în mână, sub masă. Ridicase piedica şi cu mâna stângă o împingea pe Maria la o parte. Fata se trase doar puţin mai încolo, dar el o îmbrânci tare, proptindu-i mâna în coaste, pentru a o sili să se dea cu adevărat în lături. Acum plecase, şi el o urmărea cu coada ochiului cum se strecoară lipită de zidul peşterii spre vatra unde ardea focul; atunci cercetă iar chipul lui Pablo.

Omul cu cap rotund rămăsese aşezat jos şi se uita la Agustín cu ochii lui mici şi teşiţi. Pupilele i se micşoraseră şi mai mult. Îşi linse buzele, ridică braţul şi se şterse la gură cu dosul palmei, apoi coborî privirile şi văzu sânge pe mână. Îşi trecu din nou limba peste buze şi scuipă.

— Tot nu se prinde, rosti Pablo. Doar nu-s prost. Nu mă leg de nimeni.

— *Cabrón!* strigă Agustín.

— Tu ai de unde să ştii, răspunse Pablo. O cunoşti bine pe femeie.

Agustín îl lovi din nou, tare, peste gură, dar Pablo râse la el, arătându-şi dinţii stricaţi, rupţi, galbeni între liniile înroşite ale buzelor.

— Lăsaţi-o baltă, zise Pablo şi întinse cana să ia vin din oală. Nimeni dintre cei de-aici n-are *cojones* să mă omoare, iar treaba asta cu palmele e caraghioasă.

— *Cobarde!* îi strigă Agustín.

— Nici cu vorba nu faceţi mare scofală, zise iar Pablo şi-şi clăti gura cu vin, făcând un zgomot ce amintea de clipocitul apei. Pe urmă scuipă vinul pe podea şi spuse: De multă vreme nu mai

iau seama la vorbe.

Agustín rămase pe loc, cu privirile coborâte asupra lui, şi se porni pe înjurături, rostind vorbele rar, desluşit, cu fiere şi scârbă, lăsându-le să curgă fără contenire, ca şi cum ar fi împrăştiat gunoi pe un ogor, luându-i cu furca din car şi aruncându-l exact acolo unde trebuia.

— Şi cu astea îţi pierzi vremea degeaba, îi spuse Pablo. Las-o baltă, Agustín. Şi nu mai da în mine. Poţi să-ţi zdreleşti mâinile.

Agustín îi întoarse spatele şi porni spre gura peşterii.

— Să nu ieşi afară, îl sfătui Pablo. E vifor şi ger. Fă-ţi un culcuş tihnit aicea, înăuntru.

— Ăsta eşti tu! Chiar tu! scrâşni Agustín, întorcându-se dinspre gura peşterii. Îi zvârlea cuvintele drept în faţă, încărcând asupra monosilabei *tu* întreg dispreţul de care era în stare.

— Da, eu, conveni Pablo. Şi *eu* am să trăiesc atunci când voi toţi o să fiţi morţi.

Îşi umplu o altă cană de vin, o ridică închinând către Robert Jordan şi zise:

— În sănătatea profesorului! Pe urmă se întoarse spre Pilar: Şi să ne trăiască *señora* comandant! Şi la urmă închină către toţi: Pentru toţi cei care-şi fac visuri!

Agustín porni spre el şi, izbind repede cu muchia palmei, îi smulse şi-i azvârli cât colo cana din mână.

— Asta-i risipă, zise Pablo. E-o aiureală.

Agustín îi trânti o vorbă urâtă.

— Nu aşa, rosti Pablo alene, umplându-şi altă cană. Eu m-am îmbătat, pricepi? Când sunt beat, nu vorbesc. Niciodată nu m-aţi auzit vorbind mult. Da' un om deştept e câteodată silit să se-mbete ca să-şi poată petrece vremea cu proştii.

— Du-te şi… în laşitatea asta a ta, îi spuse Pilar. Te cunosc eu bine, pe tine şi laşitatea ta.

— Auziţi ce-i în stare să spună o femeie, zise Pablo. Mă duc afară să văd de cai.

— Du-te şi… în… strigă Agustín. Nu-i ăsta năravul tău?

— Nu, răspunse Pablo şi clătină din cap. Luă din cuiul bătut în stâncă pelerina lui mare, făcută din pătură, şi se uită la Agustín, zicând: Iaca şi tu, te-ai găsit să faci pe bătăiosul.

— Şi cu ce ai de gând să te îndeletniceşti la cai? întrebă Agustín.

— Să mă uit la ei, răspunse Pablo.

— Ba să-i… urmă Agustín. Stai şi iubeşte-te cu caii.

— Ţin mult la ei, lămuri Pablo. Şi-apoi, sunt mai frumoşi şi au mai multă minte la coadă decât oamenii de-aici la cap. Vedeţi-vă de petrecere, continuă el zâmbind. Vorbeşte-le despre pod, *Inglés*. Spune fiecăruia ce datorie are când începe atacul. Lămureşte-i cum trebuie rânduită retragerea. Şi încotro ai să-i duci, *Inglés,* după ce termini cu podul? Unde-ai să-ţi cari patrioţii ăştia? La asta m-am gândit eu toată ziua cât am stat şi-am băut.

— Ce te-ai gândit? întrebă Agustín.

— Ce m-am gândit? repetă Pablo, plimbându-şi limba prin gură ca să-şi cerceteze buzele pe dinăuntru. *Qué te importa* ce m-am gândit?

— Spune! îi porunci Agustín.

— Multe am gândit, dădu Pablo răspuns. Îşi trase peste cap pelerina de pătură, şi atunci capul lui rotund ieşi ca un ciot dintre cutele galbene şi murdare ale păturii. Multe de tot am gândit.

— Ce? scrâşni Agustín. Ce?

— M-am gândit că sunteţi o ceată de oameni hrăniţi cu visuri, răspunse Pablo. Cârmuiţi de o femeie a cărei minte se află între picioare şi de-un străin venit aici să vă nimicească.

— Ieşi afară! urlă Pilar. Ieşi afară şi bălăceşte-te în zăpadă. Cară-te de-aici cu toate otrepele şi împuţiciunile tale, *maricón* de cai stors de vlagă!

— Astea zic şi eu vorbe nimerite, spuse Agustín cu admiraţie, dar cu gândurile aiurea. Căci îl luaseră grijile.

— Iacă mă duc, se supuse Pablo. Da’ mă întorc repede. Ridică pătura atârnată în gura peşterii şi păşi afară. Pe urmă, de-acolo, chiar din gura peşterii, adăugă: Tot mai ninge, *Inglés*,

Capitolul şaptesprezece

În peşteră nu se mai auzea acum decât sfârâitul venit dinspre vatră, unde fulgii de zăpadă ce se strecurau prin borta din tavan căzeau peste jarul focului.

— Pilar, zise Fernando, a mai rămas ceva de mâncare?

— Of, mai tacă-ţi fleoanca! răspunse Pilar.

Dar Maria luă strachina lui Fernando, se duse la oala cea mare trasă alături de vatră şi-i puse mâncare. Pe urmă se întoarse cu ea la masă, o puse dinaintea lui Fernando şi-l bătu pe umăr când el se aplecă să mănânce. Rămase o vreme pe loc, ţinându-i mâna pe umăr. Fernando nu ridică privirea. Nu-l interesa decât fiertura din strachină.

Agustín stătea în picioare lângă foc. Ceilalţi şedeau jos. Pilar se aşeză la masă, în faţa lui Robert Jordan, şi spuse:

— Acuma, *Inglés*, ai văzut cine-i Pablo.

— Şi ce-are să facă?

— Orice, răspunse femeia, pironindu-şi ochii asupra mesei Orice. E în stare de orice.

— Unde-i puşca-mitralieră? întrebă Robert Jordan.

— Colo în colţ, învelită în pătură, zise Primitivo. Vrei să ţi-o dau?

— Nu acuma, răspunse Robert Jordan. Am vrut numai să ştiu unde e.

— E-acolo, întări Primitivo. Eu am adus-o şi am învelit-o în pătura mea, ca să nu se ude mecanismele, încărcătoarele sunt în raniţă.

— Asta n-o face el, interveni Pilar. Cu *máquina* n-are să facă nimic.

— Parcă spuseseşi că e în stare să facă orice.

— E-n stare, zise femeia. Da' nu-i învăţat să umble cu *máquina.* Ar putea să arunce o grenadă. Asta se potriveşte mai bine cu firea lui.

— E o tâmpenie şi o dovadă de slăbiciune că nu l-aţi ucis, spuse ţiganul. Până atunci, în seara aceea, nu se amestecase deloc în vorbă. Roberto ar fi trebuit să-l omoare încă din noaptea trecută.

— Omorâţi-l, zise Pilar. Faţa ei mare era întunecată şi părea obosită. Acuma zic şi eu să-l omorâţi.

— Eu am fost împotrivă, mărturisi Agustín. Stătea în faţa

vetrei, cu braţele lui lungi atârnându-i pe lângă trup, iar obrajii, umbriţi sub pometi de păienjenişul ţepos al bărbii, păreau şi mai scofâlciţi la lumina focului. Da' acuma sunt pentru, adăugă el. În clipa asta sufletul i-i otrăvit şi ar vrea să ne vadă pe toţi nimiciţi.

— Să vedem ce spun toţi, propuse Pilar cu glas sfârşit. Tu, Andrés?

— *Matarlo,* răspunse acela dintre fraţi care avea păr negru pornit aproape de lângă rădăcina nasului, şi încuviinţă dând din cap.

— Eladio?

— La fel, zise celălalt frate. Mi se pare c-a ajuns să fie o mare primejdie. Şi de folosit nu mai foloseşte la nimic.

— Primitivo?

— La fel.

— Fernando?

— Nu s-ar putea să-l facem prizonier? întrebă Fernando.

— Cine să păzească un prizonier? răspunse Primitivo. Ar trebui doi oameni să păzească un prizonier, şi până la urmă ce-o să facem cu el?

— Am putea să-l vindem fasciştilor, propuse ţiganul,

— Nici vorbă nu poate să fie, se împotrivi Agustín. Nici vorbă nu poate fi de-o asemenea murdărie.

— Mi-am dat şi eu o părere, adăugă Rafael, ţiganul. Mi se pare că *facciosos* ar fi foarte fericiţi să pună laba pe el.

— Las-o baltă, zise Agustín. E-o treabă murdară.

— Nu-i mai murdară decât Pablo, se justifică ţiganul.

— O murdărie nu o poate îndreptăţi pe alta, rosti Agustín. Ei, vasăzică ăştia-s toţi, afară de bătrân şi de *Inglés*.

— Ei n-au amestec aici, lămuri Pilar. Lor nu le-a fost comandant.

— O clipă, interveni Fernando. N-am terminat.

— Dă-i drumul, îl îndemnă Pilar. Vorbeşte mereu, până se întoarce el îndărăt. Vorbeşte până o ascunde o grenadă sub pătură şi ne-o arunca pe toţi în aer. Şi dinamita şi celelalte.

— Cred că prea umfli lucrurile, Pilar, spuse Fernando. Nu cred că nutreşte asemenea gânduri.

— Nici eu nu cred, zise Agustín. Fiindcă asta ar însemna să arunce şi vinul în aer, şi n-are să treacă mult până s-o întoarce iar lângă burduf.

— Da' de ce să nu-l dăm pe mâna lui El Sordo şi să-l vândă el

fasciştilor? propuse Rafael. Aţi putea să-i scoateţi ochii, şi atuncea ar fi uşor de păzit.

— Leagă fleoanca! se răsti Pilar. Când te-aud vorbind aşa, simt împotriva ta ceva cum nu se poate mai îndreptăţit.

— Oricum ar fi, fasciştii n-ar da niciun ban pe el, spuse Primitivo. Lucrurile astea le-au mai încercat şi alţii, şi fasciştii nu dau niciun ban. Te-ar împuşca şi pe tine, numaidecât.

— Ba eu zic că de i-am scoate ochii, am putea lua ceva pe el, insistă Rafael.

— Lasă vorba! se răsti din nou Pilar. Mai pomeneşte o dată despre scos ochii, şi-ai să te cărăbăneşti după celălalt.

— Da' el, Pablo, cum i-a scos ochii ăluia din *guardia civil* care căzuse rănit? stărui ţiganul. Asta aţi uitat-o?

— Tacă-ţi gura! îi porunci Pilar.

Se vedea bine că discuţia despre scosul ochilor, dusă de faţă cu Robert Jordan, o stânjeneşte.

— Da încă nu m-aţi lăsat să termin, o întrerupse Fernando.

— Termină, îi spuse Pilar. Dă-i drumul. Termină ce ai de spus.

— Întrucât n-ar fi deloc practic să-l ţinem pe Pablo prizonier, începu Fernando, şi întrucât ar fi dezgustător să-l oferim…

— Isprăveşte, îl întrerupse Pilar. Pentru numele lui Dumnezeu, isprăveşte odată!

— …în orice fel de tratative, continuă calm Fernando, sunt de părere că poate ar fi mai bine să-l îndepărtăm pentru a asigura acţiunilor plănuite cele mai mari şanse de succes.

Pilar se uită la omul acela scund, clătină din cap, îşi muşcă buzele şi nu scoase nicio vorbă.

— Asta e părerea mea, urmă Fernando. Cred că avem toate temeiurile să considerăm că reprezintă o primejdie pentru republică…

— Doamne, Maica Domnului! exclamă Pilar. Până şi într-un loc ca ăsta se găseşte cineva în stare să facă birocraţie doar flecărind din gură.

— …atât prin cele ce-a spus, cât şi prin ultimele lui fapte, continuă Fernando. Dar având în vedere că are drept la recunoştinţa noastră datorită acţiunilor organizate în prima parte a mişcării şi până într-o vreme nu prea îndepărtată…

Pilar se dusese lângă vatră. Dar acum se întoarse îndărăt la masă.

— Fernando, îi spuse ea cu glas liniştit, întinzându-i o

strachină. Ia, te rog, fiertura asta, umple-ţi gura cu ea şi termină cu vorbăria. Am aflat ce părere ai.

— Da' cum anume... începu Primitivo, dar se opri fără să-şi termine vorba.

— *Estoy listo,* anunţă Robert Jordan. Sunt gata s-o fac eu. De vreme ce toţi aţi hotărât că trebuie făcută, sunt gata s-o îndeplinesc eu.

Ce-i cu mine? gândi Robert Jordan. Fiindcă l-am ascultat pe Fernando, uite că sunt gata să vorbesc la fel. Maniera asta de a vorbi trebuie să fie contagioasă. Franceza e limba diplomaţilor. Spaniola e limba birocraţilor.

— Nu, strigă Maria. Nu!

— Tu n-ai la ce te amesteca, îi spuse Pilar fetei. Ţine-ţi limba în gură.

— În noaptea asta am s-o fac, spuse Robert Jordan.

O văzu pe Pilar uitându-se la el şi punându-şi palma peste gură. Pe urmă privi către gura peşterii.

Pătura atârnată la intrare se ridică puţin, şi Pablo îşi vârî capul înăuntru. Le zâmbi tuturor, dădu deoparte pătura şi pe urmă se întoarse şi o aşeză la loc. Se răsuci pe călcâie *şi* rămase în loc, apoi îşi trase peste cap pelerina de pătură şi o scutură de zăpadă.

— Vorbeaţi despre mine? întrebă el adresându-se tuturor. Vă stingheresc cumva?

Nimeni nu-i răspunse, şi Pablo îşi atârnă pelerina într-un cui din perete, apoi veni la masă.

— *Qué tal*? întrebă el, luându-şi cana care stătuse goală pe masă şi cufundând-o în oala cu vin. Nu mai e vin, îi spuse Mariei. Du-te şi mai scoate din burduf.

Maria luă oala şi se duse la burduful prăfuit, umflat şi înnegrit, atârnat pe perete cu gâtul în jos, şi scoase puţin cepul dintr-un picior, doar atâta cât vinul să ţâşnească pe lângă cep şi să cadă în oală. Pablo o văzu cum îngenunchează şi ridică oala, apoi urmări cu privirea şuvoiul de vin roz ce curgea cu putere, provocând un adevărat vârtej în oala din ce în ce mai plină.

— Fii cu băgare de seamă, o sfătui Pablo pe fată. Uite că vinul a coborât mai jos de piept.

Nimeni nu scotea o vorbă.

— Azi am băut de la buric până la piept, spuse Pablo. Muncă de-o zi. Da' ce s-a întâmplat cu voi cu toţi? Nu mai aveţi limbă?

Dar nimeni nu rosti nici măcar o singură silabă.

— Să înfigi bine cepul, Maria, continuă Pablo. Nu-l lăsă să curgă.

— Are să-ţi rămână destul, zise Agustín. O să ai cu ce tembăta.

— Vasăzică unul şi-a găsit limba, spuse Pablo şi se înclină către Agustín. Foarte frumos, bravo! Credeam că te-a făcut să-ţi pierzi graiul.

— Cine să mă facă? întrebă Agustín.

— Sosirea mea.

— Ţi-i fi închipuind că intrând înăuntru ai făcut o ispravă chiar aşa de însemnată?

Se pregăteşte de faptă, îşi spuse Robert Jordan. Poate are s-o facă Agustín. Fără îndoială că îl urăşte destul.

Eu nu-l urăsc, gândi mai departe. Nu, nu-l urăsc. E dezgustător, dar de urât, nu-l urăsc. Totuşi, povestea cu scosul ochilor îl plasează într-o categorie aparte. La urma urmei, e războiul lor. Dar fără îndoială că n-ar trebui să-l avem prin preajmă în următoarele două zile. Cred că am să mă dau deoparte şi n-am să mă amestec, îşi spuse Robert Jordan. M-am făcut o dată de ruşine în noaptea asta şi sunt ferm hotărât să-l suprim. Însă n-am de gând să mă mai cert cu el până atunci. Şi nu trebuie în niciun caz să se tragă cu pistolul sau să facem alte prostii pe-aici, cu dinamita lângă noi. Pablo şi-a dat seama de asta, poţi să fii sigur. Dar tu te-ai gândit? se întrebă Robert Jordan pe sine însuşi. Nu, nu te-ai gândit, nici tu şi nici Agustín. Prin urmare, ai merita să ţi se întâmple orice.

— Agustín, rosti Robert Jordan cu glas tare.

— Ce-i? răspunse Agustín mânios, luându-şi privirile de la Pablo şi îndreptându-le spre el.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, zise Robert Jordan.

— Mai târziu.

— Acuma, insistă Robert Jordan. *Por favor*.

Se duse până la gura peşterii, şi Pablo îl urmări cu privirea. Agustín, înalt şi cu obrajii scofâlciţi, se ridică şi porni după el. Păşea dispreţuitor şi în silă.

— Ai uitat ce se află în raniţe? îi spuse Robert Jordan, vorbind foarte încet, ca să nu-l poată auzi ceilalţi.

— Fir-ar mă-sa a dracului! înjură Agustín. Te-nveţi cu primejdia şi uiţi de ea.

— Şi eu am uitat.

— Fir-ar mă-sa a dracului! repetă Agustín. Că proşti mai suntem. Se-ntoarse scurt în loc, porni bălăbănindu-se către masă şi se aşează. Hai să bem o cană de vin, bătrâne, îi spuse el lui Pablo. Ce mai fac caii?

— Stau foarte bine, răspunse Pablo. Şi ninsoarea s-a mai domolit.

— Crezi c-are să stea?

— Da, zise Pablo. S-a mai domolit şi nu mai cad decât fulgi mici şi tari. Vântul îi trage înainte, Da' ninsoarea o să contenească. S-a şi mutat vântul.

— Şi crezi că până mâine se răzbună vremea? îl întrebă Robert Jordan.

— Da, răspunse Pablo. Eu zic că mâine are să fie ger şi-o să se-nsenineze. Se mănâncă vânturile.

Ia te uită la el, îşi spuse Robert Jordan. Acum e prietenos. Bate şi el în altă parte, ca vântul. Are chip şi trup de porc, ştiu că e un ucigaş înrăit, şi cu toate astea dovedeşte o sensibilitate de barometru bine pus la punct. Aşa este, gândi Robert Jordan, da' şi porcul e un animal foarte inteligent. Pablo ne urăşte cu înfocare, ori poate nu urăşte decât planurile noastre, şi-şi arată ura prin tot felul de insulte, până ce te aduce în stare să închei socotelile cu el, iar dacă vede că a atins punctul acesta, face cale întoarsă şi iar o ia de la capăt, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— O să avem vreme bună pentru treaba noastră, *Inglés,* îi spuse Pablo lui Robert Jordan.

— A *noastră?!* se miră Pilar. Treaba *noastră?*

— Da, a noastră, întări Pablo, zâmbind către ea şi bând o înghiţitură de vin. De ce nu? M-am mai gândit cât am fost pe-afară. Pentru ce n-am cădea la învoială?

— Despre ce? întrebă femeia. Despre ce să cădem la învoială?

— Despre toate, îi răspunse Pablo. Şi în povestea asta cu podul. Acuma sunt de partea ta.

— Eşti de partea noastră acuma? i se adresă Agustín. După tot ce ne-ai spus?

— Da, confirmă Pablo. Cum s-a schimbat vremea, am trecut şi eu de partea voastră.

Agustín clătină din cap şi spuse, continuând aceeaşi mişcare:

— După vreme... Şi după ce te-am pocnit de-atâtea ori peste

gură?

— Da, spuse Pablo zâmbind spre Agustín şi trecându-şi degetele peste buze. Chiar şi după asta.

Robert Jordan o urmărea din ochi pe Pilar şi o vedea cum se uită la Pablo ca la un animal ciudat. Mai păstra încă pe faţă o umbră a expresiei pricinuite de pomenirea scoaterii ochilor. Scutură din cap ca şi când ar fi vrut să alunge acea rămăşiţă, apoi înălţă fruntea şi-i spuse lui Pablo:

— Ia ascultă.

— Spune, femeie.

— Ce-i cu tine?

— Nimic, răspunse Pablo. Mi-am schimbat părerea. Atâta tot.

— Ai tras cu urechea la uşă, zise Pilar.

— Da, recunoscu Pablo. Da n-am putut s-aud nimic.

— Ţi-e teamă c-o să te omorâm.

— Nu, răspunse Pablo şi se uită la ea pe deasupra cănii de vin. De asta nu mi-e frică. Doar ştii şi tu.

— Ei, ia spune: ce-i cu tine? îl întrebă Agustín. Acum o clipă erai beat, ai sărit cu gura şi ne-ai făcut de ocară pe toţi, te-ai dat deoparte şi n-ai vrut să ştii de treburile noastre, ne-ai spus cu vorbe murdare că o să murim şi-ai jignit-o pe femeie şi te-ai ridicat împotriva celor ce avem de îndeplinit…

— Am fost beat, îl întrerupse Pablo.

— Şi-acuma…

— Nu mai sunt beat, spuse Pablo. Şi mi-am schimbat gândul.

— N-au decât să se încreadă alţii în tine. Eu nu mă încred, afirmă Agustín.

— N-ai decât să nu te-ncrezi, zise Pablo. Da’ nimeni n-are să te poată duce în Gredos aşa cum te pot duce eu.

— În Gredos?

— E singurul loc unde putem pleca după ce se termină chestia cu podul.

Uitându-se la Pilar, Robert Jordan ridică mâna din partea ascunsă vederii lui Pablo şi făcu un semn întrebător la urechea dreaptă.

Femeia încuviinţă dând din cap. Apoi încuviinţă încă o dată. Îi spuse ceva Mariei, iar fata veni alături de el şi-i şopti:

— Pilar spune: „Bineînţeles că a auzit”.

— Vasăzică aşa, Pablo, vorbi Fernando sentenţios. Acuma eşti de partea noastră şi vrei şi tu să facem treaba cu podul?

— Da, măi omule, mărturisi Pablo. Privi drept în ochii lui Fernando şi încuviinţă dând din cap.

— De-adevărat? întrebă Primitivo.

— *De veras*, îi răspunse Pablo.

— Şi crezi c-o s-o putem duce la bun sfârşit? întrebă Fernando. Acuma ai încredere?

— De ce nu? răspunse Pablo. Ce, tu n-ai încredere?

— Ba da, zise Fernando. Da' eu totdeauna am avut.

— Eu am să mă cărăbănesc de-aici, anunţă Agustín.

— E tare ger afară, spuse Pablo cu ton foarte prietenesc.

— O fi, zise Agustín. Da' nu pot să rămân nicio clipă într-un *manicomio* ca ăsta.

— Nu ţi-e îngăduit să spui că peştera asta-i balamuc, îl mustră Fernando.

— Un *manicomio* pentru nebuni de legat, stărui Agustín. Şi-am să ies afară de aici până n-apuc să-nnebunesc şi eu.

Capitolul optsprezece

Parcă ar fi nişte căluşei de bâlci, gândi Robert Jordan. Nu nişte căluşei care se învârtesc însoţiţi de-o muzică ce sună a flaşnetă dezacordată, cu copiii încălecaţi pe tauri cu coarne împodobite, cu cercuri puse pe laturi ca să fie culese cu băţul, la lumina albastră a lămpilor cu gaz aerian, aprinse în faptul amurgului pe Avenue du Maine, cu peşte prăjit vândut la baraca de-alături, şi roata cea mare a norocului învârtindu-se, cu clapele de pe margini păcănind în piroanele bătute la fiecare număr, şi mormanele de vată de zahăr clădite în piramide mari pentru cui îi cade norocul. Nu, nu despre asemenea căluşei e vorba; cu toate că şi aici oamenii aşteaptă, ca şi bărbaţii cu şepci şi femeile în flanele tricotate, cu capetele goale şi părul lucind în lumina lămpilor de gaz aerian, îmbulziţi acolo, la roata norocului care se învârte întruna. Da, oamenii tot ăştia sunt. Dar roata e alta. E ca o roată care, învârtindu-se, mereu se ridică şi coboară.

Până acum de două ori s-a învârtit. E o roată uriaşă şi stă înclinată, şi de fiecare dată se ridică, apoi iar coboară acolo de unde a plecat. O margine stă în sus şi cealaltă în jos şi fiece rotire te ridică iar, şi din nou te aduce acolo de unde ai pornit. Nici câştiguri nu sunt, gândi Robert Jordan, şi de bunăvoie nimeni nu se urcă pe roata asta. De fiecare dată mergi cu ea şi te învârteşti fără a te fi gândit vreo clipă să te urci. Şi nu-i decât o singură rotire: o mişcare largă, eliptică, o învârtire în suiş, apoi în coborâş, şi din nou te trezeşti pe locul de unde ai plecat. Iar ne-am întors de unde am pornit, gândi Robert Jordan, fără să fi rezolvat nimic.

În peşteră era cald, şi afară vântul se mai potolise. Acum şedea la masă, avea carnetul dinainte şi făcea planul amănuntelor tehnice ale nimicirii podului. Făcu trei schiţe, stabili procedeele şi le aşternu pe hârtie în două desene simple şi clare, ca pentru copiii de grădiniţă, aşa fel ca Anselmo să poată duce totul la bun sfârşit dacă lui i s-ar fi întâmplat ceva în cursul acţiunii de dinamitare a podului. Termină desenele şi începu să le studieze din nou.

Maria se aşezase alături şi privea peste umărul lui, în vreme ce el lucra. Îşi dădea seama că Pablo se află de cealaltă parte a mesei, pe când restul oamenilor stăteau de vorbă ori jucau cărţi,

şi simţea în nări mirosurile din peşteră, care trecuseră de la aburii mâncării şi ai gătitului pe vatră la fumul scos de foc şi la mirosul de trup omenesc, de tutun, de vin roşu şi miros greu, stătut, de sudoare, iar când Maria, uitându-se la el cum termină un desen, se sprijini de masă, îi luă mâna cu mâna lui stângă, o lipi de obraz şi adulmecă mirosul proaspăt de apă şi săpun ieftin rămas de la spălatul vaselor. Îi lăsă mâna la loc pe masă, fără să ridice privirile şi să se uite la ea, apoi îşi văzu mai departe de lucru şi de aceea nu-şi putu da seama că fata roşise. Maria îşi lăsă mâna acolo, în preajma lui, dar Robert Jordan n-o mai ridică.

Isprăvi proiectul de dinamitare, luă din carnet altă foaie albă şi începu să scrie ordinele de operaţii. În privinţa aceasta gândurile i se înlănţuiau limpezi şi precise, aşa că îi plăcea tot ce scrisese acolo. Umplu două pagini de carnet şi le reciti cu multă atenţie.

Cred că asta e tot, îşi spuse el în gând. E absolut clar şi nu cred să fi scăpat ceva. Cele două posturi de gardă vor fi distruse, iar podul va fi aruncat în aer conform ordinelor lui Golz; şi astfel răspunderea mea ia sfârşit. Povestea cu Pablo e ceva ce n-ar fi trebuit niciodată să-mi cadă în sarcină, dar într-un fel sau altul are să se rezolve. Va mai exista Pablo, ori nu va mai exista Pablo. Puţin îmi pasă dacă are să fie într-un fel sau în altul. Dar pe roata aceea n-am să mă mai urc. De două ori m-am urcat pe ea, şi de două ori s-a învârtit, întorcându-se din nou la locul de unde plecase, şi nu voi mai face nicio altă asemenea călătorie.

Închise carnetul, ridică privirile spre Maria şi-i spuse:

— *Hola, guapa!* Ai înţeles ceva din toate astea?

— Nu, Roberto, răspunse fata şi îşi aşează palma pe mâna lui care încă mai ţinea creionul. Ai isprăvit?

— Da. Acuma totul e aşternut pe hârtie şi pus în bună rânduială.

— Ce-ai făcut acolo, *Inglés?* întrebă Pablo de cealaltă parte a mesei. Ochii îi erau iarăşi tulburi.

Robert Jordan se uită ţintă în ochii lui. Fereşte-te de roată, îşi spuse în gând. Să nu mai urci iarăşi pe ea. Am impresia că din nou începe să se învârtească.

— Am lucrat ceva în legătură cu podul, îi răspunse cu glas prietenos.

— Şi cum ţi-a ieşit? întrebă iarăşi Pablo.

— Foarte bine, spuse Robert Jordan. A ieşit totul foarte bine.

— Şi eu am lucrat în gând la chestia cu retragerea, zise Pablo, iar Robert Jordan îşi mută privirile de la ochii lui mici ca de porc şi tulburaţi de băutură la oala cu vin. Şi oala era aproape goală.

Fereşte-te de roată, gândi iar. Din nou s-a apucat de băutură. Sigur. Dar acuma bagă de seamă, nu cumva să urci pe roată. Oare nu s-a spus despre Grant c-ar fi fost beat în cea mai mare parte a războiului civil? Fără îndoială că a fost. Aş pune rămăşag că pe Grant comparaţia asta l-ar înfuria la culme dacă l-ar cunoaşte pe Pablo. Şi pe urmă, Grant era fumător de trabuc. Ar trebui să văd de nu i-aş putea face rost lui Pablo de un trabuc. Doar de asta ar avea nevoie chipul lui ca să se întregească pe deplin: un trabuc pe jumătate ros între dinţi. Oare unde i-aş putea găsi un trabuc lui Pablo?

— Şi cum ţi-a ieşit? întrebă Robert Jordan politicos.

— Foarte bine, răspunse Pablo, clătinând din cap rar şi solemn. *Muy bien.*

— Ai făcut vreun plan, ceva? întrebă Agustín de la locul unde jucau cărţi.

— Da, răspunse Pablo. Fel de fel de lucruri.

— Da' unde ai dat peste ele? Acolo în oală? continuă Agustín,

— Se prea poate, zise Pablo. Cine ştie? Maria, fii bună şi umple oala, te rog.

— Dacă ai căuta chiar în burduf, ai găsi nişte idei grozave, urmă Agustín, întorcându-se la jocul lui de cărţi. De ce nu te vâri în burduf, să le cauţi de-a dreptul acolo?

— Nu, răspunse Pablo. Lasă că le caut în oală.

Nici el nu se urcă pe roată, gândi Robert Jordan.

Probabil că se învârteşte în gol. Presupun că nici nu poţi sta prea mult pe ea. Trebuie să fie cu adevărat o roată a morţii. Îmi pare bine că am coborât toţi de pe ea. Şi numai două rotiri m-au făcut să ameţesc. Dar pe roata asta călăresc beţivii şi cei într-adevăr răi şi cruzi, călăresc până în clipa morţii. Se învârte şi urcă, iar rotirea nu e niciodată aceeaşi, şi la urmă se învârteşte şi coboară. Las-o să se învârte, îşi spuse Robert Jordan. Pe mine nu mă mai prinde încă o dată. Nu, să trăiţi, domnule general Grant, eu am coborât de pe roată.

Pilar şedea lângă foc şi îşi aşezase scaunul aşa fel ca să poată privi peste umărul celor doi jucători aşezaţi cu spatele spre ea. Urmărea jocul.

Şi lucrul cel mai ciudat dintre toate este trecerea de la moartea care pluteşte în aer la viaţa normală, ca de familie, îşi spuse Robert Jordan. Tocmai când se roteşte în jos, tocmai atunci te înhaţă blestemata asta de roată. Dar eu am coborât de pe ea, îşi spuse mai departe. Şi nimeni n-are să mă mai poată urca din nou.

Până acum două zile habar n-aveam că Pilar, Pablo sau ceilalţi există pe undeva, gândi Robert Jordan. Nu se afla pe lume nimic asemănător cu Maria. Fără îndoială că era o lume mult mai simplă. Primisem din partea lui Golz indicaţii perfect limpezi şi care păreau întru totul posibil de executat, deşi prezentau oarecare dificultăţi şi implicau unele urmări. Ştiam că după ce vom arunca podul în aer, ori mă voi întoarce, ori nu mă voi mai întoarce, iar dacă m-aş fi întors, aveam de gând să cer o permisie pentru Madrid. Nimeni n-a căpătat vreodată permisie în războiul ăsta, dar sunt sigur că aş fi putut obţine două sau trei zile la Madrid.

La Madrid voiam să-mi cumpăr nişte cărţi, să mă duc la hotel „Florida", să iau o cameră şi să fac o baie fierbinte, gândi Robert Jordan. Aveam să-l trimit pe Luis, portarul, să-mi aducă o sticlă de absint, dacă ar fi putut face rost de vreuna la „Montequerias Leonesas" ori la alt local de pe Gran Via, iar după baie aş fi stat în pat, aş fi citit şi-aş fi băut vreo două pahare de absint şi mai târziu aş fi telefonat la „Gaylord" să-ntreb dacă mă pot duce să iau masa acolo.

Nu voia să mănânce pe Gran Via fiindcă mâncarea nu era într-adevăr bună şi trebuia să te duci foarte devreme dacă voiai să mai găseşti ceva. În afară de asta, acolo veneau prea mulţi ziarişti pe care îi cunoştea şi n-avea chef să fie mereu atent ca să nu scape vreo vorbă. Voia să bea câteva pahare de absint, să-i vină poftă de vorbă, iar pe urmă să se ducă la „Gaylord" şi să ia masa împreună cu Karkov, să găsească mâncare bună şi bere veritabilă şi să mai afle cum merge războiul.

Când fusese prima oară acolo, nu-i plăcuse la „Gaylord", hotelul unde se aflau încartiruiţi ruşii la Madrid, fiindcă i se păruse prea luxos, mâncarea era mult prea bună pentru un oraş asediat şi discuţiile prea cinice pentru vreme de război. Dar m-am lăsat foarte uşor corupt, gândi el mai departe. De ce să nu mănânci cea mai bună mâncare cu putinţă în condiţiile acelea, când te întorceai dintr-o asemenea misiune? Iar discuţiile

socotite drept cinism când le ascultase prima oară se arătaseră mai târziu a fi doar mult prea pline de adevăr. Întâmplările astea de-aici ar fi ceva demn de povestit la „Gaylord”, gândi el, după ce s-or termina. Da, după ce s-or termina.

Oare te-ai putea duce cu Maria la „Gaylord”? Nu, n-ai putea. Dar ai putea s-o iaşi la hotel, să facă şi ea o baie fierbinte, şi s-o găseşti acolo când te întorci de la „Gaylord”. Da, asta ai putea s-o faci şi după ce i-ai povesti lui Karkov despre Maria, ceva mai târziu ai putea să te duci şi cu ea, fiindcă toţi ar deveni curioşi şi ar dori s-o vadă.

Şi poate că nu te-ai duce deloc la „Gaylord”. Ai putea să mănânci devreme pe Gran Via şi să te întorci repede la „Florida”. Dar ştii bine că te-ai duce la „Gaylord”, fiindcă de mult vrei să mai vezi o dată cele de acolo; de mult vrei să mai mănânci o daca mâncarea de acolo, să mai vezi o dată tot confortul şi tot luxul dinăuntru – după ce s-o termina povestea de-aici. Pe urmă te-ai întoarce la „Florida”, şi acolo ai găsi-o pe Maria. Bineînţeles că acolo ar fi după ce s-ar termina povestea de-acum. După ce se va termina. Da, după ce se va termina. Dacă ai încheia treaba asta cu bine, fără îndoială că ai merita o masă la „Gaylord”.

„Gaylord” a fost locul unde i-ai întâlnit pe acei vestiţi ţărani şi muncitori spanioli cu înalte posturi de comandă, care la începutul mişcării ieşiseră din mijlocul poporului şi puseseră mâna pe arme fără a avea vreo pregătire militară anterioară şi ţi-ai dat seama că mulţi dintre ei vorbeau ruseşte. Cu câteva luni în urmă asta fusese prima lui mare deziluzie şi începuse chiar să fie cinic cu sine însuşi din pricina celor văzute. Dar când aflase explicaţia, îşi dăduse imediat seama că totul era firesc. Erau *într-adevăr* ţărani şi muncitori. Luaseră parte activă la revoluţia din 1934, şi după înăbuşirea ei, fuseseră nevoiţi să fugă din ţară, iar în Rusia urmaseră cursurile Academiei Militare şi ale Institutului „Lenin”, organizate de Comintern, pentru ca data viitoare să poată intra în luptă având pregătirea militară necesară posturilor de comandă.

În Rusia, Cominternul se îngrijise de educaţia lor. Într-o revoluţie nu ţi-e îngăduit să dai pe faţă cine anume te sprijină şi nici să spui mai mult decât se presupune că ştii. Asta o învăţase destul de repede. Dacă ceva este fundamental just, micile minciuni n-au niciun fel de însemnătate. Şi micile minciuni nu

erau puţine la număr. La început nu-i plăcuseră. Ba chiar le urâse. Dar mai târziu ajunseseră să-i placă. Când vrei să fii într-adevăr de partea unei anumite cauze, trebuie să le admiţi, deşi înseamnă să te plasezi pe o pantă foarte alunecoasă.

„Gaylord" era locul unde aflai că Valentin Gonzales, supranumit El *Campesino,* adică Ţăranul, nu era deloc ţăran ci un fost sergent în Legiunea Străină Spaniolă, care dezertase şi luptase de partea lui Abd el Krim.

Asta era, de asemenea, foarte bine. Şi de ce n-ar fi fost? într-un astfel de război trebuie să faci rost repede de asemenea conducători ţărani, iar un conducător ţăran veritabil ar putea să semene prea mult cu Pablo. Nu-ţi puteai îngădui să aştepţi până avea să se ridice un adevărat conducător ţăran, iar dacă se ridica ar fi putut să aibă prea multe trăsături specific ţărăneşti. Aşa încât erai obligat să fabrici unul. În privinţa asta, din ceea ce văzuse la *Campesino*, omul cu păr negru şi buze groase de tip negroid, cu ochi aprinşi şi sfredelitori, avusese impresia că ar putea să ridice aceleaşi probleme ca şi un veritabil conducător ţăran. Ultima oară când îl întâlnise părea a fi ajuns să creadă el însuşi în propaganda făcută în jurul său şi să se socotească ţăran adevărat. Era un bărbat viteaz, dintr-o bucată; mai viteaz decât el nu exista om pe lume. Dar vai, Doamne, mult mai vorbea! Iar când se înfierbânta, era în stare să spună orice, indiferent ce consecinţe ar fi putut să aibă indiscreţia lui. Iar aceste consecinţe erau încă de pe acum numeroase. Era un minunat comandant de brigadă, mai ales în situaţiile când se părea că totul e pierdut. Niciodată nu-şi dădea seama că totul e pierdut, şi chiar dacă aşa era, lupta înainte şi ieşea cu bine din încurcătură.

Tot la „Gaylord" l-ai cunoscut pe simplul zidar Enrique Lister din Galicia, care acum comanda o divizie şi vorbea şi el ruseşte. Şi l-ai cunoscut pe tâmplarul de mobile Juan Modesto din Andaluzia, căruia tocmai i se încredinţase comanda unui corp de armată. Nu la Puerto de Santa Maria învăţase el ruseşte, deşi ar fi putut s-o facă dacă ar fi existat acolo o şcoală de limbi străine la dispoziţia tâmplarilor de mobilă. Dintre toţi ofiţerii tineri, în el aveau ruşii cea mai mare încredere, fiindcă era un adevărat om de partid, „sută la sută", cum spuneau ei, bucuroşi să folosească această expresie americănească. Era mult mai inteligent decât Lister sau *El Campesino.*

Fără îndoială că „Gaylord” era locul cel mai nimerit în care îţi puteai completa educaţia. Acolo aflai cum merg lucrurile în realitate, şi nu aşa cum se presupunea că merg. Dar nu făcuse decât să-şi înceapă educaţia, gândi Robert Jordan. Şi se întrebă dacă avea s-o continue. La „Gaylord” învăţai repede şi temeinic, iar el tocmai de asta simţea nevoie. La început, când mai credea în toate fleacurile, ceea ce aflase acolo îl uluise. Dar acum ajunsese să ştie destule pentru a admite necesitatea jumătăţilor de adevăr, şi tot ce aflase la „Gaykwd” nu făcuse decât să-i întărească încrederea în adevărurile pe care le socotea întemeiate. Îi plăcea să ştie cum sunt lucrurile în realitate; nu cum se presupunea că ar trebui să fie. La război, de când e lumea, s-au spus minciuni. Dar adevărul lui Lister, al lui Modesto şi al lui *El Campesino* era mult mai bun decât orice fel de minciuni şi legende. Fără îndoială că într-o bună zi aceştia aveau să spună adevărul în faţa lumii întregi, dar până atunci el se bucura că există un loc aşa cum e „Gaylord”, unde putea să înveţe.

Da, în cazul când s-ar afla la Madrid, acolo s-ar duce după ce şi-ar cumpăra cărţi, după ce ar face o baie fierbinte, ar bea câteva păhărele şi ar citi un ceas, două. Dar planul acesta şi-l făcuse mai înainte ca Maria să apară în viaţa lui. Foarte bine. N-aveau decât să ia două camere, şi Maria ar fi putut să facă ce-i place câtă vreme el ar fi stat la „Gaylord” şi până s-ar fi întors de acolo. Doar îl aşteptase până acum tot timpul în creierii munţilor. Putea să aştepte puţin şi la hotelul „Florida”. Vor avea de petrecut trei zile la Madrid. Trei zile pot deveni vreme îndelungată. Ar duce-o să-i vadă pe fraţii Marx în filmul *O seară la Operă*. Se împlineau trei luni de când rula fără întrerupere şi desigur că ar mai fi putut să ruleze încă trei. I-ar plăcea filmul ăsta cu fraţii Marx, îşi spuse Robert Jordan. I-ar plăcea foarte mult.

Dar cât de lungă era calea de la „Gaylord” şi până la peştera de-aici. Nu, nu asta era calea cea lungă. Cale lungă avea să fie de la peştera asta până la „Gaylord”. Kaşkin l-a dus acolo prima dată, şi nu-i plăcuse. Îi spusese că ar trebui să-l cunoască pe Karkov, fiindcă lui Karkov îi plăcea să stea de vorbă cu americani, era cel mai înfocat admirator din lume al lui Lope de Vega şi considera că *Fuente Ovejuna e* cea mai mare piesă care s-a scris vreodată. Poate că aşa o fi, dar el, Robert Jordan, nu

era de aceeaşi părere.

Karkov îi plăcuse, însă localul, nu. Era cel mai inteligent om pe care-l întâlnise vreodată. Purta cizme negre de călărie, pantaloni gri şi tunică tot gri, avea mâini şi picioare mici, obraz bucălat şi trap firav, când vorbea scuipa printre dinţii stricaţi, şi în prima clipă i se păruse cam caraghios la înfăţişare. Dar avea mintea mai ascuţită, mai multă demnitate interioară, mai multă degajare în gesturi şi mai mult humor decât toţi oamenii pe care îi cunoscuse el vreodată.

Localul însuşi îi păruse indecent de luxos şi de corupt. Dar pentru ce reprezentanţii unei puteri care stăpânea o şesime din suprafaţa globului nu s-ar bucura de puţin confort? Asta era: se bucurau de confort, şi la început lui Robert Jordan îi repugnase întreaga atmosferă, dar după aceea o acceptase şi se simţise chiar foarte bine. Kaşkin îl prezentase drept un tip extraordinar, şi la început Karkov se purtase cu o politeţe jignitoare, dar mai târziu, când văzuse că Robert Jordan nici nu se gândeşte să facă pe eroul, ba e în stare să-i povestească o istorie într-adevăr hazlie şi teribil de dezavantajoasă pentru el, trecuse de la politeţe la sinceritate brutală şi apoi la insolenţă, iar pe urmă deveniseră prieteni.

Kaşkin fusese doar tolerat acolo. Era limpede că exista ceva neplăcut în legătură cu Kaşkin şi că se afla în Spania ca să-şi răscumpere greşelile Atunci n-au vrut să-i spună despre ce este vorba, dar azi, când era mort, poate aveau să-l lămurească. Oricum ar fi, se împrietenise cu Karkov şi se împrietenise, de asemenea, cu ireal de subţiratica, liniştita, negricioasa, afectuoasa, sprintena, simpla şi buna femeie, cu trup firav şi necizelat, cu părul negru argintat şi tuns scurt, care era nevasta lui Karkov şi lucra ca interpretă la corpul de tancuri. Se împrietenise totodată şi cu amanta lui Karkov, o femeie cu ochii de pisică şi părul roşu-auriu (uneori mai roşu; alteori mai auriu, după dibăcia coaforului), cu trup leneş şi senzual (făcut să se îmbine perfect cu alte trupuri), o gură făcută să se îmbine cu alte guri, minte prostănacă, ambiţioasă şi cum nu se poate mai loială. Amantei ăsteia îi plăcea bârfa, şi din când în când trăia cu pasiune câte o aventura întâmplătoare, lucru ce părea doar să-l amuze pe Karkov. Se spunea despre Karkov că mai are pe undeva o nevastă, în afara celei de la corpul de tancuri, ¿au chiar încă două, dar nimeni nu ştia ceva sigur în privinţa asta.

Lui Robert Jordan îi plăceau atât nevasta pe care o cunoştea, cat şi amanta. Şi bănuia că şi cealaltă nevastă i-ar fi plăcut la fel de mult dacă ar fi cunoscut-o şi dacă exista. Karkov avea gust ales în privinţa femeilor.

Jos, în faţa intrării impunătoare, se aflau santinele cu baioneta la armă şi în seara asta „Gaylord” ar fi locul cel mai plăcut şi cel mai confortabil din întregul Madrid asediat. Mult i-ar mai plăcea ca în seara asta să se afle acolo, şi nu aici. Cu toate că şi aici era bine acum, când opriseră roata aceea. Iar ninsoarea se oprise şi ea.

I-ar face plăcere să i-o arate lui Karkov pe Maria, dar n-o putea lua acolo decât după ce l-ar fi întrebat, iar mai înainte ar fi trebuit să vadă cum e primit după acţiunea cu podul. După ce se termina atacul, Golz trebuia să fie şi el acolo, iar dacă acţiunea cu podul ar fi reuşit, toţi ar fi aflat de la Golz întreaga poveste. Dar Golz l-ar fi luat peste picior în legătură cu Maria. Mai ales după cele ce-i spusese în legătură cu fetele.

Se întinse peste masă înspre oala din faţa lui Pablo şi îşi umplu o cană de vin, spunând:

— Cu voia dumitale.

Pablo încuviinţă din cap. Îmi închipui că e cufundat în preocupările lui de ordin militar, gândi Robert Jordan. Nu caută glorie zornăitoare în faţa gurilor de tun; caută soluţia problemelor lui în oala de dinainte. Dar eşti pe deplin conştient că omul ăsta trebuie să fie extrem de capabil dacă a fost în stare să comande atâta amar de vreme o asemenea ceată. Uitându-se la Pablo se gândea ce fel de conducător de *guerrilla* ar fi fost el în vremea războiului civil american. Au fost mulţi asemenea luptători, îşi spuse Robert Jordan. Dar noi ştim foarte puţine despre ei. Nu cei din categoria unor Quantrill, unor Mosby, ori chiar a bunicului său, ci oamenii de rând, luptătorii din tufişuri. Şi eu băutura? Crezi într-adevăr că Grant a fost un beţiv? Bunicul lui totdeauna susţinuse că da. Că era în fiecare zi cam ameţit pe la ceasurile 4 după amiază şi că în faţa Vicksburgului, în vremea cât a ţinut asediul, a fost beat mort vreo două zile la şir. Dar bunicul susţinea sus şi tare că se comporta ca un om absolut normal, oricâtă băutură ar fi băgat în el, doar că uneori era teribil de greu să-l trezeşti din somn. Dar dacă *erai în stare* să-l trezeşti, se purta ca şi cum ar fi fost treaz, luminat.

Până acum, în războiul ăsta nu apăruse, la niciuna dintre părţi, niciun Grant, niciun Sherman şi niciun Stonewall Jackson. Nu. Şi nici măcar vreun Jeb Stuart. Nici vreun Sheridan. Totuşi, apăruseră la Meclellani cu nemiluita. Fasciştii au nenumăraţi Meclellani, iar noi avem cel puţin trei dintr-ăştia.

Fără îndoială că nu văzuse în războiul ăsta niciun geniu militar. Nici măcar unul singur. Sau barem unul care să semene a geniu. Kleber, Lucasz şi Hans realizaseră lucruri strălucite cu brigăzile internaţionale în contribuţia adusă la apărarea Madridului, dar după aceea bătrânul chelbos, ochelarist, îngâmfat, prost-ca-o-bufniţă, neiscusit-în-discuţii, curajos-şi-îndrăzneţ-ca-buhaiul, clăditul-din-vorbe apărător al Madridului, care era Miaja, se arătase aşa de gelos pe zarva făcută în jurul lui Kleber, încât îi silise pe ruşi să-i ia lui Kleber comanda şi să-l trimită în Valencia. Kleber era un soldat bun; dar mărginit şi vorbea *într-adevăr* prea mult pentru postul pe care îl ocupa. Golz era un bun general şi un excelent soldat, dar fusese totdeauna ţinut în poziţii subalterne şi niciodată nu i se dăduse libertate de acţiune. Atacul acesta era operaţia lui cea mai importantă de până acum, şi lui Robert Jordan nu prea îi plăceau cele auzite în legătură cu atacul. Pe urmă mai era Gall, maghiarul, care ar fi meritat să fie împuşcat dacă numai jumătate din cele ce se spuneau la „Gaylord” ar fi fost adevărate. Hai să zicem dacă ai fi putut sa crezi zece la sută din câte auzeai la „Gaylord”, gândi Robert Jordan.

Ar fi dorit din tot sufletul să fi putut vedea lupta de pe platoul de dincolo de Guadalajara, unde i-au bătut pe italieni. Dar atunci se afla în Estramadura. Într-o noapte, la „Gaylord”, cu două săptămâni în urmă, Hans îi vorbise despre lupta asta şi îl făcuse s-o vadă aievea. Existase un moment în care bătălia fusese cu adevărat pierdută, şi anume atunci când italienii spărseseră frontul lângă Trijueque, iar brigada a douăsprezecea ar fi fost încercuită dacă inamicul izbutea să intercepteze şoseaua Torija-Brihuega. „Dar ştiind că aveam de-a face cu italienii – spusese Hans – am recurs la o manevră care ar fi fost cu neputinţă de justificat în faţa unui alt inamic. Şi a reuşit.”

Hans îi arătase totul, desluşit, pe hărţile teatrului de operaţii. Le purta întotdeauna asupra lui, în porthart, şi încă în vremea aceea mai părea uluit şi încântat de minunea petrecută acolo. Hans era un soldat excelent şi un bun camarad. Trupele

spaniole ale lui Lister, ale lui Modesto şi ale lui *Campesino* luptaseră bine în bătălia aceea, aşa îi spusese Hans, ceea ce trebuia pus pe seama priceperii comandanţilor şi a disciplinei create de ei. Se găseau însă şi unii care susţineau că multe dintre manevrele lui Lister, ale lui Modesto şi ale lui fuseseră indicate de consilierii lor militari ruşi. Erau ca nişte elevi piloţi care zburau pe un aparat cu dublă comandă, aşa fel ca pilotul să poată interveni de câte ori făceau vreo greşeală. Ei, anul ăsta are să arate cât de mult şi cât de bine au învăţat. De la o vreme n-or să mai aibă la dispoziţie comandă dublă, şi atunci o să se vadă cum se descurcă singuri la comanda unor divizii ori a unor corpuri de armată.

Erau comunişti şi ştiau ce înseamnă disciplina. Disciplina asigurată de ei în unităţile pe care le comandau ridica valoarea trupelor. Lister era de-a dreptul crud în ce priveşte disciplina. Se arăta un adevărat fanatic şi dovedea o lipsă de respect faţă de viaţă întru totul spaniolă. În puţine armate, după cea dintâi invazie a tătarilor asupra Apusului, au mai fost oamenii executaţi sumar pentru vini destul de neînsemnate, aşa cum se întâmplă în unităţile de sub comanda sa. Dar se pricepea să facă dintr-o divizie o unitate pregătită de luptă. Una este să păstrezi o poziţie. Alta este să ataci o poziţie inamică şi s-o cucereşti. Dar e ceva cu totul deosebit să manevrezi o armată în câmp, îşi spunea Robert Jordan, stând acolo, aşezat la masă. După câte am putut vedea eu când l-am cunoscut, tare nu ştiu cum are să se descurce Lister la treaba asta după desfiinţarea comenzii duble. Dar poate că n-au să fie desfiinţate, gândi Robert Jordan. Stau şi mă-ntreb dacă or să fie desfiinţate. Ori au să fie întărite? Aş vrea să ştiu ce poziţie au ruşii în chestiunea asta. „Gaylord” e locul potrivit, îşi spuse Robert Jordan. Multe dintre cele pe care aş vrea să le ştiu acum nu le pot afla decât la „Gaylord”.

Într-o vreme avusese impresia că legăturile cu cei de la „Gaylord” îi dăunaseră. La „Gaylord” era tot ce putea fi mai deosebit faţă de comunismul puritan şi rigid din „Velásquez 63”, palatul madrilen transformat în cartier general al brigăzilor internaţionale din capitală. La „Velásquez 63” aveai impresia că eşti membru al unui ordin călugăresc – iar „Gaylord” se afla la mare distanţă de atmosfera pe care o simţeai la comandamentul Regimentului 5, înainte de a fi fost dezmembrat

în brigăzile noii armate.

În amândouă aceste locuri simţeai că iei parte la o cruciadă. Este singurul cuvânt în stare să exprime ceea ce simţeai, cu toate că este atât de tocit şi demonetizat, încât nu şi-a mai păstrat sensul propriu. În ciuda birocraţiei, a delăsării şi a disensiunilor, trăiai ceva asemănător acelui simţământ pe care se presupunea că l-ai trăit, dar nu-l trăiseşi, cu prilejul primei comuniuni. Era senzaţia că te consacri pentru vecie îndatoririlor faţă de toţi obidiţii lumii, iar această consacrare putea la fel de greu fi exprimată în vorbe şi îţi producea aceeaşi cutremurare ca şi adânca trăire religioasă; cu toate acestea, rămânea la fel de autentică şi profundă ca şi emoţia ce te copleşeşte când îl asculţi pe Bach, ori stai în catedrala din Chartres sau în catedrala din León şi vezi lumina revărsându-se prin vitraliile imense, ori când îi admiri pe Mantegna şi pe El Greco şi pe Brueghel în Prado. Te făcea părtaş al unei lumi în care puteai să crezi pe de-a-ntregul şi fără îndoieli şi unde simţeai frăţie deplină cu toţi cei porniţi pe aceeaşi cale ca şi tine. A fost ceva ce nu mai trăiseşi până atunci, dar ai trăit în acea împrejurare, şi i-ai acordat asemenea importanţă, ai avut asemenea respect pentru temeiurile ei, încât propria-ţi moarte ţi s-a părut un amănunt cu totul lipsit de importanţă: un accident ce se cerea evitat doar fiindcă te-ar fi stânjenit în împlinirea datoriei. Dar lucrul cel mai important era că venea să-ţi ofere putinţa de a acţiona în sprijinul acestui simţământ şi al trebuinţei ce-l completa. Puteai să lupţi.

Aşa că ai luptat, îşi spuse Robert Jordan. Iar în cursul luptei s-a pierdut repede puritatea simţămintelor din sufletele celor ce supravieţuiau şi luptau mai departe. Asta la capătul a şase luni.

Apărarea unei poziţii ori a unui oraş este o parte a războiului în care poţi trăi acel prim simţământ. Aşa a fost în luptele din Sierra. Acolo s-a luptat într-o adevărată solidaritate şi tovărăşie revoluţionară. Acolo, când pentru prima oară s-a ivit necesitatea de a se întări disciplina, a aprobat şi a înţeles măsurile luate. Sub ploaia obuzelor, unii s-au arătat laşi şi au rupt-o la fugă. Şi a văzut cum au fost împuşcaţi şi lăsaţi să putrezească la margine de drum, şi nimeni nu i-a mai băgat în seamă după ce au fost uşuraţi de cartuşe şi de lucrurile mai de preţ. Era firesc să li se ia cartuşele, bocancii şi bluzele de piele. Luarea lucrurilor care aveau preţ nu era decât o dovadă de realism. Doar aşa puteau fi

împiedicaţi anarhiştii să pună mâna pe ele.

Împuşcarea celor care dăduseră bir cu fugiţii părea o măsură dreaptă, binevenită şi necesară. N-avea nimic rău în ea. Fuga era o dovadă de egoism. Fasciştii atacaseră, şi noi i-am oprit acolo, pe coastele munţilor din Guadarrama, printre stâncile cenuşii, printre jnepeni şi brazi pitici. Am rezistat cu înverşunare, apărând şoseaua, sub bombardamentele artileriei şi sub ploaia de obuze ce a început să cadă după ce şi-au adus artileria, iar cei care am mai rămas până la sfârşitul zilei am contraatacat şi i-am zvârlit îndărăt. Mai târziu, când au încercat să înainteze prin flancul stâng, strecurându-se în jos printre stânci şi printre brazi, am rezistat în clădirea sanatoriului, trăgând pe ferestre şi de pe acoperiş, deşi ne depăşiseră pe ambele flancuri, şi am trăit atunci senzaţia încercuirii, până ce contraatacul ne-a despresurat, aruncându-i din nou dincolo de şosea.

Printre toate acestea, trăind spaima ce-ţi usucă gura şi gâtlejul, în praful aspru al tencuielilor sfărâmate şi sub groaza bruscă pricinuită de prăbuşirea unui zid răsturnat în flăcările şi detunătura asurzitoare a exploziei de obuz, degajezi mitraliera şi-i azvârli la o parte pe servanţii morţi, întinşi cu faţa în jos şi acoperiţi de dărâmături, îţi ascunzi capul la adăpostul apărătorii metalice, te trudeşti să înlături blocajul, arunci încărcătorul spart şi aşezi la loc banda de cartuşe, apoi, cât eşti de lung, te întinzi în spatele apărătorii, şi mitraliera începe din nou să măture marginea şoselei; ai făcut ce trebuia să faci şi ştiai că ţi-ai împlinit datoria. Ai cunoscut extazul luptei, extazul ce-ţi usucă gura, dar care purifică şi înalţă prin teamă, şi te-ai bătut în vara şi toamna aceea pentru cauza tuturor sărmanilor lumii, împotriva tuturor asupririlor, pentru toate lucrurile în care credeai şi pentru lumea cea nouă, de-atâta vreme aşteptată. În toamna aceea ai învăţat, îşi spuse Robert Jordan, să rabzi şi să nu iei în seamă suferinţa de-a lungul nesfârşitelor zile de ger, de umezeală, de noroaie, de săpături şi muncă la fortificaţii. Iar simţământul din vremea verii şi a toamnei a fost adânc îngropat sub povara oboselii, a nesomnului, a tensiunii nervoase şi a mizeriilor. Însă în adânc el tot mai dăinuia, şi atâtea cumplite încercări nu făceau decât să-l călească. În acele zile, gândi Robert Jordan, ai simţit o mândrie profundă, imensă şi cu totul dezinteresată… o mândrie care la „Gaylord” ar fi făcut din tine o

pacoste plicticoasă, îşi spuse el deodată.

Nu, în vremea aceea n-ai fi fost prea potrivit pentru „Gaylord”, îşi urmă Robert Jordan firul gândurilor. Erai prea naiv. Parcă te-ai fi aflat într-o stare de transă mistică. Dar poate că în vremea aceea nici „Gaylord” nu arăta cum arată acum. Nu, la drept vorbind, nu era la fel ca astăzi, îşi spuse Robert Jordan. Nu era deloc la fel. Pe-atunci nu exista niciun „Gaylord”.

Karkov îi vorbise despre zilele din vremea aceea. Peatunci, cei câţiva ruşi aflaţi la Madrid fuseseră încartiruiţi la „Palace Hotel”. Robert Jordan nu cunoscuse pe niciunul dintre ei. Era înainte de organizarea primelor grupe de partizani; înainte de a-l fi întâlnit pe Kaşkin sau pe oricare altul. Kaşkin fusese în nord, la Irun, la San Sebastian, şi luase parte la bătălia lipsită de succes de lângă Vitoria. Nu sosise la Madrid decât în ianuarie, iar în vremea când Robert Jordan luptase la Carabanchel şi la Usera, cele trei zile în cursul cărora stăviliseră înaintarea aripii drepte a atacului pornit de fascişti împotriva Madridului şi-i alungaseră pe mauri şi pe „Tercio” luând cu asalt casă după casă, pentru a curăţa mahalaua tocată de bombe până către podişul cenuşiu şi ars de soare, stabilind astfel o linie defensivă de-a lungul înălţimilor menite să apere colţul acela al oraşului, Karkov stătuse la Madrid.

Cu privire la vremurile acelea Karkov nu se arăta cinic nici măcar în vorbe. Erau zilele când trăiseră deopotrivă aceeaşi suferinţă şi totul părea pierdut, iar fiecare îşi aducea acum aminte cu mai multă emoţie decât despre o citare prin ordin de zi ori o decoraţie despre ce fusese în stare să facă într-o clipă, când totul părea pierdut. Guvernul părăsise oraşul, şi pentru a putea fugi, luase toate maşinile Ministerului de Război, iar bătrânul Miaja fusese nevoit să inspecteze pe bicicletă poziţiile de apărare. Robert Jordan nu credea în basmul ăsta. Nici chiar în cele mai înflăcărate visuri patriotice nu putea să şi-l închipuie pe Miaja călare pe bicicletă, dar Karkov spune că-i adevărat. Nu trebuia scăpat însă din vedere faptul că tocmai Karkov fusese cel care scrisese povestea asta pentru ziarele ruseşti, aşa că, probabil, după ce o scrisese începuse şi el s-o creadă.

Mai exista şi altă poveste, despre care însă Karkov nu scrisese. La „Palace Hotel” îi fuseseră lăsaţi în grijă trei răniţi ruşi, de care trebuia să răspundă. Erau doi tanchişti şi un aviator, atât de grav răniţi, încât nu puteau fi transportaţi, şi

cum, pe vremea aceea, era extrem de important să nu existe nicio dovadă a ajutorului rusesc, pentru a nu justifica astfel o intervenţie făţişă a fasciştilor, Karkov avea sarcina ca aceşti trei răniţi să nu cadă în mâinile fasciştilor în cazul când oraşul ar fi fost evacuat.

Dacă oraşul ar fi fost evacuat, Karkov trebuia să-i otrăvească şi, înainte de a pleca din „Palace Hotel”, să distrugă orice dovadă a identităţii răniţilor. Pornind de la trupurile a trei răniţi – dintre care unul cu trei răni de glonte în abdomen, altul cu falca smulsă şi coardele vocale scoase la vedere, iar al treilea cu femurul făcut zob de un glonte şi cu mâinile şi faţa atât de rău arse, încât chipul lui nu mai era decât came vie, acoperită de băşici, fără gene, fără sprâncene şi fără păr – nimeni n-ar fi putut dovedi că sunt ruşi. Nimeni n-avea să poată spune despre trupurile unor răniţi lăsaţi în paturile de la „Palace” că sunt ale unor ruşi. Nimic nu putea dovedi că trupul gol al unui mort este un trup de rus. Naţionalitatea şi convingerile politice nu ţi se pot citi pe trup după ce ai murit.

Robert Jordan îl întrebase pe Karkov ce simţise în faţa obligaţiei de a săvârşi asemenea faptă, iar Karkov îi răspunsese că nu se gândise la ea dinainte.

— Cum ai fi procedat? îl întrebase Robert Jordan, Şi tot el adăugase: Să ştii că nu-i chiar aşa de simplu să te-apuci deodată să otrăveşti oameni.

Iar Karkov răspunsese:

— Ba da, e foarte simplu când ai totdeauna asupra ta otravă pentru uz propriu. Apoi deschisese portţigaretul şi îi arătase lui Robert Jordan ce avea în interiorul capacului.

— Dar primul lucru pe care l-ar face oricine te-ar lua prizonier ar fi să-ţi înşface portţigaretul, îi spusese Robert Jordan, arătându-şi nedumerirea. Şi înainte de toate te-ar sili să ridici mâinile în sus.

— Mai am încă o mică rezervă aici, răspunsese Karkov zâmbind şi arătând spre reverul hainei. Pur şi simplu vâri reverul în gură, uite aşa, muşti şi înghiţi.

— Asta e mult mai bine, încuviinţase Robert Jordan. Spune-mi, te rog, miroase a migdale amare, aşa cum scrie în romanele poliţiste?

— Nu ştiu, îi răspunsese Karkov amuzat. Nu l-am mirosit niciodată. Vrei să spargem o fiolă şi să mirosim?

— Mai bine să ne lăsăm păgubaşi.

— Da, urmase Karkov, punând deoparte portţigaretul. Nu sunt un defetist, cred că-nţelegi, dar e totdeauna posibil să trecem din nou prin asemenea clipe grele, şi aşa ceva nu găseşti nicăieri. Ai văzut comunicatul de pe frontul de la Cordoba? E foarte frumos. Acum e favoritul meu dintre toate comunicatele.

— Ce spune? întrebase grăbit Robert Jordan, fiindcă tocmai de la Cordoba se întorcea şi simţise deodată cum i se urcă sângele la cap, aşa cum se întâmplă de câte ori cineva glumeşte pe socoteala unui lucru despre care numai ţie îţi este îngăduit să glumeşti, dar nu şi altora. Cum spune în comunicat?

— *Nuestra gloriosa tropa siga avanzando sin perder ni una sola palma de terreno,* spusese Karkov în spanioleasca lui stranie.

— Nu se poate să spună chiar aşa, zisese Robert Jordan, neîncrezător.

— Glorioasele noastre armate continuă să înainteze fără să piardă nici măcar o palmă de pământ, repetase Karkov în englezeşte. Aşa spune în comunicat, am să-l caut şi-am să ţi-l arăt.

Îţi veneau în minte atâtea figuri cunoscute care muriseră în lupta de lângă Pozoblanco; dar la „Gaylord” era prilej de glume.

Vasăzică aşa stăteau acum lucrurile la „Gaylord”. Dar nu întotdeauna existase un „Gaylord”, iar dacă situaţia prezentă era de aşa natură încât putea da naştere unui „Gaylord” datorită supravieţuitorilor din zilele de început, era bucuros să afle de existenţa lui şi să-l cunoască. Eşti departe de simţămintele trăite în Sierra, la Carabanchel şi la Usera, gândise Robert Jordan. Eşti uşor de corupt, îşi spusese el mai departe. Dar oare era corupţie, ori numai dezbărarea de naivitatea de la început? Oare lucrurile nu s-ar petrece la fel în orice altă privinţă? Care dintre tinerii medici, tinerii preoţi sau tinerii soldaţi mai păstrează despre îndeletnicirea lor puritatea idealurilor iniţiale? Preoţii fără îndoială că le păstrează, sau altminteri părăsesc breasla. La fel ca şi comuniştii, înzestraţi cu o suficient de severă autodisciplina interioară. Dar ia uită-te la Karkov.

Cazul lui Karkov îl preocupa necontenit. Ultima oară când fusese la „Gaylord”, Karkov spusese lucruri încântătoare cu privire la un economist englez care petrecuse multă vreme în Spania. Ani în şir urmărise Robert Jordan scrierile acestuia, şi

totdeauna îl respectase, fără să ştie ceva despre el. Nici nu acordase, prea multă atenţie celor scrise de economistul englez despre Spania. I se păruseră prea limpezi şi prea simple, ori foarte luminoase, ori foarte întunecate, şi multe date statistice erau în mod evident aduse din condei cu prea multă dibăcie. Părerea lui era că niciodată nu te poate interesa cu adevărat ce spun ziariştii despre o ţară ce ţi-e cunoscută direct, dar pe economist îl respecta pentru bunele sale intenţii.

Şi mai târziu, cu totul pe neaşteptate, îl întâlnise în după-amiaza atacului de la Carabanchel. Şedeau adăpostiţi în arena pentru luptele de tauri şi ascultau împuşcăturile de pe cele două străzi ce duceau spre arenă, şi toţi erau cu nervii încordaţi, în aşteptarea atacului. Li se promisese un tanc, şi tancul nu mai apărea, iar Montero stătea cu fruntea sprijinită în palmă şi repeta întruna:

— N-a venit tancul. N-a venit tancul.

Era o zi friguroasă şi praful galben alerga purtat de vânt de-a lungul străzii, iar Montero fusese rănit la braţul stâng, şi tot braţul începuse să-i amorţească.

— Trebuie să avem un tanc, zicea Montero. Trebuie să aşteptăm tancul, dar nu-l putem aştepta. Rana de la braţ îl făcea irascibil.

Robert Jordan se dusese să vadă de nu cumva apăruse tancul despre care Montero credea că s-ar fi oprit în dosul blocului de locuinţe de la cotul liniei de tramvai. Şi într-adevăr, acolo se afla. Dar nu era un tanc. În zilele acelea spaniolii numeau tanc tot felul de lucruri. Era un vechi car blindat. Şoferul nu vrusese să iasă de după colţul blocului şi să vină până în arenă. Stătea în picioare la spatele maşinii, cu braţele încrucişate peste metalul blindajului, şi-şi sprijinise de ele capul învăluit în casca dublată pe dinăuntru cu piele. Clătinase din cap când Robert Jordan i se adresase, dar fără să-l ridice de pe braţe. Pe urmă înălţase capul, dar tot nu se uitase la el.

— N-am primit ordin să vin acolo, îi spusese şoferul, morocănos.

Robert Jordan îşi scosese pistolul din toc şi înfipsese ţeava în bluza de piele a şoferului de pe carul blindat, ameninţând:

— Uite aici ordinul!

Omul clătinase din capul vârât în casca lui mare, căptuşită cu piele, care semăna cu casca unui jucător de fotbal american, şi

răspunsese:

— N-avem muniţie pentru mitralieră.

— Avem noi muniţie acolo, în arenă, îi zisese Robert Jordan. Hai, dă-i drumul. Încărcăm acolo benzile. Urcă şi dă-i drumul.

— N-am servant pentru mitralieră, spusese şoferul.

— Da' unde-i? Unde-i tovarăşul tău?

— Mort, răspunsese şoferul. Acolo, înăuntru.

— Scoate-l afară! poruncise Robert Jordan. Trage-l afară din car.

— Nu-s în stare să mă ating de el, zisese celălalt. E îngrămădit chiar între volan şi mitralieră şi n-am cum trece peste el.

— Hai repede, îl îndemnase Robert Jordan. Hai să-l tragem amândoi afară.

Când se urcase în carul blindat, se lovise la cap şi-şi făcuse deasupra sprâncenei o mică tăietură, din care sângele începu să-i curgă pe faţă. Mortul era greu şi atât de înţepenit, că i-a fost cu neputinţă să-i îndoaie încheieturile şi a trebuit să-l lovească tare cu ceva în cap ca să-l scoată de unde se prinsese, cu faţa în jos, între volan şi scaun. În cele din urmă îl ridicase, vârând genunchiul sub capul mortului şi săltându-l în sus şi trăgând de bluza de piele; după ce desprinsese capul din strânsoare, îl târâse singur spre portieră.

— Dă-mi o mână de ajutor să-l scot afară, îi spusese el şoferului.

— Nu vreau să mă ating de el, răspunsese şoferul şi Robert Jordan îşi dăduse seama că plânge. Lacrimile îi alunecau drept în jos pe amândouă părţile nasului şi pe obrajii acoperiţi de praf, iar nasul începuse şi el să-i curgă.

Stând lângă portieră, se încordase şi îl smulsese afară, iar mortul căzuse pe trotuar, alături de linia tramvaiului, păstrându-şi poziţia închircită, îndoită în două de la mijloc. Zăcea acolo, cu chipul cenuşiu, ca de ceară, peste asfaltul trotuarului şi mâinile împreunate în faţă, la fel cum fuseseră şi în carul blindat.

— Urcă înăuntru, fir-ar a dracului să fie! spusese Robert Jordan, îndreptându-şi pistolul către şofer. În clipa asta să urci!

Chiar atunci dăduse cu ochii de bărbatul care venea către ei dinspre intrarea blocului. Purta un pardesiu lung, era cu capul gol şi se vedea că are părul cărunt, umerii obrajilor lătăreţi, iar ochii cufundaţi în orbitele adânci şi apropiaţi de rădăcina nasului. Avea în mână un pachet de „Chesterfield", din care

scosese o ţigară şi o întinsese lui Rorbert Jordan, deşi el era ocupat atunci să-l vâre pe şofer înăuntru, împingându-l cu pistolul de la spate.

— Stai numai o clipă, tovarăşe, îi spusese omul acela în spanioleşte. Ai putea să-mi explici ceva în legătură cu lupta?

Robert Jordan luase ţigara şi o băgase în buzunarul de la piept al salopetei albastre de mecanic. Îl recunoscuse pe tovarăşul acela după fotografiile văzute mai înainte. Era economistul englez.

— Poţi să te duci dracului! răspunsese el în englezeşte şi apoi continuase în spaniolă către şoferul carului blindat: Într-acolo. Spre arenă. Pricepi?

Trântise cu zgomot portiera grea, pe urmă o încuiase şi porniseră pe coasta aceea prelungă, şi gloanţele începuseră să răpăie în blindaj ca nişte pietricele zvârlite într-un cazan de tablă. Puţin mai târziu, când începuse să tragă mitraliera, răsunau sonor, ca nişte repezi lovituri de ciocan. Ajunseseră curând la adăpostul arenei, cu afişele din octombrie încă lipite pe ziduri în preajma caselor de bilete, şi începuseră să deschidă în mare grabă lăzile de muniţii, şi oamenii cu puştile în mâini, cu grenadele la cingătoare şi prin buzunare stăteau şi aşteptau adăpostiţi acolo, iar Montero spusese:

— E-n regulă. Uite c-a sosit tancul. Acuma putem ataca.

Mai târziu, în noaptea aceea, după ce ocupaseră ultimele case de pe coastă, se aşezase comod în spatele unui zid de cărămidă, cu o spărtură făcută în mijloc pentru ţeava mitralierei şi cercetase câmpul de tragere neted şi întins de la ei şi până la creasta în dosul căreia se retrăseseră fasciştii, apoi începuse să admire, cu o linişte aproape voluptoasă, înălţimea acoperită de vile dărâmate care apăra flancul lor stâng. Se întinsese pe o grămadă de paie şi se înfăşurase într-o pătură, ca să-şi usuce îmbrăcămintea udă de sudoare. Culcat acolo, se gândise la economist şi începuse să râdă, iar pe urmă îi păruse rău că se purtase aşa de grosolan cu el. Dar în clipa aceea, când englezul îi întinsese ţigara, scoţând-o din pachet ca şi cum i-ar fi oferit un bacşiş pentru informaţiile cerute, ura luptătorului faţă de cei neangajaţi în luptă fusese mai tare decât buna-cuviinţă.

Acum îşi aducea iarăşi aminte de „Gaylord” şi de felul cum vorbise Karkov despre omul acela:

— Vasăzică acolo l-ai întâlnit, zisese Karkov. În ziua atacului

eu nu am ajuns mai departe de Puente de Toledo. Englezul s-a dus însă până aproape de front. Cred că aceea a fost ultima zi a vitejiei lui. A plecat din Madrid în următoarele douăzeci şi patru de orei. Cred însă că la Toledo a arătat cea mai mare vitejie. La Toledo a fost formidabil. Este unul dintre arhitecţii care au realizat cucerirea Alcazarului. La Toledo ar fi trebuit să-l vezi. Sunt convins că succesul asediului nostru se datoreşte în bună parte eforturilor şi sfaturilor lui. A fost cea mai stupidă parte a războiului. S-a ajuns atunci la o culme a stupizeniei, dar ia spune-mi, te rog, ce crede lumea despre el în America?

— În America, spusese Robert Jordan, se crede că este foarte strâns legat de Moscova.

— Nu-i adevărat, răspunsese Karkov. Dar are o figură încântătoare, iar cu figura şi cu manierele lui obţine mari succese. Cu o mutră ca a mea, n-aş putea realiza nimic. Puţinul pe care am izbutit să-l fac l-am realizat în ciuda mutrei ăsteia incapabile să înflăcăreze oamenii, să-i facă să mă iubească ori să le câştige încrederea. Dar Mitchell, ăsta, are o mutră cu care poţi într-adevăr să faci carieră. Are mutră tipică de conspirator. Oricine a citit în cărţi despre conspiratori îi acordă imediat încredere desăvârşită. Şi se şi poartă ca un conspirator. Dacă îl vede cineva intrând într-o încăpere, ştie din prima clipă că are de-a face cu un conspirator de mâna întâi. Oricare dintre bogaţii dumitale compatrioţi înclinaţi sentimental să ajute Uniunea Sovietică, aşa cum îşi închipuie ei, ori să-şi ia anumite măsuri de siguranţă, oricât de slabe, împotriva unei eventuale victorii a partidului, văd numaidecât după chipul şi manierele omului ăstuia, că nu poate fi nimic altceva decât un agent de mare încredere al Cominternului.

— Şi n-are niciun fel de legături la Moscova?

— Niciuna. Ascultă, tovarăşe Jordan, ştii chestia cu cele două soiuri de proşti?

— Domoli şi gălăgioşi?

— Nu. Cele două soiuri de proşti de la noi, din Rusia. Karkov zâmbi şi începu să explice: Mai întâi e prostul de iarnă. Prostul ăsta de iarnă vine la uşa dumitale şi bate de se cutremură casa. Te duci la uşă, deschizi, şi-ţi dai seama că nu l-ai mai văzut de când eşti. Dar înfăţişarea lui îţi ia ochii. E un om cu o statură impunătoare, cu cizme înalte, cu haină de blană şi căciulă miţoasă şi e acoperit tot de zăpadă. Mai întâi tropăie din cizme

şi-şi scuturǎ zǎpada de pe ele. Pe urmǎ îşi scoate blana, o scuturǎ şi-ţi aşterne alt strat de zǎpadǎ. După asta îşi ia cǎciula din cap şi o trânteşte de uşǎ. Altǎ zǎpadǎ. În sfârşit, mai tropǎie o datǎ din cizme şi porneşte spre mijlocul odǎii. Abia atunci te uiţi la el şi vezi cǎ-i un prost. Ǎsta e prostul de iarnǎ.

Dar vara prostul iese pe stradǎ, începe sǎ vânture din mâini şi sǎ-şi scuture capul când într-o parte, când în cealaltǎ, şi toatǎ lumea, pe-o întindere de douǎ sute de metri împrejur, îşi dǎ seama cǎ-i un prost. Ǎsta e prostul de varǎ. Economistul dumitale e un prost de iarnǎ.

— Dar aici, în Spania, de ce are lumea încredere în el? întrebase Robert Jordan.

— Din pricina mutrei, rǎspunsese Karkov. Din pricina grozavei lui *gueule de conspirateur*[21]. Şi datoritǎ uluitoarei şmecherii de a spune de fiecare datǎ cǎ vine de altundeva, dintr-un loc unde se bucura de toatǎ încrederea şi avea un rol de primǎ importanţǎ. Bineînţeles, urmase Karkov zâmbind, ca sǎ poatǎ pune în aplicare şmecheria asta trebuie sǎ cǎlǎtoreascǎ foarte mult. Doar ştii cǎ spaniolii sunt un popor tare ciudat, adǎugase Karkov. Guvernul ǎsta a avut foarte mulţi bani. Mult aur. Dar n-au vrut sǎ dea nimic prietenilor. Eşti prieten? Foarte bine. Ai sǎ faci treabǎ pe gratis şi n-ai sǎ primeşti nicio rǎsplatǎ. Dar reprezentanţilor unei firme importante ori ai unei ţǎri care nu le este prietenǎ, dar a cǎror bunǎvoinţǎ trebuie câştigatǎ, unor asemenea oameni le-au dat cu ghiotura. E foarte interesant când urmǎreşti lucrurile îndeaproape.

— Asta nu-mi place. Şi de altminteri, banii aparţin muncitorilor spanioli.

— N-a bǎnuit nimeni c-are sǎ-ţi placǎ. N-am vrut decât sǎ înţelegi, îl lǎmurise Karkov. De fiecare datǎ când te întâlnesc, te învǎţ câte ceva, aşa cǎ în cele din urmǎ ai sǎ-ţi completezi educaţia. Pentru un profesor e foarte interesant sǎ se lase educat.

— Nu ştiu dacǎ am sǎ mai pot fi profesor când m-oi întoarce acasǎ. Probabil cǎ au sǎ mǎ dea afarǎ fiindcǎ sunt roşu.

— Ei, atuncea poate ai sǎ vii în Uniunea Sovieticǎ, sǎ-ţi continui acolo studiile. S-ar putea sǎ fie cel mai bun lucru pe care l-ai avea de fǎcut.

— Dar specialitatea mea e limba spaniolǎ.

---

[21] Mutrǎ de conspirator (franc.).

— Spaniola se vorbeşte în multe ţări, spusese Karkov. Poate că nu în toate are să fie aşa de greu de făcut ceva, ca în Spania. Şi nu trebuie să uiţi că sunt aproape nouă luni de când nu mai eşti profesor. În nouă luni s-ar putea să fi învăţat altă meserie. Câte lucrări de dialectică ai citit până acum?

— Am citit manualul de marxism publicat de Emil Burns. Atâta tot.

— Dacă l-ai citit din scoarţă-n scoarţă, nu e chiar atât de rău. Are o mie cinci sute de pagini, şi fiecare pagină ţi-ar putea da de gândit pentru mai multă vreme. Dar mai sunt şi alte lucrări pe care ar trebui să le citeşti.

— Acuma nu prea e timp de citit.

— Ştiu, încuviinţase Karkov. Mă gândesc pentru mai târziu. Sunt multe cărţi pe care dacă le-ai citi, ai ajunge să înţelegi câte ceva din cele ce se întâmplă pe lume. Dar şi din cele trăite de noi acum va ieşi o carte foarte necesară; o carte menită să explice multe lucruri ce se cer ştiute. Poate am s-o scriu eu. Sper că eu am să fiu autorul.

— Nu văd cine ar putea-o scrie mai bine.

— Nu umbla cu linguşeli, spusese Karkov. Eu sunt ziarist. Dar ca toţi ziariştii, vreau să scriu literatură. Chiar acum sunt cufundat până în gât într-un studiu despre Calvo Sotelo. A fost un fascist de mâna întâi; un adevărat fascist spaniol. Franco şi ăştilalţi nu sunt aşa ceva. Am studiat toate scrierile şi discursurile lui Sotelo. Era un om teribil de inteligent, şi uciderea lui a fost un act nu mai puţin inteligent.

— Cred că nu eşti pentru asasinatul politic.

— E practicat pe scară foarte largă, afirmase Karkov. Pe scară foarte, foarte largă.

— Dar…

— Noi nu suntem pentru actele de terorism săvârşite de către indivizi, continuase Karkov zâmbind. Şi fără îndoială nu pentru cele săvârşite de un criminal terorist sau de organizaţii contrarevoluţionare. Noi respingem cu dezgust ticăloşenia şi făţărnicia hienelor ucigaşe de teapa naufragiaţilor buharinişti, sau asemenea drojdie a umanităţii cum sunt Zinoviev, Kamenev, Rîkov şi acoliţii lor. Urâm şi dispreţuim asemenea duşmani înrăiţi, spusese Karkov, zâmbind din nou. Totuşi, se poate spune, după câte cred eu, că asasinatul politic e practicat pe scară largă.

— Adică vrei să spui…

— Nu vreau să spun nimic. Dar fără îndoială că executăm şi lichidăm pe duşmanii înrăiţi şi drojdia umanităţii, pe generalii care nu-s decât câini trădători şi pe amiralii care oferă dezgustătorul spectacol al încălcării cuvântului dat. Pe ăştia îi lichidăm. Nu-i asasinăm. Înţelegi deosebirea?

— Înţeleg, afirmase Robert Jordan.

— Şi fiindcă mai fac glume câteodată… şi ştii cât de primejdios este să faci glume chiar când glumeşti? Bine. Fiindcă fac glume, să nu-ţi închipui că poporul spaniol nu va ajunge într-o bună zi să trăiască regretul de a nu fi împuşcat anumiţi generali care şi în ziua de astăzi mai ocupă posturi de comandă. Mie nu-mi plac execuţiile, sper că înţelegi.

— N-am nimic împotriva lor, mărturisise Robert Jordan. Nu-mi plac, dar nici n-am ceva împotriva lor.

— Ştiu asta, declarase Karkov. Mi s-a spus.

— E un lucru important? întrebase Robert Jordan. N-aveam de gând decât să spun sincer ce simt.

— E regretabil, răspunsese Karkov. Dar este unul dintre aspectele care oferă anumitor persoane posibilitatea de a fi consideraţi oameni de încredere, când, în mod obişnuit, le-ar trebui mult mai lungă vreme pentru a fi trecuţi în această categorie.

— Şi sunt socotit om de încredere?

— În sarcinile ce ţi se încredinţează eşti socotit demn de toată încrederea. Într-o bună zi va trebui să stau de vorbă cu dumneata ca să văd ce gândeşti de fapt. E păcat că niciodată nu discutăm serios.

— Am hotărât să nu mai gândesc până nu câştigăm războiul, spusese Robert Jordan.

— Atunci e probabil că n-ai să mai gândeşti multă vreme. Dar ar trebui să ai grijă şi să-ţi mai exersezi câte puţin mintea.

— Citesc *Mundo Obrero*, îi comunicase Robert Jordan.

Iar Karkov comentase:

— E-n regulă. Bine. Sunt în stare să apreciez şi o glumă. În *Mundo Obrero* se scriu lucruri foarte inteligente. Singurele lucruri inteligente ce se scriu despre războiul ăsta.

— Da, recunoscuse Robert Jordan. Sunt de aceeaşi părere. Dar ca să ai o imagine completă asupra celor ce se întâmplă, nu-i suficient să citeşti numai organul partidului.

— Nu, convenise Karkov. Dar n-ai să capeţi o asemenea imagine nici dacă citeşti douăzeci de ziare, şi, la urma urmei, chiar dacă ai căpăta-o, nu văd ce ai putea face cu ea. Eu am imaginea asta aproape în fiece clipă, şi tot ce fac e să încerc s-o uit.

— Crezi că e chiar atât de oribilă?

— Acum e mai bună decât era. Începem să ne scuturăm de ce e oribil. Dar există încă ceva foarte putred. Punem pe picioare o armată uriaşă, şi pe anumite unităţi, pe cele ale lui Modesto, ale lui *El Campesino,* ale lui Lister şi ale lui Durán ne putem bizui. Sunt mai mult decât demne de încredere. Sunt minunate. Ai să te convingi. Avem, de asemenea, brigăzile internaţionale, deşi rolul lor e pe cale să se schimbe. Dar o armată alcătuită din unităţi bune şi din unităţi rele nu poate câştiga un război. Toate trebuie să fie ridicate la un anumit nivel de pregătire politică; toate trebuie să ştie pentru ce luptă şi să fie conştiente de importanţa acestei lupte. Toate trebuie să creadă în lupta pe care o duc şi toate trebuie să accepte disciplina. Creăm o armată uriaşă, bazată pe recrutare obligatorie, dar fără să avem la dispoziţie timpul necesar pentru a asigura disciplina indispensabilă unei asemenea armate, dacă aşteptăm de la ea să se poarte bine când intră în foc. O numim Armata Populară, dar nu va avea bazele unei adevărate armate populare şi nici disciplina de fier indispensabilă unei armate create prin recrutare. Ai să te convingi. E o metodă foarte primejdioasă.

— Astăzi nu eşti prea bine dispus.

— Nu, mărturisise Karkov. Tocmai m-am întors de la Valencia, unde m-am întâlnit cu foarte multă lume. De la Valencia nimeni nu se întoarce prea bine dispus. La Madrid te simţi bine, te simţi tare pe poziţie şi nu vezi altă posibilitate decât aceea de a învinge. La Valencia e altceva. Acolo încă mai sunt la putere laşii care au fugit de la Madrid. S-au cuibărit fericiţi în cloaca birocraţiei şi a guvernării. Pentru cei de la Madrid n-au decât dispreţ. Sunt obsedaţi de un singur lucru: cum să pună beţe în roate Comisariatului pentru Război. Şi Barcelona. Ar trebuie să vezi ce e la Barcelona.

— Ce e?

— Totul a rămas încă în stadiul de operă bufă. Mai întâi a fost raiul smintiţilor şi al revoluţionarilor romantici. Acum e raiul soldaţilor de operetă. Al soldaţilor cărora le place să poarte

uniforma, să calce ţanţoş, să se umfle în pene şi să arboreze fulare roşii-negre. Cărora le place tot ce e în legătură cu războiul, în afară de lupte. Valencia te face să verşi, iar Barcelona să te prăpădeşti de râs.

— Şi ce-i cu puciul organizat de *P.O.U.M.*[22]?

— *P.O.U.M.* n-a fost niciodată ceva serios. O simplă erezie a unor smintiţi şi a unor apucaţi, o dovadă de infantilism, şi nimic mai mult. Au fost şi câţiva oameni cinstiţi, dar greşit îndrumaţi. A apărut acolo o minte cu adevărat ageră şi au fost şi ceva bani de-ai fasciştilor. Nu prea mulţi. Bietul *P.O.U.M.!* Tare au mai fost proşti…

— Dar a murit multă lume în puciul ăsta?

— Nu chiar atât de mulţi câţi au fost împuşcaţi după aceea ori au să fie împuşcaţi de acum încolo. *P.O.U.M.*-ul e aşa cum îl arată numele. Nimic serios. Mai bine şi-ar fi spus *C.I.U.M.A.* ori mai degrabă *L.E.P.R.A*. Ba nu. Lepra e mult mai primejdioasă. Poate afecta şi văzul şi auzul, pe amândouă. Şi după cum ştii, au pus la cale un complot ca să mă omoare pe mine, să-l omoare pe Walter, pe Modesto şi pe Prieto. Îţi dai seama ce amestecătură? Nu există nicio asemănare între noi. Sărmanul *P.O.U.M.!* Niciodată n-a ajuns să omoare pe nimeni. Nici pe front şi nici altundeva. Doar câţiva la Barcelona. Acolo, da.

— Erai şi dumneata acolo?

— Da. Am trimis telegrafic un articol în care descriam ticăloşia acestei bande josnice de asasini troţkişti şi uneltirile lor fasciste nedemne nici măcar de dispreţ, dar, fie vorba între noi, *P.O.U.M.* nu-i ceva foarte serios. N-aveau decât un singur om mai răsărit, pe Nin. Pusesem mâna pe el, dar ne-a scăpat pe urmă printre degete.

— Acum unde e?

— La Paris. Noi spunem că e la Paris. Era un băiat tare simpatic, dar cu vederi politice primejdios de greşite.

— Dar aveau legături cu fasciştii, nu-i aşa?

— Cine n-are?

— Noi n-avem.

— Poţi să ştii? Sper că n-avem. Dumneata treci deseori la ei, dincolo de linia frontului, adăugase Karkov zâmbind. Iar fratele unuia dintre secretarii Ambasadei republicane de la Paris s-a

[22] *Partido Obrero de Unification Marxista* (Partidul Muncitoresc de Unificare Marxistă : grupare troţkistă, puţin influentă, din Catalonia.

dus puţin, săptămâna trecută, până la Saint Jean de Luz, să întâlnească nişte oameni de la Burgos.

— Îmi place mai mult pe front, zisese Robert Jordan. Pe măsură ce te apropii de front, întâlneşti oameni tot mai de nădejde.

— Dar în dosul liniilor fasciste, cum îţi place?

— Foarte mult. Acolo avem oameni de mâna întâi.

— Aşa-i. Dar îţi dai seama că şi ei trebuie să aibă aici, la noi, oameni la fel de buni. Noi îi găsim pe-ai lor şi-i împuşcăm, ei îi găsesc pe-ai noştri şi-i împuşcă. De câte ori te afli acolo la ei, trebuie să te gândeşti mereu câţi oameni or fi trimiţând ei peste liniile noastre.

— M-am gândit la asta.

— Bine, încheiase Karkov. Probabil că ai destule lucruri la care să te gândeşti pe ziua de azi, aşa că bea-ţi berea din halbă şi vezi-ţi de treburi, fiindcă trebuie să mă duc sus să mă întâlnesc cu nişte tovarăşi. Tovarăşi de sus. Mai treci pe-aici, să mai stăm de vorbă.

Da, îşi spunea Robert Jordan. Ai învăţat multe la „Gaylord”. Karkov citise unica şi singura carte pe care ai publicat-o. Cartea asta nu avusese cine ştie ce succes. Nu tivea decât două sute de pagini şi se îndoia că o citiseră două mii de inşi. Ai pus în ea ce aflaseşi despre Spania în cei zece ani cât ai colindat ţara pe jos, în vagoane de clasa a treia, în autobuze, călare pe cai ori pe catâri sau în căruţe ţărăneşti. Cunoşteai bine Ţara Bascilor, Navarra, Aragonul, Galicia, cele două Castilii şi Estramadura. Existau însă cărţi foarte bune în această privinţă, aşa cum erau cele scrise de Borrow şi de Ford, iar ce-ţi mai rămăsese ţie de adăugat era foarte puţin. Karkov spunea însă că e o carte bună.

— Din pricina asta mă ocup de dumneata, îi spusese Karkov. Cred că în cele ce scrii sesizezi pe deplin adevărul, ceea ce e o calitate foarte rară. Aşa că aş vrea să afli anumite lucruri.

Foarte bine. După ce oi isprăvi cu toate astea, am să scriu o carte. Dar numai despre ceea ce ştiu, spunând tot adevărul, şi numai despre ce ştiu foarte bine. Dar ca să pot vorbi cum trebuie despre tot ce ştiu, ar trebui să fiu un scriitor mult mai bun decât sunt acuma, îşi spuse Robert Jordan. Lucrurile pe care le aflase în cursul războiului ăstuia nu erau deloc simple.

Capitolul nouăsprezece

— Ce faci de nu te mai urneşti de-aici? îl întrebă Maria. Stătea în picioare lângă el, şi Robert Jordan întoarse capul şi-i zâmbi.

— Nimic, îi răspunse. Mă gândeam.

— La ce? La pod?

— Nu. Cu podul am isprăvit. La tine şi la un hotel din Madrid unde stau nişte ruşi, cunoscuţi de-ai mei, şi la o carte pe care am s-o scriu cândva.

— Sunt mulţi ruşi la Madrid?

— Nu. Foarte puţini.

— Da' în jurnalele fasciştilor zice că sunt sute de mii.

— Astea-s minciuni. Sunt foarte puţini.

— Şi-ţi plac ruşii? Ăla care a fost aici era rus.

— Ţie ţi-a plăcut?

— Da. Eram bolnavă atuncea, da' mi s-a părut că-i un om tare frumos şi foarte viteaz.

— Auzi ce prostie: frumos! interveni Pilar. Avea nasul lătăreţ cât palma mea şi umerii obrajilor umflaţi ca bucile oii.

— Mi-a fost tovarăş şi prieten foarte bun, îi spuse Robert Jordan Mariei. Am ţinut grozav de mult la el.

— Sigur, zise Pilar. Da' de împuşcat l-ai împuşcat.

Când rosti Pilar vorbele astea, jucătorii de cărţi aşezaţi la masă ridicară privirile spre ea, iar Pablo se zgâi la Robert Jordan. O vreme nimeni nu spuse nimic, dar în cele din urmă ţiganul, Rafael, întrebă:

— E-adevărat, Roberto?

— Da, recunoscu Robert Jordan. Îi părea rău că Pilar pomenise de treaba asta şi regreta mărturisirea făcută la El Sordo. El mi-a cerut-o. Era grav rănit.

— *Qué cosa mas rara*, zise ţiganul. Toată vremea cât a fost aici la noi vorbea despre asemenea întâmplare. Nici nu mai ştiu de câte ori i-am făgăduit să fac eu isprava asta. Ce lucru ciudat, spuse ţiganul încă o dată şi clătina din cap.

— Era un om grozav de ciudat, spuse Primitivo. Tare sucit.

— Ascultă, zise Andrés, unul dintre fraţi. Dumneata, care eşti profesor şi aşa mai departe, crezi că e cu putinţă ca un om să ştie dinainte ce-are să i se întâmple?

— Cred că nu poate să ştie, răspunse Robert Jordan. (Pablo se

uită la el plin de curiozitate, iar Pilar îl privea cu chipul gol de orice expresie.) Despre tovarăşul ăsta rus vă pot spune că era foarte nervos fiindcă stătuse multă vreme pe front. Luptase la Irun, unde, după cum ştiţi cu toţii, a fost greu. Tare greu. Pe urmă luptase în nord. Iar după ce s-au alcătuit primele grupuri însărcinate să facă astfel de treburi în spatele frontului, a lucrat aici, în Estramadura şi în Andaluzia. Cred că era foarte obosit, foarte nervos şi-şi făcea tot felul de gânduri rele.

— Puteţi fi siguri că văzuse în viaţa lui multe grozăvii, spuse Fernando.

— Ca toată lumea, adăugă Andrés. Da' ia spune-mi mie, *Inglés*, crezi că există vreun om să ştie dinainte ce-are să i se întâmple?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Asta înseamnă neştiinţă şi superstiţie.

— Zi mai departe, îl îndemnă Pilar. Staţi s-auzim ce crede profesorul. Vorbea ca şi când s-ar fi adresat unui copil precoce.

— Cred că frica te face să ai vedenii rele, spuse Robert Jordan. Când vede vreun semn rău...

— Cum ar fi aeroplanele de azi-dimineaţă, îl întrerupse Primitivo.

— Sau cum ar fi sosirea ta, rosti încet Pablo şi Robert Jordan se uită la el peste masă, văzu că nu este vorba de o provocare, ci doar de un gând ce-i trecuse atunci prin minte, şi continuă:

— Când vede vreun semn rău, omul stăpânit de frică îşi închipuie că i se apropie sfârşitul şi crede că închipuirile lui sunt presimţiri, încheie Robert Jordan. Sunt încredinţat că nu-i nimic mai mult decât atâta. Nu cred nici în zmei, nici în prooroci şi nici în lucruri supranaturale.

— Da' ăsta cu nume ciudat şi-a văzut limpede soarta, spuse ţiganul. Şi chiar aşa s-a întâmplat, cum a văzut el.

— N-a văzut nimic, stărui Robert Jordan. Îi era teamă de-o asemenea întâmplare, şi gândul îl urmărea mereu. Nimeni nu mă poate convinge că ar fi văzut ceva dinainte.

— Nici eu? întrebă Pilar, luând din vatră nişte cenuşă şi suflând în palmă ca s-o risipească. Nici eu nu te-aş putea face să crezi?

— Nu. Cu toate vrăjitoriile tale, ţigăneşti ori cum or mai fi ele, nu mă poţi încredinţa.

— Din pricină că eşti mai surd decât s-a pomenit vreodată om

pe lume, spuse Pilar, şi chipul ei mare părea aspru şi imens în razele luminării. Nu c-ai fi prost. Eşti surd, şi-atâta. Cine-i surd nu poate asculta cântece. Nici radio nu poate să asculte. Şi-atuncea el, fiindcă nu le-a auzit niciodată, poate să spună că aşa ceva nici nu se află pe lume. *Qué va*, *Inglés!* Eu am văzut moartea pe chipul omului aceluia cu nume ciudat ca şi când ar fi fost pecetluită acolo cu fierul roşu.

— Nu-i adevărat, insistă Robert Jordan. Frică ai văzut şi nelinişte, nimic altceva. Iar frica pornea din încrâncenările prin care trecuse. Şi nelinişitea, din gândurile îndreptate către răul ce-ar fi putut să i se întâmple.

— *Qué va!* zise Pilar. Am văzut moartea aşa de limpede, de parcă ar fi stat cocoţată pe umărul lui. Ba mai mult decât atâta: mirosea a mort.

— Era viu şi mirosea a mort, zise Robert Jordan cu ironie. Poate a frică. Există un miros al fricii.

— *De la muerte*, repetă Pilar. Ascultă încoace. Când Blanquet – şi ăsta a fost cel mai mare *peón de brega*[23] de-a trăit vreodată pe lume – lucra sub poruncile lui Manolo Granero, mi-a spus cum în ziua morţii lui Manolo s-au oprit ei la capelă, în drum spre arenă, şi aşa de tare puţea Manolo a mort, că lui Blanquet i-a venit să verse. Şi doar fuseseră împreună la hotel, şi-l văzuse pe Manolo făcând baie şi îmbrăcându-se pentru arenă. Şi mirosul nu se făcuse simţit în autobuz, când stătuseră îngrămădiţi, venind spre arenă. Şi nici nu i-a mai mirosit altcuiva, în afară de Juan Luis de la Rosa, acolo, în capelă. Nici Marcial şi nici Chicuelo nu l-au simţit atunci sau pe urmă, când s-au înşiruit pentru *paseo*. Da' Juan Luís era alb ca un mort, aşa zicea Blanquet, şi el, Blanquet, i-a vorbit şi l-a întrebat: „Şi tu?"

„Nici nu mai pot răsufla, i-a răspuns Juan Luís. Şi de la matadorul tău vine."

„Pues nada, a zis Blanquet. N-avem ce face. Să tragem nădejde că doar ni se pare."

„Da' ceilalţi?" l-a întrebat Juan Luís pe Blanquet. *„Nada,* a zis Blanquet. Nimic. Da' ăsta pute mai rău decât José la Talavera."

Şi chiar în după-amiaza aceea taurul Pocapena de la ferma lui Veragua l-a zdrobit pe Manolo Granero de scândurile grilajului, acolo în faţă la *tendido* doi, în Plaza de Toros din Madrid. Eram de faţă, împreună cu Finito, şi am văzut cu ochii mei. I-a făcut

[23] Toreador subaltern care îl ajută pe matador în timpul luptei.

ţeasta zob cu cornul, şi capul lui Manolo a intrat de-a dreptul sub *estribo,* jos, la *barrera* peste care îl aruncase taurul.

— Da' ţie ţi-a mirosit cât de cât? întrebă Fernando.

— Deloc, răspunse Pilar. Eram prea departe. Stăteam pe rândul şapte din *tendido* trei. Venea cam aşa, pieziş, şi de-aceea am putut să văd tot ce s-a întâmplat. Da' tot în seara aceea, Blanquet, care se aflase şi sub poruncile lui Joselito când şi ăsta fusese omorât, i-a spus la „Fornos" lui Finito, toată povestea, şi Finito l-a întrebat pe Juan Luís de la Rosa, numai că el nu putea scoate măcar o vorbă. Da' a încuviinţat din cap, arătând că este adevărat. Atuncea eram de faţă. Aşa că, *Inglés,* s-ar putea să fii cam surd la anumite lucruri, la fel ca Chicuelo, ca Marcial Lalanda şi toţi ceilalţi *banderilleros* şi picadori din *la gente* a lui Juan Luís şi Manolo Granero, care au fost şi ei surzi în ziua aceea. Da' Juan Luís şi Blanquet n-au fost surzi. Şi nici eu nu-s surdă la asemenea treburi.

— Da' de ce spui surd când e vorba de ceva care se simte cu nasul? întrebă Fernando.

— *Leche!* zise Pilar. Tu s-ar cuveni să fii profesor în locul lui *Inglés*. Şi ţi-aş mai putea spune şi altele, *Inglés,* şi să ştii că asta e: nu poţi vedea şi nu poţi auzi. E lucru cunoscut că nu poţi auzi ce aude un câine. Şi nici nu poţi mirosi ce miroase un câine. Da' cu toate astea, tot ai mai învăţat câte ceva din ce i se poate întâmpla unui om.

Maria îşi puse mâna pe umărul lui Robert Jordan şi o lăsă acolo, iar el se gândi deodată: Hai să isprăvim cu toate prostiile astea şi să ne bucurăm de timpul pe care îl mai avem la îndemână. Dar e încă prea devreme. Va trebui să mai omorâm timpul într-un fel oarecare. Aşa că îi spuse lui Pablo:

— Tu crezi în vrăjitorii dintr-astea?

— Nu ştiu, răspunse Pablo. Parcă aş fi mai mult de partea ta. Mie nu mi s-a întâmplat niciodată ceva mai presus de fire. Frică, însă, da, mi-a fost. Şi-ncă ce frică! Da' cred că Pilar asta poate citi în palmă ce-are să se întâmple. Dacă nu cumva spune minciuni, s-ar putea să fie adevărat că a mirosit ce zice ea.

— *Qué va,* că aş spune minciuni! comentă Pilar. Povestea asta doar n-am scornit-o eu. Şi să ştiţi voi că Blanquet era un om cum nu se poate mai aşezat, şi chiar mai mult decât atâta, un om foarte cucernic. Şi nu era ţigan, ci orăşean din Valencia. Nu l-ai văzut niciodată?

— Ba da, răspunse Robert Jordan. L-am văzut de multe ori. Era un om mărunţel, cenuşiu la chip, şi nimeni nu mânuia mantia mai bine decât el. Şi era iute de picior ca un iepure.

— Chiar aşa, încuviinţă Pilar. Era cenuşiu la chip din pricină că suferea de inimă, şi ţiganii spuneau c-ar căra moartea după el, da' era în stare s-o dea deoparte cu mantia la fel cum ştergi praful de pe o masă. Şi uite că el, care nu era ţigan, a mirosit moartea lângă Joselito când a luptat la Talavera. Deşi nu pricep cum de-a mai simţit şi mirosul ăsta peste mirosul de *manzatulla.* Mai târziu Blanquet vorbea despre istoria asta cu multă îndoială, iar cei care-l ascultau au zis că n-a fost decât o închipuire, şi ce mirosise el fusese doar viaţa ce-o ducea pe-atuncea José, ieşită prin sudoarea de la subţiori. Da' pe urmă, peste o vreme, a venit şi istoria cu Manolo Granero, la care a luat parte şi Juan Luís de la Rosa. Bineînţeles, pe cinstea lui Juan Luís nu prea puteai pune temei, da' arăta multă dibăcie şi simţire în meserie, iar femeile îi cădeau ca muştele. Da' Blanquet era serios şi foarte aşezat şi cu totul ne în stare să spună un neadevăr. Şi eu îţi spun c-am mirosit moartea la tovarăşul dumitale când a fost aici.

— Nu cred, răspunse Robert Jordan. De altminteri, ai spus că Blanquet a simţit mirosul ăla chiar înainte de *paseo.* Cu puţin înainte de-a începe lupta cu taurul. Da' aicea aţi dus la bun sfârşit treaba cu trenul, voi, împreună cu Kaşkin. Nu atuncea a murit. Prin urmare, cum de-ai putut să miroşi?

— N-are nicio legătură una cu alta, îl lămuri Pilar. La cele din urmă serbări la care a luptat, Ignacio Sánchez Mejias mirosea aşa de tare a mort, că la cafenea multă lume nu voia să stea cu el la masă. Toţi ţiganii o aflaseră.

— Poveştile astea sunt inventate după ce moartea s-a şi întâmplat, răspunse Robert Jordan, fără să se dea bătut. Toată lumea ştia că Sánchez Mejias avea să păţească o *cornada*, fiindcă de prea multă vreme nu se mai antrenase, fiindcă felul lui de a lupta era greoi şi primejdios şi fiindcă puterea şi agerimea picioarelor îi scăzuseră, iar reflexele nu mai erau ce fuseseră cândva.

— Fără îndoială, încuviinţă Pilar. Toate astea sunt adevărate. Da' toţi ţiganii ştiau şi că mirosea a mort, şi dacă se întâmplă să intre la „Villa Rosa", îi vedeai pe unii, cum ar fi fost Ricardo sau Felipe Gonzales, întinzând-o în grabă pe uşa cea mică din dosul tejghelei.

— Probabil că-i erau datori ceva bani, spuse Robert Jordan.

— S-ar putea, încuviinţă Pilar. Se prea poate. Da' şi prindeau în nări mirosul ăla, şi toată lumea o ştia.

— Ce spune Pilar e-adevărat, *Inglés*, interveni Rafael, ţiganul. Printre ai noştri e-o treabă bine ştiută.

— Nu cred nimic din toate poveştile astea, se împotriva Robert Jordan.

— Ascultă, *Inglés*, începu Anselmo. Şi eu sunt împotriva oricărei vrăjitorii. Da' lui Pilar i-a mers vestea că e tare pricepută la asemenea treburi.

— Şi ce fel miroase? întrebă Fernando. A ce miroase? Dacă zici că-i miros, atuncea trebuie să fie unul cunoscut.

— Vrei să ştii, Fernandito? îl întrebă Pilar zâmbind. Crezi c-ai putea să-l simţi şi tu?

— Dacă într-adevăr este un miros, de ce nu l-aş putea simţi şi eu, ca oricare altul?

— De ce nu? întrebă Pilar strâmbându-se la el şi ţinându-şi mâinile mari împreunate pe genunchi. Fost-ai vreodată pe-o corabie, Fernando?

— Nu. Şi nici n-aş vrea să fiu.

— Atuncea e foarte cu putinţă să nu-l poţi simţi. Fiindcă bună parte din mirosul ăsta seamănă cu mirosul ce se răspândeşte pe-o corabie când e furtună şi hublourile sunt închise. Pune nasul lângă mânerul de bronz al unui hublou închis zdravăn, în vreme ce corabia se zguduie şi se clatină sub picioarele tale, iar ţie îţi vine să leşini şi ai un gol în burtă, şi-atuncea ai să simţi o părticică din mirosul ăsta.

— Pentru mine are să fie cu neputinţă să-l simt, fiindcă niciodată n-am să mă urc pe-o corabie, spuse Fernando.

— Eu am fost de mai multe ori pe corabie, zise Pilar. Ca să mă duc şi în Mexic şi în Venezuela.

— Şi restul mirosului cum e? întrebă Robert Jordan.

Pilar îl privi cu ironie, căci îşi amintea acum, foarte mândră, de călătoriile făcute.

— Foarte bine, *Inglés*. Învaţă. Asta ai de făcut, învaţă. Foarte bine. După ce ai fost pe corabie, trebuie să te duci când se crapă de ziuă şi să coborî pe dealul de la Madrid către Puente de Toledo, pe-acolo pe la *matadero,* şi să stai pe trotuarul ud pe-o vreme cu ceaţă venită dinspre Manzanares, să stai şi s-aştepţi femeile care trec înaintea zorilor să bea sângele vitelor tăiate.

Iar dacă-i vedea o babă dintr-astea că iese de la *matadero* şi-şi strânge şalul în jurul trupului, o babă cu obraz cenuşiu şi ochii duşi în fundul capului, cu tuleiele bătrâneţii înfipte pe bărbie şi pe obraji, răsărite pe faţa albă ca de ceară aşa cum răsar colţii din bobul de fasole, că nu-s ca ţepii, ci-s palizi şi moi, la fel ca şi mugurii fasolei încolţite, aşa stau pe obrazul lor mort; atuncea s-o prinzi în braţe, *Inglés,* s-o strângi tare la piept şi s-o săruţi pe gură, şi-ai să afli şi cealaltă parte din care e alcătuit acel miros.

— Mi-ai luat toată pofta de mâncare, spuse ţiganul. Chestia asta cu tuleiele a fost prea de tot.

— Vrei să-ţi mai spun şi-altceva? îl întrebă Pilar pe Robert Jordan.

— Sigur că da, răspunse Robert Jordan. Dacă e nevoie să învăţăm, haideţi să-nvăţăm.

— Chestia asta cu tuleiele răsărite pe obrajii babelor mi-a făcut greaţă, zise ţiganul. De ce s-o fi întâmplând aşa la femeile bătrâne, Pilar? La noi nu se-ntâmplă.

— Da' de unde! exclamă Pilar, luându-l peste picior. La noi, femeile bătrâne, care au fost aşa de zvelte în tinereţe, lăsând la o parte, bineînţeles, umflătura de totdeauna, dovada giugiulelii bărbatului, împinsă de toate ţigăncile înaintea trupului…

— Nu vorbi aşa, o rugă Rafael. Şade ruşine.

— Vasăzică nu-ţi place, urmă Pilar. Da' văzut-ai de când eşti vreo *gitana* să nu aibă, ori să nu fi avut până foarte de curând copil în burtă?

— Pe tine.

— Lasă asta, zise Pilar. Nu se află om să-i placă. Ce-am vrut eu să spun e că vârsta aduce tuturor urâţenia care-i numai a bătrâneţii. Nu-i nevoie să mai cercetăm cu de-amănuntul. Da' dacă *Inglés* trebuie să afle mirosul pe care e dornic să-l cunoască, atuncea trebuie să se ducă în faptul zilei acolo, la *matadero.*

— Am să mă duc, făgădui Robert Jordan. Da' de mirosit am să le miros trecând pe lângă ele, fără să le sărut. Şi mie mi-e silă de tuleie, ca şi lui Rafael.

— Ba să săruţi măcar una, îl sfătui Pilar. Să săruţi una, *Inglés,* numai aşa, fiindcă eşti dornic să ştii, şi pe urmă, cu mirosul ăla în nări, întoarce-te înapoi în oraş, şi dacă ai să vezi o ladă de gunoi plină cu flori pălite, vâră-ţi nasul adânc în ea şi trage aerul până-n fundul pieptului, ca să se amestece mirosul de-acolo cu

ce ai în nări mai dinainte.

— Uite că am şi făcut-o, spuse Robert Jordan. Ce fel de flori erau?

— Crizanteme.

— Zi mai departe, o îndemnă Robert Jordan. Uite că le miros.

— În afară de astea, continuă Pilar, e de mare însemnătate să fie toamnă şi să fie o zi ploioasă, ori barem cu puţină ceaţă, dacă se poate chiar la începutul iernii, şi-atunci ar trebui să-ţi vezi mai departe de drum, să străbaţi oraşul şi să treci pe Calle de Salud, adulmecând ce miresme se răspândesc când se mătură prin *casas de putas* şi se varsă la canal găleţile cu zoaie, iar după ce iei eu tine mirosul irositelor strădanii de dragoste, îngemănat cu cel dulceag de săpun şi mucuri de ţigară, ce-abia gâdilă nările, îndreaptă-te spre *Jardín Botánico,* unde fetele ce nu mai sunt primite să lucreze prin case îşi fac meseria proptite în porţile de fier ale parcului ori în grilajul de fier al gardului sau de-a dreptul pe trotuar. Acolo, în umbra copacilor şi sprijinite de grilajele de fier, împlinesc ele toate poftele bărbaţilor: de la cele mai simple dorinţe plătite cu zece *céntimos* până la preţ de o *peseta,* pentru marea faptă căreia îi datorăm ivirea pe lume, şi prin locurile acelea, pe-un strat de flori uscate, încă nesmulse şi nearuncate, dar foarte potrivite pentru a înmuia pământul, oricum mult mai moale decât trotuarul, acolo ai să găseşti un sac de pânză aspră, cu mirosul pământului ud, al florilor pălite şi al isprăvilor din vremea nopţii. În acel sac afla-vei adunată inima tuturor mirosurilor, al pământului mort, al tulpinilor de flori uscate şi al petalelor putrede, dimpreună cu acel miros care-i şi al naşterii şi al morţii omului, al amândurora împreună. Înfăşoară-ţi sacul acela în jurul capului şi încearcă să răsufli prin pânza lui.

— Nu.

— Ba da, insistă Pilar. Înfăşoară-ţi acel sac în jurul capului şi încearcă să răsufli prin pânza lui, şi-atunci, dacă n-ai pierdut din nări niciuna dintre miresmele de mai înainte, afla-vei mirosul morţii apropiate, aşa cum îl cunoaştem noi.

— Bine, am înţeles, spuse Robert Jordan. Şi zici că aşa mirosea Kaşkin când a fost aici, la voi?

— Da.

— Am înţeles, repetă Robert Jordan cu gravitate. Dacă e adevărat ce spui, înseamnă că bine am făcut când l-am

împuşcat.

— *Olé!* exclamă ţiganul, şi ceilalţi izbucniră în râs.

— Foarte bine, încuviinţă Primitivo. Asta are s-o mai domolească pentru o vreme.

— Da' ia ascultă, Pilar, zise Fernando. Doar nu ţi-i fi închipuit că un om crescut cum a fost crescut *don* Roberto e în stare să facă nişte treburi aşa de scârboase.

— Nu, mărturisi Pilar.

— Ce-ai spus tu îţi întoarce maţele pe dos.

— Aşa-i, mărturisi Pilar.

— Nu-ţi închipui cumva că chiar are să facă lucrurile acelea greţoase?

— Nu, zise Pilar. Şi-acum, haideţi la culcare.

— Da' ia stai puţin, Pilar... continuă Fernando.

— Lasă vorba, auzi?! îi spuse Pilar, repezită şi furioasă. Nu te mai face singur de râs, şi am să-ncerc şi eu să nu mă mai fac de râs vorbind cu oameni care nu-s în stare să priceapă ce le spui.

— Mărturisesc că nu pot să pricep, începu Fernando.

— Nu mărturisi nimic şi nu mai încerca să pricepi, îl îndemnă Pilar. Tot mai ninge afară?

Robert Jordan se duse până la gura peşterii, săltă pătura şi privi afară. Era linişte şi ger afară, în noapte, şi ninsoarea contenise. Privi printre trunchiurile copacilor la albeaţa întinsă pretutindeni, şi printre crestele lor, la cerul acum senin. La prima respiraţie aerul îi pătrunse în plămâni îngheţat şi tăios.

Dacă a furat cai în noaptea asta, El Sordo are să lase urme berechet, gândi Robert Jordan.

Lăsă pătura să cadă la loc şi se întoarse în peştera plină de fum, zicând:

— S-a înseninat. A trecut furtuna.

Capitolul douăzeci

Acum şedea în noapte şi aştepta sosirea fetei. Vântul nu mai sufla şi brazii stăteau liniştiţi în noapte. Trunchiurile se înălţau din zăpada ce acoperea întreg pământul, iar el şedea culcat în sacul de dormit şi simţea dedesubt moliciunea culcuşului ce şi-l alcătuise, stătea cu picioarele întinse în căldura sacului, iar la cap avea aerul rece şi tăios care îi pătrundea în nări la fiece răsuflare. Era întins pe-o coastă, la căpătâi pusese drept pernă bocceaua făcută din pantalonii şi bluza înfăşurate în jurul pantofilor, şi simţea în lături metalul rece al pistolului automat scos din toc când se dezbrăcase, prins cu şnurul de încheietura mâinii drepte. Împinse pistolul mai încolo, se vârî şi mai adânc în sac şi rămase cu ochii aţintiţi către spărtura aceea neagră dintre stânci, care era intrarea în peşteră. Cerul se înseninase şi zăpada arunca destulă lumină ca să poată distinge trunchiurile copacilor şi înălţimea stâncoasă sub care se afla peştera.

Ceva mai devreme, în cursul serii, luase toporul, ieşise din peşteră şi, călcând peste zăpada proaspăt căzută, se dusese până la marginea poienii şi tăiase un brad micuţ. Îl târâse prin întuneric, trăgându-l de trunchi, până la poalele zidului de stâncă. Acolo, cât mai aproape de adăpostul stâncii, îl ridicase în picioare, îl ţinuse bine cu o mână şi cu cealaltă mânuise toporul, retezându-i toate ramurile şi adunându-le grămadă. Pe urmă lăsase deoparte grămada de ramuri, trântise în zăpadă trunchiul golaş şi se dusese în peşteră să ia o scândură ce stătea rezemată de perete. Cu scândura curăţase zăpada de-a lungul zidului de stâncă, apoi luase ramurile de brad, le scuturase de zăpadă şi le aşezase unele peste altele, ca fulgii într-o pernă, alcătuindu-şi un pat. Pusese trunchiul de brad la picioarele patului de ramuri, ca să nu le lase să alunece, şi-l proptise bine în pământ cu două aşchii groase, sparte din marginea scândurii.

După aceea dusese scândura şi toporul înapoi în peşteră, intrase înăuntru, aplecându-şi capul pe sub pătura atârnată în uşă, şi pe amândouă le rezemase de perete.

— Ce faci pe-afară? întrebase Pilar.

— Îmi fac un pat.

— Să nu-mi ciopârţeşti pentru patul tău scândurile raftului meu cel nou.

— Îmi pare foarte rău.

— Nu contează, spusese Pilar. Sunt scânduri cât lumea acolo, la joagăr. Ce fel de pat ţi-ai făcut?

— Aşa cum se fac în ţară la mine.

— Atuncea îţi urez somn uşor în pat la tine.

Robert Jordan deschisese o raniţă, trăsese afară sacul de dormit, aşezase la loc lucrurile împachetate acolo şi ieşise din peşteră cu sacul în mână, plecând din nou capul sub pătură, apoi întinsese sacul peste ramuri, cu capătul închis sprijinit de trunchiul prins în ţăruşi la piciorul patului. Capătul deschis al sacului stătea la adăpostul zidului de stâncă. Pe urmă se întorsese în peşteră să-şi ia raniţele, dar Pilar îi spusese:

— Le poţi lăsa aici în grija mea, ca şi noaptea trecută.

— Da' n-o să stea nimeni de santinelă? întrebase Robert Jordan. Noaptea-i senină şi furtuna a încetat.

— Se duce Fernando, răspunsese Pilar.

Maria se afla în fundul peşterii, şi Robert Jordan nu putea s-o vadă.

— Noapte bună tuturor, spusese el. Mă duc să mă culc.

Dintre toţi cei ce-şi întindeau păturile şi aşternuturile pe podea, dinaintea vetrei, dând deoparte mesele de scânduri şi scaunele acoperite cu piei crude, ca să facă loc pentru culcuşuri, doar Primitivo şi Andrés ridicaseră privirile şi răspunseseră:

— *Buenas noches*.

Anselmo şi adormise într-un colţ, înfăşurat tot în pătură şi în pelerină, de nici nasul nu i se mai vedea. Pablo adormise pe scaun.

— Vrei o piele de oaie pentru patul tău? îl întrebase Pilar în şoaptă.

— Nu, răspunsese Robert Jordan. Mulţumesc frumos. N-am nevoie.

— Somn uşor, îi urase Pilar. De lucrurile tale am eu grijă.

Fernando ieşise din peşteră împreună cu el şi rămăsese o clipă lângă locul unde-şi întinsese Robert Jordan sacul de dormit.

— Ciudat gând ţi-a mai venit să te culci afară, *don* Roberto, spusese, stând în întuneric, înfăşurat în pelerina făcută din pătură şi cu carabina atârnată pe umăr.

— Sunt învăţat să dorm afară. Noapte bună.

— Dacă zici că eşti învăţat.

— Când te schimbă din post?

— La patru.

— O să ai de îndurat frig mult până atuncea.

— Sunt învăţat cu treaba asta, spusese Fernando.

— Atuncea, dacă zici că eşti învăţat… adăugase Robert Jordan cu multă politeţe.

— Da, încuviinţase Fernando. Acuma trebuie să mă duc la post. Noapte bună, *don* Roberto.

— Noapte bună, Fernando.

Pe urmă îşi făcuse căpătâi din lucrurile scoase de pe el şi se vârâse în sac, apoi rămăsese în aşteptare, simţind arcuirea ramurilor de brad sub căldura flanelată şi uşoară ca fulgul a sacului de dormit şi privind mereu peste întinderea zăpezii către intrarea în peşteră; şi în vreme ce aştepta, simţea cum îi bate inima în piept.

Noaptea era senină, iar capul lui la fel de limpede şi rece ca şi aerul de deasupra. Simţea în nări mireasma ramurilor de brad de sub el, mirosul specific de brad al cetinilor strivite, şi mirosul mai pătrunzător al răşinii scurse din ramurile retezate. Se gândea la Pilar. Pilar şi mirosul morţii, îşi zise Robert Jordan. Asta-i mirosul care-mi place. Asta şi mireasma trifoiului proaspăt cosit, mirosul salviei strivite sub copitele calului când umbli după cirezi, fumul focului de lemne şi al frunzelor uscate arse la vremea toamnei. Asta trebuie să fie mireasma nostalgiei, mirosul frunzelor uscate strânse cu grebla în grămezi aprinse toamna pe străzile din Missoula. Ce-ai vrea cel mai mult să miroşi acuma? Iarba dulce purtată de indieni în traistele lor? Pielea tăbăcită şi pusă la fum? Mireasma pământului reavăn după o ploaie de primăvară? Mirosul mării, aşa cum îţi umple nările când străbaţi printre bălării un promontoriu din Galicia? Ori al vântului ce vine dinspre uscat când te-apropii în întuneric de coastele Cubei? Ala e mirosul florilor de cactus, al mimozelor şi al pomuşoarelor cu boabe ca de struguri. Ori ai prefera mirosul şuncii prăjite, dimineaţa, când eşti flămând? Ori al cafelei, tot dimineaţa? Ori mireasma unui măr ionatan când muşti din el? Al unui teasc de cidru stors în cramă, ori al pâinii proaspete, atunci scoasă din cuptor? Probabil că ţi-e foame, îşi spuse Robert Jordan şi se întoarse pe-o rână, privind mereu spre intrarea în peşteră, dezvăluită de lumina stelelor, reflectată în zăpadă.

Cineva se ivi de sub pătură, şi Robert Jordan putu să vadă cum acela, cine o fi fost, rămâne câteva clipe în spărtura din

stâncă, unde era intrarea peşterii. Auzi apoi un fâşâit în zăpadă, iar cine o fi fost acela îşi plecă iute capul şi intră înăuntru.

Cred că n-are să vină până ce nu adorm cu toţii, gândi Robert Jordan. Atâta timp pierdut! Jumătate din noapte a şi trecut. O, María! Vino acuma, repede, Maria, că tare puţin timp ne mai rămâne.

Auzi zgomotul stins al unei pale de zăpadă căzută de pe ramuri peste zăpada de pe jos. Se pornise o boare de vânt. Îi simţea pe obraji adierea lină. Şi deodată îl cuprinse spaima că s-ar putea să nu vină. Vântul ce se-nteţea îi aduse aminte cât de aproape era dimineaţa. Şi tot mai multă zăpadă cădea de pe ramuri, în vreme ce vântul începuse să clatine vârfurile brazilor.

Vino acum, Maria. Te rog, vino acum, şi vino repede, gândea Robert Jordan. O, vino încoace, chiar acuma. Nu mai zăbovi. Nu mai are niciun fel de rost să aştepţi până or să adoarmă.

Pe urmă o zări ieşind de sub pătura ce acoperea gura peşterii. Rămase acolo, pe loc, vreo câteva clipe, şi Robert Jordan ştia că ea este, dar nu putea să vadă ce face. Fluieră o dată slab, dar fata rămânea tot la gura peşterii, îndeletnicindu-se cu ceva în întunericul din umbra stâncii. Apoi se apropie în fugă, ducând o legătură în mână, şi o văzu cum aleargă prin zăpadă cu picioarele ei lungi. Pe urmă îngenunche lângă sac, cu capul proptit puternic în pieptul lui, şi-şi scutură cu mâna zăpada de pe tălpi. Îl sărută şi-i dădu bocceaua ce-o avea în mână.

— Pune-o alături de pernă, îi spuse fata. Le-am scos de pe mine acolo, la gura peşterii, ca să nu mai pierd timpul.

— Ai venit desculţă prin zăpadă?

— Da, răspunse fata, şi n-am pe mine decât cămaşa de mireasă.

O cuprinse în braţe şi o strânse tare la piept, iar ea îşi frecă obrazul de bărbia lui şi-i şopti:

— Să nu-mi atingi tălpile. Sunt reci ca gheaţa, Roberto.

— Pune-le aici, să se încălzească.

— Nu! se împotrivi Maria. Lasă-le, c-au să se încălzească repede. Da’ spune-mi iute, chiar acuma, că-ţi sunt dragă.

— Îmi eşti tare dragă.

— Ce bine e. Ce bine, ce bine…

— Îmi eşti tare drag, iepuraş mic.

— Îţi place cămaşa mea de mireasă?

— E tot cămaşa aia.

— Da. Ca şi noaptea trecută. E cămaşa mea de mireasă.

— Pune-ţi picioarele aici.

— Nu vreau, ar fi prea de tot. Se-ncălzesc ele şi singure. Mie mi se pare că-s calde. Numai din pricina zăpezii îs reci pentru tine. Mai spune o dată.

— Îmi eşti tare drag, iepuraş mic.

— Şi mie mi-eşti aşa de drag… Şi sunt nevasta ta.

— Au adormit?

— Nu, răspunse fata. Da' n-am mai putut răbda. Şi parcă ce mai contează?

— Deloc, spuse Robert Jordan şi o simţi strâns lipită de el, zveltă, şi prelungă, şi caldă, şi drăgăstoasă. Nimic altceva nu mai contează.

— Aşază-ţi palmele pe creştetul meu şi pe urmă să vedem dacă te pot săruta.

— Te-am sărutat cum trebuie? întrebă ea mai târziu.

— Da, răspunse Robert Jordan. Scoate de pe tine cămaşa asta de mireasă.

— Crezi c-ar fi bine s-o scot?

— Da, dacă n-are să-ţi fie frig.

— *Qué va,* frig! Parcă ard în foc.

— Şi eu la fel. Da' mai târziu n-are să-ţi fie frig?

— Nu. Mai târziu o să fim ca o sălbăticiune a pădurii şi o să stăm aşa strâns lipiţi, că nici n-o să mai putem spune oare dintre noi e unul şi care e celălalt. Oare nu simţi că inima mea e inima ta?

— Ba da. Nu mai e nicio deosebire.

— Da, uite, vezi cum e? Eu sunt tu şi tu eşti eu şi fiecare dintre noi e pe de-a-ntregul celălalt. Şi mi-eşti aşa de drag, of, aşa de drag îmi eşti! Nu-i drept, că suntem unul singur? Nu simţi oare că este chiar aşa?

— Da, zise Robert Jordan. Chiar aşa este.

— Şi uite ce fel e-acum. Nici nu mai ai altă inimă decât a mea.

— Nici alte mâini, nici alte picioare şi nici alt trup.

— Da' suntem deosebiţi, spuse Maria. Aş vrea să fim chiar la fel şi la fel.

— Nu se poate să vrei asta.

— Ba da, vreau! Vreau! Şi trebuia neapărat să ţi-o spun.

— Nu se poate să vrei asta.

— Poate că nu vreau, spuse Maria vorbind în şoaptă, cu

buzele lipite de umărul lui. Da' îmi place s-o spun şi vreau s-o spun. De vreme ce suntem deosebiţi, sunt fericită că tu eşti Roberto şi eu sunt Maria. Da' dacă ai vrea vreodată să schimbi, aş fi fericită să schimb. Atuncea eu aş fi tu, fiindcă prea îmi eşti drag.

— Nu vreau deloc să schimb. E mai bine să fim unul, şi fiecare să fie aşa cum este.

— Da' acuma o să fim unul singur, şi niciodată unul dintre noi n-are să fie despărţit de celălalt. Apoi adăugă: Eu am sa fiu tu când n-ai să te afli de faţă. Of, aşa de drag îmi eşti, şi tare multă grijă trebuie să am de tine!

— Maria.

— Da.

— Maria.

— Da.

— Maria.

— Ah, da. Te rog.

— Nu ţi-e frig?

— Nu, nici vorbă. Trage-ţi sacul peste umeri.

— Maria.

— Nu pot vorbi.

— Of, Maria. Maria. Maria.

Iar mai târziu, înlănţuiţi, străjuiţi în afară de frigul nopţii, întinşi în căldura sacului, cu capul lipit de obrazul lui, a rămas nemişcată şi topită de fericire alături de el, şi după o vreme a întrebat în şoaptă:

— Şi tu?

— *Como tu,* a răspuns Robert Jordan.

— Da, spuse fata. Da' n-a mai fost tot ca astăzi după-amiază.

— Nu.

— Da' mi-a plăcut şi mai mult. Nu-i nevoie să mai şi mori.

— *Ojala no!* zise Robert Jordan. Nădăjduiesc că nu.

— Nu asta am vrut să spun.

— Ştiu. Ştiu ce-ai vrut să spui. La acelaşi lucru ne gândim amândoi.

— Atuncea de ce-ai răspuns aşa, şi nu la ce-am vrut să zic eu?

— Pentru un bărbat e altceva.

— Dacă-i aşa, îmi pare bine că nu suntem la fel.

— Şi mie, mărturisi Robert Jordan. Da' am înţeles ce-ai vrut să spui când ai pomenit despre moarte. Am zis şi eu aşa, ca

bărbaţii, din obişnuinţă. Da’ simt şi eu la fel ca tine.

— Oricum ai fi şi oricum ai vorbi, tot aşa aş vrea să fii mereu.

— Iar tu mi-eşti dragă tare şi mi-e drag numele tău, Maria.

— E-un nume foarte obişnuit.

— Nu, se împotrivi Robert Jordan. Nu-i obişnuit.

— Acuma n-ar fi bine să dormim? întrebă Maria. Aş putea s-adorm numaidecât.

— Hai să dormim, zise Robert Jordan şi-i simţea trupul prelung şi uşor, cald, alături de el, liniştitor, acolo, alături de el, gonind ca printr-o minune singurătatea din preajmă, prin simpla atingere a coapselor, a umerilor ori a picioarelor, aliindu-se cu trupul lui pentru a sta împotriva morţii şi atunci iarăşi vorbi: Somn uşor, iepuraş mic şi-năltuţ.

Iar fata răspunse:

— Am şi adormit.

— Am să dorm şi eu, o vesti Robert Jordan. Somn uşor, iubito. Apoi adormi, cu sufletul topit de fericire.

Dar peste noapte se trezi şi o strânse tare în braţe, ca şi cum ar fi fost întreagă viaţa lui şi cineva ar fi încercat să i-o răpească. O strânse tare la piept, simţind că ţine în braţe întreaga-i viaţă şi că acesta era adevărul. Dar fata dormea somn adânc şi senin şi nu se trezi. Atunci se întoarse pe-o coastă şi se dădu puţin mai în lături, trase sacul peste capul fetei şi o mai sărută o dată pe gât, smuci de şnur şi aduse pistolul mai aproape, cât mai la îndemână, apoi rămase întins acolo şi se cufundă în gânduri.

Capitolul douăzeci şi unu

Odată cu primele licăriri ale zorilor se pomi un vânt cald şi auzea cum se topeşte zăpada în copaci şi cade bufnind la pământ. Era o dimineaţă de primăvară înaintată. La cea dintâi respiraţie, îşi dădu seama că ninsoarea nu fusese decât o trecătoare furtună de munte, şi până la vremea prânzului avea să dispară cu totul. Apoi auzi un cal apropiindu-se şi tropotul surd al copitelor înfăşurate în zăpada moale. Auzi lipăitul tocului de carabină ce se lovea ritmic de coastele calului şi auzi scârţâitul şeii.

— Maria, zise Robert Jordan şi o scutură de umăr, ca s-o trezească. Ascunde-te în sac.

Cu o mână îşi încheia cămaşa, iar în cealaltă ţinea pistolul automat şi cu degetul mare ridică piedica. Văzu capul tuns al fetei dispărând brusc în sac şi peste o clipă zări călăreţul venind printre brazi. Se ghemui în sac şi, ţinând pistolul cu amândouă mâinile, ţinti spre omul care înainta călare către el. Nu-l mai văzuse niciodată până atunci.

Călăreţul ajunsese aproape în faţa lui. Avea un cal mare sur şi purta beretă kaki, o pelerină de pătură asemănătoare cu un *poncho* şi cizme negre înalte. Din tocul de la dreapta şeii ieşea patul şi încărcătorul oblic ale unui pistol-mitralieră. Era tânăr la faţă, cu trăsături aspre, şi în clipa aceea dădu cu ochii de Robert Jordan.

Întinse mâna jos către tocul pistolului, şi când se aplecă, răsucindu-se către dreapta, pentru a-şi smulge arma, Robert Jordan văzu insigna roşie înfiptă la stânga, în pieptul pelerinei de pătură kaki.

Ţintind către mijlocul pieptului, puţin mai jos de insignă, Robert Jordan trase.

Detunătura hăuli prelung prin pădurile înveşmântate în zăpadă.

Calul zvâcni înainte, ca şi cum ar fi fost strâns în pinteni; călăreţul cel tânăr, cu mâna încă prinsă de tocul pistolului, alunecă spre pământ, dar piciorul drept îi rămase prins în scară. Surul o luă la goană printre copaci, trăgând târâş după el călăreţul care sălta scurt pe pământ, cu faţa în jos, iar Robert Jordan se ridică, ţinând pistolul într-o singură mână.

Calul cel mare şi sur galopa printre brazi. În urma omului târât

prin zăpadă rămânea o pârtie largă, cu o dâră roşie pe margine. Cei din peşteră *se* îngrămădeau la ieşire. Robert Jordan se ridică, îşi desfăcu pantalonii din bocceaua ce-i slujise de căpătâi şi începu să-i îmbrace. Îi spuse Mariei:

— Îmbracă-te repede.

Auzi pe sus zumzetul unui avion care zbura la mare înălţime. Printre brazi văzu calul sur care se oprise şi stătea în loc, iar alături, călăreţul, tot atârnat în scară, cu faţa în jos.

— Du-te şi prinde calul! îi strigă Robert Jordan lui Primitivo, când îl văzu că vine spre el. Apoi întrebă: Cine a fost de santinelă pe creastă?

— Rafael, răspunse Pilar din gura peşterii. Rămăsese acolo, cu părul încă întins pe spate în două coade groase.

— Au trimis cavalerie încoace, îi vesti Robert Jordan. Duceţi repede mitraliera la creastă.

O auzi pe Pilar cum strigă către peşteră: „Agustín!" Apoi intră ea însăşi înăuntru, şi doi bărbaţi ieşiră în fugă de acolo, unul dintre ei ducând în spinare mitraliera, cu trepiedul proptit pe umeri; celălalt ducea un sac cu încărcătoare.

— Du-te cu ei la creastă, îi spuse Robert Jordan lui Anselmo. Te întinzi lângă mitralieră şi-i ţii picioarele.

Toţi trei o luară la fugă pe cărarea din pădure.

Soarele încă nu se înălţase peste piscurile munţilor, iar Robert Jordan stătea în picioare, îşi încheia grăbit pantalonii şi îşi strângea centura, purtând pe încheietura mâinii şnurul de care atârna pistolul. Puse pistolul în tecul de la centură, lăsă nodul în jos pe şnur şi-şi trecu laţul peste cap.

Într-o bună zi cineva are să te strângă de gât cu laţul ăsta, gândi el. Ei, dar ce-ai fi făcut dacă nu-l aveai? Scoase pistolul din toc, trase închizătorul, vârî înăuntru un cartuş luat din încărcătorul de lângă toc, şi armă din nou.

Se uită printre brazi şi-l văzu pe Primitivo ţinând calul de dârlogi şi trudindu-se să scoată din scară piciorul călăreţului. Leşul rămăsese în zăpadă, cu faţa în jos, iar Primitivo începu să-i scotocească buzunarele. Robert Jordan îl văzu şi-i strigă:

— Vino încoace! Adă şi calul!

Când se lăsă pe pământ, ca să-şi pună pantofii cu talpă de sfoară, o simţi cu genunchii pe Maria, care se îmbrăca în sac. Acum nu mai ocupa niciun loc în viaţa lui.

Cavaleristul ăsta nu se aştepta la niciun fel de surpriză, gândi

Robert Jordan. Probabil că nu mersese pe nişte urme de cai, şi nu numai că nu era alarmat, dar nici măcar atent. Nu văzuse nici urmele ce duceau la postul de santinelă de pe creastă. Mai mult ca sigur că făcea parte din vreo patrulă răzleaţă trimisă aici, în munţi. Dar când restul patrulei va vedea că nu se mai întoarce, are să pornească pe urmele lui şi are să ajungă până la peşteră. Dacă nu cumva zăpada apucă să se topească mai înainte, îşi spuse Robert Jordan. Şi dacă între timp nu se întâmplă ceva cu patrula.

— Ai face bine să te duci la postul din vale, îi spuse lui Pablo.

Ieşiseră cu toţii din peşteră şi-aveau carabine în mâini şi grenade la centuri. Pilar îi întinse o traistă de piele plină cu grenade, iar Robert Jordan luă trei bucăţi şi le vârî în buzunare. Îşi plecă repede capul pe sub pătură, intră în peşteră, găsi cele două raniţe, şi din cea în care se afla puşca-mitralieră scoase ţeava şi patul, ataşă patul la ţeavă, puse un încărcător la armă şi alte trei în buzunare. Încuie raniţa şi porni spre ieşire. Am două buzunare îndesate cu fierărie, gândi el. Numai de-ar rezista căptuşeala. Păşi afară din peşteră şi îi spuse lui Pablo:

— Mă duc la postul de sus. Agustín ştie să umble cu mitraliera?

— Da, răspunse Pablo. Se uita lung la Primitivo, care venea aducând şi calul.

— *Mira qué caballo!* zise deodată Pablo. Ia te uită ce mai cal!

Surul cel mare asudase şi cam tremura, iar Robert Jordan îl bătu cu palma pe greabăn.

— Am să-l duc la caii ceilalţi, adăugă Pablo.

— Nu! se împotrivi Robert Jordan. A lăsat urme venind încoace. Trebuie să lase urme şi de plecare.

— Adevărat, încuviinţă Pablo. Îl încalec şi plec cu el de-aici, pe urmă îl ţin ascuns undeva, şi după ce se topeşte zăpada, îl aduc îndărăt. Azi îţi merge mintea strună, *Inglés*.

— Trimite pe cineva la postul din vale! îi porunci Robert Jordan. Noi trebuie să ne ducem sus, pe creastă.

— Nu-i nevoie, spuse Pablo. Călare nu se poate veni pe-acolo. Da’ de plecat noi putem pleca, şi pe-acolo şi prin alte două locuri. E mai bine să nu lăsăm urme dac-o mai fi să treacă nişte avioane pe deasupra. Dă-mi *bota* cu vin, Pilar.

— Ca să pleci cine ştie unde şi să te-mbeţi, zise Pilar. Lasă, mai bine, uite, ia astea. Se aplecă şi îi vârî în buzunare două

grenade.

— *Qué va,* să mă-mbăt! se răsti Pablo. Acuma-i vreme cu primejdie. Dă *bota* încoace. Când e vorba de treburi dintr-astea, nu-mi place să m-adăp cu apă.

Ridică mâinile, prinse dârlogii şi sări în şa. Calul era nervos, şi Pablo, zâmbind fericit, încercă să-l mai liniştească bătându-l cu palma pe gât. Robert Jordan îl văzu cum îşi trece drăgăstos pulpele peste coastele surului.

— *Qué caballo más bonito!* rosti Pablo şi din nou bătu cu palma pe gâtul calului. *Qué caballo más hermoso!* Haidem. Cu cât îl scot mai repede de-aici, cu-atât e mai bine.

Se aplecă spre dreapta şi trase din toc pistolul automat, uşor şi cu ţeava în apărătoare cu găuri mari, pentru ventilaţie, o adevărată puşcă mitralieră construită pentru cartuşe de pistol de 9 mm. Îl cercetă cu privirea şi spuse;

— Ia te uită ce mai armament au! Ia uitaţi-vă cum arată cavaleria modernă.

— Ai acolo cavaleria modernă întinsă cu faţa în jos, zise Robert Jordan. *Vámonos*. Ai grijă, Andrés, pune şeile pe cai şi ţine-i gata pregătiţi. Dacă auzi împuşcături, adă-i acolo în pădure, lângă spărtura din stâncă. Pe urmă vii la noi, cu arme cu tot, şi laşi femeile să aibă grijă de cai. Fernando, tu ai în seamă raniţele mele şi le aduci şi pe ele odată cu caii. Dar înainte de orice, raniţele trebuie mânuite cu grijă. Ia şi tu seama la ele, îi spuse apoi lui Pilar. Încredinţează-te că au pornit odată cu caii. Pe urmă porunci: *Vámonos!* Haideţi să mergem.

— Maria şi cu mine o să pregătim totul pentru plecare, zise Pilar. Apoi se adresă lui Robert Jordan: Ia te uită la el, şi făcu semn spre Pablo, înfipt în şaua surului aşa cum stau călare păzitorii de vite, făcând un singur trup cu al calului, şi animalul îşi dilata nervos nările, în vreme ce Pablo ataşa încărcătorul la pistol. Ia te uită ce poate face un cal din omul ăsta!

— Mie doi cai mi-ar trebui, spuse Robert Jordan cu aprindere.

— Primejdia e calul tău.

— Atuncea dă-mi mai bine un catâr, răspunse zâmbind Robert Jordan. Iar peste o clipă îi spuse: Să mi-l despoi pe dumnealui, şi făcu semn din cap spre locul unde mortul zăcea cu faţa în zăpadă. Strângi totul, orice scrisori şi orice fel de hârtii, şi le pui în buzunarul dinafară al raniţei. Absolut tot, înţelegi?

— Da.

— *Vámonos!* încheie Robert Jordan.

Pablo o luă călare înainte, iar cei doi îl urmară mergând unul în urma celuilalt, ca să nu bătătorească mai rău zăpada. Robert Jordan ducea pistolul-mitralieră, ţinându-l de mânerul din faţă, cu ţeava în jos. Tare ar fi bine dacă ar merge aceeaşi muniţie ca şi la pistolul de la şa, gândea el. Dar nu merge. Cel de la şa e un pistol german. Iar arma din mâna mea a fost a bietului Kaşkin.

Acum soarele sălta peste piscurile munţilor. Bătea un vânt cald şi zăpada se topea. Era o încântătoare dimineaţă de primăvară înaintată.

Robert Jordan privi îndărăt şi o văzu pe Maria stând lângă Pilar. Şi o văzu cum porneşte deodată în fugă pe cărare. Se opri ca să se mai depărteze Primitivo şi să poată vorbi cu ea.

— Ascultă, zise fata. Nu pot veni şi eu cu tine?

— Nu. Dă-i ajutor lui Pilar.

Păşea în urma lui şi îi puse mâna pe braţ.

— Vin şi eu.

— Nu se poate.

Dar mergea mai departe, la im pas în urma lui.

— Pot să ţin şi eu picioarele mitralierei, aşa cum i-ai spus lui Anselmo să facă.

— N-ai să ţii niciun fel de picioare. Nici de mitralieră, nici de altele.

Veni lângă el, se-aplecă şi îi vârî mâna în buzunar.

— Nu, se împotrivi Robert Jordan. Nu se poate să vii. Da’ ai grijă de cămaşa ta de mireasă.

— Atunci sărută-mă, dacă trebuie să pleci, îl rugă fata.

— Nu prea ştii ce-i aceea ruşine, spuse Robert Jordan.

— Nu, mărturisi Maria. deloc.

— Hai, întoarce-te îndărăt. E-o mulţime de treabă de făcut. Dacă au să vină după urmele astea de cal, s-ar putea să dăm o luptă.

— Ascultă, zise fata. Văzut-ai ce purta ăla în piept?

— Da. Cum să nu văd?

— „Sfânta Inimă” era.

— Sigur că da. Toţi oamenii din Navarra o poartă.

— Şi în ea ai ţintit?

— Nu. Mai jos. Hai, acuma întoarce-te îndărăt.

— Ascultă, urmă fata. Am văzut totul.

— N-ai văzut nimic. Un om. Un om doborât de pe deal. *Vete.*

Du-te îndărăt.

— Spune-mi că-ţi sunt dragă.

— Nu. Acuma nu.

— Acuma nu-ţi sunt dragă?

— *Déjamos*. Pleacă îndărăt. Omul nu poate face treburi dintr-astea şi totodată să şi iubească.

— Vreau să merg şi să ţin de picioarele mitralierei şi când latră ea, am să te şi iubesc, în aceeaşi vreme.

— Eşti nebună! Gata, acum întoarce-te îndărăt.

— Nu sunt nebună, zise Maria. Îmi eşti drag tare,

— Dacă-i aşa, întoarce-te îndărăt.

— Bine. Uite, mă duc. Şi dacă tu nu mă iubeşti, te iubesc eu atâta cât să ajungă pentru amândoi.

Se uită la ea şi-i zâmbi pierdut în gândurile lui.

— Când o să auziţi împuşcături, îi zise Robert Jordan, luaţi caii şi plecaţi cu ei unde v-am spus. Ai grijă s-o ajuţi pe Pilar la raniţele mele. S-ar putea şi să nu fie nimic. Aşa sper.

— Mă duc, zise Maria. Ia te uită ce mai cal are Pablo!

Surul cel mare urca în sus pe potecă.

— Da. Da’ numai pleacă odată.

— Mă duc.

Pumnul fetei, strâns tare în buzunarul lui, îl lovea cu putere în coapsă. Se uită la ea şi văzu că ochii îi înoată în lacrimi. Scoase pumnul din buzunar, îl strânse cu disperare pe după gât şi îl sărută, rostind mereu:

— Mă duc. *Me voy*. Mă duc.

Privi îndărăt şi o văzu stând pe loc neclintită, iar cele dintâi raze ale soarelui de dimineaţă îi luminau chipul bronzat şi părul tuns scurt, castaniu ca aurul ar» în foc. 11 salută ridicând pumnul strâns, se răsuci în loc şi pomi în jos pe cărare, cu privirile în pământ.

Primitivo se întoarse şi se uită în urma ei, apoi spuse:

— Dacă n-ar avea părul tuns aşa de scurt, ar fi fată frumoasă.

— Da, încuviinţă Robert Jordan. Dar gândurile îi fugiseră în altă parte.

— Şi cum e la pat? întrebă Primitivo.

— Ce-ai spus?

— Cum e la pat?

— Tacă-ţi fleoanca!

— Omul n-tare de ce să se supere când…

— Taci din gură! îi spuse Robert Jordan. Cerceta din ochi poziţia.

Capitolul douăzeci şi doi

— Taie nişte ramuri de brad şi adu-mi-le repede încoace, îi porunci Robert Jordan lui Primitivo. Pe urmă se adresă lui Agustín: Nu-mi place unde-i aşezată mitraliera.

— De ce?

— Mut-o uite colo, îi spuse Robert Jordan arătându-i cu mâna, şi pe urmă am să te lămuresc. Aicea, uite-aşa. Stai să-ţi dau o mână de ajutor, urmă el, şi după aceea se lăsă jos, pe vine. Privi peste strunga îngustă, cercetând înălţimea stâncilor de pe amândouă părţile. Trebuie aşezată mai departe, într-acolo. Bine. Uite-aici. E destul de bine până o s-o putem aşeza chiar cum trebuie. Acolo. Aşază bolovanii aici. Uite, unul în locul ăsta. Mai aşază unul dincolo, pe-o latură. Lasă loc pentru ţeavă, să aibă unde se mişca. În partea aceea bolovanul trebuie pus ceva mai departe. Anselmo, dă fuga până la peşteră şi adă un topor. Repede... Niciodată n-aţi făcut un amplasament ca lumea pentru mitralieră? îl întrebă pe Agustín.

— Totdeauna aici am aşezat-o.

— Nu v-a spus Kaşkin niciodată s-o puneţi dincolo?

— Nu. Am primit-o după ce plecase el.

— Şi dintre cei care au adus-o niciunul nu se pricepea să umble cu asemenea armă?

— Nu. Un fel de cărăuşi au adus-o.

— Bună treabă mai e şi asta, zise Robert Jordan. Vasăzică doar v-au dat-o, fără să vă instruiască în niciun fel?

— Da, aşa ca şi cum ţi-ar trimite cineva un dar. Una pentru noi şi una pentru El Sordo. Patru oameni le-au adus. Călăuziţi de Anselmo.

— Mare minune că nu le-au pierdut dacă au trebuit să treacă patru oameni deodată peste linia frontului.

— Şi eu tot aşa m-am gândit, spuse Agustín. Mi-am zis că cine le-a trimis chiar aşa a şi avut de gând: să le piardă. Numai că Anselmo a fost în stare să le aducă.

— Ştii să umbli cu ea?

— Da. Am făcut exerciţii. Eu ştiu. Pablo ştie. Primitivo ştie. Şi ştie şi Fernando. Am cercetat-o cu de-amănuntul, desfăcând-o bucată cu bucată, şi pe urmă punând-o la loc, pe masa din peşteră. Odată s-a întâmplat că de desfăcut am desfăcut-o noi, da' pe urmă două zile încheiate n-am mai fost în stare s-o facem

la loc. Şi de-atuncea n-am mai desfăcut-o.

— Acuma trage?

— Da. Numai că nici pe ţigan şi nici pe ceilalţi nu-i lăsăm să umble cu ea.

— Ei, ia ascultă. Vezi? De-acolo de unde era, n-ai fi putut să faci nimic cu mitraliera. Uite colo. Stâncile alea, care trebuie să vă apere flancul, n-ar fi făcut decât să-i acopere pe cei porniţi împotriva voastră. Cu o armă ca asta trebuie să găseşti un loc întins asupra căruia să poţi trage foc. Şi trebuie să stai aşa fel ca să-l iei pe duşman dintr-o parte. Înţelegi? Ia te uită. Acuma poţi lua sub foc orice colţişor.

— Înţeleg, zise Agustín. Da' noi n-am luptat niciodată în apărare, afară de-atuncea, când ne-au ocupat oraşul. La tren au fost soldaţi de-au umblat cu *máquina*.

— N-avem decât să învăţăm cu toţii împreună, spuse Robert Jordan. Sunt doar câteva lucruri pe care trebuie să le iei în seamă. Şi unde-i ţiganul, că aici ar fi trebuit să se afle?

— Habar n-am.

— Da' oare unde ar putea să fie?

— Habar n-am.

Pablo trecuse călare prin strungă, cotise şi dăduse o dată roată peste culmea plată ca un platou, devenită acum câmpul de tragere al mitralierei. Robert Jordan îl urmărea cu privirea cum coboară călare pe coastă, pe alături de urmele lăsate de cal la venire. Pe urmă coti drept la stânga şi se pierdu în pădure.

Sper că n-are să dea chiar nas în nas cu nişte cavalerişti, îşi spunea Robert Jordan. Tare mi-e teamă să nu ne cadă-drept în poală.

Primitivo aduse ramurile de brad, iar Robert Jordan le înfipse prin zăpadă în pământul neîngheţat, aplecându-le de amândouă părţile peste mitralieră.

— Mai adă, îi ceru apoi lui Primitivo. Trebuie să-i ascundă pe amândoi oamenii care mânuiesc mitraliera. Ce fac eu aicea nu-i treabă bună, da' o să ne slujim de ea până aduce Anselmo toporul. Ascultaţi, urmă Robert Jordan, dacă auziţi cumva un avion, vă-ntindeţi numaidecât la pământ, în umbra stâncilor. Eu rămân aici, lângă mitralieră.

Acum, când soarele se înălţase şi bătea vânt cald, era plăcut să stai pe coastele stâncoase scăldate în lumină.

Patru cai, gândi Robert Jordan. Cele două femei şi cu mine,

Anselmo, Primitivo, Fernando, Agustín şi cum naiba îl cheamă pe celălalt frate? Fac opt. Fără să-l mai punem la socoteală şi pe ţigan. Adică nouă. Şi cu Pablo, plecat acum călare, fac zece. Andrés îl cheamă. Al doilea frate. Plus celălalt, Eladio. Vasăzică, unsprezece. Nici măcar jumătate de cal de fiecare. Trei oameni pot să apere strunga asta şi patru pot să plece. Cinci cu Pablo. Şi mai rămân doi. Cu Eladio, trei. Da' ăsta unde naiba o fi?

Numai unul Dumnezeu ştie ce-o să se întâmple cu Sordo dacă au luat urma cailor prin zăpadă. Mare porcărie, să stea ninsoarea tocmai atunci! Da' dacă azi se topeşte, înseamnă că se îndreaptă lucrurile. Da' nu şi pentru Sordo. Tare mi-e teamă că pentru Sordo nu mai au cum să se-ndrepte.

Dacă scăpăm azi toată ziua şi nu trebuie să dăm nicio luptă, cu forţele de care dispunem putem îndeplini de minune ce-avem de făcut mâine. Sunt convins că putem. Poate că nu foarte bine. Poate că nu chiar aşa cum ar trebui, nu fără să facem nicio prostie, nu întru totul cum ar fi de dorit; dar punându-i pe toţi la treabă, putem izbuti. *Dacă nu trebuie să dăm vreo luptă astăzi*. Dacă trebuie să luptăm, atunci Dumnezeu să ne aibă în buna lui pază.

Deocamdată nu văd niciun loc unde am putea sta până atunci mai bine decât aici. Dacă ne-am muta, n-am face decât să lăsăm şi mai multe urme. Aici e cel puţin la fel de bine ca şi în altă parte, iar dacă o fi să ni se întâmple tot ce ni se poate întâmpla mai rău, avem trei căi de ieşire. Pe urmă are să mai vină şi întunericul, şi din orice colţişor al munţilor ăstora pot ajunge dimineaţa la pod, să îndeplinesc ce am de îndeplinit. Nu-mi dau seama pentru ce mi-am făcut atâtea griji mai înainte. Acum mi se pare destul de simplu. Sper că cel puţin de data asta au să trimită avioanele la vreme. Sper cu toată tăria. Mâine are să fie o zi cu tămbălău de pomină.

Ei, dar ziua de azi o să fie ori foarte pasionantă, ori foarte plictisitoare. Slavă Domnului că patrula asta de cavalerie ne-a ocolit şi a umblat cine ştie pe unde. Cred că nici măcar dacă or să ajungă până aici n-or să se descurce cu urmele. Au să creadă că s-a oprit şi a dat de câteva ori roată, şi după asta au să apuce pe urmele lui Pablo. Stau şi mă întreb încotro are să se ducă porcul ăsta bătrân. Cred că are să lase după el nişte urme ca de elan bătrân când bântuie un ţinut anume, are să tot urce la deal până s-o topi zăpada şi pe urmă o să facă un ocol şi o să

coboare încoace. Calul ăsta l-a făcut praf, nu altceva. Bineînţeles că s-ar putea să n-o scoată la capăt. Oricum, va şti el să-şi păzească bine capul. E ceva vreme de când se descurcă destul de frumos. Dar cu toate astea, n-aş avea mai multă încredere în el decât în puterea mea de a răsturna vârful Everest.

Cred că-i mai bine să folosim stâncile astea şi să facem un camuflaj bun din ramuri de brad pentru mitralieră decât să construim un amplasament propriu-zis. Ar însemna să ne-apucăm de săpat şi ne-ar putea prinde ca şi când am fi cu pantalonii în vine dacă ar da peste noi patrula ori avioanele. Aşa cum stă acuma, apără de minune strunga, câtă vreme are vreun rost s-o apărăm, iar eu în niciun caz nu pot rămâne să lupt aici. Trebuie să mă degajez din povestea asta, să plec cu raniţele şi să-l iau cu mine pe Anselmo. De-o trebui să luptăm aici la strungă, oare cine va rămâne să ne acopere nouă retragerea?

Chiar atunci, pe când stătea şi cerceta întreaga întindere ce se deschidea vederii, îl văzu pe ţigan apărând printre stânci, din partea stângă. Venea cu totul nepăsător, păşind agale şi bâţâind larg din şolduri, cu carabina aruncată pe spate, în bandulieră, cu un zâmbet larg întins pe toată faţa lui negricioasă şi cu câte un iepure uriaş în fiecare mână. Îi ţinea de picioarele dindărăt şi capetele li se scuturau în mers.

— *Hola*, Roberto, strigă vesel ţiganul.

Robert Jordan îşi aşeză palma peste gură, şi ţiganul păru speriat. Se strecură prin dosul stâncilor şi veni până în locul unde Robert Jordan stătea ghemuit, alături de mitraliera camuflată cu ramuri de brad. Se ghemui şi el la pământ şi aruncă iepurii în zăpadă. Robert Jordan înălţă privirile spre ţigan şi-i spuse cu glas scăzut:

— Măi, *hijo de la gran puta!* Unde… mă-ti ai fost până acuma?

— Le-am luat urma, răspunse ţiganul. Şi-am pus laba pe amândoi. Se găsiseră să facă dragoste în zăpadă.

— Şi postul?

— Da’ n-am plecat pentru cine ştie câtă vreme, şopti ţiganul. Ce s-a întâmplat? E cumva alarmă?

— A dat cavaleria peste noi.

— *Rediós!* exclamă Rafael. I-aţi şi văzut cumva?

— Unu-i acuma la tabără, răspunse Robert Jordan. A venit să-i servim o gustare de dimineaţă.

— Mi s-a părut mie că aud o împuşcătură, ori cam aşa ceva, zise ţiganul. Ei, mă... în laptele mă-si! Şi oare pe-aici să fi trecut?

— Pe-aici. Pe la postul *tău*.

— *Ay*, *mi madre!* se văită ţiganul. Of, vai de maica mea! Vezi? Un băiat bun n-are noroc.

— Dacă n-ai fi ţigan, te-aş împuşca pe loc.

— Nu, Roberto. Să nu spui vorba asta. Tare-mi mai pare rău. Iepurii-s de vină. Abia se crăpase de ziuă, când i-am auzit pe iepuroi ţopăind prin zăpadă. Nici cu gândul nu poţi gândi de ce grozave destrăbălări s-apucaseră. M-am dus încotro s-auzea gălăgia, da' dumnealor spălaseră putina. Atuncea am luat-o pe urmele lor prin zăpadă, şi tocmai sus pe-o creastă i-am găsit pe-amândoi şi le-am venit de hac. Pune mâna ici, să vezi ce graşi îs amândoi, mai cu seamă dacă ţii socoteala în ce vreme a anului ne aflăm. Ia gândeşte-te puţin ce-o să scoată alde Pilar din ăştia doi! Îmi pare rău, Roberto, la fel de rău ca şi ţie. Şi-a murit cavaleristul?

— Da.

— Tu l-ai omorât?

— Da.

— *Qué tio!* rosti ţiganul, linguşindu-l fără ruşine. Eşti o grozăvie de bărbat! Ce nu s-a pomenit!

— Moaş-ta pe gheaţă! îi răspunse Robert Jordan. Şi nu se putu stăpâni să nu-i zâmbească ţiganului. Du iepurii la tabără şi adă-ne ceva de mâncare.

Întinse mâna şi pipăi iepurii moi, prelungi, grei, cu blană deasă, picioare lungi şi urechi uriaşe, care zăceau în zăpadă, cu ochii rotunzi şi negri mari, deschişi.

— Da, *adevărat* că-s graşi, recunoscu Robert Jordan.

— Graaaşi! întări ţiganul. O căldare de untură aduni de pe coastele fiecăruia. De când mama m-a făcut n-am văzut iepuri ca ăştia.

— Atuncea întinde-o, îi spuse Robert Jordan. Întoarce-te repede cu ceva de mâncare şi adă-mi încoace hârtiile găsite la *requeté*[24] ăla. Sunt la Pilar, cere-i-le.

— Nu eşti supărat pe mine, Roberto?

— Nu-s supărat. Mi-e silă de tine că ai fost în stare să-ţi părăseşti postul. Ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost un pluton de

[24] Ostaş din formaţii armate carliste.

cavalerişti?

— *Rediós!* zise ţiganul. Că tare înţelept mai eşti.

— Ascultă încoace, la mine. Să nu mai faci vreodată aşa ceva şi să-ţi părăseşti postul. Câte zile o să ai. Când e vorba de împuşcat, eu nu prea arunc vorbe în vânt.

— Sigur că nu. Da' mai e ceva. Niciodată n-are să mai cadă asemenea pleaşcă, aşa ca iepurii ăştia doi. Nu trăieşte omul să vază de două ori una ca asta.

— *Anda!*[25] porunci Roberto Jordan. Şi vino fuga îndărăt.

Ţiganul culese de pe jos iepurii şi se pierdu printre stânci, iar Robert Jordan cercetă cu ochii platoul ce i se deschidea dinainte şi coasta abruptă a înălţimii din faţă. O cioară se roti pe sus şi pe urmă se aşeză pe-un brad din vale. Apoi mai veni una să-i ţină tovărăşie, şi Robert Jordan le privi îndelung, spunându-şi în sinea sa: Astea-s santinelele mele. Atâta vreme cât stau liniştite acolo, înseamnă că nu vine nimeni prin pădure.

Şi ţiganul ăsta, gândi el mai departe. Într-adevăr, nu te poţi bizui pe un asemenea om. N-are nici cea mai slabă conştiinţă politică, nici măcar n-a auzit ce-i aceea disciplină şi nu poţi pune bază pe el în nicio privinţă. Dar pentru mâine am nevoie de Rafael. Am o treabă anume pe măsura lui. E ciudat să vezi un ţigan la război. Ar trebui scutiţi, la fel ca şi cei care invocă obiecţii de conştiinţă. Sau ca şi cei inapţi fizic sau mintal. Nu te poţi bizui pe ei. Numai că în războiul ăsta, cei care au invocat obiecţii de conştiinţă n-au fost scutiţi. Nimeni n-a fost scutit. A venit peste fiecare, aşa cum a venit peste toţi. Ei, şi uite că acum a nimerit în ceata asta de leneşi. Şi-a găsit sacul petic.

Agustín şi Primitivo sosiră cu ramurile de brad, şi Robert Jordan construi un camuflaj ca lumea pentru puşca-mitralieră, aşa fel ca s-o poată ascunde observatorilor din avioane şi să pară ceva firesc celor care ar fi privit din pădure. Le arătă în ce loc anume trebuia să stea de santinelă un om, sus pe stâncile din dreapta, de unde să poată supraveghea toată întinderea dinspre vale şi din partea dreaptă, şi un altul la stângă, aşa fel ca să poată controla singura pantă accesibilă pe coasta aceea.

— Să nu tragi dacă vezi pe cineva venind pe acolo, îi explică Robert Jordan lui Primitivo. Dai drumul în jos unei pietre, o piatră cât mai mică, doar ca să faci semn, şi pe urmă semnalizezi cu arma, uite-aşa, şi înălţă puşca deasupra, cu amândouă mâinile,

[25] Pleacă!

ca şi cum ar fi vrut să-şi apere capul de o lovitură. În felul ăsta semnalizezi numărul, îi spuse ridicând şi coborând arma. Dacă sunt pedestraşi, ţii arma cu ţeava în jos. Uite-aşa. De acolo nu tragi decât după ce auzi că începe să latre *máquina*. Când tragi de la înălţime, ocheşti la genunchi. Dacă auzi că dau de două ori semnal din fluierul, ăsta, coborî de acolo, ascunzându-te cât mai bine cu putinţă, şi vii către stâncile astea, unde am amplasat *máquina*.

Primitivo înălţă arma deasupra capului şi spuse:

— Am priceput. E foarte uşor.

— Întâi arunci pietricica, pentru a ne da de veste, iar pe urmă indici numărul şi direcţia. Ai grijă să nu fii văzut.

— Da, îl asigură Primitivo. Da' dacă îmi vine bine să arunc o grenadă?

— Nu faci nimic până ce nu începe să latre *máquina*. S-ar putea ca patrula asta de cavalerişti să vină încoace numai ca să-şi caute camaradul şi nici să nu-ncerce să treacă prin strungă spre tabăra noastră. Poate că să se ia după urmele lui Pablo. Nu vreau să ne batem neapărat dacă putem evita lupta. Prima noastră grijă asta e: să evităm lupta. Acuma urcă-te sus.

— *Me voy,* zise Primitivo şi începu să se caţere pe stânci, cu carabina în mână.

— Da' tu, Agustín, urmă Robert Jordan, ce ştii despre mitralieră?

Agustín se lăsă pe vine; era înalt, negricios, cu obrajii acoperiţi de ţepi, ochii adânciţi în orbite, gura subţire ca o singură linie şi mâinile mari, bătucite de muncă.

— *Pues,* s-o încarc. Să ţintesc. Să trag. Altceva nimic.

— Trebuie să nu tragi decât după ce au ajuns la mai puţin de cincizeci de metri şi numai dacă eşti sigur că intră în strungă şi vor să pornească spre peşteră, îi spuse Robert Jordan.

— Da. Şi cam cât e cincizeci de metri?

— Până la stânca de colo. Dacă este şi vreun ofiţer, tragi întâi în el. Abia după asta muţi mitraliera asupra celorlalţi. Da' o mişti încet de tot. Nici nu-i nevoie s-o mişti prea mult. Am să-l învăţ pe Fernando cum s-o alimenteze. O ţii strâns, ca să nu sară în sus, ocheşti cu toată grija, şi dacă ţi-e cu putinţă, nu tragi niciodată salvă mai mare de şase focuri. Dar de fiecare dată ţinteşti un om anume, şi numai după aceea treci la altul. Dacă e vorba de un călăreţ, ocheşti în burtă.

— Am priceput.

— Un om trebuie să ţină bine trepiedul, ca să nu sară mitraliera în sus. Uite-aşa. Şi tot el o să alimenteze.

— Şi dumneata unde o să fii?

— Aici, în partea stângă. Ceva mai sus. Într-un loc de unde să pot vedea tot şi să-ţi acopăr flancul stâng cu *máquina* asta mică. Uite colo. Dacă ar veni încoace, s-ar putea să-i măcelărim pe toţi. Dar nu trebuie să trageţi până nu ajung destul de aproape.

— Eu zic aşa, că am putea să-i măcelărim. *Mentida matanza!*

— Da' trag nădejde că n-au să vină.

— Dacă n-ar fi vorba de podul tău, am putea să-i măcelărim aicea pe toţi şi pe urmă să plecăm.

— Nu ne-ar aduce niciun folos. N-ar avea niciun fel de rost. Podul e o părticică dintr-un plan mare, menit să ducă la câştigarea războiului. Asta n-ar însemna nimic. Ar fi o simplă întâmplare. Adică chiar nimic.

— *Qué va*, nimic! Orice fascist mort înseamnă un fascist mai puţin.

— E-adevărat. Dar dacă izbândim în povestea asta cu podul, putem ocupa Segovia. Adică o capitală de provincie. Ia gândeşte-te puţin. Ar fi prima capitală de provincie pe care am cuceri-o.

— Şi chiar crezi cu adevărat în treaba asta? Că am putea lua Segovia?

— Da. E foarte cu putinţă, dacă aruncăm podul în aer chiar atunci când trebuie.

— Mi-ar plăcea să-i şi măcelărim şi s-aruncăm şi podul în aer.

— Mare mai ţi-e pofta, îi spuse Robert Jordan.

În toată vremea asta se uitase să vadă ce fac ciorile. Acuma observă că una dintre ele era atentă la ceva. Pasărea croncăni şi-şi luă zborul. Dar cealaltă rămase tot acolo, pe cracă. Robert Jordan se uită în sus, spre locul acela din vârf unde se afla Primitivo. Îl văzu cum cercetează şi el întinderea de dedesubt, dar fără să facă vreun semn. Robert Jordan se aplecă înainte, trase închizătorul puştii-mitraliere, văzu încărcătorul în lăcaşul lui şi împinse închizătorul la loc. Cioara stătea mai departe pe cracă. Cealaltă se roti în cercuri largi pe deasupra zăpezii, apoi se aşeză undeva pe pământ. Sub bătaia soarelui şi adierea vântului cald, zăpada cădea de pe ramurile încărcate ale brazilor.

— Pentru mâine dimineaţă îţi pregătesc o treabă de asta cu măcelărit fascişti, spuse Robert Jordan. Trebuie omorâtă toată garda de la joagăr.

— Gata sunt, anunţă Agustín. *Estoy listo*.

— Şi la fel garda de la cantonul picherului, dincolo de pod.

— Şi pentru una şi pentru cealaltă, îl încredinţă Agustín. Sau pentru amândouă.

— Nu pentru amândouă. Trebuie nimicite în acelaşi timp, îi explică Robert Jordan.

— Atuncea sunt gata să pornesc la oricare dintre ele, spuse Agustín. E multă vreme de când tot aştept să trecem la treabă în războiul ăsta. Pablo ne-a ţinut aicea degeaba, până am cam putrezit.

Atunci sosi Anselmo cu toporul.

— Vă mai trebuie ramuri de brad? întrebă el. Mie mi se pare că-i foarte bine ascunsă.

— De ramuri nu mai avem nevoie, răspunse Robert Jordan. Doi brazi tineri ne-ar mai trebui, să punem unul aicea şi unul dincolo, ca să nu bată la ochi tufa de ramuri. Prea e stingheră, fără niciun copac primprejur.

— Am s-aduc eu.

— Să-i aduci cât mai de departe, să nu cumva să rămână cioatele la vedere.

Robert Jordan auzi loviturile de topor răsunând în pădurea din spate. Se uită în sus, la locul din vârful stâncilor, unde stătea la pândă Primitivo, apoi cercetă brazii de pe cealaltă parte a platoului golaş. Cioara singuratică tot pe cracă stătea. Pe urmă auzi din înaltul cerului primul zumzet al unui avion ce se apropia. Privi pe cer şi-l zări sus de tot, firav şi argintiu în bătaia soarelui, şi părea că abia se mişcă pe bolta imensă.

— Tocmai de-acolo nu pot să ne vadă, îi spuse Robert Jordan lui Agustín. Da e mai bine să ne ţinem ascunşi. E al doilea avion de recunoaştere pe ziua de azi.

— Da’ cele de ieri? întrebă Agustín.

— Alea nu mai sunt acuma decât un fel de vis rău, îi răspunse Robert Jordan.

— Trebuie să fie la Segovia. Stau şi-aşteaptă visurile rele, până când se fac lucruri aievea.

Avionul dispăruse din vedere, dincolo de piscurile munţilor, dar uruitul motoarelor încă se mai auzea.

Când se uită din nou, Robert Jordan văzu că cioara îşi ia zborul. Şi zbură întins pe deasupra copacilor, fără să croncăne.

Capitolul douăzeci şi trei

— Întinde-te la pământ, îi şopti Robert Jordan lui Agustín, apoi întoarse capul şi făcu semn cu mâna: „Culcat, culcat” către Anselmo, care venea prin spărtura dintre stând aducând un brad tânăr şi purtându-l pe umăr ca pe un pom de Crăciun. Îl văzu pe bătrân aruncând bradul în dosul unei stânci şi pe urmă făcându-se nevăzut, iar după aceea îşi întoarse privirile către pădurea de dincolo de platoul golaş. Nu vedea nimic şi nu auzea nimic, dar simţea cum îi bate inima în piept, şi pe urmă auzi pocnetul pietrei pe piatră şi duruitul mărunt al unei pietricele ce se rostogolea în jos pe stâncă. Întoarse capul spre dreapta, privi în sus şi văzu puşca lui Primitivo ridicându-se şi coborând orizontal de patru ori la rând. Apoi nu mai avu nimic de văzut în afara întinderii albe din faţă, punctată în cerc de urmele calului, şi a pădurii de dincolo de platou.

— Cavalerie, îi spuse în şoaptă lui Agustín.

Agustín se uită la el, şi obrajii negricioşi, scobiţi, i se lăţiră din pricina zâmbetului, iar Robert Jordan băgă de seamă că îl trecuseră sudorile. Întinse mâna şi îl prinse de umăr. Mâna i se mai afla încă pe umărul lui Agustín când îi văzură pe cei patru călăreţi ieşind din pădure şi simţi muşchii încordându-i-se sub degete.

Un călăreţ mergea în frunte şi trei veneau după el. Cel din frunte se ţinea după urmele de cal întipărite în zăpadă. Înainta călare şi mereu se uita în jos. Ceilalţi trei se desfăşuraseră în evantai printre ultimii copaci ai pădurii. Toţi priveau atenţi în jur. Cum şedea întins acolo, proptit în coatele larg desfăcute şi urmărind mişcările călăreţilor, cu privirile aruncate peste cătarea mitralierei, Robert Jordan simţea bătăile inimii lovind în pământul acoperit de zăpadă.

Călăreţul din frunte merse pe urmele lui Pablo până unde acesta încheiase cercul, apoi se opri. Ceilalţi veniră lângă el şi rămaseră cu toţii acolo.

Robert Jordan îi vedea limpede, privind pe deasupra otelului albăstrui al ţevii de mitralieră. Le vedea chipurile, săbiile atârnate la şei, trupurile pătate de sudoare ale cailor, silueta aproape conică a pelerinelor kaki şi beretele tot kaki, aşezate înclinat, după obiceiul navarrez. Conducătorul călăreţilor îşi îndreptă calul direct către spărtura dintre stânci unde era

aşezată puşca-mitralieră, şi Robert Jordan îi văzu chipul tânăr, ars de soare şi de vânt, ochii aşezaţi aproape de rădăcina nasului, nasul vulturesc şi bărbia prelungă, ascuţită ca o daltă.

Oprindu-se acolo, calul şedea cu pieptul îndreptat chiar spre Robert Jordan şi ţinea capul săltat în sus; patul pistolului automat răsărea din tocul de la dreapta şeii; călăreţul făcu semn înspre deschizătura din stâncă unde se afla puşca-mitralieră.

Robert Jordan îşi înfipse coatele în pământ şi privi de-a lungul ţevii către cei patru călăreţi opriţi în zăpadă. Trei dintre ei trăseseră din toc pistoalele automate. Doi le ţineau sprijinite pe oblânc. Al treilea îşi oprise calul şi avea pistolul în dreapta, cu patul lipit de coapsă.

Rareori ai prilejul să-i vezi atât de aproape, gândi Robert Jordan. Şi nici în dreptul cătării unei arme ca asta, aşa cum stau acum. De obicei trebuie să ridici vizorul, îi vezi doar ca pe nişte miniaturi şi-ţi ies ochii până poţi fi sigur c-ai să-i loveşti; sau vin în goană, aleargă, se trântesc la pământ, sar în sus, şi din nou aleargă, iar atunci trebuie să mături cu foc o coastă de deal, să barezi o stradă, ori să ţii sub foc continuu ferestrele; sau îi zăreşti departe, mărşăluind pe-o şosea. Numai la câte un tren îi mai vezi aşa. Numai într-o împrejurare ca aceea îi mai poţi vedea la fel ca în clipa de faţă, şi atunci, dacă ai patru arme ca puşca-mitralieră de lângă mine, îi pui uşor pe goană.

Pe linia de ochire, priviţi de la distanţa asta, îţi par de două ori mai mari decât un stat de om.

Sărman de tine, gândi Robert Jordan privind vârful cătării prins ferm în crestătura de pe vizor şi pe-o singură linie cu pieptul călăreţului din frunte, puţin mai la dreapta insignei ce strălucea aprins peste pelerina kaki, în razele soarelui de dimineaţă. Sărman de tine, repetă Robert Jordan, gândind în spaniolă şi strângând cu degetele garda trăgaciului, ferindu-se să-l atingă şi să-l aducă în poziţia în care ar fi declanşat rapida, nestăvilita şi nimicitoarea revărsare de foc pe ţeava armei. Sărman de tine, îşi spuse încă o dată, acum eşti mort, în floarea tinereţii tale. Şi tu, gândi Robert Jordan, şi tu, şi tu. Dar mai bine să nu se întâmple aşa. Trebuie să nu se întâmple.

Îl simţi alături pe Agustín gata să tuşească, îl simţi cum se stăpâneşte, se încordează, se înecă şi înghite. Apoi, în vreme ce privea de-a lungul albastrului unsuros al ţevii şi prin deschizătura dintre ramuri, cu degetele încă strânse pe garda

trăgaciului, văzu cum călăreţul din frunte îşi întoarce calul şi arată spre pădurea unde se pierdeau urmele lăsate de Pablo. Toţi patru pătrunseră la trap în pădure, şi Agustín exclamă cu glas scăzut:

— *Cabrones!*

Robert Jordan privi în spate, spre locul unde Anselmo aruncase bradul.

Ţiganul, Rafael, venea către ei printre stânci, ducând în mâini doi coburi de pânză şi purtând carabina în bandulieră. Robert Jordan îi făcu semn să se lase în jos, şi ţiganul dispăru din vedere.

— I-am fi putut ucide pe toţi patru, spuse Agustín cu glas domol. Încă mai era năpădit de sudoare.

— Da, şopti Robert Jordan. Da' cine ştie ce s-ar mai fi întâmplat dacă am fi stârnit atâta vuiet cu împuşcăturile.

Chiar atunci auzi zgomotul sacadat al unei pietricele ce se prăvălea pe stâncă, şi privi repede în jur. Şi Anselmo şi ţiganul stăteau ascunşi. Se uită la ceasul de la mână, apoi la locul de sus, unde Primitivo ridica şi cobora puşca într-un şir de zvâcnituri ce părea să nu mai aibă sfârşit. Pablo are un avans de patruzeci şi cinci de minute, îşi spuse Robert Jordan, şi îndată după asta auzi tropotul unui grup de călăreţi ce se apropiau.

— *No te apures,* îi şopti el lui Agustín. Să nu-ţi fie teamă. Au să treacă aşa cum au trecut şi ceilalţi.

Ieşiră la vedere mergând în trap pe lângă marginea pădurii, încolonaţi câte doi, douăzeci de cavalerişti înarmaţi şi echipaţi la fel ca şi ceilalţi, cu săbiile bălăbănindu-se şi carabinele vârâte în tocuri; apoi se pierdură în pădure, pe urmele celor dintâi.

— *Tu ves?* îl întrebă Robert Jordan pe Agustín. Acum vezi?

— Erau mulţi, spuse Agustín.

— Cu toţi ăştia am fi avut de-a face dacă îi omoram pe ceilalţi, spuse foarte încet Robert Jordan. Bătăile inimii i se potoliseră şi simţea cămaşa udă la piept, din pricina zăpezii topite. Dar parcă avea un gol înăuntrul pieptului.

Soarele strălucea cu putere asupra zăpezii care se topea repede. O vedea cum lasă pete întunecate pe trunchiurile copacilor şi drept în faţa mitralierei, dinaintea ochilor săi, suprafaţa zăpezii arăta din ce în ce mai umedă şi mai plăpândă pe măsură ce fierbinţeala soarelui o subţia pe deasupra, iar pământul îşi înălţa suflarea caldă către stratul alb ce-i slujea de

veşmânt.

Robert Jordan se uită în sus spre locul unde şedea Primitivo şi îl văzu semnalizând „Nu se mai zăreşte nimic”, prin încrucişarea mâinilor cu palmele în jos.

Capul lui Anselmo se ivi din dosul unei stânci, şi Robert Jordan îi făcu semn să se apropie. Bătrânul alunecă de la o stâncă la alta până ce ajunse la ei şi se întinse cu burta pe pământ, lângă puşcă-mitralieră, zicând:

— Mulţi. Mulţi tare!

— Nu mai am nevoie de brazi, îl vesti Robert Jordan. Ne putem lăsa păgubaşi de împăduriri.

Zâmbiră amândoi: şi Anselmo şi Agustín.

— Înseamnă că ce am făcut noi aici ne-a ascuns destul de bine şi acuma ar fi primejdios să mai adăugăm copaci fiindcă ăia au să se întoarcă şi poate că nu sunt proşti.

Simţea nevoia să vorbească, şi asta, la firea lui, era semn că tocmai trecuse printr-o mare primejdie. Putea totdeauna să măsoare gravitatea primejdiei după tăria dorinţei de a vorbi, care îi urma întotdeauna.

— Vasăzică, am făcut un camuflaj grozav, nu-i aşa? întrebă Robert Jordan.

— Straşnic! recunoscu Agustín. Ducă-s-ar straşnic în… toţi fasciştii de pe lumea asta! Am fi putut să-i căsăpim pe toţi patru. Tu ai văzut? îl întrebă pe Anselmo.

— Am văzut.

— Ascultă, se adresă Robert Jordan tot lui Anselmo. Trebuie să te întorci la postul de ieri, sau să-ţi alegi alt loc de pândă, unde crezi că-i mai bine, ca să supraveghezi şoseaua şi să însemni tot ce se mişcă pe ea, la fel ca ieri. Am întârziat mult cu treaba asta. Rămâi acolo până se întunecă. Pe urmă te întorci la peşteră şi o să trimitem pe altcineva.

— Da’ o să las o mulţime de urme. Ce fac cu ele?

— Pleci de la tabără cum se topeşte zăpada. Acum şoseaua are să fie udă din pricina ninsorii. Bagă de seamă dacă au trecut multe camioane, sau dacă au rămas urme de tancuri în mâzga de pe şosea. Altceva nu putem spune până nu ajungi acolo, să vezi cum stau lucrurile.

— Pot să spun şi eu ceva? întrebă Anselmo.

— Sigur că da.

— Dacă mi-e îngăduit să spun, oare n-ar fi mai bine să mă duc

până în La Granja, să văd ce s-a petrecut azi-noapte pe-acolo, şi să las pe cineva să însemne ce trece prin oraş, chiar cum m-ai învăţat pe mine să însemn? Omul ăla ne-ar putea da socoteală la noapte, sau, încă şi mai bine, m-aş putea duce eu din nou şi să văd ce are de spus.

— Nu ţi-e teamă c-o să dea cavaleria peste tine?

— Nu, dacă se topeşte zăpada.

— Şi ai în La Granja pe cineva în stare de asemenea treabă?

— Da. Pentru o treabă ca asta, da. Am să aleg o femeie. Sunt în La Granja mai multe femei de încredere.

— Te cred, spuse Agustín. Multe, ştiu bine, şi altele bune pentru alt soi de lucruri. N-ai vrea să mă duc eu?

— Lasă-l pe bătrân să se ducă! Tu ştii să umbli cu mitraliera, şi ziua de azi încă nu s-a terminat.

— Atuncea am să plec de cum s-o topi zăpada, anunţă Anselmo. Şi văd că se topeşte repede.

— Ce crezi, ar putea ăştia să-l prindă pe Pablo? îl întrebă Robert Jordan pe Agustín.

— Pablo-i şiret tare, răspunse Agustín. Pot oamenii să prindă un cerb şiret dacă n-au câini?

— Câteodată, răspunse Robert Jordan.

— Pe Pablo, nu, spuse Agustín. Nu mai e decât un gunoi din ce-a fost odată, asta-i sigur. Da' nu degeaba e el acuma în viaţă şi-o duce bine aici în munţi, ba îi dă mâna să se îmbete turtă, în vreme ce alţii, şi nu puţini, au fost de mult împuşcaţi la zid.

— E chiar aşa de iscusit pe cât se spune?

— Chiar mai iscusit.

— Aicea nu prea a dovedit cine ştie ce dibăcie.

— *Como qué no?*[26] Dacă n-ar fi fost grozav de iscusit, ar fi murit încă de azi-noapte. Mie mi se pare că nu prea te pricepi la politică, *Inglés,* şi nici la războiul de *guerrilla.* În politici şi în afacerea astălaltă cel dintâi lucru e să rămâi în viaţă. Şi ia gândeşte-te puţin cum a făcut Pablo noaptea trecută de a rămas încă în viaţă. Şi cât rahat a trebuit să înghită şi de la mine şi de la tine.

Acum, când Pablo lua din nou parte la acţiunile cetei, Robert Jordan n-ar mai fi vrut să-l vorbească de rău, şi de îndată ce scăpase cuvintele rostite mai înainte cu privire la destoinicia lui, îi păruse rău. Ştia el foarte bine cât de iscusit era Pablo. Căci

[26] Cum nu?

Pablo fusese omul care pricepuse din prima clipă tot ce nu era cum trebuie în planul de nimicire a podului. Făcuse observaţia aceea numai fiindcă nu-l putea suferi, şi în acelaşi moment ştiuse că a greşit. Era partea proastă a nevoii de a vorbi prea mult după trecerea unei primejdii. Aşa că lăsă totul baltă şi îi spuse lui Anselmo:

— Şi ai de gând să intri în La Granja ziua-n amiaza mare?

— Şi ce-are a face? se miră bătrânul. Doar n-am să intru cu muzică militară.

— Şi nici cu clopoţei la gât, adăugă Agustín. Sau cu drapelul desfăşurat în vânt.

— Da' cum ai să intri?

— Întâi trec peste creastă, şi pe urmă cobor prin pădure.

— Şi dacă te-nhaţă?

— Am hârtii în regulă.

— Hârtii în regulă avem toţi, Da' pe cele care nu-s în regulă trebuie să le înghiţi la repezeală.

Anselmo clătină din cap şi se bătu cu palma peste buzunarul de la piept al cojocului, spunând:

— De câte ori n-am trecut eu prin încercări dintr-astea!... Da' niciodată nu mi-a plăcut să mănânc hârtie.

— Mă gândisem eu odată c-ar fi bine să le ungem cu ceva muştar, spuse Robert Jordan. În buzunarul din stânga, de la piept, am hârtiile noastre. În cel din dreapta, pe-ale fasciştilor. Dacă le pui aşa, nu-i pericol să faci vreo boacănă când te trezeşti la strâmtoare.

Probabil că totul stătea pe-o muchie de cuţit când şeful primei patrule s-a oprit şi a făcut semn înspre strungă, fiindcă prea vorbeau între ei cu înfocare. Vorbeau chiar prea mult, gândi Robert Jordan.

— Da' ia ascultă, Roberto, zise Agustín. Lumea spune că guvernul se dă în fiecare zi cu un pas mai la dreapta. Că în republică oamenii nu-şi mai spun unii altora „tovarăşe", ci iarăşi *„señor"* şi *„señora"*. Îţi poţi trece buzunarele unul în locul celuilalt?

— Când au să ajungă destul de departe spre dreapta, am să le mut în buzunarul de la spate, răspunse Robert Jordan, şi-am să le cos chiar pe mijloc, drept la spate.

— Bine ar fi să rămână tot în buzunarul de la piept, spuse Agustín. Oare o să câştigăm războiul şi-o să pierdem revoluţia?

— Nu, îl încredinţă Robert Jordan. Dar dacă nu câştigăm războiul ăsta, n-are să mai existe nici urmă de revoluţie, nici urmă de republică, nici urmă din mine ori din tine, nimic în afară de cel mai mare *carajo* din lume.

— Asta zic şi eu, întări Anselmo. Că neapărat trebuie să câştigăm războiul.

— Iar pe urmă să-i împuşcăm pe toţi anarhiştii şi pe toţi ticăloşii şi întreaga *canalia* şi să lăsăm numai pe republicanii buni, spuse Agustín.

— Să învingem în război şi să nu mai împuşcăm pe nimeni, afirmă Anselmo. Trebuie să oblăduim ţara cu dreptate şi toţi trebuie să se înfrupte din bunurile lumii după măsura în care s-au străduit pentru înflorirea lor. Iar cei ce-au luptat împotriva noastră trebuie deprinşi să trăiască în cinste şi să-şi vadă greşelile.

— Pe mulţi va trebui să-i împuşcăm, zise Agustín. Pe mulţi, mulţi, tare mulţi.

Şi izbea în palma stângă cu pumnul încleştat al mâinii drepte.

— Pe nimeni să nu mai împuşcăm. Nici măcar pe ăi mari. Toţi trebuie să se îndrepte prin muncă.

— Ştiu eu la ce muncă i-aş pune, anunţă Agustín, strângând de pe jos o mână de zăpadă şi vârând-o în gură.

— Ce fel de muncă, grea tare? întrebă Robert Jordan.

— Două îndeletniciri cum nu se poate mai frumoase.

— Adică?

Agustín îşi mai vârî în gură nişte zăpadă şi privi peste platoul golaş pe unde trecuse cavaleria. Pe urmă scuipă zăpada topită şi zise:

— *Vayal* Gustos prânz. Unde dracu o fi puturosul ăla de ţigan?

— Ce îndeletniciri? stărui Robert Jordan. Vorbeşte, gură spartă!

— Să sară din avion, fără paraşută, spuse Agustín, şi ochii îi sclipiră amarnic. Asta pentru cei mai dragi nouă. Iar ceilalţi să fie bătuţi în cuie pe stâlpii gardurilor, ca să poată gândi în voie la vremurile trecute.

— E ruşinos să vorbeşti în felul ăsta, îl mustră Anselmo. Aşa niciodată n-o să mai avem noi republică.

— Mi-ar plăcea să înot zece leghe într-o ciorbă deasă, făcută doar din *cojones* ale tuturor ăstora, zise Agustín. Şi când i-am văzut pe ăştia patru şi m-am gândit că i-aş putea omorî, eram

ca o iapă când e închisă în obor şi-aşteaptă armăsarul.

— Şi cu toate astea, ai înţeles de ce nu i-am omorât? îl întrebă Robert Jordan.

— Da, mărturisi Agustín. Da. Numai că dorinţa ardea în mine cum arde într-o iapă în călduri. Nu poţi să ştii ce înseamnă dorinţa asta dacă n-ai trăit-o.

— Te-au trecut toate sudorile, îi spuse Robert Jordan. Credeam că de frică.

— De frică, da, recunoscu Agustín. Da' şi din pricina celuilalt simţământ. Şi în viaţă omul nu poate trăi simţământ mai arzător decât ăstălalt.

Da, gândi Robert Jordan. Noi o facem cu sânge rece, dar ei n-o fac aşa, şi n-au făcut-o niciodată. E ritualul lor, numai al lor, şi necunoscut altor popoare. E ritualul cel vechi, acela căruia i s-au consacrat mai înainte ca noua religie să ajungă până la ei, venind din celălalt capăt al Mediteranei, acela de care niciodată nu s-au lepădat, ci doar l-au părăsit vremelnic şi l-au ţinut ascuns pentru a-l scoate iarăşi la iveală în războaie şi inchiziţii. Ei sunt poporul creator al lui *Auto de Fé;* al actului de credinţă. Uciderea e un act necesar, dar felul cum ucidem noi e diferit de felul cum ucid ei. Dar tu, se întrebă Robert Jordan, tu niciodată nu te-ai lăsat molipsit de felul lor de a ucide? N-ai făcut niciodată aşa în Sierra? Nici la Usera? Nici în toată vremea cât ai fost prin Estramadura? Chiar niciodată? *Qué va!* îşi răspunse Robert Jordan. De fiecare dată când ai aruncat în aer un tren.

Isprăveşte cu toată literatura asta îndoielnică despre berberi şi Străvechii iberici şi mărturiseşte că ţi-a plăcut să ucizi la fel ca tuturor celor ce devin soldaţi din plăcere şi care într-un anumit moment s-au desfătat ucigând, indiferent dacă în privinţa asta spun sau nu minciuni. Lui Anselmo nu-i place să ucidă fiindcă el e vânător, nu soldat. Dar nici pe el nu trebuie să-l idealizezi. Vânătorii ucid animale şi soldaţii oameni. Să nu te minţi singur, gândi mai departe Robert Jordan. Nici să nu faci literatură pe asemenea teme. E lungă vremea de când eşti amestecat până în gât în astfel de treburi. Şi nici să nu-l judeci aspru pe Anselmo. Fiindcă Anselmo e creştin. Şi ăsta e un lucru foarte rar în ţările catolice.

Dar în ce-l priveşte pe Agustín, am crezut că frica îl chinuieşte. Căci frica întotdeauna precede acţiunea. Şi vasăzică era şi celălalt simţământ, nu numai frica. Bineînţeles, s-ar putea

acum s-o facă pe grozavul. I-a fost şi frică destul. Am pipăit-o cu mâna mea. Ei, trebuie să isprăvim odată cu discuţia!

— Vezi dacă aduce ţiganul ceva de mâncare, îi spuse Robert Jordan lui Anselmo. Nu-l lăsa să vină până aici, sus. E-un nătărău. Ad-o chiar tu. Şi oricât de multă ar fi adus, trimite-l să mai aducă. Mi-e o foame de lup.

Capitolul douăzeci şi patru

Acum dimineaţa arăta cu adevărat ca în ultimele zile ale lui mai, cerul era înalt şi limpede, iar vântul călduţ adia peste umerii lui Robert Jordan. Zăpada se topea cu repeziciune, şi ei îşi luau gustarea de dimineaţă. Fiecare avea câte două sandvişuri, unul cu carne şi altul cu brânză de capră, iar Robert Jordan tăiase cu briceagul felii groase de ceapă şi le pusese deasupra şi dedesubtul cărnii şi al brânzei, între bucăţile de pâine.

— Ai să puţi a ceapă c-are să le duhnească şi fasciştilor dincolo de pădure, spuse Agustín cu gura plină.

— Dă-ncoa burduful de vin şi-o să mă clătesc în gură, îi răspunse Robert Jordan, şi el cu gura plină de carne, brânză, ceapă şi pâine.

Niciodată nu fusese mai flămând; îşi umplu gura cu vinul ce avea gust de tanin de la burduful de piele şi înghiţi. Apoi mai luă o gură de vin, săltând în sus burduful şi Lăsând şuvoiul să-i ţâşnească până în fundul gâtului, iar când ridică mâna, burduful atinse cetinile ramurilor de brad ce alcătuiau camuflajul mitralierei şi capul i se sprijini pe ramuri când îl dădu pe spate pentru a lăsa vinul să-i curgă în jos pe gâtlej.

— Vrei să mănânci şi sandvişul ăsta? întrebă Agustín, întinzându-i-l pe deasupra puştii-mitraliere.

— Nu. Mulţumesc. Mănâncă-l.

— Nu pot. Nu-s deprins să mănânc dimineaţa.

— Spui drept? Nu vrei să-l mănânci?

— Nu. Ia-l tu.

Robert Jordan îl primi şi îl lăsă în poală, apoi scoase o ceapă din buzunarul lateral al vestei, unde se aflau şi grenadele, şi deschise briceagul ca s-o taie felii. Dădu deoparte o foaie subţire care se murdărise în buzunar şi tăie o felie groasă. Foaia dinafară, tăiată în cerc, îi căzu în poală, dar el o ridică, o puse la loc şi o aşeză între bucăţile de pâine.

— Totdeauna mănânci ceapă dimineaţa? întrebă Agustín.

— Numai dacă am.

— Şi în ţară la tine toţi fac aşa?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Lumea zice că-i un obicei prost.

— Îmi pare bine, mărturisi Agustín. Totdeauna am socotit că

America e o ţară civilizată.

— Da’ de ce eşti împotriva cepei?

— Mirosul. Încolo, nimic. Altminteri, parcă ar fi un trandafir.

Robert Jordan îi zâmbi, cu gura plină.

— Parcă ar fi un trandafir, mormăi el. Chiar ca trandafirul! Trandafiru-i trandafir şi e ceapă.

— Ceapa asta ţi s-a urcat la cap, îl preveni Agustín. Bagă de seamă.

— Ceapa-i ceapă şi e ceapă, rosti vesel Robert Jordan şi continuă în gând: „Piatra-i pietroi, şi-i stâncă, şi-i bolovan, şi-i pietricică”.

— Clăteşte-ţi gura cu vin, îl sfătui Agustín. Tare mai eşti ciudat, *Inglés*. Mare deosebire e între tine şi cel de-a lucrat acum în urmă la noi cu dinamita.

— O singură deosebire, da foarte mare.

— Spune-mi-o şi mie.

— Eu îs viu şi el e mort, răspunse Robert Jordan. Şi imediat îşi spuse în gând: Ce-i cu tine? Aşa se vorbeşte? Mâncarea te face năuc de bucurie? Ce s-a întâmplat, te-ai îmbătat cu ceapă? De altceva nu mai eşti în stare să ţii seamă în clipa de faţă? Nici n-ai prea ţinut, îşi mărturisi Robert Jordan cu sinceritate. Ai încercat să laşi să se creadă că i-ai da mare importanţă, dar de fapt niciodată n-a fost adevărat. Pentru cât timp ţi-a mai rămas, te poţi scuti de minciuni. Şi spuse cu voce tare, serios de data asta:

— Nu. Ălălalt a fost un om care a îndurat suferinţe cumplite în viaţa lui.

— Da’ tu? Tu n-ai suferit?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Eu sunt dintre cei care au îndurat puţin.

— Şi eu la fel, mărturisi Agustín. Pe lume sunt unii care au multe de îndurat şi alţii care nu prea au. Eu am avut destul de puţin de îndurat.

— Cu atât mai bine, spuse Robert Jordan şi ridică din nou burduful. Iar dacă-i tragi din asta, suferi şi mai puţin.

— Eu pentru alţii sufăr.

— Aşa cum ar trebui să facă toţi oamenii buni la suflet.

— Da’ pentru mine… nu prea mă omor cu firea.

— Nevastă ai?

— Nu.

— Nici eu.
— Da’ acuma o ai pe Maria.
— Da.
— Ciudat lucru s-a mai întâmplat, se miră Agustín. De când a venit la noi, atuncea, după povestea cu trenul, Pilar a ferit-o de noi toţi cu atâta străşnicie, de parcă ar fi fost într-o mănăstire de Carmelite. Nici nu poţi să-ţi închipuieşti cu câtă străşnicie o păzea. Şi uite că vii dumneata, şi ţi-o pune în braţe ca şi cum ţi-ar face un dar. Ce zici de asemenea poveste?
— N-a fost aşa.
— Da’ cum a fost?
— Mi-a încredinţat-o mie, să am grijă de ea.
— Şi asta ţi-e grija, că te *joder* cu ea toată noaptea?
— Aşa a vrut norocul.
— O fi şi ăsta vreun fel de-a avea grijă de cineva.
— Şi nu înţelegi că se poate să porţi de grijă cuiva şi în felul ăsta?
— Ba da, numai că aşa grijă puteam să-i purtăm oricare dintre noi.
— Hai să nu mai vorbim despre treaba asta, spuse Robert Jordan. Să ştii că ţin la ea cât se poate de serios.
— Chiar serios?
— Cum nici nu poate exista pe lume ceva mai serios.
— Şi pe urmă? După ce ai să termini cu podul?
— O iau cu mine.
— Aşa da, încuviinţă Agustín. Dacă-i aşa, atunci nimănui n-o să-i mai fie îngăduit să zică vreo vorbă şi norocul să vă călăuzească paşii amândurora.
Ridică burduful şi bău îndelung, pe urmă îl trecu lui Robert Jordan. Iar peste câteva clipe spuse:
— Numai o vorbă încă, *Inglés*.
— Câte vrei.
— Am iubit-o mult pe Maria, şi eu.
Robert Jordan îşi aşează mâna pe umărul lui.
— Mult, continuă Agustín. Mult de tot. Mai mult decât îşi poate închipui cineva.
— Eu pot să-mi închipui.
— Mi-a lăsat în suflet ceva ce nu mai poate să se spulbere.
— Îmi închipui.
— Ascultă. Să ştii că-ţi spun vorbele astea de-a dreptul din

inimă.

— Spune-le.

— Niciodată nu m-am atins de ea şi n-am avut nimic de-a face împreună, da' o iubesc tare mult. *Inglés*, să nu iei lucrurile în joacă. Fiindcă se culcă cu tine nu înseamnă că-i o curvă.

— O s-o iubesc foarte mult.

— Te cred. Da' mai e încă ceva. Tu nu poţi pricepe ce-ar fi ajuns o fată ca asta dacă n-ar fi fost revoluţia. Ai mare răspundere. Maria, ăsta-i adevărul adevărat, a suferit înfricoşător. Nu e ca noi, ceilalţi.

— Am să mă însor cu ea.

— Nu. Nu asta vreau să spun. Sub revoluţie nu-i nevoie de aşa ceva. Cu toate că, adăugă Agustín clătinând din cap, ar fi mai bine.

— Am să mă însor cu ea, repetă Robert Jordan, simţind cum i se înfundă gâtlejul când rosteşte vorbele astea. Ţin foarte mult la ea.

— Poate mai târziu, urmă Agustín. Când o fi vremea potrivită. Lucrul important e să ai de gând.

— Aşa am de gând.

— Ascultă, vorbi mai departe Agustín. Vorbesc prea mult într-o pricină unde nu am dreptul să mă amestec, da' ai cunoscut multe fete în ţara asta?

— Câteva.

— Curve?

— Şi unele care nu erau.

— Câte?

— Mai multe.

— Şi te-ai culcat cu ele?

— Nu.

— Păi vezi?

— Da.

— Ce vreau să spun e că Maria nu ia lucrurile în joacă.

— Nici eu.

— Dacă aş fi bănuit că le iei în joacă, te-aş fi împuşcat azi-noapte, când dormeai cu ea. Pentru asemenea pricini se ucide mult în ţară la noi.

— Ascultă, prietene, îi spuse Robert Jordan. Numai fiindcă ne grăbeşte timpul n-am făcut treaba asta cu tot rostul ei. Ce ne lipseşte nouă e timpul. Mâine trebuie să dăm o luptă. Pentru

mine singur nu are nicio însemnătate. Dar pentru Maria şi pentru mine înseamnă că în acest scurt răgaz trebuie să ne trăim întreaga viaţă.

— Iar o zi şi o noapte înseamnă timp foarte scurt, zise Agustín.

— Da. Însă a fost ziua de ieri, noaptea dinainte şi noaptea asta de pe urmă.

— Uite ce e, spuse Agustín. Dacă îţi pot fi de vreun ajutor…

— Nu. Totul e în regulă.

— Dacă aş putea să fac ceva pentru tine sau pentru mititica aia tunsă-n cap…

— Nu.

— E-adevărat: puţin poate face un om pentru altul.

— N-ai dreptate. Poate să facă foarte multe.

— Ce?

— Orice are să se întâmple astăzi sau mâine în legătură cu lupta, să ai încredere în mine şi să asculţi ordinele, chiar dacă ţi s-ar părea că sunt greşite.

— Am toată încrederea. De când cu întâmplarea asta cu cavaleria şi de când l-ai trimis pe Pablo cu calul, am toată încrederea.

— Ăsta a fost un fleac. Vezi bine că ne străduim pentru o singură ţintă. Să câştigăm războiul. Dacă nu învingem, toate celelalte sunt zadarnice. Pentru ziua de mâine avem o misiune de cea mai mare însemnătate. O misiune cu adevărat importantă. Vom avea de dat şi o luptă. Iar în luptă e nevoie de disciplină. Fiindcă multe lucruri nu sunt ce par să fie. Şi disciplina trebuie să se bizuie pe încredere şi pe convingere.

Agustín scuipă în zăpadă şi spuse:

— Maria şi toate istoriile astea sunt altă socoteală. Folosiţi-vă din plin, tu şi Maria, de cât timp vă mai este dat, aşa cum se cuvine să facă două făpturi omeneşti. Dacă te pot ajuta cu ceva, sunt la poruncile tale. Iar pentru treaba de mâine, am să mă supun orbeşte. Dacă e nevoie să moară cineva pentru treaba de mâine, acel cineva intră în horă bucuros şi cu inima uşoară.

— Astea sunt şi gândurile mele, mărturisi Robert Jordan. Dar îmi face plăcere să le aud din gura ta.

— Şi încă un lucru, urmă Agustín. Ăla de colo, şi arătă spre Primitivo, e un om de ispravă, pe care te poţi bizui. Iar Pilar a noastră e mult, mult mai ceva decât ţi-ai putea închipui. La fel şi

Anselmo, bătrânul. La fel şi Andrés. Tot aşa Eladio. Tare molcom, da' om de ispravă. Şi Fernando. Nu ştiu ce-i fi crezând despre el. Ce-i drept, e mai greoi. E mai scârbit decât un tăuraş pus la jug să tragă căruţa pe drumul mare. Da' dacă vrei pe unul să lupte şi să facă ce i se porunceşte, el ţi-i omul. *Es muy hombre!* Ai să vezi.

— Înseamnă că avem noroc.

— Nu. Mai sunt şi doi oameni de nimic. Ţiganul şi Pablo. Da' cei din ceata lui Sordo sunt mai buni decât noi, tot atât cât suntem noi mai buni decât băligarul de capră.

— Însemnă că totul e în regulă.

— Da, întări Agustín. Da' tare aş mai vrea ca povestea cu podul să fie pentru ziua de astăzi.

— Şi eu la fel. Ca să isprăvim odată. Da' nu-i.

— Crezi c-are să fie belea mare?

— S-ar putea să fie.

— Da' văd că în clipa de faţă eşti foarte voios, *Inglés.*

— Da.

— Şi eu. În ciuda poveştii cu Maria şi cu celelalte.

— Ştii de ce?

— Nu.

— Nici eu. Poate că din pricina vremii. Frumoasă zi mai e azi!

— Cine ştie? Poate-i din pricină c-o să trecem la treabă.

— Cred că asta e, spuse Robert Jordan. Da' nu astăzi. Mai presus de orice şi înainte de orice, trebuie să nu ne angajăm în luptă astăzi.

Şi pe când vorbea, prinse ceva în auz. Un zgomot depărtat, venit peste foşnetul ramurilor de brad mângâiate de vântul călduţ. Dar nu putea fi sigur ce anume era şi rămase cu gura deschisă şi auzul încordat, uitându-se în acelaşi timp în sus, la Primitivo. Avea impresia că auzise ceva, dar zgomotul acela se pierdu cu totul. Vântul susura printre brazi, şi Robert Jordan îşi încordă din răsputeri auzul. Şi-atunci zgomotul veni stins pe adierea vântului.

— Pentru mine nu-i nici o nenorocire, auzi Robert Jordan vorbele lui Agustín. Nu-i nimic dacă Maria n-are să fie niciodată a mea. O să-mi văd mai departe de curvele mele, ca şi pân-acuma.

— Taci din gură, îi spuse Robert Jordan fără să-l asculte şi se întinse lângă el după ce întorsese capul într-o parte.

Agustín îl privi nedumerit şi-l întrebă:

— *Qué pasa?*[27]

Robert Jordan îşi puse palma peste gură şi continuă să asculte. Şi zgomotul se auzi din nou. Era un sunet slab, înfundat, sec şi foarte depărtat. Dar acum nu mai încăpea nici o îndoială. Auzise rostogolirea precisă, sacadată şi învălurită a detunăturilor unei salve de pistol automat. Parcă ar fi fost exploziile repetate ale unor minuscule focuri de artificii, venite de la o depărtare până unde cu greu putea răzbate auzul.

Robert Jordan îşi înălţă privirile către Primitivo, care ridicase capul, cu faţa întoarsă spre ei, şi ţinea mâna pâlnie la ureche. Când se uită la el, Primitivo făcu semn. Înspre crestele din partea mai înaltă a masivului.

— Se bat acolo, la El Sordo, spuse Robert Jordan.

— Atuncea hai să le sărim într-ajutor, îl îndemnă Agustín. Cheamă oamenii. *Vámonos!*

— Nu, răspunse Robert Jordan. Rămânem aici.

[27] Ce se întâmplă?

Capitolul douăzeci şi cinci

Robert Jordan se uită în sus, către locul unde Primitivo stătea la postul lui de observaţie, ridicând puşca şi arătând spre un anumit punct. Îi făcu semn, încuviinţând din cap, dar Primitivo arăta mai departe într-acolo, punându-şi mâna pâlnie la ureche şi arătând din nou, cu stăruinţă, ca şi cum n-ar fi avut putinţa să se facă înţeles.

— Rămâi aicea lângă mitralieră şi nu tragi până când nu eşti sigur, sigur, sigur de tot că pătrund în strungă. Şi chiar atunci, nu tragi decât după ce au ajuns la tufişul de colo, îi spuse Robert Jordan, arătându-i cu degetul. Ai priceput?

— Am priceput. Da'…

— Niciun dar. Am să-ţi explic mai târziu. Mă duc la Primitivo.

Anselmo stătea alături de ei, şi Robert Jordan îi spuse:

— *Viejo*, rămâi aici cu Agustín, lângă mitralieră. Vorbea rar şi fără să se grăbească. Trebuie să nu tragă decât atunci când călăreţii au intrat bine în strungă. Dacă nu fac decât să se arate la vedere, să-i lase în pace, aşa cum i-am lăsat şi rândul trecut. Dacă e cazul să tragă, ţine zdravăn de picioarele trepiedului şi dă-i încărcătoarele pe măsură ce se golesc.

— Bine, făgădui bătrânul. Şi cu La Granja?

— Mai târziu.

Robert Jordan pomi în sus, peste şi pe lângă lespezile cenuşii de stâncă, şi acum le simţea umede sub mâini, în vreme ce se căţăra pe ele. Soarele topea repede zăpada de pe pietre. Părţile mai înalte ale stâncilor se *şi* uscaseră, şi urcând mereu, Robert Jordan îşi aruncă privirile peste împrejurimi şi văzu pădurea de brazi, coasta prelungă şi golaşă şi valea întinsă la poalele munţilor înalţi de dincolo. Peste câteva clipe se afla alături de Primitivo, într-o adâncitură dintre doi bolovani mari, iar bărbatul cel îndesat şi smead la chip îi spuse:

— Îl atacă pe Sordo. Ce facem?

— Nimic, răspunse Robert Jordan.

De-acolo de sus auzea limpede împuşcăturile, şi pe când cerceta din ochi întinderile, văzu, foarte departe, către capătul văii, în locul unde panta începea din nou să se înalţe, o formaţie de cavalerişti ieşind dintre brazi, străbătând coasta acoperită de zăpadă şi îndreptându-se către înălţimea dinspre care veneau detunăturile. Văzu şirul lunguieţ de oameni şi cai aşezaţi pe

două rânduri şi proiectându-se negricios pe fondul zăpezii. Urmări înaintarea liniei aceleia duble până ce o văzu trecând peste creastă şi pierzându-se în pădurea din depărtare.

— Da' trebuie să le sărim într-ajutor, spuse Primitivo. Glasul îi sunase sec şi otova.

— E cu neputinţă, îi răspunse Robert Jordan. Toată dimineaţa m-am aşteptat la asta.

— Cum aşa?

— Astă-noapte s-au dus să fure cai. Ninsoarea a încetat, şi cavaleriştii s-au ţinut pe urmele lor până aici.

— Da trebuie să le sărim într-ajutor, insistă Primitivo. Nu-i putem lăsa singuri într-o asemenea încercare. Doar sunt tovarăşii noştri.

Robert Jordan îşi lăsă mâna şi pe umărul lui Primitivo.

— Nu putem face nimic, îl lămuri el. Dacă ar fi cu putinţă, aş face-o.

— Se află o cărare pe unde putem ajunge acolo venind de sus. Putem porni pe poteca asta călare şi cu cele două arme pe care le avem. Mitraliera de jos şi pistolul tău automat. Dacă facem aşa, le putem veni într-ajutor.

— Ascultă... începu Robert Jordan.

— Eu *acolo* ascult, îl întrerupse Primitivo.

Detunăturile se rostogoleau în salve prelungi. Pe urmă auziră bufniturile grenadelor de mână, greoaie şi înfundate, printre salvele seci ale focurilor de pistol automat.

— Sunt pierduţi, zise Robert Jordan. Au fost pierduţi încă din clipa când a stat ninsoarea. Dacă plecăm într-acolo, suntem şi noi pierduţi. E cu neputinţă să ne risipim forţele, atâtea câte avem.

O pânză ţepoasă de barbă căruntă se întindea peste fălcile, buzele şi gâtul lui Primitivo. Restul feţei îi era neted şi negricios, cu nasul zdrobit şi lătăreţ, ochii cenuşii duşi în fundul capului, şi pe când se uita la el, Robert Jordan văzu pânza ţepoasă zbătându-se la colţurile gurii şi pe tendoanele gâtului.

— Ia ascultă, zise Primitivo. Îi toacă, nu alta!

— Dacă le-au înconjurat groapa, asta fac, spuse Robert Jordan. Da' poate că unii au scăpat.

— Dacă am cădea acuma asupra lor, i-am lua din spate, propuse Primitivo. Lasă-ne să ne ducem patru inşi călare.

— Şi pe urmă ce faceţi? Ce-o să se întâmple după ce o să le

cădeţi în spate?

— Ne unim cu ceata lui Sordo.

— Ca să muriţi cu toţii acolo. Ia uită-te unde-i soarele! În mai ziua e lungă.

Cerul era înalt şi fără pic de nor, iar soarele îi ardea în spinare. Pete întinse de stâncă goală se răspândiseră acum pe partea dinspre sud a platoului golaş din faţa lor, şi nici urmă de zăpadă nu mai rămăsese pe ramurile brazilor. Bolovanii mari, risipiţi mai jos de ei, uzi când se topise zăpada, abureau slab sub fierbinţeala soarelui.

— Trebuie să îndurăm şi asta, spuse Robert Jordan. *Hay qué aguantarse*. La război se întâmplă şi asemenea lucruri.

— Şi nu putem face chiar nimic? Cu adevărat nimic? Primitivo se uită drept în ochii lui, şi Robert Jordan ştia că omul acela are încredere în el. Nu poţi să ne trimiţi pe mine şi pe încă unul cu mitraliera, cea mică?

— N-ar folosi la nimic, răspunse Robert Jordan.

Crezu că zăreşte pe cer ceva ce se aştepta să vadă, dar nu era decât un vultur ce se lăsă să plutească în jos împotriva vântului, apoi din nou se înălţă peste marginea pădurii de brad din depărtare. Şi spuse încă o dată:

— N-ar folosi la nimic chiar dacă ne-am duce cu toţii.

În clipa aceea salvele de pistol-mitralieră deveniră de două ori mai puternice şi întretăiate de bufniturile greoaie ale grenadelor de mână.

— Of, băga-i-aş... rosti Primitivo cu fervoarea arzătoare a celui pornit pe blasfemie, şi ochii îi înotau în lacrimi, iar obrajii îi zvâcneau nervos. Of, Dumnezeule şi Sfântă Născătoare, băga-i-aş... cu împuţiciunea lor care duhneşte în văzduh!

— Linişteşte-te, îl sfătui Robert Jordan. Lasă, că nu mai trece mult şi-ai să dai piept cu ei. Uite că vine femeia.

Pilar suia înspre ei, înaintând cu greu printre stânci.

Primitivo înjura întruna:

— Băga-i-aş... Of, Dumnezeule şi Sfântă Născătoare, ştergeţi-i de pe faţa pământului! Şi repeta vorbele astea de fiecare dată când vântul aducea până la ei ecoul învălurit al împuşcăturilor.

Robert Jordan coborî către Pilar ca s-o ajute la urcuş.

— *Qué tal*, femeie, îi spuse apucând-o de amândouă încheieturile şi trăgând-o în sus peste ultimele colţuri de stâncă.

— Ţi-am adus binoclul, spuse Pilar, trecându-şi cureaua peste

cap. Vasăzică s-au năpustit peste Sordo?

— Da.

— *Pobre,* rosti Pilar cu adâncă părere de rău. Bietul Sordo.

Sufla din greu după efortul făcut la urcuş; îl apucă de mână pe Robert Jordan şi îl strânse tare, aruncându-şi în acelaşi timp ochii peste locurile din jur.

— Cum ţi se pare că merge lupta?

— Prost. Foarte prost.

— Crezi că Sordo e *jodido?*

— Aşa cred.

— *Pobre!* exclamă Pilar. Fără îndoială că din pricina cailor.

— Probabil.

— *Pobre,* zise iarăşi Pilar. Pe urmă: Rafael mi-a povestit o întreagă istorie scârboasă cu nişte cavalerişti. Ce-a fost?

— O patrulă şi apoi aproape un pluton întreg.

— Până unde au venit?

Robert Jordan îi arătă cu mâna locul unde se oprise patrula, şi după aceea amplasamentul mitralierei. De unde se aflau, abia puteau să vadă un bocanc de-al lui Agustín ieşind în spatele camuflajului.

— Ţiganul zicea c-au venit atât de aproape, încât calul celui din frunte s-a proptit cu pieptul în ţeava mitralierei, istorisi Pilar. Ce neam de oameni şi ţiganii ăştia! Binoclul tău rămăsese în peşteră.

— Aţi strâns lucrurile?

— Tot ce putem lua cu noi. Aveţi vreo veste de la Pablo?

— A luat-o cu patruzeci de minute înaintea cavaleriştilor. Au pornit pe urmele lui.

Pilar zâmbi spre el. Încă îl mai ţinea de mână. Acuma îi dădu drumul şi-i spuse:

— Nici n-au să-l zărească măcar. Da’ cu Sordo? Nu putem face nimic?

— Nimic.

— *Pobre*... se jelui Pilar. Tare mai ţineam la el. Şi eşti sigur, *sigur* de tot că-i *jodido?*

— Da. Am zărit o mulţime de cavalerişti.

— Mai mulţi decât au fost aici?

— Încă o formaţie întreagă s-a dus într-acolo.

— I-auzi! exclamă Pilar. *Pobre*, *pobre Sordo!*

Stătură s-asculte zgomotul luptei.

— Primitivo voia să se ducă acolo, spuse Robert Jordan.

— Ce, eşti nebun? zise Pilar către bărbatul cu faţa plată. Da' grozav soi de *locos* mai odrăsleşte pe-aici pe la noi!

— Vreau să le vin într-ajutor.

— *Qué va!* continuă Pilar. Alt visător. Ce, nu-ţi vine să crezi c-o să dai destul de repede ortul popii aici, fără să te mai osteneşti cu drumuri zadarnice?

Robert Jordan se uită la Pilar, la chipul ei masiv şi negricios, cu umerii obrajilor proeminenţi, ca de indian, cu ochi negri depărtaţi de rădăcina nasului şi gura râzătoare, cu buza de sus groasă, ironică.

— Trebuie să te porţi ca un bărbat, îi spuse mai departe Pilar lui Primitivo. Ca un om în toată firea. Doar ai păr alb în cap.

— Nu te ţine de glume pe socoteala mea, îi răspunse Primitivo îmbufnat. Dacă are omul un dram de inimă şi-o închipuire...

— Trebuie să fie în stare să şi le stăpânească, îl mustră Pilar. Şi-aicea, cu noi, ai să mori destul de curând. Nu-i nevoie să te duci şi să ţi-o cauţi pe la alţii. Iar în ce priveşte închipuirea... are ţiganul destulă pentru noi toţi. Ce mai istorie mi-a îndrugat!...

— Dacă te-ai fi aflat de faţă, s-o vezi cu ochii tăi, nu i-ai mai zice istorie, răspunse Primitivo. Au fost câteva clipe de încordare cumplită.

— *Qué va!* rosti Pilar. Nişte cavalerişti au venit până aici şi pe urmă şi-au văzut de drum. Şi toţi faceţi din asta o ispravă de mare vitejie. Uite unde am ajuns dacă am stat atâta vreme cu mâinile în sân.

— Şi asta de la Sordo e tot floare la ureche? întrebă Primitivo, dispreţuitor de data asta. Se vedea limpede că i se sfâşie inima de câte ori vântul aducea până la ei ecoul detunăturilor şi că ar fi vrut ori să se ducă acolo şi să se arunce în luptă, ori să plece Pilar şi să-l lase în pace.

— *Total qué?* zise Pilar. Ce s-a-ntâmplat s-a-ntâmplat. N-ai să-ţi pierzi tu *cojones* pentru nenorocirea altuia.

— Du-te şi te uşurează! se răsti Primitivo. Sunt pe lumea asta unele muieri aşa de proaste şi de rele, că nici dracul nu le mai poate răbda.

— Asta ca să-i mai sprijine şi să-i ajute pe bărbaţii aceia nu prea bine înzestraţi pentru facerea copiilor, îi dădu Pilar răspuns. Şi dacă nu-i nimica de văzut, am să plec.

Tocmai atunci auzi Robert Jordan zumzetul unui avion la mare

înălţime. Privi în sus, şi în înaltul cerului zări avionul care i se păru a fi cel văzut şi mai devreme, dimineaţa. Acuma venea din direcţia frontului şi se îndrepta către munţii unde El Sordo înfrunta atacul.

— Uite şi pasărea-cobe, zise Pilar. Oare au să vadă ce se întâmplă acolo?

— Sigur, răspunse Robert Jordan. Dacă nu sunt orbi.

Priviră avionul din înaltul cerului, care înainta mereu, argintiu în bătaia razelor soarelui. Venea dinspre stânga, şi de jos vedeau bine discurile de lumină făcute de elice.

— Rămâneţi culcaţi! porunci Robert Jordan.

Apoi avionul ajunse deasupra lor şi-i văzură umbra alunecând peste platoul golaş, iar motoarele duduiau mai puternic decât oricând. Trecu mai departe, către capătul văii. Îi urmăriră zborul până dispăru din vedere, pe urmă îl zăriră iar, întorcându-se în cercuri înclinate către pământ, dând de două ori roată înălţimilor şi dispărând în direcţia Segoviei.

Robert Jordan se uită la Pilar. Văzu că fruntea îi e îmbrobonată de sudoare şi clatină mereu din cap. Îşi ţinuse buza de jos strânsă între dinţi.

— Fiecăruia îi e groază de ceva, zise Pilar. Mie de astea mi-e groază.

— Nu cumva te-ai molipsit de frică de la mine? o întrebă Primitivo batjocoritor.

— Nu, îi răspunse Pilar, punându-i mâna pe umăr. De la tine nu se poate nimeni molipsi de frică. Asta o ştiu bine. Te rog să mă ierţi c-am glumit aşa de răutăcios pe socoteala ta. Doar suntem toţi amestecaţi în aceeaşi oală. Pe urmă vorbi către Robert Jordan: Am să vă trimit încoace mâncare şi vin. De altceva mai aveţi nevoie?

— Deocamdată, nu. Ceilalţi unde-s?

— Ce-i al tău e pus bine deoparte, acolo, jos, la cai, răspunse Pilar zâmbind. Totul e ascuns aşa cum se cuvine. Tot ce-avem de luat e gata strâns şi împachetat. Maria îţi păzeşte raniţele.

— Dacă s-o *întâmpla* să ne atace cumva aviaţia, trimite-o să stea înăuntru, în peşteră.

— Am înţeles, Înălţimea Ta *Inglés*, zise Pilar. Pe ţiganul *tău* (ţi-l dau în dar) l-am trimis să culeagă bureţi ca să am cu ce găti iepurii. Acuma au răsărit o groază de bureţi şi mi s-a părut că ar fi nimerit să mâncăm iepurii ăştia, cu toate că mai buni ar fi

dacă i-am lăsa până mâine ori până poimâine.

— Cred că cel mai bine e să-i mâncăm acuma, încuviinţă Robert Jordan.

Şi Pilar puse mâna ei mare pe umărul lui, chiar deasupra curelei pistolului, care îi trecea în diagonală peste piept, pe urmă o ridică şi îi zburli părul cu degetele, zicând:

— Ce mai *Inglés!* Am s-o trimit pe Maria încoace, când oi termina de făcut mâncarea.

Detunăturile salvelor dinspre înălţimile depărtate aproape se stinseseră, şi doar din când în când se mai auzea câte o împuşcătură stingheră.

— Crezi că s-a terminat? întrebă Pilar.

— Nu, răspunse Robert Jordan. După zgomotele pe care le-am auzit, înseamnă că au atacat şi au fost daţi peste cap. Eu aş spune că de-abia acuma i-au înconjurat. Stau în locuri adăpostite şi aşteaptă avioanele.

Pilar se adresă lui Primitivo:

— Ascultă: eşti încredinţat că n-am vrut deloc să te jignesc?

— *Ya lo sé*[28], răspunse Primitivo. Am înghiţit eu şi altele mai rele de la tine. Ai limba înveninată. Da’ pune-ţi strajă gurii, femeie. Sordo mi-a fost un tovarăş foarte drag.

— Şi mie nu? întrebă Pilar. Ascultă, măi faţă turtită. La război omului nu-i e îngăduit să spună ce are pe suflet. Avem destule ale noastre pe cap, fără să ne mai îngrijim şi de-ale lui Sordo.

Primitivo stătea tot încruntat.

— Ar trebui să iei ceva de leac, îl sfătui Pilar. Acuma eu mă duc să fac de mâncare.

— Ai adus hârtiile găsite la *requeté?* o întrebă Robert Jordan.

— Tii, că proastă mai sunt! se jelui Pilar. Am uitat. Am s-o trimit pe Maria.

[28] O ştiu.

Capitolul douăzeci şi şase

Avioanele n-au sosit înainte de ceasurile 3 după amiază. Până la prânz zăpada dispăruse cu totul, iar stâncile erau fierbinţi sub bătaia soarelui. Pe cer nu se vedea niciun nor, şi Robert Jordan stătea printre stânci; îşi scosese cămaşa lăsând soarele să-l bronzeze pe spate, şi citea scrisorile găsite asupra cavaleristului mort. Din când în când se oprea din citit şi-şi arunca privirile peste platoul golaş, până la poalele pădurii, pe urmă peste înălţimile din depărtare, şi se întorcea din nou la scrisori. Nu se mai arătase niciun grup de călăreţi. Din vreme în vreme răsuna câte o împuşcătură dinspre tabăra lui El Sordo. Dar asta se întâmpla rar şi la intervale neregulate.

Din cercetarea actelor militare aflase că tânărul acela era feciorul unui fierar din localitatea navarreză Tafalla, avea douăzeci şi unu de ani şi nu se însurase încă. Făcea parte din Regimentul X de cavalerie, amănunt care îl surprinse pe Robert Jordan, deoarece crezuse că regimentul acela se afla în nord. Era regalist şi fusese rănit în luptele de la Irun, la începutul războiului.

Probabil că l-am văzut alergând pe străzi înaintea taurilor la *feria* din Pamplona, îşi spuse Robert Jordan. La război nu ucizi niciodată pe cei pe care ai vrea să-i ucizi, gândi mai departe. Sau, ştiu eu, poate că se întâmplă şi asta, dar extrem de rar, se corectă el şi citi mai departe.

Primele scrisori erau foarte anoste, caligrafiate cu multă îngrijire, şi vorbeau aproape numai despre evenimente locale. Veneau din partea surorii cavaleristului, şi din ele Robert Jordan află că în Tafalla totul mergea bine, tatăl era sănătos, mama la fel ca totdeauna, doar se cam plângea de dureri în spate, dar nădăjduia să-i fie feciorul sănătos, să n-aibă de înfruntat primejdii prea mari şi se bucura că îi pune pe goană pe roşii, pentru a libera Spania de sub stăpânirea hoardelor marxiste. Pe urmă venea o listă a băieţilor din Tafalla care muriseră ori fuseseră grav răniţi în intervalul de după ultima scrisoare. Morţi erau zece cu totul. Sunt mulţi tare pentru un orăşel ca Tafalla, îşi spuse Robert Jordan.

Scrisoarea cuprindea foarte multe referiri religioase, căci sora se ruga de sfântul Anton, de binecuvântata Fecioară de la Pilar şi alte sfinte fecioare să-i ocrotească fratele, iar lui îi atrăgea

atenţia să nu uite nicio clipă că se află şi sub ocrotirea „Sfintei Inimi” a lui Iisus, pe care ea rămânea încredinţată că tot o mai poartă necontenit în dreptul inimii, întrucât s-a dovedit de nenumărate ori – şi cuvintele acestea fuseseră subliniate – că are puterea de a opri gloanţele. Şi rămânea. ca totdeauna, iubitoarea lui soră Concha.

Hârtia scrisorii era puţin pătată pe margini, şi Robert Jordan o aşează cu grijă îndărăt între actele militare şi deschise o altă epistolă, cu un scris mai puţin pedant. Venea de la *novia* tânărului, de la logodnica lui, şi cu toate că folosea formule banale şi cumpănite, se dovedea de-a dreptul isterică în privinţa sănătăţii şi bunăstării lui. Robert Jordan o citi până la capăt, apoi aşează toate scrisorile împreună cu actele militare şi le vârî în buzunarul de la spate al pantalonilor. Nu voia să le mai citească şi pe celelalte.

Cred că pe astăzi mi-am împlinit fapta bună de fiecare zi, îşi spuse Robert Jordan. Fără îndoială că am împlinit-o, îşi spuse el încă o dată.

— Ce citeşti acolo? îl întrebă Primitivo.

— Actele şi scrisorile găsite la *requeté* pe care l-am omorât noi azi-dimineaţă. Vrei să le vezi?

— Nu ştiu carte, răspunse Primitivo. Ai găsit ceva vrednic de luat în seamă?

— Nu, spuse Robert Jordan. Sunt scrisori personale.

— Şi cum merge treaba prin locurile de unde e el? Poţi să spui din ce-ai citit acolo?

— S-ar părea că merg foarte bine, răspunse Robert Jordan. Da’ din oraşul lui au căzut mulţi pe front. Se uită în jos, spre locul unde stătea puşca-mitralieră, şi văzu că după topirea zăpezii camuflajul fusese puţin modificat şi arăta mai bine. Nu atrăgea deloc atenţia. Şi-şi aruncă privirea peste locurile din jur.

— Din ce oraş e? întrebă Primitivo.

— Tafalla, îi răspunse Robert Jordan.

Merg bine lucrurile acolo, îşi spuse Robert Jordan. Îmi pare rău, dacă asta poate sluji la ceva.

Dar nu poate, îşi spuse mai departe.

E-n regulă! Atuncea las-o baltă, gândi Robert Jordan.

Bine, am lăsat-o.

Dar nu era chiar aşa de uşor s-o laşi baltă. Câţi dintre ăştia ai ucis? se întrebă Robert Jordan în gând. Nu ştiu. Şi îţi închipui că

ai dreptul să omori pe cineva? Nu. Dar trebuie s-o fac. Şi câţi dintre cei pe care i-ai ucis erau într-adevăr fascişti? Foarte puţini. Dar toţi sunt duşmani, şi împotriva forţei lor noi opunem forţa. Numai că oamenii din Navarra îţi plac mai mult decât cei din orice altă provincie a Spaniei. Da. Şi-i omori. Da. Dacă nu-ţi vine să crezi, coboară puţin până la tabără. Şi nu ştii că nu trebuie să ucizi? Ba da. Şi totuşi o faci? Da. Şi, cu toate acestea, mai crezi cu tărie în dreptatea cauzei pentru care lupţi? Da.

E o cauză dreaptă, îşi spuse Robert Jordan, fără a-şi linişti conştiinţa, dar cu mândrie. Cred în popor şi în dreptul său de a-şi alege forma de guvernământ pe care o doreşte. Dar trebuie să nu crezi în ucidere, gândi el. Trebuie s-o accepţi ca pe o necesitate, dar să nu crezi în ea. Dacă ai să crezi în ucidere, nimic n-o să mai fie cum trebuie.

Şi câţi oameni socoteşti că ai omorât? Nu ştiu, fiindcă nu vreau să ţin socoteala. Dar ştii sau nu ştii? Da. Câţi? Nu poţi spune cu certitudine câţi anume. Când arunci trenuri în aer, ucizi mulţi oameni. Foarte mulţi. Dar sigur nu poţi să fii. Şi cei despre care ştii precis? Peste douăzeci, Şi dintre ăştia, câţi anume erau într-adevăr fascişti? Despre doi ştiu cu siguranţă. Fiindcă a trebuit să-i împuşc atunci când i-am luat prizonieri la Usera. Şi nu ţi-a părut rău? Nu. Nici nu ţi-a făcut plăcere? Nu. Am hotărât în clipa aceea că niciodată n-am s-o mai fac. Şi m-am ferit. M-am ferit să omor oameni neînarmaţi.

Ascultă, îşi spuse Robert Jordan. Mai bine încetează cu gândurile astea. E foarte dăunător pentru tine şi pentru munca ta. Apoi îşi răspunse sie însuşi: Prin urmare, asculţi, îţi dai seama? Fiindcă eşti amestecat într-o chestiune foarte serioasă şi tot timpul trebuie să am grijă ca să înţelegi bine despre ce este vorba. Am datoria de a te ajuta să-ţi rânduieşti bine ideile. Fiindcă în cazul când ideile nu-ţi sunt în cea mai bună rânduială, nu ai dreptul să faci ceea ce faci, pentru că asemenea fapte sunt crime, şi niciun om nu are dreptul să ridice viaţa altuia decât dacă numai în chipul acesta poate apăra pe alţii de rele şi mai mari. Aşa că rânduieşte-ţi ideile şi nu te mai minţi singur.

Dar n-am să ţin socoteala oamenilor pe care i-am omorât, ca şi cum aş păstra însemnul unui trofeu, ori dovezile acelea dezgustătoare, cum sunt cerculeţele făcute pe ţeava puştii, îşi spuse Robert Jordan. Am dreptul să nu ţin socoteala şi am dreptul să le uit.

Nu, continuă tot el. Nu ai dreptul să uiţi nimic. N-ai niciun drept să închizi ochii în faţa celui mai mic amănunt de acest fel, niciun drept să uiţi vreun amănunt, să-l îndulceşti ori să-l schimbi.

Termină! îşi porunci Robert Jordan. Devii insuportabil de emfatic.

Şi nici să nu te păcăleşti vreodată singur în privinţa asta, îşi spuse mai departe.

Foarte bine, continuă Robert Jordan discuţia cu sine însuşi. Mulţumesc pentru sfaturile tale atât de preţioase şi spune-mi, fac bine că o iubesc pe Maria?

Da, îşi răspunse singur.

Chiar dacă într-o concepţie pur materialistă asupra societăţii o asemenea entitate, cum ar fi dragostea, nu-şi poate găsi loc?

Şi când, mă rog, ai avut vreodată asemenea concepţii? se întrebă Robert Jordan. Niciodată. Şi nici n-ai putea să ai. Nu eşti un adevărat marxist, şi o ştii foarte bine. Crezi în Libertate, Egalitate şi Fraternitate. Crezi în Viaţă; în Libertate şi în Năzuinţa spre Fericire. Să nu te mai joci cu prea multă dialectică. Sunt unii caro se pricep la dialectică, dar tu nu te numeri printre ei. A trebuit să mai înveţi câte ceva despre dialectică doar ca să nu pari un ageamiu. Pentru a câştiga un război trebuie să laşi deoparte multe întrebări. Iar dacă războiul acesta ar fi pierdut, orice asemenea întrebare şi-ar pierde sensul.

Dar după ce războiul va fi câştigat, te poţi lepăda de lucrurile în care nu crezi. În foarte multe crezi şi în foarte multe nu crezi.

Şi încă ceva. Nu te mai prosti singur cu privire la dragostea ce-o nutreşti pentru o fiinţă. Aici nu e vorba decât de faptul că cea mai mare parte dintre oameni nu sunt destul de norocoşi ca să întâlnească dragostea. Niciodată n-ai întâlnit-o până acum, şi uite că astăzi o întâlneşti. Ceea ce există între tine şi Maria, chiar dacă n-are să dăinuiască decât astăzi şi o parte din ziua de mâine, ori are să dureze cât o lungă viaţă de om, este cea mai de seamă întâmplare care se poate petrece în viaţa unei făpturi omeneşti. Totdeauna se vor găsi unii în stare să spună că dragostea nu există numai fiindcă ei n-au putinţa s-o trăiască. Dar îţi spun eu că dragostea este un adevăr, că ai întâlnit-o şi că te poţi socoti un om fericit, chiar dacă va fi să mori mâine.

Lasă deoparte prostiile despre moarte, îşi spuse Robert

Jordan. Nu ăsta este felul nostru de a vorbi. Aşa vorbesc numai prietenii noştri anarhiştii. De câte ori treburile merg într-adevăr prost, domniile-lor ar dori să dea foc la ceva şi să moară. Stranie minte mai au. Cumplit de stranie. Ei, bătrâne, uite că încheiem şi cu ziua de azi, îşi spuse Robert Jordan. S-a făcut ceasul aproape trei, şi mai curând ori mai târziu are să ne vină nişte mâncare. Încă se mai aud împuşcături dinspre El Sordo, ceea ce înseamnă că l-au împresurat şi aşteaptă să le mai vină întăriri, probabil. Deşi trebuie să încheie socoteala înainte de lăsarea întunericului.

Mă întreb cum anume o fi acolo, la Sordo. La ceva asemănător trebuie să ne aşteptăm toţi dacă avem suficientă răbdare. Îmi închipui că nu e prea vesel acolo, la Sordo. De-un lucru putem fi siguri: în frumoasă încurcătură l-am mai vârât pe Sordo cu povestea asta a cailor. Cum s-ar spune pe spanioleşte? *Un callejon sin salida.* O fundătură fără ieşire. Cred c-aş fi în stare s-o îndur fără greutate. Aşa ceva nu ţi se întâmplă decât o singură dată în viaţă şi se termină repede. Dar oare n-ar fi o adevărată desfătare să lupţi cândva într-un război în care, dacă eşti încercuit, să te poţi preda? *Estamos copados!* Suntem încercuiţi! Iată strigătul de cea mai cumplită groază din acest război. Iar întâmplarea imediat următoare e că eşti împuşcat; fără să ţi se întâmple nimic rău mai înainte, dacă eşti norocos. Sordo n-ar avea norocul ăsta. Şi nici ceilalţi nu l-ar avea dacă le-ar sosi vremea.

Era ceasul 3. Peste puţin auzi din depărtare zumzetul stins al motoarelor şi, ridicând ochii, zări avioanele.

Capitolul douăzeci şi şapte

El Sordo dădea lupta pe o creastă de colină. Nu-i plăcuse colina aceea, şi de cum o văzuse, îşi spusese în gând că parcă ar fi un şancru. Dar n-avusese de ales altceva în afară de colina aceea, şi o alesese încă de când o văzuse în zare şi pornise în galop către ea, cu pistolul automat atârnându-i greu în spinare, şi calul se încorda, suflând din greu între pulpele lui, iar sacul cu grenade îl izbea într-o parte, şi sacul cu încărcătoare pentru puşca-mitralieră îl izbea în cealaltă, şi Joaquín şi Ignacio se opreau şi trăgeau, se opreau şi trăgeau pentru a-i lăsa timp să pună în poziţie puşca-mitralieră.

La ceasul acela încă mai era zăpadă, zăpada care îi dusese la pierzare, iar când calul fusese lovit de glonţ şi începuse să răsufle şuierător, abia mai târându-se pe ultima parte a urcuşului, cu mişcări zvâcnite şi paşi împleticiţi, împroşcând zăpada cu ţâşnituri lucitoare şi sacadate, Sordo îl trase de frâu, punându-şi dârlogii peste umăr şi urcând din greu. Urcase la deal cât putuse mai grabnic, printre gloanţele ce plesneau în stânci ca nişte scuipături, cu cei doi saci atârnându-i greu în spinare, şi pe umăr, ţinând calul de coamă, îl împuşcase repede, cu îndemânare şi duioşie, chiar pe locul unde avea nevoie de el, astfel încât animalul se prăbuşise grămadă, cu gâtul înainte, astupând spărtura dintre două steiuri de stâncă. Pusese puşca-mitralieră în poziţie de tragere peste spinarea calului şi trăsese iute două încărcătoare, iar arma clănţănise, cartuşele goale săriseră în zăpadă, mirosul de păr ars se ridicase de pe coastele pârlite de ţeava fierbinte, şi el trăgea mereu asupra celor ce veneau înspre colină, silindu-i să se împrăştie pentru a se pune la adăpost, şi în toată vremea asta simţise un fior rece pe şira spinării, fiindcă nu ştia ce are în spate. Dar de îndată ce ultimii dintre cei cinci, câţi erau cu toţii, ajunseră în vârful colinei, fiorul rece se risipise, şi El Sordo cruţase încărcătoarele, păstrându-le pentru vremea când aveau să-i fie de trebuinţă.

Încă doi cai morţi zăceau pe coastă şi alţii trei pe creasta colinei. Noaptea trecută nu izbutiseră să fure decât trei cai, iar unul se smucise şi scăpase chiar când încercau să-l încalece pe deşelate, acolo, în ţarcul de la tabără, când răsunaseră primele împuşcături.

Dintre cei cinci bărbaţi ajunşi pe creasta colinei, trei erau

răniţi. Sordo avea o rană în pulpa piciorului şi două în braţul stâng. Îi era o sete cumplită, rănile începuseră să-i amorţească, şi una dintre cele de la braţ îl durea rău. Îl mai durea îngrozitor şi capul, iar în vreme ce stătea şi aştepta avioanele, îşi aduse aminte de o glumă spaniolească. Se zicea: *„Hay que tomar la muerte como se fuera aspirina* ceea ce înseamnă: „Va trebui să iei moartea aşa cum ai lua o aspirină”. Dar gluma asta nu o rosti cu glas tare. Zâmbi undeva înăuntrul durerii ce-i încleşta capul şi înăuntrul greţii ce-l apuca de câte ori mişca braţul şi privi în jur la ce mai rămăsese din ceata sa.

Cei cinci bărbaţi erau răspândiţi în jur ca vârfurile unei stele în cinci colţuri. Scormoniseră cu genunchii şi cu mâinile şi îşi făcuseră apărători în dreptul capului şi al umerilor, cu pământ umed şi lespezi de stâncă. La adăpostul lor, umpleau golurile dintre pietre cu alte lespezi şi cu pământ. Joaquín, tânărul de optsprezece ani, avea o cască de oţel cu care scormonea şi căra pământul.

Făcuse rost de cască atunci când aruncaseră în aer trenul. Era găurită de un glonte, şi toţi glumiseră pe socoteala lui, fiindcă o păstrase. Dar el îi netezise cu ciocanul marginile zdrenţuite, vârâse în gaură un dop de lemn, îl tăiase şi îl şlefuise pe dinăuntru, aducându-l la acelaşi nivel cu metalul.

Când începuseră să răsune împuşcăturile, îşi trântise casca pe cap cu atâta putere, încât răsunase de parcă l-ar fi pocnit cineva cu o cratiţă drept în creştet, şi după ce calul fusese împuşcat sub el, în timp ce urcau pe ultima parte a costişei, când îl dureau plămânii, îi amorţiseră picioarele şi i se uscase gura, iar în jurul său era numai plesnet, trosnet şi şuierat de gloanţe, casca părea să-l apese ca o piatră de moară şi să-i strângă într-un cerc de fier fruntea înfierbântată. Dar o lăsase pe cap. Şi-acum săpa cu ea disperat, încordat, ca o adevărată maşină. Până în clipa aceea nu fusese nici măcar atins.

— În cele din urmă tot e bună la ceva, îi spuse Sordo cu glasul lui profund şi gutural.

— *Resistir y fortificar es vencer,* răspunse Joaquín cu gura uscată de arsura fricii, mai aprigă decât setea firească ivită în timpul bătăliei. Era una dintre lozincile partidului comunist şi însemna: „Rezistă şi fortifică-ţi poziţia, iar atunci vei învinge”.

Sordo privi în depărtare şi la poalele colinei, unde un cavalerist îşi tot iţea capul din dosul unei stânci. Ţinea foarte

mult la băiatul ăsta, dar nu-i ardea deloc de lozinci.

— Ce-ai zis?

Unul dintre ceilalţi întoarse capul de la apărătoarea pe care şi-o înălţa. Şedea întins pe burtă, îşi proptise bărbia în pământ şi ridica foarte grijuliu braţele ca să aşeze o lespede la locul cuvenit.

Joaquín repetă lozinca, vorbind cu vocea lui de copil sugrumată de sete, dar nu încetă nicio clipă săpatul.

— Ce vorbă ai spus la urmă? întrebă cel cu bărbia proptită în pământ.

— *Vencer,* răspunse flăcăul. Vom învinge.

— *Mierda,* rosti cel cu bărbia proptită în pământ.

— Şi mai este o vorbă care se potriveşte aici, urmă Joaquín, pronunţând cuvintele ca pe nişte talismane scumpe. Pasionaria spune că e mai bine să mori în picioare decât să trăieşti în genunchi.

— Încă o dată *mierda*, repetă omul acela.

Iar un altul spuse şi el, vorbind peste umăr:

— Noi stăm pe burtă, nu în genunchi.

— Măi, comunistule! Ştii tu că Pasionaria are un fiu de o vârstă cu tine şi îl ţine în Rusia încă de când a început mişcarea?

— Asta-i o minciună, spuse Joaquín.

— *Qué vay* e-o minciună! continua celălalt. Mi-a spus mie cel cu dinamita şi cu nume ciudat. Era dintr-un partid cu tine. Ce interes avea să spună minciuni?

— E-o minciună sfruntată, stărui Joaquín. Nu face ea una ca asta, să-şi ţină feciorul ascuns în Rusia, ca să-l ferească de război.

— Tare aş mai vrea eu să fiu în Rusia, spuse un alt om din ceata lui Sordo. Nu vrea Pasionaria ta să mă scoată de aici şi să mă trimită în Rusia, comunistule?

— Dacă te încrezi aşa de mult în Pasionaria ta, fă-o să ne scoată de pe creasta de-aici, spuse unul.

— Lasă, că treaba asta au s-o facă fasciştii, zise omul cu bărbia proptită în pământ.

— Să nu vorbeşti aşa, îl dojeni Joaquín.

— Şterge-ţi caşul de la gură şi dă încoace o pălărie de ţărână, îi spuse omul cu bărbia proptită în pământ. În seara asta niciunul dintre noi nu mai vede asfinţitul soarelui.

El Sordo se gândea: E făcută aşa fel, că aduce cu un şancru.

Sau cu un sân de fată foarte tânără, da' fără sfârc. Ori ca vârful unui vulcan. Da' tu de când eşti n-ai văzut vulcan, îşi spuse El Sordo. Şi nici n-ai să mai vezi. Şi colina asta e ca un şancru. Vulcanii lasă-i în pace. Acuma e prea târziu pentru vulcani.

Privi cu multă băgare de seamă peste greabănul calului mort, şi din spatele unui bolovan aşezat departe, în vale porni toaca rapidă a împuşcăturilor, iar El Sordo auzi gloanţele plescăind în stârvul calului. Se târî iar la adăpost şi privi prin unghiul dintre picioarele dinapoi şi marginea stâncii. Pe coastă, puţin mai jos de locul în care se afla el, zăceau trei leşuri, chiar acolo unde căzuseră atunci când fasciştii, sub acoperirea focului de pistoale automate şi puşti-mitraliere, încercaseră să ia cu asalt creasta, iar El Sordo şi ceilalţi zdrobiseră atacul aruncând şi lăsând să se rostogolească în jos grenadele de mână. Mai erau şi alte leşuri, pe care el nu putea să le vadă, pe celelalte laturi ale colinei. Nu exista unghi mort pe unde atacanţii să se poată apropia de creastă, şi El Sordo ştia că atâta vreme cât mai avea muniţie şi grenade şi îi mai rămâneau măcar patru oameni, nu-l puteau scoate de acolo decât dacă ar fi adus un mortier de tranşee. Nu ştia dacă trimiseseră spre La Granja să aducă un mortier de tranşee. Poate că nu trimiseseră, fiindcă, fără îndoială, foarte curând aveau să sosească avioanele. Trecuseră patru ceasuri de când avionul de recunoaştere se rotise pe deasupra lor.

Colina asta e într-adevăr ca un şancru, gândi El Sordo, iar noi suntem chiar coptura din el. Dar am omorât mulţi când au făcut prostia aceea. Cum şi-or fi închipuit c-au să ne poată dovedi aşa? Au atâta neţărmurită încredere în armamentul lor cel grozav, că pierd orice măsură.

Îl omorâse pe tânărul ofiţer care conducea asaltul, aruncând o grenadă ce săltase rostogolindu-se la vale pe coasta colinei chiar când ei urcau în fugă, îndoiţi de la mijloc. În fulgerarea gălbuie şi în izbucnirea de fum cenuşie îl văzuse pe ofiţer prăvălindu-se înainte, către locul unde zăcea acum ca o boccea greoaie şi lăbărţată de haine vechi, marcând punctul cel mai înaintat atins de asaltatori. La leşul acesta se uita El Sordo, şi pe urmă, alunecându-şi privirea în josul coastei, la celelalte.

Sunt oameni viteji, dar proşti, îşi spuse El Sordo. Acuma însă au destulă minte ca să nu mai atace până ce nu vin avioanele. Sau, bineînţeles, până ce nu le soseşte mortierul. Cu un mortier ar fi treabă uşoară. Mortierul ar fi fost arma potrivită, şi el ştia

că aveau să moară de îndată ce sosea mortierul, dar când se gândi la avioanele ce-ar fi zburat pe deasupra, se simţi atât de gol, acolo, pe creasta colinei, ca şi cum toată îmbrăcămintea şi până şi pielea i-ar fi căzut de pe trup. Nu se află pe lume ceva mai dezbrăcat decât mă simt eu, gândi El Sordo. Faţă de mine un iepure jupuit e la fel de bine îmblănit ca ursul. Dar de ce ar aduce avioane? Ne pot scoate uşor de aici cu un mortier. Cu toate astea, sunt foarte mândri de avioanele lor şi probabil c-au să le aducă. La fel de mândri cum erau cei de-aici de armele lor automate când au făcut prostia aceea. Dar fără îndoială că au trimis şi după un mortier.

Unul dintre oamenii lui trase. Pe urmă mânui închizătorul şi trase din nou, cu grabă.

— Păstrează-ţi cartuşele, îi spuse El Sordo.

— Unul dintre feciorii ăia de curvă jegoasă a încercat să ajungă la bolovanul de colo, răspunse omul arătând cu degetul.

— L-ai nimerit? întrebă El Sordo, întorcând cu greu capul.

— Nu, răspunse omul. Scârnăvia s-a tras repede îndărăt.

— Cine-i curva curvelor e Pilar, zise omul cu bărbia proptită în pământ. Curva dracului ştie că noi murim aicea.

— Nu ne poate da niciun ajutor, spuse El Sordo. Omul se afla înspre partea urechii zdravene şi îl auzise fără să mai întoarcă spre el capul. Ce-ar putea să facă?

— Să-i atace pe nemernicii ăştia pe la spate.

— *Que va!* zise Sordo. Îs răspândiţi în jurul colinei. Pe unde ar putea să cadă asupra lor? Sunt o sută cincizeci cu toţii. Acuma poate chiar mai mulţi.

— Da’ dacă ţinem piept până se lasă întunericul… spuse Joaquín.

— Şi dacă Paştele o cădea la Crăciun… adăugă omul cu bărbia proptită în pământ.

— Şi dacă mătuşa-ta ar avea *cojones* ţi-ar fi unchi, îi spuse un altul lui Joaquín. Trimite după Pasionaria ta. Numai ea mai poate să ne ajute.

— Eu nu cred povestea aia cu fecior-su, răspunse Joaquín. Ori dacă o fi acolo, atuncea învaţă ca să fie aviator, sau aşa ceva.

— S-ascunde ca să stea la fereală, stărui celălalt.

— Învaţă dialectica. Şi Pasionaria ta a fost acolo. La fel şi Lister, şi Modesto, şi alţii. Mi-a spus mie ăla cu nume ciudat.

— Păi trebuiau să se ducă acolo să înveţe şi pe urmă să vină

să ne ajute, spuse Joaquín.

— Atuncea să vină şi să ne ajute în clipa asta, spuse un altul. Toţi şmecherii ăia să vină încoace să ne ajute. Trase un foc de armă şi continuă: *Me cago en tal!* Iar nu l-am nimerit.

— Păstrează-ţi cartuşele şi nu mai vorbi aşa de mult, c-altminteri au să-ţi sară ochii de sete, îl îndemnă El Sordo. N-avem apă pe colina asta.

— Ia de ici, îi spuse omul, răsucindu-se pe o parte, trăgându-şi peste cap baiera unui burdufel de vin şi întinzându-i-l lui Sordo. Umezeşte-ţi gura, bătrâne. Trebuie să-ţi fie tare sete din pricina rănilor.

— Dă-le tuturor să bea, ñ îndemnă Sordo.

— Atuncea am să-i trag eu mai întâi, spuse proprietarul burdufului şi lăsă un şuvoi lung să-i ţâşnească în gură înainte de a trece celorlalţi burduful de piele.

— Sordo, când crezi tu c-au să vină aeroplanele? întrebă cel cu bărbia proptită în pământ.

— Oricând, răspunse Sordo. Ar fi trebuit să vină până acuma.

— Şi crezi că feciorii ăştia de curve jegoase au să mai atace o dată?

— Numai dacă nu vin avioanele.

Nu socotea c-ar avea vreun rost să mai pomenească despre mortier. Aveau să afle ei destul de repede, după ce-o sosi mortierul,

— Până şi Dumnezeu ştie că au destule aeroplane, după câte am văzut noi ieri.

— Prea multe, spuse Sordo.

Capul îl durea tare rău, mâna îi amorţise aproape de tot, şi fiece mişcare îi pricinuia o suferinţă aproape insuportabilă. Când ridică, folosind nuna sănătoasă, burduful de vin, văzu cerul luminos, înalt şi albastru al verii pretimpurii. Avea cincizeci şi doi de ani şi era sigur că vede pentru ultima oară cerul.

Nu-i era deloc frică de moarte, dar îi părea rău că fusese prins în capcană acolo, pe o colină ce nu putea fi folosită decât ca un lăcaş de moarte. Dacă am fi putut scăpa de urmăritori, se gândea El Sordo. Dacă i-am fi putut face s-o ia pe valea cea lungă, sau dacă am fi izbutit să scăpăm dincolo de şosea, ar fi fost bine. Dar colina asta ca un şancru! Trebuie să ne slujim de ea cât mai din plin, şi până acum ne-am slujit cu destul folos.

Chiar dacă ar fi ştiut cât de mulţi oameni fuseseră nevoiţi de-a

lungul istoriei să folosească o colină drept lăcaş de moarte, lucrul acesta nu l-ar fi mângâiat în niciun fel, căci în clipe ea acelea prin care trecea el, oamenii nu sunt înduioşaţi de cele ce au îndurat alţii În împrejurări asemănătoare, la fel cum o văduvă nu se poate mângâia în prima zi cu gândul că şi alţi soţi iubiţi au pierit de pe lume. Indiferent dacă te temi ori nu de ea, moartea nu ţi-o poţi accepta cu uşurinţă. Sordo îşi acceptase moartea, dar nu era nici urmă de dulceaţă în această acceptare, chiar la cincizeci şi doi de ani, cu trei răni în trup şi împresurat pe o colină.

Glumea cu sine însuşi pe socoteala morţii, dar privea cerul, privea munţii din depărtare, sorbea vinul şi nu voia să moară. Dacă trebuie să mor, îşi zicea el, şi fără îndoială că a sosit ceasul, n-am decât să mor. Dar urăsc gândul ăsta.

Moartea nu însemna nimic, şi în cugetul său nu exista nici vreo imagine a morţii şi nici teamă de moarte. Dar viaţa însemna un lan de grâne bătut de vânt pe coasta unei movile. Viaţa însemna un vultur plutind în înaltul cerului. Viaţa însemna un ulcior de pământ plin cu apă în norii de pulbere ai ariei de treier, cu boabele alese deoparte şi pleava luată de vânt. Viaţa însemna un cal strâns între pulpe, o carabină sprijinită de picior, şi o colină şi o vale, şi un pârâu străjuit de copaci, şi capătul depărtat al văii, şi înălţimile de dincolo, profilate pe marginea zării.

Sordo trecu altuia burduful de vin şi dădu din cap în semn de mulţumire. Se întinse şi bătu cu palma pe greabănul calului, în locul unde ţeava pistolului arsese pielea. Încă mai avea în nări mirosul de păr ars. Îşi aducea aminte cum trăsese calul până acolo, tremurând amândoi din tot trupul, înconjuraţi de gloanţele ce şuierau şi trosneau pe deasupra şi împrejurul lor ca o pânză nevăzută, şi cum îl împuşcase cu luare-aminte, chiar la intersecţia liniilor ce-ar fi trecut printre ochi şi de la o ureche la cealaltă. Apoi, după ce calul se prăbuşise, se trântise şi el la pământ în dosul spinării calde şi ude de sudoare, ca să pună puşca-mitralieră în funcţiune, pe când duşmanii urcau înspre creastă.

— *Eras mucho caballo*, spuse Sordo cu glas tare, ceea ce însemna: „Grozav cal mai erai”.

Şedea acum întins pe partea nevătămată şi privea în înaltul cerului. Era aşezat pe-o grămadă de tuburi de cartuşe goale,

capul îi stătea la adăpostul stâncii, iar trupul lungit lângă al calului. Rănile îi amorţiseră de tot, îl dureau cumplit şi era prea răpus de oboseală ca să mai mişte.

— Ce-i cu tine, bătrânule? întrebă omul de alături.

— Nu-i nimic. Mă odihnesc puţin.

— Dormi, îl îndemnă celălalt. Ne trezesc *ei,* n-avea grijă, când or veni.

Chiar atuncea se auzi un glas strigând de pe coastă:

— Ascultaţi, bandiţilor! şi glasul venea din spatele stâncilor unde era amplasată puşca-mitralieră cea mai apropiată de ei. Predaţi-vă acum, până nu vin avioanele să vă facă piftie.

— Ce zice ăla? întrebă Sordo.

Joaquín îi spuse. Atunci Sordo se rostogoli pe-o parte şi se trase către vechiul lui loc, în spatele puştii mitraliere.

— Poate că n-au să vină avioanele, le spuse celorlalţi. Nu răspundeţi nimic şi nu trageţi. Poate îi facem să mai atace o dată.

— Ce-ar fi dacă ne-am apuca să-i înjurăm puţin? întrebă cel care îi spusese lui Joaquín că fiul Pasionariei se află în Rusia.

— Nu, se împotrivi Sordo. Dă-mi pistolul tău cel mare. Care aveţi un pistol mare?

— Uite.

— Dă-l încoace.

Ghemuit în genunchi, Sordo luă pistolul cel mare de 9 mm, sistem „Star”, şi trase un foc în pământ, chiar alături de trupul calului; aşteptă, apoi trase încă alte patru focuri, la intervale neregulate. Pe urmă aşteptă iar, numără până la şaizeci, şi trase al şaselea foc direct în trupul calului. Zâmbi şi dădu îndărăt pistolul. Apoi le spuse în şoaptă:

— Încărcaţi-l. Să nu scoată nimeni o vorbă şi pentru nimic în lume să nu trageţi.

— *Bandidos!* răsună iarăşi glasul de după stânci.

Din vârful colinei nu se auzi niciun cuvânt.

— *Bandidos!* Predaţi-vă acuma, până nu vă facem bucăţele.

— S-au prins, şopti Sordo fericit.

Sordo se uită atent în jos pe coastă şi văzu cum un om îşi înalţă capul deasupra stâncilor. Dinspre creastă nu răsună nicio împuşcătură, şi capul dispăru din nou. El Sordo aşteptă, mereu atent, dar nu se mai întâmplă nimic. Întoarse capul şi se uită la ceilalţi: fiecare îşi supraveghea sectorul lui de coastă. Priviră toţi

către el şi clătinară din cap.

— Să nu mişte niciunul, şopti Sordo.

— Feciori de curvă împuţită! se auzi din nou glasul din spatele stâncilor.

— Porci roşii ce sunteţi! Ticăloşilor!

Sordo zâmbi. Nu putea să audă insultele zbierate de jos decât dacă întorcea într-acolo urechea cea zdravănă. Asta-i mai bună ca aspirina, gândi el. Câţi o să putem omorî? Oare au să fie chiar aşa de proşti?

Glasul tăcu din nou şi trei minute nu auziră nimic şi nu zăriră nicio mişcare. Pe urmă, cel care îşi înălţase capul de după bolovan ieşi cu totul la vedere şi trase. Glonţul izbi în stâncă şi ricoşă, ţiuind ascuţit. Apoi Sordo văzu un om fugind, îndoit de mijloc, de la adăpostul din dosul stâncilor, unde era amplasată puşca-mitralieră, peste loc deschis până la bolovanul în spatele căruia stătea cel ce se arătase puţin mai înainte. Aproape se prăbuşi în spatele bolovanului.

Sordo privi în jur. Oamenii îi făcură semn că nu se zărea nicio mişcare pe celelalte părţi ale colinei. El Sordo zâmbi fericit şi dădu din cap. Asta-i de zece ori mai bună decât orice aspirină, îşi spuse şi rămase la pândă, cuprins de o fericire cum numai un vânător poate trăi.

În josul coastei, omul care alergase de la adăpostul din dosul stâncilor şi până în spatele bolovanului vorbea cu cel ce se arătase la vedere.

— Crezi, într-adevăr?

— Nu ştiu, răspunse cel ce se arătase la vedere.

— Ar fi foarte logic, zise celălalt, care era ofiţerul comandant al detaşamentului. Sunt încercuiţi. Nu pot aştepta altceva decât moartea.

Celălalt nu spuse nimic.

— Ce crezi? întrebă ofiţerul.

— Nu ştiu nimic, răspunse celălalt.

— Ai mai observat vreo mişcare după împuşcăturile acelea?

— Absolut nimic.

Ofiţerul îşi cercetă ceasul de la mână. Era trei fără zece.

— Avioanele ar fi trebuit să fie aici încă de acum un ceas, urmă ofiţerul comandant.

Chiar atunci, un alt ofiţer sări în dosul bolovanului. Celălalt, soldatul, se trase la o parte, să-i facă loc.

— Tu ce zici, Paco? întrebă primul ofiţer. Ce părere ai despre treaba asta?

Cel de-al doilea ofiţer răsufla greu din pricina saltului făcut pe coastă de la puşca-mitralieră şi până acolo.

— Cred că e doar un şiretlic, răspunse cel de-al doilea ofiţer.

— Şi dacă nu-i? îţi închipui în ce situaţie ridicolă ne punem stând aici şi asediind nişte morţi.

— Am şi apucat să facem ceva chiar mai rău decât ridicol, spuse al doilea ofiţer. Uită-te pe coastă.

Se uită în sus pe coastă, prin locurile unde morţii zăceau împrăştiaţi aproape de culme. De unde stătea el, pe linia crestei vedea colţurile neregulate de stâncă şi burta, picioarele răşchirate şi copitele potcovite, aruncate în sus, ale calului lui Sordo, apoi pământul proaspăt aruncat peste apărători.

— Ce se aude cu mortierele? întrebă al doilea ofiţer.

— Ar trebui să fie aici peste un ceas. Dacă nu chiar mai devreme.

— Atunci să le aşteptăm. Şi-aşa am făcut prostii destul de mari; ne-ajunge!

— *Bandidos!* strigă deodată comandantul, ridicându-se în picioare şi înălţând capul mult deasupra bolovanului, iar de la înălţimea aceea creasta i se părea mult mai apropiată. Porci roşii ce sunteţi! Laşilor!

Cel de-al doilea ofiţer se uită la soldat şi clătină din cap. Soldatul îşi feri privirea, dar buzele i se încordară.

Comandantul şedea pe loc, avea capul în întregime scos deasupra bolovanului şi ţinea mâna pe patul pistolului. Continua să împroaşte cu înjurături şi batjocuri către creasta colinei. Dar nu se întâmplă nimic. Pe urmă ieşi cu totul din spatele bolovanului şi rămase acolo, cu privirile îndreptate în sus, pe coastă. Strigă:

— Trageţi, laşilor, dacă mai sunteţi vii! Trageţi într-unul căruia nu-i e frică de niciun roşu fătat vreodată din pântece de curvă!

Fraza de la urmă era prea lungă pentru a fi strigată din răsputeri, aşa că după ce termină, ofiţerul era vineţiu şi congestionat la faţă.

Cel de-al doilea ofiţer, un bărbat subţire la trup, ars de soare şi cu ochi blânzi, buze subţiri şi prelungi şi barbă ţepoasă pe obrajii scobiţi, clătină iarăşi din cap. Tocmai ofiţerul acesta care striga ordonase primul asalt. Tânărul locotenent ce zăcea acum

mort aproape de creastă fusese cel mai bun prieten al cestuilalt locotenent pe care îl chema Paco Berrendo şi care stătea şi asculta zbieretele căpitanului, aflat, fără îndoială, într-o stare de extremă nervozitate.

— Porcii ăştia mi-au împuşcat mama şi sora, spuse căpitanul. Avea obrajii roşii, mustaţă blondă, tăiată englezeşte, şi ochii lui priveau într-un chip ciudat. Erau albaştri-deschis şi genele erau tot de culoare deschisă. Dar când te uitai în ochii lui, aveai impresia că pupilele se dilată şi se contractă continuu. Şi iar începu să strige: Roşilor! Laşilor! adăugând tot felul de înjurături.

Era cu totul neadăpostit şi, ochind cu grijă, trase în singura ţintă aflată pe creastă: calul mort, ce fusese al lui Sordo. Glonţul stârni un norişor de praf la cincisprezece yarzi mai jos de ţintă. Căpitanul trase încă o dată. Glonţul izbi într-o stâncă şi ricoşă ţiuind.

Căpitanul rămase nemişcat, cercetând creasta. Locotenentul Berrendo se uita la trupul celuilalt locotenent, întins puţin mai jos de creastă. Soldatul privea ţintă în pământ, chiar la picioare. Apoi ridică ochii şi se uită la căpitan.

— Nu mai e nimeni viu acolo, sus, zise căpitanul. Ascultă, îi spuse el soldatului, du-te sus şi vezi ce este.

Soldatul coborî privirea. Dar nu scoase nicio vorbă:

— N-ai auzit ce ţi-am spus? zbieră la el căpitanul.

— Da, domnule căpitan, răspunse soldatul, fără să ridice ochii.

— Atuncea ieşi de-acolo şi du-te. Căpitanul încă avea pistolul în mână. Ai auzit ce-am spus?

— Da, domnule căpitan.

— Atunci ce mai aştepţi?

— N-aş vrea, domnule căpitan.

— *N-ai vrea?* Căpitanul înfipse pistolul în şalele soldatului. Zici că n-ai *vrea?*

— Mi-e frică, domnule căpitan, răspunse cu demnitate soldatul.

Locotenentul Berrendo se uită la faţa şi la ochii ciudaţi ai căpitanului, crezu că are într-adevăr de gând să-l împuşte şi interveni:

— Domnule căpitan Mora.

— Mă rog, domnule locotenent Berrendo?

— S-ar putea ca soldatul să aibă dreptate.

— S-ar putea să aibă dreptate când spune că-i e frică? S-ar putea să aibă dreptate când *nu vrea* să execute un ordin?

— Nu. S-ar putea să aibă dreptate când crede că e vorba doar de un şiretlic.

— Sunt morţi cu toţii, spuse căpitanul. N-auzi când îţi spun că toţi sunt morţi?

— Vă referiţi la camarazii noştri de pe coastă, domnule căpitan? îl întrebă Berrendo. Sunt de acord cu dumneavoastră.

— Paco, urmă căpitanul, nu fi caraghios. Crezi cumva că eşti singurul care îl iubea pe Julián? îţi spun că roşii sunt morţi. Uite!

Se ridică, puse amândouă mâinile deasupra bolovanului şi se săltă în sus, mai întâi în genunchi, cu stângăcie, apoi de-a dreptul în picioare.

— Trageţi! strigă căpitanul urcat pe bolovanul cel mare de granit cenuşiu şi vânturându-şi braţele prin aer. Împuşcaţi-mă! Ucideţi-mă!

Pe creastă, Sordo stătea ascuns în spatele calului mort şi zâmbea.

Ce oameni! îşi spuse El Sordo. Râse înfundat, străduindu-se să se stăpânească, fiindcă zguduiala îi pricinuia dureri în braţ.

— Roşilor! se auzea urletul din vale. Canalii roşii! Împuşcaţi-mă! Omorâţi-mă!

Sordo, cu pieptul scuturat de râs, privi atent peste crupa calului şi-l văzu pe căpitan cocoţat deasupra bolovanului şi vânturându-şi braţele. Un alt ofiţer stătea lângă bolovan. Soldatul se afla de cealaltă parte a bolovanului. Sordo nu-şi mută privirile şi clătină fericit din cap.

— Împuşcaţi-mă, îşi spuse el în şoaptă. Omorâţi-mă! Şi din nou i se zgudui umărul. Râsul îi pricinui dureri în braţ, şi la fiecare zguduitură avea impresia că o să-i plesnească ţeasta. Dar râsul îl mai zgudui o dată, ca un adevărat spasm.

Căpitanul Mora coborî de pe bolovan.

— Acuma mă crezi, Paco? îl întrebă pe locotenentul Berrendo.

— Nu, răspunse locotenentul.

— *Cojones!* exclamă căpitanul. N-am de-a face decât cu laşi şi idioţi.

Soldatul se trăsese din nou, cu teamă, îndărătul bolovanului, şi locotenentul Berrendo se lăsase pe vine, lângă el.

Căpitanul, stând descoperit alături de bolovan, începu să strige măscări înspre creastă. Nu există limbă care să cuprindă

atâtea măscări ca spaniola. Sunt în spaniolă echivalente pentru fiecare cuvânt murdar din limba engleză, dar în afară de ele, sunt şi alte cuvinte şi expresii ce nu-s folosite decât în ţările unde blasfemia ţine pasul cu asprimile bigotismului. Locotenentul Berrendo era un catolic credincios. La fel şi soldatul. Amândoi erau regalişti din Navarra, şi cu toate că la furie înjurau şi terfeleau cele sfinte, socoteau asta un păcat şi îl mărturiseau la fiecare spovedanie.

Acum, stând împreună ghemuiţi în dosul bolovanului, urmăreau gesturile căpitanului şi-i ascultau înjurăturile, dar se lepădau de el şi de vorbele lui. Nu voiau să aibă pe conştiinţă asemenea cuvinte într-o zi în care ar fi putut să moară. Soldatul gândea că astfel de cuvinte nu pot aduce noroc. Să vorbeşti aşa despre *Virgen* este semn rău. Ofiţerul ăsta vorbeşte mai urât decât roşii.

Julián e mort, gândea locotenentul Berrendo. Zace mort acolo pe coastă, într-o zi frumoasă ca asta. Iar gura spurcată a căpitanului împroaşcă blasfemii şi are să ne aducă pe cap încă alte nenorociri.

Căpitanul puse capăt înjurăturilor şi se întoarse către locotenentul Berrendo. Ochii lui păreau mai ciudaţi decât oricând.

— Paco, zise căpitanul nespus de fericit, tu şi cu mine o să mergem acolo, sus.

— Eu nu merg.

— Cum? exclamă căpitanul şi scoase iar pistolul din toc.

Cât îi urăsc pe ăştia care se joacă mereu cu pistolul, gândi Berrendo. Nu-s în stare să dea un ordin fără să ameninţe cu pistolul. Probabil că şi când se duc la closet scot pistolul, ca să-şi comande ce au de făcut.

— Merg, dacă îmi daţi ordin. Dar vă rog să luaţi notă că protestez, spuse locotenentul Berrendo.

— Atunci am să mă duc singur, anunţă căpitanul. Aici pute prea rău a laşitate.

Ţinând pistolul în mâna dreaptă, pomi cu paşi apăsaţi în sus pe coastă. Berrendo şi soldatul îl urmăreau cu privirea. Nu făcea nicio încercare de a se adăposti şi se uita drept înainte, la stânci, la stârvul calului şi la pământul proaspăt aruncat peste linia crestei.

El Sordo stătea întins lângă cal şi privea prin colţul de lângă

stâncă, pândind paşii mari ai căpitanului.

Doar unul singur, gândi El Sordo. Nu ne cade în plasă decât unul singur. Dar după cum vorbeşte, pare să fie un *caza mayor*. Un vânat mare. Ia te uită la el cum merge! Ia te uită ce mai jivină! Priveşte-l cum păşeşte înainte. Ăsta al meu e. Pe ăsta îl iau cu mine la drum. Ăsta care vine acum porneşte în aceeaşi călătorie ca şi mine. Vino încoace, tovarăşe Călător. Păşeşte cu spor. Vino de-a dreptul. Vino, că te aşteaptă. Hai. Nu te opri deloc. Nu încetini pasul. Vino de-a dreptul. Dă-i înainte, aşa cum ai pornit-o. Nu te opri să te uiţi la ăia. Aşa. Nu te uita nici măcar pe unde calci. Apropie-te mereu şi priveşte drept înainte. Ia te uită, are şi mustaţă. Ce zici de treaba asta? Are mustaţă tovarăşul Călător. Şi e căpitan. Ia te uită ce trese are pe mânecă. Am spus eu că e un *caza mayor.* Are o faţă ca de *Inglés.* Uite. Faţa roşie, părul bălai şi ochii albaştri. N-are chipiu pe cap şi mustaţa îi e galbenă. Cu ochi albaştri. Ochi albaştri spălăciţi. Ochi albaştri spălăciţi, cu privirea ciudată. Ochii albaştri spălăciţi îi joacă în cap. E destul de aproape. Prea aproape. Da, tovarăşe Călător. Să-ţi fie de bine, tovarăşe Călător.

Apăsă lin pe trăgaciul puştii-mitraliere, şi arma zvâcni de trei ori îndărăt, lovindu-l în umăr cu mişcarea alunecată a reculului unei arme automate puse pe trepied.

Căpitanul zăcea pe coastă, cu faţa în jos. Mâna stângă şi-o prinsese sub el. Mâna dreaptă, care ţinuse pistolul, stătea întinsă dinaintea capului. Toţi cei din vale luaseră din nou creasta sub foc.

Ghemuit în spatele bolovanului, gândindu-se că acuma trebuia să străbată locul deschis sub focul celor de pe creastă, locotenentul Berrendo auzi venind de sus glasul profund şi răguşit al lui Sordo, care striga:

— *Bandidos! Bandidos!* Împuşcaţi-mă! Ucideţi-mă!

În vârful colinei, întins îndărătul puştii-mitraliere, El Sordo râdea de-l durea pieptul, râdea aşa de tare, încât credea c-o să-i explodeze creştetul capului.

— *Bandidos!* strigă din nou, în culmea fericirii. Ucideţi-mă, *bandidos!* Apoi clătină din cap, fericit. Avem mulţime de tovarăşi la Drumul cel mare, îşi spuse El Sordo.

Se pregătea: să tragă cu puşca-mitralieră şi în celălalt ofiţer când avea să părăsească adăpostul din spatele bolovanului. Mai

devreme ori mai târziu, tot va trebui să iasă. Sordo ştia bine că de acolo n-ar fi putut să comande detaşamentul şi credea că are toate şansele să-l nimerească.

Chiar în acea clipă, oamenii ceilalţi din vârful colinei auziră cel dintâi zumzet al avioanelor ce se apropiau.

El Sordo nu le-a auzit. Ţintea cu puşca-mitralicră marginea de jos a bolovanului şi se gândea: Când am să-l văd, are să şi fie pornit în fugă, şi dacă n-oi fi atent, n-o să-l nimeresc. Aş putea să trag în urma lui pe toată întinderea locului deschis. Am să mişc arma asupra lui şi puţin în faţă. Sau îl las să pornească şi ţintesc în el şi puţin în faţă. Încerc să-l iau chiar din marginea bolovanului şi pe urmă ţintesc la un pas înainte. Apoi simţi o bătaie pe umăr, întoarse capul şi văzu chipul cenuşiu, împietrit de spaimă al lui Joaquín, se uită încotro îi arăta băiatul şi văzu cele trei avioane apropiindu-se.

În momentul acela locotenentul Berrendo ţâşni din spatele bolovanului şi, cu capul plecat şi picioarele înclinate, alergă până la stâncile în dosul cărora era amplasată puşca-mitralieră.

Sordo urmărea avioanele şi nu l-a mai zărit.

— Ajută-mi să trag asta de aici, îi spuse El Sordo lui Joaquín, şi flăcăul scoase puşca-mitralieră dintre cal şi peretele stâncii.

Avioanele se apropiau mereu. Veneau în linie, fiecare zburând mai la dreapta şi mai sus decât cel dinainte, şi cu fiecare secundă creşteau, şi zgomotul devenea din ce în ce mai puternic.

— Întinde-te pe spate ca să tragi în ele, îi spuse El Sordo. Ocheşti drept în faţa lor când vin încoace.

Nu-şi lua nicio clipă ochii de la ele. Şi zicea mereu, cu grabă:

— *Cabrones! Hijos de puta!*

— Ignacio! strigă Sordo după o clipă. Aşază puşca pe umărul băiatului. Şi către Joaquín: Ascultă! Stai aici şi nu te mişca. Apleacă-te. Mai mult. Nu. Mai tare.

Se întinse la loc şi ţinti puşca-mitralieră asupra avioanelor mereu mai apropiate.

— Ascultă, Ignacio, ţine tu de picioarele trepiedului. Picioarele trepiedului tresăltau pe spatele băiatului şi ţeava puştii-mitraliere tremura din pricina dârdâielii pe care Joaquín nu şi-o putea stăpâni, aşa cum şedea ghemuit, cu capul lăsat în piept şi cu uruitul sacadat al motoarelor în urechi.

Întins pe burtă şi cu ochii aţintiţi pe cer, la avioanele ce se

apropiau, Ignacio prinse în amândouă mâinile cele trei picioare şi ţinu arma nemişcată, spunându-i lui Joaquín:

— Ţine capul plecat. Ţine capul plecat în faţă.

Pasionaria spune: Mai bine să mori în… gândea Joaquín, în vreme ce uruitul se apropia. Apoi deodată se porni să spună: Sfântă Născătoare plină de har, Domnul este ocrotitorul tău; binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău, Iisus Mântuitorul. Sfântă Născătoare, Maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul nostru cel de pe urmă. Amin. Sfântă Născătoare, Maica lui Dumnezeu, începu el de la capăt, dar deodată un gând îi fulgeră prin minte, şi pe când urletul motoarelor devenea de neîndurat, începu în grabă un act de pocăinţă spunându-şi: O, Doamne-Dumnezeul meu, din adâncul inimii mă jeluiesc fiindcă mâniatu-te-am pe tine, cel preavrednic de întreagă dragostea mea…

Apoi izbucniră exploziile sacadate deasupra urechilor lui şi simţi pe umăr arsura ţevii fierbinţi. Din nou porniră detunăturile, şi urechile îi fură asurzite de suflul zvâcnit prin capătul ţevii. Ignacio trăgea cu putere în jos picioarele trepiedului, şi ţeava armei îl frigea în spinare. Detuna mereu prin uruitul insuportabil al motoarelor şi Joaquín nu-şi mai putu aduce aminte de actul pocăinţei.

Tot ce-şi mai putea aminti era: Şi în ceasul nostru cel de pe urmă. Amin. În ceasul nostru cel de pe urmă. Amin. În ceasul. În ceasul. Amin. Ceilalţi toţi trăgeau în avioane. Acum şi în ceasul nostru cel de pe urmă. Amin.

Apoi, printre detunăturile puştii-mitraliere se auzi şuieratul aerului despicat în două şi pe urmă pământul i se rostogoli sub genunchi, acoperit de urletul roşu întunecat, şi după aceea se înălţă cu furie, pentru a-l izbi în faţă, şi pe urmă pământ moale şi bucăţi de stâncă porniră să plouă peste el, şi Ignacio se prăvălise deasupra lui, şi puşca-mitralieră se prăvălise asupra lui. Dar de murit nu murise, fiindcă din nou auzi şuierul şi pământul se clătină sub el, acoperit de huiet. Pe urmă iarăşi se auzi şuierul, şi pământul se zgudui sub burta lui şi o parte a colinei se înălţă în văzduh, apoi începu să cadă lin peste cei întinşi împrejurul lui.

De trei ori se întoarseră avioanele ca să bombardeze creasta, dar niciunul dintre ei n-a mai ştiut. Apoi avioanele au mitraliat creasta şi au plecat. După ce s-au năpustit ultima oară asupra

colinei cu mitralierele hămăind, avionul din frunte a luat înălţime, a făcut un viraj scurt, şi toate celelalte au venit pe urma lui, au schimbat formaţia, alcătuind un V, şi s-au depărtat prin înaltul cerului către Segovia.

Ţinând creasta sub foc susţinut, locotenentul Berrendo a trimis o patrulă până în cel mai apropiat crater de bombă, de unde puteau să arunce grenade peste creastă. Nu voia să-şi asume niciun risc pentru cazul când vreunul ar fi rămas în viaţă şi i-ar fi aşteptat pe creasta măcinată de bombe, şi aruncă patru grenade în învălmăşeala de cai morţi, stânci sparte şi sfărâmate şi pământ cu pete galbene mirosind puternic a exploziv; abia după aceea ieşi din craterul bombei şi urcă pe creastă, să cerceteze ce era acolo.

Pe creastă nimeni nu mai trăia, în afară de Joaquín, flăcăul, care zăcea fără cunoştinţă sub trupul lipsit de viaţă al lui Ignacio. Şi Joaquín sângera pe nas şi pe urechi. Nu mai ştia nimic şi nu mai simţise nimic din clipa când căzuse deodată chiar în centrul exploziei şi respiraţia îi fusese smulsă din trup de suflul bombei explodate atât de aproape, iar locotenentul Berrendo îşi făcu semnul crucii şi-l împuşcă în ceafă, cu aceeaşi grabă şi cu aceeaşi duioşie, dacă un gest atât de repezit poate fi duios, cu care Sordo îşi răpusese calul rănit.

Locotenentul Berrendo se opri pe creastă şi privi în josul coastei la morţii lui, apoi îşi aruncă ochii în depărtare şi cercetă locul ce-l străbătuseră în galop mai înainte ca Sordo să se refugieze aici. Revăzu întreg dispozitivul trupei răspândite în jur, apoi ordonă să fie aduşi caii morţilor şi trupurile să fie legate de-a curmezişul şeilor, pentru ca astfel să poată fi transportaţi în La Granja.

— Luaţi-l şi pe ăla de colo! ordonă locotenentul. Cel cu mâinile încleştate pe puşca-mitralieră. Ala trebuie să fie Sordo. E cel mai în vârstă, şi el avea puşca-mitralieră. Ba nu. Tăiaţi-i capul şi înfăşuraţi-l într-un *poncho*. Pe urmă stătu puţin pe gânduri. Ba mai bine ar fi să luaţi toate capetele. Şi ale celorlalţi, din vale, şi ale celor din locul unde am dat prima dată peste ei. Adunaţi puştile şi pistoalele, iar puşca-mitralieră urcaţi-o pe un cal.

După asta, coborî până la locul unde zăcea locotenentul ucis la asaltul dintâi. Se uită îndelung la el, dar fără să-l atingă cu mâna.

Qué cosa más mala es la guerra, îşi spuse în sinea sa, adică:

Ce îngrozitor lucru e războiul.

Pe urmă îşi mai făcu o dată semnul crucii şi, coborând către poalele colinei, spuse de cinci ori *Tatăl nostru* şi de cinci ori *Ave Maria*, întru odihna sufletului aceluia care fusese camaradul său. Nu voia să fie de faţă şi să vadă cum i se îndeplinesc poruncile.

Capitolul douăzeci şi opt

După ce au plecat avioanele, Robert Jordan şi Primitivo au auzit din nou împuşcături, şi lui Robert Jordan i s-a părut că şi inima reîncepe să-i bată în piept odată cu ele. Un nor de fum aluneca peste ultima înălţime ce-o vedea în zare, şi avioanele păreau trei pete mereu mai mici pe albastrul cerului.

Probabil că şi-au făcut praf şi pulbere propria cavalerie, iar pe Sordo şi ai lui nici măcar nu i-au atins, îşi spuse Robert Jordan. Blestematele astea de avioane te înspăimântă de moarte, dar de omorât nu te omoară.

— Se bat înainte, spuse Primitivo cu urechea aţintită la salvele susţinute. Se cutremurase la fiecare bubuitură de bombă, şi acum îşi trecu limba peste buzele uscate.

— De ce nu? zise Robert Jordan. Alea niciodată nu omoară pe nimeni.

Pe urmă împuşcăturile încetară cu totul şi nu mai auziră niciuna. Focul de revolver al locotenentului Berrendo nu ajunse atât de departe, până la ei.

La început, încetarea focului nu-l impresionă în niciun fel. Dar mai târziu, pe măsură ce liniştea se prelungea, un gol dureros i se ivi în piept. Pe urmă auzi trosnetele grenadelor, şi pentru moment i se uşură sufletul. După aceea totul se potoli din nou şi liniştea se prelungi, iar atunci ştiu că se isprăvise.

Maria veni de la tabără aducând o găleată plină cu mâncare de iepure şi ciuperci plutind în sosul gras, o traistă cu pâine, un burdufel cu vin, patru farfurii de tablă, două căni şi patru linguri. Se opri la amplasamentul puştii-mitraliere şi aşeză două farfurii, una pentru Agustín şi alta pentru Eladio, care luase locul lui Anselmo la puşca-mitralieră, le dădu pâine, scoase cepul de corn al burdufului şi le umplu două căni cu vin.

Robert Jordan o urmărise cu privirea cum urcă uşor panta până la postul lui de observaţie, cu traista pe umăr şi găleata în mână, iar capul cu păr scurt îi strălucea în soare. Îi ieşise în întâmpinare, luase găleata de tablă şi o ajutase să urce ultima stâncă.

— Ce-au făcut avioanele? întrebase Maria, cu groază în ochi.

— L-au bombardat pe Sordo.

Descoperise găleata şi punea mâncarea în farfurie.

— Tot se mai luptă încă?

— Nu. S-a isprăvit.

— O! exclamă brusc Maria, muşcându-şi buzele şi privind în zare.

— Mie nu mi-e foame, spuse Primitivo.

— Mănâncă, oricum, îl sfătui Robert Jordan.

— Mi-e cu neputinţă să înghit măcar o îmbucătură.

— Bea puţin de ici, îi spuse Robert Jordan, întinzându-i burduful. Şi pe urmă să mănânci.

— Povestea asta cu Sordo mi-a alungat orice poftă, spuse Primitivo. Mănâncă tu, mie nu mi-e poftă.

Maria se duse la el, îl prinse cu braţele pe după gât, îl sărută şi-i spuse:

— Mănâncă, bătrânule. Fiecare e dator să aibă grijă şi să-şi păstreze puterile.

Primitivo întoarse capul într-o parte. Luă burduful de vin, dădu capul pe spate şi lăsă şuvoiul să-i ţâşnească drept în fundul ginii. Pe urmă îşi umplu farfuria cu mâncare din găleată şi începu să mănânce.

Robert Jordan se uită la Maria şi clătină din cap. Fata se aşeză lângă el şi îi puse braţul peste umeri. Fiecare ştia ce simte celălalt, stăteau aproape unul de altul şi Robert Jordan mânca domol, ca să poată savura pe îndelete ciupercile, bău vin, şi niciunul nu spuse niciun cuvânt.

— Poţi să rămâi aici, *guapa,* dacă vrei, îi spuse Robert Jordan într-un târziu, după ce terminaseră toată mâncarea.

— Nu, zise Maria. Trebuie să mă întorc la Pilar.

— Poţi foarte bine să rămâi aici. De-acum încolo nu cred să se mai întâmple nimic.

— Nu. Trebuie să mă întorc la Pilar. Îmi dă iniţiere.

— Ce-ţi dă?

— Iniţiere. Îi zâmbi şi pe urmă îl sărută. N-ai auzit niciodată de iniţiere în ale credinţei? Şi se îmbujora toată. E cam aşa ceva. Şi iar roşi. Da’ altfel.

— Atuncea întoarce-te la iniţierea ta, încuviinţă Robert Jordan mângâind-o pe cap. Fata îi zâmbi, apoi îl întrebă pe Primitivo: Îţi trebuie ceva din vale?

— Nu, fato, răspunse Primitivo. Vedeau amândoi că nu-şi revenise încă.

— *Salud,* bătrânule, îi zise Maria.

— Ascultă, rosti Primitivo. Nu mi-e teamă de moarte, dar să-i

lăsăm aşa, fără o mână de ajutor…

— N-avem încotro, răspunse Robert Jordan.

— Ştiu. Şi parcă totuşi…

— N-avem încotro, repetă Robert Jordan. Şi acuma e mai bine să nu vorbim despre asta.

— Aşa e. Da' singuri acolo… şi noi niciun ajutor…

— E mult mai bine să nu vorbim despre asta, zise Robert Jordan. Iar tu, *guapa*, întoarce-te la iniţierea ta.

Şi o însoţi cu privirea pe când cobora printre stânci. Pe urmă rămase multă vreme neclintit, gândindu-se şi cercetând cu ochii înălţimile din jur.

Primitivo îi spuse ceva, însă nu-i dădu răspuns. Soarele ardea, dar nu băga de seamă căldura în vreme ce-şi plimba privirile peste povârnişul de dedesubt şi peste pilcurile prelungi ale crângurilor de brad risipite pe coasta cea mai înaltă. Trecuse un ceas întreg, şi soarele se afla mult în stingă lui când îi văzu apărând peste creastă şi îşi duse binoclul la ochi.

Caii păreau mărunţi şi plăpânzi când primii doi călăreţi apărură în zare pe coasta întinsă şi verde a colinei înalte. Apoi alţi patru călăreţi începură să coboare, răsfirându-se peste coasta largă, şi după o clipă în lentile se ivi, limpede şi clară, coloana dublă de cai şi călăreţi. Îi privea încordat şi simţi deodată cum sudoarea îi izbucneşte la subţiori şi i se prelinge în jos pe coaste. În fruntea coloanei mergea un singur călăreţ. Pe urmă veneau alţi oameni călări. Pe urmă veneau caii fără călăreţi, cu poverile legate în şei. Pe urmă doi călăreţi. Pe urmă veneau răniţii şi câte un ostaş păşea pe lângă caii lor, sprijinindu-i. Pe urmă venea alt grup de călăreţi, încheind coloana.

Robert Jordan îi urmări pe când coborau coasta şi până se pierdură în pădure. De la depărtarea aceea nu putea să vadă povara urcată pe o şa, adică un *poncho* înfăşurat în lung, legat la capete şi din loc în loc, aşa fel că între legături se umfla cum se umflă peste boabe păstaia de mazăre. Povara asta era prinsă zdravăn de şa, iar capetele stăteau prinse la trăgători, între curelele scărilor. Deasupra ei, în vârful şeii, puşca-mitralieră de care se slujise Sordo îşi înălţa sfidătoare ţeava.

Locotenentul Berrendo, călăreţul stingher din fruntea coloanei, îşi asigurase flancurile şi trimisese eclerori, dar nu se simţea în stare să sfideze pe nimeni. Nu simţea decât golul

lăuntric ce urmează acţiunii. Se gândea: Să iei capetele morţilor e ceva cumplit de barbar. Dar e nevoie de dovadă şi de identificare. O să am şi-aşa destulă bătaie de cap cu cele întâmplate, şi cine poate şti? Ar fi posibil ca povestea asta cu capetele să-i impresioneze. Există doar, printre ei, şi unii care se dau în vânt după astfel de lucruri. S-ar putea chiar să le trimită pe toate la Burgos. Dar barbară treabă. Avioanele au fost mare lucru. Mare. Mare. Însă am fi putut face totul, şi aproape fără pierderi, cu un mortier „Stokes". Doi catâri pentru obuze şi unul cu două mortiere, câte unul de fiecare parte a şeii de samar. Ce mai armată am fi fost atunci! Cu puterea de foc a atâtor arme automate. Şi alt catâr. Nu, doi catâri pentru căratul muniţiei. Las-o încolo, îşi spuse locotenentul. Asta n-ar mai fi cavalerie. Las-o încolo. Îţi alcătuieşti o armată doar pentru tine singur. Pe urmă ai să mai vrei şi un tun de munte.

După aceea se gândi la Julián, mort pe colină, mort acum, legat de-a curmezişul şeii în grupul din faţă, şi pe când cobora în întunecata pădure de brad, lăsând lumina soarelui răspândită pe colina din urmă şi străbătând liniştea întunecoasă a pădurii, porni din nou să spună o rugăciune pentru odihna prietenului său.

Slavă ţie, preasfântă regină, maică a îndurării, începu locotenentul Berrendo. Viaţa, mângâierea şi nădejdea noastră. Către tine înălţăm suspinele, jalea şi lacrimile noastre în această vale a plângerilor...

Îşi continuă rugăciunea, iar copitele calului călcau pe covorul moale al cetinilor uscate, lumina se strecura în fascicule printre trunchiurile copacilor ca printre coloanele unei catedrale, şi spunându-şi rugăciunea, privi înainte şi văzu oamenii trimişi pe flancuri călărind prin pădure.

Ieşi din pădure şi o luă pe drumul galben care ducea în La Granja, şi copitele cailor ridicau nori de pulbere ce pluteau în jurul călăreţilor. Praful se aşeza peste morţii legaţi de-a curmezişul şeilor şi se aşeza peste răniţi, iar cei ce păşeau pe alături de ei mergeau prin praf gros.

Aici i-a văzut Anselmo trecând călări prin norii de praf.

Anselmo a numărat morţii şi răniţii şi a recunoscut puşca-mitralieră a lui Sordo. N-a ştiut ce cuprinde legătura aceea învelită în *poncho*, care sălta pe coastele cailor, smucită de trăgătorile ce zvâcneau înainte, dar mai târziu, în drumul de

întoarcere, a ajuns pe întuneric la colina unde luptase Sordo şi a înţeles dintr-odată ce era în sulul cel lung, învelit în *poncho.* Din pricina întunericului nu putea recunoaşte cine fusese pe creasta colinei. Dar a numărat trupurile celor ce zăceau acolo şi pe urmă a luat-o peste creste către tabăra lui Pablo.

Mergând singur pe întuneric, simţind în suflet o spaimă ca un îngheţ al inimii, pornită din simţămintele stârnite de gropile craterelor de bombe, de ele şi de ceea ce aflase pe colină, îşi alungă din minte orice gând la ziua ce avea să vină. Doar merse înainte, cât de repede îi stătea în putinţă, ca să ducă veştile. Iar în mers se ruga pentru odihna sufletelor lui Sordo şi ale tuturor celor din ceata sa. Era prima lui rugăciune de când începuse mişcarea şi până în clipa aceea.

Preabună, preaîndurătoare şi preamilostivă Fecioară, se ruga Anselmo.

Dar în cele din urmă nu-şi mai putu stăpâni gândurile care goneau către ziua ce avea să vină. Şi îşi zicea: Am să fac tot ce mi-o spune *Inglés* şi numai aşa cum mi-o spune. Dar îngăduie-mi să fiu cât mai aproape de el – o, Dumnezeule! – şi fă ca poruncile să-i fie limpezi, fiindcă nu cred c-am să mă pot stăpâni sub bombele avioanelor. Ajută-mi să mă port mâine – o, Dumnezeule! – aşa cum trebuie să se poarte un om în ceasurile lui de pe urmă. Ajută-mi – o, prea îndurătorule! – să înţeleg bine ce va trebui să fac mâine. Ajută-mă – o, Dumnezeule! – să-mi stăpânesc picioarele şi să n-o iau la fugă atunci când va sosi clipa cea crâncenă. Ajută-mi – o, Dumnezeule! – să mă port ca un om adevărat, mâine, în ziua bătăliei. De vreme ce vin şi îţi cer acest ajutor, hărăzeşte-mi-l, rogu-te, căci tu ştii că nu ţi l-aş cere de nu m-aş afla în grea cumpănă, şi niciodată nu voi mai veni să cer ceva îndurării tale.

Mergând singur prin întuneric, îşi simţea sufletul mult înseninat de pe urma rugăciunii şi era convins, acum, că avea să se poarte cu cinste. Şi coborând de pe înălţimile cele mari, începu din nou să se roage pentru oamenii lui Sordo, şi peste puţin ajunse la postul de pe creastă, unde îl somă Fernando.

— Eu sunt, răspunse bătrânul. Eu, Anselmo.

— Bine, zise Fernando.

— Ştii, măi, ce s-a întâmplat cu Sordo? îl întrebă Anselmo pe când stăteau amândoi, în întuneric, lângă stâncile cele mari.

— Cum să nu ştiu? răspunse Fernando. Ne-a spus Pablo.

— A fost el acolo, sus?

— Cum să nu? zise Fernando placid. S-a urcat pe colină îndată după ce s-au retras cavalerişti.

— Şi v-a spus...

— Ne-a spus totul, îl înştiinţă Fernando. Ce câini sunt fasciştii ăştia! Trebuie să isprăvim odată în Spania cu toţi câinii de soiul ăsta. Se opri, apoi adăugă cu ură: Ăstora le lipseşte orice simţământ de omenie.

Anselmo zâmbi în întuneric. Acum un ceas nu şi-ar fi închipuit c-are să mai poată zâmbi vreodată. Ce minune de om şi Fernando ăsta, gândi bătrânul.

— Da, îi spuse el lui Fernando. Trebuie să-i învăţăm. Trebuie să le smulgem avioanele, armele automate, tancurile şi tunurile şi să-i învăţăm ce înseamnă omenia.

— Chiar aşa, încuviinţă Fernando. Îmi pare bine că şi tu zici la fel.

Anselmo îl părăsi, lăsându-l acolo singur cu omenia lui, şi pomi la vale către peşteră.

Capitolul douăzeci şi nouă

Anselmo îl găsi pe Robert Jordan în peşteră, aşezat la masa de scândură, faţă în faţă cu Pablo. Aveau între ei o oală plină cu vin, şi pe masă, în dreptul fiecăruia, câte o cană tot plină. Robert Jordan avea dinaintea lui carnetul şi în mână ţinea un creion. Pilar şi Maria erau undeva în fundul peşterii, ascunse vederii. N-avea de unde şti că femeia o ţinea pe fată acolo pentru a nu o lăsa să audă discuţia celor doi şi i se păru tare ciudat că Pilar nu e şi ea la masă.

Când Anselmo pătrunse pe sub pătura atârnată la intrare, Robert Jordan ridică privirea. Pablo rămase mai departe cu ochii plecaţi. Se uita ţintă la oala cu vin, dar de văzut n-o vedea.

— Am fost pe-acolo, pe sus, îl vesti Anselmo pe Robert Jordan.

— Ne-a spus şi nouă Pablo.

— Erau şase morţi pe colină şi le tăiaseră capetele, spuse Anselmo. Se făcuse întuneric când am fost acolo,

Robert Jordan dădu din cap. Pablo şedea neclintit, se uita la oala cu vin şi nu scotea o vorbă. Chipul îi era gol de orice expresie, şi ochii lui mici, ca de porc, priveau la oala cu vin de parcă niciodată n-ar mai fi văzut aşa ceva.

— Stai jos, îl îndemnă Robert Jordan pe Anselmo.

Bătrânul veni la masă şi se aşeză pe unul dintre taburetele acoperite cu piele netăbăcită, iar Robert Jordan căută cu mâna pe sub masă şi scoase sticla de *whiskey* care fusese darul lui Sordo. Era plină aproape până la jumătate. Se întinse peste masă şi luă o cană, turnă *whiskey* în ea şi o împinse către Anselmo, spunându-i:

— Bea asta, bătrâne.

Pablo îşi mută privirile de la oala cu vin la chipul lui Anselmo, se uită la el cum bea, apoi îşi întoarse din nou ochii spre oala cu vin.

Când înghiţi băutura, Anselmo simţi o arsură în nas, în ochi şi în gură, pe urmă o căldură dulce şi întremătoare în stomac. Îşi şterse gura cu dosul palmei.

După aceea se uită la Robert Jordan şi zise:

— Nu-mi mai dai una?

— Cum să nu, răspunse Robert Jordan şi iar îi turnă *whiskey* din sticlă, însă de data asta nu mai împinse cana peste tăblia mesei, ci i-o dădu în mână.

Acum bătrânul nu mai simţi arsura, ci doar o căldură de două ori mai dulce şi mai întremătoare. Pentru sufletul lui era ceva la fel de bun ca o injecţie cu ser fiziologic pentru cineva care a suferit o gravă hemoragie.

Bătrânul se uită iar la sticlă.

— Restul e pentru mâine, îi spuse Robert Jordan. Ce se întâmplă pe şosea, bătrâne?

— A fost foarte multă mişcare, răspunse Anselmo. Am însemnat totul pe hârtie, aşa cum mi-ai arătat. Acuma am lăsat o femeie să însemne în locul meu. Mai târziu mă duc să văd ce-a făcut.

— Tunuri antitanc ai văzut? De-alea pe roate de cauciuc şi cu ţevi lungi?

— Da, răspunse Anselmo. Patru camioane au trecut pe şosea. În fiecare se afla câte un tun de ăsta şi-aveau ţevile acoperite cu crengi de brad. Şi în camioane se aflau şi câte şase oameni pentru fiecare tun.

— Patru tunuri, aşa ai spus? îl întrebă Robert Jordan.

— Patru, întări Anselmo. Nu se uita deloc la hârtii.

— Şi altceva ce-a mai trecut pe şosea? Ia spune.

În timp ce Robert Jordan nota, Anselmo îi spunea tot ce văzuse trecând prin faţa lui pe şosea. Îi spuse totul, de la început şi în bună rânduială, cu fantastica memorie a celor ce nu ştiu nici să scrie şi nici să citească, şi de două ori se întinse Pablo, cât vorbi el, şi-şi umplu din oală cana cu vin.

— Au mai trecut şi cavaleriştii care s-au întors în La Granja din munţii unde au luptat cu El Sordo, continuă Anselmo.

Pe urmă adăugă numărul răniţilor văzuţi şi al morţilor atârnaţi în şei.

— A fost şi un sul lung, prins de-a curmezişul unei şei, şi atuncea n-am priceput ce-o fi, spuse Anselmo. Da’ acuma ştiu că erau capetele. Şi vorbi mai departe, fără să facă nicio pauză: Era un escadron întreg de cavalerie. Da’ nu le mai rămăsese decât un singur ofiţer. Şi nu era cel oare a fost aici dimineaţa, devreme, când stăteai la puşca-mitralieră. Ăla trebuie că era unul dintre morţi. Doi dintre morţi erau ofiţeri, că se vedea pe mânecă. Stăteau priponiţi cu faţa în jos peste şei şi le bălăngăneau mâinile. Aveau şi *máquina* lui El Sordo, legată pe şaua cu capetele. Da’ ţeava i se îndoise, încheie bătrânul.

— Mi-ai spus destule, zise Robert Jordan şi-şi cufundă cana în

oala cu vin. Şi în afară de tine, cine a mai trecut vreodată peste linia frontului, dincolo, în republică?

— Andrés şi Eladio.

— Cine dintre ăştia doi e mai de nădejde?

— Andrés.

— Şi cât i-ar trebui ca s-ajungă de-aici până la Navacerrada?

— Fără nicio povară şi umblând cu toată grija, trei ceasuri, dacă-l ajută şi norocul. Noi am venit pe-un drum mai lung şi mai sigur din pricina materialelor tale.

— E sigur c-ar putea să facă aşa?

— *No sé.* Niciodată nu poţi să fii sigur de nimic.

— Nici chiar dacă te-ai duce tu?

— Nici.

Prin urmare, e lucru hotărât, gândi Robert Jordan în sinea sa. Dacă ar fi spus că e sigur, l-aş fi trimis pe el.

— Şi Andrés poate să ajungă acolo tot aşa de bine ca şi tine?

— Tot aşa, sau încă şi mai bine. E mai tânăr.

— Dar trebuie neapărat să ajungă acolo.

— Dacă nu i se întâmplă nimic, are să ajungă. Dacă se întâmplă ceva, înseamnă că i s-ar fi putut întâmplă oricui.

— Am să scriu un bilet şi am să-l trimit cu Andrés, îl anunţă Robert Jordan. Şi am să-i arăt amănunţit undo îl poate găsi pe general. Îl găseşte la *Estado Mayor* al diviziei.

— N-are să priceapă el istoriile astea cu divizii şi mai ştiu eu ce, zise Anselmo. Pe mine totdeauna m-au încurcat. Trebuie să-i spui doar cum îl cheamă pe general şi în ce loc îl poate găsi.

— Păi tocmai. La *Estado Mayor* al diviziei are să-l găsească.

— Da' ăsta nu e un loc?

— Sigur că-i un loc, bătrâne, îi explică Robert Jordan cu răbdare. Dar e un loc pe care l-a ales generalul. Acolo unde are să-şi stabilească el comandamentul în vederea bătăliei.

— Ei, atuncea unde anume e? Anselmo era ostenit, şi osteneala îl făcea să-şi piardă agerimea de minte. Şi de asemenea, cuvinte cum sunt brigadă, divizie, corp de armată îl încurcau rău. Mai întâi fuseseră detaşamente, pe urmă fuseseră regimente şi pe urmă brigăzi. Acuma apăruseră şi brigăzi şi divizii, amândouă. Nu mai putea să priceapă. Iar un loc trebuie să fie un loc, şi loc fără nume nu se poate.

— Hai s-o luăm domol, bătrâne, stărui Robert Jordan. Ştia că dacă nu-l poate face pe Anselmo să înţeleagă, niciodată nu va fi

în stare să-i explice limpede lui Andrés. *Estado Mayor* al diviziei trebuie să fie un loc pe care şi l-a ales generalul ca să-şi orânduiască acolo comandamentul. Generalul comandă o divizie, adică două brigăzi. Nu ştiu unde se află locul acesta, fiindcă nu eram acolo când şi l-a ales generalul. Trebuie să fie probabil o peşteră, sau ceva săpat în pământ, un adăpost, şi cu multe sârme de telefon trase până acolo. Andrés trebuie să întrebe unde se află generalul şi unde e *Estado Mayor* al diviziei. Biletul ăsta trebuie să-l înmâneze generalului, ori celui mai mare peste *Estado Mayor* al lui, sau unuia al cărui nume am să-l scriu eu aici. Unul dintre ăştia trebuie neapărat să se afle acolo, chiar dacă ceilalţi or fi plecaţi să inspecteze pregătirile pentru atac. Acuma ai priceput?

— Da.

— Atuncea adă-l încoace pe Andrés, iar eu am să scriu biletul şi am să-l pecetluiesc cu ştampila asta. Îi arătă ştampila de cauciuc mică, rotundă şi fixată pe suport de lemn, cu sigiliul S.I.A., şi tuşul tot rotund, vârât într-o cutie de tablă nu mai mare decât o monedă de cincizeci de centi, pe care îl purta în buzunar. Faţă de ştampila asta au să arate tot respectul. Adă-l încoace pe Andrés şi am să-i explic şi lui. Trebuie să plece repede, însă mai înainte trebuie să priceapă bine ce are de făcut.

— Dacă pricep eu, are să priceapă şi Andrés. Da' trebuie să-i lămureşti limpede. Chestia asta cu state majore şi divizii e-o mare taină pentru mine. Eu totdeauna m-am dus în locuri de astea ca la ceva bine ştiut dinainte, cum ar fi, de pildă, o casă. La Navacerrada comandamentul se află în hotelul cel vechi. La Guadarrama e într-o casă cu grădină.

— Dacă e vorba de generalul ăsta, spuse Robert Jordan, atunci are să-l găsească într-un loc foarte apropiat de linia frontului. Şi o să fie un adăpost săpat în pământ, ca să stea ferit de avioane. Andrés o să-l găsească repede dacă are să întrebe, da' numai să ştie cum să întrebe. Şi n-are altceva de făcut decât să arate ce am scris eu. Şi acuma fugi şi adu-l încoace, fiindcă trebuie să ajungă repede de tot la general.

Anselmo ieşi din peşteră, aplecându-şi capul pe sub pătura atârnată. Robert Jordan începu să scrie în carnet.

— Ascultă, *Inglés,* spuse Pablo, uitându-se tot la oala cu vin.

— Acuma scriu, răspunse Robert Jordan fără să ridice privirile.

— Ascultă, *Inglés,* repetă Pablo, vorbind de-a dreptul către oala cu vin. Pentru povestea asta nu trebuie să-ţi pierzi nădejdea. Chiar şi fără Sordo avem destui oameni cu care să ocupăm posturile de gardă şi să aruncăm podul în aer.

— Bine, răspunse Robert Jordan fără să se oprească din scris.

— Destui oameni, urmă Pablo. Am rămas încântat de câtă dibăcie ai dovedit astăzi. *Ingles,* îi spuse Pablo oalei cu vin. Îmi dau seama că ai multă *picardía.* Eşti mai iscusit decât mine. Acuma am toată încrederea în dibăcia ta.

Concentrat asupra raportului către Golz, încercând să-l formuleze în cât mai puţine cuvinte, dar să-l facă totuşi absolut convingător, străduindu-se să prezinte în aşa fel lucrurile, încât atacul să fie contramandat fără niciun fel de ezitare, dar în acelaşi timp să-i convingă că nu încearcă sa obţină anularea ordinului de atac de teama vreunei primejdii legate de misiunea lui şi că nu dorea nimic altceva decât să-i pună în posesia tuturor elementelor situaţiei, Robert Jordan abia dacă auzea vorbele lui Pablo.

— *Ingles,* rosti Pablo.

— Acuma scriu, îi spuse Robert Jordan fără să ridice privirile.

Probabil că ar trebui să trimit două copii, îşi spunea Robert Jordan. Dar dacă aş face aşa, nu mi-ar mai rămâne oameni destui pentru aruncarea în aer a podului, în cazul când totuşi va trebui să-l arunc. Ce ştiu eu despre motivele lansării acestui atac? Poate că nu-i decât o încercare de diversiune. Poate că vor să retragă anumite unităţi din vreo altă parte a frontului. S-ar putea să urmărească atragerea avioanelor din nord. Poate că numai despre aşa ceva e vorba. Este foarte posibil ca nimeni să nu se aştepte la un succes. Parcă ce ştiu eu? Ăsta este raportul meu către Golz. Podul nu-l arunc în aer până ce nu porneşte atacul. Ordinele pe care le-am primit sunt clare, iar dacă atacul este anulat, nu întreprind nicio acţiune. Sunt însă obligat să păstrez aici destui oameni pentru a-mi asigura un minimum de forţe necesare executării ordinelor.

— Ce spuneai adineauri? îl întrebă pe Pablo.

— Că am încredere, *Inglés.* Pablo se adresa tot oalei cu vin.

Doamne, cât aş vrea să am şi eu! gândi Robert Jordan, Şi îşi văzu mai departe de scris.

Capitolul treizeci

Şi acum îndeplinise tot ce avea de îndeplinit în noaptea aceea. Toate ordinele fuseseră date. Fiecare ştia precis ce are de făcut a doua zi dimineaţa. Erau trei ceasuri de când plecase Andrés. Acum, ori avea să se întâmple odată cu venirea zorilor, ori n-avea să se întâmple deloc. Cred c-are să se întâmple, îşi spuse Robert Jordan pe când cobora de la postul de pe creastă, unde se dusese să stea de vorbă cu Primitivo.

Golz organizează şi conduce atacul, dar nu are puterea să-l contramandeze. Aprobarea contramandării nu putea fi dată decât de Madrid. Există toate şansele ca nimeni să nu poată trezi pe vreunul dintre cei de la Madrid, şi chiar dacă i-ar trezi, au să fie mult prea somnoroşi pentru a mai putea să gândească. Ar fi trebuit să-i trimit mai devreme vorbă lui Golz despre pregătirile ce se fac pentru întâmpinarea atacului, dar cum aş fi putut trimite vorbă despre ceva ce nu se întâmplase încă? Nu au făcut deplasările de forţe decât după ce s-a lăsat noaptea. N-au vrut ca mişcările de pe şosea să fie observate de aviaţie. Şi ce să fi fost cu avioanele lor? Ce-a fost cu avioanele acelea ale fasciştilor?

Fără îndoială că ai noştri au fost preveniţi de avioanele astea. Dar s-ar putea ca şi fasciştii să organizeze cu ele o acţiune diversionistă, prefăcându-se că pregătesc o ofensivă prin Guadalajara. Se bănuia că, în afara celor care acţionează în nord, trupe italiene s-ar concentra în Soria şi la Siguenza. Cu toate astea, nu dispun de suficiente trupe pentru a organiza simultan două ofensive mari. Imposibil. Prin urmare, nu poate fi vorba decât de un bluf.

Doar ştim câte trupe au debarcat italienii la Cadiz luna trecută şi cu o lună mai înainte. Şi e mereu posibil să încerce încă o dată la Guadalajara, nu prosteşte, ca prima dată, ci pe trei direcţii principale, cu forţe care să se răsfire şi să continue acţiunea de-a lungul căii ferate, către partea de vest a platoului. Exista o soluţie în stare să le asigure succesul. I-o arătase Hans. Prima dată au făcut o mulţime de greşeli. Întreaga concepţie fusese greşită. Iar la ofensiva pornită în Arganda împotriva şoselei Madrid-Valencia nu folosiseră nici măcar o singură unitate dintre cele aruncate în luptă la Guadalajara. Şi de ce n-au organizat toate aceste mişcări în mod simultan? De ce? De ce? Când oare

o să aflăm de ce?

Totuşi, noi le-am oprit pe amândouă, folosind exact aceleaşi unităţi. Niciodată nu le-am fi putut opri dacă şi-ar fi aruncat simultan forţele pe ambele direcţii. Ei, acum gata. nu-ţi mai face griji, îşi spuse Robert Jordan. Gândeşte-te şi la minunile care s-au mai petrecut. Ori va trebui să arunci mâine dimineaţă în aer podul acela, ori nu va trebui. Dar nu începe acuma să te amăgeşti singur, spunându-ţi că nu va trebui să-l arunci. Ai să-l arunci într-o zi sau în alta. Ori dacă nu va fi podul ăsta, are să fie un altul. Nu tu hotărăşti ce anume are să se facă. Tu te supui ordinelor. Supune-te şi încearcă să nu te gândeşti la ce se ascunde dincolo de ele.

În privinţa acţiunii de acum ordinele sunt foarte clare. Chiar prea clare. Dar nu trebuie să-ţi faci griji, nici să te sperii. Fiindcă de ai să-ţi îngădui luxul unei frici normale, frica aceasta îi va molipsi pe cei care trebuie să lucreze împreună cu tine.

Dar grozăvia cu capetele tăiate este cumplită, îşi spuse Robert Jordan. Şi bătrânul, care a dat peste ei acolo, pe colină, singur, în întuneric. Cum ţi-ar fi plăcut să dai tu peste ei în felul ăsta? Întâmplarea asta te-a cutremurat, nu-i aşa? Da, te-a făcut să te cutremuri, Jordan. Şi nu numai o singură dată te-ai cutremurat pe ziua de astăzi. Dar te-ai comportat bine. Până în prezent te-ai comportat bine.

Te descurci foarte bine pentru un asistent de spaniolă la Universitatea din Montana, glumi Robert Jordan cu sine însuşi. Te descurci bine. Dar nu te-apuca să crezi că ai fi ceva cu totul şi cu totul nemaivăzut. N-ai făcut cine ştie ce isprăvi în îndeletnicirea asta. Adu-ţi aminte fie şi numai de Durán, care niciodată n-a avut de-a face cu milităria, a fost compozitor şi cam pierde-vară până la începutul mişcării, iar acum e un general al dracului de destoinic şi comandă o brigadă. Pentru Durán totul a fost la fel de simplu şi uşor de învăţat cum ar fi şahul pentru un copil-minune, cu aplicaţii spre jocul de şah. Tu ai citit şi ai studiat arta războiului încă de când erai copil, şi bunicul a început să-ţi vorbească despre războiul civil american. Numai că bunicul îi spunea totdeauna Războiul Rebeliunii. Dar în comparaţie cu Durán, erai ca un mare jucător de şah, om în toată firea, pus împotriva unui copil-minune. Bravo, Durán! Mi-ar face plăcere să-l mai întâlnesc pe Durán. Ai să-l întâlneşti din nou la „Gaylord”, după ce se va isprăvi povestea asta. Da. După

ce se va isprăvi povestea asta. Vezi cât de bine mă comport?

Am să-l revăd la „Gaylord”, îşi spuse din nou Robert Jordan, când s-o isprăvi povestea asta. Hai, nu te amăgi singur, îşi spuse în gând. Te descurci foarte bine. Când faci lucrurile la rece. Fără să te amăgeşti. N-ai să-l mai vezi niciodată pe Durán, şi asta n-are nicio importanţă. Dar nici altminteri nu trebuie să fii, îşi spuse. Nu te lăsa furat de nicio asemenea exuberanţă.

Nici resemnarea eroică nu e ceva potrivit. Prin munţii ăştia nu vrem niciun fel de cetăţeni burduşiţi de resemnare eroică. Bunicul tău a luptat patru ani în războiul nostru civil, iar tu abia închei cel dintâi an în războiul acesta. Ţi se deschide înainte cale lungă şi eşti foarte potrivit pentru treaba asta. Iar acum o mai ai şi pe Maria. Vezi? Ai totul. N-ar trebui să fii îngrijorat. Ce înseamnă o mică încăierare între o ceată de luptători de *guerrilla* şi un escadron de cavalerie? Nimic. Şi ce dacă le-au tăiat capetele? Are asta vreo însemnătate? Niciuna.

Indienii îşi scalpau totdeauna duşmanii când a fost bunicul la Fort Kearny, după război. Îţi aduci aminte de dulapul din biroul tatălui tău, unde vârfurile de săgeţi stăteau rânduite pe un raft, îţi aduci aminte cum stăteau atârnate pe pereţi podoabele purtate pe cap de războinici, cu penele lor de vultur atârnând în jos, îţi aminteşti mirosul pieilor de cerb afumate, din care fuseseră croiţi pantalonii şi cămăşile, şi îţi aminteşti cât de moi erau la pipăit mocasinii brodaţi? Dar arcul uriaş pentru vânat bizoni, rezemat într-un colţ al dulapului, şi cele două tolbe cu săgeţi de război şi de vânătoare, şi ce senzaţie ai avut când ai strâns în palmă mănunchiul de săgeţi?

Adu-ţi aminte ceva de felul acesta. Aminteşte-ţi de ceva practic şi concret. Aminteşte-ţi de sabia bunicului, strălucitoare şi bine unsă în teaca dinţată, şi cum îţi arăta bunicul cât de mult se subţiase lama din pricină că fusese de atâtea ori dată la tocilă. Aminteşte-ţi de pistolul bunicului, sistem „Smith-Wesson”. Era un pistol cu un singur cartuş, model ofiţeresc, de calibrul 0,32, fără gardă la trăgaci. Avea trăgaciul cu cea mai uşoară şi mai lină lunecare pe care l-ai atins vreodată, şi totdeauna era bine uns şi ţeava era curată pe dinăuntru, cu toate că patul era foarte ros, iar metalul cafeniu al ţevii şi butoiul erau lustruite de pielea tocului. Îl ţinea în tocul cu un U şi un S pe clapă şi stătea în sertarul dulapului împreună cu tot tacâmul de ungere şi curăţire şi cu două sute de cartuşe. Iar

cutiile de carton în care se aflau cartuşele erau legate frumos cu sfoară ceruită.

Ţi se îngăduia să-l scoţi din sertar şi să te uiţi la el. „Mânuieşte-l cum îţi place”, asta era vorba bunicului. Dar nu ţi se îngăduia să te joci cu el, fiindcă era „o armă serioasă”.

L-ai întrebat o dată pe bunic dacă a omorât vreun om cu el şi ţi-a răspuns simplu: „Da”.

Pe urmă iar l-ai întrebat: „Când, bunicule?” Şi bunicul ţi-a răspuns: „În Războiul Rebeliunii şi mai pe urmă.”

Ai întrebat: „Ai să-mi povesteşti şi mie, bunicule?”

Şi ţi-a răspuns: „Nu-mi place să vorbesc despre asta, Robert”.

Iar mai târziu, după ce tatăl tău s-a împuşcat chiar cu pistolul ăsta şi tu ai venit de la şcoală şi a avut loc înmormântarea, coronerul ţi l-a dat îndărăt când a încheiat ancheta şi ţi-a spus: „Bob, îmi închipui că vrei să păstrezi pistolul. Datoria mi-ar cere să-l reţin, dar ştiu că tatăl tău ţinea foarte mult la el fiindcă taică-său îl purtase în tot timpul războiului şi l-a avut chiar înainte de a se înrola prima oară la cavalerie şi mai e încă un pistol al dracului de bun. L-am încercat eu azi după-amiază. N-aruncă un glonţ prea grozav, da’ trage pe cinste.”

Pusese pistolul îndărăt în sertarul dulapului, la locul lui de totdeauna, dar a doua zi îl scosese din nou şi se dusese călare peste munţi, până dincolo de Red Lodge, împreună cu Chub, pe locurile unde au construit acum către şoseaua Cooke City, prin trecătoare şi pe platoul de la Colţul Ursului, iar sus, unde vântul suflă tăios şi pe creste zăpada nu se topeşte nici în toiul verii, s-au oprit pe malul lacului despre care se spunea că-i adânc de opt sute de picioare şi sticlea verzui-întunecat, şi Chub a rămas să ţină caii, şi el s-a urcat pe o stâncă, s-a aplecat şi şi-a văzut imaginea în neclintita oglindă a apei, s-a văzut cu pistolul în mână, apoi i-a dat drumul, desfăcându-şi degetele de pe capătul ţevii, şi l-a văzut cum se scufundă în apă şi apa bolboroseşte în urma lui, iar pistolul se arată doar ca un mărunt breloc de ceas înainte de a se pierde în limpezimea lacului. Pe urmă a coborât de pe stâncă, a sărit în şa şi în aceeaşi clipă a strâns cu atâta înverşunare din pinteni, că bătrâna Bess a pornit să facă berbecească, sărind ca o capră înnebunită. A lăsat-o să sară cât a vrut pe lângă marginea lacului, iar când s-a potolit, s-au întors la potecă şi au plecat spre casă.

— Bob, eu ştiu de ce ai făcut aşa cu pistolul cel vechi, i-a spus

Chub.

— Bine, atunci nu mai e nevoie să vorbim despre asta, i-a răspuns.

Niciodată n-au mai vorbit despre acea întâmplare, şi astfel s-a sfârşit cu armele bunicului, în afară de sabie. Sabia o mai avea şi acum în cufăr, împreună cu celelalte lucruri ale sale, acolo, la Missoula.

Oare ce-ar fi avut de zis bunicul despre situaţia de acuma? gândi Robert Jordan. Bunicul fusese un ostaş grozav, aşa spunea toată lumea. Spuneau că de-ar fi fost el lângă Custer în ziua aceea, niciodată nu l-ar fi lăsat să fie dus de nas aşa cum a fost dus. Cum ar fi fost cu putinţă să nu vadă el fumul ori praful din jurul aşezărilor de indieni adunate pe valea de lângă Cornul Mic, afară de cazul când ar fi fost o dimineaţă foarte ceţoasă? Dar n-a fost niciun fel de ceaţa.

Tare aş vrea să fie bunicul aici, în locul meu. Ei, poate că până mâine seară o să fim împreună cu toţii. Dacă ar exista o prostie din asta gogonată cum e lumea de dincolo – dar sunt sigur că nu există, îşi spuse Robert Jordan – fără îndoială că mi-ar face mare plăcere să mai stau de vorbă cu el. Fiindcă aş vrea să aflu o mulţime de lucruri. Acuma am dreptul să-l întreb, pentru că am fost nevoit să fac şi eu multe lucruri de acelaşi fel. Acuma nu cred că s-ar mai supăra dacă aş îndrăzni să-l întreb. Înainte n-aveam dreptul să întreb, înţeleg de ce nu mi-a spus: din pricină că nu mă cunoştea. Dar acuma cred că ne-am înţelege foarte bine. În clipa de faţă aş vrea foarte mult să stau de vorbă cu el şi să-i cer sfatul. Dă-o dracului, chiar dacă nu mi-ar da niciun sfat, tot mi-ar plăcea să stau de vorbă cu el! Mare porcărie că între oameni ca noi se întinde o asemenea prăpastie de timp.

Pe urmă, rămânând aşa cufundat în gânduri, îşi dădu seama că de-ar exista ceva asemănător cu o întâlnire pe altă lume, şi pe el şi pe bunic i-ar stânjeni cumplit prezenţa tatălui său. Dar orice om are dreptul să facă ce a făcut tata, gândi Robert Jordan. Însă nu e o faptă frumoasă. O înţeleg, însă nu o aprob. *Lâche*[29], ăsta e cuvântul. Dar într-adevăr o înţelegi? Sigur că o înţeleg, dar… Exact: dar… Trebuie să fii îngrozitor de preocupat de tine însuţi ca să treci la asemenea faptă.

Of, drace, tare-aş vrea să fie bunicul aici! gândi Robert Jordan. Vreun ceas măcar. Poate că el mi-a lăsat puţinul ce-l am, prin

[29] Laş (franc.).

mijlocirea celui care a folosit prost pistolul. Poate că asta e singura legătură dintre noi. Dă-o dracului! Chiar că dă-o dracului, dar aş fi vrut ca prăpastia de timp sa nu fie atât de adâncă şi să pot învăţa de la el tot ce n-a avut cum să mă înveţe celălalt niciodată. Dar dacă toată frica pe care a trebuit s-o trăiască, s-o domine şi până la urmă pur şi simplu s-o lepede în cei patru ani de război şi după aceea în luptele cu indienii, deşi campania împotriva indienilor nu putea să-i pricinuiască cine ştie ce frică, a făcut din celălalt un *cobarde*, aşa cum se întâmplă aproape întotdeauna cu a doua generaţie de matadori? Dacă s-a întâmplat aşa? Şi oare seva cea bună n-a făcut decât să se scurgă prin celălalt, pentru ca abia pe urmă să iasă din nou la iveală?

Niciodată n-am să uit cât de cumplit m-a durut când mi-am dat pentru prima oară seama că a fost un *cobarde.* Hai, spune-o pe limba ta. Un laş. E mai uşor după ce ai rostit cuvântul şi n-are niciun rost să vorbeşti despre un ticălos folosind termeni străini. Şi cu toate astea, n-a fost un ticălos. N-a fost decât un laş, iar ăsta este cel mai mare ghinion pe care îl poate avea un om. Fiindcă de n-ar fi fost un laş, ar fi ţinut piept femeii aceleia şi nu s-ar fi lăsat torturat de ea. Oare ce fel de om aş fi fost eu dacă s-ar fi însurat cu altă femeie? Asta-i ceva ce n-ai să ştii niciodată, gândi Robert Jordan, şi un zâmbet îi flutură pe buze. Poate că răutatea ei a suplinit ce lipsea în celălalt. Şi tu? Las-o puţin mai domol. Nu începe să te referi la seva cea bună şi la alte lucruri dintr-astea până nu treci prin ce ai de trecut mâine dimineaţă. Nu te umfla în pene până n-a sosit vremea. Şi la urma urmei, să nu te umfli în pene deloc. O să vedem noi mâine ce fel de sevă ai în tine.

Dar începu din nou să se gândească la bunic.

„George Custer nu era un comandant de cavalerie inteligent, Robert, spusese bunicul. Nici măcar ca om nu era deştept.”

Îşi aducea aminte câtă indignare îi stârniseră atunci cuvintele acestea ale bunicului, fiindcă nu putea admite să-l vorbească cineva de rău pe viteazul îmbrăcat în cămaşă de piele, cu pletele galbene fluturând în vânt, care stătea falnic pe vârful unei movile şi ţinea în mână pistolul cât toate zilele, în vreme ce indienii Sioux se îmbulzeau în jurul lui, aşa cum se vedea în vechea litografie Anheuser-Busch atârnată pe peretele sălii de biliard din Red Lodge.

„N-avea decât o grozavă îndemânare de-a se vârî singur în încurcături şi de-a ieşi apoi din ele, continuase bunicul, iar la Cornul Mic s-a vârât în încurcătură, dar de ieşit n-a mai putut să iasă.

Phil Sheridan a fost într-adevăr un tip deştept, şi tot aşa Jeb Stuart. Dar John Mosby a fost cel mai strălucit comandant de cavalerie care a trăit vreodată."

Printre lucrurile lui din cufărul de la Missoula avea şi o scrisoare a generalului Phil Sheridan către vajnicul Kilpatrick, zis şi Ucide-cai-sub-el, în care se spunea că bunicul lui e comandant de cavalerie mai destoinic chiar decât John Mosby.

Ar trebui să-i povestesc lui Golz despre bunicul, gândi Robert Jordan. Probabil că nici n-a auzit de numele lui. Probabil că n-a auzit nici de John Mosby. Totuşi englezii au auzit cu toţii despre ei, fiindcă în Anglia se învaţă în şcoli despre războiul nostru civil mult mai multe decât pe continent. Karkov a spus că după ce se termină războiul aş putea să mă duc la Moscova, dacă aş vrea, la Institutul „Lenin". A spus chiar că aş putea să urmez cursurile Academiei Militare a Armatei Roşii dacă aş vrea. Mă întreb ce-ar zice bunicul despre treaba asta. Bunicul, omul care niciodată în viaţa lui nu s-a aşezat cu bună-ştiinţă la aceeaşi masă cu un simpatizant al partidului democrat.

Numai că eu nu vreau să fiu soldat, îşi spuse Robert Jordan. O ştiu bine. Aşa că să nu mai vorbim. Nu vreau decât să câştigăm războiul ăsta. Am impresia că soldaţii într-adevăr buni mai sunt într-adevăr buni pentru puţine alte îndeletniciri, gândi Robert Jordan. Dar asta se vede cât de colo că nu-i adevărat. N-ai decât să te gândeşti la Napoleon şi la Wellington. Te-ai tâmpit de tot în seara asta, îşi spuse Robert Jordan.

De obicei gândurile îi ţineau o tovărăşie foarte plăcută, şi la fel fusese şi în noaptea aceea, atâta vreme cât se gândise la bunicul lui. Dar gândul la taică-său îl dase peste cap. Îl înţelesese pe taică-său, îi iertase toate şi îl compătimea, dar îi era ruşine de el.

Mai bine nu te-ai mai gândi deloc, îşi spuse Robert Jordan. În curând ai să fii împreună cu Maria, şi atunci nu va mai fi nevoie să gândeşti. Ăsta-i cel mai bun lucru acum, când totul e pus la cale. Când te-ai concentrat adânc şi îndelung asupra unui subiect, nu te mai poţi opri şi mintea continuă să alerge înainte, ca o roată care se învârteşte în gol. Mai bine nu te gândi deloc.

Dar hai să zicem, îşi spuse Robert Jordan. Hai să zicem că bombardamentul de aviaţie distruge toate tunurile antitanc şi face zob poziţiile inamicului şi tancurile sunt măcar de data asta în stare să urce orice înălţime o fi în faţa lor, şi Golz al nostru izbuteşte să pună în mişcare adunătura aceea de beţivi, *clochards*[30], pierde-vară, fanatici şi eroi care alcătuiesc Brigada a Şaisprezecea, iar despre oamenii lui Durán, adică cealaltă brigadă a lui Golz, *ştiu* cât de buni sunt, şi mâine noapte suntem în Segovia.

Da. Doar să zicem, îşi spuse Robert Jordan. Eu am s-o iau spre La Granja, se gândi. Dar va trebui mai întâi să arunci în aer podul ăsta, îşi dădu el deodată seama. Nu va avea loc niciun fel de contramandare. Fiindcă presupunerile făcute de tine până mai adineauri sunt tocmai modul cum văd desfăşurarea atacului cei care l-au ordonat. Da, va trebui să arunci podul în aer, înţelese Robert Jordan cu toată convingerea. Ce-o să i se întâmple lui Andrés n-are niciun fel de importanţă.

Şi pe când cobora cărarea pe întuneric, însoţit doar de simţământul liniştitor că terminase tot ce mai avea de făcut în următoarele patru ceasuri şi de încrederea căpătată de pe urma amintirilor privitoare la fapte concrete, convingerea că fără nicio îndoială va trebui să arunce podul în aer i se revărsă în suflet aproape ca o mulţumire.

Nesiguranţa, povara sentimentului că nu se poate bizui pe nimic cert, asemănătoare cu starea celui ce nu ştie dacă, din pricina unor confuzii privitoare la data stabilită, musafirii vor veni sau nu atunci când îi aşteaptă, sentiment ce nu-l părăsise nicio clipă după plecarea lui Andrés cu raportul către Golz, dispăruse fără urmă. Era convins acum că balul va începe. E mult mai bine să fii sigur, îşi spuse Robert Jordan. Totdeauna e mult mai bine să fii sigur.

[30] Vagabonzi (franc.).

Capitolul treizeci şi unu

Se aflau din nou împreună în sacul de dormit şi era la un ceas târziu al nopţii de pe urmă. Maria stătea lipită de el, şi Robert Jordan îi simţea moliciunea prelungă a coapselor alături de coapsa lui, şi sânii erau ca două mici coline ce se înalţă pe o câmpie întinsă unde se găseşte o fântână, iar capătul câmpiei, scăpat dintre coline, era valea gâtului ei, şi acolo îşi odihnea acum buzele. Şedea nemişcat şi nu se gândea la nimic, şi ea îl mângâia cu palma pe creştet.

— Roberto, şopti stins Maria, sărutându-l. Mi-e ruşine. Nu vreau să te dezamăgesc, dar simt multă amărăciune şi mare durere. Nu cred c-am să-ţi pot fi de vreun folos.

— Totdeauna e multă amărăciune şi mare durere, îi spuse Robert Jordan. Nu, iepuraşule. Nu-i nimic. N-o să facem nimic ce ţi-ar putea pricinui vreun rău.

— Nu despre asta e vorba. E că nu sunt în stare să te întâmpin aşa cum îmi doreşte inima.

— N-are nicio însemnătate. E ceva trecător. Suntem amândoi dacă dormim împreună.

— Da, dar sunt ruşinată. Cred că se trage de când mi-au făcut… atuncea. Nu-i de la tine şi de la mine.

— Hai să nu mai vorbim despre asemenea treburi.

— Nici eu nu vreau să mai vorbim. Da’ vreau să spun că nu mă pot împăca deloc cu gândul că te nemulţumesc tocmai acum, în noaptea asta, şi-am căutat să-mi cer iertare.

— Ascultă, iepuraşule, zise Robert Jordan. Toate necazurile astea trec şi nu lasă nicio urmă. Dar se gândea: Pentru ultima noapte, nu-i chiar un noroc.

Pe urmă se simţi ruşinat şi spuse:

— Lipeşte-te tare de mine, iepuraşule. Te iubesc tot atât de mult când te simt lipită de mine, aici, în întuneric, ca şi atunci când facem dragoste.

— Mi-e cumplit de ruşine, fiindcă am crezut că în noaptea asta ar putea să fie încă o dată cum a fost acolo, pe munte, când veneam de la El Sordo.

— *Qué va!* îi spuse Robert Jordan. Doar nu se întâmplă în fiecare zi. Îmi place aşa tot atât de mult ca şi altminteri. Minţea, dându-şi deoparte nemulţumirea. O să rămânem aici cuminţi şi înlănţuiţi şi o să dormim. Hai să stăm de vorbă. Te cunosc foarte

puţin din câte am vorbit amândoi.

— Să vorbim despre mâine şi despre treaba pe care o ai tu de făcut? Mi-ar plăcea să înţeleg cât mai multe din câte ai de făcut.

— Nur îi răspunse, destinzându-se cu totul în lungimea sacului şi rămânând nemişcat, cu obrazul sprijinit de umărul ei şi ţinându-i sub cap braţul stâng. Cel mai înţelept lucru e să nu vorbim despre ziua de mâine şi nici despre cele ce s-au întâmplat astăzi. Acuma nu trebuie să pomenim despre ce am pierdut, iar ce avem de făcut mâine o să facem. Nu ţi-e frică?

— *Qué va!* zise fata. Mie totdeauna mi-e frică. Da' acuma mi-e aşa de frică pentru tine, că nu mai am cum mă gândi la ce mi se întâmplă mie.

— Nu trebuie să-ţi fie frică, iepuraşule. Am trecut eu prin multe încercări. Chiar mai rele decât asta, minţi Robert Jordan.

Şi capitulând deodată în faţa ispitei, în faţa desfătării de a trece pe tărâmul visurilor, spuse:

— Hai să vorbim despre Madrid şi despre ce-o să facem noi acolo.

— Bine, încuviinţă Maria. Şi pe urmă: Roberto, îmi pare rău că te-am dezamăgit. Nu se află şi altceva ce aş putea face pentru tine?

O mângâie pe cap, o sărută, se lipi de ea şi rămase acolo întins şi nemişcat, ascultând tăcerea nopţii.

— Poţi să vorbeşti cu mine despre Madrid, spuse Robert Jordan şi gândi: Am să păstrez pentru ziua de mâine tot ce-mi prisoseşte acum. Mâine o să am nevoie de tot ce-mi prisoseşte astăzi. Nu există cetini de brad să aibă atâta nevoie câtă o să am eu mâine. Cum îl chema pe cel din *Biblie*, care îşi arunca sămânţa pe pământ? Onan. Şi ce s-a întâmplat până la urmă cu Onan? Nu-mi aduc aminte să mai fi auzit ceva despre el. Şi zâmbi în întuneric.

Apoi capitulă din nou şi alunecă în lumea închipuirii, simţind o voluptate a supunerii sub stăpânirea visurilor, asemănătoare cu împlinirea unei satisfacţii sexuale ce poate veni în timpul nopţii, când nu există înţelegere, ci doar deliciul satisfacţiei.

— Dragostea mea… şopti Robert Jordan şi o sărută. Asculta. Noaptea trecută m-am gândit la Madrid şi mi-am închipuit cum o să ajung acolo şi o să te las la hotel câtă vreme am să mă duc să mă întâlnesc cu nişte prieteni la hotelul ruşilor. Dar a fost ceva neadevărat. N-am să te las singură la niciun fel de hotel.

— De ce n-ai să mă laşi?

— Fiindcă o să am grijă de tine. N-am să te las singură niciodată. Am să mă duc cu tine la „Seguridad” să-ţi dea acte. Şi o să merg cu tine să-ţi cumpăr hainele de care ai nevoie.

— Nu-mi trebuie multe şi mi le pot cumpăra singură.

— Nu, îţi trebuie multe şi o să ne ducem împreună să cumpărăm haine de cele mai bune şi ai să fii foarte frumoasă îmbrăcată în ele.

— Eu aş zice că mai degrabă să rămânem amândoi în cameră la hotel şi să trimitem pe cineva să le cumpere.

— Hotelul nostru e în Plaza del Callao. O să stăm multă vreme în cameră la hotelul ăsta. E acolo un pat larg, cu cearceafuri curate, şi apa caldă curge de-a dreptul în cada băii şi sunt două dulapuri, iar eu am să-mi pun lucrurile într-unul şi tu o să-l iei pe celălalt. Şi camera noastră are ferestre înalte şi largi, şi le putem deschide, iar afară, pe străzi, râde primăvara. Apoi, ştiu nişte localuri, clandestine, ce-i drept, dar unde se poate mânca bine, şi ştiu prăvălii în care tot mai poţi găsi vin sau *whiskey*. Da’ o să luăm mâncare în cameră la noi, să avem când ni s-o face foame, şi *whiskey* pentru mine, când mi-o veni chef să trag o duşcă, şi pentru tine am să cumpăr nişte *manzanilla.*

— Aş vrea să gust şi eu *whiskey.*

— Da’ dacă-i aşa de greu de găsit şi ţie îţi place *manzanilla*…

— Lasă *whiskey*-ul numai pentru tine, Roberto, spuse Maria. Of, că tare drag îmi mai eşti! Tu şi *whiskey*-ul tău din care eu nu pot să gust. Eşti cam purceluş tu, Roberto.

— Ba de gustat, sigur c-ai să guşti. Numai că nu-i băutură potrivită pentru o femeie.

— Da, că eu n-am avut până acuma decât lucruri potrivite pentru o femeie, spuse Maria. Şi-acolo, când m-oi culca, am să mă îmbrac tot cu cămaşa mea de mireasă?

— Nu. Am să-ţi cumpăr eu fel de fel de cămăşi de noapte şi chiar pijamale, dacă au să-ţi placă.

— O să-mi cumpăr şapte cămăşi de mireasă, îl vesti Maria. Să am câte una pentru fiecare zi din săptămână. Şi-am să cumpăr o cămaşă de mire nouă, pentru tine. Îţi speli vreodată cămaşa?

— Din când în când.

— Am să ţin totul curat, am să-ţi torn *whiskey* în cană şi-o să pun apă deasupra, aşa cum ai făcut la Sordo. Am să găsesc măsline şi peşte sărat şi alune, să ciuguleşti când bei, şi-o să

stăm în cameră o lună întreagă, fără să mai ieşim de-acolo. Dacă oi fi în stare să te întâmpin cum trebuie, adăugă Maria repede şi nefericită.

— Asta nu contează, îi spuse Robert Jordan. Zău că nu contează. Se poate să te fi rănit acolo odată, şi-acuma a rămas o urmă care te doare. Se întâmplă uneori. Da' toate astea trec. Şi pe urmă, la Madrid sunt doctori buni, dacă ar fi vorba de ceva serios.

— Da' înainte n-aveam nimic, spuse Maria ca şi când şi-ar fi cerut iertare.

— Asta-i un fel de făgăduială c-are să fie iarăşi bine.

— Atuncea hai să vorbim iar despre Madrid. Îşi încolăci picioarele peste ale lui şi îşi frecă domol capul de umărul său. Da' aşa cum sunt, cu părul tăiat, oare n-am să arăt atât de urâtă c-o să-ţi fie ruşine cu mine?

— Nu. Eşti frumoasă. Ai chip frumos şi un trup minunat, prelung şi uşor, şi pielea ţi-e catifelată şi de culoarea aurului ars, şi toţi au să-ncerce să mi te ia.

— *Qué va,* să mă ia de la tine! zise Maria. Niciun alt bărbat n-are să mă mai atingă până când oi muri. Să mă ia de la tine! *Qué va!*

— Da' mulţi au să-ncerce. O să vezi.

— Au să-şi dea ei seama că te iubesc şi-au să înţeleagă că-i primejdios să pună mâna pe mine, la fel cum şi-ar vârî degetele într-un cazan cu plumb topit. Da' tu? Ce-ai să faci când o să vezi femei frumoase la fel de învăţate ca şi tine? N-are să-ţi fie ruşine cu mine?

— Niciodată. Şi-o să ne cununăm.

— Dacă vrei tu, zise Maria. Da' de vreme ce nu mai avem biserică, nu cred că mai are vreo însemnătate.

— Îmi place mie să fim cununaţi.

— Dacă vrei tu. Da' ia ascultă. De-o să fim vreodată în altă ţară, unde tot mai este biserică, n-o să ne putem cununa acolo?

— În ţară la mine tot mai e biserică, îi spuse Robert Jordan. Şi-o să ne putem cununa la o biserică de-acolo dacă ţi se pare că aşa trebuie. Eu n-am mai fost însurat niciodată. Nu-i nicio greutate.

— Îmi pare bine că n-ai mai fost însurat niciodată, mărturisi Maria. Şi mă bucur că ştii lucruri dintr-astea de care mi-ai spus mie, fiindcă atunci înseamnă că ai umblat cu multe femei, iar

Pilar m-a învăţat că numai asemenea oameni pot să fie bărbaţi buni. Da’ acuma n-ai să mai umbli şi cu alte femei? Dacă ai face aşa, aş muri.

— Niciodată n-am umblat cu multe femei, mărturisi sincer Robert Jordan. Până la tine, nici n-am crezut c-o să pot iubi atât de mult pe cineva.

Maria îl mângâie pe obraji şi pe urmă îşi puse mâinile una peste alta la ceafa lui.

— Pesemne că ai cunoscut foarte multe.

— Dar nu le-am iubit.

— Ascultă, Pilar mi-a spus ceva…

— S-auzim.

— Nu. E mai bine să nu-ţi spun. Hai să vorbim iar despre Madrid.

— Ce-ai vrut să spui adineauri?

— E mai bine să nu-ţi spun.

— Poate că ar fi mai bine să spui dacă e cu putinţă să aibă vreo însemnătate.

— Crezi tu că e ceva de seamă?

— Da.

— Da’ de unde poţi şti, dacă n-ai aflat despre ce e vorba?

— După felul cum vorbeşti.

— Atuncea n-am să ţi-l mai ascund. Pilar a noastră mi-a spus că mâine o să murim cu toţii şi că tu ştii la fel de bine ca şi ea, da’ nu vrei să iei în seamă treaba asta. A spus-o nu ca să te vorbească de rău, ci ca semn de preţuire.

— A spus ea aşa? întrebă Robert Jordan. Nebuna dracului! gândi el şi spuse: Astea-s prostiile ei ţigăneşti. Aşa vorbesc numai precupeţele bătrâne şi stâlpii de cafenea care se tem şi de umbra lor. Sunt nişte porcării neruşinate. Simţi cum îi izvorăşte sudoarea la subţiori şi se scurge între braţe şi coaste, apoi îşi spuse în gând: Vasăzică, ţi-e teamă, aşa-i? Şi pe urmă, cu glas tare: Pilar e-o căţea superstiţioasă cu limba spurcată! Hai să vorbim iar despre Madrid.

— Înseamnă că tu nu ştii despre aşa ceva?

— Da’ de unde! Şi nu mai vorbi prostii dintr-astea, spuse Robert Jordan, folosind un cuvânt mai tare, un cuvânt urât.

Dar de data asta, când vorbi despre Madrid, nu mai trăi acea alunecare în lumea închipuirii. Acum nu mai făcea decât să-şi mintă iubita şi să se mintă pe sine, ca să treacă mai repede

noaptea dinaintea bătăliei, şi îşi dădea limpede seama că aşa face. Îi plăcea s-o facă, dar întreg deliciul satisfacţiei dispăruse. Totuşi, începu din nou:

— M-am gândit la părul tău. Şi la ce am putea face în legătură cu el. Vezi că acuma îţi creşte pe tot capul şi-i tot atât de lung ca blana unei vietăţi şi-i foarte plăcut la pipăit şi simt o adevărată desfătare când îl ating, şi-i frumos, iar dacă îmi trec palma peste el, se apleacă şi se înalţă ca un lan de grâu în bătaia vântului.

— Trece-ţi palma peste el.

Făcu aşa şi îşi lăsă mâna să odihnească acolo, şi continuă să vorbească şoptit, cu buzele lipite de gâtul ei, simţind cum i se urcă nodul în gât.

— Da' m-am gândit că la Madrid am putea să ne ducem împreună la coafor şi să-ţi tundă frumos părul pe lângă tâmple şi la ceafă, la fel cum mă tund pe mine şi aşa are să arate mai potrivit pentru oraş, până ce ţi-o creşte lung de tot.

— Am să semăn cu tine, spuse Maria şi îl strânse tare la piept. Şi-atuncea n-am să vreau să mi-l mai schimb niciodată.

— Ba nu. Are să crească mereu şi n-o să trebuiască decât potrivit la început, până o creşte lung. Câtă vreme trebuie să treacă până o creşte lung?

— Lung de tot?

— Nu. Vreau să spun până la umeri. Aşa am să te fac să-l porţi.

— Cum îl are Greta Garbo la cinematograf?

— Da, spuse Robert Jordan cu glas sugrumat.

În clipa aceea tărâmul închipuirii dădea năvală în jurul lui şi el îl primea cu braţele deschise. Era în plină lume a visurilor, şi din nou capitulă şi vorbi mai departe:

— Aşa că are să-ţi cadă drept până la umeri, iar la vârf are să se onduleze cum se ondulează valurile mării, şi-are să aibă culoarea griului copt, şi chipul tău, culoarea aurului ars, şi ochii, singura culoare potrivită cu părul şi cu chipul, aur cu o pată neagră în mijloc, şi eu am să-ţi dau capul pe spate, am să te privesc în ochi şi-am să te strâng cu putere la piept...

— Unde?

— Oriunde. Oriunde o fi să ne aflăm. Şi câtă vreme îi trebuie părului tău ca să crească?

— Nu ştiu, fiindcă înainte n-a fost niciodată tuns. Da' cred că

în şase luni are să fie destul de lung ca să ajungă până mult mai jos de urechi, şi peste un an o să fie aşa cum l-ai vrea tu. Da' ştii ce-o să se întâmple mai întâi?

— Spune-mi.

— O să stăm în patul cel mare şi curat, în camera ta cea grozavă din hotelul nostru cel grozav, şi-o să stăm împreună în patul cel grozav şi-o să ne uităm în oglinda de la *armoire*[31], şi-acolo o să fii tu, şi-acolo o să fiu eu, în oglindă, şi uite-aşa o să mă întorc spre tine, am să te cuprind în braţe uite-aşa şi pe urmă uite-aşa am să te sărut.

Apoi au stat fără să se mai clintească, strâns îmbrăţişaţi sub tainele nopţii; străbătut de-un fior dureros şi fierbinte, strâns lângă ea, împietrit, îmbrăţişând-o cu întreaga-i putere, Robert Jordan a rămas pe deplin cufundat în lumea acelor visuri despre care ştia că niciodată n-aveau să se împlinească, s-a lăsat cu totul şi cu totul în voia lor şi a spus:

— Iepuraşule, n-o să stăm totdeauna în hotelul ăla.

— De ce să nu stăm?

— O să ne putem lua un apartament la Madrid, pe strada aceea din marginea parcului „Buen Retiro". Cunosc eu o femeie, tot americancă şi ea, care înainte de mişcare închiria apartamente mobilate, şi ştiu cum pot să fac rost de un astfel de apartament cu chirie nu mai mare decât înainte de mişcare. Sunt pe strada aceea apartamente cu vedere spre parc, şi de la fereastră poţi să vezi toată întinderea parcului: grilajele de fier, brazdele cu flori, aleile cu pietriş, pajiştile verzi îmbinate cu pietrişul aleilor, arborii cu umbră deasă şi fântânile nenumărate, iar la vremea asta castanii trebuie să fie înfloriţi. La Madrid putem rătăci prin parc, şi ne putem plimba cu barca pe lac, dacă l-au umplut iarăşi cu apă.

— Da' cum să nu fie apă în lac?

— L-au secat în noiembrie anul trecut, fiindcă era semn pentru avioanele venite să bombardeze. Da' acuma cred că iar au dat drumul apei. Nu ştiu precis. Da' şi de n-o fi apă în lac, tot ne putem plimba pretutindeni, şi e acolo o parte care seamănă mult cu o pădure şi are copaci de prin toate colţurile lumii, cu numele scris pe ei pe nişte tăbliţe unde se arată ce fel de copaci sunt şi din ce parte a pământului au fost aduşi.

— Ba mai degrabă eu, cum aş ajunge acolo, m-aş duce la

[31] Şifonier (franc.).

cinematograf, zise Maria. Da' copacii aceia mă fac să fiu tare curioasă, şi dacă mă ajuţi tu, am să-i învăţ pe toţi, de-oi putea ţine minte.

— Nu stau ca la muzeu, îi explică Robert Jordan. Cresc în voia lor, şi în parc sunt coline, şi o parte a lui arată chiar ca jungla. Iar ceva mai încolo e târgul de cărţi, şi-s sute de tarabe cu cărţi vechi pe ele, şi-acuma, de când a început mişcarea, sunt cărţi foarte multe, furate când au prădat casele bombardate şi luate de prin casele fasciştilor şi aduse la târgul de cărţi de cei care le-au furat. Aş fi în stare să stau zi de zi, de dimineaţă până seara, în faţa tarabelor cu cărţi, aşa cum făceam odinioară, în vremea de dinainte de mişcare, dacă aş avea vreodată timp liber la Madrid.

— Şi cât o să stai tu la târgul de cărţi, am să deretic prin apartament, spuse Maria. O s-avem destui bani să punem şi-o femeie?

— Sigur că da. O putem lua pe Petra, de la hotel, dacă are să-ţi placă. Găteşte foarte bine şi e femeie curată. Am mâncat acolo, cu ziariştii pentru care găteşte ea. Ăia au în camere maşini de gătit electrice.

— Dacă îţi place ţie, pe ea o luăm, promise Maria. Sau poate găsesc eu pe cineva. Da' n-ai să fii multă vreme plecat pe la treburile tale? Ştiu că la treburi de astea nu mă lasă să viu cu tine.

— Poate găsesc ceva de lucru la Madrid. Treaba de-acuma o fac de multă vreme şi am intrat în luptă încă de la începutul mişcării. S-ar putea foarte bine ca de data asta să-mi dea ceva de lucru la Madrid. Până acum nu le-am cerut niciodată. Totdeauna am fost pe front sau în treburi ca asta de aici.

Ştii tu că până te-am întâlnit nu le-am cerut niciodată nimic? Şi nici n-am avut nevoie de ceva? Nici nu m-am gândit la altceva în afară de mişcare şi de câştigarea războiului? Îţi spun drept că am fost foarte curat în năzuinţele mele. Am muncit mult, şi acuma te iubesc pe tine şi – vorbea parcă strângând în braţe tot ce niciodată n-avea să se împlinească – te iubesc la fel cum iubesc toate cele pentru care am luptat. Te iubesc tot atât de mult cum iubesc libertatea şi demnitatea şi dreptul tuturor oamenilor de a munci şi a nu îndura foamea. Te iubesc aşa cum iubesc Madridul pe care-l apărăm şi cum îmi iubesc toţi tovarăşii căzuţi în luptă. Şi mulţi au mai căzut. Mulţi. Mulţi. Nici cu gândul

nu te poţi gândi cât de mulţi. Da' te iubesc aşa cum iubesc tot ce iubesc mai fierbinte pe lumea asta, ba chiar mai mult te iubesc. Te iubesc foarte mult, iepuraşule. Mai mult decât sunt în stare să-ţi spun. Iar vorbele astea le rostesc doar ca să-ţi pot spune, cât de cât. Niciodată n-am avut nevastă, şi acuma te am pe tine de nevastă şi sunt fericit.

— Am să-ţi fiu o nevastă cât de bună îmi stă în putinţă, spuse Maria. Ştiu bine că nu sunt destul de pregătită, da' am să mă străduiesc să învăţ cât mai multe. Dacă o să stăm la Madrid – foarte bine. Dacă trebuie să stăm în orice alt loc – foarte bine. Dacă nu stăm nicăieri şi pot să umblu împreună cu tine – şi mai bine. Dacă plecăm în ţară la tine, am să învăţ *Inglés,* ca şi cei mai mulţi dintre *Inglés* de acolo. Am să iau aminte la obiceiurile lor, şi ce fac ei am să fac şi eu.

— Ai să fii tare caraghioasă.

— Sigur. Am să fac greşeli, da' tu ai să-mi spui, şi niciodată n-am să le fac a doua oară, ori am să le fac cel mult de două ori. Şi pe urmă, dacă în ţară la tine, acolo, are să-ţi vină poftă de-o mâncare de-a noastră, pot să-ţi gătesc eu. Şi-am să mă duc la o şcoală unde se învaţă cum să fii nevastă, dacă se află vreo şcoală de asta şi acolo am să învăţ.

— Sunt şcoli dintr-astea, dar tu n-ai nevoie de învăţătura lor.

— Pilar mi-a spus că în ţară la tine trebuie să se afle, ea aşa crede. A citit despre ele într-o revistă. Şi mi-a mai zis tot Pilar că trebuie să învăţ cum să vorbesc *Inglés,* şi să vorbesc fără greşeală, ca să nu-ţi fie niciodată ruşine cu mine.

— Când ţi-a spus vorba asta?

— Azi, câtă vreme strângeam şi împachetam lucrurile. O clipă nu i-a tăcut gura şi numai despre ce trebuie să fac ca să fiu nevasta ta, numai despre asta a vorbit.

Bănuiesc că şi ea se ducea la Madrid tot aşa cum ne ducem şi noi, gândi Robert Jordan şi întrebă cu glas tare:

— Altceva ce-a mai spus?

— Zicea că trebuie să mă îngrijesc de trupul meu şi să iau totdeauna seama să nu mă îngraş, chiar aşa cum fac toreadorii. Zicea că-i ceva foarte însemnat.

— Este, recunoscu Robert Jordan. Da' tu mai ai încă mulţi ani până o să ajungi la asemenea griji.

— Nu. Zicea Pilar că cei din neamul nostru trebuie să fie mereu cu luare-aminte, fiindcă treaba asta poate veni dintr-

odată şi când nici nu te-aştepţi. Mi-a spus că a fost o vreme când era şi ea tot ca mine de subţirică, da' pe-atuncea femeile nu ştiau să facă gimnastică. M-a învăţat ce gimnastică să fac şi mi-a spus să nu mănânc mult. Mi-a spus şi de ce mâncăruri să mă feresc. Numai că am uitat şi trebuie s-o mai întreb o dată.

— Cartofi, spuse Robert Jordan.

— Da, continuă Maria. Cartofi şi mâncăruri prăjite. Şi dacă i-am pomenit de povestea asta cu durerea mea, m-a îndemnat să nu-ţi mărturisesc nimic, fiindcă trebuie să tac din gură şi să îndur şi să nu. ştii. Da' eu ţi-am spus pentru că nu vreau să te mint niciodată şi mi-a fost frică să nu-ţi închipui că nu mai împărţim aceeaşi bucurie, şi ce-a fost atuncea, colo, pe munte, nu s-a petrecut de-adevărat.

— Bine ai făcut că mi-ai spus.

— Zău? Tare mai sunt ruşinată, şi aş face orice, numai să ştiu că-ţi place ţie. Mi-a vorbit Pilar despre ce poate face o femeie pentru bărbatul ei.

— Nu-i nevoie să faci nimic. Tot ce avem trebuie să avem împreună, să-l păstrăm şi să-l apărăm. Mi-e drag să stai aici lângă mine, să te simt aproape şi să ştiu că-mi eşti cu adevărat alături, şi când ai să fii iarăşi sănătoasă, o să avem totul.

— Şi n-ai vreo trebuinţă de care aş putea să mă îngrijesc eu? M-a lămurit Pilar şi în privinţa asta.

— Nu. Trebuinţele noastre au să fie ale amândurora. Nu am nicio trebuinţă care să nu fie şi a ta.

— Aşa parcă ar fi mult mai bine. Da' să nu uiţi niciodată că sunt gata să-ţi împlinesc orice dorinţă. Numai că trebuie să-mi spui, fiindcă sunt foarte neştiutoare, şi multe dintre câte mi-a spus Pilar nu le-am înţeles limpede. Mi-a fost ruşine să întreb, iar ea are atât de multă şi felurită înţelepciune!

— Iepuraşule, o mângâie Robert Jordan. Eşti cu adevărat minunată.

— *Qué va!* răspunse Maria. Dar să încerci a învăţa tot ce trebuie să ştie o nevastă, şi asta într-o singură zi, când părăsim tabăra, strângem lucrurile şi ne pregătim pentru lupta de mâine în vreme ce altă luptă se dă acolo, în munţi, e ceva neobişnuit, iar dacă fac vreo greşeală boacănă, trebuie să-mi spui, fiindcă tare îmi eşti drag. S-ar putea să nu-mi aduc bine aminte, şi multe din câte mi-a spus Pilar erau grozav de încâlcite.

— Ce altceva ţi-a mai spus?

— *Pues,* aşa de multe, că nu mi le mai aduc aminte. Mi-a spus că aş putea să-ţi mai vorbesc despre ce mi-au făcut atuncea, dacă gândurile astea m-ar mai apăsa vreodată pe suflet, pentru că tu eşti om bun şi ai şi înţeles totul. Dar că tot mai bine ar fi fost să nu-ţi fi spus niciodată nimic, decât dacă iar ar fi venit să mă apese pe cuget ca o cumplită povară de gânduri negre, aşa cum a fost mai înainte, şi-atunci, dacă ţi-aş spune, poate că m-aş uşura şi aş lepăda de pe suflet povara asta.

— Şi te-apasă pe suflet acuma?

— Nu. De când am fost prima oară împreună, e ca şi cum nu s-ar fi întâmplat niciodată. Dar rămâne neclintită durerea pentru sărmanii mei părinţi. Şi totdeauna are să rămână. Pe tine însă trebuie să te fac să ştii tot ce ai de ştiut şi ce-ţi poate hrăni mândria, dacă e vorba să-ţi fiu nevastă. Niciodată nu m-am supus nici unuia. Întruna m-am luptat şi m-am zbătut şi totdeauna au trebuit să mă ţină doi sau chiar mai mulţi ca să-mi poată face rău. Unul stătea aşezat pe capul meu şi mă ţinea. Doar pentru mândria ta ţi-o spun.

— Mândria mea în tine stă. Nu mai vorbi despre astea.

— Ba nu, trebuie să-ţi vorbesc, ca să-ţi hrănesc mândria pe care se cuvine s-o ai pentru nevasta ta. Şi încă ceva. Tata a fost primar în orăşelul nostru şi un om vrednic de toată cinstirea. Mama a fost o femeie vrednică de toată cinstirea şi o catolică foarte credincioasă, dar au împuşcat-o dimpreună cu tata din pricina politicii făcute de tata, fiind el republican. Am văzut cum i-au împuşcat pe amândoi, şi tata a strigat *„Viva la Republica!”* atunci când l-au împuşcat la zidul abatorului din orăşel de la noi.

Mama a stat în picioare tot lângă zidul de acolo şi a strigat: *„Viva* bărbatul meu care a fost primarul oraşului ăstuia!”, iar eu trăgeam nădejde c-au să mă împuşte şi pe mine şi mă pregăteam să strig: *„Viva la Republica y vivan mis padres!”*[32], da’ nu m-au împuşcat, şi în schimb mi-au făcut ce ştii.

Ascultă. Am să-ţi spun ceva, fiindcă ne priveşte pe amândoi. După ce au terminat cu cei împuşcaţi la *matadero,* ne-au luat pe noi, rudele care văzusem totul da’ nu fusesem împuşcate, şi ne-au dus îndărăt de la *matadero,* pe povârnişul colinei, până în piaţa cea mare a oraşului. Aproape toate plângeau, da’ unele rămăseseră împietrite de ce le fusese dat să vadă şi le secaseră lacrimile. Nici eu nu puteam să plâng. Nu-mi dădeam seama de

[32] Trăiască Republica şi trăiască părinţii mei!

nimic din câte se întâmplau, fiindcă nu aveam în faţa ochilor decât pe tata şi pe mama în clipa când i-au împuşcat, şi mama striga: „Trăiască bărbatul meu, care este primarul oraşului”, şi vorbele astea îmi sunau în minte ca un ţipăt ce nu se mai sfârşea niciodată şi răsuna întruna. Fiindcă mama nu era republicană şi ea nu strigase: *„Viva la Republica”,* ci doar *„Viva”* tatăl meu, care zăcea acolo, cu faţa în jos, la picioarele ei.

Dar ce spusese, spusese cu glas foarte tare, aproape ţipând: pe urmă au împuşcat-o, şi mama a căzut, şi eu am încercat să ies din rând şi să mă reped până la ea, da’ eram legate. De tras, au tras cei din *guardia civil,* şi stăteau şi mai aşteptau să împuşte pe alţii, când au venit falangiştii şi ne-au luat cu turma pe deal în sus, lăsându-i pe cei din *guardia civil* să stea rezemaţi în arme şi pe morţi întinşi la piciorul zidului. Eram legate de încheieturile mâinilor, într-un şir lung de fete şi neveste, şi aşa ne-au dus ca pe o turmă pe deal în sus, pe străzi şi până la piaţă, iar în piaţă s-au oprit lângă prăvălia bărbierului, aşezată în faţa primăriei.

Pe urmă doi bărbaţi au venit să se uite la noi şi unul dintre ei a zis:

„Asta-i fata primarului.”

Şi celălalt a răspuns:

„Începeţi cu ea.”

După asta au tăiat frânghiile eu care eram legată de amândouă încheieturile şi unul le-a spus celorlalţi: „Legaţi şirul la loc”, iar cei doi m-au prins de braţe şi m-au dus în prăvălia bărbierului, m-au ridicat pe sus, m-au trântit în scaunul de bărbierit şi m-au ţinut acolo.

Mi-am văzut faţa în oglinda bărbierului şi am văzut chipurile celor doi care mă ţineau şi chipurile altor trei aplecate asupra mea, şi nu cunoşteam pe niciunul, da’ mă vedeam în oglindă pe mine şi îi vedeam pe ei, însă ei numai pe mine mă vedeau. Era ca şi cum s-ar fi aflat cineva într-un scaun de dentist şi ar fi fost mulţi dentişti împrejur, şi toţi ieşiţi din minţi. Numai cu mare greutate puteam să-mi recunosc faţa, fiindcă durerea mi-o schimbase, da’ m-am uitat bine şi am văzut că eu sunt. Şi durerea îmi era aşa de crâncenă, că nu simţeam frică şi nici altceva nu simţeam, ci doar durerea din suflet.

Pe vremea aceea purtam părul adunat în două cozi, şi pe când priveam în oglindă, unul dintre ei a apucat o coadă şi a

tras de ea aşa de tare, că deodată m-a săgetat durerea prin durerea cea mare, şi mi-a retezat-o cu briciul, chiar de lângă cap. M-am văzut atunci doar cu o coadă şi cu un smoc în locul unde fusese cealaltă. După asta mi-a tăiat-o şi pe cealaltă, da' fără să mai tragă de ea, şi briciul mi-a făcut o crestătură mică la ureche şi am văzut cum începe să curgă sângele. Poţi să-i simţi urma, cu degetul?

— Pot. Da' n-ar fi mai bine să nu mai vorbeşti despre asta?

— Nu-i nimic. Despre ce e rău n-am să vorbesc. Aşa că mi-a tăiat cu briciul amândouă cozile chiar de lângă cap, şi ceilalţi se prăpădeau de râs, Da' eu nu simţeam nici măcar tăietura de la ureche; apoi acela s-a proţăpit în faţa mea şi m-a izbit cu cozile peste ochi, în vreme ce ăilalţi doi mă ţineau, şi mi-a spus:

„Uite-aşa sfinţim noi călugăriţele roşii! Asta are să te înveţe cum să te împreunezi cu fraţii tăi proletari. Mireasă a lui Cristos cel roşu!"

Şi m-a izbit iar, şi de mai multe ori, peste faţă cu coadele ce fuseseră ale mele, apoi mi le-a îndesat pe amândouă în gură şi le-a trecut strâns împrejurul gâtului şi mi le-a înnodat la ceafă, aşa ca să facă un căluş, iar ceilalţi doi mă ţineau zdravăn şi se prăpădeau de râs.

Şi toţi cei aflaţi de faţă s-au pornit pe râs, iar când i-am văzut în oglindă râzând, am început să plâng, fiindcă până atunci îmi fusese sufletul prea îngheţat de cele văzute la zidul abatorului şi nu mai avusesem putinţa să plâng.

Pe urmă, cel care îmi pusese căluş mi-a trecut o maşină de tuns peste tot capul, mai întâi de la frunte şi până la rădăcina cefei, apoi dintr-o parte într-alta peste creştet, şi după aceea peste tot capul, până pe lângă urechi, şi mă ţineau aşa ca să pot vedea în oglinda bărbierului tot ce-mi fac în fiece clipă, şi mie nu-mi venea să cred când îi vedeam ce fac şi plângeam în hohote, plângeam întruna, da' nu-mi puteam lua privirile de la vedenia aceea de groază; chipul meu, cu gura căscată şi coadele îndesate în gură şi legate în jurul gâtului şi capul rămas despuiat în urma maşinii de tuns.

Iar după ce omul cu maşina de tuns şi-a isprăvit treaba, a luat o sticlă cu tinctură de iod de pe poliţa din prăvălia bărbierului (îl împuşcaseră şi pe bărbier, fiindcă făcuse parte din sindicat, iar acuma bărbierul zăcea mort peste prag, iar când mă aduseseră înăuntru, mă ridicaseră pe deasupra lui) şi cu dopul de sticlă m-

a atins la ureche, unde aveam tăietura, şi usturimea aceea slabă a străbătut prin durerea-mi cea mare şi groaza ce mă stăpânea.

Pe urmă a trecut iarăşi în faţa mea şi mi-a scris cu tinctură de iod pe frunte literele U.H.P.[33] şi le-a desenat încet şi cu grijă mare, de parcă ar fi fost un artist, iar eu vedeam în oglindă tot ce se întâmplă, da' de plâns nu mai plângeam, fiindcă inima îmi era îngheţată din pricina celor ce se petrecuseră cu tata şi cu mama, căci cele ce se petreceau cu mine nu însemnau nimic, şi o ştiam foarte bine.

Pe urmă, după ce a isprăvit cu literele, falangistul s-a tras îndărăt şi s-a uitat la mine, ca să-şi admire isprava, apoi a pus jos sticla cu tinctură de iod, a luat maşina de tuns şi a zis: „Alta la rând", şi m-au scos din prăvălia bărbierului ţinându-mă strâns de amândouă braţele şi m-am împiedicat de trupul bărbierului întins acolo în prag pe spate şi cu chipul lui cenuşiu ridicat în sus, şi aproape că ne-am ciocnit cu Conception Gracia, prietena mea cea mai bună, pe care doi dintre ei o aduceau în prăvălie, iar când a dat cu ochii de mine, nu m-a recunoscut, da' pe urmă m-a recunoscut şi a început să urle, şi eu îi auzeam urletele toată vremea cât m-au târât peste piaţă, apoi pe scările primăriei şi în sus pe scări şi în biroul tatei, unde m-au întins pe canapea. Şi acolo mi-au făcut lucrurile cele rele.

— Iepuraşul meu... o alintă Robert Jordan, strângând-o la piept cât putea de tare şi de drăgăstos. Dat era atât de plin de ură pe cât poate fi o făptură omenească. Nu mai vorbi despre treburile astea. Nu-mi mai spune nimic, fiindcă nu mai sunt în stare să-mi stăpânesc ura.

Maria stătu rece şi împietrită în braţele lui şi spuse:

— Nu. N-am să mai pomenesc niciodată despre întâmplările astea. Da' sunt oameni răi, şi mult mi-ar mai plăcea să omor împreună cu tine pe câţiva dintre ei dacă mi-ar sta în putinţă. Da' ţie ţi-am povestit numai ca să-ţi poţi hrăni mândria, dacă e să fiu nevasta ta. Aşa, ca să poţi pricepe.

— Îmi pare bine că mi-ai povestit, mărturisi Robert Jordan. Pentru că mâine, dacă avem noroc, o să omorâm destui.

— Da' o să omorâm falangişti? Ei au făcut isprăvile astea.

— Falangiştii nu luptă, rosti Robert Jordan cu mânie. Ei ucid în

[33] *Unidad de los Hermanos Proletarios* (Unitatea Fraţilor Proletari) – chemarea la unitate a luptătorilor antifascişti.

spatele frontului. În lupte nu avem de-a face cu falangişti.

— Şi nu îi putem omorî într-un fel oarecare? Tare mult mi-ar plăcea să ucid câţiva.

— Eu am omorât, spuse Robert Jordan. Şi-o să mai omorâm şi altă dată. La trenuri i-am omorât.

— Tare aş vrea să merg la un tren împreună cu tine, zise Maria. Pe vremea când a fost cu trenul acela, de unde m-a adus Pilar încoace, eram aproape nebună. Nu ţi-a spus cum eram?

— Ba mi-a spus. Da' nu mai vorbi despre asta.

— Mintea mi-era ca moartă, nimic viu nu mai aveam în suflet şi numai să plâng mai eram în stare. Da' mai trebuie să-ţi spun încă ceva. Neapărat trebuie. Pe urmă, poate că n-ai să te mai însori cu mine. Da' Roberto, dacă n-ai mai vrea să te însori cu mine, nu s-ar putea oare să rămânem totuşi mereu împreună?

— Am să mă însor cu tine.

— Nu. De asta uitasem. Poate că n-ai sa te mai însori cu mine. Ar fi cu putinţă să nu-ţi pot naşte niciodată un fecior sau o fiică, şi zice Pilar a noastră că dacă aş fi putut s-ar fi întâmplat atuncea. când mi-au făcut lucrurile cele rele. Şi asta trebuie să ţi-o spun. Of, nici nu ştiu cum de-am uitat.

— N-are nicio însemnătate, iepuraşule, îi spuse Robert Jordan. Mai întâi şi-ntâi s-ar putea să nu fie adevărat. Asta numai un doctor ar avea cum s-o ştie. Şi pe urmă, nu vreau să aduc niciun fel de fecior şi niciun fel de fiică pe lumea noastră, aşa cum e ea acum. Şi în afară de asta, toată dragostea de care sunt în stare ţi-am dăruit-o doar ţie şi pentru alţii nu mai am.

— Mi-ar plăcea mult să-ţi nasc eu feciorul şi fiica, îi spuse Maria. Şi cum are să poată fi făcută lumea asta mai bună dacă noi, cei care luptăm împotriva fasciştilor, n-o să avem copii?

— Ascultă, rosti Robert Jordan. Îmi eşti tare dragă. Auzi tu ce-ţi spun? Şi-acuma trebuie să dormim, iepuraşule. Trebuie să mă scol cu mult înaintea zorilor, iar zorile vin devreme în luna asta a anului,

— Atuncea nu-i nimic rău nici cu lucrul ce ţi l-am spus pe urmă? Tot o să ne putem cununa?

— Chiar în clipa de faţă suntem cununaţi. Acuma, în clipa de faţă, mă cunun cu tine. Şi eşti nevasta mea. Dar culcă-te şi dormi, iepuraşule, fiindcă tare-i scurt timpul ce ne-a mai rămas.

— Şi o să ne cununăm de-adevărat? Nu doar aşa, în vorbe?

— De-adevărat.

— Atuncea am să dorm, şi la asta am să mă gândesc de m-oi trezi.

— Şi eu la fel.

— Noapte bună, bărbatul meu.

— Noapte bună, răspunse Robert Jordan. Noapte bună, nevastă.

Îi auzi răsuflarea adâncă şi ritmică şi atunci ştiu că adormise, dar rămase treaz şi neclintit, pentru ca nu cumva s-o trezească mişcându-se. Se gândea la tot ce nu-i povestise şi rămase acolo fierbând de ură şi bucuros de omorurile ce-aveau să se petreacă dimineaţa.

Dar nu trebuie să socotesc nimic din toate acestea ca o afacere personală, gândi Robert Jordan.

Şi cum m-aş putea apăra de aşa ceva? Ştiu că şi noi am făcut cu ei lucruri îngrozitoare. Dar numai din pricină că eram lipsiţi de educaţie şi la altceva mai bun nu ne pricepeam. Ei însă le-au făcut cu bunăştiinţă şi cu hotărâre limpede. Cei ce-au făptuit asemenea grozăvii sunt ultima recoltă produsă de educaţia primită de poporul acesta de-a lungul veacurilor. Sunt roadele feudalismului spaniol. Ce cumplit popor a fost! Câtă ticăloşie sângeroasă de la Cortez, Pizarro, Menéndez de Avila şi până la unii de astăzi, asemănători cu Pablo. Dar ce popor minunat! Nu există pe lume alt popor mai admirabil sau mai rău. Nici popor mai blajin ori mai crud. Şi cine îi poate înţelege? Eu, nu, fiindcă de i-aş fi înţeles, aş fi iertat totul. A înţelege înseamnă a ierta. Dar asta nu-i adevărat. În ce priveşte iertarea, s-a exagerat. Iertarea este o idee creştină, iar Spania n-a fost nicicând o ţară creştină. Spania a avut totdeauna idolul ei special, drapat în veşmintele bisericii căruia i s-a închinat. *Otra Virgen más*[34]. De asta cred c-au fost siliţi să nimicească toate fecioarele duşmanilor. Bineînţeles, a fost ceva mult mai adânc înrădăcinat în inimile ălora, ale fanaticilor religioşi spanioli, decât în cugetul poporului. Poporul s-a depărtat de biserică fiindcă biserica însemna stăpânirea, iar clasele stăpânitoare au fost totdeauna putrede. Spania este singura ţară în care Reforma n-a prins niciodată. Acuma au ajuns să plătească păcatele Inchiziţiei, asta este!

Ei, la treburile astea e nevoie să te mai gândeşti. Ar fi un prilej de a nu-ţi lăsa mintea să se frământe cu ce ai de făcut. Da, e

[34] Încă o Fecioară.

mai bine decât să te. prefaci şi să-ţi ascunzi simţămintele adevărate. Vai, Dumnezeule, şi de câtă prefăcătorie a fost capabil în noaptea asta! Şi Pilar s-a prefăcut, toată ziua. E limpede. Şi ce dacă au să fie ucişi mâine? Ce importanţă ar avea, atâta vreme cât asigurau ducerea la bun sfârşit a trebii cu podul? Asta era tot ce aveau de făcut a doua zi.

Nu-i adevărat. Nu poţi păstra la nesfârşit asemenea îndeletnicire. Dar nimeni nu-şi închipuie c-ai să trăieşti la nesfârşit. Poate că mi-am trăit toată viaţa doar în trei zile, îşi spuse Robert Jordan. Dacă e adevărat, aş fi dorit să ne petrecem într-alt fel noaptea de pe urmă. Dar nopţile de pe urmă nu sunt niciodată bune de nimic. Niciun lucru de pe urmă nu e bun vreodată la ceva. Ba da, cuvintele de pe urmă sunt uneori preţioase: *„Viva* bărbatul meu, care a fost primar în oraşul ăsta” – iată un ultim cuvânt de mare preţ.

Ştia că e de mare preţ, deoarece îl treceau fiorii atunci când îl repeta în gând. Se aplecă şi o sărută pe Maria, dar ea nu se trezi. Şi îi şopti în englezeşte, abia auzit:

— Mult aş mai vrea să mă cunun cu tine, iepuraşule. Sunt foarte mândru de familia ta.

Capitolul treizeci şi doi

În aceeaşi noapte, la Madrid, hotelul „Gaylord” era plin de lume. Un automobil cu farurile camuflate în albastru trase sub poarta monumentală a hotelului, şi un om mărunt, cu cizme de călărie negre şi pantaloni bufanţi de culoare gri şi o haină tot gri, scurtă şi încheiată până la gât, coborî, deschise uşa şi în acelaşi timp răspunse la salutul celor două santinele, făcu un semn din cap către agentul secret aşezat la biroul portarului şi urcă în ascensor. Mai erau două santinele aşezate pe scaune dincoace de uşă, într-o parte şi în cealaltă a holului de marmoră de la intrare, dar acestea abia ridicară privirile când bărbatul cel mărunt trecu spre ascensor. Treaba lor era să-i cerceteze pe toţi necunoscuţii, pipăindu-le laturile trupului, pe la subţiori şi peste buzunarele de la spate, să vadă de nu cumva persoanele nou sosite aveau revolvere, şi dacă aveau, să le lase în păstrare portarului. Dar pe cel cu cizme de călărie îl cunoşteau foarte bine şi, la trecerea lui, abia ridicară privirile.

Când intră în apartamentul său de la „Gaylord”, îl găsi plin de musafiri. Erau aşezaţi pe scaune, ori stăteau în picioare şi discutau între ei ca în orice salon, şi atât bărbaţii, cât şi femeile beau vodcă, *whiskey* cu sifon şi bere din pahare mici, umplute din nişte căni mari. Dintre bărbaţi, patru erau în uniformă. Ceilalţi purtau vindiacuri sau bluze de piele, iar trei dintre cele patru femei erau îmbrăcate în rochii obişnuite, de stradă, pe câtă vreme cea de a patra, nervoasă, subţirică şi negricioasă, purta o uniformă militară femeiască şi cu tăietură severă, fustă şi cizme înalte.

De îndată ce pătrunse în încăpere, Karkov se îndreptă către femeia în uniformă, se înclină în faţa ei şi îşi strânseră mâinile. Era nevastă-sa, şi Karkov îi spuse pe ruseşte ceva ce nimeni nu putu să audă, şi în clipa aceea insolenţa ce-i strălucise în ochi atunci când intrase îi dispăru cu totul. Dar se aprinse din nou îndată ce-o zări pe femeia cu chip sculptat în mahon, cu expresie lasciv-drăgăstoasă şi trup bine clădit, amanta lui, şi se duse spre ea cu paşi mici şi hotărâţi, se înclină şi îi strânse mâna într-un fel despre care nimeni n-ar fi putut spune dacă nu era o simplă mimare a chipului cum îşi salutase nevasta. Când străbătuse odaia, nevastă-sa nu se uitase după el. Stătea în picioare, împreună cu un ofiţer spaniol înalt şi chipeş, şi vorbeau

ruseşte.

— Marea ta dragoste s-a cam îngrăşat, îi spunea Karkov fetei. Toţi eroii noştri s-au cam îngrăşat acum, când ne apropiem de al doilea an. Dar nu se uita la bărbatul despre care vorbea.

— Eşti aşa de urât, că ai putea fi gelos şi pe-o broască râioasă, îi răspunse fata cu multă veselie, vorbind nemţeşte. Pot să merg cu tine la ofensiva de mâine?

— Nu. Şi nici n-are să fie vreo ofensiva.

— Toată lumea a aflat despre ofensivă, îi spuse fata. Nu mai fi aşa de misterios. Dolores se duce. Am să mă duc cu ea ori cu Carmen. Se duce multă lume.

— Du-te cu oricine o vrea să te ia, răspunse Karkov. Eu nu te iau.

Apoi se întoarse spre fată şi o întrebă foarte serios:

— Cine ţi-a spus despre ofensivă? Te rog, răspunde-mi precis.

— Richard, răspunse fata cu aceeaşi seriozitate.

Karkov ridică din umeri şi o lăsă acolo, în picioare.

— Karkov! strigă cu glas de dispeptic un bărbat de statură mijlocie, cu faţa mare, cenuşie şi umflată, cu pungi mari pe sub ochi şi buza de jos mult răsfrântă. Ai auzit veştile bune?

Karkov se duse lângă el, şi omul acela urmă:

— Abia acum le-am auzit. Nu-s nici zece minute. E superb. Toată ziua fasciştii s-au luptat între ei lângă Segovia. Au fost nevoiţi să facă faţă răsculaţilor recurgând la pistoale automate şi la mitraliere. Iar după-amiază şi-au bombardat cu aviaţia propriile trupe.

— Da? exclamă Karkov.

— E adevărul adevărat, stărui omul cu pungi sub ochi. Chiar Dolores a adus veştile. A venit încoace cu noutăţile astea şi era într-o stare de veselie radioasă cum n-am mai văzut-o niciodată. Adevărul veştilor ăstora i se citea pe faţă. Pe faţa ei minunată… încheie vorbitorul, foarte fericit.

— Pe faţa ei minunată, repetă Karkov fără niciun fel de intonaţie în glas.

— Păcat că n-ai fost aici s-o vezi, continuă cel cu pungi sub ochi. Veştile înseşi îi străluceau pe faţă cu o lumină ce n-avea nimic pământesc. Iar felul cum îi răsuna vocea nu-ţi mai lăsa loc nici pentru cea mai slabă îndoială. Am să pun chestia asta într-un articol pentru *Izvestia.* Clipa când am auzit relatarea făcută cu glasul acela, în care se făceau simţite şi mila, şi

compătimirea, şi adevărul a fost pentru mine unul dintre cele mai înălţătoare momente ale războiului. Bunătatea şi adevărul radiază din făptura ei ca dintr-o adevărată sfântă a poporului. Nu degeaba i se spune La Pasionaria.

— Nu degeaba, repetă Karkov cu glas monoton. Mai degrabă ai scrie chiar acuma articolul pentru *Izvestia,* până n-apuci să uiţi imaginea cea grozavă, spusă acum la urmă.

— În legătură cu femeia asta nu se cuvine să glumeşti. Nici măcar dacă eşti un cinic ca tine, spuse cel cu pungi sub ochi. Păcat că n-ai putut fi aici s-o auzi şi să-i vezi faţa.

— Minunatul ei glas, rosti Karkov. Minunatul ei chip. Scrie, îl îndemnă Karkov. Nu-mi spune mie. Nu pierde paragrafe întregi spunându-mi-le mie. Du-te numaidecât şi le scrie.

— Nu chiar acuma.

— Cred că ai face mai bine, îi spuse Karkov uitându-se la el şi pe urmă mutându-şi privirea în altă parte.

Bărbatul cu pungi pe sub ochi mai rămase acolo două minute, cu paharul de vodcă în mână şi ochii, aşa bulbucaţi cum erau, pierduţi în frumuseţile văzute şi auzite, apoi ieşi din cameră şi se duse să scrie.

Karkov se îndreptă spre un alt bărbat, de vreo patruzeci şi opt de ani, scund, îndesat, figură jovială cu ochi albaştri, păr blond cam rărit şi gură zâmbăreaţă sub o mustaţă galbenă şi ţepoasă. Bărbatul acesta purta uniformă. Era comandant de divizie şi maghiar de origine.

— Ai fost aici când a venit Dolores? îl întrebă Karkov.

— Da.

— Despre ce mai era vorba?

— Ceva despre fasciştii care se bat între ei. Frumos, dacă-i adevărat.

— S-aud multe despre ziua de mâine.

— E scandalos. Toţi ziariştii ar trebui împuşcaţi, ca şi cei mai mulţi dintre oamenii aflaţi aici, în încăpere, şi fără îndoială neamţul acela nesuferit şi intrigant, adică Richard. Cine s-o fi găsit să încredinţeze acestui *függler* duminical comanda unei brigăzi ar merita împuşcat. Poate că şi dumneata şi cu mine ar trebui să păţim la fel. E foarte posibil, urmă generalul râzând. Totuşi, nu te-apuca s-o propui.

— Despre asemenea chestii nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc, zise Karkov. Americanul acela care vine din când în

când pe la noi se află acolo. Îl cunoşti, Jordan îl cheamă, şi lucrează cu un grup de partizani. E acolo unde se presupune ca trebuie să se petreacă treaba pomenită atât de des la noi.

— Ei, atunci înseamnă că în noaptea asta trebuie să trimită un raport, spuse generalul. Nu le place să mă vadă printre ei, fiindcă altminteri m-aş duce şi ţi-aş da de veste. În chestia de mâine lucrează cu Golz, nu-i aşa? Pe Golz ai să-l vezi mâine.

— Chiar mâine dimineaţă, foarte devreme.

— Nu-i sta în cale până ce lucrurile nu pornesc pe făgaşul cel bun, îl sfătui generalul. Vă urăşte, pe voi, ăştia, băgătorii de seamă, tot atât de mult cât vă urăsc şi eu. Numai că el are o fire mult mai stăpânită.

— Dar cu povestea…

— Probabil că au făcut fasciştii nişte manevre, lămuri generalul zâmbind. Ei, o să vedem noi dacă Golz e în stare să-i scuture niţel. Lasă-l pe Golz să-şi încerce puterea. La Guadalajara i-am scuturat binişor.

— Aud că ai început să călătoreşti destul de mult, zise Karkov, descoperindu-şi în zâmbet dinţii stricaţi.

Dar generalul se înfurie numaidecât.

— Vasăzică, şi mie mi-a venit rândul. Acuma au început să clevetească pe seama mea. Totdeauna clevetesc pe seama noastră. Cumplită cloacă de bârfeli murdare! Un om capabil să-şi ţină gura ar putea să salveze ţara asta, dacă ar crede-o cu tărie.

— Prietenul tău Prieto ştie să-şi ţină gura.

— Dar nu crede că poate câştiga victoria. Cum poţi să învingi dacă nu ai încredere în popor?

— Rezolvă dumneata chestia asta, îl îndemnă Karkov. Mă duc să dorm puţin.

Părăsi camera plină de fum şi de zvonul glasurilor pornite pe vorbărie, intră în dormitorul din fund, se aşeză pe pat şi îşi scoase cizmele. Şi de acolo auzea zumzetul vocilor, aşa că închise uşa şi deschise fereastra. Nu se mai osteni să se dezbrace, fiindcă la ceasurile 2 trebuia să pornească în călătoria ce avea să-l ducă prin Colmenar, Cerceda şi Navacerrada până pe frontul unde Golz urma să atace, dimineaţa.

Capitolul treizeci şi trei

Când l-a trezit Pilar, erau ceasurile 2 dimineaţa. La început, după ce i-a pus mâna pe umăr, a crezut că-i Maria, s-a răsucit spre ea şi a şoptit: „Iepuraşule”. Dar mâna mare a femeii l-a zguduit de umăr, şi atunci într-o clipită a fost complet şi pe deplin treaz, iar mâna i s-a încleştat pe patul pistolului aflat alături de piciorul lui drept, şi tot trupul îi era la fel de gata pentru luptă ca şi pistolul cu piedica ridicată.

În ciuda întunericului, şi-a dat seama că e Pilar şi s-a uitat la cadranul ceasului de mână, văzând sclipirea celor două ace aşezate în unghi ascuţit către partea de sus; a înţeles că nu e decât două şi a spus:

— Ce ţi s-a întâmplat, femeie?

— Pablo a fugit, i-a zis femeia cea voinică.

Robert Jordan şi-a tras repede pantalonii şi pantofii. Maria nu se deşteptase.

— Când? a întrebat Robert Jordan.

— Trebuie să fie vreun ceas.

— Şi?

— A luat ceva din raniţele tale, l-a vestit cu glas jalnic femeia.

— Aha. Ce-a luat?

— Nu ştiu, i-a răspuns Pilar. Haide să vezi.

S-au dus amândoi prin întuneric până la gura peşterii, s-au aplecat pe sub pătură şi au intrat înăuntru. Robert Jordan a urmat-o prin mirosul de jar stins, prin aerul greu şi duhoarea de oameni adormiţi răspândită în peşteră, a aprins lanterna electrică, ferindu-se să nu calce pe vreunul dintre cei culcaţi pe jos. Anselmo se trezi şi întrebă:

— E vremea să mergem?

— Nu, îi răspunse şoptit Robert Jordan. Dormi acolo, bătrâne.

Cele două raniţe se aflau la căpătâiul patului în care dormea Pilar, despărţit de restul peşterii printr-o pătură atârnată ca un paravan. Patul mirosea a stătut, a sudoare veche, mirosul acela dulceag şi greţos al paturilor de indieni, iar Robert Jordan îngenunche pe el şi aruncă lumina lanternei asupra celor două raniţe. Amândouă erau spintecate de sus până jos. Ţinând lanterna în mâna stângă, Robert Jordan căută cu dreapta în cea mai apropiată. Era tocmai raniţa unde ţinuse sacul de dormit şi acum trebuia să fie destul de goală. Era destul de goală. Mai

rămăsese înăuntru nişte sârmă, dar cutia de lemn dreptunghiulară a detonatorului nu mai era acolo. La fel şi cutia de trabucuri, cu focoasele bine învelite şi împachetate cu grijă. La fel şi cutia de tablă cu capac înşurubat, unde se aflaseră fitilul şi capsele.

Robert Jordan pipăi şi în cealaltă raniţă. Era încă plină cu exploziv. Putea să lipsească cel mult un pachet.

Se ridică în picioare şi se întoarse cu faţa spre Pilar. Există un simţământ de gol interior pe care îl poate simţi un om când a fost trezit prea devreme dimineaţa, simţământ foarte asemănător cu acela al dezastrului; era ceea ce simţea Robert Jordan, dar înmulţit cu o mie.

— Şi asta numeşti tu a avea grijă de materialele cuiva, spuse el.

— Am dormit cu capul sprijinit pe ele şi cu mâna deasupra, răspunse Pilar.

— Da' dormi, nu te-ncurci.

— Ascultă, îi spuse femeia. S-a sculat noaptea şi eu l-am întrebat: „Unde te duci, Pablo?" „Mă duc şi eu ca omul, femeie", aşa mi-a răspuns, şi atuncea am adormit la loc. Când m-am trezit din nou, n-am ştiut câtă vreme trecuse, da' dacă am văzut că tot nu-i aici, mi-am spus că s-o fi dus până în vale să vadă ce mai fac caii, după cum avea obicei. Însă mai târziu, urmă Pilar cu voce îndurerată, când am văzut că nu se mai întoarce, am început să-mi fac griji şi abia din pricina grijilor am pipăit raniţele, să controlez dacă totul e în regulă, am dat peste spintecături şi am venit să-ţi spun.

— Vino încoace, o chemă Robert Jordan.

Acum stăteau amândoi afară din peşteră şi era încă atât de aproape de miezul nopţii, că nu puteai să simţi semnele dimineţii.

— Poate să plece de aici cu caii prin alte părţi decât pe-acolo pe unde sunt santinele?

— Pe două părţi.

— Cine-i pe creastă?

— Eladio.

Robert Jordan nu mai rosti nicio vorbă până nu ajunseră în poiana unde erau caii priponiţi la păscut. Trei cai păşteau în poiană. Murgul cel înalt şi surul nu se aflau acolo.

— Câtă vreme să fi trecut de când a plecat de lângă tine?

— Trebuie să fi trecut vreun ceas.

— Ei, asta-i, şi gata! rosti Robert Jordan. Am să iau ce-a mai rămas din raniţele mele şi-am să mă duc iar la culcare.

— Ţi le păzesc eu.

— *Qué va,* mi le păzeşti tu! Doar le-ai mai păzit o dată.

— *Inglés,* spuse Pilar, din pricina celor întâmplate sunt la fel de supărată ca şi tine. Aş fi în stare de orice pe lumea asta ca să-ţi pot da îndărăt ce-i al tău. Nu-i nevoie să mă mai loveşti şi tu. Amândoi am fost deopotrivă trădaţi de Pablo.

Şi în vreme ce Pilar îi spunea vorbele astea, Robert Jordan îşi dădu seama că nu-şi poate îngădui luxul de a fi răutăcios, că nu se poate certa cu femeia aceea. Cu ea trebuia să lucreze în ziua din care şi trecuseră două ceasuri, şi mai bine. Îi puse mâna pe umăr şi încercă s-o liniştească:

— Nu-i nimic, Pilar. Ce ne-a luat nu contează prea mult O să facem noi ceva să meargă la fel de bine.

— Da’ ce-a luat?

— Nimic, femeie. Nişte fleacuri de care ne putem uşor lipsi.

— Era o parte a maşinăriei de explodat?

— Da. Numai că sunt multe alte feluri de a pricinui explozii. Da’ ia spune-mi, Pablo n-a avut capse şi fitil? Fără îndoială că l-au aprovizionat şi cu astfel de materiale.

— Le-a luat cu el, răspunse Pilar deznădăjduită. Din prima clipă le-am căutat. Dar le-a luat şi pe alea.

Şi se întoarseră prin pădure până la gura peşterii.

— Du-te să dormi puţin, o îndemnă Robert Jordan. O să lucrăm mai bine fără Pablo.

— Mă duc să vorbesc cu Eladio.

— Prin altă parte a plecat.

— Oricum, tot mă duc. Te-am trădat din pricina prostiei mele.

— Da’ de unde! se împotrivi Robert Jordan. Du-te şi dormi puţin, femeie. La patru trebuie să fim plecaţi.

Intră în peşteră împreună cu ea şi luă cele două raniţe, ducându-le pe amândouă în braţe, aşa fel ca nimic să nu poată cădea prin tăieturi.

— Lasă-mă să le cos.

— Înainte de plecare, îi răspunse Robert Jordan în şoaptă. Nu le iau ca să te amărăsc pe tine, ci numai ca să pot dormi.

— Da’ trebuie să mi le dai devreme, ca să am când ţi le coase.

— O să ţi le dau devreme, o asigură Robert Jordan. Du-te şi

dormi puţin, femeie.

— Nu, se împotrivi Pilar. Nu mi-am făcut datoria faţă de tine şi nu mi-am făcut datoria faţă de republică.

— Du-te şi dormi puţin, femeie, o îndemnă Robert Jordan cu blândeţe. Du-te şi te odihneşte puţin.

Capitolul treizeci şi patru

Pe-aici fasciştii stăpâneau toate crestele de deal. Pe urmă, însă, venea o vale unde nimeni nu pusese stăpânire, în afara unei ferme ale cărei clădiri şi acareturi fuseseră fortificate de fascişti şi transformate într-un post de-al lor. Înaintând prin întuneric în drumul spre Golz, unde trebuia să ducă mesajul lui Robert Jordan, Andrés ocoli într-un cerc larg ferma fortificată. Ştia unde e întins un fir de sârmă care declanşa o armă automată când te împiedicai de el, îl găsi prin întuneric, păşi pe deasupra şi porni de-a lungul unui pârâiaş străjuit de-un şir de plopi cu frunzele tremurând în vântul nopţii. Un cocoş trâmbiţă la ferma unde era instalat postul fasciştilor, şi pe când înainta de-a lungul pârâului privi îndărăt printre plopi şi văzu o lumină licărind la marginea de jos a unei ferestre de la fermă. Noaptea era liniştită şi senină, iar Andrés părăsi malul pârâului şi o luă de-a curmezişul poienii.

În poiană se aflau patru clăi de fân, rămase încă de la începutul luptelor din iulie anul trecut. Nimeni nu cărase fânul de acolo, şi în cele patru anotimpuri ce trecuseră peste ele, clăile se lăţiseră, iar fânul nu mai era bun de nimic.

Andrés se gândi cât de mare pierdere era atâta fân irosit şi păşi peste firul de capcană întins între două clăi. Dar republicanii ar fi trebuit să care fânul peste priporul de pe coasta pieptişă din Guradarrama, aflată de cealaltă parte a poienii, iar fasciştii probabil că n-au avut nevoie de el, aşa îmi închipui, îşi spusei Andrés.

Aveau fasciştii fân berechet şi grăunţe câte pofteau. Multe mai aveau! gândi Andrés. Dar mâine dimineaţă o să le tragem una straşnică. Mâine dimineaţă o să le dăm ceva drept plată pentru Sordo. Ce câini turbaţi! Dar mâine dimineaţă are să fie tămbălău mare.

Voia să termine repede treaba asta de curier şi să fie îndărăt când vor ataca, dimineaţă, posturile. Dar dorea oare cu adevărat să fie îndărăt, ori numai se prefăcea că doreşte? Ştia ce simţământ de uşurare îl cuprinsese când *Ingles* îi dăduse de veste că trebuie să se ducă undeva cu o scrisoare. Aşteptase cu linişte sufletească cele ce aveau să se întâmple dimineaţa. Trebuiau s-o facă. Votase pentru asta, şi avea s-o facă. Nimicirea cetei lui Sordo îl tulburase adânc. Dar, la urma urmei,

era vorba de Sordo. Nu de ei. Iar ei îşi aveau treburile lor şi urmau să le îndeplinească.

Însă atunci când *Inglés* pomenise de scrisoare, simţise în suflet ceva întru totul la fel cu ce simţea pe vremea copilăriei dacă se trezea în dimineaţa zilei fixate pentru serbările din sat şi, auzind cum plouă cu găleata, îşi dădea seama că pământul avea să fie prea ud şi lupta cu taurul din piaţă nu putea să mai aibă loc.

În copilărie îi plăceau foarte mult luptele cu taurii, aşa cum se desfăşurau ele în satul lui, şi aştepta cu înfrigurare clipa când avea să stea în piaţă, sub soarele arzător şi în praful stârnit de căruţele rânduite de jur împrejur pentru a închide toate ieşirile şi a alcătui ţarcul unde trebuia să apară taurul, strecurându-se din cuşca lui şi sărind în aer cu toate patru picioarele de îndată ce se ridicau gratiile din capăt. Aştepta cu nerăbdare, bucurie şi sudori de spaimă clipa când, acolo în piaţă, avea să audă trosnind lemnele cuştii izbite de coarnele taurului adus în ea, şi-apoi matahala arătându-se, ieşind din cuşcă şi sărind prin piaţă cu capul în sus, nările umflate, urechile în continuă zbatere, cu praf gros pe luciul pieii negre şi bucăţi de baligă uscată pe laturi, şi avea să-i privească vrăjit ochii foarte depărtaţi, ochii ce nu clipeau deloc sub coarnele răsfirate, lucioase şi tari ca lemnul epavelor lustruite de nisip, cu vârfurile ascuţite înălţate în sus, aşa că simpla lor vedere făcea să-ţi tremure inima.

Un an întreg aştepta clipa în care taurul avea să apară în piaţă în ziua aceea, când puteai privi cum îi sticlesc ochii în vreme ce alege împotriva cui anume să se repeadă în galopul lui năvalnic, ca de pisică, lăsându-şi brusc capul în piept, întinzând coamele înainte, şi inima îţi îngheţa în piept de îndată ce vedeai că porneşte. Pe vremea copilăriei, câte un an încheiat aştepta clipa asta; dar simţământul încercat atunci când *Inglés* îi dăduse poruncă în privinţa scrisorii fusese aidoma celui ce te cuprinde când te trezeşti dimineaţa şi auzi ropotul ploii pe acoperişul de ardezie, pe zidul de piatră şi în băltoacele de pe străzile murdare ale satului.

Totdeauna se dovedise foarte viteaz în acele *capeas* săteşti, la fel de viteaz ca şi oricare altul din saţul lui sau de prin satele învecinate, şi pentru nimic în lume n-ar fi lipsit în vreun an de la serbări, cu toate că nu se ducea la alte *capeas*, prin alte sate. Era în stare să rămână neclintit când taurul năvălea asupra lui şi

să nu sară în lături decât în ultima clipă. Dacă taurul izbutea să trântească pe cineva la pământ, li flutura un sac pe sub bot pentru a-l îndepărta de acolo, şi de multe ori îl apucase de coarne şi îl trăsese în lături când se înverşuna asupra unuia căzut, îl trăsese într-o parte de un corn şi-l izbise cu pumnii şi cu picioarele peste bot, până ce taurul îl lăsase pe cel căzut şi se repezise spre altul.

Apucase taurul de coadă pentru a-l trage de lângă un om căzut la pământ, smucind din răsputeri, trăgând şi răsucindu-i coada. Odată apucase spada cu o mână şi o trăsese spre capul taurului întinzându-se până ce izbutise să prindă cu mâna cealaltă un corn, apoi, când taurul înălţase capul pentru a se repezi la el, se dăduse doar puţin îndărăt şi începuse să se învârtă roată, împreună cu taurul, ţinând coada cu o mână şi cornul cu cealaltă, până ce oamenii năvăliseră asupra taurului cu cuţitele şi-l înjunghiaseră. Prin praf şi arşiţă, în mijlocul urletelor, prin mirosul de taur, de oameni şi de vin, se aflase în primele rânduri ale mulţimii ce dădea năvală asupra taurului şi ştia ce simţi când taurul se scutură şi ţopăie sub tine, iar tu stai întins peste greabăn, cu o mână strânsă în jurul rădăcinii cornului şi alta înţepenită pe cornul celălalt, cu degetele încleştate, în vreme ce trupul îţi este zguduit şi răsucit şi ţi se pare că braţul stâng are să-ţi fie smuls din umăr, dar rămâi lungit deasupra mormanului prăfuit de muşchi fierbinţi, încordaţi, zbuciumaţi şi-ţi înfigi adânc dinţii în urechea taurului, împlânţi mereu şi mereu şi mereu cuţitul în gheaba umflată şi zvâcnitoare a gâtului, de unde-ţi ţâşnesc acum peste pumni şuvoaie fierbinţi, îţi laşi toată greutatea să atârne asupra coastei abrupte a greabănului şi izbeşti, şi izbeşti întruna în rădăcina grumazului.

Întâia oară când muşcase aşa de ureche şi nu-i mai dăduse drumul cu niciun chip, iar gâtul şi fălcile îi înţepeniseră împotrivindu-se smuciturilor, toţi făcuseră după aceea haz pe socoteala lui. Dar cu toate că îl luaseră peste picior din pricina asta, îi arătau respect neţărmurit. Şi de-atunci înainte trebuise s-o repete în fiecare an. Îl porecliseră Dulăul din Villaconejos şi glumeau pe seama lui, spunând că mănâncă taurii de vii. Dar nu se afla om în sat la el să nu-l privească încordat, cu sufletul la gură, cum îşi îndeplineşte isprava, şi an după an ştiuse că mai întâi taurul ieşea în piaţă, apoi începeau goana şi harţa, iar în

cele din urmă, după ce se înălţa urletul vestitor al năvalei pentru ucidere, trebuia să se afle printre cei dintâi năvălitori şi să se arunce în spatele taurului. Iar după aceea, când totul se sfârşea, după ce taurul fusese răpus şi în sfârşit se prăbuşise sub povara ucigătorilor, se ridica în picioare şi se depărta ruşinat de isprava cu urechea, dar mândru pe cât de mândru se poate simţi un om sub soare. Trecea printre căruţe şi se ducea să se spele pe mâini la fântâna cu ghizduri da piatră, şi bărbaţii se înghesuiau să-l bată cu palma pe umăr, să-l îmbie cu burdufele de vin şi să-i spună:

— Bravo ţie, dulăule! Halal de mama care te-a făcut!

Iar alteori ziceau:

— Uite ce-nseamnă să aibă omul o pereche dé *cojones!* Şi-ncă an după an!

Andrés se simţea ruşinat, cu un gol în suflet, dar în acelaşi timp mândru şi fericit; îi dădea pe toţi la o parte şi îşi spăla mâinile şi braţul drept şi-şi spăla bine cuţitul, iar pe urmă lua unul dintre burdufuri şi-şi clătea gura, ca să alunge pentru anul acela gustul de ureche; scuipa vinul pe lespezile de piatră ale pieţei înainte de a ridica sus burduful, lăsând vinul să-i ţâşnească drept în fundul gurii.

Sigur. El era Dulăul din Villaconejos, şi pentru nimic în lume n-ar fi renunţat să-şi îndeplinească isprava, an de an, în satul lui. Dar ştia că nu se află simţământ mai uşurător decât cel pe care ţi-l dă ropotul ploii, vestindu-ţi că nu vei avea să faci nimic în ziua aceea.

Dar trebuie să mă întorc îndărăt, îşi spuse Andrés. Nici nu încape vorbă că trebuie să fiu îndărăt pentru treaba cu posturile de pază şi cu podul. Fratele meu Eladio se află acolo, iar el este came din carnea mea şi sânge din sângele meu. Anselmo, Primitivo, Fernando, Agustín, Rafael – deşi acesta din urmă e limpede că nu-i om serios – cele două femei, Pablo şi *Inglés*, deşi *Inglés* nu intră la numărătoare, fiind el străin şi aflându-se sub poruncă. Toţi sunt prinşi în horă pentru treaba asta. Nu este cu putinţă să scap din încercarea de-acum folosind întâmplarea că am fost trimis cu o scrisoare. Trebuie să înmânez scrisoarea asta acum, repede şi aşa cum se cuvine, iar pe urmă să-mi dau toată silinţa să mă întorc la vreme pentru atacul împotriva posturilor de pază. Ar fi ruşinos din partea mea să nu particip la acţiune din pricina întâmplării cu scrisoarea. E cum nu se poate

mai limpede. Şi pe lângă toate celelalte, îşi spuse Andrés, ca unul ce-şi aminteşte dintr-odată că există şi satisfacţii într-o treabă căreia nu i-a văzut până atunci decât părţile rele, pe lângă toate celelalte, am să mă bucur că omor câţiva fascişti. E prea multă vreme de când nu ne-am mai învrednicit să ucidem vreunul. Mâine poate fi ziua unor fapte de mare însemnătate. Mâine poate să fie ziua unor fapte de însemnătate deosebită. Mâine poate fi o zi de neuitat. Fie să vină mai repede ziua de mâine şi fie să mă aflu de faţă,

Chiar în clipa aceea, pe când mergea prin ierburile ce-i ajungeau până la genunchi, urcând panta abruptă din faţa liniilor republicane, o potârniche zvâcni de la picioarele lui într-o nevăzută explozie de bătăi din aripi, şi Andrés simţi cum brusc îl cuprinde o spaimă ce-i îngheaţă inima.

Fiindcă m-a luat pe neaşteptate, îşi spuse Andrés. Cum de-or fi putând să dea aşa iute din aripi? La vremea asta trebuie că stă pe ouă. Probabil c-am călcat chiar lângă cuibar. Dacă n-ar fi vreme de război, aş lega o batistă de tufişul ăsta, şi ziua m-aş întoarce să caut cuibul, aş lua ouăle şi le-aş pune sub o cloşcă, iar când ar ieşi din ou, ar însemna că avem pui de potârniche printre cei de găină, cu drag m-aş uita la ele cum cresc, şi după ce s-ar face mari le-aş folosi ca nadă, să le cheme pe celelalte. Ochii n-ar trebui să li-i scot, fiindcă s-ar domestici. Ori crezi cumva că şi-ar lua zborul? Se poate. Atuncea înseamnă că ar trebui să le iau vederea.

Da’ după ce le-am crescut, n-aş mai fi eu în stare s-o fac. Aş putea să le tai penele aripilor şi să le priponesc de-un picior când le folosesc ca nadă. Dacă n-ar fi război, m-aş duce cu Eladio să prindem raci în pârâul ăla de l-am lăsat în urmă, pe lângă postul fasciştilor. Odată am prins vreo cincizeci într-o singură zi, acolo la pârâu. Dacă după isprava cu podul o să ne ducem în Sierra de Gredos, apăi acolo sunt nişte pâraie minunate pentru prins păstrăvi şi pentru prins raci. Ce bine ar fi să ne îndreptăm spre Gredos, îşi spuse Andrés. Vara şi toamna am duce-o de minune, da’ iarna are să fie cumplit de frig. Da’ poate că până la iarnă om câştiga războiul.

De n-ar fi fost tata republican, şi eu şi Eladio am fi acuma soldaţi în armata fasciştilor, iar dacă apuci să fii soldat în armata lor, nu mai ai cum îţi face niciun fel de griji. N-ai decât să te supui ordinelor, şi poţi să trăieşti ori poţi să mori, şi până la

sfârşit ar fi ce-i scris să fie. E mai uşor să trăieşti sub o stăpânire decât să lupţi împotriva ei.

Da' lupta asta împotriva stăpânirii e o treabă de mare răspundere. Multe griji îţi mai cad pe cap dacă eşti om să-ţi faci griji. Eladio stă şi cugetă mai mult decât mine. Şi-şi face şi griji mai multe. Eu cred cu tărie în cauză şi nu-mi fac griji. Da' viaţa asta-i o viaţă de mare răspundere.

Socotesc eu că ne-am născut în vremuri tare grele, gândi Andrés. Cred că-n orice alte timpuri era mai uşor. Suferim puţin fiindcă toţi am fost crescuţi ca să îndurăm suferinţa. Cei care suferă mult nu-s făcuţi pentru asemenea vremuri. Şi acuma e vremea hotărârilor greu de luat. Fasciştii au atacat şi au hotărât ei în locul nostru. Noi luptăm ca să putem trăi. Da' mi-ar plăcea să fie aşa ca să pot lega o batistă de tufişul cu potârnichea şi să mă întorc pe lumina zilei, să iau ouăle şi să le pun sub o cloşcă şi să am putinţa de-a mă desfăta văzând puii de potârniche în ogradă la mine. Mi-ar plăcea lucruri dintr-astea mărunte şi aşezate.

Da' casă n-ai şi nici curte la casa care-ţi lipseşte, îşi spuse Andrés. N-ai nici familie, afară de un frate ce pleacă mâine la bătălie, iar ca avere, nimic altceva decât vântul şi soarele şi burta goală. Vântul e molcom, gândi Andrés, iar soarele nu se arată. Ai în buzunare patru grenade, da' astea nu-s bune decât de aruncat. În spinare ai o carabină, da' nici asta nu slujeşte decât la risipit gloanţe. Ai o scrisoare de dat altuia. Şi eşti plin de scârnăvie, da' poţi s-o dai pământului, gândi Andrés şi zâmbi în întuneric. Şi mai ai ceva, cu care poţi umezi ţărâna. Tot ce ai tu, totul numai de dat e. Eşti un filosof grozav şi-un biet om nenorocit, îşi spuse Andrés, zâmbind din nou.

Dar în ciuda unor gânduri atât de alese, doar cu puţin înainte trăise acel simţământ de uşurare adus totdeauna de ropotul ploii abătute peste sat în dimineaţa unei zile de *fiesta.* În faţa lui, acum, pe creasta costişei, se aflau poziţiile republicane, unde ştia că avea să fie somat de santinele.

Capitolul treizeci şi cinci

Robert Jordan era culcat în sacul de dormit, alături de Maria, care încă nu se trezise. Stătea întins pe-o coastă, ceva mai departe de ea, îi simţea la spate forma prelungă a trupului, dar atingerea aceea nu mai era acum decât o ironie.

Idiotule, idiotule! se mustra Robert Jordan cu furie. Da: idiotule. Încă de când l-ai zărit ţi-ai spus că trădarea va veni exact în clipa când îţi va arăta prietenie. Idiot blestemat ce eşti! Idiot blestemat, jalnic şi afurisit! Isprăveşte odată! Nu asta ai de făcut acum!

Ce şanse sunt să le fi ascuns ori să le fi aruncat undeva? Nu prea multe. Şi de altminteri, nici n-ai cum le găsi, pe întuneric. Mai mult decât sigur că le-a păstrat la el. A luat şi ceva dinamită. Of, ce trădător murdar, josnic şi ticălos! Gunoi blestemat şi împuţit! De ce nu i-a ajuns să-şi ia doar tălpăşiţa, fără să-mi fure detonatorul şi focoasele? Cum de-am putut fi un idiot aşa de jalnic şi de sinistru, încât să le las în grija nenorocitei ăleia de femei? Trădător viclean, scârbos şi pocit! *Cabrón* împuţit!

Termină odată cu prostiile şi ia-o domol, îşi spuse Robert Jordan. Trebuia să te laşi la voia întâmplării şi ăsta era lucrul cel mai bun ce ţi se putea întâmpla. Te-ai înfundat până în gât în rahat, îşi spuse el mai departe. În viaţa mea n-am văzut pe cineva mai vârât în rahat. Stăpâneşte-ţi firea idioată, alungă furia şi isprăveşte cu văicărelile astea în stare să lase paf zidul plângerilor. S-a dus. Poţi să te duci şi tu dracului, dar ce-ai pierdut e bun pierdut. Of, mânca-l-ar talpa-iadului de porc împuţit! Fă şi tu pe şmecherul şi ieşi din încurcătură. Aşa trebuie să faci. Ştii doar că trebuie să arunci în aer podul chiar dacă ar fi nevoie să-ţi laşi pielea... Termină cu prostiile astea, gata! De ce nu-l întrebi pe bunicu-tău?

Of, ducă-se pe apa sâmbetei bunicu-meu şi ducă-se pe apa sâmbetei toată ţara asta şmecheroasă de şmecheri, cu toţi şmecherii ei de spanioli dintr-o tabără şi din cealaltă, lua-i-ar dracu şi duce-i-ar peste nouă mări şi nouă ţări! Ducă-se pe apa sâmbetei cu toţii într-o ciurdă, Largo, Prieto, Asensio, Miaja, Rojo – toţi, şi cu tot neamul lor. Ducă-se fiecare în parte şi cu toţi laolaltă, sări-le-ar ochii şi mânca-i-ar pământul! Şterge-s-ar de sub soare ţara asta de trădători! Ducă-s-ar şi n-ar mai rămâne

urmă din egoismul şi din înfumurarea şi din înfumurarea şi din egoismul şi din făloşenia şi din mârşăvia lor! Ducă-se dracului acum şi în vecii vecilor, amin! Ducă-se până n-apucăm să murim pentru ei. Ducă-se după ce-om da ortul popii pentru ei. Strânge-i-ar moartea şi stăpâni-i-ar iadul! Trăsni-l-ar Dumnezeu pe Pablo! Pablo este toată ţara asta într-unul singur. Milostivească-se Dumnezeu de poporul Spaniei. Câţi conducători o avea, toţi au să-şi bată joc de el. Un singur conducător de ispravă, Pablo Iglesias[35], în două mii de ani, iar toţi ceilalţi şi-au bătut joc de el. Dar de unde putem şti cum s-ar fi purtat în războiul ăsta? Îmi aduc aminte de vremea când credeam că Largo e un tip cinstit. Durruti a fost om de ispravă, şi propriul lui popor l-a împuşcat acolo, la Puente de los Franceses. L-au împuşcat fiindcă voia să-i trimită la atac. L-au împuşcat pornind de la glorioasa disciplină a indisciplinei. Ce porci şi ce laşi! Ducă-se dracului cu toţii şi fiarbă de-a pururi în cazanele iadului! Şi Pablo ăsta, care abia şi-a luat tălpăşiţa, cu detonatorul şi cutia mea de focoase. Înghiţi-l-ar măruntaiele iadului. Ba nu. El ne-a trimis pe noi în măruntaiele iadului. Toţi s-au priceput să trimită pe alţii în măruntaiele iadului, de la Cortez şi Menéndez de Avila până la Miaja. Uită-te la ce i-a făcut Miaja lui Kleber. Porcul ăsta chel şi egoist. Ticălosul cu cap ca oul de gâscă. Ducă-se în fundurile iadului toţi porcii demenţi, egoişti şi trădători, care de când e lumea au stăpânit Spania şi i-au comandat armatele. Ducă-se dracului cu toţii, în afară de poporul Spaniei, dar bagă bine de seamă ce se întâmplă cu el după ce-o pune mâna pe putere!

Furia începea să i se topească pe măsură ce exagera din ce în ce mai cumplit şi îşi arunca dispreţul şi scârba mereu mai fără măsură şi mereu mai fără judecată, încât ajunse să nu mai creadă nici el însuşi în gândurile-i răzvrătite. Dacă toate astea sunt adevărate, atunci ce cauţi tu aici? N-ai nicio urmă de dreptate, şi o ştii prea bine. De ce nu iei seama la toţi cei buni? Ia uită-te la toţi cei cu adevărat minunaţi. Şi nu putea îndura să fie nedrept. Ura nedreptatea, la fel cum ura cruzimea, şi fierse astfel în propria-i turbare ce-i orbea mintea până când, treptat-treptat, furia i se potoli, iar mâna-i neagră, sângeroasă, înnebunitoare şi ucigaşă se şterse cu totul, lăsându-i cugetul

[35] Conducător socialist spaniol (1850—1925). A fondat în 1868 secţia spaniolă a Internaţionalei! şi, în 1879, Partidul socialist muncitoresc spaniol şi organul acestuia *El Socialista.*

liniştit, receptiv, calm, rece şi clarvăzător, ca un bărbat după împlinirea legăturii sexuale cu o femeie pe care n-o iubeşte.

— Dar tu, tu, sărman iepuraş, murmură Robert Jordan plecându-se asupra Mariei, care zâmbi în somn şi se trase aproape, lipindu-se de el. Dacă ai fi spus vreo vorbă acum câteva clipe, te-aş fi izbit cu pumnul în faţă. Ce cumplit animal e omul stăpânit de furie!

Rămase acolo lipit de ea, cu braţele strânse în jurul trupului fetei şi cu bărbia sprijinită pe umărul ei, şi astfel plănui în minte cu exactitate tot ce avea de îndeplinit şi în ce fel anume trebuia să îndeplinească.

Şi de fapt nu-i chiar aşa de rău, îşi spuse Robert Jordan. Într-adevăr, nu e chiar rău de tot. Nu ştiu dacă cineva a mai făcut asemenea lucruri până astăzi. Dar de acum înainte totdeauna se vor găsi oameni care s-o facă, dacă şi ei s-ar afla într-o încurcătură asemănătoare. Dacă noi o să izbutim şi dacă vor auzi despre isprava noastră. Dacă vor auzi despre isprava noastră, da, aşa e. Dacă nu le va rămâne doar să se mire cum de-am izbutit. Avem prea puţini oameni, dar n-are niciun rost să ne facem griji în privinţa asta. Am să distrug podul cu ce am la îndemână. Doamne, tare îmi pare bine că am ajuns să-mi stăpânesc furia. Parcă aş fi fost într-o furtună ce-mi tăia răsuflarea. Furia asta e un alt lux blestemat pe care nu ţi-l poţi îngădui.

— Totul e pus la cale, *guapa*, şopti el stins lângă umărul Mariei. Dar nimic din toată istoria asta de pe urmă nu te-a neliniştit. Nici n-ai ştiut despre ea. O să fim ucişi, dar o să distrugem podul. Şi n-a mai trebuit să-ţi faci niciun fel de griji. Nu-i prea mult pentru un cadou de nuntă. Dar nu se spune oare că o noapte de somn adânc e nepreţuită? Şi ai avut o noapte de somn adânc. Vezi cum ai putea face s-o porţi pe deget ca pe un inel. Dormi, *guapa*. Somn uşor, dragostea mea. N-am să te trezesc. Asta-i tot ce mai pot face pentru tine în clipa de faţă.

Rămase întins acolo, ţinând-o uşor în braţe, simţindu-i răsuflarea, simţindu-i bătăile inimii şi urmărind scurgerea timpului pe cadranul ceasului de la mână.

Capitolul treizeci şi şase

Andrés îi somase pe cei din poziţiile republicanilor. Ceea ce înseamnă că se întinsese pe burtă într-un loc unde terenul cădea brusc în pantă dreaptă ceva mai jos de cele trei rânduri de sârme şi strigase înspre parapetul de piatră şi pământ. Nu exista o linie de apărare continuă şi i-ar fi venit foarte uşor să ocolească poziţia asta la adăpostul întunericului şi să-şi vadă mai departe de drum în teritoriul republicii, până ar fi dat peste cineva care să-l someze. Dar i se păruse mai sigur şi mai simplu să treacă pe acolo.

— *Salud!* strigase Andrés. *Salud*, *milicianos!*

Auzi pocnetul unui încărcător tras îndărăt. Apoi, de undeva mult mai în jos de parapet, trosni un foc de armă. Fusese un trosnet spart şi o străfulgerare galbenă în întunericul din vale. Când auzise pocnetul încărcătorului, Andrés se lipise de pământ şi îşi îndesase tare fruntea în ţărână.

— Nu trageţi, tovarăşi! strigă din nou. Nu trageţi! Vreau să vin acolo, la voi.

— Câţi sunteţi la număr? întrebă cineva de dincolo ide parapet.

— Unul. Eu. Singur.

— Cine eşti?

— Andrés López din Villaconejos. Din ceata lui Pablo. Am o scrisoare.

— Ai la tine puşca şi echipamentul?

— Da, măi omule.

— Nu putem primi pe nimeni fără puşcă şi echipament, spuse mai departe glasul. Şi nici în grupuri mai mari de trei.

— Sunt numai eu singur, strigă Andrés. E ceva important. Lăsaţi-mă să vin acolo.

Îi auzea pe ceilalţi discutând în dosul parapetului, dar nu putea înţelege ce anume spuneau. Pe urmă iar se auzi glasul strigând:

— Câţi sunteţi la număr?

— Unul. Eu. Singur. Pentru numele lui Dumnezeu!

Şi iarăşi începură să discute dincolo de parapet.

Apoi răsună glasul:

— Ascultă, fascistule!

— Nu sunt fascist! răcni Andrés. Sunt un *guerrillero* din ceata

lui Pablo. Aduc o scrisoare pentru statul-major.

— E nebun, auzi Andrés un glas. Aruncă-i o grenadă.

— Ascultă, strigă din nou Andrés. Sunt singur. Numai eu, singur-singurel. Să-mi… în miezul sfintelor taine dacă nu sunt singur. Lăsaţi-mă să vin acolo.

— Ăsta vorbeşte ca un creştin habotnic, se auzi cineva spunând şi izbucnind în râs.

Iar un altul adăugă:

— Cel mai bun lucru e să-i arunci o grenadă în cap.

— Nu! ţipă Andrés. Aţi face cea mai mare greşeală. Am o treabă foarte însemnată. Lăsaţi-mă să vin acolo.

Din pricina asta nu-i plăceau călătoriile nici la dus nici la întors peste linia frontului. Uneori era mai puţin rău decât în alte dăţi. Dar bine nu era niciodată.

— Eşti singur? strigă din nou glasul acela.

— *Me cago en la leche!* răcni Andrés. De câte ori trebuie să-ţi mai spun? SUNT SINGUR.

— Atuncea, dacă zici că eşti singur, ridică-te în picioare şi înalţă puşca deasupra capului.

Andrés se sculă în picioare şi înălţă carabina deasupra capului, ţinând-o cu amândouă mâinile.

— Acuma treci printre sârme. Să ştii că avem mereu *máquina* asupra ta, îl vesti glasul.

Andrés se găsea în primul rând de sârmă, aşezată în zigzag. Strigă spre parapet:

— Trebuie să mă ajut cu mâinile ca să mă strecor printre sârme.

— Ţine-le deasupra capului! porunci glasul.

— M-am agăţat rău în sârmă, strigă Andrés.

— Tot mai uşor era dacă îi aruncai o grenadă, spuse o altă voce.

— Lasă-l să-şi puie arma în bandulieră, rosti un glas. Nu poate să treacă printre sârme cu mâinile deasupra capului. Mai şi gândeşte-te oleacă.

— Toţi fasciştii sunt la fel, zise glasul celălalt. Mereu au alte pretenţii.

— Ascultă! strigă Andrés. Nu sunt fascist, sunt un *guerrillero* din ceata lui Pablo. Noi am ucis mai mulţi fascişti decât a ucis tifosul.

— N-am auzit niciodată de ceata lui Pablo, răspunse cel care

se vedea limpede că este comandantul postului. Nici de Pedro şi nici de Pablo şi nici de ceilalţi sfinţi ori apostoli. Nici de cetele lor. Pune-ţi arma pe umăr şi ajută-te cu mâinile ca să te strecori printre sârme.

— Până n-apucăm să punem *máquina* asupra ta! strigă un altul.

— *Qué poco amables sois!* spuse Andrés. Nu prea sunteţi binevoitori.

Şi se trudea să se strecoare printre sârme.

— *Amables!* răcni cineva spre el. Suntem în război, măi omule.

— Cam aşa începe să mi se pară, spuse Andrés.

— Ce-a zis ăla?

Andrés auzi din nou ţăcănitul unui închizător şi strigă:

— Nimic. N-am zis nimic. Nu trageţi până nu trec prin curvăsăria asta de sârmă.

— Ia să nu ne vorbeşti de rău sârma, strigă careva. Altminteri numaidecât îţi trimitem o grenadă.

— *Quiero decir*, *qué buena alambrada*, strigă Andrés. Ce mai frumuseţe de sârmă… m-aş în ea! Ce sârmă drăgălaşă. Acuma am să fiu lângă voi, fraţilor.

— Dă c-o grenadă în el, auzi Andrés pe cineva zicând. Îţi spun eu că-i cel mai bun lucru pe care-l avem de făcut.

— Fraţilor! strigă Andrés. Îl trecuseră toate sudorile şi ştia bine că cel cu grenada era oricând în stare să-şi pună gândul în faptă. Nu sunt vreun om de seamă.

— Aici te cred, răspunse cel cu grenada.

— Ai dreptate, îl măguli Andrés. Se strecura cu grijă prin cel de-al treilea rând de sârme şi ajunsese foarte aproape de parapet. Nu sunt om de seamă în nicio privinţă. Da’ lucrul ce-l am eu de făcut e foarte însemnat. *Muy*, *muy serio*.

— Nu există ceva mai însemnat decât libertatea, strigă omul cu grenada. Socoteşti că există ceva mai însemnat decât libertatea? întrebă el, provocator.

— Nu, da’ de unde, răspunse Andrés uşurat. Acum ştia că are de-a face cu bezmetici: ăia cu basmale negre-roşii la gât. *Viva la Libertad!*

— *Viva la F.A.I. Viva la C.N.T.!*[36] răspunseră cu strigăte cei de pe parapet. *Viva el anarcosindicalismo* şi libertatea.

[36] Organizaţii anarho-sindicaliste.

— *Viva nosotros!* strigă Andrés. Să trăim noi!

— E de-al nostru, spuse omul cu grenada. Şi când te gândeşti că era cât pe-aci să-l omor cu jucăria asta.

Se uită la grenada din mâna lui şi se arătă foarte înduioşat când Andrés sări peste parapet. Cuprinzându-l în braţe, dar fără să lase din mână grenada, care în îmbrăţişare se odihnea pe omoplatul lui Andrés, îl sărută pe amândoi obrajii.

— Mă bucur că nu ţi s-a întâmplat nimic, frăţioare, spuse omul cu grenada. Din suflet mă bucur.

— Unde ţi-e ofiţerul? întrebă Andrés.

— Eu comand postul ăsta, răspunse cineva. Dă să-ţi văd hârtiile.

Luă hârtiile şi se duse într-un adăpost săpat în pământ, unde le cercetă la lumina unei lumânări. Era micul pătrat împăturit în mătase, cu culorile republicii şi cu sigiliul S.I.A. În centru. Mai era *salvoconducto* sau permisul de liberă trecere în care se arătau numele, vârsta, înălţimea, locul de naştere şi misiunea încredinţată, scris de Robert Jordan pe o foaie din carnetul său şi parafat cu ştampila de cauciuc a *S.I.A.,* dimpreună cu cele patru foi ale raportului către Golz, împăturite şi legate de jur împrejur cu o panglică, apoi sigilate cu ceară şi cu sigiliul de metal al *S.I.A.* fixat în capătul mânerului de lemn al ştampilei de cauciuc.

— Pe ăsta îl ştiu, spuse comandantul postului, dându-i îndărăt pacheţelul învelit în mătase. Cunosc toate ştampilele pe care le ai aici. Da’ chiar dacă le ai asupra ta, nu poţi dovedi nimic fără asta. Îi arătă *salvoconducto*, apoi îl citi din nou şi întrebă: Unde te-ai născut?

— Villaconejos, răspunse Andrés.

— Şi ce cultivă oamenii pe-acolo?

— Pepeni, dădu Andrés răspuns. Asta o ştie toată lumea.

— Pe cine cunoşti acolo?

— De ce? Şi dumneata eşti de-acolo?

— Nu. Da’ am fost cândva prin părţile alea. Eu sunt de la Aranjuez.

— Poţi să mă-ntrebi despre cine vrei.

— Spune-mi cum arată José Rincón.

— Ăla de ţine bodegă?

— Bineînţeles.

— Capul ras, burta mare şi-un ochi puţin saşiu.

— Atunci înseamnă că ăsta-i bun, spuse comandantul şi îi

dădu îndărăt hârtia. Da' ce faci acolo, în partea unde-s ei?

— Tata s-a statornicit la Villacastin încă înainte de mişcare, răspunse Andrés. Dincolo, în câmpie, de partea cealaltă a munţilor. Acolo ne-a aflat mişcarea. Iar de la mişcare încoace am luptat în ceata lui Pablo. Da' să ştii că mă grăbesc grozav, măi omule, să duc repede scrisoarea asta.

— Şi cum merg treburile prin ţara fasciştilor? întrebă comandantul. Nu era câtuşi de puţin grăbit.

— Astăzi am avut *tomate* berechet, spuse Andrés cu mândrie. Azi toată ziua a fost tămbălău mare. Azi au nimicit toată ceata lui Sordo.

— Şi cine-i Sordo? întrebă celălalt, dispreţuitor.

— Conducătorul uneia dintre cele mai grozave cete din munţi.

— Voi ăştia toţi ar trebui să veniţi în republică şi să intraţi în armată, zise ofiţerul. Prea multă tevatură e cu trăsnăile astea prosteşti ale *guerrille*-lor. Toţi ar trebui să veniţi încoace şi să vă supuneţi disciplinei noastre bazate pe libertate. Iar după asta, dacă am avea nevoie de *guerille*, le-am trimite acolo atuncea când are rost.

Andrés era un om înzestrat cu ceva ce s-ar putea numi culmea răbdării. Trecerea printre sârme o acceptase destul de calm. Şi niciuna dintre întrebările puse nu-l scoseseră din sărite. I se părea cu totul firesc ca omul din faţa lui să nu aibă înţelegere nici pentru ei şi nici pentru faptele lor, iar ca să auzi asemenea idioţenii te puteai aştepta oricând. De asemenea te puteai aştepta ca treaba să meargă cu graba melcului; acum însă voia să plece. Aşa că zise:

— Ascultă, *compadre*. S-ar putea foarte bine să ai toată dreptatea. Da' eu am ordin să înmânez scrisoarea asta generalului comandant al Diviziei 35, care în revărsat de ziuă porneşte un atac chiar prin munţii ăştia; vezi bine că s-a făcut foarte târziu, aşa că trebuie să plec.

— Care atac? Ce ştii tu de vreun atac?

— Nu. Nu ştiu nimic. Da' acuma trebuie să mă duc la Navacerrada şi apoi mai departe. N-ai vrea să mă duci la comandantul dumitale şi să-mi dea el ceva să mă ducă până acolo? Dă-mi un om dintr-ai dumitale, să răspundă el de mine, şi să nu mai pierdem vremea şi-acolo.

— N-am deloc încredere în toată povestea asta, spuse comandantul postului. Poate că era mai bine să te fi împuşcat

de îndată ce te-ai apropiat de sârme.

— Da’ mi-ai văzut hârtiile, tovarăşe, şi te-am lămurit ce misiune am, îi spuse Andrés cu răbdare.

— Hârtiile pot să fie false, zise ofiţerul. Orice fascist ar fi în stare să născocească asemenea misiune. Am să merg chiar eu cu tine la comandant.

— Bine, încuviinţă Andrés. Haide dumneata. Da’ numai să plecăm mai repede.

— Ascultă, Sánchez. Ia tu comanda în lipsa mea. spuse ofiţerul. Îţi cunoşti datoria la fel de bine ca şi mine. Mă duc la comandant cu aşa-zisul tovarăş aici de faţă.

Porniră în jos prin tranşeea foarte puţin adâncă de dincolo de creasta dealului, şi în întuneric Andrés simţi duhoarea murdăriei făcute de apărătorii acelei înălţimi printre ferigile de pe toată întinderea coastei. Nu-i plăceau deloc oamenii aceştia, ca nişte copii primejdioşi: murdari, nesimţitori, nedisciplinaţi, binevoitori, drăgăstoşi, zăpăciţi şi neştiutori, dar totdeauna primejdioşi fiindcă erau înarmaţi. El, Andrés, n-avea alte idei politice în afara ataşamentului faţă de republică. Pe oamenii de teapa asta îi auzise de multe ori vorbind şi adesea i se păruse că ceea ce spuneau era frumos şi încântător la auz, dar de plăcut nu-i plăcuseră niciodată. Asta nu-i libertate, să nu-ţi îngropi propria-ţi scârnăvie, îşi spuse Andrés. Nicio vietate nu e mai liberă decât pisica; da’ pisica îşi îngroapă murdăria. Pisica e cel mai bun anarhist. Da’ până n-or învăţa de la pisică treaba aceea, n-am să pot avea respect pentru ei.

În faţa lui, ofiţerul se opri dintr-odată.

— Tot mai duci carabina cu tine, spuse el.

— Sigur, răspunse Andrés. Cum să n-o duc?

— Dă-mi-o mie! porunci ofiţerul. Dacă îţi las carabina, ai putea să mă împuşti pe la spate.

— De ce? îl întrebă Andrés. Pentru ce să te împuşc pe la spate?

— Asta nu se ştie niciodată, răspunse ofiţerul. Eu nu mă încred în nimeni. Dă-ncoace carabina.

Andrés o luă de pe umăr şi i-o întinse, zicând:

— Dacă-ţi place dumitale s-o duci…

— E mai bine, afirmă ofiţerul. Aşa, suntem mai în siguranţă.

Şi coborâră mai departe, prin întuneric.

Capitolul treizeci şi şapte

Robert Jordan stătea acum întins lângă fată şi urmărea cum se scurge timpul peste încheietura mâinii. Se scurgea încet, aproape imperceptibil, fiindcă ceasul era mic şi nu putea să-i vadă secundarul. Dar tot privindu-i minutarul, îşi dădu seama că îl urmăreşte cu atâta încordare, încât aproape îi poate sesiza mişcarea. Capul fetei se afla sub bărbia lui şi de câte ori întorcea privirea să se uite la ceas, îi simţea pe obraz părul tuns scurt, la fel de moale, dar tot atât de viu şi mătăsos în mişcare ca şi blana jderului când se înfoaie sub alintarea mâinii, după ce ai deschis capcana, ai scos jderul din ea şi, ţinându-l bine, îl mângâi cu palma de-a lungul spinării. Nodul i se urca în gât când îşi plimba obrazul peste părul Mariei, şi în vreme ce o ţinea îmbrăţişată, îşi lăsă capul în piept, însă ochii îi rămâneau aţintiţi asupra lănciei subţiri ca o singură rază ce urca domol pe partea stângă a cadranului. Putea să-i urmărească mişcarea abia vizibilă dar nestăvilită, şi o strânse pe Maria tot mai tare la piept, pentru a încetini semnele scurgerii timpului, Nu voia s-o trezească, dar nici nu putea s-o lase în pace acum, în ultimele clipe, şi-şi duse buzele după urechea ei şi de-a lungul gâtului, simţindu-i pielea catifelată şi atingerea pufoasă a părului. Vedea acul mişcându-se pe cadranul ceasului şi o strânse mai tare şi-şi trecu vârful limbii peste obrazul ei şi peste lobul urechii şi de-a lungul dulcilor tresăltări line până pe rotunjimea aspră în vârf, şi limba pomi să-i tremure. Simţi tremurul alergându-i prin întreg golul cel dureros şi văzu acum acul ceasornicului mişcându-se în unghi foarte ascuţit către cifra cea mai de sus a cadranului. Iar atunci, în vreme ce Maria încă dormea, îi întoarse capul şi îşi puse buzele peste ale ei. Şi buzele rămaseră acolo, abia atingând gura amorţită de somn, iar el şi le mişcă lin, desfătându-se cu blânda lor frecare. Se întoarse cu totul spre fată şi simţi un fior străbătând întregul trup prelung, vioi şi încântător, iar Maria oftă în somn, şi pe urmă, tot în somn, îl cuprinse la rândul ei în braţe, apoi, în plină trezie, buzele i se prăvăliră peste ale lui, strâns şi apăsat şi fierbinte, şi Robert Jordan şopti:

— Şi dacă te doare…

Iar ea răspunse:

— Nu. Nu există durere.

— Iepuraşule.
— Taci. Nu vorbi.
— Iepuraşul meu;
— Taci. Taci.

Şi erau iar împreună şi, în vreme ce acul ceasornicului mergea înainte, dar el nu-l mai vedea, ştiură că nimic nu se mai poate petrece vreodată cu unul fără să se petreacă şi cu celălalt şi nimic nu mai poate fi în afară de ce era; asta era ce fusese, acum şi oricând va fi să fie. Asta, ceea ce nu le fusese dat să aibă şi aveau acum. Aveau acum, şi mai înainte, şi totdeauna, şi acum, acum, acum. Ah, acum, acum, acum, unicul acum, acest acum ce-i mai presus de toate, şi nu-i alt acum în afară de-acesta, ci tu eşti acum şi acum e profetul tău. Acum şi în vecii vecilor acum. O, vino acum, acum, căci nu se află alt acum fără numai acum. Da, acum. Acum, rogu-te, acum, doar acum şi nimic alt decât acest acum, şi unde eşti, şi unde sunt, şi unde-i celălalt, şi nu pentru ce, niciodată niciun pentru ce, doar numai imul şi singur acum; şi mereu, şi întruna şi, rogu-te, de-a pururi acum, în vecii vecilor acum, de-a pururi şi în vecii vecilor acum; unul şi numai imul, căci nu e alt unul fără de unicul acum, singurul, acum ce aleargă, acum ce se înalţă, acum ce pluteşte pe ape, acum ce se depărtează, acum ce se roteşte, acum care doare, acum depărtat, pretutindeni acum, peste toate pretutindenile acum; unul şi cu unul fac unul, fac unul, fac unul, fac unul, fac tot unul, fac unul ce coboară, fac unul ce-i molatic, fac unul plin de doruri, fac unul dezmierdător, fac unul ce pluteşte în fericire, fac unul în blândeţe, fac unul ce trebuie adorat, fac numai unul acum pe tot pământul, unul cu coatele proptite în ramurile de brad tocate de topor şi bătute de trupuri în somn, cu mireasma crengilor de brad şi miresmele nopţii; iar acum e pământul ce aduce încheierea şi cu ea dimineaţa zilei ce stă să se arate. Şi Robert Jordan zise, căci celelalte fuseseră doar în mintea lui şi nicio şoaptă nu-i plecase de pe buze:

— Of, Maria, te iubesc nespus şi îţi mulţumesc pentru asta.

Iar Maria spuse:

— Taci. Nu vorbi. E mai bine dacă nu vorbim.
— Trebuie să-ţi spun, fiindcă e un lucru minunat.
— Nu.
— Iepuraşule…

Dar fata îl strânse tare şi întoarse capul într-o parte, iar el

întrebă abia şoptit:

— Te doare, iepuraşule?

— Nu, răspunse Maria. Doar că şi eu sunt recunoscătoare fiindcă am mai fost o dată în *la gloria*.

Pe urmă au stat liniştiţi, întinşi unul lângă celălalt şi simţindu-şi trupurile în întregime alăturate: şi gleznele, şi coapsele, şi şoldurile, şi umerii; Robert Jordan ţinea iarăşi ceasul la vedere, iar Maria spuse:

— Am avut noroc cu nemiluita.

— Da, încuviinţă Robert Jordan, suntem oameni plini de noroc.

— Nu mai avem vreme să dormim?

— Nu, răspunse Robert Jordan. Mai e puţin şi pornim.

— Dacă tot trebuie să ne sculăm, hai să mergem şi să pregătim ceva de mâncare.

— Bine.

— Ascultă. Eşti îngrijorat de ceva?

— Nu.

— Spui drept?

— Nu sunt. Acuma nu sunt.

— Da' mai înainte ai fost?

— Doar o vreme.

— Pot fi şi eu de vreun folos?

— Nu, răspunse Robert Jordan. M-ai ajutat prea destul.

— Cu asta? Pentru mine am făcut-o.

— Ba pentru amândoi, spuse Robert Jordan. În clipele acelea nimeni nu e singur. Hai, iepuraşule, hai să ne-mbrăcăm.

Dar gândurile, cei mai buni tovarăşi ai săi, lucrau înainte. *La gloria*. Aşa a spus: *la gloria.* N-are nimic de-a face cu slava, ori cu *la gloire,* despre care vorbesc şi scriu francezii. E ceea ce se poate găsi în Cante Hondo şi în Saetas. Există în El Greco şi în San Juan de la Cruz, bineînţeles, şi la ceilalţi. Nu sunt un mistic, dar a nega asta ar fi o dovadă de ignoranţă egală cu a nega telefonul ori faptul că pământul se roteşte în jurul soarelui ori că mai există şi alte planete în afară de a noastră.

Cât de puţine ştim din cele ce trebuie ştiute. Aş vrea să am de trăit o viaţă lungă în loc să mor astăzi, fiindcă am învăţat foarte multe în aceste patru zile; mai mult, cred, decât în tot restul vieţii. Aş vrea să fiu bătrân şi să ştiu cu adevărat. Mă întreb dacă toată viaţa înveţi sau nu există pentru fiecare decât o anumită cantitate de adevăruri pe care îi e dat să le înţeleagă.

Îmi închipuiam că ştiu atât de multe lucruri despre care acuma văd că nu ştiu nimic. Aş vrea sa fie timpul mai lung.

— M-ai învăţat multe, *guapa,* spuse în englezeşte.

— Ce-ai zis?

— Multe am învăţat de la tine.

— *Qué va,* rosti Maria, tu eşti om învăţat.

Învăţat, gândi Robert Jordan. N-am decât cel mai firav început al începuturilor învăţăturii. Cele mai firave începuturi. Dacă mor astăzi, înseamnă că se petrece un fel de risipă, fiindcă în ceasul de faţă am ajuns să ştiu câteva lucruri. Mă întreb dacă le-ai învăţat acum doar fiindcă eşti suprasensibilizat din pricina scurtimii timpului? Şi totuşi nu există ceva ce s-ar putea numi scurtimea timpului. Ar trebui să ai suficient bun-simţ ca s-o ştii. Viaţa mea întreagă s-a desfăşurat în munţii ăştia din clipa când am sosit aici.

Anselmo e cel mai vechi prieten al meu. Îl cunosc mai bine decât îl cunosc pe Charles, decât îl cunosc pe Chub, decât îl cunosc pe Guy, decât îl cunosc pe Mike, şi pe ei îi cunosc bine. Agustín, cu gura lui spurcată, e fratele meu, şi niciodată n-am avut un frate. Maria e adevărata mea dragoste şi mi-e nevastă. Niciodată n-am avut o dragoste adevărată. Niciodată n-am avut o nevastă. Mi-e şi soră, iar eu niciodată n-am avut o soră, mi-e şi fiică, iar eu niciodată n-o să am vreo fiică. Urăsc gândul de a părăsi ceva ce-i atât de minunat.

Termină de încheiat pantofii cu talpă de sfoară.

— Viaţa mi se pare foarte interesantă, îi spuse Mariei.

Fata şedea lângă el, aşezată pe sacul de dormit şi cu mâinile împreunate peste glezne. Cineva dădu la o parte pătura de la intrarea în peşteră, şi amândoi văzură lumina dinăuntru. Era încă întuneric şi nimic nu prevestea dimineaţa, dar când privi în sus, printre crengile brazilor, văzu cât de jos alunecaseră stelele. Dimineaţa trebuia să vină devreme în luna aceea a anului.

— Roberto, zise Maria.

— Da, *guapa.*

— La treaba asta de azi o să fim împreună, nu-i aşa?

— După ce începem, da,

— Nu de la început?

— Nu. Tu ai să rămâi cu caii.

— Nu se poate să fiu cu tine?

— Nu. Am anumite treburi pe care numai eu pot să le fac şi nu vreau să mai duc şi grija ta.

— Da’ după ce termini, ai să vii repede?

— Foarte repede, răspunse Robert Jordan şi zâmbi în întuneric. Hai, *guapa*, hai să mâncăm ceva.

— Şi sacul de dormit?

— Strânge-l tu, dacă-ţi face plăcere.

— Îmi face multă plăcere, spuse Maria.

— Stai să te-ajut.

— Nu. Lasă-mă să-l strâng eu singură.

Şi fata se lăsă în genunchi, ca să întindă sacul şi să-l facă sul, dar se răzgândi, se sculă în picioare, îl luă de jos şi îl scutură. Apoi îngenunche din nou, ca să-l întindă bine şi să-l facă sul. Robert Jordan ridică cele două raniţe, purtându-le cu grijă, ca să nu cadă ceva prin spintecături, şi pomi printre brazi către gura peşterii, unde atârna pătura afumată. Când dădu cu cotul pătura la o parte şi pătrunse în peşteră, ceasul lui arăta trei fără zece.

Capitolul treizeci şi opt

Se aflau în peşteră, şi bărbaţii stăteau în picioare dinaintea focului aţâţat de Maria. Pilar trăsese de pe foc oala de cafea. Nu se mai culcase deloc după ce îl trezise pe Robert Jordan, iar acum şedea pe un scăunel în peştera plină de fum şi cosea spintecătura uneia dintre raniţele lui Jordan. Cealaltă raniţă era gata cusută. Lumina flăcărilor îi juca pe faţă.

— Mai ia mâncare şi mănâncă, îl îndemnă Pilar pe Fernando. Ce dac-o să-ţi fie burta plină? Nu-i niciun doctor să te opereze, dacă-ţi dă maţele afară.

— Nu mai vorbi aşa, femeie, o certă Agustín. Ai o limbă ca de tartora curvelor.

Stătea rezemat în puşca-mitralieră, cu picioarele trepiedului strânse lângă ţeava lustruită, avea buzunarele pline cu grenade, sacul cu încărcătoare îi atârna pe un umăr şi o bandulieră întreagă, plină de cartuşe, îi atârna pe umărul celălalt. Fuma o ţigară, ţinea într-o mână cana de cafea şi-i suflă fumul deasupra când o duse la buze.

— Eşti un magazin de fierărie umblător, îi spuse Pilar. N-ai să poţi merge nicio sută de yarzi cu toate alea pe tine.

— *Qué va*, femeie, răspunse Agustín. N-avem decât drum la vale.

— Da’ până la postul de santinelă ai de urcat, îi atrase Fernando atenţia. Abia de-acolo coboară coasta.

— Am să urc sprinten ca o capră, se făli Agustín.

— Şi frate-tu? îl întrebă el pe Eladio. Grozavul de frate-tu şi-a luat tălpăşiţa?

Eladio stătea sprijinit de perete. Îi răspunse;

— Tacă-ţi fleoanca!

Era nervos şi ştia că toţi îşi dau seama de asta. Totdeauna era nervos şi supărăcios înainte de luptă. Plecă de la perete, se duse la masă şi începu să-şi umple buzunarele cu grenade dintr-un coş acoperit cu piele netăbăcită, sprijinit de piciorul mesei.

Robert Jordan se lăsă pe vine lângă coş, alături de Eladio. Întinse mâna şi scoase patru grenade. Trei erau dintre cele ovale, de tip „Mills”, cu suprafaţa dinţată, făcute din fier greu, cu pârghie cu arc menţinută în poziţie de o pană de fier şi prevăzută cu inel.

— Pe astea de unde le-aţi primit? îl întrebă pe Eladio.

— Astea? De la republică le avem. Le-a adus bătrânul.

— Şi cum sunt?

— *Valen más que pesan*, răspunse Eladio. Fiecare face cât o întreagă avere.

— Eu le-am adus, vesti Anselmo. Câte şaizeci într-o raniţă. Nouăzeci de funturi, *Inglés.*

— Le-aţi folosit vreodată? o întrebă Robert Jordan pe Pilaf.

— *Qué va,* dacă le-am folosit? răspunse Pilar. Cu de-astea a nimicit Pablo postul de la Otero.

Când Pilar pronunţă numele lui Pablo, Agustín se pomi pe înjurături. Robert Jordan văzu expresia de pe faţa femeii, luminată de focul din vatră.

— Termină odată! îi spuse că cu asprime lui Agustín. Nu foloseşte la nimic să tot trăncăneşti.

— Şi au explodat totdeauna? întrebă Robert Jordan ţinând în mână o grenadă vopsită cenuşiu şi încercând cu unghia degetului mare pana arcului.

— Totdeauna, răspunse Eladio. Niciuna măcar n-a fost rea din câte am aruncat.

— Şi cât de repede explodează?

— Până când ajunge unde-o arunci. Repede. Destul de repede.

— Da' astea?

Ridica în sus o grenadă ca o cutie de conserve, cu o panglică înfăşurată în jurul unui belciug de sârmă.

— Astea-s gunoi, zise Eladio. De luat foc, iau şi ele. Da. Da' nu-i decât flacără şi nicio schijă.

— Da' iau foc totdeauna?

— *Qué va,* totdeauna, spuse Pilar. Nu există totdeauna nici la muniţia noastră, nici la a lor.

— Da' despre celelalte spuneai că totdeauna.

— Nu eu am spus, îl lămuri Pilar. Pe altul l-ai întrebat, nu pe mine. Eu n-am văzut vreun *totdeauna* la nicio drăcovenie dintr-astea.

— Ba totdeauna iau foc, stărui Eladio. Vorbeşte cu dreptate, femeie!

— De unde ştii tu ca toate iau foc? îl întrebă Pilar. Doar Pablo le-a aruncat. Tu n-ai omorât pe niciunul la Otero.

— Feciorul mamei curvelor, începu Agustín.

— Isprăveşte odată, se răsti Pilar. Apoi continuă: Toate-s

aproape la fel, *Inglés*. Da' alea brăzdate sunt mai uşor de mânuit.

Ar fi mai bine să încerc câte una din fiecare, gândi Robert Jordan. Dar cele dinţate pot fi azvârlite mai uşor şi cu mai multă precizie.

— Ai de gând să arunci grenade, *Inglés?* întrebă Agustín.

— De ce să n-arunc? zise Robert Jordan.

Dar cum şedea acolo, ghemuit, şi alegea grenadele, în gând îşi spunea: E cu neputinţă. Cum de-am putut să mă înşel singur în privinţa asta, nu înţeleg. Am fost tot atât de pierduţi când l-au atacat pe Sordo, cât a fost şi Sordo de pierdut când a stat ninsoarea. Adevărul e că nu poţi accepta gândul ăsta. Trebuie să mergi înainte şi să pui la cale un plan despre care ştii că nu poate fi adus la îndeplinire. Planul l-ai şi făcut, iar acum ştii că nu e bun. Nu mai e bun acum, dimineaţa. Cu ce ai la dispoziţie poţi fi absolut sigur că vei lua unul dintre posturi. Dar nu le poţi lua pe amândouă. Nu poţi fi sigur c-o să le iei, asta vreau să spun. Nu te mai păcăli singur. Nu poţi s-o faci după ce se va lumina de ziuă.

Încercarea de a le lua pe amândouă nu va izbuti niciodată. Pablo a ştiut-o tot timpul. Bănuiesc că totdeauna a avut de gând s-o şteargă, dar când l-au atacat pe Sordo, şi-a dat seama că s-a isprăvit cu noi. Nu poţi baza o operaţie pe presupunerea că se vor întâmpla minuni. Îi vei trimite pe toţi la moarte, şi nici măcar nu vei fi în stare să arunci podul în aer dacă nu dispui de ceva mai bun decât ai acum. Ai să-i ucizi pe toţi, pe Pilar, pe Anselmo, pe Agustín, pe Primitivo, pe-acest zbuciumat Eladio, pe netrebnicul de ţigan şi pe vrednicul Fernando, şi n-ai să poţi arunca podul în aer. Îţi închipui că se vor întâmplă minuni şi că Golz va primi mesajul trimis prin Andrés şi va opri atacul? Dacă nu se întâmplă minuni, ai să-i omori pe toţi cu ordinele date de tine. Şi pe Maria ai s-o omori. Şi pe ea ai s-o omori cu ordinele astea. Nici măcar pe ea n-o poţi scoate din capcană? Trăsni-l-ar Dumnezeu pe Pablo! îşi spuse Robert Jordan.

Nu. Nu te înfuria. Furia e la fel de rea ca şi frica. Dar în loc să dormi cu fata, ar fi trebuit să alergi toată noaptea prin munţii de-aici, împreună cu Pilar, şi să vezi dacă nu poţi strânge destui oameni pentru împlinirea celor puse la cale. Da, gândi Robert Jordan. Şi dacă alergând prin munţi mi s-ar fi întâmplat ceva, n-aş fi mai putut să mă aflu aici ca să arunc în aer podul. Da. Asta-

i. De asta n-ai plecat să cauţi. Şi nici pe alţii nu i-ai putut trimite, fiindcă nu-ţi era îngăduit să-ţi asumi riscul de a-i pierde şi de a-ţi reduce şi mai mult forţele. Trebuia să păstrezi ce aveai şi să pui la cala un plan pentru a izbândi cu oamenii de care dispui.

Dar planul tău pute de la o poştă. Pute de la o poştă, ascultă ce-ţi spun E un plan de noapte, iar acum e dimineaţă. Planurile ticluite noaptea nu sunt bune de nimic dimineaţa. Felul cum gândeşti noaptea nu rezistă şi dimineaţa. Iată de ce ştii acum că planul nu e bun.

Şi ce dacă John Mosby a îndeplinit isprăvi tot atât de imposibile? Bineînţeles că a îndeplinit. Ba şi unele mult mai grele. Şi ţine bine minte: nu subaprecia elementul surpriză. Ţine minte bine. Ţine minte că nu o chiar o trăsnaie dacă eşti în stare s-o faci cum trebuie. Dar nu aşa s-ar fi cuvenit să procedezi. Ar fi trebuit ca reuşita să fie nu numai posibilă, ci sigură. Dar ia uită-te şi vezi ce-a ieşit. Da, a fost greşit de la început şi asemenea greşeli agravează dezastrul ca un bulgăre de zăpadă când se rostogoleşte peste zăpada udă.

Ridică privirea din locul unde stătea ghemuit lângă masă şi văzu că Maria îi zâmbeşte. La rândul său îi zâmbi, dar numai din buze, apoi alese alte patru grenade şi le vârî în buzunare. Pot deşuruba focoasele şi să le folosesc pe astea, îşi spuse Robert Jordan. Şi nu cred ca spargerea în schije să aibă vreun efect dăunător. Se va produce simultan cu explozia dinamitei şi deci n-are s-o împrăştie. Sau cel puţin aşa îmi închipui. Sunt convins că n-are s-o împrăştie. Ai şi puţină încredere, se îndemnă Robert Jordan. Şi cum te-ai găsit, noaptea trecută, să te gândeşti cât de grozavi eraţi tu şi bunicu-tău şi cât de laş a fost taică-tu? Ei, acuma acordă-ţi oarecare încredere.

Zâmbi din nou către Maria, dar nici de data asta zâmbetul nu pătrunse mai adânc de pielea ce rămânea ţeapănă pe umerii obrajilor şi pe fălci.

Acum se gândeşte ce grozav om eşti, îşi spuse Robert Jordan. Iar eu cred că puţi. Aminteşte-ţi de *la gloria* şi de toate celelalte prostii. Încântătoare idei ai mai avut, nu-i aşa? Toată lumea asta o aveai în degetul mic, nu-i aşa? Lasă naibii prostiile!

Las-o domol, se îndemnă Robert Jordan. Nu te mai înfuria. Există totuşi o ieşire. Există ieşire din orice situaţie. Dar trebuie să te ţii cu ghearele şi cu dinţii. N-are niciun rost să renegi tot ce-a fost, numai din pricină că eşti pe cale de a-l pierde. Nu te

purta ca blestemaţii de şerpi cu spinarea frântă, care se muşcă singuri; iar spinarea încă nu ţi-e frântă, măi animalule. Nu te lega la cap până nu te doare. Nu te înfuria până nu începe lupta. Într-o luptă ai timp berechet să te tot înfurii. Şi în luptă îţi va fi chiar de oarecare folos.

Pilar veni lângă el, cu raniţa în mână.

— Acuma are să ţină, îi spuse. Grenadele alea sunt foarte bune, *Inglés*. Poţi să ai toată încrederea în ele.

— Cum te mai simţi, Pilar?

Se uită la el, clătină din cap şi zâmbi. Şi Robert Jordan se întrebă cât de adânc îi pătrundea zâmbetul pe faţă. Se părea că destul de adânc.

— Bine, spuse ea. *Dentro de la gravedad*. Apoi adaugă, ghemuindu-se la pământ, alături de el: Ţie cum ţi se pare, acuma, când cu adevărat începe?

— Că suntem puţini, îi răspunse repede Robert Jordan.

— Şi mie la fel, mărturisi femeia. Tare puţini. Pe urmă vorbi iar numai pentru el: Maria noastră poate să aibă singură grijă de cai. Nu-i nevoie şi de mine pentru atâta ispravă. O să-i împiedicăm. Sunt cai de cavalerie şi nu se sperie de detunături. Am să mă duc la postul din vale să fac ce era de datoria lui Pablo să facă. Aşa o să fim cu unul mai mult.

— Bine, încuviinţă Robert Jordan. M-am gândit şi eu că poate ai vrea să faci treaba asta.

— Nu, *Inglés*, spuse Pilar, uitându-i-se drept în ochi. Să nu-ţi faci griji. Totul are să iasă bine. Gândeşte-te că ei nici nu visează să le cadă asta pe cap.

— Da, răspunse Robert Jordan.

— Şi încă ceva, *Inglés*, rosti Pilar atât de stins pe cât de stinsă putea fi şoapta ei răguşită. În istoria aceea cu palma…

— Care istorie cu palma? întrebă el, mânios.

— Stai, ascultă. Nu te înfuria, băiatul mamei. Cu privire la istoria aceea cu palma. Toate nu-s decât nişte prostii ţigăneşti şi le-am spus doar aşa, să fac şi eu pe grozava. Nimica nu-i adevărat.

— Las-o baltă, îi spuse tăios Robert Jordan.

— Ba nu, insistă Pilar cu hotărâre, dar cu dulceaţă în glas. Am şi eu năravuri să torn la minciuni prosteşti. Nu vreau să te ştiu îngrijorat în ziua bătăliei.

— Nu sunt îngrijorat, o linişti Robert Jordan.

— Ba da, *Inglés,* urmă Pilar. Eşti foarte îngrijorat, şi chiar ai şi de ce. Da' totul are să iasă bine, *Inglés.* Doar pentru asta ne-am născut.

— N-am nevoie de comisar politic, îi spuse Robert Jordan.

Pilar îi zâmbi din nou, un zâmbet deschis şi adevărat, întins pe buzele-i aspre şi pe întreagă gura ei mare. şi-i zise:

— Ţin foarte mult la tine, *Inglés.*

— Acuma nu-mi trebuie aşa ceva, răspunse Robert Jordan. *Ni tu, ni Dios.*

— Da, încuviinţă Pilar cu şoapta ei răguşită. Ştiu. Am vrut doar să ţi-o spun. Şi să nu-ţi faci griji. O să împlinim totul cum nu se poate mai bine.

— De ce să nu împlinim? spuse Robert Jordan şi cel mai subţire strat al pielii de pe faţă zâmbi spre Pilar. Sigur c-o să împlinim. Totul are să fie bine.

— Când putem porni? întrebă Pilar.

Robert Jordan se uită la ceas. Răspunse:

— În orice clipă.

Îi întinse lui Anselmo una dintre raniţe şi-l întrebă:

— Ei, cum te mai simţi, bătrâne?

Bătrânul tocmai termina de cioplit cu cuţitul ultima pană de lemn dintr-un mănunchi, toate fasonate după modelul dat de Robert Jordan. Făcuseră mai multe, ca să aibă la nevoie.

— Bine, răspunse bătrânul, dând din cap. Până acuma, foarte bine. Întinse mâinile, cu degetele răşchirate. Ia uită-te, adăugă el zâmbind. Degetele stăteau complet nemişcate.

— *Bueno*, *y qué?* îi spuse Robert Jordan. Palma întreagă eu pot s-o ţin totdeauna nemişcată. Da' ia arată cu un deget.

Anselmo arătă. Degetul tremura. Se uită la Robert Jordan şi scutură din cap.

— Şi al meu tremură la fel, îl încredinţă Robert Jordan arătându-i degetul întins. Totdeauna. Aşa trebuie să fie.

— La mine nu, spuse Fernando. Întinse arătătorul mâinii drepte şi le arătă. Pe urmă cel de la stânga.

— Poţi să scuipi? îl întrebă Agustín, făcând cu ochiul spre Robert Jordan.

Fernando hârâi din gât şi scuipă mândru pe podeaua peşterii, apoi şterse cu piciorul.

— Mă, catâr băligos! îl mustră Pilar. Scuipă în foc dacă vrei numaidecât să te făleşti cu vitejia ta.

— N-aş fi scuipat pe jos, Pilar, dacă nu ne-am pregătit să plecăm de aici, răspunse cuviincios Fernando.

— Bagă de seamă unde scuipi azi, îl sfătui Pilar. S-ar putea să fie şi un loc de unde n-ai să mai pleci.

— Asta vorbeşte ca o cobe spurcată, zise Agustín. Simţea şi el nevoia să glumească, ceea ce era ó manifestare a tensiunii nervoase care îi stăpânea pe toţi.

— Glumesc, spuse Pilar.

— Şi eu, adăugă Agustín. Şi *me cago en la leche,* da' când om începe, am să fiu mulţumit.

— Ţiganul unde-i? îl întrebă Robert Jordan pe Eladio.

— La cai. Din gura peşterii poţi să-l vezi.

— Şi ce mai spune?

— Tremură de frică, răspunse Eladio zâmbind. Parcă îi făcea bine să vorbească despre frica altora.

— Ascultă, *Inglés*... începu Pilar.

Robert Jordan se uită la ea şi în aceeaşi clipă văzu cum i se cască gura şi o uimire de nedescris i se zugrăveşte pe faţă; se răsuci brusc spre gura peşterii şi întinse mâna după pistol. În gura peşterii, trăgând pătura la o parte cu o mână, cu vârful ţevii pistolului automat abia răsărit peste umăr, stătea Pablo cu trupul lui scund şi lat în spete, cu obrajii ţepoşi şi ochii mici, tiviţi cu roşu, care nu priveau spre nimeni anume.

— Tu... rosti Pilar nevenindu-i să creadă. Tu.

— Eu, răspunse Pablo cu glas liniştit.

Şi pătrunse în peşteră, zicând:

— *Hola, Inglés!* Am sus pe creastă cinci oameni din cetele lui Elias şi Alejandro, fiecare cu calul lui.

— Dar detonatorul şi focoasele? întrebă Robert Jordan. Şi materialele celelalte?

— Le-am aruncat în râu, acolo, la defileu, răspunse Pablo, tot fără să se uite la cineva anume. Da' m-am gândit cum să le facem să explodeze folosind o grenadă.

— Aşa m-am gândit şi eu, zise Robert Jordan.

— Aveţi ceva de băut? întrebă Pablo cu glas sfârşit.

Robert Jordan îi întinse sticla, şi Pablo înghiţi cu grabă, apoi se şterse la gură cu dosul mâinii.

— Ce s-a întâmplat cu tine? îl întrebă Pilar.

— *Nada*, rosti Pablo ştergându-se iar la gură. Nimic. M-am întors.

— Da’ ce-a fost?

— Nimic. Am avut o clipă de slăbiciune. Am fugit, da’ am venit îndărăt.

Pe urmă se întoarse spre Robert Jordan zicând;

— *En el fondo, no soy cobarde*. În adâncul sufletului nu sunt laş.

Dar eşti multe altele, foarte multe altele, gândi Robert Jordan. Al dracului să fiu dacă nu eşti. Da-mi pare bine că te văd, mă fecior de căţea!

— Cinci oameni e tot ce-am putut strânge de la Elias şi Alejandro, spuse Pablo. De când am plecat de aici, nu m-am dat jos de pe cal. Cu nouă oameni niciodată nu mai făceaţi voi treaba. Niciodată. Mi-am dat seama încă de noaptea trecută, după ce ne-a lămurit *Inglés* cum o să lucrăm. Niciodată. La postul din vale sunt şapte oameni, cu un caporal. Ia să zicem că dă cineva alarma sau că ăia au să se împotrivească? Acum se uita deschis la Robert Jordan: Când am plecat, gândeam c-o să-ţi dai seama că e ceva cu neputinţă de făcut şi-ai să te laşi păgubaş. Da’ după ce-am aruncat materialele tale, am înţeles altfel lucrurile.

— Mă bucur să te văd, îi spuse Robert Jordan. Şi veni lângă el. O să ne descurcăm bine şi cu grenadele. Are să meargă. Celelalte nu mai contează acuma.

— Nu! se împotrivi Pablo. Nimic n-am făcut şi nu fac de dragul tău. Eşti o cobe rea. Toate astea de la tine se trag. Şi cu Sordo la fel. Da’ după ce ţi-am aruncat materialele, m-am simţit prea însingurat.

— Mă-ta… zise Pilar.

— Aşa că m-am dus călare să fac rost de oameni, ca să putem duce totul la bun sfârşit. Am adus cei mai buni oameni pe care i-am găsit. I-am lăsat sus pe creastă, ca să pot vorbi mai întâi cu tine. Ei cred că eu îs comandant.

— Tu eşti, rosti Pilar. Dacă vrei să fii.

Pablo se uită la ea şi nu spuse nimic. Apoi vorbi domol şi liniştit:

— Am cugetat îndelung după treaba cu Sordo. Şi cred că dacă trebuie s-o facem, atunci se cuvine s-o facem cu toţii. Da’ tu, *Inglés…* pe tine te urăsc fiindcă ne-ai adus asta pe cap.

— Da’ ia ascultă, Pablo… începu Fernando. Avea buzunarele pline de grenade, o bandulieră cu cartuşe atârnată pe umăr şi

tot mai ştergea cu pâine vasul din care mâncase. Nu crezi că putem duce la bun sfârşit treaba asta? Alaltăieri noapte erai încredinţat că da, cel puţin aşa ai spus.

— Mai umple-i o dată strachina, îi spuse Pilar Mariei, în batjocură. Pe urmă lui Pablo, cu privirile îmblânzite: Ei, şi vasăzică te-ai întors, da?

— Da, femeie, rosti Pablo.

— Atunci fii binevenit, zise Pilar. N-am crezut că te puteai dovedi chiar dărăpănătura care păreai a fi.

— După ce faci asemenea treabă, te cuprinde o însingurare cu neputinţă de îndurat, mărturisi Pablo cu glas domol.

— Cu neputinţă de îndurat, îl maimuţări Pilar. Cu neputinţă s-o înduri tu vreme de un sfert de ceas.

— Nu mă lua în râs, femeie. M-am întors îndărăt.

— Şi eşti binevenit, repetă Pilar. N-ai auzit când ţi-am spus-o prima dată? Bea-ţi cafeaua şi hai să mergem. Atâta panoramă mă oboseşte.

— Aveţi cafea? întrebă Pablo.

— Sigur c-avem, răspunse Fernando.

— Dă-mi şi mie, Maria, ceru Pablo. Tu ce mai faci? Dar întrebă fără să se uite la ea.

— Fac bine, răspunse Maria şi-i aduse o cană de cafea. Vrei şi mâncare?

Dar el clătină din cap.

— *No me gusta estar solo*, continuă Pablo să-i explice lui Pilar, ca şi când nimeni altcineva nu s-ar mai fi aflat de faţă. Nu-mi place să fiu singur. *Sabes?* Ieri, când am fost toată ziua singur, dar am lucrat pentru folosul tuturor, nu m-am simţit însingurat. Da' noaptea asta! *Hombre! Qué mal lo pasé!*

— Înaintaşul tău, vestitul Iuda Iscariotul, s-a spânzurat singur, rosti Pilar.

— Nu vorbi aşa cu mine, femeie, se plânse Pablo. N-ai văzut? M-am întors îndărăt. Nu pomeni de Iuda şi nici de alte asemenea lucruri. Am venit îndărăt.

— Ce fel de oameni îs ăia de i-ai adus? îl întrebă Pilar. Ai adus barem ceva care să merite osteneala?

— Son *buenos,* răspunse Pablo. Încercă s-o privească drept în ochi, apoi îşi mută privirea.

— *Buenos y bobos.* Buni şi proşti. Gata să moară şi toate celelalte. A *tu gusto.* După gustul tău. Aşa cum îţi plac ţie.

Pablo se uită din nou drept în ochii lui Pilar, dar de data asta nu-şi mai mută privirea. Continuă s-o privească pătrunzător, cu ochii lui ca de porc, mici şi tiviţi cu roşu.

— Ascultă, îi spuse Pilar, şi glasul ei aspru suna iarăşi duios. Ascultă, Pablo. Cred că dacă un om a avut odată ceva într-însul, totdeauna mai păstrează ceva din ce-a avut.

— *Listo,* spuse Pablo, privind-o acum deschis şi pătrunzător, drept în ochi. Sunt gata pentru ce-are să aducă ziua de azi.

— Sunt încredinţată că ai venit îndărăt, îi răspunse Pilar. O cred cu tărie. Da', *hombre,* departe ai mai fost plecat.

— Mai dă-mi să trag o înghiţitură din sticla ta, îi spuse Pablo lui Robert Jordan. Şi haideţi să pornim.

Capitolul treizeci şi nouă

Pe întuneric au suit coasta pieptişă, tot prin pădurea de brad, până la strunga îngustă din vârf. Toţi erau încărcaţi din greu şi urcau încet. Şi caii erau încărcaţi, cu poverile legate pe şei.

— Dacă se iveşte nevoia, tăiem legăturile şi le lepădăm într-o clipă, spusese Pilar. Da' cu tot calabalâcul ăsta, de l-am putea păstra, punem pe picioare altă tabără.

— Şi restul de muniţie? întrebase Robert Jordan, în vreme ce ceilalţi legau baloturile.

— În samarele de colo.

Robert Jordan simţea în spate povara raniţei grele, pe gât apăsarea gulerului bluzei cu buzunarele pline de grenade, pe coapse greutatea pistolului şi a buzunarelor umflate de încărcătoarele pistolului-mitralieră. În gură avea gustul cafelei, în mâna dreaptă ţinea pistolul-mitralieră şi cu stânga trase în sus gulerul bluzei, ca să uşureze apăsarea curelelor raniţei.

— *Inglés,* îi spuse Pablo, apropiindu-se în spatele lui, pe întuneric.

— Spune, Pablo.

— Ăştia de-au venit cu mine cred că avem să izbândim, fiindcă eu i-am chemat. Să nu spui nimic ce i-ar putea dezamăgi.

— Bine, făgădui Robert Jordan. Da' să facem aşa fel ca să izbândim.

— Au cinci cai, *sabes*? spuse Pablo precaut.

— Bine, răspunse Robert Jordan. O să ţinem toţi caii la un loc.

— Bine, încuviinţă şi Pablo şi nu mai spuse nimic.

N-am crezut niciodată că te-ai fi convertit cu totul în drumul spre Emaus, bătrâne Pablo, gândi Robert Jordan. Nu. Întoarcerea ta a fost destulă minune. Nu cred c-are să mai fie vreodată discuţie cu privire la trecerea ta în rândul sfinţilor.

— Cu ăştia cinci am să mă descurc la postul de vale tot aşa de bine cum ar fi făcut şi Sordo, anunţă Pablo. Am să tai firele de telefon şi pe urmă cad asupra podului, aşa cum ne-am înţeles.

Am vorbit despre toate astea abia acum zece minute, gândi Robert Jordan. Oare de ce o fi reîncepând…

— Există o ieşire ca să putem ajunge la Gredos, urmă Pablo. E-adevărat. Am cugetat mult la chestia asta.

Îmi vine să cred că ai avut o nouă iluminare în minutele din

urmă, îşi spuse Robert Jordan. Ai trăit o nouă revelaţie. Dar nu încerca să mă convingi că şi eu sunt unul dintre chemaţi. Nu, Pablo. Nu-mi cere nici să cred prea multe.

Chiar din momentul când Pablo intrase în peşteră şi spusese că are cinci oameni, Robert Jordan începuse să se simtă din ce în ce mai bine. Reapariţia lui Pablo risipise atmosfera de tragedie ce părea să învăluie întreaga acţiune încă de la pornirea ninsorii, iar după revenirea lui Pablo, simţise nu că i s-a întors norocul, fiindcă nu credea în noroc, ci că întreaga poveste luase o întorsătură mai bună şi devenise posibilă. Simţea cum în locul certitudinii eşecului, în sufletul lui creşte încrederea, aşa cum începe să se umple cu aer un cauciuc umflat cu o pompă de mână. Mai întâi diferenţa nu fusese sensibilă, deşi primele semne erau incontestabile, la fel ca atunci când pompa începe să lucreze, iar camera tresaltă puţin, dar acum creştea aşa cum se ridică fluxul sau cum urcă seva într-un copac, până ce începu să simtă înmugurirea acelei negări a fricii care înaintea bătăliei de multe ori i se preschimbase în adevărată fericire.

Era cel mai de seamă dar al lui, însuşirea care îl făcea să fie un om potrivit pentru război: putinţa nu de a nesocoti, ci de a dispreţui sfârşitul unei acţiuni, oricare ar fi fost el. Această calitate era nimicită de prea marea răspundere pentru soarta altora ori de necesitatea îndeplinirii unor acţiuni prost plănuite sau greşit concepute. Pentru că în astfel de împrejurări sfârşitul jalnic, insuccesul nu puteau fi ignorate. Nu era vorba de posibilitatea unui dezastru pentru propria-i persoană, ceea ce *putea* fi ignorat. Ştia că propria-i persoană nu însemna nimic, după cum ştia că nici moartea nu înseamnă nimic. Ştia că acesta era un adevăr, un adevăr tot atât de întemeiat ca şi toate celelalte adevăruri. În ultimele câteva zile aflase că el, împreună cu altă fiinţă pot să fie totul. Dar în adâncul sufletului simţea că aici era vorba de o excepţie.

Asta noi am trăit-o, îşi spuse Robert Jordan. Aici am fost cum nu se poate mai norocos. Şi mi-a fost dată, probabil, fiindcă nici când n-am cerut-o. Un asemenea dar nu-ţi poate fi răpit şi nici nu-l poţi pierde. Dar acum, în dimineaţa asta, e ceva sfârşit şi încheiat, şi tot ce ne-a mai rămas este treaba pe care o avem de îndeplinit.

Şi ia ascultă, îşi spuse Robert Jordan, mă bucur să te văd recăpătând un lucru ce ţi-a lipsit în chip dureros o anumită

vreme. E drept că atunci era aproape pierdut. Un timp, mi-a fost destul de ruşine din pricina ta. Numai că eu eram tu. Nu eu puteam fi cel chemat să te judec. Amândoi ne aflam într-o stare jalnică. Şi tu, şi eu, şi noi doi împreună. Acuma, s-o lăsăm. Nu mai gândi ca un schizofrenic. Hai să le luăm pe rând. Eşti din nou pe picioare. Dar ascultă, nu trebuie să te gândeşti numai la fată de dimineaţă şi până seara, în clipa de faţă nu eşti în stare să faci altceva pentru binele ei decât s-o ţii departe de treaba la care ai pornit; iar asta o faci. Dacă te poţi încrede în aparenţe, e limpede că au să fie cai destui. Prin urmare, tot ce poţi face mai temeinic în folosul ei e să-ţi îndeplineşti bine misiunea, s-o îndeplineşti repede şi bine şi pe urmă s-o ştergi degrabă, iar gândindu-te la ea, doar îţi bagi singur beţe în roate. Prin urmare, nu te gândi deloc la ea.

După ce îşi încheie astfel gândurile, o aşteptă pe Maria s-ajungă lângă el împreună cu Pilar, cu Rafael şi caii.

— *Ei, guapa,* rosti Robert Jordan în întuneric, cum te simţi?

— Bine, Roberto, răspunse fata.

— Să nu-ţi faci niciun fel de griji, o îmbărbăta Robert Jordan şi, trecându-şi pistolul în stângă, îi puse mâna pe umăr.

— Nu-mi fac, îl asigură Maria.

— Totul e rânduit cât se poate de bine, urmă el. Rafael are să stea cu tine, la cai.

— Aş fi mult mai bucuroasă dacă am putea fi împreună.

— Nu. Nicăieri nu poţi fi mai de folos decât la cai.

— Bine, încuviinţă Maria. Acolo am să fiu.

Chiar atunci unul dintre cai necheză, şi din golul de sub spărtura dintre stânci un altul îi răspunse cu un nechezat ce se sparse într-un sunet răguşit.

Robert Jordan zări înaintea lui, prin întuneric, mogâldeţele celorlalţi cai. Grăbi pasul şi ajunse lângă ei odată cu Pablo. Oamenii stăteau în picioare, alături de cai.

— *Salud!* rosti Robert Jordan.

— *Salud!* răspunseră ceilalţi din întuneric.

Dar feţele nu putea să le vadă.

— Ăsta-i *Inglés* care merge împreună cu noi, îi vesti Pablo. El e cu dinamita.

Nimeni nu răspunse nimic. Probabil că dăduseră din cap, în întuneric.

— Hai să mergem, Pablo, spuse unul dintre oameni. Nu mai

trece mult şi dă ziua peste noi.

— Aţi mai adus ceva grenade? întrebă un altul.

— Am adus berechet, răspunse Pablo. Luaţi-vă câte vreţi când om pleca de lângă cai.

— Atuncea haideţi să mergem, îi îndemnă altcineva. Am stat şi te-am aşteptat aici jumătate de noapte.

— *Hola,* Pilar, salută încă unul când femeia ajunse pe creastă.

— *Qué me maten*[37] dacă ăsta nu-i Pepe, zise Pilar cu glas răguşit. Ce mai faci, ciobane?

— Bine, răspunse cel întrebat. *Dentro de la gravedad.*

— Ce-ai încălecat? îl întrebă Pilar.

— Surul lui Pablo, răspunse celălalt. Ăsta o dată cal!

— Haideţi, îi grăbi altcineva. Haideţi să mergem. Nu folosim nimic dacă om sta şi-om flecări aicea.

— Tu ce mai faci, Elicio? întrebă Pilar pe când omul încăleca.

— Ce-aş putea să fac? veni răspunsul morocănos. Hai, femeie, hai să mergem, c-avem treabă.

Pablo încălecă pe murgul cel înalt.

— Ţineţi-vă gura şi veniţi după mine, le porunci Pablo. Vă duc la locul unde o să lăsăm caii.

[37] Să mor eu.

Capitolul patruzeci

În vremea cât Robert Jordan dormise, în vremea cât pusese la cale distrugerea podului şi în vremea pe care o petrecuse împreună cu Maria, Andrés făcuse doar slabe progrese. Până ce ajunsese în liniile republicane, mersese peste dealuri şi printre liniile fasciste pe cât de repede poate merge prin întuneric un ţăran sănătos când cunoaşte terenul. Dar prin liniile republicane înainta grozav de încet.

În teorie, n-ar fi avut de făcut decât să arate permisul de liberă trecere dat de Robert Jordan, parafat cu sigiliul *S.I.A.,* şi mesajul întărit cu acelaşi sigiliu, iar apoi să fie îndrumat cu cea mai mare grabă către destinaţie. Dar încă de la început, în prima linie a frontului dăduse peste comandantul de companie care privise misiunea lui cu o gravitate de bufniţă bănuitoare.

Îl urmase pe acest comandant de companie până la postul de comandă al batalionului, unde comandantul de batalion, fost frizer înainte de mişcare, se arătase plin de entuziasm când auzise în ce constă misiunea lui Andrés. Comandantul de batalion, pe nume Gomez, îl făcuse de două parale pe comandantul de companie pentru prostia dovedită, l-a bătut pe Andrés cu palma pe spate, l-a cinstit cu un pahar de rachiu prost şi i-a spus că el însuşi, fostul frizer, dorise totdeauna să fie *guerrillero.* Pe urmă îşi trezise adjutantul, îi încredinţase comanda batalionului şi trimisese ordonanţa să-l scoale şi să-l aducă la postul de comandă pe motociclistul pus la dispoziţia sa. În loc să-l trimită pe Andrés cu motociclistul în interior, la comandamentul brigăzii, Gomez hotărâse să-l ducă chiar el acolo, ca să urgenteze lucrurile, şi, împreună cu Andrés, care se trudea din răsputeri să se ţină cu mâinile de şaua dinaintea lui, porniseră, trosnind şi bubuind, să salte pe drumul de munte măcinat de bombe, printre cele două şiruri de copaci uriaşi, iar farul motocicletei se plimba peste trunchiurile lor spoite cu var şi locurile unde varul şi coaja arborilor fuseseră găurite şi smulse de schije ori de gloanţe în timpul luptelor date de-a lungul şoselei în prima vară după mişcare. Cotiseră în micul orăşel cu acoperişuri distruse, fostă reşedinţă a districtului muntos, în care se afla comandamentul brigăzii, şi Gomez frânase ca un alergător de *dirt-track,* sprijinise motocicleta de zidul casei, apoi dăduse buzna peste santinela somnoroasă, ce

luase alene poziţie şi intrase în încăperea mare, cu pereţii acoperiţi de hărţi, unde un ofiţer ameţit de somn şi cu un cozoroc verde pe frunte şedea la birou, având dinainte o lampă, două telefoane şi un exemplar din *Mundo Obrero.*

Ofiţerul acesta ridică privirile spre Gomez şi spuse:

— Ce cauţi aici? N-ai auzit încă niciodată că există şi telefon?

— Trebuie să-l văd pe locotenent-colonel, răspunse Gomez.

— Doarme, spuse ofiţerul. Ţi-am văzut farurile motocicletei de la o milă coborând pe şosea. Vrei să ne aduci pe cap un bombardament?

— Cheamă-l pe locotenent-colonel, insistă Gomez. E o chestiune de cea mai mare importanţă.

— Ţi-am spus doar că doarme, se răsti ofiţerul. Ce soi de bandit ai mai adus aici cu tine? întrebă ofiţerul, făcând semn spre Andrés.

— E un *guerrillero* venit din partea cealaltă a frontului cu un mesaj de cea mai mare importanţă pentru generalul Golz, care comandă atacul ordonat pentru astăzi în zori dincolo de Navacerrada, explică Gomez, nervos şi grăbit. Pentru numele lui Dumnezeu, scoală-l o dată pe *teniente-coronel.*

Ofiţerul se uită la el cu ochii umflaţi de somn şi umbriţi de celuloidul verde.

— Aţi înnebunit cu toţii, zise ofiţerul. N-am auzit de niciun general Golz şi de niciun atac. Ia-ţi de-aici vânătorul şi întoarce-te la tine la batalion.

— Îţi spun să-l scoli pe *teniente-coronel!* se răsti Gomez, şi Andrés văzu cum i se încleştează fălcile.

— Du-te şi te... răspunse alene ofiţerul şi se întoarse cu spatele.

Gomez trase din toc pistolul greu, tip „Star” de 9 mm. şi-l înfipse în umărul ofiţerului, strigând:

— Scoală-l, fascist ticălos! Scoală-l numaidecât sau te împuşc pe loc!

— Hai, linişteşte-te, spuse ofiţerul. Voi, toţi frizerii ăştia, sunteţi nişte emotivi.

Andrés văzu la lumina lămpii cum chipul lui Gomez se contractă de ură. Dar nu spuse nimic altceva decât:

— Scoală-l!

— Ordonanţă! strigă ofiţerul cu glas dispreţuitor.

Un ostaş apăru în uşă, salută şi imediat dispăru din nou.

— E cu logodnica, îi vesti ofiţerul şi începu să-şi citească jurnalul. Puteţi fi siguri c-are să se bucure când v-o vedea.

— Ăştia de-alde tine zădărnicesc orice efort de a câştiga războiul, îi spuse Gomez ofiţerului de stat-major.

Ofiţerul nici nu-l luă în seamă. Pe urmă, continuând să citească, rosti ca pentru sine:

— Ciudat ziar mai e şi ăsta!

— Atuncea de ce nu citeşti *El Debate?* Ăla-i ziarul tău, spuse Gomez, pomenind numele principalului organ catolic-conservator ce apărea la Madrid înainte de mişcare.

— Nu uita că-ţi sunt superior şi că un raport întocmit de mine cu privire la comportarea ta are greutate, îl ameninţă ofiţerul, fără să ridice privirile. N-am citit niciodată *El Debate*. Să nu te joci cu acuzaţii false.

— Nu. Tu citeşti A.B.C.[38]*,* răspunse Gomez. Armata e încă infectată cu oameni din soiul tău. Cu specialişti ca de-alde tine. Da' n-are să fie totdeauna. Suntem strânşi în cleşte între nepricepuţi şi cinici. Dar pe unii o să-i învăţăm şi pe alţii o să-i îndepărtăm.

— Epurăm, ăsta-i cuvântul care-ţi trebuie, spuse ofiţerul, tot fără să se uite la Gomez. Uite, spune aici cum sunt epuraţi tot mai mulţi dintre ruşii tăi cei vestiţi. În ziua de azi ăştia curăţă mai rău decât sarea amară.

— Zi-i cum vrei, continuă Gomez înfierbântat. Zi-i cum i-ai zice, numai să fie odată lichidaţi cei de teapa ta.

— Lichidaţi, repetă în batjocură ofiţerul, ca şi cum ar fi vorbit singur. Alt cuvânt nou, cu slabe urme de castiliană în el.

— Atunci împuşcaţi, spuse Gomez. Asta e pe castiliană. Eşti în stare să-l înţelegi?

— Da, măi omule, da nu vorbi aşa de tare. În afară de *teniente-coronel,* mai sunt şi alţii care dorm la statul ăsta major al brigăzii, şi agitaţia ta mă plictiseşte. De asta m-am bărbierit totdeauna singur. Nu mi-a plăcut niciodată conversaţia.

Gomez se uită la Andrés şi clătină din cap. Ochii îi străluceau de umezeala ce poate izvorî din furie şi ură. Dar clătină din cap şi nu spuse nimic, păstrând întâmplarea în minte pentru cândva în viitor. Multe le păstrase în minte în acel an şi jumătate în care ajunsese la comanda unui batalion din Sierra şi acum, când locotenent-colonelul intră în cameră, îmbrăcat în pijama, luă

[38] Ziar monarhist.

poziţia de drepţi şi salută.

Locotenent-colonelul Miranda, un bărbat mărunt şi cenuşiu la faţă, care fusese militar, toată viaţa, pierduse dragostea nevestei la Madrid, în vreme ce el îşi pierdea digestia în Maroc, şi devenise republican fiindcă îşi dăduse seama că altminteri nu poate divorţa de nevastă (de recuperarea digestiei nici nu mai putea fi vorba) şi intrase în războiul civil cu gradul de locotenent-colonel. Şi nu avea decât o singură ambiţie: să termine războiul cu acelaşi grad. Apărase bine sectorul Sierra şi voia să fie lăsat în pace acolo ca să-l apere de câte ori ar fi fost atacat. În război se simţea mult mai bine cu sănătatea, probabil din pricina reducerii forţate a mâncărurilor cu carne, păstra un stoc uriaş de bicarbonat, îşi bea în fiecare seară *whiskey*-ul, amanta lui de douăzeci şi trei de ani era pe cale să-i nască un copil, ca aproape toate celelalte fete ce se înrolaseră ca *milicianas* în iulie trecut, iar acum pătrunse în încăpere, dădu din cap, răspunzând la salutul lui Gomez, şi îi întinse mâna.

— Ce te-aduce încoace, Gomez? întrebă, apoi se adresă imediat ofiţerului de la birou, şeful secţiei lui de operaţiuni: Dă-mi o ţigară, te rog, Pepe.

Gomez îi arătă hârtiile lui Andrés, dimpreună cu mesajul. Locotenent-colonelul cercetă în fugă *salvoconducto,* se uita la Andrés, dădu din cap şi zâmbi, apoi cercetă, plin de curiozitate, mesajul. Pipăi sigiliul, îl încercă atent cu arătătorul, pe urmă îi restitui lui Andrés şi permisul de liberă trecere, şi pacheţelul de mătase.

— E grea tare viaţa acolo în munţi? întrebă.

— Nu, să trăiţi, tovarăşe locotenent-colonel, răspunse Andrés.

— Şi ţi s-a spus cam unde ar putea fi găsit cât mai repede cartierul generalului Golz?

— La Navacerrada, să trăiţi, tovarăşe locotenent-colonel, răspunse Andrés. *Inglés* zicea că trebuie să se afle undeva aproape de Navacerrada, în spatele frontului şi pe partea dreaptă.

— Ce *Inglés?* întrebă domol locotenent-colonelul.

— *Inglés* care a venit la noi să lucreze cu dinamita.

Locotenent-colonelul încuviinţă dând din cap. Iată că îi apărea pe neaşteptate în faţă încă una dintre curiozităţile inexplicabile ale acestui război: *„Inglés* care a venit la noi să lucreze cu dinamita”.

— Ar fi mai bine să-l duci dumneata, Gomez, cu motocicleta, sugeră locotenent-colonelul. Scrie-le un *salvoconducto* foarte drastic către *Estado Mayor* al generalului Golz şi dă-mi-l să-l semnez, spuse apoi către ofiţerul cu cozoroc de celuloid verde. Scrie-le la maşină, Pepe. Ia de aici datele – şi îi făcu semn lui Andrés să dea permisul de liberă trecere – şi să pui sigiliu dublu. Pe urmă se întoarse spre Gomez: În noaptea asta o să ai nevoie de documente speciale. Aşa şi trebuie să fie. Trebuie lucrat cu atenţie deosebită când se pregăteşte o ofensivă Am să-ţi dau un document cât se poate de tare. După asta se adresă lui Andrés, cu multă bunăvoinţă: Ai dori ceva? De mâncare ori de băut?

— Nu, să trăiţi, tovarăşe locotenent-colonel, refuză Andrés. Nu mi-e foame. Mi-au dat coniac la cel din urmă comandament, şi încă unul m-ar ameţi.

— Ai observat vreo mişcare ori vreo activitate deosebită în faţa sectorului meu de front când ai trecut pe-acolo? întrebă politicos locotenent-colonelul.

— Ca de obicei, să trăiţi, tovarăşe locotenent-colonel. Linişte. Linişte.

— Nu cumva te-am mai văzut eu la Cercedilla?. cum vreo trei luni? întrebă locotenent-colonelul.

— Da, tovarăşe locotenent-colonel.

— Mi-am dat seama numaidecât, urmă locotenent-colonelul, bătându-l cu palma pe umăr. Erai împreună cu bătrânul, cu Anselmo. Ce mai face bătrânul?

— E sănătos, tovarăşe locotenent-colonel, îi comunică Andrés.

— Bine. Asta mă bucură, spuse locotenent-colonelul.

Ofiţerul îi prezentă ce scrisese la maşină, iar el citi atent şi semnă hârtia.

— Acuma trebuie să vă grăbiţi, le spuse lui Gomez şi lui Andrés. Bagă de seamă cum mergi cu motocicleta, îi atrase atenţia lui Gomez. Aprinde farurile. Din pricina unui singur vehicul n-are să se întâmple nimic, şi trebuie să fii foarte atent. Transmiteţi omagiile mele tovarăşului general Golz. Ne-am cunoscut după Peguerinos. Şi le strânse mâinile la amândoi. Închide hârtiile în buzunarul dinăuntru, îl sfătui pe Gomez. Pe motocicletă se face curent tare.

După ce plecară cei doi, locotenent-colonelul se duse la un dulap, scoase o sticlă şi un pahar, îşi turnă nişte *whiskey* şi umplu paharul cu apă dintr-un ulcior de pământ aşezat pe

podea, lângă perete. Pe urmă, ţinând paharul în mână şi sorbind foarte încet din *whiskey*, rămase în faţa hărţii celei mari, atârnată pe perete, şi studie posibilităţile de ofensivă în regiunea de dincolo de Navacerrada.

— Mă bucur grozav că e vorba de Golz şi mi de mine, rosti în cele din urmă adresându-se ofiţerului aşezat la birou.

Ofiţerul nu răspunse şi, mutându-şi privirile de la hartă la ofiţer, locotenent-colonelul îl văzu cum doarme cu capul sprijinit pe braţe. Se duse la birou şi aşeză cele două telefoane aşa fel ca fiecare să stea lipit de capul ofiţerului, unul la stângă şi unul în dreapta. După aceea se întoarse la dulap, îşi turnă un alt pahar de *whiskey,* adăugă apă şi reveni în faţa hărţii.

Ţinându-se zdravăn de şaua lui Gomez, care şedea aplecat asupra coarnelor ghidonului, Andrés îşi lăsă capul în piept pentru a se apăra de vânt, în vreme ce motocicleta gonea, păcănind zgomotos prin întunericul spart de lumina farului şi peste drumul de ţară întins lucitor printre siluetele înalte şi negre ale plopilor de pe margini, nedesluşit şi galben-prăfos când coborî în ceaţă de-a lungul unui curs de apă, din nou clar şi pietros când începu să urce, iar în faţa lor, la răscruci, farurile arătau vederii mogâldeţele cenuşii ale camioanelor ce coborau goale dinspre munte.

Capitolul patruzeci şi unu

Pablo opri şi descălecă în întuneric. Robert Jordan auzi scârţâitul şeilor, răsuflările adânci ale oamenilor ce descălecau şi zăngănit de zăbală când unul dintre cai scutură din cap. Simţi mirosul cailor, mirosul de îmbrăcăminte nespălată şi îmbibată de sudoarea din timpul somnului al noilor-veniţi şi mirosul de fum şi sudoare al celor ce dormiseră în peşteră. Pablo stătea alături de el şi Robert Jordan primea în nări mirosul lui metalic, de vin trezit, asemănător cu gustul unei monezi de aramă ţinută în gură. Îşi aprinse o ţigară, ascunzându-i lumina în palma făcută căuş, trase adânc din ea şi îl auzi pe Pablo spunând în şoaptă:

— Adă sacul de grenade, Pilar, cât împiedicăm noi caii.

— Agustín, zise Robert Jordan cu glas scăzut, tu şi Anselmo veniţi cu mine la pod. Ai sacul cu încărcătoare pentru *máquina?*

— Îl am, răspunse Agustín. Cum să nu-l am?

Robert Jordan păşi spre locul unde Pilar, ajutată de Primitivo, dădea jos samarele şi şaua din spinarea unui cal.

— Ascultă, femeie, zise în şoaptă.

— Ce mai ai de spus? şopti Pilar cu glas răguşit, desfăcând chinga de sub burta calului.

— Ai înţeles că nu trebuie pornit niciun fel de atac împotriva postului până ce nu auzi bombele?

— De câte ori trebuie să mi-o mai spui? se miră Pilar. Ai început să semeni a babă, *Inglés.*

— Doar ca să mai verific o dată, explică Robert Jordan. Iar după ce distrugeţi postul, căderi îndărăt asupra podului şi acoperiţi şoseaua dinspre creastă şi flancul meu stâng.

— De prima dată când ne-ai arătat am înţeles la fel de bine cum aş înţelege şi dacă mi-ai spune încă de o mie de ori, şopti Pilar. Vezi-ţi de treburile tale.

— Nimeni nu face nicio mişcare, nici nu trage măcar un foc de armă, nici nu aruncă măcar o singură grenadă până nu aude c-a început bombardamentul, continuă Robert Jordan cu glas stins.

— Nu mă mai bate la cap, şopti Pilar supărată. Am înţeles treaba asta încă de când am fost la Sordo.

Robert Jordan se duse spre Pablo, ocupat acum cu priponitul cailor.

— Numai pe cei care ar putea să se sperie i-am împiedicat, îl vesti Pablo. Pe ăştilalţi i-am priponit aşa fel că ajunge să

smunceşti o dată de pana căpăstrului ca să-i şi dezlegi. Vezi?

— Bine.

— Am să le arăt fetei şi ţiganului cum să umble cu ei, urmă Pablo.

Oamenii aduşi de el stăteau deoparte, în grup, sprijiniţi în carabine.

— Ai înţeles bine totul? întrebă Robert Jordan.

— Cum să nu înţeleg? răspunse Pablo. Nimicim postul. Tăiem firele telefonului. Cădem îndărăt asupra podului. Apărăm podul până când îl arunci în aer.

— Şi nu face nimeni nicio mişcare până când nu începe bombardamentul.

— Chiar aşa.

— Bine. Vă urez noroc.

Pablo mormăi ceva. Şi pe urmă spuse: Ai să ne acoperi bine retragerea cu *máquina* şi cu *máquina* ta cea mică, aşa-i. *Inglés?*

— *De la primera,* răspunse Robert Jordan. Clasa întâi.

— Atuncea… adăugă Pablo. Nu mai e nimic. Da' în clipa aceea trebuie să fii cu mare luare-aminte, *Inglés*. Treaba asta nu se poate face uşor, ci numai dacă eşti cu multă luare-aminte.

— La *máquina* am să fiu chiar eu, îl asigură Robert Jordan.

— Da' te pricepi bine s-o mânuieşti? Fiindcă n-am deloc chef să fiu împuşcat de Agustín, aşa burduşit cu gânduri bune cum e el.

— Mă pricep de minune. Te rog să mă crezi. Iar dacă Agustín are să mânuiască o *máquina* ori cealaltă, am eu grijă s-o ţină cât mai departe de tine. Departe, departe, cât mai departe.

— Atunci asta-i tot, spuse Pablo. Apoi rosti încet şi tainic: Tot n-avem cai destui.

Mare porc de câine, gândi Robert Jordan. Ori şi-o fi închipuind că nu l-am înţeles din primul moment?

— Eu umblu pe jos, îi răspunse Robert Jordan. Caii sunt treaba ta.

— Ba nu, *Inglés*, o să ai şi tu cal, şopti în taină Pablo. Au să fie cai pentru noi toţi.

— Asta te priveşte, zise Robert Jordan. Pe mine nu trebuie să mă pui la socoteală. Ai destule cartuşe pentru *máquina* ta cea nouă?

— Am, răspunse Pablo. Toate cartuşele luate de la cavalerist. N-am tras decât patru, de încercare. Am încercat *máquina* asta

ieri, prin munţii cei înalţi.

— Acuma pornim, vesti Robert Jordan. Trebuie să fim fiecare la locul nostru devreme şi bine ascunşi.

— Pornim cu toţii, încuviinţă Pablo. *Suerte*[39]*, Inglés.*

Mă întreb ce-o fi mai punând la cale, ticălosul, îşi spuse Robert Jordan. Dar sunt aproape sigur că ştiu. Ei, e treaba lui, nu a mea. Mulţumesc lui Dumnezeu că nu-i cunosc pe noii-veniţi.

Întinse braţul şi spuse:

— *Suerte,* Pablo.

Iar mâinile li se încleştară în întuneric.

Când întinsese braţul, Robert Jordan se aşteptase să aibă senzaţia că apucă o reptilă sau că atinge un lepros. Nu ştia cum are să fie mâna lui Pablo. Dar pe întuneric, mâna lui Pablo îl prinse cu putere şi-l strânse cu sinceritate, iar el îi răspunse la fel. Pe întuneric, mâna lui Pablo era onestă, şi contactul cu ea îi pricinui lui Robert Jordan cel mai straniu simţământ trăit în dimineaţa aceea.

Acum trebuie să fim aliaţi, gândi. Totdeauna au existat multe strângeri de mână între aliaţi. Fără să mai punem la socoteală decoraţiile şi pupăturile pe amândoi obrajii, gândi mai departe. Mă bucur că nu trebuie să facem aşa ceva. Bănuiesc că toţi aliaţii sunt la fel ca noi. *Au fond*[40]*,* toţi se urăsc unii pe alţii. Dar ciudat om mai e Pablo ăsta.

— *Suerte,* Pablo, repetă Robert Jordan şi strânse cu putere mâna aceea ciudată, puternică şi neşovăitoare. Am să-ţi acopăr straşnic retragerea. Poţi să fii fără grijă.

— Îmi pare rău că ţi-am luat materialele, mărturisi Pablo. A fost o neînţelegere.

— În schimb, ai adus ce ne trebuia.

— Şi nu mai sunt supărat pe tine din pricina trebii ăsteia cu podul, *Inglés,* urmă Pablo. Acuma cred c-o s-o încheiem cu bine.

— Ce faceţi voi doi acolo? Începeţi să fiţi *maricones?* spuse Pilar, răsărind pe neaşteptate în întuneric alături de ei. Asta-i tot ce-ţi mai lipsea, adăugă femeia, adresându-se doar lui Pablo. Dă-i drumul, *Inglés*, termină repede cu rămasul bun, până n-apucă ăsta să-ţi fure şi ce dinamită ţi-a mai rămas.

— Tu nu mă înţelegi pe mine, femeie, spuse Pablo. Eu şi cu *Inglés* ne înţelegem unul pe celălalt.

---

[39] Noroc.

[40] De fapt (franc.).

— Nimeni nu te poate înţelege pe tine. Nici Dumnezeu şi nici maică-ta, răspunse Pilar. Şi nici eu. Dă-i drumul, *Inglés*. Ia-ţi rămas bun de la tunsa ta şi vezi-ţi de cale. *Me cago en tu padre,* da-ncep să cred că ţi-e teamă să vezi taurul ieşind în arenă.

— Mă-ta… zise Robert Jordan.

— Zici aşa fiindcă tu n-ai avut, şopti veselă Pilar. Acuma dă-i drumul, fiindcă ard de nerăbdare să începem odată şi să terminăm povestea. Du-te la oamenii tăi, îl îndemnă Pilar pe Pablo. Cine poate şti cât îi mai ţine hotărârea asta întunecată? Ai acolo doi oameni pe care nu i-aş schimba cu tine. Ia-ţi-i şi du-te.

Robert Jordan îşi săltă raniţa în spinare şi porni către cai, s-o găsească pe Maria.

— Cu bine, *guapa,* îi ură Robert Jordan. Am să mă întorc repede.

În clipa aceea totul din jur îi pricinuia un simţământ ca de vis: parcă ar fi mai spus o dată tot ce spunea, ori parcă ar fi fost un tren în mers, sau mai degrabă parcă trenul mergea, iar el stătea pe peronul unei gări.

— Cu bine, Roberto, răspunse fata. Fii cu băgare de seamă.

— Bineînţeles, o linişti Robert Jordan. Plecă încet capul, vrând s-o sărute, dar raniţa îi căzu înainte, peste ceafă, făcându-l să se izbească tare cu fruntea de fruntea ei. Şi în aceeaşi clipă ştiu că şi asta se mai întâmplase o dată, cândva.

— Să nu plângi, îi spuse Robert Jordan, stânjenit nu numai de povara din spate.

— Nu plâng, zise Maria. Da’ să te întorci repede.

— Să nu te sperii când ai să auzi împuşcăturile. Trebuie să te aştepţi la multe, multe împuşcături.

— Nu. Da’ numai să te întorci repede.

— Cu bine, *guapa,* spuse tulburat Robert Jordan.

— *Salud*, Roberto.

Nu se mai simţise atât de tânăr de când luase trenul de la Red Lodge către Billings, unde trebuia să schimbe şi să ia altul, ca să se ducă pentru prima oară la şcoală. Îi fusese teamă de călătoria aceea, dar nu vrusese să afle nimeni, şi la gară, cu puţin înainte de a-i lua conductorul valiza, se urcase pe scara vagonului, iar taică-su îl sărutase de rămas bun, spunându-i: „Fie ca Domnul să vegheze asupra ta şi a mea atâta vreme cât vom rămâne departe unul de celălalt. Taică-su fusese un om foarte evlavios

şi rostise vorbele acelea simplu şi din tot sufletul. Dar mustaţa îi era udă şi ochii umezi de emoţie, şi Robert Jordan fusese atât de stânjenit de toate astea, de sunetul jilav şi pios al rugăciunii şi de sărutul de despărţire al tatălui, încât dintr-odată se simţise cu mult mai în vârstă decât tatăl lui şi-l cuprinsese o milă aproape cu neputinţă de îndurat.

După ce plecase trenul, rămăsese pe platforma din spate, privind gara şi tumul de apă care se făceau din ce în ce mai mici, iar şinele întretăiate de traverse se-adunau către un punct unde gara şi turnul de apă apăreau acum mărunte şi firave prin ţăcănitul cadenţat ce-l purta mereu mai departe.

Şi frânarul spusese:

— S-ar zice că tăticul se-mpacă destul de greu cu plecarea ta, Bob.

— Da, răspunsese atunci, cercetând cu privirea tufişurile de salvie ce goneau pe amândouă laturile terasamentului, peste marginile prăfuite dintre şine şi coloana alergătoare a stâlpilor de telegraf. Căuta cu ochii găinuşele de tufăriş.

— Nu-ţi pare rău că pleci la şcoală?

— Nu, răspunsese el, spunând adevărul.

Mai înainte n-ar fi fost adevărat, dar fusese adevărat în clipa aceea, şi doar acum, la despărţirea de adineauri, se mai simţise tot atât de tânăr cum se simţise înainte de plecarea trenului. Se simţea nespus de tânăr şi cumplit de stângaci şi îşi luase rămas bun cu stingherea la pe care numai un elev o poate încerca atunci când îşi ia rămas bun de la o fată în faţa porţii şi nu ştie dacă s-o sărute ori să n-o sărute. Apoi înţelese că nu din pricina rămasului bun fusese stângaci. Ci din pricina întâlnirii spre care se îndrepta. Rămasul bun era doar o părticică din stingherea ce se datora aproape în întregime întâlnirii apropiate.

Trăieşti iar emoţii de-odinioară, îşi spuse în gând. Dar cred că nu se află om să nu se simtă prea tânăr pentru asta. Nu voia să-i dea nume. Haide, se îndemnă singur. E prea devreme pentru a da în mintea copiilor. Şi spuse:

— Rămâi cu bine, *guapa.* Rămas bun, iepuraşule.

— Cu bine, Roberto al meu, spuse fata, şi el se duse până la locul unde Anselmo şi Agustín stăteau în picioare şi rosti:

— *Vámonos!*

Anselmo îşi săltă în spate raniţa grea. Agustín stătea rezemat de-un pom, cu povara aşa cum şi-o încărcase încă în peşteră, şi

doar cătarea puştii automate îi apărea deasupra încărcăturii.

— Bine, încuviinţă şi el. *Vámonos.*

Şi câteşitrei porniră în jos pe coastă.

— *Buena suerte, don* Roberto, îi ură Fernando când cei trei trecură în şir pe lângă el, strecurându-se printre brazi. Fernando şedea pe vine, făcându-şi nevoile, ceva mai departe de locul pe unde trecuseră ei, dar vorbea cu multă demnitate.

— *Buena suerte* şi ţie, Fernando, îi răspunse Robert Jordan.

— În tot ce faci, adăugă Agustín.

— Mulţumesc, *don* Roberto, răspunse Fernando deloc stânjenit de vorbele lui Agustín.

— Omul ăsta e nemaipomenit, *Inglés,* şopti Agustín.

— Te cred, încuviinţă Robert Jordan. Pot să-ţi dau o mână de ajutor? Eşti încărcat de parcă ai fi cal de povară.

— Mă descurc foarte bine, răspunse Agustín. Măi omule, tare-mi pare bine că am pornit odată.

— Vorbeşte încet, îl sfătui Anselmo. De aici încolo vorbim puţin şi numai în şoaptă.

Înaintând cu grijă, mereu la vale, Anselmo în frunte, Agustín îndată în urma lui, Robert Jordan păşind cu băgare de seamă ca să nu alunece, simţind cetinile uscate sub talpa de sfoară a pantofilor, împiedicându-se cu un picior de-o rădăcină de brad, întinzând o mână înainte şi simţind cătarea de metal rece de pe ţeava pistolului şi picioarele strânse în mănunchi ale trepiedului, apoi coborând mai departe, pieziş, pe panta muntelui, cu pantofii ce alunecau şi lăsau dâre pe covorul de frunze al pădurii, întinzând din nou mâna stângă şi dând de scoarţa aspră a unui trunchi de brad, şi pe urmă, când îşi îndrepta trupul, simţind sub palmă ceva moale şi retrăgându-şi mâna cu podul palmei năclăit de răşina scursă dintr-o cioplitură, coborâră la vale pe coasta împădurită până la locul de deasupra podului, unde Robert Jordan şi Anselmo stătuseră la pândă în ziua dintâi.

Anselma se opri deodată în dosul unui brad şi luă prin întuneric mâna lui Robert Jordan, apoi şopti atât de încet, încât abia se putu face auzit:

— Uite. Au făcut foc în sobiţă.

Se vedea un punct de lumină ceva mai în jos de locul unde Robert Jordan ştia că podul se uneşte cu şoseaua.

— Aici am stat noi la pândă, urmă Anselmo. Luă mâna lui Robert Jordan şi o trase în jos, ca să poată pipăi o mică

cioplitură proaspătă în partea de jos a trunchiului. Am făcut semnul cât ai stat şi ai privit. Ceva mai la dreapta e locul unde voiai să aşezi *máquina.*

— Acolo o s-o aşezăm.

— Bine.

Lăsară raniţele jos pe pământ, la poalele unui copac, şi amândoi îl urmară pe Anselmo până la un fel de platformă îngustă pe care creşteau câţiva brazi mărunţi.

— Aicea-i, vesti Anselmo. Chiar aici.

— Din locul ăsta, când s-o face ziuă, îi şopti Robert Jordan lui Agustín, ghemuindu-se în dosul brazilor mărunţi, ai să vezi o mică bucată de şosea şi capătul podului. Ai să vezi întreagă întinderea podului şi o altă bucată de şosea în capătul celălalt, până la cotul pe care îl face după stânci.

Agustín nu scoase nicio vorbă.

— Aici ai să stai câtă vreme pregătim noi dinamita şi tragi în oricine s-ar ivi de sus ori de jos pe şosea.

— Unde-i lumina aceea? întrebă Agustín.

— În ghereta santinelei de la capătul dinspre noi, şopti Robert Jordan.

— Şi santinelelor cine le vine de hac?

— Eu şi cu bătrânul, aşa cum ţi-am spus. Da' de nu izbutim să le venim de hac, trebuie să tragi în amândouă gheretele şi asupra santinelelor, dacă se arată la vedere.

— Da. Mi-ai mai spus.

— După explozie, când oamenii lui Pablo au să apară de dincolo de colţ, să tragi peste capetele lor, dacă îi urmăresc cumva soldaţii. Dar trebuie să tragi mult pe deasupra lor după ce ies de după colt pentru ca în nici un caz să nu-i poată urmări nimeni. Înţelegi?

— De ce să nu înţeleg? E la fel cum ai spus şi noaptea trecută.

— Ai ceva de întrebat?

— Nu. Am doi saci. Aş putea să-i umplu Cil pământ dintr-un loc unde nu se vede şi să-i car încoace.

— Dar aici să nu sapi deloc. Trebuie să stai la fel de bine ascuns cum am stat noi dincolo, pe creastă.

— Nu. Am să car pământul în saci cât mai e întuneric. O să vezi. Cum îi aşez eu, nimeni nu bagă de seamă nimic.

— Eşti foarte aproape. *Sabes?* La lumina zilei colţul ăsta se vede perfect, de jos.

— N-avea nicio grijă, *Inglés.* Unde te duci?

— Cobor numai puţin, să fiu aproape, cu *máquina* mea cea mică. Bătrânul are să treacă de partea cealaltă a defileului, ca să fie gata pentru ghereta de dincolo. E cu faţa în partea aceea.

— Atuncea asta-i tot, zise Agustín. *Salud, Inglés.* Ai ceva ţigări?

— Nu se poate să fumezi. E prea aproape.

— Nu. Doar ca să ţin în gură. De fumat, fumez mai târziu.

Robert Jordan deschise portţigaretul, şi Agustín luă trei ţigări şi le puse după clapa din faţă a căciulii sale de păstor, cu marginile răsfrânte. Desfăcu trepiedul, aşeză puşca-mitralieră cu ţeava proptită în ramurile de jos ale brazilor pitici, apoi începu să-şi lepede poverile. rânduind toate pe întuneric, să le aibă la îndemână.

— *Nada mas*, spuse el când sfârşi. Gata, nu mai e nimic.

Anselmo şi Robert Jordan îl părăsiră şi se întoarseră la locul unde se aflau raniţele.

— Oare unde ar fi mai bine să le lăsăm? întrebă în şoaptă Robert Jordan.

— Eu zic că aici. Da’ cu *máquina* ta cea mică poţi să fii sigur de santinelă tocmai de la depărtarea asta?

— Suntem chiar pe locul unde am fost atunci, ziua?

— Uite copacul, spuse Anselmo atât de încet, încât Robert Jordan abia putu să-l audă, şi îşi dădu seama că vorbeşte fără să mişte buzele, la fel cum făcuse şi în ziua dintâi. Cu cuţitul meu am crestat semn.

Robert Jordan avea din nou impresia că toate se mai petrecuseră cândva, dar acum pricina era doar repetarea propriei sale întrebări şi a răspunsului primit din partea lui Anselmo. La fel făcuse şi Agustín când pusese o întrebare cu privire la santinele, cu toate că ştia răspunsul.

— E destul de aproape. Chiar prea aproape, răspunse în şoaptă. Da’ lumina ne vine din spate. Stăm bine aici.

— Atuncea, mă duc să trec dincolo de pârâu şi să-mi iau locul către capătul celălalt al podului, spuse Anselmo. Şi adăugă: Iartă-mă, *Inglés*. Aşa ca să nu fie nicio greşeală. Dacă sunt cumva cam prost.

— Ce este? rosti în şoaptă stinsă.

— Mai spune o singură dată, să ştiu şi să fac chiar aşa cum trebuie.

— Când trag eu, tragi şi tu. După ce termini cu omul tău, treci peste pod înspre mine. Eu am să fiu cu raniţele acolo, jos, iar tu ai să aşezi dinamita aşa cum am să-ţi arăt. O să-ţi spun pas cu pas ce trebuie să faci. Dacă mi se întâmplă ceva, faci treaba tu singur, aşa cum ţi-am arătat. Lucrezi fără grabă şi faci totul cu grijă, fixezi bine încărcăturile cu pene de lemn şi legi strâns grenadele.

— Acuma totul mi-e limpede, spuse Anselmo. Mi-am amintit foarte bine. Gata, plec. Ai grijă să te ascunzi cum trebuie, *Inglés*, când s-o lumina de ziuă.

— Şi când tragi, urmă Robert Jordan, ocheşte pe-ndelete, ca să mergi la sigur. Nu cum ai trage într-un om, ci aşa cum ai trage la ţintă, *de acuerdo?* Nu trage oriunde o fi, trage într-un loc anume. Ocheşti chiar în mijlocul burţii, dacă e cu faţa spre tine. În mijlocul spatelui, dacă se uită în altă parte. Ascultă, bătrânule. Când o să trag eu, dacă omul tău stă jos, are să se ridice mai întâi în picioare, şi de-abia pe urmă are să fugă ori are să se trântească la pământ. Atunci să tragi. Dacă nu se ridică tot tragi. Nu aştepta. Dar vezi să mergi la sigur. Tragi de la cincizeci de yarzi. Eşti vânător. Pentru tine nu-i nicio greutate.

— Am să fac aşa cum dai ordin, spuse Anselmo.

— Da. Aşa dau ordin, întări Robert Jordan.

Îmi pare bine că mi-am amintit să pomenesc de ordin, gândi Robert Jordan. Are să-i fie de ajutor. Îi mai uşurează sufletul. Sau cel puţin sper să fie aşa. Într-o oarecare măsură i-l mai uşurează. Uitasem ce mi-a spus atunci, în prima zi, despre ucidere.

— Aşa am dat ordin, repetă Robert Jordan. Acuma du-te.

— *Me voy*, vesti Anselmo. Pe curând, *Inglés.*

— Pe curând, bătrânule, răspunse Robert Jordan.

Îşi adusese aminte de tatăl său, aşa cum îl lăsase în gară, şi de jilăveala acelui rămas bun, şi din pricina asta nu spusese nici *salud*, nici la revedere, nici noroc şi nici altceva asemănător.

— Ţi-ai curăţat unsoarea de pe ţeava armei, bătrânule? întrebă în şoaptă. Să nu cumva să tragă aiurea.

— În peşteră, răspunse Anselmo. Pe toate le-am curăţat cu vergeaua.

— Atunci, pe curând, zise Robert Jordan, şi bătrânul se depărtă, ocolind printre copaci, fără să facă niciun zgomot cu tălpile lui de sfoară.

Robert Jordan rămase întins pe covorul de cetini al pădurii şi ascultă cel dintâi freamăt al ramurilor de brad mângâiate de vântul ce-avea să se pornească odată cu ivirea zorilor. Scoase încărcătorul pistolului-mitralieră şi mânui închizătorul înainte şi îndărăt. Apoi întoarse pistolul, cu închizătorul deschis, şi prin întuneric duse capătul ţevii la buze şi suflă pe ea, simţind gustul de unsoare şi metal când o atinse cu limba. Lăsă arma pe braţul îndoit, ţinând mecanismul în sus, ca să nu cadă înăuntru vreo cetină ori vreun gunoi, şi scoase toate cartuşele din încărcător, împingându-le cu degetul mare şi adunându-le într-o batistă întinsă dinaintea lui.

Pe urmă, luând pe rând «cartuşele şi pipăindu-le pe întuneric între degete, le vârî la loc, îndesându-le unul câte imul în încărcător. Încărcătorul deveni din nou greu în mâna lui, iar atunci îl fixă la pistol şi simţi cum alunecă la locul lui, cu un pocnet uşor. Stătu întins pe burtă în dosul trunchiului de brad, cu arma sprijinită de braţul stâng, şi privi atent la punctul luminos aflat mai jos de el. Din când în când nu-l mai zărea, şi atunci ştia că omul din ghereta santinelei trece prin dreptul sobiţei. Stătea întins acolo şi aştepta lumina zilei.

Capitolul patruzeci şi doi

În vremea cât Pablo călărise dinspre munţi îndărăt către peşteră şi în vremea cât ceata coborâse până la locul unde lăsaseră caii, Andrés înaintase cu repeziciune spre cartierul general al lui Golz. La răscrucea unde dădură peste şoseaua mare ce ducea spre Navacerrada, aglomerată de camioanele ce reveneau dinspre munte, sie făcea control. Dar când Gomez arătă santinelei din post permisul dat de locotenent-colonelul Miranda, santinela îl citi la lumina unei lanterne, arătă permisul şi tovarăşului său, apoi înapoie hârtia şi salută, spunând:

— *Siga.* Vedeţi-vă de drum. Dar cu farurile stinse.

Motocicleta începu să pacănească din nou, şi Andrés se ţinea încleştat de şaua din faţa lui, iar Gomez pomi înainte pe şosea, strecurându-se atent printre camioane. Niciunul nu avea farurile aprinse şi coborau pe şosea în convoi nesfârşit. Erau şi camioane încărcate ce înaintau în acelaşi sens cu ei, şi astea toate ridicau un praf pe care Andrés n-avea cum să-l vadă în întuneric, ci îl simţea doar ca pe un nor ce-l izbea în faţă şi putea fi apucat între dinţi.

Acum se aflau foarte aproape de spatele unui camion, şi motocicleta păcănea asurzitor, pe urmă Gomez acceleră şi depăşi camionul, apoi un altul şi un altul şi încă un altul, în vreme ce camioanele celelalte huruiau şi treceau în goană pe lângă ei, pe partea stângă. La o vreme, în spatele lor apăru o maşină care începu să claxoneze de zor prin huruiala camioanelor şi norii groşi de praf şi nu încetă nicio clipă claxonatul; pe urmă începu să semnalizeze din faruri, scoţându-le în faţă praful ca nişte nori deşi şi galbeni, şi ţâşni pe lângă ei cu urletul motorului şi ţipetele poruncitoare, ameninţătoare şi asurzitoare ale claxonului.

Pe urmă nu mai avură în faţă decât camioane oprite, şi apoi, făcându-şi drum mai departe cu greu printre ambulanţe, maşini de stat-major, un car blindat, un altul, şi un al treilea, toate oprite în loc ca nişte greoaie broaşte-ţestoase de metal, cu creste de tunuri în praful ce încă nu se aşezase, dădură peste un alt punct de control, unde avusese loc o tamponare. Un camion se oprise şi nu fusese observat de cel din spate, care dăduse peste el şi îi fărâmase toată-partea din urmă, împrăştiind pe şosea lăzi cu muniţie pentru arme de calibru mic. Una dintre lăzi

se spărsese izbindu-se de pământ, iar când Gomez şi Andrés opriră şi împinseră motocicleta înainte printre camioanele înţepenite pe şosea ca să poată arăta permisul la control, Andrés păşi peste tuburile de alamă ale miilor de cartuşe risipite în praful şoselei. Cel de-al doilea camion avea radiatorul făcut praf. Camionul din spatele lui îl atingea din urmă cu bara de protecţie. O sută de alte camioane se înşiruiau în spatele lor, şi un ofiţer cu cizme uriaşe alerga înapoi pe şosea şi striga la şoferi să dea îndărăt ca să poată fi dat la o parte camionul sfărâmat.

Dar erau prea multe şi nu mai aveau cum da îndărăt dacă ofiţerul nu ajungea la capătul şirului ce sporea mereu şi nu oprea sosirea altora, iar Andrés îl văzu cum aleargă, se împiedică, fuge mai departe, cu lanterna electrică în mână, strigând şi înjurând pe întuneric, în vreme ce tot mai multe camioane se adăugau la coada şirului.

Şeful postului de control nu se grăbea să le restituie permisul. Erau doi oameni acolo, cu armele puse în bandulieră şi cu lanterne în mâini, şi amândoi strigau cât îi ţinea gura. Cel cu permisul în mână traversase şoseaua către un camion care cobora venind din partea opusă şi spunea şoferului să grăbească până la următorul post de control şi să le arate celor de-acolo că trebuie oprite toate camioanele până ce avea să se descurce îmbulzeala de aici. Şoferul ascultă şi îşi văzu de drum. Pe urmă, tot cu permisul în mână, şeful postului de control se întoarse, urlând, la şoferul a cărui încărcătură era risipită pe şosea.

— Lasă lăzile jos şi trage înainte, pentru numele lui Dumnezeu, ca să putem descurca balamucul ăsta! strigă el la şofer.

— Mi-a sfărâmat toată transmisia, răspunse şoferul după ce cercetase partea din urmă a camionului.

— Dă-o-n… de transmisie! Trage înainte, îţi spun!

— Camioanele nu mai merg dacă le distrugi diferenţialul, îi răspunse şoferul şi se aplecă din nou asupra părţii din spate a camionului.

— Atuncea să te remorcheze cineva! Trage înainte, ca să putem descurca porcăria asta de pe şosea.

Şeful postului de control lumină cu lanterna spatele sfărâmat al camionului, şi şoferul se uită la el furios.

— Trage înainte! Trage înainte! striga mereu soldatul, ţinând în mână permisul de liberă trecere.

— Şi hârtia mea? îl întrebă Gomez. Dă-ne permisul. Suntem foarte grăbiţi.

— Ia-ţi-l şi du-te dracului! răspunse ostaşul, înmânându-i hârtia şi traversând în fugă şoseaua, ca să oprească un alt camion care venea la vale.

— Întoarce colo, la răscruce, şi dă îndărăt, să tragi de aici sfărâmătura asta! îi porunci el şoferului.

— Eu am ordin să…

— Mă… în ordinele tale. Fă cum îţi spun.

Dar şoferul băgă în viteză şi o porni drept înainte pe şosea, pierzându-se în norii de praf.

Când Gomez porni motocicleta ca să apuce înainte pe partea dreaptă, acum liberă, a şoselei trecând pe lângă camionul sfărâmat, Andrés, din nou încleştat de şaua din faţă, văzu că şeful postului opreşte un alt camion şi şuierul scoate capul pe geam să vadă despre ce este vorba.

De aici înainte merseră în viteză, năpustindu-se pe. şoseaua care urca mereu înspre munţi. Toate vehiculele ce suiau spre munţi fuseseră oprite la postul de control şi nu mai treceau decât cele care coborau, dar treceau mereu şi mereu pe stânga lor, în vreme ce motocicleta suia repede şi cu nădejde, până ce ajunse din urmă vehiculele îndreptate în direcţia munţilor şi care trecuseră prin postul de control înainte de dezastrul petrecut acolo.

Tot cu farurile stinse, depăşiră alte patru care blindate, apoi dădură peste o coloană de camioane încărcate cu trupe. Ostaşii stăteau tăcuţi în întuneric, şi la început Andrés doar le simţi prezenţa, ca a unor mogâldeţe aşezate deasupra lui şi îngrămădite pe platformele camioanelor, aşa cum treceau prin norii de praf. Mai târziu, o altă maşină de la statul-major îi ajunse din urmă claxonând întruna şi semnalizând cu farurile, şi de fiecare dată când lumina se năpustea din urmă, Andrés vedea ostaşii cu căştile lor de oţel, cu armele ţinute vertical, cu ţevile mitralierelor îndreptate spre cerul întunecat, ivindu-se limpede din noaptea în care se afundau de îndată ce se stingea lumina. O dată, pe când treceau alături de un camion şi lumina se aprinse în spatele lor, le zări chipurile nemişcate şi triste în lumina neaşteptată. Purtând pe cap căştile de oţel, gonind cu

camioanele prin întuneric către ceva despre care ştiau doar că va fi un atac, chipul fiecăruia rămânea împietrit în propriile-i gânduri, acoperite de întuneric, iar dacă lumina le dezvelea, arătau aşa cum n-ar fi arătat în timpul zilei, din ruşinea de-a se trăda unul faţă de celălalt, până ce avea să înceapă bombardamentul ori atacul, şi atunci nimeni n-ar mai fi luat seama la ce i se poate citi pe chip.

Dar depăşind camioanele unul după altul, fiindcă Gomez încă izbutea să se ţină înaintea maşinii de la statul-major, prin mintea lui Andrés nu trecea niciun asemenea gând privitor la chipurile ostaşilor. Doar atât gândea: Ce armată grozavă. Ce echipament straşnic! Şi câte maşini! *Vaya gente*! Ia uită-te la oamenii ăştia. Asta-i armata republicii. Ia te uită la ei. Camion după camion. Şi toţi oamenii îmbrăcaţi la fel. Toţi cu căşti de oţel pe cap. Ia te uită la *máquinas* cum stau cu ţevile drept în sus şi aşteaptă avioanele. Ia uită-te ce mai armată s-a pus pe picioare!

Şi pe când motocicleta depăşea camioane înalte şi cenuşii încărcate cu trupe, camioane cenuşii, cu cabinele înalte şi pătrate şi radiatoare pătrate şi urâte, urcând mereu pe şosea prin oceanul de praf şi lumina intermitentă a maşinii din spate, cu steaua roşie a armatei apărând în lumină de câte ori farurile cădeau pe partea din urmă a camioanelor, apărând la fel când farurile cădeau pe laturile camioanelor prăfuite, aşa cum înaintau mereu, urcând neîntrerupt prin aerul din ce în ce mai rece şi peste şoseaua ce se răsucea acum în serpentine, scrâşnind şi trăgând din greu, unele aburind în bătaia farurilor, iar motocicleta începuse şi ea să scrâşnească, şi Andrés se ţinea zdravăn de şaua din faţă pe drumul mereu în urcuş, Andrés îşi spunea că această călătorie cu motocicleta era *mucho*, *mucho*. Nu mai fusese niciodată pe motocicletă, iar acum urca pe un munte în inima întregii agitaţii ce avea să se transforme în atac, şi pe când urcau, îşi dădu seama că nici vorbă nu mai putea fi să se întoarcă la vreme pentru a lua parte la asaltul împotriva posturilor de pază. Prin vânzoleala şi încurcătura asta ar fi însemnat că-i un om norocos dacă ajungea îndărăt noaptea viitoare. Nu mai văzuse până atunci niciun fel de ofensivă şi niciuna dintre pregătirile ce o preced, iar pe când înaintau pe şosea, se minuna de mărimea şi puterea armatei făurite de republică.

Ajunseseră pe o porţiune foarte înclinată şi pieptişă a şoselei întinse pe coasta muntelui, iar aproape de creastă panta devenea atât de abruptă, încât Gomez îi spuse să coboare şi împreună împinseră motocicleta în sus pe ultima parte foarte pieptişă dinainte de trecătoare. Pe stânga, chiar dincolo de creastă, şoseaua făcea o buclă unde maşinile puteau să întoarcă şi se vedeau lumini licărind la intrarea unei clădiri înalte de piatră ce se proiecta prelungă şi întunecată pe cerul nopţii.

— Hai să întrebăm acolo unde s-o fi aflând cartierul general, îi spuse Gomez lui Andrés, şi amândoi împinseră motocicleta către locul unde două santinele stăteau dinaintea uşii închise a marii clădiri de piatră.

Pe când Gomez sprijinea motocicleta de zid, un motociclist în costum de piele, profilându-se limpede în lumina ce năvăli dinăuntru odată cu deschiderea uşii, ieşi afară purtând o geantă de curier atârnată de umăr şi un pistol „Mauser” în toc mare de lemn, prins la coapsă. Lumina dispăru, şi curierul îşi găsi pe întuneric motocicleta sprijinită lângă uşă, apăsă pe pedală până ce motorul începu să păcănească şi pe urmă porni cu zgomot mare către şosea.

La uşă, Gomez se adresă uneia dintre santinele:

— Sunt căpitanul Gomez de la Brigada şaizeci şi cinci. Ai putea să-mi spui unde se află cartierul generalului Golz, comandantul Diviziei treizeci şi cinci?

— Nu-i aici, răspunse santinela.

— Da’ aici ce-i?

— *Comandancia.*

— Care *comandancia?*

— Păi, *comandancia.*

— *Comandancia* cui?

— Da’ cine eşti tu să mă iscodeşti atâta? se răsti în întuneric santinela, adresându-se lui Gomez.

Aici, pe culmea trecătorii, cerul era foarte limpede şi spuzit de stele, iar Andrés, scăpat acum din praf, vedea perfect prin întuneric. Ceva mai jos de ei, acolo unde şoseaua cotea către dreapta, distingea bine contururile camioanelor şi maşinilor care treceau pe linia zării.

— Sunt căpitanul Rogelio Gomez din batalionul unu al Brigăzii şaizeci şi cinci şi te întreb unde se află cartierul general al generalului Golz, spuse Gomez.

Santinela deschise puţin uşa şi strigă înăuntru:

— Cheamă caporalul de schimb!

Chiar atunci, o maşină mare de stat-major apăru de după bucla şoselei şi coti înspre clădirea cea mare de piatră, în faţa căreia Andrés şi Gomez aşteptau sosirea caporalului de schimb. Maşina veni spre ei şi opri dinaintea intrării.

Un bărbat mătăhălos, bătrân şi greoi, cu o beretă kaki prea mare pentru el, ca acelea purtate de *chasseurs à pied*[41] din armata franceză, îmbrăcat în manta „cu porthart şi pistol atârnate peste mantaua uriaşă, coborî de la spatele maşinii, împreună cu alţi doi bărbaţi în uniforme ale brigăzilor internaţionale.

Spuse ceva pe franţuzeşte – limbă din care Andrés nu înţelegea o iotă, iar Gomez, care fusese frizer, pricepea două-trei cuvinte – cerând şoferului să ia maşina din faţa intrării şi s-o pună undeva la adăpost.

Când intră pe uşă, împreună cu ceilalţi doi ofiţeri, Gomez îi văzu bine chipul la lumină şi îl recunoscu.

Îl văzuse la adunări politice şi de multe ori citise în *Mundo Obrero* articole de-ale lui, traduse din franţuzeşte. Îi recunoscu sprâncenele stufoase, ochii cenuşii şi apoşi, bărbia şi celelalte două rânduri de bărbii de sub ea şi ştia că este una dintre cele mai strălucite figuri de revoluţionar francez modern şi condusese revolta din flota franceză de pe Marea Neagră. Gomez ştia ce poziţie politică înaltă ocupă omul acesta în brigăzile internaţionale şi era convins că el trebuie să ştie unde se află cartierul general al lui Golz şi poate să-i îndrume. Dar nu ştia ce ajunsese omul acesta din pricina dezamăgirilor, a necazurilor familiale şi politice şi a ambiţiilor spulberate şi nu ştia că a-i adresa o întrebare era una dintre cele mai primejdioase greşeli pe care le putea comite un muncitor. Neştiind nimic din toate astea, păşi în calea lui, salută cu pumnul strâns şi spuse:

— Tovarăşe Massart, avem un mesaj pentru generalul Golz. Nu ne-aţi putea îndruma către cartierul său general? E ceva foarte urgent.

Bărbatul înalt, greoi şi bătrân întinse capul înainte şi se uită la Gomez, cercetându-l foarte atent cu ochii lui apoşi. Chiar şi aici, pe front, la lumina unui bec electric necamuflat, când abia se

[41] Vânători de munte (franc.).

întorsese dintr-o călătorie făcută cu maşina deschisă prin noaptea răcoroasă, chipul lui cenuşiu vădea semnele decrepitudinii. Faţa părea să-i fie modelată din rămăşiţele putrezite pe care le poţi găsi pe sub ghearele unui leu foarte bătrân.

— Ce-ai spus că ai, tovarăşe? îl întrebă el pe Gomez, vorbind spanioleşte cu un puternic accent catalan. Privirile îi alunecară în lături către Andrés, trecură peste el şi reveniră la Gomez.

— Un mesaj pentru generalul Golz, care trebuie transmis neîntârziat la cartierul său general, tovarăşe Massart.

— De unde vine mesajul, tovarăşe?

— Din spatele liniilor fasciste, răspunse Gomez.

André Massart întinse mâna să ia mesajul şi celelalte hârtii. Se uită la ele şi le vârî în buzunar.

— Arestează-i pe amândoi, îi spuse André Massart caporalului de schimb. Percheziţionaţi-i şi aduceţi-i la mine când trimit după ei.

Şi cu mesajul în buzunar, porni către interiorul marii clădiri de piatră.

În urma lui, în camera de gardă, Andrés şi Gomez erau percheziţionaţi de ostaşi.

— Ce-i cu omul ăsta? întrebă Gomez pe unul dintre soldaţi.

— *Está loco,* răspunse ostaşul din gardă. E nebun.

— Nu. E o personalitate politică de mare însemnătate, se împotrivi Gomez. E comisarul-şef al brigăzilor internaţionale.

— *A pesar de eso, está loco,* spuse caporalul de schimb. Cu toate astea, e nebun. Da' ce faceţi voi dincolo de liniile fasciştilor?

— Tovarăşul ăsta e luptător de *guerrilla* acolo, răspunse Gomez, în vreme ce ostaşul îl scotocea prin buzunare. Aduce un mesaj pentru generalul Golz. Fii atent cu hârtiile mele. Bagă de seamă ce faci cu banii şi cu glontele pus pe aţă. E din prima mea rană de la Guadarama.

— N-ai nicio grijă, îl linişti ostaşul. Găseşti tot aici în sertar. De ce nu m-aţi întrebat pe mine unde e Golz?

— Am încercat să te-ntrebăm. I-am spus santinelei, şi santinela te-a chemat.

— Da' pe urmă a venit nebunul şi v-aţi apucat să-l întrebaţi pe el. Nimeni nu trebuie să-l întrebe nimic. E nebun. Golz al tău se află la trei kilometri de aici pe şosea şi pe urmă la dreapta,

printre stâncile din pădure.

— Nu ne poţi da drumul să ne ducem acuma la el?

— Nu. Ar însemna să-mi pierd capul. Sunt obligat să te duc la nebun. Şi în afară de asta, mesajul e la el.

— Şi nu poţi să raportezi cuiva?

— Ba da. Am să raportez primului om zdravăn la cap pe care îl văd. Toată lumea îl ştie că-i nebun.

— Totdeauna l-am socotit un om de seamă, spuse Gomez. Una dintre gloriile Franţei.

— O fi el glorie şi tot ce vrei, urmă caporalul, punând mâna pe umărul lui Andrés. Da-i nebun ca toţi nebunii. Îl apucă să împuşte oamenii.

— Să-i împuşte de-adevărat?

— *Como lo oyes*[42], răspunse caporalul. Bătrânul ăsta ucide mai mulţi oameni decât ciuma bubonică. *Mata más que la peste bubónica.* Da' el nu ucide fascişti, cum ucidem noi. *Qué va!* Nu-i de glumit. *Mata bichos raros.* Omoară numai păsări rare. Troţchişti. Deviaţionişti. Tot felul de lighioi nemaivăzute.

Andrés nu înţelegea o boabă din toate astea.

— Cât am fost la Escurial, nici nu mai ştiu câţi oameni am împuşcat pentru el, continuă caporalul. Noi dăm totdeauna plutoanele de execuţie. Cei din brigăzi nu vor să-i împuşte pe-ai lor. Mai cu seamă franţujii. Ca să nu se ivească cine ştie ce complicaţii, dăm noi totdeauna oamenii pentru plutoanele de execuţie. Am împuşcat franţuji. Am împuşcat belgieni. Am împuşcat şi alţii, fel de fel de neamuri. De toate soiurile. *Tiene mania de fusilar gente.* Totdeauna pe chestii politice. E nebun. *Purifica más que el salvar sein.* Curăţă mai tare decât salvarsanul.

— Dar o să spui cuiva despre mesajul asta?

— Da, măi omule. Sigur. Îi cunosc pe toţi din brigăzile astea două. Şi toţi trec pe-aici. Cunosc până ruşi, cu toate că doar puţini vorbesc spanioleşte. Nu-l lăsăm noi pe nebunul asta să împuşte spanioli.

— Da' cu mesajul?

— O s-avem grijă şi de mesaj. Să nu-ţi fie teama, tovarăşe. Ştim noi cum s-o scoatem la capăt cu nebunul. Nu-i primejdios decât pentru cei de-un neam cu el. Noi l-am dibăcit cine-i.

— Aduceţi cei doi arestaţi! se auzi glasul lui André Massart.

---

[42] Aşa cum auzi.

— *Quereis echar un trago?* întrebă caporalul. Vreţi să trageţi o duşcă?

— De ce nu?

Caporalul scoase dintr-un dulap o sticlă de anason, şi Andrés şi Gomez băură din ea. Nici caporalul nu se lăsă mai prejos. Apoi se şterse cu palma la gură.

— *Vámonos*, îi îndemnă pe cei doi.

Ieşiră din camera de gardă purtând arsura înghiţiturii de anason care le încălzea buzele, stomacurile şi inimile, străbătură holul şi intrară în încăperea unde André Massart stătea la o masă lungă, cu harta desfăşurată în faţă, şi ţinând în mână creionul roşu şi albastru cu care îi plăcea să se joace, făcând pe generalul. Pentru Andrés creionul nu era decât un oarecare lucru mărunt. Şi fuseseră multe în noaptea aceea. Totdeauna erau multe. Dacă hârtiile îţi erau în regulă şi sufletul liber de orice păcat, însemna că nu te pândeşte nicio primejdie. În cele din urmă te lăsau în pace şi puteai să-ţi vezi de drum. Dar *Inglés* îi spusese să se grăbească. Acum ştia că în niciun caz n-avea să mai ajungă îndărăt la vreme, pentru a lua parte la pod, dar avea de înmânat o scrisoare, şi bătrânul de-acolo, de la masă, o vârâse la el în buzunar.

— Rămâneţi acolo, spuse Massart fără să se uite la ei.

— Vă rog să m-ascultaţi, tovarăşe Massart, izbucni Gomez, cu mânia aţâţată de anason. Am mai fost o dată în noaptea asta ţinuţi în loc de ignoranţa anarhiştilor. Pe urmă din nou de nepăsarea unui birocrat fascist. Iar acum de supra-suspiciunile unui comunist.

— Taci din gură! spuse Massart, tot fără să ridice privirile. Aici nu eşti la şedinţă.

— Tovarăşe Massart, e o chestiune de extremă urgenţă, insistă Gomez. O chestiune de cea mai mare importanţă.

Caporalul şi soldatul de gardă ascultau cu cel mai viu interes, ca şi cum ar fi asistat la o piesă de teatru de multe ori văzută, dar ale cărei puncte de atracţie le puteau oricând reţine interesul.

— Toate chestiunile sunt urgente, spuse Massart. Toate sunt importante. Acum se uita la ei şi ţinea creionul în mână. De unde aţi ştiut că Golz se află aici?, Vă daţi seama cât de grav este să te interesezi de un general chiar înaintea lansării unui atac? De unde aţi putut afla că acest general se află aici?

— Explică *tu,* îl îndemnă Gomez pe Andrés.

— Tovarăşe general, începu Andrés, dar André Massart nu corectă greşeala privitoare la grad, am primit pachetul de partea cealaltă a frontului…

— De partea cealaltă a frontului? întrebă Massart. Da, l-am auzit pe dânsul spunând că vii din liniile fasciste.

— Şi pachetul mi l-a dat, tovarăşe general, un *Inglés* pe care-l cheamă Roberto şi a venit la noi să lucreze cu dinamită la treaba asta cu podul. Înţelegeţi?

— Continuă-ţi povestea, îl îndemnă Massart pe Andrés; şi folosea cuvântul poveste ca şi cum ar fi spus minciună, fals ori născocire.

— Şi cum vă spun, tovarăşe general, *Inglés* mi-a arătat că trebuie să duc scrisoarea la generalul Golz cât mai repede cu putinţă. Generalul porneşte un atac în munţi, şi chiar acum dimineaţa, şi tot ce-am vrea noi ar fi să dăm numaidecât scrisoarea, dacă binevoieşte tovarăşul general.

Massart clătină din cap. Se uita la Andrés, dar de văzut nu-l vedea.

Golz, gândea el cu un amestec de scârbă şi bucurie, aşa cum simte probabil un om când aude că un rival în afaceri a fost ucis într-un groaznic accident de automobil, sau cum trăieşti în clipa când afli că cineva pe care îl urai, dar de a cărui cinste nu te-ai îndoit nicio clipă, s-a făcut vinovat de escrocherie. Să fie chiar Golz unul dintre ei? Să fi intrat Golz în atât de evidente legături cu fasciştii? Golz, pe care îl cunoştea de douăzeci de ani. Golz, care în iarna aceea, în Siberia, capturase împreună cu Lucacz un tren încărcat cu aur. Golz, care luptase împotriva lui Kolceak şi în Polonia. În Caucaz. În China şi aici încă din octombrie. Dar *a fost* foarte apropiat de Tukacevski. Şi de Voroşilov, da, e-adevărat. Dar de Tukacevski. Şi de mai cine? Aici, de Karkov, se ştie. Şi de Lucacz. Dar toţi maghiarii au fost nişte intriganţi. Pe Gali îl ura. Golz îl ura pe Gali. Nu uita amănuntul ăsta. Notează asta. Golz l-a urât totdeauna pe Gali. Dar îl agreează pe Putz. Ţine minte şi asta. Iar Duval e şeful lui de stat-major. Caută ce se ascunde aici. Doar l-ai auzit afirmând că Copic e un prost. Asta ştii precis. Nu se poate contesta că a afirmat-o. Şi acum mesajul ăsta din liniile fasciştilor. Numai dacă îi cureţi uscăturile poate rămâne pomul sănătos şi poate creşte. Tot ce-i uscat şi putred se cere scos la iveală, fiindcă trebuie retezat. Dar tocmai

Golz. Golz să fie unul dintre trădători. Însă ştia că în nimeni nu poţi avea încredere. În nimeni. Niciodată. Nici în propria ta nevastă. Nici în propriul tău frate. Nici în cel mai vechi prieten. În nimeni. Niciodată.

— Ia-i de-aici! porunci el ostaşilor. Păziţi-i cu cea mai mare grijă.

Caporalul se uită la ostaş. Fusese ceva mult prea potolit pentru o reprezentaţie dată de Massart.

— Tovarăşe Massart, spuse Gomez. Adună-ţi minţile. Ascultă ce-ţi spun şi dă crezare unui ofiţer devotat şi unui tovarăş. Scrisoarea conţine un mesaj care trebuie predat la destinaţie. Tovarăşul ăsta l-a trecut prin liniile fasciste pentru a-l încredinţa generalului Golz.

— Luaţi-i de-aici, spuse iarăşi Massart, blând de data asta, către cei doi ostaşi.

Îi părea rău de ei, ca oameni, dacă avea să se dovedească limpede că trebuie lichidaţi. Dar ceea ce îl apăsa pe suflet era tragedia lui Golz. Tocmai Golz, îşi spunea în sinea sa. Trebuia să se ducă numaidecât la Varlov cu mesajul acesta fascist. Ba nu, mai bine să-l ducă chiar lui Golz şi să-l observe cum se comportă când îl va primi. Asta avea de făcut. Cum să aibă încredere în Varlov, dacă şi Golz era de-ai lor? Nu. Dăduse peste ceva care cerea multă băgare de seamă.

Andrés se întoarse către Gomez şi-l întrebă, nemaiştiind ce să creadă:

— Adică nu vrea să trimită scrisoarea?

— Tu nu vezi? răspunse Gomez.

— *Me cago en su puta madre!* zise Andrés. *Está loco*.

— Da, încuviinţă Gomez. E nebun. Eşti nebun! Auzi?! Nebun! zbieră el la Massart, întors acum la masă şi aplecat peste hartă, cu creionul roşu şi albastru în mână. Ai auzit ce ţi-am spus, criminal smintit?

— Luaţi-i de-aici! le ordonă Massart ostaşilor. Povara vinovăţiei îi face să-şi iasă din minţi.

Caporalul recunoscu fraza. O mai auzise de multe ori.

— Eşti un criminal smintit! strigă Gomez.

— *Hijo de la gran puta*, îi spuse Andrés. *Loeo.*

Prostia omului ăstuia îl scotea din sărite. Dacă îşi pierduse minţile, să fie dat deoparte, aşa cum se cuvine nebunilor. Dar să i se ia scrisoarea din buzunar. Trăsni-l-ar Dumnezeu de nebun!

Furia lui teribilă, de spaniol, începea să se ridice de sub calmul şi blândeţea obişnuită. Doar câteva clipe, şi avea să-l orbească.

În vreme ce ostaşii din gardă îi scoteau din încăpere pe Gomez şi pe Andrés, Massart se uita la hartă şi clătina din cap. Ostaşii se bucuraseră auzind cum e înjurat, dar reprezentaţia luată în întregime îi dezamăgise. Văzuseră altele mult mai izbutite. André Massart nu se supăra când îl înjurau oamenii. La urma urmei, atâţia o făcuseră. Totdeauna îi compătimea sincer, ca oameni. De fiecare dată îşi spunea aşa, asta fiind una dintre ultimele idei sănătoase ce-i mai rămăseseră dintre cele pe care le avusese odată.

Stătea acolo, cu mustaţa şi ochii aplecaţi asupra hărţii, asupra hărţii pe care niciodată nu fusese în stare s-o citească aşa cum trebuie, asupra liniilor şi curbelor de nivel trase cu cafeniu, desenate cu fineţe şi dispuse concentric, ca o pânză de păianjen. După curbele de nivel îşi dădea şi el seama care sunt înălţimile şi care sunt văile, dar niciodată nu înţelesese cu adevărat de ce era aleasă înălţimea asta sau valea cealaltă. Însă la statul-major, unde, folosindu-se de drepturile comisarilor politici, putea să intervină în calitate de conducător politic al brigăzilor internaţionale, avea putinţa să pună degetul pe cutare sau cutare punct numerotat, înconjurat de fine curbe cafenii printre petele verzi ale pădurilor tăiate de liniile şoselelor care alergau de-a lungul şerpuirilor niciodată întâmplătoare ale unui râu, şi să spună:

— Aici. Uite-aici e punctul slab.

Gall şi Copic, amândoi ambiţioşi şi cu veleităţi politice, se declarau de acord, şi nu peste mult timp, oameni care niciodată nu văzuseră harta aceea, dar auzeau numărul cotei înainte de a părăsi locul de plecare şi li se arătaseră de departe săpăturile de pe creastă, porneau către ea şi îşi aflau moartea pe costişă, ori erau seceraţi de mitralierele ascunse printre măslini şi nici nu mai apucau să urce. Ori se întâmplă, pe alte fronturi, să urce lesne până acolo şi să nu-şi îmbunătăţească întru nimic, poziţiile. Dar când Massart punea degetul pe harta de la statul-major al lui Golz, fălcile generalului cu ţeasta acoperită de cicatrice şi cu faţa albă ca varul se încleştau, şi generalul gândea:

Mai degrabă te-aş împuşca, André Massart, decât să te las să-ţi pui degetul cenuşiu şi putred pe-o hartă de-a mea. Iadul să te

înghită pentru toţi oamenii pe care i-ai ucis amestecându-te în treburi de care habar n-ai. Blestemată fie ziua când au dat numele tău unor fabrici de tractoare, unor sate şi cooperative şi-au făcut astfel din tine un simbol de care n-am putinţa să mă ating. Du-te şi suspectează şi ţine discursuri şi amestecă-te şi demască şi măcelăreşte în altă parte, dar părăseşte statul meu major!

Dar în loc să vorbească astfel, Golz se retrăgea de lângă silueta curbată, de lângă degetul întins, de lângă ochii cenuşii şi apoşi, mustaţa căruntă şi răsuflarea puturoasă şi zicea:

— Da, tovarăşe Massart. Înţeleg punctul dumitale de vedere. Dar nu mi se pare totuşi pe deplin întemeiat şi de aceea nu sunt de acord. N-ai decât să treci peste capul meu, dacă vrei. Da. Poţi să faci din problema asta o chestiune de partid, cum îi spui dumneata. Dar nu sunt de acord.

Şi astfel stătea acum André Massart şi lucra pe harta lui întinsă peste masa goală, cu lumina puternică a becului necamuflat deasupra capului, cu basca prea mare trasă pe frunte, ca să-i umbrească ochii, şi cerceta copiile şapirografiate ale ordinelor de atac şi însemna pe hartă, răbdător şi atent, aşa cum ar fi studiat un tânăr ofiţer o temă la şcoala de aplicaţii. Pornise la război. În mintea lui îşi imagina că chiar comandă trupe; avea dreptul să se amestece şi îşi imagina că asta înseamnă comandă. Aşa se făcea că el sta acolo, având în buzunar raportul lui Robert Jordan, în timp ce Gomez şi Andrés aşteptau în camera de gardă, iar Robert Jordan şedea întins în pădurea de lângă pod.

Este foarte îndoielnic că rezultatul misiunii lui Andrés ar fi fost altul dacă el şi cu Gomez ar fi putut să-şi vadă de drum, fără piedicile ridicate în cale de André Massart. Nimeni de pe front nu avea suficientă autoritate ca să poată contramanda atacul. Maşinăria fusese de prea multă vreme pusă în mişcare ca să mai poată fi oprită dintr-odată. Există o uriaşă inerţie legată de orice operaţie militară, indiferent de proporţii. Dar de îndată ce această inerţie a fost înfrântă şi mişcarea se află în curs de desfăşurare, este aproape la fel de greu s-o opreşti ca şi s-o porneşti.

Dar în noaptea asta bătrânul încă şedea, cu bereta împinsă pe frunte, la masa lui cu hartă, când uşa se deschise şi înăuntru intră Karkov, ziaristul rus, împreună cu alţi doi ruşi, îmbrăcaţi

civil şi cu scurte şi şepci de piele. Caporalul de schimb închise cu regret uşa în urma lor. Karkov fusese primul om întreg la minte cu care putuse să ia legătura.

— *Tavariş* Massart, spuse Karkov cu vocea lui politicoasă, dispreţuitoare şi puţin sâsâită, zâmbind şi arătându-şi dinţii stricaţi.

Massart se ridică în picioare. Nu-i plăcea Karkov.

— *Tavariş* Karkov, rosti şi bătrânul de la masă.

— Pregăteşti atacul? întrebă cu insolenţă Karkov, arătând spre hartă.

— Îl studiez, răspunse Massart.

— Dumneata ataci? Sau Golz? întrebă Karkov cu blândeţe.

— Eu nu sunt decât comisar, după cum bine ştii, răspunse Massart.

— Nu-i adevărat, urmă Karkov. Eşti modest. Eşti cu adevărat general. Ai şi hartă şi binoclu de câmp.

Dar nu cumva ai fost odată şi amiral, tovarăşe Massart?

— Am fost servant de tun, spuse Massart.

Era o minciună. De fapt fusese caporal de infanterie pe vremea revoltei. Dar acuma credea şi el, cu toată convingerea, că fusese servant de tun.

— Aha! Eu credeam că ai fost sergent de infanterie, spuse Karkov. Totdeauna încurc faptele. Asta e ceva specific ziaristului.

Ceilalţi doi ruşi nu luaseră parte la discuţie. Priveau amândoi harta peste umărul lui Massart şi din când în când schimbau câte o remarcă în limba lor. După cele dintâi cuvinte de salut, Massart şi Karkov începuseră să vorbească franţuzeşte.

— Pentru *Pravda* e mai bine să nu încurci lucrurile, spuse Massart.

Vorbise acru şi tăios, ca să-şi refacă poziţia faţă de Karkov. Karkov totdeauna îl înţepa. Cuvântul franţuzesc este *dégonfler*, iar asta îl sâcâia şi-l făcea să fie foarte arţăgos. Când vorbea Karkov, era foarte greu să mai ţii minte cu câtă importanţă fusese învestit Massart de Comitetul Central al Partidului Comunist Francez. Tot atât de greu îţi puteai aminti şi că Massart era intangibil. Karkov lăsa impresia că îi este uşor să-l ia din scurt, şi ori de câte ori vrea. De data asta spuse:

— De obicei le verific înainte de a le trimite la *Pravda*. În *Pravda* sunt totdeauna absolut exacte. Spune-mi, te rog,

tovarăşe Massart, ai auzit ceva despre vreun mesaj trimis generalului Golz de unul dintre grupurile noastre de partizani care operează în regiunea Segovia? Se află acolo un tovarăş american cu numele de Jordan şi ar fi trebuit să primim veşti de la el până acum. Avem de primit unele rapoarte cu privire la nişte lupte date dincolo de linia frontului, în spatele fasciştilor. Trebuiau să înainteze un raport lui Golz.

— Un american? întrebă Massart.

Andrés spusese că un *Inglés.* Vasăzică aşa stăteau lucrurile. Prin urmare, o-ncurcase. Ce i-o fi apucat oare pe idioţii ăia să-i iasă în cale şi să-l întrebe?

— Da, întări Karkov, privindu-l batjocoritor. Un tânăr american, cu nivel politic foarte modest, dar grozav de priceput să lucreze cu spaniolii şi cu strălucite fapte de arme la activul său, ca partizan. Fii bun şi dă-mi mesajul, tovarăşe Massart. A întârziat destul şi până acuma.

— Care mesaj? întrebă Massart. Rostise o vorbă cumplit de prostească şi îşi dădu imediat seama. Dar nu era în stare să admită atât de repede că greşise şi o spusese numai pentru a mai amâna momentul umilinţei.

— Mesajul din buzunarul dumitale, venit de la tânărul Jordan pentru Golz, rosti Karkov printre dinţii lui stricaţi.

André Massart vârî mâna în buzunar, scoase pacheţelul şi îl puse pe masă. Şi se uită drept în ochii lui Karkov. Nu-i nimic. Greşise, şi acuma nu-i mai rămânea nimic de făcut, dar nu accepta niciun fel de umilire.

— Şi permisul de liberă trecere, spuse încet Karkov.

Massart îl aşează pe masă, alături de pacheţel.

— Tovarăşe caporal! strigă Karkov în spanioleşte.

Caporalul deschise uşa, apoi intră înăuntru. Privi iute spre André Massart, care îi înfruntă privirea ca un mistreţ încolţit de câini. Nu se citea pe chipul lui nici urmă de teamă şi nici urmă de umilinţă. Era doar furios şi nu se simţea încolţit decât pentru clipa aceea trecătoare. Ştia că asemenea câini n-au să-l poată ţine niciodată în frâu.

— Dă hârtiile astea celor doi tovarăşi din camera de gardă şi îndrumă-i către cartierul general al generalului Golz, spuse Karkov. S-a întârziat prea mult.

Caporalul ieşi din încăpere, Massart îl urmări cu privirea şi pe urmă se uită la Karkov.

— *Tavariş* Massart, îl vesti Karkov, am de gând să aflu chiar cât de intangibil eşti cu adevărat.

Massart îl privi drept în ochi şi nu spuse nimic.

— Şi nici nu-ncerca să pui ceva la cale în legătură cu caporalul, urmă Karkov. Caporalul nu mi-a spus nimic. Am dat peste cei doi în camera de gardă şi ei mi-au spus (asta era o minciună). Nădăjduiesc că oamenii vor fi totdeauna dispuşi să stea de vorbă cu mine (ceea ce era adevărat, deşi caporalul vorbise).

Dar Karkov avea încredere în binele ce putea decurge din faptul că era dornic oricând să stea de vorbă cu oamenii şi în virtuţile umanizante ale unei intervenţii binevoitoare. Era singurul lucru pe care nu îl trata niciodată cu cinism.

— Ştii, când mă aflu în U.R.S.S., cetăţenii îmi scriu mie la *Pravda* dacă se întâmplă vreo nedreptate undeva într-un orăşel din Azerbaidjan. Ai ştiut asta? Oamenii zic: „Karkov are să ne ajute”.

André Massart se uita la el fără a lăsa să i se citească pe chip nimic altceva decât furie şi aversiune. În mintea sa nu exista alt gând în afară de acela că Karkov uneltea ceva împotriva lui. Bine, dacă-i aşa. Dar cu toată puterea lui, Karkov să bage de seamă.

— Asta e altceva, continuă Karkov, dar e vorba despre acelaşi principiu. Am de gând să verific cât de intangibil eşti de fapt, tovarăşe Massart. Mi-ar face plăcere să aflu dacă nu e cumva cu putinţă să se schimbe numele uzinei aceleia de tractoare.

André Massart îşi luă privirile de la el şi le mută îndărăt la hartă.

— Ce spunea tânărul Jordan? îl întrebă Karkov.

— N-am citit hârtiile, răspunse André Massart. *Et maintenant fiche moi la paix*[43]*,* tovarăşe Karkov.

— Bine, încuviinţă Karkov. Te las la strădaniile dumitale militare.

Ieşi din încăpere şi se duse la camera de gardă. Andrés şi Gomez plecaseră, iar Karkov rămase o vreme acolo, privind în lungul şoselei spre crestele de munte din spatele cărora se zăreau acum cele dintâi licăriri ale faptului zilei. Trebuie să ajungem acolo, pe creste, gândi Karkov. Nu mai e mult până atunci.

---

[43] Şi-acum, lasă-mă în pace (franc.).

Andrés şi Gomez goneau. din nou cu motocicleta pe şosea; începuse să se lumineze. Andrés, încleştat iarăşi de şaua din faţă, pe când motocicleta urca serpentină după serpentină prin ceaţa subţire şi cenuşie ce se lăsase. peste culmea trecătorii, simţea cum aleargă motocicleta sub el, apoi se aplecă pe o parte şi opreşte şi ei stau alături de motocicletă pe-o porţiune mult înclinată a şoselei, iar printre copaci se zăresc tancuri acoperite cu crengi de brad. Întreaga pădure era înţesată de trupe. Andrés văzu şi oameni ducând pe umeri braţele lungi ale brancardelor. Trei maşini de stat-major stăteau trase la dreapta, pe marginea şoselei, ascunse în pădure şi acoperite cu ramuri de brad pe laturi şi peste capote.

Gomez împinse motocicleta lângă una dintre maşini. O rezemă de un brad şi vorbi cu şoferul care stătea lângă maşină, sprijinit cu spatele de un copac.

— Te duc eu acolo, îi făgădui şoferul. Ascunde-ţi motocicleta, să nu poată fi văzută, şi acoper-o cu astea, îl sfătui, arătându-i un morman de crengi tăiate.

Soarele abia începea să licărească peste vârfurile brazilor, iar Andrés şi Gomez porniră după şofer, pe care îl chema Vicente, prin pădurea de dincolo de şosea şi urcară înspre intrarea unui adăpost, de pe acoperişul căruia tot felul de sârme porneau în sus pe coasta împădurită. Rămaseră afară, şi doar şoferul intră înăuntru, iar Andrés se minună de construcţia adăpostului, ce părea o simplă groapă săpată în coasta muntelui, fără pământ aruncat în jur, deşi chiar de afară putea să vadă limpede cât de adâncă şi înaltă este, căci oamenii se mişcau în voie prin ea, fără a fi siliţi să-şi plece capetele sub tavanul puternic întărit cu bârne.

Vicente, şoferul, ieşi afară.

— Generalul e acolo, sus, unde se pregătesc de pornit la atac, îi vesti el pe cei doi. i-am dat scrisoarea şefului său de stat-major. A semnat de primire. Poftim.

Şi îi întinse lui Gomez învelitoarea semnată. Gomez i-o dădu lui Andrés, iar el o cercetă dintr-o ochire şi o vârî în buzunarul dinăuntru al bluzei, apoi întrebă:

— Cum îl cheamă pe cel de-a iscălit?

— Duval, răspunse şoferul.

— Bine, încuviinţă Andrés. E unul dintre cei trei cărora trebuia să le încredinţez scrisoarea.

— Mai aşteptăm răspuns? îl întrebă Gomez pe Andrés.

— Poate ar fi mai bine. Cu toate că unde am să-i mai găsesc eu pe *Inglés* şi pe ceilalţi după ce-or isprăvi cu podul, niciunul Dumnezeu nu mai ştie.

— Hai cu mine să aşteptăm până se-ntoarce generalul, îl invită Vicente. Să-ţi dau nişte cafea. Trebuie să-ţi fie foame.

— Ia te uită la tancurile astea, îi spuse Gomez.

Tocmai treceau pe lângă tancurile acoperite cu crengi şi vopsite în culoarea pământului, şi fiecare lăsase două dâre adânci pe cetinile uscate, acolo unde întorseseră şi dăduseră înapoi de pe şosea. Tunurile de 45 mm împungeau orizontal pe sub crengile de brad, iar şoferii şi tunarii, îmbrăcaţi în bluze de piele şi cu căşti groase pe cap, stăteau rezemaţi de copaci sau dormeau întinşi pe pământ.

— Astea sunt rezerva, îi lămuri şoferul Şi trupele de-aici tot în rezervă sunt. Cele care pornesc atacul stau de mult sus, pe creastă.

— Mulţi tare! se minună Andrés.

— Da, încuviinţă Vicente. O divizie întreagă.

Înăuntrul adăpostului, Duval ţinea în mâna stângă foile întinse ale raportului trimis de Robert Jordan, se uita la ceasul de pe aceeaşi mână stângă, citea pentru a patra oară raportul, şi de fiecare dată simţise cum îi izvorăşte sudoarea la subţiori şi se scurge în jos peste coaste. Striga în receptorul telefonului:

— Atunci dă-mi poziţia Segovia! A plecat? Dă-mi poziţia Avila!

Se chinuia înainte cu telefonul. Dar nu mai putea fi de niciun folos. Vorbise cu amândouă brigăzile.

Golz fusese şi pe la una şi pe la cealaltă, ca să inspecteze dispozitivul de atac, iar acum se afla în drum către postul lui de observaţie. Chemă postul de observaţie, dar generalul încă nu ajunsese acolo.

— Dă-mi avioane unu! strigă Duval, hotărându-se brusc să-şi ia întreaga răspundere. Avea să-şi ia răspunderea pentru contramandarea atacului. Era mai bine să fie contramandat. Nu puteai trimite oamenii la un atac-surpriză când inamicul stătea şi îi aştepta. Aşa ceva nu era cu putinţă. Nu însemna altceva decât un asasinat. Nu se putea. Nu trebuia să se întâmple. Cu orice risc. N-aveau decât să-l împuşte, dacă voiau. Are să ia legătura directă cu aerodromul şi are să anuleze ordinul de bombardament. Dar dacă e vorba doar de un atac de

diversiune? Dacă tot rostul era să atragem încoace tot materialul şi toate forţele acelea? Dacă ăsta era rolul strategic al atacului? Niciodată nu ţi se spune că e doar o acţiune de diversiune atunci când ţi se încredinţează misiunea s-o realizezi.

— Anulează comanda cu avioane unu! strigă Duval în receptor. Dă-mi postul de observaţie al brigăzii şaizeci şi nouă.

Încă cerea postul de observaţie când auzi primul huruit al avioanelor.

Şi chiar atunci căpătă legătura cu postul de observaţie.

— Da, răspunse Golz cu glas liniştit.

Şedea pe scaun, cu spatele sprijinit de-un sac cu nisip, cu picioarele proptite într-o stâncă, cu o ţigară lipită de buza de jos, şi în vreme ce vorbea, se uita în sus şi îndărăt peste umăr. Vedea aripile largi ale formaţiilor de trei, argintii şi huruitoare, venind pe cer din spatele celui mai depărtat pisc de munte lovit de primele raze ale soarelui. Le privea cum vin, strălucitoare şi frumoase în lumina soarelui. Văzu cercurile gemene de lumină create de lucirea soarelui în jurul elicelor din ce în ce mai apropiate.

— Da, rosti el în receptor, vorbind franţuzeşte, fiindcă la celălalt capăt al firului se afla Duval. *Nous sommes foutus. Oui. Comme toujours. Oui. C'est dommage. Oui.*[44] E-o porcărie că ne-a sosit aşa de târziu.

Privea avioanele, şi ochii îi străluceau de mândrie. Acum vedea însemnele roşii de pe aripi şi urmărea cu privirea înaintarea lor necurmată, majestuoasă şi tunătoare.

Aşa ar putea să fie. Sunt ale noastre, avioanele noastre. Au venit împachetate în lăzi, de pe Marea Neagră, prin strâmtoarea de Marmara, prin Dardanele, peste Mediterană şi până aici, au fost descărcate cu dragoste la Alicante, asamblate cu iscusinţă, încercate şi găsite perfecte, iar acum zboară huruind într-o cadenţă încântătoare, în V-uri strânse şi pure, alunecând în înalt, argintii în soarele dimineţii, şi se duc să nimicească poziţiile de dincolo, de pe coastă, să le-arunce cu tunet până în slava cerului, pentru ca noi să putem trece.

Golz ştia că de îndată ce vor trece pe deasupra lor şi peste creastă, bombele aveau să cadă părând nişte delfini ce străbăteau văzduhul. Iar pe urmă poziţiile de pe creastă aveau să sară şi să se împrăştie într-un şir de nori năvalnici, cu tunete

[44] Suntem pierduţi. Da. Ca totdeauna. Da, păcat. Da.

asurzitoare, smulse şi adunate într-un singur nor uriaş. După aceea, tancurile aveau să scrâşnească metalic, urcând pe cele două costişe, şi în urma lor aveau să înainteze cele două brigăzi ale sale. Iar dacă inamicul ar fi luat prin surprindere, trupele lui ar înainta spre creastă, peste trecătoare, printre poziţii, dincolo de trecătoare. În jos pe coasta cealaltă, oprindu-se, curăţind terenul, nimicind cuiburile de rezistenţă, şi-aveau multe de făcut, multe se cereau făcute cu cap şi pricepere, folosind sprijinul tancurilor, căci tancurile trebuiau să cotească şi să se întoarcă pentru a sprijini cu foc, unele, iar altele să deschidă cale atacatorilor, apoi iar să măture terenul peste, şi prin, şi de-a lungul, şi de-a latul câmpului de bătaie, năvălind mereu înainte. Aşa s-ar petrece lucruri! o dacă n-ar exista trădare şi dacă toţi ar împlini ce au de împlinit.

Erau cele două creste, şi erau tancurile care vor merge înainte, şi erau cele două brigăzi de nădejde, ale sale, gata să iasă de sub adăpostul pădurii, iar acum veneau avioanele. Tot ce avusese el de făcut făcuse pe deplin.

Dar pe când urmărea cu privirea avioanele, aflate acum aproape chiar deasupra lui, simţi un cutremur în măruntaie, pentru că ştia din mesajul primit de la Jordan, pe care-l ascultase la telefon, că n-aveau să găsească pe nimeni la cele două creste. Ceilalţi se aflau retraşi puţin mai jos, în tranşee înguste, ca să se apere de schije, sau ascunşi în pădure, şi după trecerea avioanelor, aveau să se întoarcă pe creste cu mitralierele şi armele automate şi tunurile antitanc, despre care Jordan spusese că au trecut pe şosea, şi din nou avea să fie un alt uriaş masacru. Dar avioanele ce alunecau pe cer cu zgomot asurzitor erau aşa cum ar fi putut să fie, şi privindu-le, cu ochii mereu aţintiţi asupra lor, Golz spuse în receptor:

— Nu. *Rien à faire. Rien. Faut pas penser. Faut accepter*[45].

Golz urmări avioanele cu ochii lui strălucitori de mândrie, care ştiau cum ar fi putut să se petreacă lucrurile şi cum aveau să se petreacă în realitate, şi rosti, mândru de ce ar fi putut să fie, crezând în ceea ce ar fi putut să fie, chiar dacă nu avea să fie niciodată:

— Bon. Nous ferons notre petit possible.[46]

---

[45] Nimic de făcut. Nimic. Să nu ne mai gândim. Să luam lucrurile aşa cum sunt.

[46] Bine. O să facem puţinul care ne stă în putinţă.

Şi puse receptorul în furcă.

Dar Duval nu-l auzise. Stând la masă, cu receptorul în mână, n-auzea nimic altceva decât huruitul avioanelor şi-şi spunea:

Acum. Poate că de data asta. Auzi-le cum vin. Poate că avioanele au să-i facă pe toţi praf şi pulbere. Poate că vom izbuti să realizăm o pătrundere. Poate că generalul va primi rezervele cerute. Poate că asta-i ce aşteptam. Poate că acum a sosit momentul. Înainte. Haideţi. Tot înainte.

Dar huruitul era atât de asurzitor, încât nu-şi putea auzi gândurile.

Capitolul patruzeci şi trei

Robert Jordan şedea întins în dosul unui trunchi de brad pe coasta de deasupra şoselei şi a podului şi privea revărsatul zorilor. Totdeauna îi plăcuse acest ceas al zilei, iar acum îi priveghea desfăşurarea; îl simţea cenuşiu înăuntrul său, ca şi cum el însuşi ar fi fost o parte a acelei domoale iluminări ce precede ivirea soarelui: atunci lucrurile tari se întunecă şi văzduhul se luminează, şi luminile ce-au strălucit în vremea nopţii se-ngălbenesc, apoi se şterg, şi a venit ziua. Trunchiurile de brad risipite mai jos de el erau acum tari şi limpezi, aspre şi cenuşii, ia¡r şoseaua lucea acoperită de-un văl de pâclă. Roua îl udase şi pe el, covorul pădurii era moale, şi simţea sub coate moliciunea acelor cafenii ale cetinilor moarte. Vedea în vale, prin pâcla subţire ce se înălţa din albia pârâului, barele de oţel ale podului, drepte şi rigide peste prăpastie, şi gheretele de scânduri ale santinelelor la fiecare capăt. Dar pe când le privea, dantelăriile podului păreau tot subţiri ca firele de păianjen în ceaţa ce atârna deasupra pârâului.

Acum vedea santinela stând în gheretă, cu spatele acoperit de pelerina de pătură ce atârna în jos şi deasupra casca de oţel pusă pe capul scos la vedere când se apleca peste sobiţa făcută din bidonul cu laturile ciuruite de găuri, ca să-şi încălzească mâinile. Robert Jordan auzea vâjâitul pârâului, departe la poalele stâncilor, şi văzu o aţă subţire de fum ridicându-se peste ghereta santinelei.

Se uită la ceas şi gândi: Oare o fi ajuns Andrés la Golz? Dacă e să aruncăm podul în aer, aş vrea să respir foarte rar, să încetinesc scurgerea timpului şi să-l simt cum trece. Crezi c-o fi izbutit Andrés? Şi dacă da, au să contramandeze atacul? Şi-or să mai aibă timp să-l contramandeze? *Qué va!* Nu-ţi face griji. Au să-l contramandeze, ori n-au să-l contramandeze. Altceva n-au ce să hotărască, şi peste puţin ai să afli. Închipuieşte-ţi că atacul ar fi încununat de succes. Golz a spus că s-ar putea. Că există o şansă. Tancurile noastre să coboare acolo pe şosea, trupele să lovească dinspre dreapta şi în jos şi dincolo de La Granja, şi atunci toată partea stângă a munţilor ar fi depăşită. De ce nu te-ai gândit niciodată ce înseamnă să învingi? Ai stat atâta vreme în defensivă, că nu mai eşti în stare să te gândeşti la asta. Sigur. Dar. era aşa înainte de-a fi avut loc toată mişcarea aceea pe

şosea. Înainte de-a fi sosit atâtea avioane câte ai văzut. Nu fi chiar atât de naiv. Dar adu-ţi aminte că atâta vreme cât le ţinem piept aici, fasciştii sunt cu mâinile legate. Nu pot să atace nicio altă ţară până nu sfârşesc aici, şi cu noi n-au să sfârşească niciodată. Dacă francezii ne dau cel mai mic ajutor, dacă n-ar face decât să deschidă frontiera şi să primim avioane din America, nu pot sfârşi niciodată cu noi. Niciodată, dacă primim un cât de mic ajutor. Oamenii aceştia au să lupte până la capătul veacurilor, dacă sunt bine înarmaţi.

Nu, nu trebuie să te aştepţi la o victorie aici, poate încă vreo câţiva ani de acum încolo. Asta nu-i altceva decât un atac de diversiune. Acum nu-ţi mai este îngăduit să-ţi faci iluzii. Şi ce-ar fi dacă am izbuti să spargem frontul astăzi? E primul nostru atac de anvergură. Păstrează-ţi simţul proporţiilor. Dar ce-ar fi să reuşim? Nu-ţi pierde capul, îşi spuse Robert Jordan. Adu-ţi aminte ce a trecut pe şosea. În privinţa asta ai făcut tot ce-ai putut. Totuşi, ar trebui să avem apa iute de radio-emisie portabile, pe unde scurte. Şi-o să avem, cu timpul. Dar deocamdată n-avem. Acum mulţumeşte-te să fii cu băgare de seamă şi să faci ce ai de făcut.

Ziua de azi nu-i decât o singură zi în şirul nesfârşit al zilelor viitoare. Dar tot ce se va întâmpla în zilele viitoare poate să depindă de ce ai să faci tu în ziua de astăzi. Şi aşa a fost în tot anul din urmă. Aşa a fost în nenumărate împrejurări. Aşa stau lucrurile cu întreg acest război. Devii teribil de pompos acum, în faptul dimineţii, îşi spuse Robert Jordan. Ia te uită ce vine încoace.

Îi zărise pe cei doi oameni cu pelerine de pătură şi căşti de oţel trecând de bucla şoselei şi venind înspre pod, cu armele aruncate pe umăr. Unul se opri la celălalt capăt al podului şi pieri din vedere, intrând în ghereta santinelei. Al doilea porni mai departe peste pod, păşind alene şi apăsat. Se opri la jumătatea podului şi scuipă în prăpastie, pe urmă se apropie încet de capătul apropiat, unde cealaltă santinelă schimbă cu el câteva cuvinte, şi porni în sens invers peste pod. Santinela schimbată din post mergea mai repede decât mersese cealaltă (fiindcă se duce la cafea, gândi Robert Jordan), dar tot nu uită să scuipe în jos de pe pod.

Mă întreb dacă o fi vreo superstiţie? îşi spuse Robert Jordan. O să am grijă să scuip şi eu acolo, în prăpastie. Dacă oi mai fi în

stare atunci. Nu. Nu poate fi o doctorie foarte tare. Nu merge. Trebuie să-mi dovedesc că nu merge, înainte de a ajunge acolo.

Santinela cea nouă intrase în gheretă şi se aşezase pe scaun. Arma cu baioneta la ţeavă şedea rezemată de perete. Robert Jordan scoase binoclul din buzunarul de la piept al cămăşii şi potrivi lentilele până ce capătul podului îi apăru limpede şi văzu clar metalul dat cu vopsea cenuşie. Apoi îl mută asupra santinelei din gheretă.

Santinela stătea rezemată de perete. Casca îi atârna într-un cui şi faţa i se vedea foarte clar. Robert Jordan îşi dădu seama că era acelaşi om care făcuse de gardă şi cu două zile mai înainte, în după-amiaza aceea când el şi cu Anselmo stătuseră la pândă. Avea pe cap aceeaşi bonetă cu împletitură de ciorap. Şi nu se bărbierise. Obrajii îi erau scofâlciţi şi pometii proeminenţi. Avea sprâncene stufoase şi îmbinate la rădăcina nasului. Părea somnoros, şi pe când Robert Jordan se uita la el, căsca o dată zdravăn. Pe urmă scoase o pungă de tutun şi nişte foiţă şi îşi răsuci o ţigară. Încercă să aprindă o brichetă, dar până la urmă o vârî în buzunar, se duse la sobiţă, se aplecă asupra ei, scormoni înăuntru, scoase o bucată de mangal şi o plimbă în mână suflându-i în capăt, apoi aprinse ţigara şi zvârli mangalul la loc în sobiţă.

Privind prin lentilele binoclului „Zeiss 7”, Robert Jordan cercetă faţa santinelei care se sprijinise de peretele gheretei şi trăgea din ţigară. Apoi luă binoclul de la ochi, îl strânse şi îl puse îndărăt în buzunar.

N-am să mă mai uit la el, îşi spuse Robert Jordan.

Rămase întins acolo, privind de-a lungul şoselei şi încercând să nu se mai gândească la nimic. O veveriţă chiţăi într-un brad mai jos de locul unde se afla el, şi Robert Jordan o văzu cum coboară pe trunchi şi deodată se opreşte, întoarce capul şi se uită către omul ascuns la pândă. Îi văzu ochii mici şi strălucitori şi coada ce se zbătea nervos. Pe urmă veveriţa trecu spre alt copac, alunecând pe pământ în salturi mărunte, cu lăbuţele prea mici şi coada mult prea mare. Urcă pe trunchi şi din nou se uită spre Robert Jordan. Apoi trecu de cealaltă parte a trunchiului şi pieri din vedere. Pe urmă Robert Jordan auzi veveriţa chiţăind pe-o ramură de sus a bradului şi o privi cum şedea acolo, lipită şi întinsă pe creangă, dar cu coada bâţâind în vânt.

Robert Jordan se uită din nou printre brazi, la ghereta santinelei. I-ar fi plăcut să aibă veveriţa cu el, chiar în buzunar. I-ar fi plăcut să aibă orice ar fi putut mângâia. Îşi trecu încet cotul peste cetinile uscate, dar nu era acelaşi lucru.

Nimeni nu-şi poate închipui cât de singur te simţi când faci asemenea treabă. Eu, totuşi, ştiu. Sper că iepuraşul meu are să iasă cu bine din încercarea de azi. Termină acuma cu astfel de gânduri! Da, bineînţeles. Dar pot nutri speranţa asta, şi o nutresc. Că am să distrug podul aşa cum se cuvine şi ea are să iasă nevătămată din încleştarea de-acum. Bine. Sigur. Atâta tot. Asta-i tot ce vreau în clipa de faţă.

Acum şedea întins pe pământ şi îşi aruncă privirile dincolo de şosea şi de ghereta santinelei, până către piscurile din depărtare. Nu te gândi la nimic, atâta tot, îşi spuse în gând. Stătea nemişcat şi privea faptul dimineţii. Era un minunat început de dimineaţă văratică, şi ziua vine repede la sfârşitul lui mai. Un motociclist, în bluză de piele şi cască îmbrăcată tot în piele, cu pistolul automat vârât în toc la piciorul stâng, trecu peste pod şi urcă în sus pe şosea. Mai târziu apăru o ambulanţă, trecu podul şi îşi continuă drumul pe şosea în sus. Altceva n-a mai fost nimic. Simţea mireasma brazilor, auzea vuietul pârâului şi podul se arăta limpede şi frumos în lumina dimineţii. Şedea acolo, în spatele bradului, cu pistolul-mitralieră sprijinit de braţul stâng, şi nu mai aruncă nicio privire spre ghereta santinelei până când, mult după ce avusese impresia că niciodată nu va mai veni clipa temută, că nimic nu se poate întâmplă într-o atât de frumoasă dimineaţă de mai târziu, auzi bruştele şi îngemănatele bubuituri ale bombelor.

Îndată ce le auzi, din clipa când prinse în urechi bufnetele lor înfundate, mai înainte ca ecoul să se reverse cu tunet dinspre munţi, Robert Jordan trase adânc aer în piept şi ridică pistolul-mitralieră. Braţul îi amorţise din pricina greutăţii trupului său, iar degetele îi erau îngreunate de ezitare.

Când auzi bombele, omul din ghereta santinelei se ridică în picioare. Robert Jordan îl văzu cum îşi ia puşca şi iese afară în faţa gheretei, să asculte. Rămase pe şosea, în bătaia razelor soarelui. Boneta împletită îi stătea pe cap într-o parte, şi soarele îi lumina obrazul neras, în vreme ce el privea în înaltul cerului către locul unde avioanele îşi vărsau bombele.

Acum nu mai era niciun fel de pâclă pe şosea, şi Robert

Jordan îl văzu limpede şi precis desenat stând pe şosea şi privind în înaltul cerului. Soarele îl lumina puternic, trimiţându-şi razele printre brazi.

Robert Jordan simţi că respiră cu greu, ca şi cum o sârmă împletită i-ar fi strâns pieptul, şi, înţepenindu-şi cotul, simţind în degete zimţii ţevii, aşează creasta cătării drept în mijlocul crestăturii de pe înălţător, pe-o singură linie cu centrul pieptului santinelei, şi apăsă domol pe trăgaci.

Simţi în umăr zvâcnetul iute, spasmodic al armei, iar pe şosea omul privi surprins şi îndurerat, alunecă înainte, pe genunchi, şi fruntea i se izbi de pământ. Puşca îi căzu alături şi rămase acolo, cu un deget al omului prins în garda trăgaciului, şi încheietura mâinii se îndoi în faţă. Puşca zăcea pe şosea, cu baioneta înainte. Robert Jordan îşi plimbă privirile de la omul întins pe şosea, cu capul îndoit sub el, pe deasupra şoselei, pe deasupra podului şi până la ghereta santinelei din capătul celălalt. Santinela de acolo nu se vedea, şi atunci îşi mută privirea pe întinsul coastei în jos şi la dreapta, către locul unde ştia că stă ascuns Agustín. Pe urmă auzi că trage şi Anselmo, şi împuşcătura stârni ecoul de-a lungul defileului. Apoi îl auzi pe Anselmo trăgând încă o dată.

În acelaşi timp cu a doua împuşcătură se auzi şi plesnetul sonor al grenadelor venind de dincolo de cotul şoselei, în josul podului. Apoi izbucniră detunăturile de grenade, departe în susul şoselei, către stângă. Pe urmă auzi focuri de armă din susul şoselei, şi din vale veni glasul pistolului automat de cavalerie al lui Pablo, poc-poc-poc-pocănind printre trosnetele grenadelor. Îl zări pe Anselmo lăsându-se în jos pe peretele de stâncă de lângă celălalt capăt al podului, şi atunci îşi aruncă pe umăr pistolul-mitralieră, ridică cele două raniţe grele din spatele trunchiurilor de brad şi, ţinând câte una în fiecare mână, simţind cum tendoanele umărului stau gata să-i plesnească sub povara raniţelor, alergă cu greu în jos, pe coasta abruptă, până la şosea.

Şi în vreme ce alerga pe coastă, îl auzi pe Agustín strigând:

— *Buena caza*, *Ingles! Buena caza!*

Dar gândi: Vânătoare rodnică… pe dracu… vânătoare rodnică! şi chiar atunci îl auzi pe Anselmo trăgând cu arma, şi detunătura făcu să zdrăngăne barele de oţel ale podului. Trecu pe lângă santinela întinsă la pământ şi alergă pe pod cu raniţele

bălăngănindu-se.

Bătrânul veni în fugă spre el, cu carabina în mână, strigând:

— *Sin novedad.* Nu-i nimica rău. *Tuve que rematarlo*. A trebuit să-l isprăvesc.

Lăsându-se în genunchi, deschizând raniţele în mijlocul podului şi scoţând din ele materialele, Robert Jordan văzu lacrimile curgând pe obrajii bătrânului, printre ţepii suri ai bărbii.

— *Ya maté uno también*, îi răspunse lui Anselmo. Şi eu am ucis unul. Şi făcu semn cu capul spre santinela întinsă peste şosea, la capătul podului.

— Da, măi omule, aşa-i, spuse Anselmo. Trebuie să-i ucidem, şi îi ucidem.

Robert Jordan coborî sub planşeul podului, printre bârne. Simţea sub mâini fiarele reci şi umede de rouă şi se agăţă cu grijă, având soarele în spate, sprijinindu-se de o legătură a podului, auzind vuietul pârâului zbuciumat de dedesubt, auzind împuşcăturile, prea multe împuşcături, din susul şoselei, de la postul de pază dinspre creastă. Asuda din greu, deşi era răcoare sub pod. Avea un colac de sârmă pe braţ şi un cleşte prins cu şiret de încheietura mâinii.

— Dă-mi calupurile de dinamită, unul câte unul, *viejo!* strigă în sus lui Anselmo.

Bătrânul se aplecă mult peste marginea podului, întinzându-i calupurile lunguieţe de exploziv, iar Robert Jordan ridică mâna, le luă şi le îndesă acolo unde voia să le aşeze, le fixă bine şi le legă, apoi spuse:

— Pene, *viejo!* Dă-mi nişte pene! simţind mirosul de lemn proaspăt cioplit în vreme ce le vâra în spaţiile goale, ca să înţepenească explozivul chiar între grinzi.

Şi pe când lucra zorit, aşezând, îndesind, întărind cu pene, legând strâns cu sârmă, lucrând repede şi cu îndemânare, aşa cum lucrează un chirurg, auzea ropotul împuşcăturilor în josul şoselei. Pe urmă veni o bubuitură de grenadă. Pe urmă o alta, acoperind vuietul apei ce năvălea pe sub pod. Apoi într-acolo se lăsă linişte.

Ei, fir-ar să fie! gândi Robert Jordan. Ce s-o mai fi întâmplat?

Dar împuşcăturile tot mai răsunau în susul şoselei, la postul de pază dinspre creastă. Mult prea multe împuşcături, şi legă două grenade, una lângă alta, deasupra calupurilor de exploziv îngrămădite laolaltă, trecând sârma prin şanţurile crestăturilor,

ca să stea strânse şi fixe şi bine legate; pe urmă răsuci capetele, slujindu-se de cleşte. Încercă, zgâlţâind cu mâna, tot ce legase până atunci şi mai vârî o pană deasupra grenadelor, ca să fixeze şi mai bine lângă grindă întreaga încărcătură de exploziv.

— Acuma în partea cealaltă, *viejo!* strigă în sus spre bătrân şi se căţără prin păienjenişul bârnelor. Ca un Tarzan afurisit printr-o deasă pădure de oţel, gândi o clipă; apoi, ridicându-se deasupra din întuneric, cu vuietul apei frământate încă dedesubtul lui, înălţă privirea şi văzu chipul lui Anselmo, care şedea aplecat, întinzându-i calupurile de dinamită. Îndrăcit de liniştitoare faţă, îşi spuse Robert Jordan. Acuma nu mai plânge. E semn cât se poate de bun. Şi cu o parte am terminat. Urmează partea cealaltă, şi suntem gata. Are să-l dărâme ca pe-un nimic. Haide. Nu-ţi pierde firea. Aşterne-te pe treabă. Repede şi bine, ca şi în partea astălaltă. Nu te zăpăci. Ia-o domol. Nu încerca s-o faci mai repede decât se poate. Acuma nu mai poţi da greş. De-acum încolo nimeni nu te mai poate împiedica să arunci în aer o parte a podului. Şi faci treaba exact aşa cum trebuie făcută. Şi e un loc răcoros. Dumnezeule, e răcoare ca într-o pivniţă de vinuri şi nu e murdărie. De obicei, când lucrezi sub poduri de beton, e-ngrozitor de multă murdărie. Asta-i un pod ca-n vis. Să mă ia dracu dacă nu-i un pod ca-n vis! Bătrânul, care şade deasupra, e la loc rău. Dar nu încerca să faci treaba mai repede decât îţi stă în putinţă. Şi tare aş vrea să se termine odată cu împuşcăturile de-acolo, de sus.

Nu-mi place că tot se mai trag focuri de armă. Pilar a dat de vreo belea acolo. Probabil că vreun ostaş din post era plecat undeva, afară în spatele postului, ori în spatele joagărului. Şi încă mai trag. Asta înseamnă că se află cineva la joagăr. Şi tot blestematul ăla de rumeguş! Mormanele acelea uriaşe de rumeguş. Rumeguşul, când e vechi şi bătătorit, e un adăpost minunat ca să lupţi din spatele lui. Ba cred că sunt chiar mai mulţi dintre cei din gărzi. În vale, la

Pablo, e linişte. Mă întreb ce rost o fi avut al doilea rând de salve. Trebuie să fi fost o maşină sau vreun motociclist. Sper cu toată tăria, din adâncul sufletului, că n-are să dea peste ei vreun car blindat sau vreun tanc. Dă-i drumul. Aşază încărcătura cât poţi mai bine, înţepeneşte-o bine cu penele şi leag-o strâns de tot. Tremuri parcă ai fi o muiere smiorcăită. Ce dracu s-a întâmplat cu tine? încerci să faci treaba prea repede. Aş pune

rămăşag că afurisita aceea de femeie, de-acolo de sus, nu tremură. Pilar, nu alta. Da' poate că tremură şi ea. După câte se aude, s-ar părea că-i în mare încurcătură. Are să tremure şi ea dacă se încurcă şi mai rău lucrurile. Ca oricare altul, fir-ar să fie!

Se aplecă în afară şi se ridică puţin în sus, în bătaia soarelui, iar când întinse mâna să ia ce-i dădea Anselmo, având capul deasupra şi ferit de vuietul pârâului, împuşcăturile se înteţiră tare către postul dinspre creastă, şi pe urmă iar se auziră bubuituri de grenade. Şi apoi alte grenade.

— Înseamnă că au năvălit asupra joagărului.

Ce noroc pe mine că am luat porcăria asta în calupuri, îşi spuse mai departe Robert Jordan. Şi că n-am luat-o în cartuşe. Ei, şi ce dracu? Doar că-i mai uşor de mânuit. Deşi, cu un blestemat de sac plin de gelatină ar fi mers treaba mult mai repede. Doi saci. Ba nu. Un sac dintr-alea ar fi fost de-ajuns. Dar ce bine ar fi fost să fi avut focoasele şi bătrânul meu detonator. Porcul ăla de câine mi-a aruncat detonatorul în pârâu. Biata cutie străveche, în câte locuri n-a mai fost! Şi-acuma în pârâul ăsta a aruncat-o. Ticălosul de Pablo! Le-a venit de hac acolo în vale, chiar acuma.

— Mai dă-mi dintr-astea, *viejo*.

Bătrânul lucrează foarte bine. Şi stă acolo de parcă ar fi pus la ţintă. I-a fost groază să împuşte santinela. Şi mie la fel, dar eu nu m-am chinuit cu gândurile. Nici acum nu mă gândesc. Aşa trebuie să faci. Dar vezi că Anselmo prima dată numai l-a rănit grav. Iar eu ştiu câte ceva despre răniţii ăştia. Cu o armă automată uciderea unui om devine treabă mult mai uşoara, sunt sigur. Vorbesc pentru cel care ucide. E altceva. După cea dintâi atingere lucrează arma singură. Nu tu. Acuma lasă gândurile astea pentru altă dată. Fir-ai să fii, cu capul tău cu tot! Grozav cap de gânditor mai ai, bătrâne Jordan! Dă-i bătaie, Jordan, dă-i bătaie! Aşa avea obicei să strige galeria când jucai fotbal şi prindeai mingea. Da' ştii că afurisitul ăla de Iordan[47] nu-i de fapt mult mai mare decât pârâul de jos, de sub tine? La izvor, vrei să spui. Dar la izvoare toate râurile sunt aşa. Şi e foarte bine aici, sub podul ăsta. Un fel de casă departe de casă. Haide, Jordan, adună-ţi minţile. Aici e treabă serioasă, Jordan. Nu pricepi? Serioasă. Dar e din ce în ce mai puţin serioasă. Uită-te în partea cealaltă a podului. *Para qué? A*cuma înseamnă că am făcut

[47] În englezeşte, Jordan este şi numele râului biblic – Iordan.

treaba, orice ar fi să mai fie. Cum merge statul Maine, aşa merge toată naţia[48]. Cum e Iordanul, aşa sunt şi afurisiţii de izraeliţi. Adică podul, vreau să spun. Cum e cu Jordan, aşa e şi cu podul ăsta blestemat, sau, de fapt, e invers.

— Mai dă-mi dintr-astea, Anselmo, bătrâne, spuse Robert Jordan.

Anselmo încuviinţă din cap.

— Sunt aproape gata, îl vesti Robert Jordan.

Şi Anselmo iar încuviinţă dând din cap.

Pe când sfârşea prinderea în sârme a grenadelor, nu se mai auzea nicio împuşcătură dinspre partea de sus a şoselei. Deodată se trezise că lucrează întovărăşit doar de vuietul pârâului. Privi în jos şi văzu apele învolburându-se înspumate sub el printre bolovani, apoi scăpând într-un ochi mai larg, cu fund de pietriş, unde una dintre penele aruncate de el se-nvârtea purtată de vârtej. Şi pe când privea în vale, un păstrăv zvâcni în sus după vreo musculiţă şi făcu un cerc la suprafaţă, aproape de locul unde se învârtea bucata de lemn. Răsuci strâns cu cleştele capetele sârmelor care ţineau cele două grenade, şi atunci văzu, prin ţesătura de metal a podului, soarele revărsat peste coasta verde a muntelui. Era cenuşie acum trei zile, gândi Robert Jordan.

Ieşi din întunericul răcoros de sub pod în lumina caldă a soarelui şi strigă înspre faţa aplecată a lui Anselmo:

— Dă-mi colacul cel mare de sârmă.

Bătrânul i-l întinse.

Pentru numele lui Dumnezeu, vezi să nu le slăbeşti legăturile! Sârma asta are să le tragă. Ar trebui să le legi zdravăn. Dar cu sârma cea lungă pe care o ai are să fie în regulă, gândi Robert Jordan pipăind mecanismul de declanşare a exploziei grenadelor de mână. Cercetă dacă grenadele legate pe margini lăsau totuşi loc arcurilor să împingă cuiul când avea să tragă de inele (sârma din jur trecea pe sub pârghii), apoi legă un capăt de sârmă de un inel, îl prinse de sârma cea lungă legată de inelul grenadei dinafară, depănă sârmă de pe colac şi o trecu pe după o bară de oţel, pe urmă întinse lui Anselmo colacul de sârmă, îndemnându-l:

---

[48] În original: *As Maine goes so goes the nation*, adagiu ce exprima părerea că partidul care obţine majoritatea voturilor în statul Maine va repurta victoria in întreaga ţară.

— Bagă de seamă cum îl ţii.

Sări sus pe pod, luă colacul din mâna bătrânului şi începu să meargă de-a-ndăratelea cât putea de repede, depănând mereu sârmă din colac, către locul unde zăcea santinela întinsă pe şosea, aplecându-se şi privind peste marginea podului şi depănând mereu, din mers, sârma de pe colac.

— Adă raniţele! îi strigă lui Anselmo mergând întruna de-a-ndăratelea. Tot din mers se aplecă, luă de jos pistolul-mitralieră şi îl aruncă din nou pe umăr.

Chiar în clipa aceea, ridicând privirile de la colacul de pe care depăna mereu sârmă, îi văzu, departe pe şosea, pe cei ce veneau de la postul dinspre creastă.

Văzu că sunt numai patru, dar pe urmă trebui să se uite cu atenţie doar la sârmă, ca să nu se prindă cumva de vreo ieşitură a podului şi să fie întinsă drept. Eladio nu se afla printre ei.

Robert Jordan trase sârma peste capătul podului, o trecu pe după ultima bară şi alergă pe şosea, oprindu-se lângă o bornă de piatră. Tăie sârma şi întinse lui Anselmo capătul.

— Ţine asta, *viejo*, îi spuse bătrânului. Acuma hai cu mine îndărăt la pod. Înfăşoară sârma în mers. Nu. Lasă că fac eu.

La pod trase de bucla din capăt a firului care trecea acum drept şi fără niciun fel de nod ide la inelele grenadelor şi până la ei, de-a lungul podului, şi întinse lui Anselmo colacul cel mic din capăt, spunându-i:

— Du-te îndărăt cu asta până la piatra cea înaltă. Nu smuci de ea, dar ţine-o cu nădejde. Să nu tragi tare. Când ai să tragi tare, cu toată puterea, podul are să sară în aer. *Comprendes?*

— Da.

— Ţine-o uşurel, dar n-o lăsa în jos, ca să nu se încurce undeva. Trage încetişor, dar cu grijă, până o să tragi tare, cu toată puterea. *Comprendes?*

— Da.

— Iar când o să tragi, trage, nu te juca! Dar fără să smuceşti.

În vreme ce vorbea, Robert Jordan se uita în susul şoselei, la rămăşiţele cetei conduse de Pilar. Acum ajunseseră aproape şi văzu că Primitivo şi Rafael îl sprijineau pe Fernando. Părea să fie împuşcat în partea de jos a pântecelui, pentru că de acolo se ţinea cu amândouă mâinile, în vreme ce bărbatul îl sprijinea dintr-o parte şi flăcăul din cealaltă. Trăgea piciorul drept, şi marginea dinăuntru a pantofului se târşâia pe şosea în mers.

Pilar urca pe coastă în pădure, ducând trei puşti. Robert Jordan nu putea s-o vadă la faţă, dar îşi dădea seama că ţine capul sus şi urcă pe cât de repede poate.

— Cum merg treburile? strigă Primitivo.

— Bine! Aproape am terminat! răspunse Robert Jordan tot strigând.

Nu mai era nevoie să întrebe cum le mersese lor. Când îşi mută privirile de la ei, se aflau lângă marginea şoselei, şi Fernando clătina din cap, refuzând să se lase dus mai departe.

— Daţi-mi o puşcă şi lăsaţi-mă aici, îl auzi Robert Jordan spunând cu glas gâfâit.

— Nu, *hombre*. O să te ducem până la cai.

— Ce să mai fac eu cu calul? întrebă Fernando. Stau foarte bine aici.

Robert Jordan nu mai auzi altceva, fiindcă acum vorbea cu Anselmo.

— Arunci podul în aer dacă vin tancurile. Dar numai dacă pornesc pe el. Îl arunci în aer şi dacă vine vreun car blindat. Dacă porneşte pe pod. Altceva n-o să poată trece de Pablo.

— Dar n-o să-l arunc în aer cu tine dedesubt.

— Lasă-mă pe mine. Aruncă-l în aer dacă trebuie. Mă duc să leg şi sârma cealaltă, mă întorc şi-l aruncăm în aer împreună.

Şi o luă la goană înspre mijlocul podului.

Anselmo îl văzu fugind pe pod cu un colac de sârmă pe braţ, cu cleştele atârnându-i legat la încheietură şi pistolul-mitralieră azvârlit pe spate. Îl văzu coborând sub planşeul podului şi pierind din vedere. Anselmo ţinea sârma în mână, în mâna dreaptă, şi se ghemui în spatele bornei de piatră, uitându-se de-a lungul şoselei şi peste pod. La jumătatea drumului dintre el şi pod se afla santinela ucisă, acum parcă şi mai lipită de şosea, întinsă peste suprafaţa netedă, în vreme ce soarele îl apăsa în spate. Puşca santinelei, căzută pe şosea, cu baioneta fixată la ţeavă, ţintea drept spre Anselmo. Bătrânul îşi trecu privirile peste el, de-a lungul podului dungat de umbrele barelor, până acolo unde şoseaua cotea la marginea defileului şi pe urmă se pierdea în spatele zidului de stâncă. Se uită la ghereta santinelei din capătul celălalt al podului, scăldată în lumina soarelui, apoi, dându-şi deodată seama că ţine sârma în mână, întoarse capul spre locul unde Fernando vorbea cu Primitivo şi cu ţiganul.

— Lăsaţi-mă aici, cerea Fernando. Mă doare rău şi curge mult

sânge înăuntru. Îl simt în măruntaie când mă mişc.

— Hai să te urcăm pe coastă, îi spuse Primitivo. Pune mâinile peste umerii noştri şi o să te luăm de picioare.

— N-are niciun rost, se împotrivi Fernando. Aşezaţi-mă aici, în dosul unei pietre de pe margine. Pot fi de tot atâta folos şi aici ca şi sus pe coastă.

— Da' după ce plecăm noi… zise Primitivo.

— Lăsaţi-mă aici, stărui Fernando. Nici nu poate fi vorba să merg mai departe în starea asta. Şi-o să vă rămână un cal mai mult. Aicea am să stau foarte bine. Şi poţi fi sigur că au să vină numaidecât.

— Da' te putem lua cu noi pe coastă în sus, spuse ţiganul. E foarte uşor.

Era, fireşte, tare grăbit să plece cât mai repede, ca şi Primitivo. Dar îl aduseseră până aici.

— Nu, se împotrivi Fernando. Stau foarte bine. Da' ce s-a întâmplat cu Eladio?

Ţiganul duse degetul la cap, ca să arate locul unde fusese lovit Eladio, şi răspunse:

— Aici. După tine. Când am dat năvală.

— Lăsaţi-mă, stărui din nou Fernando.

Anselmo vedea limpede că suferă cumplit. Ţinea amândouă mâinile peste partea de jos a pântecelui, îşi sprijinise capul de taluzul şoselei şi rămase cu picioarele întinse drept înainte. Faţa îi era cenuşie şi acoperită de sudoare.

— Acuma lăsaţi-mă, vă rog, faceţi-mi hatârul ăsta, spuse Fernando. Din pricina durerii închisese ochii, şi marginile buzelor îi tremurau. Mă simt bine aici.

— Uite, îţi lăsăm o puşcă şi nişte cartuşe, spuse Primitivo.

— E puşca mea? întrebă Fernando, cu ochii închişi.

— Nu, a ta e la Pilar, răspunse Primitivo. Ţi-o las pe-a mea.

— Aş vrea mai degrabă s-o am pe-a mea, insistă Fernando. Îs mai învăţat cu puşca mea.

— Am să ţi-o aduc, îl minţi Rafael. Ţine-o pe asta până mă întorc.

— Aicea am o poziţie foarte bună, spuse Fernando. Şi pentru ce-ar veni din susul şoselei, şi pentru pod.

Deschise ochii, întoarse capul către pod şi privi o clipă, apoi îi închise din nou când îl apucară durerile.

Ţiganul îl mângâie pe cap şi făcu semn cu degetul mare spre

Primitivo, cerându-i să pornească împreună.

— O să coborâm pe urmă încoace, la tine, spuse Primitivo, şi pomi în sus pe coastă după ţiganul care urca în grabă.

Fernando se întinse pe spate, sprijinindu-se de taluz. În faţa lui se afla una dintre pietrele de bornă vopsite cu var *şi* înşirate pe marginea şoselei. Capul îi stătea în umbră, dar soarele bătea peste rana lui astupată şi bandajată şi peste mâinile făcute pâlnie deasupra ei. Picioarele îi erau cu totul în soare. Puşca zăcea lângă el, şi trei încărcătoare pline sticleau în soare, alături de puşcă. O muscă se plimba pe mâinile lui, dar atingerea aceea uşoară nu putea străbate prin desimea durerii.

— Fernando! strigă Anselmo din dosul pietrei după care stătea cu sârma în mână.

Făcuse un inel la capăt şi-l strânsese ca să-l poată ţine în pumn.

— Fernando! strigă el din nou.

Fernando deschise ochii şi îl privi.

— Cum merg treburile? îl întrebă pe Anselmo.

— Foarte bine, răspunse bătrânul. Acuma, peste un minut, îl aruncăm în aer.

— Îmi pare bine. Dacă ai nevoie să te ajut cu ceva, spune-mi, zise Fernando şi închise ochii la loc, iar durerea îi scurmă în măruntaie.

Anselmo îşi luă ochii de la el şi se uită de-a lungul podului.

Aştepta să vadă cum se iveşte colacul de sârmă deasupra şi e aruncat pe pod şi cum apar capul şi faţa arsă de soare ale lui *Inglés*, când avea să se ridice peste margine. În acelaşi timp supraveghea şoseaua de dincolo de pod, să vadă de nu vine ceva de după cotul din depărtare. Nu simţea acum niciun fel de frică şi nu-i fusese frică niciodată în ziua aceea.

Toate merg aşa de repede şi aşa de firesc, gândi Anselmo. Nu mă puteam împăca deloc cu gândul să ucid santinela şi am avut atunci o cutremurare de suflet, da' acuma s-a sfârşit. Cum de-a putut *Inglés* să spună că a împuşca un om e la fel cu a împuşca o sălbăticiune? Ori de câte ori am împuşcat o sălbăticiune, am simţit un fel de beţie şi nu mi s-a părut că fac nimic rău. Da' când împuşti un om, te simţi de parcă l-ai fi lovit pe frate-tău, fiind om în toată firea. D-apăi să tragi de mai multe ori în el, până-l omori! Lasă, nu te mai gândi la asta. Ai avut şi-aşa destulă cutremurare de suflet şi te-ai prăvălit pe coasta aceea

hohotind ca o babă, până ai ajuns pe pod.

Acuma s-a isprăvit, îşi spuse Anselmo, şi poţi încerca să ispăşeşti moartea lui ca şi pe-a celorlalţi. Da' acuma ai ce-ai cerut noaptea trecută, când veneai peste munţi, întorcându-te la tabără. Te-ai aruncat în luptă şi nu mai ai de ce te chinui. Dacă mor în dimineaţa asta, înseamnă că totul e aşa cum s-ar cuveni să fie.

Pe urmă se uita la Fernando, întins acolo, cu spatele sprijinit de taluz, cu mâinile împreunate între coapse, buzele vinete, ochii închişi, respirând rar şi greu, şi îşi spuse: Dacă mor, fie-mi dat să mor repede. Da' nu, am făgăduit că n-o să mai cer nimic dacă-mi vor fi menite cele de trebuinţă pentru ziua de azi. Aşa că nu voi mai cere nimic. S-a înţeles? Nu cer nimic. Nimic şi în nicio privinţă. Fie-mi menite cele ce le-am cerut, şi tot ce mai este în afară de asta rămâie la voia sorţii.

Ascultă detunăturile ce se auzeau de foarte departe, de la lupta care se da în trecătoare, şi îşi spuse: Ziua de azi e cu adevărat o zi mare. Ar trebui să-mi dau seama şi să ştiu ce zi mare e astăzi.

Dar nu simţea nicio uşurare şi nicio bucurie în suflet. Toate acestea pieriseră, şi în locul lor rămăsese liniştea. Şi acum, aşa cum sta în dosul pietrei de bornă, ţinând în mână un colac de sârmă şi cu alt colac de sârmă în jurul încheieturii, având sub genunchi pietrişul de pe ¡marginea şoselei, nu era însingurat şi nici nu se simţea singur în vreun fol. Era una cu sârma din mână, una cu podul şi una cu încărcăturile de exploziv aşezate de *Inglés*. Era una cu acel *Inglés* care încă lucra sub pod, una cu întreaga bătălie ce se dădea acolo şi una cu republica.

Dar bucurie nu avea în suflet. N-avea în suflet decât o linişte necuprinsă, şi soarele îl bătea pe gât şi pe umeri în vreme ce stătea înghemuit, iar când ridică privirile văzu cerni înalt şi fără nor şi coasta muntelui înălţându-se dincolo de pârâu, şi nu era fericit, dar nu era nici însingurat şi nici nu-i era frică.

Sus, pe coastă, Pilar şedea în spatele unui trunchi de brad şi cerceta cu ochii şoseaua ce cobora dinspre trecătoare. Avea alături trei arme încărcate, iar când Primitivo să lăsă să cadă lângă ea, îi întinse una, poruncindu-i:

— Du-te şi stai colo. După bradul cel gros. Şi tu, ţigane, dincolo, îi spuse arătând un alt brad. A murit?

— Nu. Încă nu, răspunse Primitivo.

— Mare ghinion, spuse Pilar. Dacă am mai fi avut doi oameni, nu s-ar fi întâmplat. Ar fi trebuit să se strecoare pe brânci până în spatele mormanului de rumeguş. Da' stă bine acolo unde stă?

Primitivo clătină din cap.

— Şi când o să arunce *Inglés* podul în aer, sfărâmăturile n-au să ajungă până aici? întrebă ţiganul din dosul bradului.

— Nu ştiu, răspunse Pilar. Da' Agustín, cu *máquina*, e mai aproape decât tine. *Inglés* nu l-ar fi aşezat acolo dacă ar fi fost prea aproape.

— Da' eu mi-aduc aminte cum atuncea, când am aruncat în aer trenul, felinarul locomotivei a vâjâit ca ghiuleaua pe deasupra mea, şi bucăţile de oţel zburau împrejur ca rândunicile.

— Ai amintiri de poet, domnia-ta, zise Pilar. Ca rândunicile. *Joder!* Ba ca nişte ţucale. Ascultă, ţigane, te-ai purtat bine pe ziua de azi. Acuma nu te lăsa sa pună frica gheara pe tine.

— Păi eu am întrebat numai aşa, dacă au să ajungă sfărâmăturile până aici, ca să ştiu şi să mă ascund bine după trunchi, răspunse ţiganul.

— Ţin-te-aşa, îl îndemnă Pilar. Câţi au fost ucişi?

— *Pucs*, cinci din partea noastră, adică cinci am ucis noi. Doi sunt aici. Nu-l vezi pe ăla din celălalt capăt al podului? Uită-te colo, înspre pod. Vezi ghereta? Uite! Vezi? Şi arătă cu degetul. Şi mai erau opt acolo, pe seama lui Pablo. Am pândit eu la postul de-acolo, că m-a trimis *Inglés*.

Pilar mormăi ceva. Pe urmă izbucni cu furie:

— Da ce-o fi cu *Inglés* ăla? Ce-o fi făcând, s-a apucat să se… acolo, sub pod? *Vaya mandanga!* S-a apucat să facă podul, ori să-l dărâme?

Înălţă capul şi privi în jos spre Anselmo, care stătea ghemuit în dosul bornei de piatră. Şi strigă:

— Hei, *viejo*! Ce s-aude cu… tău de *Inglés*?

— Ai răbdare, femeie! strigă Anselmo la rândul lui, ţinând zdravăn de sârmă, dar fără să tragă. Îşi sfârşeşte treaba.

— Da' ce cristoşii şi născătoarele mă-si întârzie aşa de mult?

— *Es muy concienzudo!* strigă iar Anselmo! Asta-i treabă făcută după ştiinţă.

— Mă… în laptele ei de ştiinţă, îi spuse Pilar ţiganului, nemaiputându-şi stăpâni furia. Să-l arunce odată în văzduh… ăsta cu obrajii mânjiţi de… şi să isprăvim. Maria! strigă Pilar cu

glasul ei profund către creştetul crestei. *Inglés* al tău... şi dădu drumul unui val de obscenităţi privitoare la imaginarele îndeletniciri de sub pod ale lui Robert Jordan.

— Vino-ţi în fire, femeie! îi strigă Anselmo de pe şosea. Are la treabă de nu-şi vede capul. Acum termină.

— Ducă-se dracului toată treaba lui! răspunse furioasă Pilar. Acuma graba contează.

Chiar atunci auziră cu toţii cum se pornesc alte împuşcături în josul şoselei, unde Pablo ocupa postul de pază luat cu asalt. Pilar conteni cu înjurăturile şi ascultă. Pe urmă spuse;

— *Ay, ay, ay!* l-auzi ce-i acolo.

Robert Jordan auzi împuşcăturile tocmai când cu o mână zvârlea pe pod colacul de sârmă, iar pe urma se ridică şi el deasupra. Când genunchii îi erau pe muchie, iar palmele pe suprafaţa planşeului, auzi mitraliera ţăcănind dincolo de bucla din vale a şoselei. Suna altfel decât pistolul automat al lui Pablo. Se ridică în picioare, se aplecă peste margine, luă în mână colacul de sârmă şi începu să-l depene mergând de-a-ndăratelea şi pieziş peste pod.

Auzea împuşcăturile, şi pe când se retrăgea pe pod, le simţea chiar deasupra stomacului, ca şi cum ar fi răsunat în propria lui diafragmă. Şi în vreme ce mergea de-a-ndăratelea, zgomotul se apropia, şi Robert Jordan întoarse capul, să privească spre bucla şoselei. Dar şoseaua era încă goală şi nu se zărea nicio maşină, niciun tanc şi nici oameni. Tot goală rămase şi când el se afla pe la mijlocul drumului până la capătul şoselei. Tot goală era şi când făcuse trei sferturi din drum, lăsând în urmă sârma întinsă şi dreaptă, şi tot goală rămase când dădu ocol gheretei, ţinând sârma depărtată, ca să nu se prindă de vreo bucată de fier. Pe urmă ajunse pe şosea şi tot nu se zărea nimic până la buclă, în vreme ce se retrăgea repede de-a-ndăratelea peste şanţul mic şi spălat de ape din marginea şoselei, aşa cum un fundaş fuge de-a-ndăratelea ca să prindă o minge, şi mereu ţinea sârma întinsă, până ce ajunse aproape în dreptul bornei lui Anselmo, iar şoseaua rămânea tot goală mai jos de pod.

Îndată după aceea auzi camionul coborând pe sosea, şi privind peste umăr îl văzu chiar când ieşea pe pun. a prelungă, iar atunci mai înfăşură o dată sârma peste încheietură, urlă spre Anselmo: „Aruncă-l în aer” şi se propti în călcâie, zvârlindu-se cu toată greutatea împotriva sârmei, înfăşurând-o din nou peste

încheietura mâinii, şi duduitul camionului se-apropia din spate, şi-n faţă se întindea şoseaua cu santinela ucisă, şi lungimea podului şi capătul de şosea din vale, tot gol, şi pe urmă izbucni un trosnet uriaş, şi mijlocul podului se înălţă în văzduh ca un val sfărâmat, iar atunci simţi suflul exploziei rostogolindu-se îndărăt asupra lui şi se aruncă în şanţul plin de pietre, cu faţa în jos şi mâinile adunate deasupra capului. Stătea cu faţa îndesată în pietriş când podul începu să coboare acolo unde se înălţase, şi binecunoscutul miros gălbui al exploziei trecu peste el, purtat de-un val de fum înţepător, iar după aceea se porni să plouă cu bucăţi de oţel.

Când ploaia de oţel conteni, se mai afla încă în viaţă şi înălţă capul, privind peste pod. Secţiunea centrală dispăruse. Bucăţi de oţel frânte zăceau pe pod, cu marginile lor zdrenţuite şi lucioase de ruptură proaspătă, şi erau risipite pretutindeni peste şosea. Camionul se oprise pe deal, la vreo sută de yarzi. Şoferul şi cei doi oameni ce-l însoţeau o luaseră la fugă spre un podeţ.

Anselmo era întins cu faţa la pământ în spatele bornei de piatră. Braţul stâng stătea îndoit sub cap şi cel drept întins într-o parte. Sârma rămăsese înfăşurată pe încheietura mâinii drepte. Robert Jordan se ridică în picioare, traversă şoseaua, îngenunche lângă el şi se încredinţă că murise. Nu-l mai întoarse cu faţa în sus, ca să vadă ce făcuse bucata de oţel. Era mort, şi nimic nu mai putea să aibă vreo importanţă.

Mort, pare foarte puţintel la trup, gândi Robert Jordan. Arăta micuţ, şi capul îi era complet sur, iar Robert Jordan îşi spuse: Mă mir cum de-a putut căra vreodată asemenea greutăţi, dacă a fost într-adevăr aşa de mic cum arată acuma.

Apoi îi văzu forma pulpelor şi a coapselor arătându-se prin pantalonii strimţi, de păstor, tălpile roase ale pantofilor tălpuiţi cu sfoară, luă de jos carabina lui Anselmo şi cele două raniţe, acum aproape cu totul goale, şi pe urmă se duse şi ridică puşca ce zăcea lângă Fernando. Dădu cu piciorul într-o frântură de oţel şi o făcu să se rostogolească pe suprafaţa şoselei. După aceea aruncă pe umăr cele două puşti, ţinându-le de capetele ţevilor, şi urcă printre brazi în sus pe coastă. Nu privi în urmă şi nu se uită nici măcar la pod şi la şosea. Încă se mai auzeau împuşcături la postul de gardă din josul şoselei, dar acum nici măcar nu-i păsa.

Tuşea din pricina fumului de TNT[49] şi se simţea amorţit în toată fiinţa.

Puse una dintre puşti lângă Pilar, acolo unde femeia şedea în dosul trunchiului de brad. Pilar se uită şi văzu că din nou are trei puşti.

— Suntem prea sus, le spuse Robert Jordan. Pe şosea e un camion, da' de aici nu-l puteţi vedea. Cei din camion au crezut că avioanele atacă podul. Ar fi mai bine să coborâţi ceva mai la vale. Eu mă duc la Agustín, ca să acoperim retragerea lui Pablo.

— Şi bătrânul? întrebă Pilar văzându-l cum arată la chip.

— Mort.

Tuşi din nou, cutremurându-se, şi scuipă în pământ.

— Podul tău e dărâmat, *Inglés,* îi spuse Pilar privindu-l în faţă. Nu uita asta.

— Nu uit nimic, îi răspunse Robert Jordan. Ai glas, nu jucărie, urmă el adresându-se către Pilar. Te-am auzit ce strigai de jos. Strigă acum la Maria şi spune-i că n-am păţit nimic.

— Am pierdut doi oameni la joagăr, îi spuse Pilar vrând a-l face să înţeleagă.

— Am văzut şi eu, spuse Robert Jordan. Aţi făcut vreo prostie?

— Du-te şi te… *Inglés*, rosti Pilar. Fernando şi Eladio erau şi ei oameni.

— De ce nu vă duceţi sus, la cai? întrebă Robert Jordan. Pot apăra coasta asta mai bine decât voi.

— Tu trebuie să acoperi retragerea lui Pablo.

— Pablo se poate duce dracului! N-are decât să se acopere singur, cu *mierda*.

— Nu, *Inglés*. S-a întors la noi. Şi a avut de furcă, nu glumă, acolo, devale. N-ai auzit? Şi acuma luptă. Şi trebuie să fie greu tare. Nu auzi?

— Am să-i acopăr retragerea. Dar duceţi-vă dracului cu toţii! Şi tu, şi Pablo, împreună!

— *Inglés,* rosti Pilar. Linişteşte-te. În toată povestea asta am stat alături de tine cum n-ar mai fi putut sta altcineva. Pablo ţi-a făcut un rău, da' până la urmă s-a întors.

— Dacă aş fi avut detonatorul, bătrânul n-ar fi acuma mort. Aş fi putut să arunc în aer podul tocmai de-aici.

— Dacă, dacă, dacă… zise Pilar.

Mânia şi golul lăuntric şi ura, simţite îndată după aruncarea în

[49] Trotil.

aer a podului, când ridicase capul de acolo unde stătuse ghemuit şi-l văzuse pe Anselmo mort, încă îi stăpâneau întreg sufletul. În sufletul său mai era şi deznădejdea pricinuită de durerea pe care soldaţii o transformă în ură pentru a mai putea să rămână soldaţi. Acum, când terminase, se simţea gol, însingurat, lipsit de orice satisfacţie, şi ura pe oricine vedea în ochi.

— Dacă n-ar fi fost ninsoarea… zise Pilar.

Şi atunci, nu brusc, aşa cum ar fi venit eliberarea adusă de un gest fizic (dacă femeia l-ar fi cuprins cu braţul pe după umeri, să zicem), dar treptat şi mai întâi cu mintea, începu să accepte situaţia şi să se descarce de ură. Sigur, ninsoarea. Asta era pricina. Zăpada. Şi alţii îi îduraseră urmările. Iar în clipa când vezi din nou lucrurile aşa cum li se întâmplă altora, te şi lepezi de tine însuţi, eterna lepădare de tine însuţi la care eşti tot timpul silit în război. Unde nu poate exista niciun eu însumi. Unde tu însuţi nu exişti decât spre a te pierde. Şi-atunci, după ce se pierdu pe sine, o auzi pe Pilar zicând:

— Sordo…

— Cum? întrebă Robert Jordan.

— Sordo…

— Da, zise Robert Jordan. Îi zâmbi, un zâmbet spart, ţeapăn, un zâmbet cu tendoanele şi muşchii feţei prea încordaţi. Uită, femeie. Am greşit. Te rog să mă ierţi, femeie. Să facem bine ce-avem de făcut şi să lucrăm mână-n mână. Iar podul *este* aruncat în aer, aşa cum ai spus tu adineauri.

— Da. Trebuie să judeci lucrurile aşa cum sunt.

— Atunci, mă duc la Agustín. Pune-l pe ţiganul tău undeva mult mai jos pe coastă, ca să poată supraveghea şoseaua. Dă puştile astea lui Primitivo şi ia de ici *máquina.* Uite, să-ţi arăt.

— Păstrează-ţi *máquina*, îi răspunse Pilar. Doar n-o să rămânem aici cât lumea. Pablo trebuie să vină numaidecât, şi atunci o să plecăm.

— Rafael, zise Robert Jordan, hai cu mine mai în vale. Uite-aici. Aşa. Îi vezi pe ăia care ies de sub podeţ? Colo, mai sus de camion? Atinge-mi-l pe unul dintre ei. Stai jos. Ocheşte cu grijă.

Ţiganul ochi cu atenţie şi trase, iar în vreme ce el mânuia închizătorul, ca să arunce tubul afară, Robert Jordan îi spuse:

— Prea sus. Ai lovit stânca de deasupra lui. Vezi cum s-a ridicat praful pe stâncă? Ocheşte mai jos. Cam cu două picioare

mai jos. Şi fii atent. Uite-i c-au luat-o la fugă. Aşa. *Sigue tirando*[50].

— L-am nimerit pe unul, spuse ţiganul. Omul zăceai pe şosea, la jumătatea distanţei dintre camion şi podeţ. Ceilalţi doi nu se opriră să-l ia cu ei. Goniră mai departe către podeţ şi se ascunseră dedesubt.

— Nu mai trage în el, îi spuse Robert Jordan. Trage în camion, ocheşte un cauciuc din faţă, în partea de sus. Aşa, dacă se întâmplă să greşeşti, tot dai în motor. Bine. Şi se uită prin binoclu. Puţin mai jos. Aşa. Da' tragi al dracului. *Mucho! Mucho!* Ia împuşcă-mi partea de sus a radiatorului. Unde vrei tu în radiator. Eşti campion. Ia uită-te. Nu laşi pe nimeni să vină mai aproape de punctul de colo. Ai priceput?

— Uită-te cum fărâm parbrizul, îi spuse fericit ţiganul.

— Nu. De-acuma camionul l-ai dat gata, îl lăudă Robert Jordan. Păstrează-ţi cartuşele până apare cineva pe şosea. Tragi când a ajuns pe podeţ. Încearcă să-l loveşti pe şofer. Dacă vine vreo maşină, trageţi cu toţii, îi îndemnă adresându-se către Pilar, care coborâse pe coastă împreună cu Primitivo. Aicea sunteţi aşezaţi cum nu se poate mai bine. Ia uitaţi-vă cum vă apără flancul peretele ăsta de stâncă!

— Mai bine du-te şi vezi-ţi de treburile tale cu Agustín, îi spuse Pilar. Lasă-te de dăscăleală. Am mai văzut şi cu în viaţa mea cum se foloseşte terenul.

— Aşază-l pe Primitivo ceva mai sus, uite colo, o sfătui Robert Jordan. Colo. Vezi, măi omule? De partea asta a malului cel drept.

— Hai, lasă-mă în pace, zise Pilar. Vezi-ţi de treabă, *Inglés*. Du-te de-aici cu deşteptăciunea ta fără cusur. Din partea asta poţi să n-ai nicio grijă.

Şi chiar atunci auziră avioanele.

Maria stătuse multă vreme la cai, dar caii nu o putuseră întru nimic linişti. Şi nici ea nu le fusese de vreun folos cailor în privinţa asta. Din locul unde se afla ea, în pădure, nu vedea şoseaua şi nu putea să vadă nici podul, iar când se porniră împuşcăturile, Maria cuprinse cu braţele gâtul armăsarului celui murg, mare şi ţintat, pe care îl mângâiase şi-l răsfăţase de multe ori pe vremea când caii stăteau închişi în oborul din

[50] Continuă să tragi.

păduricea de lângă tabără. Dar neliniştea ei trecu şi la murgul cel ţintat: sălta mereu capul şi nările i se dilatau la auzul împuşcăturilor şi al exploziilor de bombe. Maria nu-şi mai găsea locul şi se tot învârtea printre cai, bătându-i pe coame şi mângâindu-i, făcându-i astfel să fie şi mai nervoşi, şi mai neliniştiţi.

Încercă să se gândească la împuşcături nu doar ca la un lucru îngrozitor ce se petrecea în apropiere, ci să-şi spună că Pablo se afla în vale cu oamenii aduşi de el, că Pilar era cu ceilalţi înspre creastă, iar ea nu trebuie să-şi facă griji şi nici să se lase copleşită de teamă, fiindcă trebuie să aibă încredere în Roberto. Dar nu izbutea, şi toate împuşcăturile ce răsunau mai sus şi mai jos pe pod, ca şi zgomotul depărtat al bătăliei care se rostogolea dinspre culmea trecătorii ca vuietul unei furtuni nevăzute, cu ropote seci întretăiate când şi când de trosnetele bombelor, i se păreau ceva prea înspăimântător pentru a putea fi îndurat şi abia mai reuşea să respire.

Mai târziu auzi glasul puternic al lui Pilar strigând din vale către ea un potop de obscenităţi cu neputinţă de înţeles, şi atunci îşi spuse în gând: O, pentru numele lui Dumnezeu, nu, nu! Nu vorbi aşa când el se găseşte în primejdie. Nu supăra pe nimeni, ca să nu mai stârneşti şi alte primejdii fără rost. Nu mai întărită şi pe alţii.

După aceea începu să se roage pentru Roberto, repede şi mecanic, aşa cum făcuse odinioară la şcoală, spunând rugăciunile cât de iute era în stare şi numărându-le pe degetele mâinii stângi, repetând de zece ori la rând cele două. rugăciuni ştiute. Pe urmă podul sări în aer şi un cal rupse pana căpăstrului, tresărind şi smucindu-şi capul în sus când auzi trosnetele asurzitoare, apoi fugi printre brazi. Până la urmă Maria îl prinse şi îl aduse îndărăt, iar calul tremura şi se zguduia din tot trupul, cu pieptul negru de sudoare, cu şaua căzută, şi pe când venea cu el îndărăt prin pădure, auzi împuşcături în vale şi îşi spuse în gând:

Nu mai pot îndura. Nu mai pot trăi o clipă fără să ştiu. Nu mai pot să răsuflu şi gura mi-e uscată. Sunt înfricoşată, nu mai sunt bună de nimic, şi uite că sperii şi caii, iar pe ăsta numai din întâmplare l-am putut prinde, fiindcă s-a lovit de un copac, a dat jos şaua şi s-a împiedicat singur în scări, şi acuma, când ridic şaua la loc – of, Doamne! – nu mai ştiu ce să spun. Nu mai pot

îndura. O, Dumnezeule, rogu-te, apără-l şi fă să fie nevătămat, fiindcă inima şi întreagă fiinţa mea sunt acolo, la pod. Republica e ceva, şi trebuinţa noastră de a câştiga războiul e altceva. Dar – o, binecuvântată Fecioară! – adu-mi-l îndărăt de la pod şi-am să fac tot ce-mi vei cere vreodată. Pentru că eu nu mă găsesc aici. Eu nici nu mă mai aflu aici. Numai cu el sunt. Pentru mine apără-l şi-l ocroteşte şi atunci voi mai fi pe lume şi voi face tot ceea ce ţi se cuvine, iar el n-are să se supere. Şi n-o să-mi ceri nimic împotriva republicii. O, iartă-mă, rogu-te, fiindcă nu mai ştiu ce e cu mine. Acuma prea mi-s împrăştiate minţile. Dar clacă tu îl vei ocroti, n-am să mai fac decât ce se cuvine să facă un muritor. Numai ce spune el am să fac şi numai ce spui tu. Cu amândouă fiinţele mele am să fac aşa. Dar acum nu mai pot îndura să nu ştiu.

Apoi, după ce legase calul, ridicase şaua la loc şi netezise pătura de dedesubt, pe când strângea din răsputeri chinga, auzi glasul profund şi puternic venind dinspre pădurea din vale:

— Maria! Maria! *Inglés* al tău e teafăr şi nevătămat. Auzi? Teafăr şi nevătămat. *Sin novedad!*

Maria apucă şaua cu amândouă mâinile, îşi apăsă tare pe ea capul cu păr scurt şi izbucni în plâns. Auzi din nou strigătele glasului aceluia puternic, îşi depărtă capul de şa şi strigă printre sughiţuri:

— Da! Mulţumesc! Şi-apoi din nou, iarăşi printre sughiţuri de plâns: Mulţumesc! Mulţumesc din suflet!

Când auziră avioanele, priviră cu toţii în sus, şi avioanele veneau dinspre Segovia, alunecând tocmai prin înaltul cerului, argintii pe culmile bolţii, şi huruitul lor acoperea toate celelalte zgomote.

— Uite-le! exclamă Pilar. Uite-le, numai astea mai lipseau!

Robert Jordan îşi puse braţul pe după umerii ei şi se uită la avioane. Apoi încercă s-o liniştească:

— Nu, femeie. Astea nu pentru noi vin. N-au ele vreme pentru noi. Linişteşte-te.

— Le urăsc de moarte.

— Şi eu la fel. Da’ acuma trebuie să mă duc la Agustín.

Ocoli pe coastă prin pădure, însoţit la fiecare pas de vuietul şi huruitul avioanelor, iar dincolo de podul sfărâmat, pe şoseaua din vale, mai departe de cotul după care dispărea, răsuna

mereu ţăcănitul intermitent al unei mitraliere grele.

Robert Jordan coborî până la locul unde Agustín stătea ascuns în pâlcul de brazi pitici şi în spatele puştii-mitraliere, şi în timpul acesta alte şi alte avioane se scurgeau întruna pe cer.

— Ce-o fi acolo în vale? întrebă Agustín. Oare ce face Pablo? O fi ştiind că podul e gata dărâmat?

— Poate că n-are cum se retrage.

— Atuncea hai să plecăm. N-are decât să-l ia dracu!

— Are să vină acum. dacă se poate retrage, răspunse Robert Jordan. Numaidecât o să-l zărim.

— Nu l-am mai auzit deloc, spuse Agustín. De cinci minute nu l-am mai auzit. Ba nu. Ia ascultă! Auzi! El e! Ăla-i el!

Izbucnise poc-poc-poc-pocnetul pistolului automat de cavalerie, o salvă, pe urmă alta, şi iar alta.

— Ăla-i ticălosul, spuse Robert Jordan.

Urmărea cu ochii avioanele ce veneau mereu în înaltul cerului albastru şi fără pic de nor şi observa expresia feţei lui Agustín, care se uita şi el în sus, la avioane. Pe urmă coborî privirile asupra podului dărâmat, şi dincolo de el, pe porţiunea de şosea încă tot goală. Tuşi, scuipă şi ascultă ţăcănitul mitralierei grele, izbucnit iarăşi în spatele buclei. Părea să vină tot din locul de unde se auzise mai înainte.

— Da’ asta ce-o mai fi? întrebă Agustín. Ce paştele şi dumnezeii mă-si mai e şi asta?

— A început încă înainte de-a arunca eu podul în aer, spuse Robert Jordan.

Acum se uită în jos la podul dărâmat şi putu să vadă pârâul prin spărtura neregulată din locul unde mijlocul podului se prăbuşise şi atârna ca un şorţ de oţel. Auzi cum cele dintâi avioane care trecuseră pe sus bombardau culmea trecătorii şi mereu alte avioane se îndreptau într-acolo. Zgomotul motoarelor umplea cerul întreg, şi uitându-se în înalt, văzu avioanele de escortă ale bombardierelor, mărunte şi subţirele, rotindu-se în cercuri largi pe deasupra lor.

— Nu cred că au zburat peste linia frontului dimineaţa trecută, spuse Agustín. Probabil că au cotit spre apus, şi pe urmă au făcut cale întoarsă. N-ar fi pornit ei niciodată la atac dacă le-ar fi văzut.

— Multe dintre ele sunt noi, observă Robert Jordan.

Avea simţământul că se află în faţa unui lucru pornit în chip

firesc, dar care aducea urmări grave, disproporţionate, gigantice. Ca şi cum ai fi aruncat o piatră, iar piatra stârnea o undă şi unda aceea se întorcea mugind şi prăvălindu-se ca un val uriaş al fluxului. Ori ca şi cum ai fi strigat, iar ecoul s-ar fi întors în huiete şi bubuiri de tunet, şi tunetul era ucigător. Ori ca şi cum ai fi lovit un om, iar omul acela s-ar fi prăbuşit, şi pe urma, cât vedeai cu ochii, tot alţi şi alţi oameni înarmaţi şi împlătoşaţi porneau împotrivă-ţi. Îi părea bine că nu se află împreună cu Golz pe culmea trecătorii.

Şi stând întins lângă Agustín, privind avioanele ce treceau pe deasupra, trăgând cu urechea să audă împuşcăturile din spate, cercetând cu ochii şoseaua din vale, pe unde ştia că avea să vadă venind ceva, dar fără să ştie ce anume, încă era înmărmurit de surprindere că nu fusese ucis la pod. Acceptase cu atâta convingere ideea că va fi ucis, încât tot ce se (petrecea acum i se părea ireal. Leapădă gândurile astea, îşi spuse în sinea sa. Ieşi de sub apăsarea lor. Mai ai încă multe, multe, multe de făcut pe ziua de azi. Dar impresia aceea nu-l părăsea şi simţea, pe deplin conştient, că toate se petrec ca într-un vis.

Ai înghiţit prea mult fum de TNT, îşi spuse Robert Jordan. Dar ştia că nu despre asta e vorba. Simţea, fără umbră de îndoială, cât de înşelătoare erau acele gânduri pe care le broda peste realitatea evidentă, dar se uita în jos către pod, apoi îşi întorcea privirile la santinela întinsă pe şosea, la locul unde zăcea Anselmo, la Fernando, aşa cum rămăsese sprijinit de taluz, şi mai departe, pe şoseaua netedă şi cafenie, până la camionul încremenit pe loc, şi tot i se părea că le vede prin vis.

Mai bine ai da cât mai repede şi pe orice preţ tot ce a mai rămas din tine, îşi spuse Robert Jordan. Eşti ca un cocoş de luptă, rănit de moarte în arenă, dar a cărui rană nimeni n-a băgat-o de seamă şi nici el n-o arată la vedere şi stă mai departe pe picioare, deşi e pe jumătate amorţit de îngheţul morţii.

Astea-s prostii, gândi el mai departe. Eşti încă sub efectul şocului, asta-i tot, şi te-ai dezumflat dintr-odată când ai scăpat de răspundere, atâta tot. Ia-o încet.

Pe urmă Agustín îl apucă de braţ, îi arătă cu degetul, iar el se uită peste defileu şi îl văzu pe Pablo.

Îl vedeau pe Pablo venind în fugă pe după bucla şoselei. La peretele cel drept de stâncă, după care şoseaua pierea din

vedere, Pablo se opri, se dădu după colţul stâncii şi trase o rafala în lungul şoselei. Robert Jordan îl văzu pe Pablo – scurt, îndesat şi greoi, fără pălărie în cap – sprijinindu-se de peretele de stâncă şi trăgând cu pistolul lui automat, foarte scurt, şi până la el licări din depărtare cascada de tuburi de alamă zvâcnind în bătaia soarelui. Îl văzură îngenunchind şi trăgând încă o salvă. Apoi, fără să se mai uite îndărăt, veni în goană – îndesat, cu picioarele încovoiate, grăbit, cu capul în piept – de-a dreptul spre pod.

Robert Jordan îl dăduse la o parte pe Agustín şi acum avea patul puştii-mitraliere proptit în umăr şi ochea spre bucla şoselei. Pistolul automat era trântit în stânga. N-ar fi fost de niciun folos la asemenea depărtare.

În vreme ce Pablo alerga către ei, Robert Jordan ochea înspre bucla şoselei, dar nu se ivi nimic, Pablo ajunsese pe pod, se uitase o dată peste umăr, privise de-a lungul podului, apoi cotise scurt la stânga şi coborâse pe defileu în jos, pierind din vedere. Robert Jordan tot mai ochea bucla, dar nimic nu se arătă. Agustín se ridică într-un genunchi. Stând astfel, putea să-l vadă pe Pablo coborând în defileu cu îndemânarea unei capre sălbatice. După ce-l zăriseră pe Pablo, din partea de jos a şoselei nu se mai auzise nicio împuşcătură.

— Vezi ceva sus, deasupra? Deasupra, pe stânci? întrebă Robert Jordan.

— Nimic.

Robert Jordan pândea bucla şoselei. Ştia că chiar în locul acela prăpastia era prea abruptă ca să poată fi urcată de cineva, dar puţin mai jos ¡panta se îndulcea şi ar fi fost cu ¡putinţă să urce vreunul pe ea, făcând un ocol.

Dacă înainte lucrurile păruseră ireale, acum i se păreau cum nu se poate mai vii. Era ca şi cum într-un aparat fotografic cu oglindă imaginea ar fi devenit dintr-odată clară. Şi peste o clipă văzu trupul lătăreţ, cu bot colţuros şi ghemuit la pământ, cu turela tărcată în verde, cenuşiu şi brun şi ţeava mitralierei împungând drept înainte, ieşind de după cotul şoselei şi apărând în razele soarelui. Trase asupra lui şi auzi plesnetul gloanţelor izbite în oţel. Tancul mic şi rapid se trase în dosul peretelui de stâncă. Privind spre colţul acela, Robert Jordan văzu reapărând mai întâi botul, apoi marginea turelei, şi turela întreagă întorcându-se, ca să poată trage în lungul şoselei.

— Parcă ar fi un şoarece când iese din gaură, spuse Agustín. Uite, *Inglés.*

— Nu prea are curaj, îl lămuri Robert Jordan.

— Asta-i gândacul cel mare cu care a luptat Pablo, urmă Agustín. Mai trage-i una, *Inglés!*

— Nu. Nu-i pot face niciun rău. Şi nu vreau să vadă unde suntem.

Tancul începu să tragă de-a lungul şoselei. Gloanţele izbiră faţa şoselei şi ricoşară zbârnâind, iar pe urmă zdrăngăniră şi clinchetiră în fiarele podului. Era aceeaşi mitralieră pe care o auziseră ţăcănind în vale.

— *Cabrón!* exclamă Agustín. Ăsta-i vestitul tanc, *Inglés?*

— Ăsta-i doar un pui.

— *Cabrón!* Dacă aş avea şi eu un puişor de sticlă cu benzină m-aş căţăra deasupra lui şi i-aş da foc. Ce-are să facă, *Inglés?*

— Are să mai stea puţin ferit, şi pe urmă iar o sa iasă să se uite.

— Şi când te gândeşti că de ăsta le e frică oamenilor ca de dracu, spuse Agustín. Ia uită-te, *Inglés.* Mai omoară o dată santinelele.

— Dacă altă ţintă nu are, răspunse Robert Jordan. N-ai pentru ce să-l ţii de rău.

Dar în gând îşi spunea: Sigur, bate-ţi joc de el! Dar ia presupune că ai fi tu, în propria ta ţară, acolo pe şosea, şi te-ar întâmpina cu foc la drumul mare. Pe urmă un pod ar sări în aer. Nu ţi-ai spune că şoseaua-i minată sau că ţi s-a întins o cursă? Sigur că aşa ţi-ai spune. A procedat exact cum se cuvenea. Aşteaptă să se mai întâmple ceva. Îl provoacă pe inamic. Inamicul suntem numai noi. Dar el n-are de unde şti. Ia te uită la scârba asta mică!

Tancul mărunt ieşise ceva mai mult după colţ.

Chiar atunci Agustín îl văzu pe Pablo urcând peste buza defileului, trăgându-se în sus pe patru labe, cu obrazul bărbos scăldat în sudoare.

— Uite că vine şi porcul-de-câine, vesti Agustín.

— Cine?

— Pablo.

Robert Jordan se uită într-acolo, îl văzu pe Pablo, apoi începu să tragă în acea parte a turelei camuflate unde ştia că trebuie să se afle fenta de deasupra mitralierei. Tancul cel mic se trase

îndărăt, dispărând din vedere, şi Robert Jordan ridică puşca-mitralieră, strânse trepiedul în lungul ţevii şi o aruncă pe umăr, cu ţeava încă fierbinte. Ţeava era atât de fierbinte, că îi ardea umărul, şi o împinse mult în spate, ţinând-o doar de pat.

— Ia sacul de cartuşe şi *máquina* mea cea mică! strigă Robert Jordan. Şi vino cât mai repede.

Pe urmă o luă la fugă în sus, pe coasta împădurită. Agustín venea la un pas în urma lui, iar după el venea Pablo.

— Pilar! strigă Robert Jordan peste coastă. Hai repede, femeie!

Câteşitrei urcau cât puteau de repede pe coasta pieptişă. De fugit, nu puteau însă fugi, fiindcă panta era prea abruptă, şi Pablo, care nu ducea altă greutate în afară de pistolul lui automat, de cavalerist, îi ajunse din urmă pe ceilalţi doi.

— Şi oamenii tăi? îl întrebă Agustín pe Pablo, vorbind greu cu limba lui uscată.

— Morţi cu toţii, răspunse Pablo. Aproape că nu mai putea să răsufle, Agustín întoarse capul şi se uită la el.

— Acuma avem cai berechet, *Inglés*, gâfâi Pablo.

— Bine, răspunse Robert Jordan. Şi îşi spuse în gând: Ucigaş ticălos. Da' ce vi s-a întâmplat?

— De toate, răspunse Pablo. Gâfâia şuierător. Da' cu Pilar ce-i?

— L-a pierdut pe Fernando şi… fratele…

— Eladio, întregi Agustín.

— Şi tu? întrebă Pablo.

— L-am pierdut pe Anselmo.

— Avem cai berechet, observă Pablo. Şi pentru poveri.

Agustín îşi muşcă buzele, se uită la Robert Jordan şi clătină din cap. Mai jos de ei, nevăzut din pricina pădurii, tancul începu să tragă din nou în şosea şi în pod.

Robert Jordan înălţă capul şi îl întrebă pe Pablo:

— Ce s-a întâmplat la postul de pază de-acolo? Nu voia să se uite la Pablo, nici să-i simtă mirosul, dar voia să-l audă vorbind.

— Nu m-am putut retrage din pricina porcăriei ăleia, răspunse Pablo. Eram baricadaţi pe partea din vale a postului. Până la urmă s-a întors să caute nu ştiu ce, şi atunci am plecat.

— În cine trăgeai acolo, la cotul şoselei? îl întrebă Agustín de-a dreptul.

Pablo se uită la el, începu să zâmbească, apoi se răzgândi şi

nu răspunse nimic.

— I-ai împuşcat pe ăia? întrebă Agustín.

Robert Jordan gândea: Ţine-ţi gura! Acuma nu mai ai de ce te amesteca. Au făcut tot ce puteai aştepta de la ei, ba chiar mai mult. Aici e o pricină intertribală. Nu te porni pe judecăţi morale. La ce te poţi aştepta de la un ucigaş? Lucrezi mână în mână cu un ucigaş. Ţine-ţi gura! Ştiai destule despre el şi mai înainte. Nu-i nicio noutate, n-ai aflat nimic nou. Da' mare ticălos mai eşti, spuse în gând Robert Jordan. Ticălos mârşav şi josnic!

Îl durea pieptul din pricina urcuşului, parcă ar fi fost gata să se spargă, ca de pe urma unei fugi prea îndelungate, şi deodată văzu caii arătându-se printre brazi.

— Dă-i drumu'! spuse Agustín. De ce nu spui că tu i-ai împuşcat?

— Leagă-ţi gura, se răsti Pablo. Astăzi am luptat mult şi-am luptat bine. Să-ţi spuie *Inglés.*

— Da' acuma să ne scoţi şi pe noi la capăt pe ziua de azi, interveni Robert Jordan. Fiindcă ţi-ai făcut plan pentru treaba asta.

— Am un plan bun, îi vesti Pablo, şi acuma parcă începuse să răsufle mai bine. Cu puţin noroc, ieşim teferi din încurcătură.

— Da' n-ai de gând să împuşti pe niciunul dintre noi, ce zici? urmă Agustín. Fiindcă altminteri aici, pe loc, te omor.

— Leagă-ţi gura! se răsti iar Pablo. Trebuie să am grijă de binele tău şi al cetei. Suntem în război. La război nu faci ce-ţi place.

— *Cabrón!* rosti Agustín. Vrei să le iei tu pe toate.

— Spune-mi ce vi s-a întâmplat acolo, la post, îi ceru Robert Jordan lui Pablo.

— De toate, repetă Pablo. Încă mai respira ca şi când răsuflarea i-ar fi sfâşiat pieptul, dar putea să vorbească, legând cuvintele, cu toate că sudoarea îi curgea în valuri pe cap şi pe faţă, iar umerii şi pieptul îi erau ude leoarcă. Se uită cu grijă la Robert Jordan, vrând să-şi dea seama dacă e într-adevăr prietenos, apoi zâmbi şi spuse încă o dată: De toate. Mai întâi am ocupat postul. Pe urmă a venit un motociclist. Pe urmă altul. Şi după el o ambulanţă. După ambulanţă un camion. Şi pe urmă tancul. Cu puţin mai înainte de-a arunca tu podul în aer.

— Pe urmă…

— Tancul n-avea cum să tragă în noi, da' nici de plecat nu

puteam pleca, fiindcă el stăpânea şoseaua. După un timp, tancul s-a dus, şi am venit.

— Şi oamenii tăi? întrebă brusc Agustín, tot pus pe ceartă.

— Leagă-ţi gura! se răsti Pablo privindu-l drept în ochi, şi chipul lui arăta ca acela al unuia care, înainte de orice, a luptat bine. Nu erau din ceata noastră.

Acum puteau să vadă caii legaţi de copaci şi spuziţi de razele de soare ce se strecurau printre ramurile brazilor, şi caii îşi smuceau capetele şi loveau din picioare, ca să se apere de bărzăuni, iar Robert Jordan o zări pe Maria, şi în clipa următoare o ţinea strâns, strâns în braţe, şi puşca-mitralieră îi căzuse într-o parte, şi-l înţepa în coaste cu apărătoarea de flăcări, şi Maria spunea:

— Roberto! Of, Roberto. Roberto!

— Da, iepuraşule. Dulcele, dulcele meu iepuraş. Acuma plecăm.

— Eşti cu adevărat aici?

— Da. Da. Cu adevărat. Of, iepuraşule!

N-ar fi crezut niciodată că îţi poţi da seama de existenţa unei femei atunci când eşti prins în luptă; nici că o parte din tine poate şti acest lucru şi îi poate răspunde; nici că dacă există o femeie, ea poate să aibă sâni mici, rotunzi şi tari, care să te împungă prin cămaşă; şi nici că ei, sânii, pot şti de existenţa a două fiinţe în plină bătălie. Dar e adevărat, gândea Robert Jordan, şi e bine. E bine. N-aş fi crezut-o niciodată, şi o strânse din nou la piept, tare, tare de tot, dar fără să se uite la ea, pe urmă o bătu cu palma acolo unde niciodată n-o mai bătuse şi o îndemnă:

— Suie pe cal. Suie pe cal. Urcă în şa, *guapa.*

După aceea au dezlegat caii, şi Robert Jordan i-a dat îndărăt lui Agustín puşca-mitralieră, şi-a aruncat în spinare pistolul lui automat, iar acum scotea grenadele din buzunare şi le punea în sac, băgă o raniţă goală în cealaltă şi le legă la spatele şeii. Apoi veni Pilar, respirând atât de greu din pricina urcuşului, încât nu putea să vorbească şi doar făcea semne.

Pe urmă Pablo vârî într-un cobur trei piedici pe care le ţinea în mână, se ridică şi zise:

— *Qué tal,* femeie?

Şi ea dădu doar din cap, şi peste o clipă toţi erau călări.

Robert Jordan încălecase pe surul cel mare, acela pe care-l

văzuse păşind pe zăpadă când deschisese ochii în dimineaţa din ziua precedentă, şi îndată îşi dădu seama că are un cal grozav sub el şi sub stăpânirea dârlogilor din mână. Avea în picioare pantofii cu talpă de sfoară, şi scările îi erau cam scurte; cureaua pistolului automat era trecută peste umăr; avea buzunarele pline de încărcătoare, şi acum umplea la loc încărcătorul golit, ţinând dârlogii strânşi sub braţ, şi se uita cum urcă Pilar într-o şa foarte ciudată, deasupra boccelelor şi păturilor legate pe calul ei.

— Taie curelele şi aruncă toate boccelele ălea, pentru numele lui Dumnezeu! îi spuse Primitivo. Ai să cazi de-acolo, şi nici calul nu poate duce atâta povară.

— Taci din gură! se răsti Pilar. Cu astea o să ne ducem viaţa.

— Poţi să te ţii aşa pe cal, femeie? o întrebă Pablo, stând bine înfipt în şaua de *guardia civil* de pe murgul ţintat.

— Ca orice lăptăreasă, îi răspunse Pilar. Pe unde o luăm, bătrânule?

— Drept la vale. Peste şosea. Pe urmă peste coasta de dincolo şi de-a dreptul în limba îngustă de pădure.

— Peste şosea? întrebă Agustín, întorcându-şi calul lângă al lui Pablo şi izbind cu călcâiele moi, acoperite cu pantofii de pânză, în coastele tari şi nesimţitoare ale unuia dintre caii aduşi de Pablo noaptea trecută.

— Da, măi omule. E singura cale, îi răspunse Pablo şi-i întinse pana de căpăstru a unuia dintre caii de povară.

Primitivo şi ţiganul îi duceau pe ceilalţi.

— Dacă vrei, poţi să vii în coada şirului, *Inglés*, îi spuse Pablo. Trecem şoseaua destul de departe ca să nu ne poată ajunge cu *máquina.* Dar o să trecem unul câte imul şi în goana mare, iar pe urmă ne adunăm cu toţii acolo unde se îngustează limba de pădure.

— Bine, încuviinţă Robert Jordan.

Coborâră călări pe coastă, prin pădurea de brad, către marginea şoselei. Robert Jordan, venea imediat după Maria. Nu putea să meargă alături de: ea din pricina copacilor. Mângâie surul cu pulpele, apoi îl conduse cu mână sigură pe când coborau grăbiţi printre brazi, şi mergând la vale îi spunea surului cu pulpele ce ar fi trebuit să-i spună pintenii dacă) s-ar fi aflat pe loc neted.

— Ascultă, îi spuse Mariei, tu să treci a doua, când om ajunge

la şosea. Să treci primul nu-i chiar, aşa de rău pe cât s-ar părea. Al doilea e bine. Totdeauna sunt mai atenţi la cei care vin pe urmă.

— Da' tu...

— Eu am să trec pe neaşteptate. N-are să fie nicio încurcătură. Rău e doar că mergem în. şir.

Se uita la capul rotund şi ţepos al lui Pablo, vârât adânc între umeri aşa cum mergea călare, cu: pistolul automat zvârlit pe spate. Se uita la Pilar cum merge înainte cu capul gol, cu umerii largi, cir genunchii mai sus decât coapsele, şi cu călcâiele proptite între boccele. Femeia întoarse o dată privirile spre el şi clătină din cap.

— Treci înaintea lui Pilar după ce ajungem, lai şosea, îi spuse Robert Jordan Mariei.

Apoi se uită printre brazii răriţi şi văzu negrul gudronat al şoselei din vale, iar dincolo de ea coasta înverzită a muntelui. Suntem cam în dreptul podeţului, observă Robert Jordan, şi puţin mai jos de înălţimea de unde şoseaua începe să coboare spre pod în curbă largă. Ne aflăm cam la opt sute de yarzi mai sus de pod. Asta nu înseamnă în afara razei de bătaie a mitralierei „Fiat" de pe tancul cel mic, dacă a venit lângă pod,

— Maria, spuse Robert Jordan. Treci în faţa lui Pilar dacă ajungem la şosea şi goneşte cât poţi pe coastă în sus.

Maria întoarse capul şi se uită la el, dar nu spuse nimic. Nu o privea decât atâta cât să vadă dacă a înţeles.

— *Comprendes?* o întrebă.

Maria dădu din cap.

— Dă-i drumul! o îndemnă Robert Jordan.

Dar; ea clătina din cap, împotrivindu-se.

— Dă-i drumul!

— Nu, îi răspunse fata, scuturând energic din cap. Rămân încolo unde îmi vine rândul.

Chiar atunci Pablo îşi înfipse pintenii în coastele murgului ţintat, zvâcni la vale peste cetini şi trecu şoseaua în tropotul înfundat şi scânteietor al copitelor potcovite. Ceilalţi se luară după el, şi Robert Jordan îi văzu trecând şoseaua şi gonind pe coasta înverzită şi auzi: mitraliera clănţănind dinspre pod. Pe urmă auzi un vâââj-poc-bum! Sunetul de la urmă era un trosnet aspru, care se lăţea, acoperindu-le pe cele dinainte, şi în urma lui văzu cum ţâşneşte pe coastă o pâlnie de pământ eu panaş

de fum cenuşiu. Vâââj-poc-bum! se auzi din nou, vâjâitul şuierând ca o rachetă, şi o altă ţâşnitură de pământ şi fum se văzu ceva mai sus pe coastă.

În faţa lui, ţiganul se oprise pe marginea şoselei, la adăpostul ultimilor brazi. Privi înainte peste coastă, pe urmă întoarse capul şi se uită la Robert Jordan.

— Dă-i drumul înainte, Rafael! îl zori Robert Jordan. Dă-i drumul în galop mare, băiete!

Ţiganul ţinea în mână pana de la căpăstrul calului de povară, care se oprise şi-şi trăgea tare capul îndărăt.

— Lasă calul cu poverile şi ia-o înainte, la galop! porunci Robert Jordan.

Văzu cum braţul ţiganului se întinde în urmă, ridicându-se mai sus şi tot mai sus, de parcă n-ar fi avut de gând să sfârşească vreodată, şi ţiganul izbeşte cu călcâiele; în burta calului de sub el, pana căpăstrului se întinde, tare, după aceea cade, şi ţiganul trece şoseaua, iar Robert Jordan dădu cu genunchii în calul da povară, ce se năpustise îndărăt peste el, Rafael aleargă de-a curmezişul şoselei tari şi negre, şi pe urmă auzi ropot de galop urcând pe coastă.

Vuuuu-pac-buf! izbucni şuierul de pe traiectoria dreaptă a ghiulelei, şi Robert Jordan îl văzu pe ţigan sărind în zigzag pe coastă, ca un mistreţ în goană, şi înaintea lui ţâşni din pământ micul gheizer negru şi cenuşiu. Îl văzu pe Rafael galopând pe coasta lungă şi înverzită, parcă mai încet şi mai liniştit din pricina depărtării, iar tunul lovea în urma şi înaintea lui, apoi cal şi călăreţ dispărură dincolo de marginea coastei, după ceilalţi.

N-am cum lua şi blestematul ăsta de cal cu poveri, gândi Robert Jordan. Deşi tare aş mai vrea să-l ţin, fir-ar el să fie, pe partea mea dinafară! Tare mi-ar plăcea să-l am între mine şi tunul de 47 mm cu care trag acum. Dar zău c-am să-ncerc să-l trec dincolo, într-un fel sau altul!

Îşi împinse calul până lângă cel cu poveri, apucă funia căpăstrului, şi pe urmă, trăgând după el calul în trap, urcă vreo cincizeci de yarzi mai sus printre brazi. Ieşi la marginea pădurii şi se uită în jos pe şosea, peste camion şi până la pod. Văzu oameni pe pod şi dincolo de pod multe vehicule, ca atunci când se blochează circulaţia. Robert Jordan cercetă cu privirea în jur, zări în cele din urmă ce căuta, se întinse şi rupse dintr-un brad o creangă uscată. Mână calul de povară până acolo unde coasta

cobora în şosea, dădu drumul funiei şi îl plesni tare peste crupă cu creanga de brad, îndemnându-l: „Dii, gloabă!”, apoi aruncă după el cu creanga uscată şi, lovit de creangă, calul pomi în galop peste şosea şi în sus pe coastă.

Robert Jordan urcă alţi vreo treizeci de yarzi mai sus pe lângă şosea; mai departe panta era prea abruptă. Tunul trăgea mereu cu vâjâitul lui ca de rachetă şi cu bufnetul trosnitor care împroşca pământul.

— Goneşte din răsputeri, sur fascist şi ticălos! strigă Robert Jordan calului, pornindu-l în galop pe coasta înclinată. Pe urmă se trezi la loc deschis, pe şoseaua atât de tare sub copite, încât simţea bătăile calului urcându-i-se până la umeri, prin gât şi în dinţi, apoi pe coasta moale, apăsată, lovită şi frământată de copite, alergând, sărind, înaintând mereu, şi privi pe coastă în jos, până la podul ce i se arăta acum sub un unghi în care nu-l mai văzuse niciodată. Îl vedea din profil, fără efecte de perspectivă, cu partea dărâmată în mijloc, iar dincolo de spărtură, pe şosea, stătea tancul cel mic, şi în spatele tancului mic, un tanc mare, cu tunul ce scuipa o flacără galben-lucioasă, ca o oglindă, iar ţipătul aerului sfâşiat în lături de explozie părea să alunece drept peste gâtul sur întins înaintea lui, şi întoarse capul într-o parte când ¡pâlnia de pământ ţâşni pe coastă. Calul cu povară era înainte, dar se abătuse prea mult spre dreapta şi-şi încetinise goana, iar Robert Jordan înainta în galop, cu capul puţin întors către pod, şi văzu şirul de camioane întins dincolo de bucla deschisă acum tot mai mult la vedere, pe măsură ce el câştiga înălţime, şi zări flacăra galben-luminoasă vestind şuierul şi bufnetul ce veniră imediat, dar ghiuleaua căzu prea aproape de pod, şi totuşi auzi fâlfâitul frânturilor metalice pornite dinspre pâlnia de pământ.

Îi văzu înaintea lui pe toţi ceilalţi, strânşi la poalele pădurii şi uitându-se spre el, strigă: *„Arre, caballo!* Dii, calule!” şi simţi pieptul vânjos al surului zvâcnind înainte peste panta coastei, văzu gâtul sur încordându-se şi urechile sure plecându-se în faţă, se întinse şi bătu cu palma gâtul sur şi ud, privi îndărăt spre pod şi văzu flacăra luminoasă ţâşnind din tancul greoi, îndesat, de culoarea noroiului, încremenit acolo, pe şosea, dar nu mai auzi niciun şuier, ci doar îşi dădu seama de năvala unui val acriu, plesnind şi suflând ca un cazan spart, şi se trezi dedesubtul surului, şi surul bătea aerul cu picioarele, iar el

încerca să se tragă de sub greutatea lui.

Putea să se mişte în voie. Putea să se mişte spre dreapta. Dar când se mişcă spre dreapta, piciorul stâng îi rămase neclintit, întins ca o foaie sub coastele calului. Era ca şi cum ar mai fi avut încă o încheietură; nu şoldul, ci alta, care se deschidea în lături, ca o balama. Atunci înţelese limpede ce se întâmplase, şi deodată surul se ridică în genunchi apoi se săltă în sus, şi piciorul drept al lui Robert Jordan, desprins din scară la vremea cuvenită, alunecă liber peste şa, se lăsă alături pe pământ, iar el pipăi cu ambele mâini osul coapsei acolo de unde piciorul se întindea pe pământ ca o foaie, şi mâinile amândouă simţiră aşchia de os ascuţită şi locul în care împungea pe sub piele.

Surul stătea în picioare, aproape chiar deasupra lui, şi-i vedea coastele zbuciumându-se. Iarba era verde în jur, presărată cu flori sălbatice, şi se uită în jos peste coastă până la şosea şi la pod şi la defileu, şi pe şosea zări tancul, şi aşteptă flacăra următoare. Iar flacăra veni aproape în aceeaşi clipă, însă din nou fără şuier, şi când pâlnia de pământ zvâcni în sus, prin mirosul de exploziv puternic văzu bulgării risipindu-*se* în văzduh şi auzi frânturile de oţel ţiuind în jur, şi calul cel mare şi sur se aşeză domol alături de el, cum se aşază în arenă un cal de circ. Şi pe urmă, privind calul întins alături, îi auzi horcăitul.

După aceea Primitivo şi Agustín îl luară de subţiori şi îl purtară peste ultima porţiune de coastă, iar încheietura cea nouă din coapsă lăsa piciorul să bălăngăne în toate părţile. O dată un obuz le vâjâi chiar pe deasupra capetelor, şi-atunci cei doi îl lăsară să cadă şi se aruncară pe burtă, dar bulgării de pământ plouară peste ei şi frânturile de oţel şuierară prin aer, şi pe urmă iar îl ridicară de jos. Iar acum ajunseră cu el la adăpostul de la poalele pădurii, acolo unde opriseră caii, iar Maria, Pilar şi Pablo se adunară în jurul lui.

Maria îngenunchease lângă el şi întreba:

— Roberto, ce ai?

Şi Robert Jordan îi răspunse, asudând din greu:

— Piciorul stâng e zdrobit, *guapa*.

— Avem să-l legăm, spuse Pilar. Poţi să încaleci pe ăla, şi arătă spre unul dintre caii cu povară. Aruncaţi jos boccelele.

Robert Jordan îl văzu pe Pablo clătinând din cap şi îi făcu semn de încuviinţare.

— Vedeţi-vă de drum, îi îndemnă Robert Jordan. Şi pe urmă

adăugă: Ascultă, Pablo. Vino încoace.

Chipul brăzdat de sudoare şi acoperit de ţepi se aplecă spre el, şi Robert Jordan simţi din plin mirosul lui Pablo.

— Lăsaţi-ne să vorbim, spuse Robert Jordan către Maria şi către Pilar. Am ceva de discutat cu Pablo.

— Te doare rău? întrebă Pablo. Se aplecase mult deasupra lui.

— Nu. Cred că nervul e zdrobit. Ascultă. Să pleci. Cu mine s-a isprăvit, înţelegi? Am să stau câteva clipe de vorbă cu fata. Şi când ţi-oi spune s-o iei, ia-o. O să vrea să rămână. N-am să vorbesc cu ea decât puţină vreme.

— Sigur, n-avem timp prea mult, încuviinţă Pablo.

— Bineînţeles. Cred că mai bine aţi face dacă v-aţi duce în republică, spuse Robert Jordan.

— Nu. Mă duc în Gredos.

— Gândeşte-te bine.

— Acuma stai de vorbă cu fata, îl îndemnă Pablo. Vremea-i scurtă. Îmi pare rău că s-a întâmplat aşa, *Inglés.*

— Da' dacă s-a întâmplat... zise Robert Jordan. Să nu mai vorbim despre asta. Dar gândeşte-te bine. Ai minte cu carul. Pune-o la treabă.

— De ce să n-o pun? răspunse Pablo. Acuma stai repede de vorbă, *Inglés*. N-avem vreme multă.

Pablo se duse până la bradul cel mai apropiat şi se uită pe coastă în jos, peste întinderea ei şi a şoselei de dincolo de pod. Se uita cu durere sinceră la calul prăvălit pe coastă, iar Maria şi Pilar stăteau lângă Robert Jordan, pe care îl aşezaseră cu spatele sprijinit de un copac.

— Taie pantalonul, vrei? o rugă pe Pilar.

Maria se ghemuise la pământ, alături de el, şi nu scotea nicio vorbă. Soarele îi licărea în păr, şi faţa îi era strâmbată ca faţa unui copil când stă să izbucnească în plâns. Dar de plâns, nu plângea.

Pilar luă cuţitul şi începu să-i taie pantalonul de la buzunarul din stângă în jos. Robert Jordan Îndepărtă cu mâna stofa tăiată şi îşi cercetă coapsa. La vreo zece degete mai jos de şold era o umflătură ascuţită şi roşie, ca un pumn, şi când puse degetele, simţi osul coapsei ieşit mult în lături şi împins tare sub piele. Piciorul stătea pe pământ într-o poziţie stranie. Ridică privirile şi se uită la Pilar. Chipul femeii avea aceeaşi expresie ca şi al Mariei.

— *Anda,* îi spuse Robert Jordan. Du-te.

Pilar se depărtă fără să spună o vorbă, cu capul proptit în piept, fără să privească în urmă, şi Robert Jordan văzu cum i se zguduie umerii.

— *Guapa,* îi spuse el Mariei şi îi luă amândouă mâinile într-ale lui. N-o să mai mergem la Madrid…

Şi Maria izbucni în plâns.

— Nu, *guapa*, să nu plângi, se rugă Robert Jordan. Ascultă. Acuma n-o să mai mergem la Madrid, dar totdeauna voi fi cu tine, oriunde ai să te duci. Înţelegi?

Fata nu spuse nimic, dar îşi îndesă capul în obrazul lui şi-l cuprinse cu amândouă braţele.

— Ascultă cu grijă ce-am să-ţi spun, iepuraşule, o rugă iar Robert Jordan. Ştia că trebuie să se grăbească, să se grăbească tare, dar ce avea de spus trebuia spus şi trebuia înţeles. Acuma o să pleci, iepuraşule. Dar vin cu tine. Atâta vreme cât va exista unul dintre noi, vom fi împreună. Înţelegi lucrul ăsta?

— Nu. Rămân cu tine.

— Ba nu, iepuraşule. Ce am de făcut acum se poate face doar de unul singur. Cu tine, n-aş putea s-o fac cum trebuie. Dar dacă pleci, plec şi eu împreună cu tine. Nu înţelegi? Fiecare în parte suntem noi amândoi.

— Rămân cu tine.

— Nu, iepuraşule. Ascultă. Treaba asta oamenii n-o pot face împreună. Fiecare trebuie s-o facă singur. Dar dacă pleci, înseamnă că merg cu tine. Numai în felul ăsta pot să merg şi eu. Şi o să pleci acuma, ştiu bine. Fiindcă eşti bună şi ascultătoare. Acuma ai să pleci pentru noi amândoi.

— Dar e mai uşor dacă rămân cu tine, spuse Maria. Pentru mine e mult mai bine.

— Ştiu. De asta trebuie să pleci: de dragul meu. Fă asta de dragul meu, fiindcă doar atâta mai poţi să faci.

— Dar nu înţelegi, Roberto? Ce-are să fie cu *mine?* Pentru mine e mult mai rău dacă plec.

— Bineînţeles, spuse Robert Jordan. Îţi vine mult mai greu. Dar acuma şi eu sunt tot tu.

Maria nu răspunse nimic.

Se uită la ea, şi sudoarea îi şiroia pe trup, şi atunci vorbi, sforţându-se să-şi împlinească vrerea mai amarnic decât se sforţase vreodată în toată viaţa lui să împlinească ceva.

— Acuma ai să pleci pentru noi amândoi, rosti el. Nu trebuie să te gândeşti numai la tine, iepuraşule. Trebuie să-ţi faci datoria.

Dar fata scutură din cap.

— Acuma tu eşti eu, urmă Robert Jordan. Nu se poate să nu simţi asta, iepuraşule. Iepuraşule, ascultă, vorbi mai departe Robert Jordan. E adevărul adevărat că în felul ăsta merg şi eu. Ţi-o jur.

Fata nu spuse nimic.

— Acuma ai înţeles, zise Robert Jordan. Acuma văd că e limpede. Acum ai să pleci. Bine. Acuma pleci. Doar aşa ai spus, că acuma pleci.

Dar ea nu spusese nimic.

— Acuma îţi mulţumesc pentru asta. Acuma pleci cuminte, şi te duci repede şi te duci departe, şi amândoi ne ducem odată cu tine. Acuma pune mâna aici. Acuma lasă capul în jos. Nu, lasă-l în jos. Aşa e bine. Acuma pun eu mâna acolo. E bine. Eşti atât de bună. Acuma nu te mai gândi. Acuma faci ce se cuvine să faci. Acuma te supui. Nu mie, nouă amândurora. Mie, cel care sunt una cu tine. Acuma pleci pentru noi amândoi. Şi-i adevărat. Amândoi plecăm cu tine, acuma. Aşa ţi-am făgăduit. Eşti foarte bună, fiindcă pleci, şi foarte ascultătoare.

Îi făcu din cap un semn lui Pablo, care stătea lângă trunchiul bradului, pe jumătate întors spre el, şi Pablo se urni din loc. Din mers făcu semn către Pilar cu degetul mare.

— O să mergem altă dată la Madrid, iepuraşule, spuse Robert Jordan. Crede-mă. Acuma ridică-te şi pleacă, şi amândoi vom pleca. Ridică-te. Înţelegi?

— Nu, zise Maria şi îl cuprinse strâns cu braţele pe după gât.

Atunci vorbi tot cumpănit şi domol, dar cu glas foarte poruncitor:

— Ridică-te. Acuma eşti şi eu. Eşti tot ce va mai fi din mine. Ridică-te.

Maria se ridică încet, plângând şi cu capul în piept. Pe urmă se prăvăli repede lângă el, dar se ridică iarăşi, încet şi parcă obosită de moarte, când Robert Jordan îi spuse:

— Ridică-te, *guapa*.

Pilar o ţinea de braţ, şi Maria nu se clintea din loc.

— *Vámonos,* zise Pilar. Ai nevoie de ceva, *Inglés?* Se uita la el, şi clătina din cap.

— Nu, răspunse Robert Jordan şi continuă să-i vorbească Mariei: Nu ne luăm rămas bun, *guapa,* fiindcă nu ne despărţim. Are să fie bine în Gredos. Du-te acuma. Du-te. Nu, urmă Robert Jordan tot cumpănit şi domol, pe: când Pilar se depărta cu fata. Nu întoarce capul. Pune-ţi piciorul în scară. Da. Pune piciorul. Ajutaţi-o să urce, o rugă pe Pilar. Săltaţi-o în şa. Saltă sus, acuma.

Întoarse capul, şi era ud leoarcă de sudoare, privi în jos pe coastă, apoi iar se uită către fata acum ridicată în şa, cu Pilar alături şi Pablo în urmă. Şi le spuse:

— Acuma plecaţi. Plecaţi.

Maria dădu să privească în urmă. Dar el strigă:

— Nu întoarce capul. Plecaţi!

Pablo lovi calul peste crupă cu o funie de împiedicat, şi» s-ar fi părut că Maria încearcă să coboare din şa, dar Pilar şi Pablo călăreau foarte aproape de ea, şi Pilar o ţinea cu mâna, şi câteşitrei caii mergeau înainte pe cărare.

— Roberto! strigă Maria întorcându-se în şa. Lasă-mă să rămân! Lasă-mă să rămân!

— Sunt împreună cu tine! strigă Robert Jordan. Cu tine sunt acuma. Amândoi suntem acolo. Du-te!

Pe urmă dispărură după un cot al potecii, iar Robert Jordan stătea scăldat în sudoare şi privind în gol.

Agustín era în picioare, alături.

— Vrei cumva să te împuşc eu, *Inglés?* întrebă, aplecându-se mult asupra lui. *Quieres?* E uşor s-o fac.

— *No hace falta*[51]*,* răspunse Robert Jordan. Vezi-ţi de drum. Stau foarte bine aici.

— *Me cago en la leche que me han dado!* rosti Agustín. Plângea, aşa că nu putea să-l vadă limpede pe Robert Jordan. *Salud*, *Inglés!*

— *Salud*, bătrâne, îi răspunse Robert Jordan. Privea din nou în jos peste coastă. O să ai multă grijă de tunsa, aşa-i?

— În privinţa asta nu încape nicio vorbă, îl linişti Agustín. Ai tot ce-ţi face trebuinţă?

— Sunt puţine cartuşe pentru *máquina* asta, aşa că am s-o iau eu, spuse Robert Jordan. Şi altele n-o să mai ai de unde lua. Dar pentru astălaltă şi pentru a lui Pablo o să găsiţi uşor.

— I-am curăţat ţeava, îi spuse Agustín. Se umpluse de pământ

[51] Nu e nevoie.

atuncea, când ai căzut.

— Da’ cu calul de povară ce s-a întâmplat?

— L-a prins ţiganul.

Agustín încălecase, dar nu voia să plece. Se întinsese mult către copacul la poalele căruia zăcea Robert Jordan.

— Dă-i drumul, *viejo*, îl îndemnă Robert Jordan. La război se întâmplă multe de-astea.

— *Qué puta es la guerra*, rosti Agustín. Mare ticăloşie e războiul.

— Da, măi omule, aşa e. Da’ acuma vezi-ţi de drum.

— *Salud, Inglés!* spuse Agustín, ridicând pumnul strâns.

— *Salud!* răspunse Robert Jordan. Da’ vezi-ţi de drum, omule.

Agustín îşi răsuci calul în loc şi lăsă jos pumnul drept, ca şi cum ar mai fi înjurat odată cu mişcarea braţului, apoi porni înainte pe potecă. Toţi ceilalţi pieriseră de mult din vedere. Când ajunse la locul unde poteca făcea un cot şi se pierdea în pădure, privi în urmă şi mai ridică o dată pumnul în aer. Robert Jordan îi răspunse cu acelaşi gest, şi pe urmă Agustín, asemenea celorlalţi, pieri din vedere… Robert Jordan privi în jos pe coastă, spre şosea şi spre pod. Stau la fel de bine aici ca şi în orice altă parte, îşi spuse el. N-ar avea niciun rost să risc de pe acuma să mă târăsc pe burtă, când aşchia aceea e atât de aproape sub piele, iar de aici pot vedea mult mai bine.

Se simţea gol, epuizat şi sleit de puteri din pricina celor întâmplate şi a plecării celorlalţi, şi în gură avea gust de fiere. Acum, în sfârşit, ajunsese să nu mai aibă în faţă nicio problemă. Oricum fuseseră toate înainte şi oricum aveau să fie toate de acum încolo, pentru el nu mai exista niciun fel de problemă.

Plecaseră cu toţii, iar el şedea acum singur, cu spatele sprijinit de copac. Îşi aruncă privirile peste coasta înverzită, văzu surul acolo unde îl împuşcase Agustín, apoi le coborî mai jos, către şosea şi către pădurile de dincolo. Pe urmă se uită la pod şi dincolo de el şi luă aminte la mişcarea de pe pod şi de pe şosea. Vedea acum camioanele, înşiruite pe partea mai joasă a şoselei. Cenuşiul camioanelor se zărea printre copaci. Apoi îşi plimbă privirile îndărăt pe şosea, până acolo unde trecea peste culme şi cobora în vale.

Au să vină curând, îşi spuse Robert Jordan.

Pilar o să se îngrijească de ea mai bine decât oricine altcineva. Asta o ştii. Pablo trebuie să aibă un plan foarte bine

cumpănit, fiindcă altminteri nici n-ar fi încercat să-l pună în practică. În privinţa lui Pablo nu-i cazul să-ţi faci griji. Şi nu ţi-e de niciun folos să te gândeşti la Maria. Încearcă să crezi ce i-ai spus. E cel mai bun lucru. Şi cine spune că nu-i adevărat? Nu poţi să spui aşa ceva. Nu poţi, la fel cum n-ai putea spune că toate cele întâmplate nu s-au petrecut niciodată. Rămâi la ce crezi acum. Nu deveni cinic. Timpul e prea scurt şi abia ai trimis-o de aici. Fiecare om face ce poate. Pentru tine nu mai eşti în stare să faci nimic, dar poate ai fi în stare să faci pentru alţii. De, ne-am trăit tot norocul în patru zile. Dar nu-s patru zile. Era amiază când am ajuns prima oară acolo, iar astăzi n-are să mai fie nicio amiază. Înseamnă că nu-s nici măcar trei zile şi trei nopţi întregi. Ţine socoteala exactă, îşi spuse Robert Jordan. Cât mai exactă.

Acuma cred c-ai face mai bine să coborî. Mai bine să-ţi alegi un loc undeva primprejur, să rămâi acolo unde poţi fi de folos, în loc să stai sprijinit cu spatele de copac, de parcă ai fi un pierdevară. Ai fost destul de norocos. Sunt multe, lucruri mai rele decât ăsta. Fiecare trebuie să treacă prin asta, mai devreme sau mai târziu. Şi nu ţi-e frică, de vreme ce ştii că eşti dator, nu-i aşa? Nu, îşi spuse în gând, cu toată sinceritatea. Mare noroc că nervul a fost strivit. Nici măcar nu pot simţi că există ceva mai jos de ruptură. Îşi pipăi partea de jos a piciorului şi avu senzaţia că nu-i vorba de trupul lui.

Privi din nou pe coasta muntelui şi gândi: îmi pare rău că mă despart de lume, asta-i tot. Îmi pare foarte rău că mă despart de ea, şi nădăjduiesc, totuşi, că am făcut ceva bun pe lume. Am încercat să fac, folosind atâtea însuşiri câte am avut. Ai, *vrei să spui. Bine, am.*

Se împlineşte un an de când lupt pentru cauza în care am crezut. Şi dacă învingem aici, vom învinge pretutindeni. Lumea e un loc minunat şi merită să lupţi pentru ea, iar mie îmi pare cumplit de rău că o părăsesc. Şi ai avut noroc cu carul, îşi spuse Robert Jordan, că ţi-a fost sortită o viaţă atât de frumoasă. Ai avut o viaţă la fel de frumoasă ca a bunicului, deşi nu tot atât de lungă. Ai avut o viaţă cum nu se poate mai frumoasă datorită acestor zile din urmă. Nu mai ai de ce să te plângi când ai avut un asemenea noroc:. Dar cu toate astea, tare aş fi vrut sa existe o cale de a trece şi altora câte am învăţat. Dumnezeule, repede am mai învăţat către sfârşit. Aş vrea mult să stau de vorbă cu

Karkov. Asta-i la Madrid. Chiar dincolo de munţii de-aici şi peste câmpie. La vale, dincolo de stâncile sure şi dincolo de brazi, dincolo de câmpiile astea cu iarbă şi grozamă, îl vezi înălţându-se alb şi frumos pe platoul înalt şi gălbui. Asta e tot atât de adevărat ca şi babele lui Pilar, care se duc să bea sânge la abator. Nu există *un* singur lucru adevărat. Toate sunt adevărate. La fel cum şi avioanele sunt frumoase, fie că-s ale noastre fie că-s ale lor. Al dracului de frumoase! îşi spuse Robert Jordan.

Ia-o domol de tot acuma, îşi spuse mai departe Robert Jordan. Întoarce-te pe partea cealaltă, acuma, cât mai ai încă vreme. Ascultă, adu-ţi aminte de-un lucru. Îţi aduci aminte? Pilar şi palma? Crezi într-un rahat de ăsta? Nu, îşi răspunse. Tot nu crezi, cu toate cele ce s-au întâmplat? Nu, nu cred. A fost foarte drăguţă în chestia asta, azi-dimineaţă devreme, înainte de a fi început reprezentaţia. Îi era teamă ea nu cumva să cred. Şi uite că nu cred, totuşi. Dar ea crede. Văd ei ceva. Ori simt ceva. Ca prepelicarul. Şi ce-i cu percepţia extrasenzorială? Dracu s-o ia, îşi spuse în gând Robert Jordan. Şi n-a vrut să-şi ia rămas bun, gândi mai departe, fiindcă ştia că de-ar fi făcut-o, Maria n-ar mai fi plecat niciodată. Ce femeie, Pilar! Ei, acum întoarce-te mata frumuşel, Jordan. Dar ezita s-o facă.

Pe urmă îşi aduse aminte că are sticla cea plată în buzunarul de la spate, şi îşi spuse: Am să trag o duşcă bună din marele ucigaş şi după aceea am să încerc. Dar când o căută, văzu că sticla nu se mai află acolo. Iar atunci se simţi mult mai singur, fiindcă îşi dădu seama că nici măcar de asta nu va mai avea parte. Cred că îmi pusesem oarecare nădejdi în ea, îşi spuse.

Bănuieşti cumva că ţi-a luat-o Pablo? Nu fi aiurit. Probabil ai pierdut-o la pod.

— Hai, Robert Jordan, spuse cu voce tare. Întoarcerea.

Îşi prinse piciorul cu amândouă mâinile şi îl trase cu putere înainte către talpă, rămânând tot întins lângă copacul de cate *se* sprijinise cu spatele. Apoi, stând întins şi trăgând tare de, picior, aşa fel ca asul sfărâmat să nu iasă prin muşchii coapsei, se răsuci încet pe şezut, până când ajunse cu ceafa către vale. Pe urmă, stând cu piciorul rupt prins între amândouă mâinile, urcat în sus pe coastă, împinse cu talpa piciorului drept în cea a stângului, se răsuci, asudând din greu, cu faţa şi pieptul către pământ. Se propti în coate şi, cu o în cordare epuizantă a

piciorului drept împinse cu amândouă mâinile piciorul sfărâmat cât mai mult în urmă, şi cu asta isprăvi. Îşi pipăi cu degetele coapsa şi văzu că nu se mai întâmplase nimic rău. Osul sfărâmat nu găurise pielea, şi capătul îi era solid prins în muşchi.

Probabil că nervul cel mare a fost cu adevărat zdrobit când blestematul de cal s-a prăbuşit peste picior, îşi spuse Robert Jordan. Chiar că nu mă doare deloc. Doar acum, la unele schimbări de poziţie. Aşa se întâmplă când osul prinde altceva în spărtură. Vezi? zise Robert Jordan. Vezi ce înseamnă norocul? Nu mai ai nevoie nici măcar de marele ucigaş.

Se întinse după pistolul-mitralieră, scoase încărcătorul din locaş, căută în buzunar alte încărcătoare, trase închizătorul şi se uită pe ţeavă, aşeză încărcătorul la loc în locaş şi împinse până auzi clinchetul, apoi privi în jos pe coastă. Poate o să mai fie vreo jumătate de ceas, îşi spuse în gând. Acuma ia-o domol.

Pe urmă privi coasta, privi brazii: din jur şi încercă să nu se gândească la nimic.

Se uită spre pârâu şi îşi aduse aminte cum era sub pod, la răcoare şi la umbră. Aş vrea să vină acum, îşi spuse. N-aş vrea deloc să ajung în cine ştie ce stare de plâns înainte de venirea lor.

Pentru cine îţi închipui că e mai uşor? Pentru cei credincioşi, ori pentru cei care iau lucrurile aşa, cum sunt? Ălora le vine mult mai uşor, dar noi ştim că n-are de ce să-ţi fie frică. Numai dacă umbli cu înşelăciuni e rău. Moartea e rea numai dacă ţine prea mult până îţi dai sufletul, sau te chinuiesc durerile atât de înfiorător încât ajung să te umilească. În asta stă întreg norocul tău, înţelegi? N-ai parte de nimic din ce-i rău.

Cât de minunat e că au plecat. Acum, când nu mai sunt aici, nu-mi pare deloc rău. Acuma *este*. aşa cum mi-am dorit. E foarte mult din ce mi-am dorit. Ia gândeşte-te cum ar fi dacă ar zăcea cu toţii risipiţi pe coastă, pe unde se află surul. Sau dacă am fi toţi prinşi în capcană aici, aşteptând ce-ar trebui să urmeze. Nu. Au plecat. Acuma sunt departe. N-aş mai dori decât să izbutească atacul. Dar ce vrei? Totul. Vreau totul, însă am să primesc ce pot căpăta. Dacă n-are să izbutească atacul de acum, va izbuti altul. N-am băgat deloc de seamă să se fi întors avioanele. *Dumnezeule, mare noroc a fost c-am putut-o convinge să plece.*

Aş vrea să-i pot povesti bunicului despre treaba asta. Aş pune

rămăşag că el niciodată n-a trebuit să se ducă şi să-şi găsească oamenii, iar pe urmă să dea un asemenea spectacol. De unde ştii? Poate c-a făcut-o de cincizeci de ori. Nu, zise Robert Jordan. Fii precis. Nimeni n-a făcut de cincizeci de ori o treabă ca asta. Nimeni n-a făcut-o nici măcar de cinci ori. Nimeni n-a făcut-o măcar o dată exact aşa cum ai făcut tu. Sigur. Nici nu se poate altfel.

Aş vrea să vină acuma, zise Robert Jordan. Aş vrea să vină chiar acuma, fiindcă piciorul a început să mă doară. Probabil din pricina umflăturii.

Ne mergea treaba grozav de bine când ne-a lovit nenorocirea asta, gândi Robert Jordan. Dar a fost un mare noroc că n-a venit cât mă aflam sub pod. Dacă un amănunt nu e aşa cum trebuie, sigur se întâmplă ceva. Ai fost pierdut încă din clipa când i s-au dat lui Golz ordinele alea. Asta o ştiai, şi probabil că asta a simţit şi Pilar. Dar mai târziu toate au să fie mult mai bine organizate. Ar trebui să avem aparate portabile de radio-transmisie pe unde scurte. *Da*, *multe ar mai trebui să avem.* Ar fi trebuit să am şi un picior de rezervă.

La gândul acesta zâmbi, năpădit de sudoare, fiindcă acuma piciorul îl durea îngrozitor în locul unde nervul cel mare fusese rănit în cădere.

Of, de-ar veni odată, zise Robert Jordan. Nu vreau să fac ce-a făcut tata. De făcut sigur c-am s-o fac, dar aş prefera de o mie de ori să nu fiu silit să recurg la asemenea gest. Sunt împotriva lui. Dar nu te mai gândi la asta. Nu te mai gândi la nimic. Aş vrea să vină odată, blestemaţii! Tare mult aş mai vrea, din adâncul sufletului.

Acuma piciorul îl durea cumplit. Durerile începuseră dintr-odată, împreună cu umflătura, imediat după ce făcuse mişcările pentru întoarcere, şi spuse: Poate că am s-o fac chiar acum. Mi se pare că nu prea sunt rezistent la durere. Ascultă, dacă am s-o fac chiar acum, n-ai să mă înţelegi greşit, nu-i aşa? *Dar cu cine vorbeşti*? Cu nimeni, spuse. Cu bunicul, bănuiesc. Nu. Cu nimeni. Ah, fir-ar să fie, tare-aş mai vrea să vina!

Ascultă, m-aş putea vedea silit s-o fac, fiindcă, de-oi leşina sau de-aş suferi altceva asemănător, n-o să mai fiu bun de nimic, iar dacă m-ar aduce din nou în simţiri, mi-ar pune fel de fel de întrebări şi cine ştie ce mi-ar face, şi asta n-ar fi deloc bine. E mult mai nimerit să nu le dau prilejul. Atunci, de ce n-ar

fi bine s-o faci chiar acum şi să termini dintr-odată cu toate? Fiindcă, oh, ascultă, da, da, ascultă, *fă să vină acuma.*

Nu eşti bun să rezişti la asemenea încercări, Jordan, îşi spuse. Nu prea eşti bun la astfel de treburi. Şi parcă cine e bun? Nu ştiu, şi de fapt nici nu mă prea interesează în clipa de faţă. Dar tu nu eşti. Ăsta-i adevărul. Nu eşti bun deloc. Da, da, nu eşti bun deloc, absolut deloc. Şi. oare cred că ar fi bine s-o fac chiar acum? Tu nu crezi?

Nu, nu e bine. Fiindcă mai poţi încă să faci ceva. Atâta vreme cât ştii despre ce e vorba, trebuie s-o faci. Atâta vreme cât îţi aduci aminte despre ce e vorba, trebuie să aştepţi. *Haide*. *Să vină. Să vină o dată! Să vină!*

Gândeşte-te că ceilalţi se află departe. Gândeşte-te cum străbat o pădure. Gândeşte-te cum trec peste un curs de apă. Gândeşte-te cum trec ei peste câmpiile cu iarbă. Gândeşte-te la ei cum urcă o coastă. Gândeşte-te că au să fie teferi la noapte. Gândeşte-te că au să meargă noaptea întreagă. Gândeşte-te cum au să se ascundă mâine. La ei gândeşte-te. Dă-o naibii de treabă, la ei gândeşte-te. *Doar atâta mai pot gândi în legătură cu ei,* zise.

Gândeşte-te la Montana. *Nu pot.* Gândeşte-le la Madrid. *Nu pot.* Gândeşte-te la o înghiţitură de apă rece. *Asta e bine.* Cam aşa are să fie. Ca o înghiţitură de apă rece. *Eşti un mincinos.* N-are să fie nimic – nimic. Asta o să fie. Pur şi simplu nimic. Atunci fă-o.

Fă-o. Fă-o acuma. E bine s-o faci acuma. Hai, dă-i drumul şi fă-o acuma. *Nu, trebuie să aştepţi*. De ce? Ştii foarte bine. *Atunci aşteaptă.*

Dar nu mai pot aştepta, spuse Robert Jordan. Dacă mai aştept, am să leşin. Ştiu, fiindcă până acum de trei ori am simţit cum mă cuprinde leşinul şi m-am ţinut bine. Mă ţin bine. Dar altceva nu mai ştiu nimic. Cred că ai o hemoragie internă acolo unde osul coapsei a rupt carnea pe dinăuntru. Mai cu seamă atunci, când te-ai întors. Din pricina asta se umflă şi asta îţi sleieşte puterile şi te aduce în pragul leşinului. Ar fi bine s-o faci acuma. Da, da, îţi spun că ar fi bine s-o faci acuma.

Iar dacă aştepţi şi îi mai poţi ţine pe loc barem puţină vreme, sau omori măcar ofiţerul care-i comanda, atunci e cu toiul altceva. Un lucru bine făcut poate...

Bine, spuse Robert Jordan. Şi rămase foarte liniştit,

străduindu-se din răsputeri să păstreze în sine ceea ce simţea că alunecă afară din fiinţa lui, aşa cum simţi câteodată că zăpada alunecă pe coasta muntelui, şi spuse cu deplină seninătate de data asta: Atunci fie să rămân în simţiri până ce au să vină.

De data asta norocul îl sluji cu credinţă pe Robert Jordan, pentru că văzu chiar în clipa aceea, cavaleria ieşind din pădure şi traversând şoseaua. Îi urmări cu privirea cum suie călări pe coastă. Văzu un ostaş oprindu-se lângă sur şi îl auzi strigând către ofiţerul care veni lângă el. Îi văzu pe amândoi cercetând calul. Îl recunoscuseră, bineînţeles. Calul şi călăreţul lui dispăruseră încă din dimineaţa zilei precedente.

Robert Jordan îi vedea acum pe costişă foarte aproape de el, şi mai jos vedea şoseaua, şi podul, şi nesfârşitul şir de camioane de dincolo de pod. Îşi revenise pe de-a-ntregul în fire şi se uită îndelung şi atent la toate lucrurile din jur. Pe urmă îşi înălţă ochii către cer. Nori mari şi albi atârnau în văzduh. Îşi plimbă palma peste acele cetinilor de alături de el şi mângâie scoarţa bradului în dosul căruia stătea întins.

Apoi se lăsă cât putea mai în voie, cu amândouă coatele înfipte în cetinile uscate şi ţeava pistolului sprijinită de trunchiul de brad.

Aşa cum înainta acum la trap pe urmele cailor cetei lui Pablo, ofiţerul avea să treacă la vreo douăzeci de yarzi mai jos de locul unde se afla Robert Jordan. La asemenea distanţă nu era nicio greutate. Ofiţerul era chiar locotenentul Berrendo. Plecase din La Granja când primise ordinul de a pomi în misiune, îndată după primul raport cu privire la atacarea postului din vale. Merseseră în goana mare şi pe urmă fuseseră nevoiţi să facă repede cale-ntoarsă, fiindcă podul era distrus, trecuseră defileul printr-un loc depărtat şi dăduseră ocol prin pădure. Caii erau năduşiţi şi epuizaţi şi trebuiau forţaţi ca să meargă în trap.

Locotenentul Berrendo cerceta atent urmele şi îndemnă calul pe coastă în sus, iar chipul subţirel îi era grav şi întunecat. Pistolul automat stătea de-a curmezişul şeii, sprijinit în îndoitura cotului stâng. Robert Jordan rămase întins în spatele trunchiului de brad, străduindu-se cu grijă, din răsputeri, să-şi stăpânească tremurul mâinilor. Aştepta ca ofiţerul să ajungă în lacul luminat de soare unde primii copaci ai pădurii de brad se uneau cu

poiana întinsă peste coasta înverzită. Simţea cum îi bate inima pe covorul de cetini al pădurii.

Sfârşit